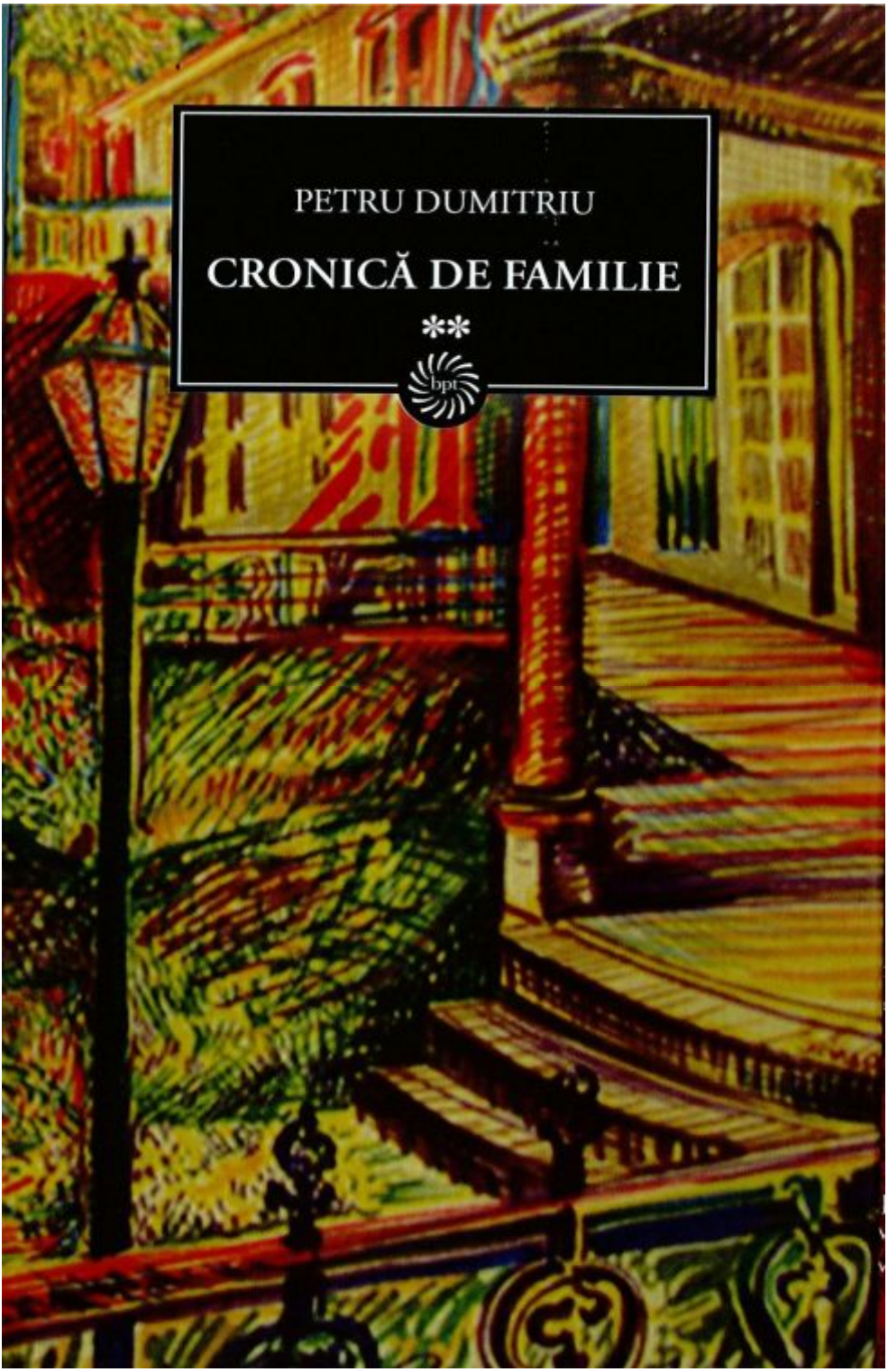
PETRU DUMITRIU
CRONICĂ DE FAMILIE
**
bpt

Petru Dumitriu

LITERA

PETRU DUMITRIU

CRONICĂ DE FAMILIE

**

Prefață de Ion Vartic

Jurnalul NAȚIONAL
Bucureşti, 2009

Textul actualei ediții este reprodus după Petru Dumitriu, *Cronică de familie*,
Editura Fundației Culturale Române, Bucureşti, 1993
Tabel cronologic şi referințe critice de Mihai Iovănel
Copyright text © Françoise Mohr
Fotografii din arhiva lui Ionel Cucu
Copyright © 2009 Litera, pentru prezenta ediție

Jurnalul Național

Director general Marius Tucă
Director executiv Sorin Stoian
Director marketing Marius Tudosiei
Piața Presei libere, nr. 1, Corp D, etaj VIII, Bucureşti, Sector 1, tel.: 021-318 20 37, fax: 021-318 20 35 E-mail: editura.jurnalul@jurnalul.ro

Editura Litera

O.P. 53, C.P.212, sector 4, Bucureşti tel/fax 021-3196390 E-mail: comenzi@litera.ro
Ne puteți vizita pe: www.litera.ro
Editor: Vidraşcu şi fiii
Director general: Dan Vidraşcu
Redactor: Ioan Luca
Tehnoredactori: Bogdan Mitea, Elena Dandara
Corector: Irina Daniela Dragu
Prepress: Bogdan Mitea

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI: www.jurnalul.ro; www.bibliotecapentrutoti.ro
Coordonator proiect: Ana-Maria Vulpescu
Design supracopertă:
Griffon & Swans www.griffon.ro
Tipărit la G Canale, Bucureşti

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Dumitriu, Petru
Cronică de familie; / Petru Dumitriu; pref: Ion Vartic. — Bucureşti: Litera, 2009 3 vol.
ISBN 978-973-675-707-5
Vol. 2. — ISBN 978-973-675-705-1
Vartic, Ion (pref.)
821.135.1-31
821.135.1

CRONICĂ DE FAMILIE

**

CUPRINS

PARTEA A ȘAPTEA

VIAȚA LA ȚARĂ (I)

PARTEA A OPTA

DATORIA

PARTEA A NOUA

MIZERIILE RĂZBOIULUI

PARTEA A ZECEA

AUGUSTA SAU MARȘUL NUPȚIAL

PARTEA A UNSPREZECEA

SALATA

PARTEA A DOUĂSPREZECEA

PLĂCERILE TINERETULUI

PARTEA A TREISPREZECEA

CHINTA REGALA

PARTEA A PAISPREZECEA

ACVARIUM

PARTEA A CINCISPREZECEA

O ZI FOARTE PLINĂ

PARTEA A ŞAISPREZECEA

NIŞTE OAMENI FOARTE OCUPAŢI

PARTEA A ŞAPTESPREZECEA

CARIERA LUI DIMITRIE COZIANU (I)

PARTEA A OPTSPREZECEA

CARIERA LUI DIMITRIE COZIANU (II)

PARTEA A ȘAPTEA

VIAȚA LA ȚARĂ (I)

În amintirea lui Francisco Goya

I

Într-o seară călduroasă de sfârşit de iunie sau început de iulie a anului 1915, Dimitrie Cozianu sosi cu micul tren de persoane în halta Dobrunu, cea mai apropiată de moşia şi conacul părinților săi. Era băiat de paisprezece sau cincisprezece ani; se întorcea în vacanță de la liceul internat unde-şi isprăvise clasa a cincea. Dimitrie era fiul lui Manolică Cozianu, fiul lui Eustațiu, fiul lui Alexandru Cozianu şi al Sofiei; Eustațiu fiind fratele cel mai mare al Davidei Lascari, Dimitrie Cozianu era nepotul doamnei Vorvoreanu, văr cu Elvira şi cu Mişu Vorvoreanu, cu Ghighi Duca, cu Şerban Romano, cu copiii Apostolescu, cu Cezar Lascari, cu Alexandra Şufană şi cu frații ei; ca mulți fii şi nepoți ai familiilor avute din vremea aceea, avea o duzină de unchi şi mătuşi şi două duzini de veri; lucru din ce în ce mai rar în generațiile viitoare, când relațiile patriarhale bazate pe avere teritorială au dispărut odată cu marile moşii.

Stătea pe peron cu valiza în mână, încercând să se obişnuiască întâi cu întunericul. Deasupra, noapte albastră cu sutele de mii de stele ale cerului de vară. Împrejur, frunzişurile unor castani prăfuiți. Sub castani se ascundea clădirea de cărămizi cenuşii, de care spânzurau felinarele pe ale căror geamuri scria cu litere roşii *Halta Dobrunu.* Uşa deschisă lăsa să se vadă o odaie luminată slab de o lampă cu petrol şi înăuntru forme nedesluşite, o femeie costelivă care se uita afară. Pe bucata de peron, se înghesuiau țărani cu femeile lor ce se chemau între ele sau îşi chemau copiii, cu glasuri tari, stridente. Erau alarmați, în plină panică: sosise trenul! Avea să plece iar!

— Costandine! Costiică! țipa cântător o bătrână cu un sac în spate. Nu-i răspunse nimeni. Ea mai chemă:

— Costandine! Costiică!

Şi se repezi, cu sacul în spate şi cu capul în piept, unde era înghesuiala cea mai mare. Undeva departe, în întunericul cald, locomotiva pufăia. Țăranii scoteau capetele pe ferestrele vagoanelor, ieşeau până la brâu ca să discute, aplecați spre cei de pe lângă linie, care repetau insistent recomandări greu de înțeles:

— Da' să nu uiți, auzi? Să-i spui! Să nu uiți să-i spui!

— Costiică! țipa bătrâna cu sacul, care încă nu-1 găsise pe

Costică al ei.

„Nu e nimeni, se gândi Dimitrie Cozianu. Mă aşteaptă afară." Mai aruncă o privire micii clădiri a gării, luminată slab de flacăra gălbuie a felinarului cu petrol; castanii dormeau, stufoşi şi nemişcaţi, în întunericul albastru. Oamenii începeau să se liniştească. Locomotiva fluieră. „Ei, mai am puţin şi am ajuns", îşi zise Dimitrie Cozianu. Porni, ocoli clădirea haltei, trecu printr-un gard pe jumătate prăbuşit şi ajunse în şoseaua care se ghicea, albicioasă, în întuneric. Se auzeau departe câini lătrând. Aici, sub castanii şi teii de pe lângă şosea, era beznă. Nişte mase de umbră şi mai neagră erau de bună seamă căruţe cu coviltire. Se auzea zornăit slab de lanţuri şi ronţăit de grăunţe în măselele unor cai. Iar mai încolo băteau şoseaua cu copitele caii trăsurii de la curte; Dimitrie Cozianu o recunoscuse îndată după felinarele aprinse, în care ardeau lumânări scurte şi groase. Se îndreptă spre trăsură, simţind cum i se înfundă ghetele în colbul moale, adânc de-o palmă. Lângă trăsură stăteau doi ţărani, rezemaţi cu şezutul în ciomege, şi vorbeau cu vizitiul:

— Hai, mă, nu fi prost! Nu vezi că n-a venit? zise unul din ei.

— Stai, mă, să mai stăm oleacă, mormăi moale vizitiul.

Dimitrie Cozianu îi recunoscu glasul: era Nicolae, mustăciosul, bărbatul bucătăresei de la curte.

— Hai, bre, nu ne mai ţine. Îţi mai dau şi eu o litră, vorbi nerăbdător al doilea ţăran.

Nicolae nu răspunse. Dimitrie Cozianu, indignat, nu mai stătu să-l pândească ce face, ci intră în cercul de lumină al unuia din felinare:

— Bună seara, Nicolae, spuse el acru şi, trecând pe lângă ţărani, se urcă uşor în trăsură.

— Să trăiţi, conaşule! exclamă tare şi prompt, ca la armată, Nicolae. Apoi strigă la cai şi le dădu bici. Caii, odihniţi şi puternici, tresăriră şi porniră în trap viu. Dimitrie Cozianu se trezi căzând de-a-ndărătelea pe pernele trăsurii. Se uită iute îndărăt. Cei doi ţărani rămaseseră în urmă. Porniseră şi ei, topindu-se în noapte.

— Ce voiau oamenii ăia, Nicolae? întrebă Dimitrie Cozianu. Vizitiul se întoarse şi se aplecă spre el binevoitor.

— Care oameni, conaşule? întrebă el liniştit.

— Aia doi cu care vorbeai! Nu te mai face că nu înţelegi care!

— A, ăia? Nimica. Vorbeau şi ei... Sunt dintr-un sat cu mine.

— Minți! Voiau să-i duci cu trăsura! Îți dădeau țuică să-i duci!

— Doamne fereşte, conaşule. Nu voiau ei aşa ceva. Ce, asta-i trăsură să-i ducă pe ei? Au căruță; căruța e de ei.

— Iar minți! V-am auzit eu! spuse răstit şi supărat băiețandrul, pe un ton de autoritate, deşi simțea că autoritatea lui nu e bazată pe nimic şi că n-are cum să-l dovedească pe Nicolae.

— Glumeau şi ei. Prostii, conaşule. Ce, vă uitați dumneavoastră în gura lor? zise Nicolae întorcându-se iar şi aplecându-se cu bunăvoință şi solicitudine, parcă spunea: „Uite ce grijă am eu de tine, fiul stăpânilor mei; nu te las să te iei după glumele nesărate ale unor oameni de nimic".

Totuşi, tinerelul nu era sigur că Nicolae nu-şi bate joc de el. Îl apucă mânia. „Să-i spun lui papa să-l ia la rost? Să-i tragă palme? Ar trebui să-i tragă palme!"

Era evident că Nicolae, aşa cum îl bănuia toată lumea, cară oamenii cu trăsura stăpânilor, de câte ori face un drum degeaba. Se silea cât putea ca să-şi ție nasul roşu. Dimitrie Cozianu se gândi la ochii mici şi şireți ai lui Nicolae şi la nasul acestuia, ascuțit ca un morcov mic şi roşu, şi-i crescu furia: *ăsta* să-şi bată joc de el? „O să-l spun lui papa", se hotărî el, şi se rezemă bine de perne, picior peste picior, cu o mână în şold şi cealaltă pe marginea trăsurii, ca un bărbat şi un stăpân.

Trăsura mergea lin, fără alt zgomot decât ciocănitul înăbuşit, moale, al copitelor în colb. Ce noapte radioasă! Luna era sus de tot pe cer, strălucitoare; nişte câmpuri de un verde cenuşiu cu luciri de argint se întindeau de-a dreapta şi de-a stânga; şoseaua se pierdea în depărtare între două şiruri nesfârşite de copaci cu coroane rotunde, cu frunzişuri dese, grele, pline, desenate pe cer cu fiecare frunzuliță, gravuri făcute cu un vârf de oțel pe cristal albastru. Totul era de o claritate şi de o precizie nemaipomenită; clăile de fân, copacii, căruțele cu coviltire de rogojină, câmpurile, casele; totul cenuşiu-albastru şi înconjurat de văzduh gol, de un aer subțire, parcă inexistent, în care veneau de departe, stinse, de jur-împrejurul zării, lătrăturile neobosite a o mie, sau zece mii, sau o sută de mii de câini plictisiți, hămesiți şi înduşmăniți cu trecătorii nocturni şi întregul univers al nopții. Dar arțagul lor nesfârşit era uşor de trecut cu vederea; liceanul din trăsură nici nu-i auzea. Se uita fermecat la cerul de cristal, la câmpurile pictate de un penel subțire, şi se gândea la sine însuşi. Simțea nedesluşit că e un om important. Frânturi de fraze din romane

citite de curând îi umblau prin minte. Se „întorcea la castelul strămoşilor săi”. (Conacul din Dobrunu fusese reclădit de două ori, după două răscoale; în 1907 arsese de tot.) Era „tânărul Lionel, fiul lordului Fitzrobert”. (Era fiul domnului Cozianu, proprietar, alegător la colegiul I, licenţiat în drept.) Şi alături de el, pe pernele „diligenţei care ducea pe călători din Edinburg spre Athlone” (adică ale trăsurii de la curte, mânată de mincinosul şi beţivul de Nicolae), alături de tânărul Lionel, şedea „încântătoarea lady Margaret-Rose”. Aceasta era mai greu de întruchipat în realităţile de pe Câmpia Dunării; dar Dimitrie Cozianu se gândea la o domnişoară cu ochi mari, negri şi coade castanii aduse pe cap ca o coroană, o domnişoară cu rochie de satin negru şi şorţ alb cu margine de danteluţă; dânsa îi zâmbise visător, dar şi şăgalnic, pe fereastra clasei a cincea a liceului de fete din N... După aceea, băieţandrul mai trecuse prin faţa ferestrei, dar la ore când profesoara era în clasă sau când fetele erau în curte. Ştia cum o cheamă: o chema Julieta, Julieta Doicescu, era fata avocatului Doicescu; o căsătorie n-ar fi fost imposibilă. Şi după căsătorie, să plece la ţară, cu trenul, şi de la haltă până la conac cu trăsura, prin noaptea albastră; şi apoi, la conac, noaptea, o orgie de mângâieri şi fapte ale cărnii.

Începea să-şi imagineze asta, cu detalii pe care încerca să le precizeze şi, din lipsă de experienţă, nu ştia cum. Nu-şi putea închipui bine totul, fiindcă ce ştia, ştia din auzite, de la băieţii din clasele mai mari şi de la externi, care puteau să fugă noaptea de-acasă, ca să se strecoare până la „Marele Flotei Unirea”, unde îşi făceau slujba cele câteva prostituate ale oraşului, sau ca să se ducă la mahala, să intre aplecându-se în căsuţa strâmbă şi mizeră a slabei şi durei Ioana C... de Fier, cu care trăiau vardiştii de noapte din oraş. Dimitrie Cozianu combina aceste informaţii orale cu fraze din romane şi cu faţa măslinie şi copilăroasă a domnişoarei Doicescu, ca să-şi construiască visele desfrânate, care-i dădeau o încordare trupească greu de îndurat, pe când trăsura îl ducea printr-un univers nocturn şi translucid, unde nu domnea decât un aer albastru şi subţire, şi o căldură moale, emanată din adâncimea pământului încălzit de soarele zilei de ieri.

„Aş vrea să fie cu mine aici”, îşi spunea junele Cozianu, mângâind voluptuos, cu o mână tremurătoare, marginea rotunjită şi capitonată a trăsurii. Era pierdut în visuri lascive când se iviră

copacii mari, cu uriaşe şi sumbre coroane, şi trăsura intră pe alee; răsăriră din întuneric un şir de ferestre luminate şi izbucniră lătrăturile furioase ale câinilor pe care Nicolae îi plesnea cu biciul la nimereală, prin întuneric. Trăsura se opri în faţa intrării; se presimţeau în noapte tufe bogate de glicină şi de viţă sălbatică, căsuţele scunde şi lungi ale slugilor, iar dincolo de un şir de plopi, hambarele şi, undeva departe, în noapte, moara; dar Dimitrie Cozianu sări jos fără să se uite împrejur şi intră în casă, pe uşa deschisă a antreului; scaunele de paie, puştile de vânătoare din colţ, oglinda mare şi demodată, cu cristalul gălbui, un bust de bronz al unei cucoane necunoscute, fotografiile de domni cu bărbi pătrate, gulere înalte şi cravate negre, late de-o palmă, clopoţelul de argint atârnat deasupra uşii (îl trăgeai din salon de un cordon de mătase, iar aici îl auzea feciorul mereu prezent, aşezat pe un scăunel fără spetează), toate acestea şi Ghiordezul de pe jos, verde ca măslina şi tocit până la sfoară, îl primiră cu mirosul lor de pereţi încălziţi, de podele proaspăt vopsite, de praf uscat, de levănţică, mirosul fiecărei veri, mirosul vacanţelor, îşi scoase şapca neagră cu cozoroc pătrat, care purta brodate cu aur iniţialele Liceului „Gheorghe Bibescu”, şi intră în salonul mare şi pustiu, unde ardeau pe gheridoane lămpile de petrol cu globuri verzi, trecu spre sufragerie, de unde auzea voci; perdeaua se dădu la o parte ca să treacă Victoria sufragioaica, purtând o tavă de farfurii; femeia, groasă, tuciurie, zâmbitoare, se sperie şi fu gata să scape tava.

— Conaşule! Să trăiţi, bine-aţi venit!

Tânărul Cozianu mulţumi şi intră. Se opri în uşă, intimidat, cu inima bătând de surpriză şi emoţie, în clipa când de altfel toată lumea de la masă se întoarse să-l vadă. Stătea în uşă, subţirel, înalt, cu gâtul prea subţire, palid de emoţie, cu o umbră de mustăcioară neagră pe buza de sus şi vreo două-trei coşuri pudrate de-a lungul fălcii; ochii negri şi adânciţi sub frunte erau frumoşi, dar nu exprimau nici deosebită inteligenţă, nici vioiciune, ci doar uşoara rătăcire şi tulbureală a anumitor adolescenţe dificile. Era strâns în uniforma neagră încheiată până la gât, şi stătea aşa, cu şapca în mână, pe când mesenii, bărbaţi, femei şi copii, exclamau:

— Uite-1 pe Dim! A venit Dim! Vino-ncoace, Dim!

Erau foarte mulţi, mult mai mulţi decât se aşteptase Dim să găsească: veniseră de bună seamă în vizită, automobilele şi

trăsurile stăteau undeva în întuneric în fundul curții; era chiar de mirare că nu le zărise: așa e când nu te aștepți. Iar păcătosul de Nicolae nici nu se gândise să-i spuie, își zicea Dim, înclinându-se stângaci, dar politicos, și apoi ocolind toată imensa masă ovală, ca să-i pupe mâna bunicii, care prezida în capul mesei și zâmbea înduioșată din prima clipă când apăruse el în ușă.

Bunica, doamna Cleopatra Cozianu, măritată după moartea lui Eustațiu, fratele Davidei, cu domnul Walter Apostolescu, era acuma o femeie trecută de șaizeci de ani, pe care nu se mai vedea dacă fusese sau nu frumoasă; avea obrajii rotunzi, pufoși și grași, cam căzuți, ca și gușa la fel de grasă; sprâncenele Cleopatrei erau cărunte, dar sub ele jucau niște ochi negri și vioi. Născută și trăită într-o vreme când cucoanele nu-și vopseau buzele, Cleopatra se luase după tinerele la modă de la 1910 încoace care se fardau și era și ea sulemenită, părul cărunt, aproape de tot alb, foarte bogat, îl purta strâns la spate într-un conci mare; tot capul îi era făcut din sfericități oarecum independente unele de altele: obrajii bucălați, gușa, fruntea bombată, cele două emisfere sure ale părului, cocul, toate aceste suprafețe curbe adunate într-un ciorchine deasupra gulerului înalt de tot, cu margine de dantelă sus. În rochie de mătase *gris-argent,* cu un lanț de aur pe piept, de care atârna o cruciuliță rotundă de aur și smalț, cu medalionul lui Walter Apostolescu înăuntru, bunica prezida masa cu ușurință și bunăvoință. Îl privi cu ochi lucioși și aprinși, dar înduioșați, pe nepotu-său care se apropia, roșindu-se; îi întinse să i-o sărute, o mânuță grăsuță cu pete de ficat pe ea și împodobită cu un solitar de zece carate, cu sclipiri albăstrii.

— Făceți-i loc, zise ea. O fi obosit copilul. Ia să te văd.

Și-l ținu de mână să nu plece, privindu-1 de jos în sus, cu o atenție care-1 făcu pe Dim să roșească. I se roșiră mai cu seamă urechile; simțea asta și era cu atât mai nenorocit, mai furios, și-și trăgea stângaci mâna din mânuța grasă și fermă a bunicii.

— Ai mai crescut. Te faci bărbat! zise cu un fel de satisfacție bunica, privindu-1 printre gene.

El nu știa ce să spună.

— Hai, șezi la masă și mănâncă, urmă dânsa. Dar mai întâi pupă-i mâna mă-ti și lui tat'tu.

— Da, dar nu mănânc, sărut mâna, nu mi-e foame, spuse liceanul, mereu roșu. Bunica râse încântată:

— Ia ascultați la el ce glas a făcut! Cârâie ca un cocoșel!

Femeile tinere de la masă râseră aţâţător şi dispreţuitor. Dim, dându-şi seama că într-adevăr glasul său în schimbare e spart şi discordant, se roşi şi mai tare; simţea că-1 trece o uşoară sudoare. Scăpă în sfârşit de mâna bunică-si şi se duse să le sărute mâna părinţilor. Maică-sa, tristă şi cercănată, îi zâmbi cu iubire şi-l mângâie pe cap. Tată-său, domnul Manole Cozianu, îi scuturâ mâna *a l'anglaise,* bărbăteşte, zâmbindu-i cu o jovialitate seacă şi neroadă. Apoi Dim făcu înconjurul mesei. Era tulburat, căci din prima ochire asupra sufrageriei, din uşă, observase prezenţa unor femei tinere şi de o frumuseţe care lui i se părea ameţitoare: se afla acolo vară-sa Elvira, măritată cu un prinţ Ipsilanti, general în armată; era singură aici, desigur venită să-l vadă pe unchiu-său Manolică, tatăl lui Dim. Verişoara lui Dim era o femeie de vreo douăzeci şi cinci de ani, neagră, cu părul albăstriu, cu ochii verzi ca două smaragde. Gura roşie, vopsită, îi zâmbi şi mâna îngustă şi tuciurie se întinse în întâmpinarea lui Dim, care se înclină şi o sărută, simţind în aceeaşi clipă un parfum dulce şi iute, ca al garoafelor sau al tuberozelor; contactul buzelor sale cu pielea netedă, mătăsoasă şi rece, a acelei mâini, îl făcu pe Dim să închidă ochii, pierzându-şi imperceptibil cunoştinţa; dar se ţinu tare şi trecu mai departe, îmbătat, să-i sărute mâna doamnei Hagibei, verişoara lui, de asemenea. Pe atunci, la douăzeci şi opt de ani, Augusta Hagibei era grăsuţă, cu şolduri mari, care umpleau scaunul, şi cu un cap de statuie grecească, colorat însă cu ivoriul Levantului şi cu roşul sulimanului parizian pe buzele arcuite; ochii erau frumoşi şi adânci, limpezi, castanii ca şi părul, dar nu spuneau nimic: Augusta Hagibei i-ar fi părut insignifiantă şi proastă oricărui observator imparţial; dar Dim Cozianu simţi că i se topeşte în mână mâna fină şi cam grasă, cu palma imperceptibil umedă, a verişoarei sale Augusta, şi-o auzi că-i spune:

— Ei, domnul meu! Ce mai faci?

Ceea ce, împreună cu un zâmbet şi o privire a ochilor căprii, îl ameţi iarăşi pe băieţandru, căruia nicio femeie nu-i zâmbise astfel, nici nu-1 privise în ochi cu acea uşoară chemare batjocoritoare care la Augusta era maşinală şi nu însemna nimic, dar căreia el îi dădu toată importanţa şi semnificaţia unei mărturisiri şi unei invitări. Îşi feri privirea şi fugi spre cealaltă mână întinsă, tulburat, speriat şi îmbătat. Tanti Zoe nu era la Dobrunu, nici nenea Ionel, magistrar într-un oraş de provincie;

dar tanti Olga, măritată cu prinţul Gheorghe Duca, mort într-un accident de automobil cu doi ani înainte, şi mama lui Gheorghe (alintat Ghighi) Duca, văr cu Dim, era acolo cu fiu-său, femeie de aproape patruzeci de ani, cu faţa îngustă, mâini fine şi un aer rece şi plictisit. Era încă frumoasă, dar nepăsătoare şi absentă; aşa, cu nepăsare, îi dădu mâna lui Dim, care crezu că a greşit şi că e supărată fiindcă nu i-a sărutat mâna ei, mătuşă-si, înaintea verişoarelor; de aceea fu cât pe ce să o neglijeze cu totul pe vară-sa Alexandrina Romano, sora Augustei, fete amândouă ale lui Alexandru Lascari, primul fiu al Davidei. Era blândă şi ştearsă; îi zâmbi cu îngăduinţă când îl văzu că e gata să treacă pe lângă ea fără s-o salute şi-l iertă, binevoitoare. Iar Dim, după o înclinare fugară, dădea mâna acuma cu domnii, domnul Romano, preşedinte de tribunal într-un judeţ de la munte, cu guler înalt, scrobit, părul bogat şi o mustaţă neagră, şi cu domnul Hagibei, care purta monoclu, amândoi calmi, superiori, cu un aer protector, resimţit de către Dim cu enervare şi nemulţumire; apoi căpitanul Vorvoreanu, Mişu, fratele Elvirei şi văr cu Dim, în civil, adică haine albe de stofă de mătase, cu mustaţa răsucită în sus, căci făcea parte din corpul de armată al generalului Averescu, care interzisese ofiţerilor să-şi radă mustaţa, căci militarul trebuie să aibă o înfăţişare bărbătească; şi în sfârşit verii mai de vârsta lui Dim, adică Ghighi Duca, de şaisprezece ani, înalt, pirpiriu şi blond, cu ochi albaştri într-un obraz supt, osos, triunghiular; elegant de tot, cu guler mare răsfrânt asupra unei haine de pânză fină vărgată albastru şi alb; Şerbănică, fiul soţilor Romano, băiat de zece ani, gras, voinic, cu un cap mare şi serios. Dim se aşeză printre ei la coada mesei. Ghighi Duca îl întrebă rece şi cam de sus:

— Ei, tinere, cum te simţi?

— Perfect: văd că sunt şi ceva femei, răspunse, cu un aer cinic şi bărbătesc, Dim.

Celălalt îl privi cu mai mult interes şi cu o nuanţă de ironie:

— Ce, ai început să observi şi femeile?

— Eu? întrebă Dim. Eu sunt armăsarul oraşului. La mine le aduc pe toate la montă.

Ghighi Duca zâmbi şovăitor; nu era cu totul sigur că văru-său se laudă. Şerbănică îi asculta cu ochii mari, cu gura căscată, zdrobit de admiraţie.

Erau la desert, şi se vorbea despre război.

— Ah, Franța, suspina bunica. *Pauvre France*![1]

Domnul Hagibei declamă:

— *Tout homme a deux patries: la sienne et, puis la France!*[2]

— Patria ta unde era? La „Moulin Rouge”? îl întrebă batjocoritor nevastă-sa.

Ceilalți domni râseră gras. El, oleacă jenat, răspunse:

— Nu scădea lucruri nobile şi simțăminte înalte: Franța este farul civilizației, iar boşii sunt barbaria care amenință să invadeze omenirea.

— Pardon! Nu poți spune că nu sunt civilizați şi ei! Observă căpitanul Vorvoreanu. Disciplină, curățenie, cinste, subordonare, loialitate, asta găseşti în Germania. Sunt cei mai buni soldați din lume! Şi – adăugă el râzând – nemțoaicele sunt cele mai de treabă femei din lume!

— Ce, nu-ți plac româncele? întrebă bătrâna Cleopatra. Sau nu te plac ele pe tine?

— Ele m-ar plăcea... au o slăbiciune pentru cavalerişti; nu pe mine mă plac, uniforma, râse Mişu Vorvoreanu cu falsă modestie.

— Chestiunea este: intrăm în război sau nu? întrebă domnul Manolică Cozianu. Toată lumea ridică glasul şi domnii începură să peroreze toți în acelaşi timp: „Sigur că trebuie să intrăm! Imediat! Ba nu, la anul! Trebuia de mult! Niciodată! Ne sinucidem! Ne înghite Austro-Ungaria! Ne înghite țarul Nicolae! Cum, când austriecii au fost în aşa hal bătuți de sârbi? Regele nu vrea să intrăm! Ba vrea, dar n-a sosit momentul!”

Dim Cozianu nu asculta. Mânca prăjitură şi se uita pe furiş la vară-sa Elvira, care râdea cu dinți albi, strălucitori, într-o față îngustă şi întunecată, cu buze de purpură şi ochi glaciali; ea vorbea cu cineva; se uită poate din întâmplare, poate însă simțindu-se observată, spre coada mesei şi privirea ei se întâlni cu a lui Dim; acesta se sperie, i se păru că se pierde într-un gol, şi inima i se opri. Se uită într-altă parte, speriat de această tulburare; apoi, peste câteva clipe, se uită iar. Dar privirea Elvirei nu mai reveni asupra lui. Zâmbise Elvira? îi zâmbise lui? Nu putea să creadă aşa ceva. N-avea cum. N-avea de ce. Dar zâmbise! începuse să zâmbească, atunci când el, ca un prost, ca un

---

[1] Biata Franță! *(fr.)*

[2] Orice om are două patrii: a lui şi, pe urmă, Franța! *(fr.)*

mizerabil, închisese ochii. Ce ticălos fusese! Dar acuma era prea târziu. Elvira vorbea cu cei din capătul celălalt al mesei. Deodată Dim se trezi că, uitându-se într-acolo, întâlneşte privirea gravă a Augustei, adâncă, fixă, care, o clipă, îl lovi drept în faţă, apoi alunecă încet, cu nepăsare, către altcineva. Dim, tulburat, simţi că-i vine să se ridice de la masă. Îi era aproape frică. Augusta se uitase la el. Ce frumoasă era! Semăna cu Julieta Doicescu, dar mult mai frumoasă; incomparabil mai frumoasă. Şi-i contemplă pierdut bustul strâns de un plastron de dantele albe, ca nişte flori de liliac alb primăvara, şi scos în evidenţă de gulerul înalt şi negru şi de cordonul de mătase neagră, îi căută privirea, dar nici Augusta nu se mai uită la el. Pe furiş, cu ochi lacomi, fricoşi şi impudici, domnul Dimitrie Cozianu, absolvent al clasei a cincea a Liceului „Gheorghe Bibescu" din N... se uita la femeile de la masă, iar dânsele la el, nu. Afară de bunică-sa, Cleopatra Apostolescu, a cărei privire o întâlni pe neaşteptate.

Căruntă, pufoasă, vopsită, cu obrajii căzuţi, cu guşa peste guler, bunica îi zâmbea drăguţ, ca o bunică, cu înduioşare şi tandreţe. El, ruşinat, lăsă nasul în farfurie şi nu mai ridică ochii.

II

După-masă, toată lumea trecu pe terasă. Trebuia străbătut salonul din mijloc, trecând peste un mare covor de Tebriz, colorat ca o grădină de flori şi zarzavat, roşu ca daliile şi petuniile, roşu ca pătlăgelele şi macii, vânăt ca dudele şi vinetele, galben ca dovleceii şi bostanii. Deasupra lui ardea o lampă de petrol atârnată în tavan, împrejurul căreia jucau veşnic fluturi de noapte şi gâze înnebunite, intrate pe uşa deschisă. Prin uşa aceasta se ieşea pe terasa care în două laturi era acoperită; fotolii şi mese de paie, glastre mari cu plante revărsate în fire verzi din ele, dincolo straturi de flori, pajişte udată şi tunsă, pe urmă tufişuri de liliac, pe urmă desişuri de tufe de stejar, pe urmă stejari şi tei cu coroane grele şi masive, iar după aceea câmpul cu ierburi sălbatice şi buruieni, şi mirişti arse de soarele cumplit al verii din Câmpia Dunării; deasupra, noaptea albastră cu miriadele de stele sclipitoare: iată terasa. Victoria, Florica, Rafira aduceau tăvile cu cafele, dulceaţă şi pahare aburite cu apă rece ca gheaţa; pentru domni aduceau frapierele de argint cu sticle la gheaţă. Ei

continuau să discute cu aprindere dacă ţara va intra sau nu în război. Cucoanele, adică bunica, Alexandrina Romano şi mama lui Dim, vorbeau despre bolile de care sufereau fiecare şi-şi recomandau doctori, cure şi leacuri. Elvira se aşează cu Augusta Hagibei şi, zâmbindu-i (Dim nu ştia de ce), spuse:

— Ghighi, adu-mi şalul.

Ghighi Duca sări în picioare, zvelt în pantalonii strâmţi, albi, cu brâu de mătase albastră şi haina largă, vărgată; se repezi în casă şi se întoarse cu un şal mare în care învălui umerii Elvirei. Augusta îi privi pe amândoi destul de răuvoitor şi zâmbi rece ca să spuie:

— la vezi, Elviriţo, că-i suceşti capul mucosului ăstuia... nu-1 vezi ce gesturi de motan are, cum te-a învelit în şalul ăsta? Iţi faci păcat, fetiţo... afară dacă nu vrei să te înduri de el... încheie ea uşurel de tot, fără să apese deloc asupra cuvintelor, astfel încât un ascultător neatent nici n-ar fi simţit că n-a spus ceva indiferent.

— Fugi de-aici, ce, eşti nebună? Suntem rude, râse Elvira. Vrei să fac ca Lot din Biblie? Ştii?

Il but,
Il devint tendre,
Et puis il fut Son gendre![3]

Râseră amândouă. Ghighi, picior peste picior, le întrebă foarte serios:

— Nu vreţi să facem o plimbare cu barca pe baltă?

Ba da; voiau amândouă. Porniră între tufele de buxus tunse perie; dincolo de stejari era o baltă cu păpurişuri şi sălcii; când venea Dunărea mare, primăvara, ajungeau limbi de apă până aici, şerpuind printre pământuri. Dim rămăsese cu Şerbănică şi ascultase ce vorbeau verişoarele lui, apoi stătuse cu ochii după ele cum se depărtează, cu talii de viespe, strânse în cordoane late, şi şolduri legănate în rochiile largi şi albe de vară, iar între ele

---

[3] A băut.
A devenit sentimental,
Şi pe urmă a fost
Propriul său ginere! *(fr.) (Cavalerul de Boufflers)*

silueta subțiratică a lui Ghighi Duca. Deodată Şerbănică, care-i privise şi el cu gravitate, se-ntoarse către Dim cu capul său mare, cu frunte bombată, şi foarte serios, pe un ton prozaic, realist, constată folosind un cuvânt cu totul indecent:

— Ghighi o... pe Elvira.

— Ce, mă, eşti nebun? întrebă Dim înlemnit. Păi n-ai auzit ce i-a spus adineauri Augusta Elvirei?

Puştiul dădu din cap cu superioritate:

— I-am văzut.

— Cum i-ai văzut? Pe cine? întrebă Dim. I se uscase gura. La fel de sobru, puştiul explică:

— În pădurice. Pe Ghighi şi pe Elvira.

— Ia spune! Cum i-ai văzut? Ce făceau? întrebă Dim, febril. Mititelul nu răspunse. Apoi, la insistențele lui văru-său, se mărgini să repete:

— I-am văzut, ce mai vrei?

— Minți! Nu cred! exclamă Dim, prefăcându-se sceptic, ca să-l facă pe băiat să vorbească; dar acesta nu voi să-i mai spuie nimic, iar la ofertele de a-i da o minge de oină sau o carte de Jules Verne, Şerbănică, liniştit, răspunse scurt:

— Am şi eu.

După un răstimp de tăcere, Dim întrebă:

— Singur erai?

— Nu, răspunse puştiul.

— Dar cu cine mai erai?

— Cu nişte băieți de-aici, din sat. Merg să vânez iepuri cu ei, cu câinii lor, zise Şerban Romano, însuflețindu-se oleacă.

—Vin şi eu, mă. Luați-mă şi pe mine, spune Dim, întrezărind o vagă posibilitate de a-i cunoaşte.

— Nu se poate, zise Şerbănică, dând din cap.

— De ce, mă? Ce, nu vrei? Vrei să-ți cârpesc vreo două palme? întrebă amenințător Dim.

Băiețaşul, foarte liniştit, răspunse:

— Vezi c-o să-mi şi cârpeşti tu palme! Te bate Ghighi de te stinge! învață boxul.

Urmă o tăcere. Apoi tot Şerbănică, paşnic, explică:

— Nu se poate, că nu vor ei. Pe mine mă iau că sunt mic.

— Ai naibii țărănoi! Auzi, ce obraznici! mârâi Dim. Apoi reveni la viziunile neclare care-i umblau prin cap şi pe care voia să le limpezească, să le aibă în ochi: Mă, spune-mi, mă, cum făcea

Ghighi cu Elvira! Îți dau puşca mea să tragi cu ea! suflă el cu gura uscată. Şerbănică răspunse scurt şi foarte calm:

— Hă-hă! De când mi-o dă Ghighi pe a lui! Trag la țintă cu ea.

Dim rămase tăcut. Se gândea la ce văzuse puştiul şi încerca să-şi imagineze scena. Încordarea trupului îi revenea, chinuitoare, de neîndurat. Sări în picioare; pe un ton silit, îi spuse, fierbând, lui Şerbănică:

— Nici că-mi pasă de tine! Mai întâi de toate, eşti un mincinos. Parcă te crede cineva pe tine.

Şi porni pe aleile dintre tufele de buxus. Avea în chip nelămurit intenția de a-i urmări pe Elvira, Augusta şi Ghighi. Dar se opri înainte de asta căci, umblând pe iarbă, pe lângă aleea de pietriş, deci fără zgomot, se apropiase de doi domni care umblau încet, fumând țigări de foi. Erau domnul Hagibei şi domnul Romano; îşi puseseră pălăriile de pai *canotier* şi, în vestoane albe, pantaloni negri şi ghete înalte, cu gulere tari şi cravate, se preumblau agale, în sfârşit la răcoare, şi vorbeau alene. Dim auzea foarte desluşit ce spuneau.

— Straşnică, zicea domnul Hagibei. Straşnică. Pe Manolică l-a făcut cu bătrânul Lascari, bunicul nevesti-mi şi-al Alexandrinei...

— Fugi, nene, de-acolo, nu se poate! râse domnul Romano, încercând să-şi păstreze gravitatea de magistrat, dar neputând să-şi stăpânească excitarea şi curiozitatea: Ce vorbeşti, domnule? Nu se poate!

— Frate dragă, eu n-am fost sub pat; spun ce se aude; în orice caz, coana Zoe e făcută cu Bonifaciu Cozianu, iar pe madam Duca a avut-o cu Lăscăruş Lascari! Avea slăbiciune la celebrități politice, coana mare.

— Cum, nene, cu amândoi cumnații? *Pas possible!*[4] Hi-hi-hi! He-he-he! Hi-hi-hi! chicotea domnul Romano, renunțând definitiv la gravitate.

— Îți spusei, straşnică muiere! Pe ăilalți i-a făcut cu răposatul conul Walter şi, pe urmă, după ce şi ăsta a căzut la datorie, a început să voiajeze în străinătate; aici, acasă, decența şi cuviința întruchipată; *elle rôtissait le balai à l'étranger*[5], mă-nțelegi. N-o vezi şi acum ce ochi are? Drac împielițat. La şaizeci sau şaptezeci

---

[4] Nu se poate! *(fr.)*

[5] Îşi făcea de cap în străinătate, *(fr.)*

de ani.

— Ei, lasă-mă, monşer, n-o să-mi spui că...

— Nu, frate, dar ca să-ți arăt că...

Dim încetini pasul. Îi era frică să nu-1 prindă că-i ascultase. Vorbeau de lucruri pe care el cu siguranță că nu trebuia să le audă. O tulburare cumplită îl cutremura. Despre cine vorbeau? Era cu putință? Ea? Da, de ea era vorba. Ea îl făcuse pe Manolică, adică pe papa, şi pe tanti Olga şi pe tanti Zoe, cu... Se opri, singur în întuneric. Nu ştia ce gândeşte, nici ce simte. Era pierdut, străin de sine. Stătea în picioare, cu ochii în pământ, acolo pe iarbă, în întuneric, silueta subțire şi neagră, atât de nemişcată încât Ghighi, Elvira şi Augusta, care se întorceau, nu-1 observară. De altfel, nici nu erau atenți. El le auzi paşii pe pietriş, tresări şi se uită la ei cum vin, mergând repede pe alee, cele două verişoare ridicându-şi puțin fustele ca să poată merge mai iute. Se uitau amândouă înainte, mute. Ghighi încerca să se țină după ele şi părea că zâmbeşte uşor, dar nu se desluşea bine în întuneric. Trecură pe lângă el, dânsele reci, mute, cu ochii drept înainte; Ghighi îl simți pe Dim, îi aruncă o privire care lui Dim i se păru sticloasă şi cu totul neexpresivă, şi se depărtară toți trei spre terasă. Dim mai stătu câteva clipe şi se luă după ei. Ce pățiseră? Ce făcuseră? Nu putea să-şi închipuie. Se afla pe marginea unui lucru necunoscut care-1 făcea să uite de sine, să nu se gândească decât numai şi numai la lucrul acela.

III

Dim dormea agitat; visa scene absurde şi neruşinate, apoi îl apucau spaime; se trezi dintr-odată şi încercă să recunoască dormitorul de la internat.

Nu: era la Dobrunu, cu ferestrele înalte deschise asupra nopții senine de afară, iar în patul celălalt dormea Şerbănică. În cămaşă de noapte lungă, desculț, Dim se dădu jos din pat şi se duse să-şi toarne un pahar cu apă, pe care-1 bău pe nerăsuflate; era încălzit, se simțea fierbinte şi cu pielea rece; avea febră? Se uită la Şerbănică. Copilul dormea liniştit, cu amândouă mâinile sub obrazul drept. Dim se duse la fereastră şi se uită afară, la terasa pustie, cu fotoliile de paie în care nu şedea nimeni, şi dincolo de ea la iarba albăstrie în lumina slabă a stelelor din acea noapte de

vară. Mai departe, copacii se înălțau sumbri în întuneric.

Un zgomot de şoapte repezi îl făcu atent pe Dim. Scoase capul pe fereastră, să vadă. Într-un colț al terasei, două siluete mai luminoase decât ce le înconjura se despărțeau chiar în clipa aceea. Dim auzi un glas de femeie şuierând pătimaş:

— Lasă-mă! Dar lasă-mă!

Şi una din siluete se apropie, aproape alergând. Era Elvira, în halat de casă alb sau foarte deschis la culoare, şi cu picioarele goale. Trecu pe sub fereastră, cu capul sus, cu ochii pe jumătate închişi, ca ai cuiva care se gândeşte la ceva, şi cu un ciudat surâs de satisfacție pe buze. Intră pe uşa salonului şi dispăru. Silueta cealaltă ieşi de pe terasă, ocolind casa. Dim mai stătu câteva clipe la fereastră, apoi se întoarse şi se aşeză pe pat. Cine fusese? Ghighi. El era, cu siguranță. Ce se întâmplase? Cât era de frumoasă! Se trânti pe pat, rămase o clipă nemişcat, apoi se zvârcoli brusc. Nu, nu putea să doarmă. Încercă totuşi să numere până la o sută. Dar nu izbuti, căci după zece secunde imagini lascive începură iar să-i treacă prin minte. Stătu aşa, chinuindu-se, străbătut de o uşoară senzație de frig pe tot corpul, afară de păr pe care-1 simțea fierbinte.

O nevoie îl făcu să se dea iar jos din pat, peste cinci minute, sau poate două ceasuri – n-ar fi putut spune, pierduse simțul timpului. În halat şi papuci, ieşi pe coridorul în care nu ardea noaptea decât o lampă, departe, la un capăt, şi aceea cu flacăra micşorată. Deodată inima începu să-i bată foarte tare: din zona de întuneric ieşise, mergând repede, îmbrăcată în halat larg cu dantele la gât, Augusta. Se opri în fața lui, zâmbind, cu un aer febril şi silit, care încerca să mimeze indiferența şi buna dispoziție şi începu să-i vorbească în şoaptă:

— Ce e, domnule? Nici tu nu poți dormi? Eu am încercat şi nu reuşesc cu niciun preț; am numărat până la zece mii, am respirat adânc, nu m-am gândit la nimic, degeaba; e aşa de cald, încât nici nu ştiu ce-o să ne facem şi cum o să mai stăm aici la Dobrunu; vasăzică şi ție ți-a fost cald, da? Tu eşti bărbat, poți să faci o plimbare pe afară, dar eu, îți închipui ce-ar zice paznicii să vadă o cucoană în halat umblând ca o fantomă pe câmp!

Şi începu să chicotească, iar după aceea, fără nicio pauză, turui mai departe câteva minute, tot nimicuri inutile. Dim se uita la ea, la fața ei pală în lumina aceea puțină, la ochii limpezi şi întunecați, şi la gura imperceptibil schimonosită de sila pe care şi-

o făcea: gândea şi simţea cu totul altceva decât spunea în clipa aceea. Dar Dim nu-şi dădea seama cu claritate de ce se petrece, ci doar că se petrece ceva; ce voia Augusta? Unde se ducea? Poate era un drum foarte prozaic şi nevinovat; dar poate că avea o întâlnire; poate o aştepta cineva. „O s-o pândesc", îşi zise Dim; totuşi, nu ştia bine ce gândeşte, nici ce va face, căci simţea o tulburare delicioasă; îi spusese: „Tu eşti bărbat". Era bărbat! Se uita cu un aer nătâng, absent, la gâtul fraged al Augustei şi la triunghiul de piept care se vedea dintre dantelele halatului, în aşa fel încât Augusta, turuind mereu, îşi strânse mai bine halatul pe dânsa, în vreme ce Dim îşi zicea: „La urma urmei, te pomeneşti că mă caută pe mine!" Era evident că nu; totuşi, starea lui de ameţeală şi febră îl făcu să se gândească la privirea pe care i-o aruncase Augusta la masă; poate că atunci îi venise ideea să-l caute! Şi până acum nu putuse, sau nu îndrăznise... De aceea îi spusese „eşti bărbat", ca să-l încurajeze. Da, să-l încurajeze...

Cu cât se gândea mai mult la asta, cu atâta i se făcea mai frică. „Trebuie să mă arăt bărbat, să-i propun o plimbare afară, la răcoare", îşi repeta el, disperat că-şi simte limba amorţită. „Lasă, că vine ea cu ideea!" îi spunea glasul timidităţii. „Nu, spune-i tu! spune-i!" ţipa dorinţa înnebunită şi singuratică. Dar Dim şovăia. Secundele trecură cu turuiala nervoasă a Augustei. Brusc, cu un chicotit care suna fals, Augusta îi ură noapte bună şi se întoarse de unde venise, adică în odaia ei şi a lui Hagibei, în capătul întunecat al coridorului; iar Dim rămase neclintit, mut, tâmp, cu ochii la şoldurile masive şi legănate ale Augustei, greoaie de la talie în jos, şi care dispăru peste câteva clipe. Apoi, încet, Dim se duse unde voise, se întoarse în odaie şi se culcă. Îi venea să se strângă de gât singur, să-şi zdrobească ţeasta de pereţi; îşi muşca mâinile, de turbare şi disperare că pierduse o ocazie! Şi ce ocazie! îşi închipuia uşor invitaţia, cu un aer dezinvolt şi uşor şi sigur de sine, oferindu-i braţul Augustei, plimbarea prin grădină, apoi încet-încet, spre câmp, şi acolo... Imaginile erau foarte clare, până la un punct cel puţin. Dim gemu înăbuşit, dar din rărunchi, şi rămase pe spate, răsuflând greu.

Adormi când se lumina de ziuă şi somnul îi fu greu, zdrobitor, plin de vise monstruoase. Când se trezi, era aproape amiază. Cineva trăsese jaluziile. Printre lamele lor pătrundea o lumină aurie, o boare de culoarea mierii; se simţea că e cald afară, că vibrează văzduhul deasupra câmpurilor; şi aici, în odaie, aerul era

cald şi parcă mirosea a fân, a ierburi încălzite, oleacă a praf; era un aer parfumat şi uscat, încins de soarele dogoritor al miezului verii. În odaie umbrele erau calde, de un cafeniu roşcat, ca în tablourile vechilor maeştri; dulapul, o comodă luceau tainic din toate suprafeţele lor de lemn chihlimbariu. Afară se auzeau glasuri: poate oameni la câmp. Dim nu se putea trezi cu totul; era greu, îşi simţea carnea trupului grea şi caldă, şi începu să se gândească la verişoarele sale Elvira şi Augusta. Era limpede: trebuia s-o invite seara pe Augusta la o plimbare, şi pe urmă să facă ceea ce îl obseda de atâta vreme. Dar dacă Augusta nu voia? Atunci... Nu, nu ştia ce va fi atunci. Nu vedea decât un gol negru, o genune de întuneric. „Dar trebuie să vrea!" îşi spuse el cu disperare.

Se sculă, îşi spălă ochii înfierbântaţi (îl durea capul, apa rece îl făcu să se cutremure de un fior care încreţi carnea pe el) şi ieşi în curte, cu intenţia să-l caute pe Şerbănică şi să încerce totuşi să afle ce nu voise să-i spuie puştiul seara trecută. Dar nu-1 găsi, nu găsi pe nimeni, decât pe papa, care stătea de vorbă cu un ţăran, în mijlocul curţii, în fundul căreia automobilul lui tanti Olga, acela al soţilor Hagibei şi trăsura soţilor Romano stăteau la soare, înconjurate de o droaie de copii. Era o căldură cumplită; câinii clănţăneau după muşte, toropiţi, în fâşia îngustă de umbră de pe lângă clădirile curţii; zidul văruit al grajdurilor era de un alb orbitor; în ciorchinii florilor de glicină de sub streşini, bâzâiau albine, viespi, bărzăuni. Se auzeau oameni strigând departe, spre moară, şi scârţâit de care.

Domnul Manolică Cozianu, om gălbejit şi trist, în pantaloni de călărie, cizme cu pinteni, jachetă de alpaga neagră, obrajii galbeni, pleoştiţi, mustaţa pleoştită şi *canotier*-ul de pai pus cam pe nas, stătea cu mâinile la spate, cu burta înainte, cu umerii cocoşaţi, pieptul supt, şi se uita la o capră. Ţăranul cu care vorbea el o ţinea de o sfoară. Dim se apropie de tată-său, luând o atitudine din ce în ce mai băţoasă şi mai demnă, ca a unui tânăr latifundiar ce se afla. Ţăranul nu-1 observă, fiind prea doritor să-l convingă de ceva anume pe domnul Cozianu. Era un om de vreo patruzeci de ani, voinic, cu umeri rotunzi, cu obraji rotunzi şi roşii, cu nişte ochi căprii, atenţi, care, în loc să oglindească ce se petrece înăuntru, priveau cu mare atenţie în afară. După ce de bună seamă îl salutase pe boier, îşi pusese iarăşi căciula în cap; purta o vestă de lână împletită, ceea ce lui Dim i se păru destul de

ciudat pe căldura aceea, ca şi căciula şi izmenele de cânepă. Era desculţ. Mâna mare, groasă, crăpată, trăgea mereu de sfoară, iar capra smucea şi ea, de capătul celălalt.

— De ce să nu mi-o cumpăraţi, coane? întreba ţăranul zâmbind respectuos. Păi n-aţi cumpărat viţeaua lui Nicuţă când şi-a rupt piciorul, şi capra lui Cumpănaşu când a rămas stearpă, şi...

Domnul Cozianu îl întrerupse:

— Am cumpărat şi-o să mai cumpăr pentru curte, să aibă ce mânca oamenii, mă-nţelegi, orice vită pe care-o vinde-o careva din sat; dar pe asta nu înţeleg de ce o vinzi. Ce are? E stearpă?

— Vai de mine, conaşule, cum să fie stearpă? Fată, cucoane, şi dă lapte! Puteţi să nici n-o tăiaţi, s-o ţineţi numai pentru iezi şi pentru lapte.

Taranul îl privea pe domnul Cozianu cu naivă sinceritate şi bună-credinţă. Dim, care încerca să priceapă, simţi că ceva nu e în regulă. Ce spusese ţăranul putea să fie adevărat. Dar răspunsese la întrebarea lui papa? Parcă nu răspunsese. Dim se uită la capră. Era o capră albă, cu botul prelung şi subţire, şi nările umede, trandafirii; mesteca între buze nişte fire de iarbă şi se uita drept înainte, la nivelul capului, fără să ridice ochii la oamenii din jurul ei, şi iară să-i coboare. Se uita drept înainte, în gol, sau nici măcar în gol, cu ochii ei galbeni ca două opale, sub genele albe, întoarse în sus. Stătea cu capul sus şi din când în când smucea de sfoară, făcând paşi pe loc şi legănându-şi şuviţele de păr lung ca pe faldurile unei rochii.

— Bine, bine, e foarte bună, dar de ce o vinzi? întrebă domnul Cozianu. N-are nimic, nu şi-a rupt nimic, nu e stearpă...

— Nu, nu e, cucoane! Nu e stearpă...

— Bine, măi, dar de ce o vinzi?

— O vând şi eu aşa... că am nevoie de bani, zise ţăranul, uitându-se în ochii domnului Cozianu.

Acesta zâmbi acru sub mustaţa pleoştită.

— Uite, mă Dobrică. Nu mă ţine tu pe mine aici cu poveşti, în soarele ăsta. Ţi-o cumpăr, dar spune-mi de ce o vinzi. Şi nu umbla cu minciuni, că nu mă înşeli. De ce o vinzi? Ţi-o cumpăr, mă-nţelegi? Dar spune!

Ţăranul se uită la domnul Cozianu şi înţelese dintr-o ochire; apoi se uită la căpriţă, ca la un om. Apoi zise simplu:

— Păi eu o ţineam pentru lapte.

Şi tăcu. Domnul Cozianu întrebă:

— Ei şi? Parcă spuneai că e bună de lapte.

— Ar fi ea; dar nu mai putem bea lapte de la ea, cucoane, zise de-a dreptul, într-o izbucnire, ţăranul, că am prins-o în grajd cu Bâzdâc! Adică pe Bâzdâc cu ea... făcea prostii, adăugă el întunecat.

Se lăsă o tăcere. Domnul Cozianu se uită la capră. Dim se uită şi el la capră. Se uită şi ţăranul la ea. Capra mesteca mai departe liniştită şi depărtată, independentă, privind nu se ştie ce cu ochii ei opalini. Domnul Cozianu oftă.

— De...

Apoi spuse:

— Bine, ţi-o cumpăr.

După o tăcere, adăugă cu oarecare amărăciune:

— Bine, mă Dobrică, vasăzică tu nu poţi bea lapte de la ea, dar boierului i-o vinzi, să bea lapte el, ai?

Ţăranul zâmbi umil şi satisfăcut.

— Ei, dumneavoastră hotărâţi ce faceţi cu ea... eu n-am spus să beţi lapte...

— Bine, oftă domnul Cozianu. Du-te la bucătărie cu ea şi pe urmă vino să-ţi dau banii.

— Am înţeles, să trăiţi! exclamă încântat Dobrică şi porni, târând capra după el.

— Hai la masă, îi spuse domnul Cozianu lui fiu-său. Unde-ai fost până acum?

— Am citit, îngână Dim.

— Vii la ţară ca să citeşti, în loc să faci mişcare, mormăi domnul Cozianu sever, dar în fond total indiferent. Apoi, ca pentru sine:

— Ce imorali sunt oamenii ăştia! Nişte brute. Numai instincte, şi-atâta tot.

Dim îl urmă în casă tulburat; ce spusese ţăranul îi dăduse un simţământ ciudat pe care nu şi-l putea lămuri şi nu încerca să şi-l lămurească; se simţea prost, trupeşte, dar atât de vag, încât n-ar fi putut spune unde şi ce îi lipseşte. Ca în unele vise când simţi că îţi lipseşte ceva, că ai pierdut ceva, nu ştii ce, dar ireparabil; sau te ameninţă ceva, nu ştii ce, dar cumplit. Dormise prost; de bună seamă asta era, şi numai asta.

Dar n-avea nici poftă de mâncare. Era o masă ca la ţară, cu ţuică, măsline, brânză, roşii, ciorbă de perişoare, pe urmă cegă friptă, pe urmă sarmale în foi de viţă şi cu smântână pe deasupra,

pe urmă baclavale şi sarailii; dar brânza i se păru că miroase, ciorba i se păru prea grasă, cega nici n-o gustă când o văzu cum curge untură din ea, foile de viță i se păru că au un gust metalic, baclavalele nu i se părură dulci. Mânca în silă, încercând să prindă privirea Elvirei sau a Augustei; dar Elvira nu se uită nici măcar o dată către coada mesei; Augusta însă da, o dată, cu o fixitate profundă şi îngrijorată, la Ghighi Duca, apoi la Dim, apoi îndărăt la Ghighi, apoi în farfurie. Ghighi vorbea tare cu domnul Romano şi păru că nici nu bagă de seamă. Toți domnii de la masă discutau cu pasiune eternul subiect: dacă trebuie sau nu să intre țara în război, iar dacă da, de care parte şi când. Sosiseră ziarele.

— Au încercat nemții şi gazele asfixiante la Ypres, acum o lună, şi tot nimic n-au făcut! exclama domnul Cozianu.

— Dă-mi voie să-ți spun, monşer, zicea domnul Hagibei.

— Ce să-mi spui? Ai pariat că ruşii n-o să ia fortăreața Przemysl? Ai pariat şi ai pierdut, nene! exclama aprins tatăl lui Dim.

— Nu vă pricepeți, domnilor; sunteți civili şi n-aveți idee, striga Mişu Vorvoreanu.

Cucoanele vorbeau între ele despre sănătate şi boli; Şerbănică dădea de mâncare unui câine sub masă; iar Dim simțea că-i e capul greu şi fierbinte. Avea să se plimbe deseară, să se răcorească; avea să se plimbe cu Augusta; la cină avea să-i strecoare două vorbe, ca de pildă „te aştept sub stejari" sau „facem o plimbare?", să pornească apoi cu ea şi, odată singuri, să...

Cineva se uita la el. Nu simți clar asta. Dar ridică ochii, maşinal. Bunica se uita la el şi-i zâmbea drăgăstos. El se uită în farfurie. Bunica. „Straşnică muiere! Pe Manolică l-a făcut cu bătrânul Eustațiu, pe Zoe cu Bonifaciu, pe Olga cu Lăscăruş Lascari... A căzut şi Walter la datorie... pe urmă în străinătate..."

Bunica fusese femeie, şi chiar straşnică; fusese desfrânată, cu mulți bărbați. Fascinat, ridică ochii să se uite la ea. Avea părul aproape alb, obrajii căzuți, crețuri subțiri pe lângă gură şi ochi, guşă grasă; asculta ce spunea Romano; simțindu-se la rândul ei privită, se uită la Dim; el iarăşi în jos.

După-masă, când lumea îşi băuse cafelele şi coniacul şi se retrăgeau toți să-şi facă siesta, Cleopatra trecu pe lângă nepotu-său, care se ridica şi se îndrepta spre uşă, şi se opri în fața lui.

— Vasăzică pe mama-mare o laşi în plata Domnului? îi spuse

ea cu mustrare zâmbitoare. De ce nu vii să-mi povesteşti cum e la şcoală, ce mai e cu tine... Nu-ți aduci aminte cum voiai să rămân noaptea, să şed lângă tine pe marginea patului şi să-ți ascult poveştile până adormeai? Îți aduci aminte? Ia spune. De ce taci?

— Îmi aduc aminte, îngăimă junele Cozianu. Iar îl încerca simțământul acela ca de vis.

— Să vii peste un sfert de oră la mine să-mi povesteşti, zise bunica binevoitoare. Şi plecă pe uşă.

Dim rămase să se uite după ea şi să constate maşinal ce vioi se mişcă bătrâna. Peste un sfert de oră veni Şerbana, fata-n casă a coanei mari, să-l cheme:

— Conaşule, vă cheamă coana mare.

Dim se duse pe coridor, bătu la uşă şi intră. Trecu pe după paravanul din fața uşii şi văzu că bunica se culcase. Jaluziile erau trase pe jumătate; odaia era într-o penumbră pe care-o tăiau pânze de lumină galbene ca un ceai de muşeţel; perdelele de damasc galben erau trase pe jumătate; în odaie mirosea a levănțică şi a *patchouli.* Cleopatra era în pat, cu cuvertura trasă până la gât, dar cu brațele afară, în cămaşă de noapte de pânză fină, cu mâneci, şi cu dantele la gât şi la manşete; îi făcea semn, poftindu-l să şadă. El, stingherit, intimidat, căuta din ochi un scaun pe aproape.

— Nu, şezi aici, îi spuse bunica şi trase un pic cuvertura de pe marginea patului.

Dim se aşează. Tremura. Nu ştia de ce, dar tremura.

— Ia povesteşte-i tu lui mama-mare, murmură dulce Cleopatra.

El începu să bâiguie. Nu ştia ce spune. Cleopatra îl ținea de mână. Îl trase uşor spre ea.

— Culcă-te aici cu mama, zise ea.

El, tremurând, se lăsă. Văzu de aproape părul cărunt, fața brăzdată de multe încreținturi, pe frunte, pe obraji, pe sub ochi; pungile obrajilor, ale pleoapelor, cea de sub bărbie, pieile gâtului, pielea albă, pufoasă, veştedă şi ochii negri care-1 fixau, arzând. Se culcă pe perna mare cu dantele, proaspătă, parfumată cu *patchouli,* şi închise ochii. Dar la nişte vorbe pe care i le şopti dânsa şi la un gest al ei, brusc, rapid, Dim sări în sus, îngrozit, şi se repezi spre uşă, o deschise, ieşi şi porni în fugă pe culoar. Se încuie în odaia lui şi rămase în picioare, singur. Ce era cu el? Unde se afla? Ce se întâmpla? Îi era rău. Se trânti pe pat îmbrăcat şi îl apucă un tremur de-i clănțăneau dinții în gură. Se acoperi cu

plapuma, şi-o trase peste cap şi rămase acolo, zguduindu-se din tot corpul de friguri şi clănțănind din dinți.

Seara târziu, doamna Cozianu îl chemă pe bărbatu-său în odaia lui Dim. Afară era noapte luminoasă şi caldă, dar închiseseră fereastra şi trăseseră perdelele. O lampă ardea pe masă; flacăra scăzută abia lumina. Intrând cu soțul ei în odaie, mama lui Dim spunea:

— L-am culcat pe Şerbănică pe canapea în odaia Alexandrinei şi-a lui Romano; mi-e teamă că e vorba de scarlatină, are nişte pete roşii în palme şi pe brațe, pe partea dinăuntru; îți spun, mare minune dacă n-are scarlatină. Şi pe urmă febra asta mare... Ia auzi-l, sărăcuțul mamei, cum aiurează.

Roşu la față, cu ochii sticloşi, Dim se uita la perete şi vorbea. Părinții săi ascultară câteva clipe ce spune. Apoi doamna Cozianu murmură, tulburată în chip penibil:

— Vai, Manolică, ce orori... De unde a învățat porcăriile astea? La vârsta lui!

Domnul Cozianu se întunecase, auzind ce spune fiu-său.

— Cine ştie de la cine le-o fi învățat... De la derbedeii ăştia de prin sat... Că sunt de o imoralitate, nenorociții, pur şi simplu îngrozitoare. Viața la țară nu e pentru copilul ăsta.

— Maică-ta zice că vrea să-l ia cu ea în Franța la anul, spuse doamna Cozianu, privindu-şi îngrozită odrasla care bolborosea în delirul febrei. Domnul Manolică Cozianu, gânditor, mormăi:

— Nu ştiu... Să vedem. Poate că ar fi totuşi cel mai bine.

După ce se vindecă de scarlatină, Dim păru că şi-a schimbat firea: era retras, tăcut, închis, nesociabil. „Câte o boală de asta la vârsta pubertății are influențe adânci”, spunea doctorul, care de altfel recomandă aer de munte; dacă voiau să-l trimită în străinătate, să-l trimită într-un internat în Elveția. O întrebară pe bunica băiatului ce zice de asta:

— Treaba voastră, nu mă plictisiți cu asemenea prostii; voi l-ați făcut pe mucosul ăla, voi să aveți grijă de el, zise coana Cleopatra, foarte prost-dispusă.

PARTEA A OPTA

DATORIA

I

Sora lui Manolică Cozianu, Olga, se măritase cu un domn Duca, coborâtor din Gheorghe Duca, principe al Moldovei la sfârşitul veacului al şaptesprezecelea; acest domn Duca era membru al partidului conservator şi de câteva ori ocupase un scaun în Camera Deputaţilor şi mai apoi în Senat. Prin căsătoria cu Olga Cozianu, fusese prieten politic cu unchiul ei după lege şi tatăl ei după sânge, Bonifaciu Cozianu; rămase mai apoi prieten şi tovarăş de afaceri la anumite investiţii bancare cu vărul Olgăi, Şerban Lascari, şi cu Şufană, petrolistul, bărbatul unei verişoare a Olgăi. Fratele mai mic al acestui domn Duca făcuse o şcoală de cădeţi la Potsdam şi Academia Militară Regală Prusiană; în 1916 era colonel în armata română; în octombrie sau noiembrie, i se dăduse comanda unei brigăzi alcătuite dintr-un regiment de grăniceri şi două regimente de infanterie; trebuia să apere linia munţilor undeva prin Vrancea, sau pe la Oituz, oprind în loc înaintarea vânătorilor alpini bavarezi. Dar la primele infiltrări inamice îndărătul liniilor noastre, de-a lungul crestelor înguste ale munţilor, cele trei regimente primiră ordin de retragere de la comandamentul brigăzii şi porniră îndărăt, începând de la orele douăzeci, într-o noapte friguroasă, în care ploaia rece ca gheaţa nu se întrerupea decât atunci când începea să ningă cu fulgi mari şi umezi, care se topeau îndată. Pe urmă fulguitul înceta, şi începea iarăşi să ploaie şiroaie care treceau prin mantalele soldaţilor, curgeau de pe frunzele înnegrite şi putrede ale pădurii, se prelingeau pe trunchii aspri şi uzi, în jos, pe pietrele alunecoase, şi se opreau în locurile mai adânci, în gropi de apă murdară şi neagră sau în noroaie cleioase.

Nu se auzea niciun foc de puşcă sau de tun; numai şiroiala veşnică a apei şi din când în când pale de vânt care făceau să trosnească crengile fagilor; şi pe drumul îngust de munte, frecuşul de oţel pe oţel al cazmalelor, baionetelor, bidoanelor, cataramelor de centiroane, al ţevilor de mitraliere încărcate în spatele căluţilor de munte; hârşcâit de metal; şi tropăitul bocancilor cazoni, uzi şi grei, cu potcoave şi cuie de fier, pe stâncăria drumului; şi plescăitul unui pas în apă sau al unei căderi greoaie într-o baltă de noroi; mormăituri, înjurături; şi un

murmur greu, neîncetat, urcând şi scăzând deasupra nesfârşitei coloane care se târa îndărăt prin întuneric, ploaie şi frig.

Locotenentul Laurenţiu Sterie, comandantul unei companii de grăniceri, mergea de patru ceasuri prin beznă, şi nu era obosit; dar se simţea nesigur şi plin de amărăciune. „De ce? N-am avut nicio nevoie. Nu trebuia", îşi spunea el, împleticindu-se pe lespezile de stâncă alunecoasă. La dreapta era taluzul drumului, tăiat abrupt în pământ negru, amestecat cu pietrărie de culoare mai deschisă. Deasupra începea stratul întunecat al frunzelor căzute şi putrede, iar peste ele masele imense de întuneric ale pădurii care uneori se agitau toate deodată, trosnind, vuind şi gemând. La stânga era un povârniş repede ce se pierdea în pânze alburii de ceaţă. Adâncă era aici valea: câteva sute de metri de pante prăpăstioase presărate cu tufişuri, dar pe alocuri sterpe, golaşe, numai piatră, în alte părţi râpoase, uneori verticale. Din când în când locotenentul Sterie zărea la un metru în stânga sa marginea drumului, în gol, şi dedesubt, foarte jos, straturile de ceaţă. Pe urmă iar veneau brazi pitici, povârnişuri; drumul cotea necontenit, lipit de coasta muntelui; uneori, drept în faţă, nu se zărea nimic, dar se auzeau glasuri şi tropăitul ostenit şi fără sfârşit al oamenilor şi cailor. Sterie nu vedea în faţă decât vreo doi-trei oameni; restul se pierdea în întuneric. „De ce a trebuit?" se întreba el. Nu găsea răspuns. Niciun răspuns logic, niciun răspuns omenesc. Poate că motivul era vreun lucru neştiut de ei, sau de-a dreptul vreo greşeală. Poate.

Izbucniră nişte strigăte înfundate; se auzi cineva ţipând un cuvânt scurt care se isprăvea cu „a!" Ce strigase? „Păzea"? Da, desigur. Tăcere. Pe urmă strigăte aţâţate. Mergea înainte. Dar îşi dădu seama că în faţa sa murmurul trupei devine mai greu, mai adânc, şi că cei dinaintea lui se opresc. Se opri şi el, cu pieptul în raniţa soldatului din faţă. Oamenii se întorceau unii spre alţii, mişcându-se greoi, încărcaţi cu raniţe, saci de muniţii, pături, foi de cort; în întuneric păreau groşi, cocoşaţi, diformi.

— Ce-i acolo, măi? întrebă Sterie.

— A căzut careva jos în râpă, mormăi un soldat.

Altul întrebă:

— A căzut? Care a căzut?

Glasurile se împrăştiară, se depărtară.

— Care, mă? Cum? Cine? Caii? Apoi unul, aproape, rosti limpede:

— Au căzut în râpă doi ostaşi şi un cal cu două mitraliere.

— Dă-i drumul, ostaş! striga cineva la vreo zece metri înainte.

Încet-încet, coloana porni iar, întinzându-se şi subţiindu-se.

Sterie mergea înainte; apa îi picura pe gât, pe sub guler; pulpanele mantalei, îngreuiate de ploaie, îi băteau carâmbii. Mergea înainte, în neştire, şi se uita din când în când la marginea din stânga drumului. Aici căzuseră oamenii şi calul? Nu se vedea nimic. Iar pe jos, ceaţă. Trecu pe lângă mai multe locuri unde s-ar fi putut să se fi întâmplat nenorocirea. Odată, când mergea iarăşi fără să se gândească la nimic, un soldat zise:

— Acilea căzură.

— Nu, măi! am trecut de mult de locul acela. Unde era brăduiul cela, acolo au căzut, răspunse un glas de om de la miazănoapte de Milcov.

„De ce ne retragem? se întrebă locotenentul Sterie. Nu ne-au bătut; n-am tras nici zece cartuşe, şi fugim. De ce? S-a întâmplat ceva?" Nu, nu se auzise de nimic deosebit. Câteva plutoane de bavarezi se strecuraseră pe creste, prin dispozitivul de luptă al brigăzii. Ei şi? Asta era un motiv de retragere pentru o brigadă întreagă?

„Ştie Şeful ce face", îşi spuse Sterie. Doar n-avea niciun rost să se chinuiască el cu întrebări. Bătrânul, Şeful, era militar bun; puteai avea încredere în asemenea comandant.

Un om cu gulerul mantalei ridicat veni, călcând greu şi alunecând, să-l ajungă din urmă pe Sterie. Acesta îl privi cu coada ochiului: chipiu de ofiţer.

— Ce facem, domnule locotenent? întrebă omul.

Sterie îl recunoscu după glas: era un sublocotenent din compania lui.

— Ce să facem, Petrică? Ne retragem pe noi poziţii, zise Sterie.

Celălalt se poticni şi icni înfundat. Nu era loc destul pentru doi oameni. Trebuia să se ţină după Sterie, după umărul lui drept, în marginea din deal a drumului.

— Oamenii sunt mahmuri, zise sublocotenentul. Ce nevoie aveam să ne retragem?

Sterie nu spuse nimic, o vreme, apoi îngână:

— Ştie Bătrânul ce face.

— O fi ştiind; dar ce nevoie avea să vie prin tranşee, să stea de vorbă cu ostaşii, eţetera, dacă se gândea la retragere? întrebă celălalt pe un ton trist şi încăpăţânat. Oamenii îl simpatizau;

acuma înjură, sunt supărați, demoralizați...

— Şi tu ce faci, Dumitriule? întrebă sec Sterie. Stai şi asculți cum îşi subminează unul altuia moralul?

— Îmi ştiu datoria, domnule locotenent, zise rece sublocotenentul Dumitriu.

Sterie nu zâmbi la tonul de demnitate copilăroasă al răspunsului. Îl ghicea pe Dumitriu cum umblă greoi pe lângă el, botos, țeapăn, cu monoclul ascuns în buzunarul de la piept al tunicii, ud ciuciulete şi plin de noroi până la brâu. Puştiul făcuse şcoala de cădeți la Schwerin şi un an intr-un regiment de grenadieri pomeranieni; avea cea mai deplină admirație pentru colonelul comandant al brigăzii; şi ce spusese el adineauri arăta că într-adevăr trupa era nemulțumită şi deprimată. „De ce a fost nevoie. N-aveam de ce. Totuşi, o fi ştiind Şeful ce face: e un militar straşnic, se mângâia Sterie. În fond, datoria noastră e să executăm ordinele, chiar dacă nu le înțelegem.” Şi spuse tare:

— Mă Petrică.

— Ordonați.

— Vorbeai de datorie. Datoria e să executăm ordinele, chiar dacă se-ntâmplă să nu le înțelegem. Aşa că vezi tu.

Sublocotenentul se poticni iar, gemu înfundat; se trântise pe malul din dreapta. Se ridică şi, ținându-se după Sterie şi ştergându-şi de manta mâna plină de noroi, spuse pe un ton maşinal:

— Am înțeles, domnule locotenent.

II

Dimineața fu sumbră, cu fulguială umedă din cerul posomorât; aburi cenuşii se târau prin văi, înecând în ceață brazii. Pe drumul şerpuit care urma faldurile muntelui, şirurile verzui de ostaşi, întrerupte de mogâldețele cafenii ale cailor, se opriseră. Oamenii mâncau, aşezați pe marginea drumului; în noroi, unii dormeau cu gurile căscate, cu puştile pe piept. Era coada coloanei; mai veneau în urmă două companii, şi pe urmă nimic, muntele pustiu şi pădurile în care se afla pe undeva inamicul. Un grup de ofițeri stătea în picioare, mai sus, pe coastă. Erau tineri, uscățivi, cu mustăcioara care era pe atunci la modă; galbeni de oboseală, cu cizmele şi uniformele pline de noroi uscat, înțepenit de frig. Sterie

era printre ei: cu o feţişoară osoasă şi dură, cu oasele fălcilor şi ale umerilor obrajilor proeminente; neras, netuns, cu şuviţe de păr castaniu ieşite de sub chipiu, la ceafă. Avea ochi căprii, limpezi, cu albul oleacă îngălbenit. Îşi freca mâinile învineţite de frig şi asculta, întunecat şi nemulţumit, ce spunea un locotenent-colonel scurt, gros şi cu mustaţa neagră, vânăt la faţă de furie.

— Asta e, domnilor! Am să-i iau comanda ofiţerului pe care-1 mai prind! Poftim! Fără luptă, fără un foc de puşcă, dumneavoastră vă întoarceţi dimineaţa cu patru mitraliere lipsă! Cum? Ce-ai spus?

Ceilalţi tăceau, înlemniţi în poziţia de drepţi. Sterie îşi sufla în pumni; era amărât, trist. „Ei şi ce dac-o să-mi ia comanda? se gândea el. Puţin îmi pasă!" Deşi nu el pierduse mitralierele. Colonelul urmă, răstit:

— Şi să nu mai aud poveşti că au alunecat caii, că era polei pe jos eţetera. Nu mă interesează! în batalionul meu nu se pierd mitralierele decât în luptă, cu servanţii morţi pe ele! S-a-nţeles?

— Am înţeles, să trăiţi, exclamară câţiva dintre tinerii ofiţeri din jurul lui.

Colonelul le aruncă o privire circulară, nemulţumit şi furios, apoi le întoarse spatele şi plecă, urmat de trei ofiţeri, cu care sosise. Locotenenţii se uitau după el.

— E negru, nea Fănică! zise râzând un sublocotenent cu uniforma croită elegant, deşi mânjită de noroi, şi cu carâmbi de piele roşcată peste nişte bocanci englezeşti. Era tânăr de tot, cu obrajii netezi şi plini.

— Uite ce e, Apostolescule: te rog să nu faci haz aici, spuse sec Sterie.

Dar un sublocotenent înalt şi osos, cu nasul mare, coroiat, urmă ca şi cum n-ar fi auzit.

— E furios Bătrânul, nu de mitraliere, de retragere. Ce nevoie aveam să ne retragem? Dacă ne atacau în plin marş, azi-noapte, ne lua dracul. Asta e tactică prusacă, Laurenţiule?

Sterie se schimbă la faţă. Răspunse, încercând să-şi stăpânească enervarea:

— Nu poţi judeca operaţia până nu s-a isprăvit.

Ceilalţi erau şi ei nemulţumiţi, îngrijoraţi. Se uitau la el, dar nu spuneau nimic. Năsosul nu era răutăcios:

— Măcar de-am şti – zise el necăjit – ce mă-sa s-o fi întâmplat pe front de ne retragem. Ia te uită la savantul cum vine, curat,

elegant, spilcuit; aşa e când îţi faci veacul la Statul Major.

Se-ntoarseră toţi: mai în sus, pe coastă, trecea un grup de ofiţeri urmând pe un colonel care umbla băţos, cu capul sus, şi gesticula autoritar, ţinând în stânga mănuşile de piele de Suedia. Locotenenţii îl urmăriră cu privirea, cu un aer acru şi ostil. Nu-1 iubeau pe comandantul regimentului, colonelul Vasilache, stat-majorist trimis să-şi facă stagiul pe front şi care în viaţa lui nu auzise un glonţ fluierându-i pe la urechi. Îl preferau pe ursuzul şi violentul Vişoran, care comanda batalionul lor. Vasilache urca mereu, urmat de un sublocotenent care-i ţinea servieta cu hârtii şi porthartul şi de ofiţerii de la biroul 1 al regimentului. Ajunseseră la un fel de tăpşan cu iarba udă şi înnegrită; de acolo coasta cobora încoace spre drum, şi pe urmă şi mai jos, până-ntr-o vale cu tufe de brad, cu marginea într-o geană de pădure neagră de unde locul urca iar, într-un munte împădurit. Era dimineaţa, fâşii de ceaţă pluteau printre trunchiurile subţiri şi înalte; aerul rece şi umed mirosea a brad, a răşină de brad, era înviorător şi tare; oamenii nedormiţi şi nebărbieriţi, plini de noroi, cocoşaţi sub ranițe, pături, puşti, gamele, bidoane, lopeţi, ţevi de mitraliere, cutii cu muniţii, începuseră să se urnească, să se scurgă mai departe îndărăt.

Locotenentul cel ciolănos şi năsos se uita în gol, cu un aer stupid. Sublocotenentul Apostolescu râdea:

— Acuma o baie caldă, pe urmă nişte stridii, şi o sticlă de şampanie şi o ţigară bună de foi.

Sterie râse fără chef, privindu-1 şi cu o oarecare invidie:

— Fire-ai al naibii să fii de civil! Aici e război, mă!

— *Hélas!*[6] Recunosc, oftă tânărul Apostolescu.

— Ce faci dumneata în civil? întrebă năsosul, cu un aer melancolic.

— Nu face nimic, e moşier, stă şi chefuieşte, ciocoiul, zise Sterie cu un râs cam aspru şi cam rece.

Apostolescu râse şi el, dezvinovăţindu-se:

— Cum, domnule locotenent? Fac artă, sunt pictor. Adică am să fiu; acuma studiez.

Un locotenent cu ochii bulbucaţi şi lucioşi râse lacom:

— Mie să-mi pictezi o femeie goală, Gogule, să mi-o pun în

---

[6] Vai! *(fr.)*

adăpost.

— S-a făcut, domnule locotenent, zise tânărul Apostolescu.

Celălalt râse şi mai cu poftă, de i se vedeau măselele şi-i sticleau ochii bulbucaţi, cu pleoape groase:

— Da s-o faci cu ciorapi negri, mă-nţelegi? În pielea goală, cu ciorapi negri şi cu botine de piele roşii în picioare.

— Le cam duci dorul muierilor, mă! râse năsosul.

Gogu Apostolescu îi spuse celui cu ochi bulbucaţi:

— Domnule locotenent Istrate, să fiţi dumneavoastră întors proaspăt de la Paris ca mine, să vedeţi ce le-aţi mai duce dorul!

Şi începu să le descrie cu detalii câteva bordeluri. Holbaţi de poftă, gălbejiţi de oboseală şi de frig, nebărbieriţi, netunşi, murdari, cu mantalele mototolite, ude de ploaie şi pline de noroi, îl ascultau, râzând aţâţaţi şi dându-şi coate. Sterie se întoarse scârbit şi întâlni privirea unuia din ei, subţirel, blond, cu urechile depărtate de cap şi roşii, pistruiat şi cu ochi albaştri de gânsac. Se depărtară amândoi de grupul celorlalţi fără să-şi vorbească, fără să se înţeleagă în niciun fel.

— De asta ne arde nouă acuma: de poveşti cu dame! zise locotenentul cel urechiat şi pistruiat.

— Mă Friedmann – şopti Sterie –, tu ştii ceva?

— Despre ce? întrebă locotenentul Friedmann.

— Despre retragerea asta. De ce ne-am retras?

N-ar fi vrut să întrebe: dar nu se mai putuse stăpâni. Deşi ştia că Friedmann, ca şi el, n-avea ce să răspundă. Acesta însă dădu din umeri disprețuitor:

— A făcut careva în pantaloni la comandamentul brigăzii.

— Cine? Şeful? Nu se poate, domnule, nu mai vorbi prostii!

— Nu ştiu cine, dar soldatul e demoralizat, asta cred că ai simţit şi tu, zise Friedmann. Vrei o ţigară?

— Nu! Nu vreau. Lasă-mă-n pace, domnule, cu ţigările tale! zise Sterie pe un ton de enervare neaşteptat.

Friedmann se uită mirat la el. Sterie îşi dădu seama de asta şi-şi feri privirea.

În clipa aceea se auzi un vâjâit strident, scurt, şi o lovitură înfundată în pământ, care se sparse într-o bubuitură seacă, de parcă ar fi dat cineva în pământ cu un ciocan de o sută de tone, plesnind în acelaşi moment un bici uriaş. Cei doi ofiţeri tresăriră şi se întoarseră prompt spre culmea despădurită de deasupra lor, pe unde se plimba acuma comandantul regimentului cu ofiţerii

după el. Văzură în capătul culmii, acolo unde începea să coboare spre o vale abruptă, un nor rotund, cenuşiu-gălbui, pe locul exploziei. Peste o clipă, mai jos, pe alt loc gol, izbucni a doua bubuitură, cu o scânteie orbitoare, scurtă, de un galben-roşiatic intens, îndată înconjurată de un glob de fum şi dispărută. Globul de fum se risipi repede. Sus pe culme se auzi un răcnet ascuţit, aproape ca de femeie:

— Aoleo! Aoleo! Aoleo!

În acelaşi timp, un alt obuz explodă într-un colţ de pădure; trosniră poate o secundă întreagă crengi rupte şi izbite de trunchi de jur-împrejurul locului unde lovise proiectilul. Vreun observator inamic zărise grupul de ofiţeri de pe creastă şi acum o baterie pipăia terenul la întâmplare.

— Aoleo! Aoleo! ţipa glasul. Era al colonelului Vasilache. Desfigurat, cu gura strâmbată, cu ochii holbaţi, verde la faţă, fugea la vale, cu pulpanele mantalei fâlfâind şi cu braţele larg deschise, ca o pasăre care bătea din aripi, căci colonelul Vasilache dădea din mâini în chip ciudat în timp ce se rostogolea la vale. Rar, la intervale neregulate, obuzele se spărgeau pe coastă şi prin păduri. Ofiţerii care-1 însoţeau pe colonel se risipeau încet, cei mai mulţi la pas, coborând şi ei. Dar Vasilache trecu în galop nebun pe lângă Sterie şi Friedmann, sări în drum, apoi jos de pe drum şi mai departe în vale, ca un iepure. Sublocotenentul care-i servea de aghiotant, băiat tânăr şi scund, roşu la faţă, ţinând servieta strânsă la piept, alerga după el gâfâind şi şoptind silit, violent, rugător şi disperat:

— *Domnule* colonel! *Domnule* colonel! *Domnule* colonel!

— Aoleo! Aoleo! răspunse ţipătul isteric depărtându-se.

— Ha-ha-ha-ha! Ha-ha-ha! Ha-ha-ha-ha!

Sterie începuse să râdă. Îi curgeau lacrimile pe faţă, se îndoia de mijloc, ţinându-se de pântece, şi râdea să i se rupă ceva în el. Apoi se linişti repede şi păru trist şi nervos. Friedmann înjura printre dinţi:

— ... tu-i mama mă-si de armată! Mama mă-si de porc! Colonel! Ofiţer! Mama mă-ti, cui te-a făcut, de nenorocit.

Obuzele explodau arare pe coastă şi în pădure.

— Ce râzi aşa, domnule, ca un nebun? îl întrebă Friedmann pe Sterie.

— Nu mai râd, răspunse acesta pe un ton care-1 făcu pe Friedmann să-l privească atent şi să se gândească: „Ce-i cu ăsta?”

Pe drum, se auzeau comenzi; comandanții de companii şi plutoane se grăbeau să-şi pornească iar trupa. Soldații îşi săltau raniţele în spinare, puştile pe umeri, foile de cort şi păturile peste cap, şi plecau, înghesuindu-se; aruncau priviri sperioase către domnul colonel, comandantul regimentului care, în vale, şedea cu capul în mâini şi cu chipiul lângă el, pe jos. Aghiotantul îl trăgea de braţ, vorbindu-i liniştitor. În sfârşit, îl urni şi-l duse pe o cărare care se pierdea printre brazi. Peste cinci minute ultimul obuz explodă pe o costişă pustie, deasupra unui drum şerpuit în coasta muntelui şi, de asemenea, pustiu.

III

Compania cotise după un umăr de munte, cu pădure de brazi în sus, pe coastă, şi o vale în stânga; caii mici de munte, încărcați cu mitraliere, cu saci, cu lăzi de muniții, scoteau aburi pe nări şi mergeau cu capul în jos; soldații clipeau din ochi de somn şi înaintau în neştire, încărcați la fel de greu ca şi animalele. Sterie umbla înainte, cu sublocotenentul Dumitriu după el; deşi era sleit de oboseală, şi tânărul Dumitriu se poticnea mereu, în clipa când adormea în mers, Sterie nu se simțea somnoros; simțea mai degrabă o încordare neplăcută a nervilor, o stare febrilă, o iritație chinuitoare. Umbla maşinal, fără să vadă înainte decât capele, raniţe, țevi de puşti. Deodată îl zări pe omul pe care-1 aştepta. Era în picioare, cu colonelul Vişoran şi cu vreo doi ofițeri mai tineri: da, era el, cu mustața amestecată cu câteva fire albe, cu obrajii duri, plați, înroşiți, cu vinişoare roşii sub piele, cu ochii înfundați sub frunte şi sub sprâncenele de palicar, şi nasul fin, încovoiat vultureşte.

Era într-o uniformă curată, călcată, în mantaua lungă, fără sabie, fără revolver, fără centiron; ținea în mâna înmănuşată o nuia de lemn tânăr pe care-o rupsese din pădure, şi-şi bătea cu nuiaua pulpana mantalei, cu un gest de imperceptibilă nerăbdare. Ochii negri îi alunecau pe deasupra şirului de capete galbene şi obosite de țărani în uniformă, care treceau pe sub locul unde stătea el. Friedmann se desprinse din grupul care-1 înconjura pe colonelul Duca şi veni în goană să-i spuie lui Sterie:

— Laurențiule, opreşte oamenii şi vino la Şeful!

Era însuflețit, părea vesel, îi străluceau ochii. Sterie era fericit,

dintr-odată. Bine că e aici! Bine că a venit! Acuma o să ne explice. Acuma o să se vază că era un motiv serios. Le dădu tânărului Dumitriu şi lui Apostolescu ordinele necesare şi plecă, trăgându-şi mantaua pe el şi îndreptându-şi centironul, cureaua porthartului, chipiul, în timp ce-i spunea lui Friedmann:

— Măi, tu ştii că e posibil ca ideea retragerii să fi fost a laşului ăluia de Vasilache?

— Nu ştiu, o să ne spuie Şeful acuma.

— Ce zice? E binedispus?

— E calm, ca totdeauna. Ca la instrucţie, zise Friedmann râzând încântat şi admirativ.

— Ce vrei, educaţia prusacă! râse şi Sterie, care se simţea uşor, nepăsător şi sigur că totul avea să meargă bine.

Colonelul Duca răspunse ţeapăn, dar degajat salutului lui Sterie şi continuă să vorbească, liniştit, limpede, fără să ridice sau să schimbe glasul:

— Prin urmare, domnilor, e vorba să nu ne expunem a fi manevraţi pe flancuri sub adăpostul terenului împădurit. Asta a făcut necesară retragerea brigăzii pe poziţii noi, bine studiate. Dar inamicul, care e soldat bun şi-şi cunoaşte meseria, va încerca să ne stânjenească instalarea pe poziţii defensive. Va ataca în marş coada coloanei, va încerca să se infiltreze pe creste, aşa cum a făcut şi până acuma, şi poate şi alte măsuri pe care nu le putem prevedea. Asta, domnilor, cere o siguranţă a cozii coloanei noastre; o companie de grăniceri şi una de puşcaşi din regimentul şaisprezece vor ocupa poziţia asta şi o vor apăra până la noi ordine, fără s-o părăsească în niciun caz. Pentru această misiune de onoare, cel mai indicat mi se pare (şi aici zâmbi încurajator cu o nobilă bunăvoinţă) locotenentul Sterie cu compania lui, cu locotenentul Friedmann şi o mitralieră, şi compania locotenentului Stahl. Sterie va comanda ambele companii şi pe Friedmann.

Sterie se înţepeni şi mai tare. I se făcuse cald de bucurie. Exclamă cu mâna la chipiu şi cu faţa luminată, zâmbitoare:

— Am onoarea să vă salut! Am înţeles! Nu ne mişcăm de-aici nici morţi!

Colonelul Duca zâmbi şi-l luă la o parte, urmărit de privirea posomorâtă a lui Vişoran şi de curiozitatea admirativă şi invidioasă a ofiţerilor tineri care urmau să rămâie aici: Friedmann, Dumitriu, Apostolescu şi un rezervist cu mustăţi

roşcate *a la gauloise,* roşcovan, vesel şi zâmbitor, cu nume nemţesc, dar care vorbea cu accent franţuzesc, locotenentul Stahl.

— Înţelegi, dumneata? spunea Duca pe un ton părintesc. Trebuie să staţi aici fără să vă clintiţi; vieţile a şase mii de oameni depind de felul cum ai să comanzi dumneata. Ai o misiune de onoare... (şi, după o clipă, îl privi în faţă şi-i spuse ferm şi calm) o misiune eroică. Ai înţeles?

— Am înţeles, domnule colonel! spuse Sterie, tremurând de emoţie.

— Uite cum ai să-ţi aşezi dispozitivul de luptă, urmă Duca, şi începu să-i arate pe teren poziţiile pe care trebuia să le ocupe trupa, ca şi cum ar fi fost comandant de batalion, sau un locotenent mai cu experienţă. La sfârşit, îi dădu mâna şi i-o strânse privindu-1 în ochi cu seriozitate:

— Succes. O să-mi raportezi mâine.

Şi plecă, drept, cu ceafa ţeapănă, mergând sprinten, elastic, tinereşte. Vişoran, întunecat, îl urmă fără un cuvânt. Istrate şi celălalt, năsosul, veniră să-i strângă mâna lui Sterie şi sublocotenenţilor.

— Noroc, mă! Să ne vedem sănătoşi!

Sterie abia putea să răspundă de emoţie. Îşi repeta mereu ultimele cuvinte ale lui Duca: „Succes. Ai să-mi raportezi mâine” „Da, domnule colonel! Sau o să vi se raporteze că am căzut la datorie!” şoptea glasul imaginaţiei în mintea lui.

Peste o jumătate de oră, într-un desiş de brădet deasupra drumului, încă nu-şi venise în fire. În aceeaşi stare de supraexcitare a nervilor, dăduse ordinele pe care le avea mură-n gură de la comandantul brigăzii, controlase dispozitivul dintr-un cap până-ntr-altul, şi acuma stătea în picioare să fumeze o ţigaretă cu Friedmann şi cu ceilalţi, lângă groapa mitralierei lui Friedmann. Servanţii, doi soldaţi, fumau şi ei, culcaţi pe frunze putrede şi rezemaţi în cot.

— Te-a luat şi pe tine, mă? întrebă Friedmann, râzând. Ca să-ţi trezească patriotismul?

Sterie nu răspunse. Nu-i plăcea să se vorbească pe tonul acesta despre comandantul brigăzii. Îl privi întrebător pe Friedmann care, mai vesel ca de obicei, se afla vădit într-o stare de aţâţare a nervilor.

— Mi-a spus, urmă acesta, imitând gravitatea distinsă şi cam

seacă a lui Duca: „Domnul meu, dumneata deşi eşti de altă religie, te-ai arătat un bun cetăţean român şi un bun ofiţer; de altfel, eşti de excelentă familie. Mă aştept să faci cinste numelui pe care-l porţi, uniformei şi crucii «Mihai-Viteazul»!”

Şi începu să râdă.

— Nu văd ce e de râs în asta, spuse Sterie pe un ton destul de rece. Ce, n-avea dreptate?

— Nu ştiu – spuse Friedmann –, dar aşa îmi vine mie acum, să râd. Dacă-mi ordoni să plâng, nu pot şi ajung la Curtea Marţială!

— Cumplit om e unchiu-meu ăsta; nici n-a întrebat dacă exist, pe unde sunt – nimic! zise Gogu Apostolescu.

— Care unchi? îl întrebară ceilalţi.

— Şeful. Duca, zise simplu Gogu Apostolescu şi, în uimirea celorlalţi, le explică cum anume colonelul Duca îi e un fel de unchi de-al doilea.

Ceilalţi erau miraţi; dar Sterie zise sobru:

— E un adevărat om de război.

Ceilalţi tăcură. Erau enervaţi, îngrijoraţi, nu dormiseră, le era foame.

— Nici acuma n-au venit stridiile alea, oftă Gogu Apostolescu.

— Ce-ai zice, domnule, dacă ţi-aş propune să trecem pe la Capsa? îl întrebă el pe infanteristul cu mustăţi roşcate.

— Gogule, nu fi *capsoman,* râse acesta. Sterie îi privi mai atent:

— Vă cunoaşteţi?

— Da, răspunse infanteristul: de la Bucureşti şi de la Paris...

— Şi dumneata eşti ciocoi? râse Sterie, silindu-se să glumească.

Locotenentul Stahl dădu din cap:

— Nu, sunt stenografia Cameră.

— Aha, răspunse Sterie cu un aer vag şi se depărtă cu sublocotenentul Dumitriu.

Stahl îl întrebă pe Gogu Apostolescu, luându-l la o parte:

— Ce fel de tip e ăsta, monşer? Pare cam cazon.

— Este, nene, este, rău de tot: vrea să fie erou. Noi aşa îi zicem: Omul Datoriei.

— E din familie de militari? întrebă celălalt.

— Este: sunt de prin Piteşti sau Târgovişte: bunicu-său avea magazin de abale şi postavuri; şi-a făcut trei băieţi ofiţeri: tată-său, al ăstuia, comandă un regiment de infanterie, unchiu-său e gheneral, la pensie, mai e încă unul, tot militar, nu mai ştiu ce.

Des vaches, quoi, culottes de cuir, grands sabres, des abrutis, mon petit[7]*.* Sst, că vine iar.

— E simpatic altminterea – şopti locotenentul Stahl – ca fizic, e drăguţ; ar fi bun de actor, aşa ochios, şi sprâncenat, şi pletos...

— Ce facem, domnule locotenent? Vin ăia? întrebă tare Apostolescu, ca să nu audă Sterie că se vorbea de el.

— Deocamdată îi aşteptăm. Nu trage nimeni până nu auziţi o rafală de mitralieră.

Şi trecu mai departe.

— Ce face? Iar inspectează poziţiile oamenilor? întrebă Friedmann, aşezându-se lângă maşinăria de oţel vopsit cafeniu, a mitralierei grele, pe roate, cu scut, îmbrobonită de umezeala din aer. Apoi, întorcându-se către locotenentul Stahl, râse: Ai auzit? Să nu tragi până n-o auzi pe purcica, c-am tras-o de coadă şi ţipă.

— Eu nu trag în niciun caz, râse roşcovanul, care de vreo jumătate de oră era cam palid.

— Cum? întrebară în cor ceilalţi, uimiţi.

— Nu, domnule. Nu trag. Nu pot să trag în om; am tras în nişte cai răniţi, în Ardeal, şi ţin minte şi-acuma.

— Nu mă-nnebuni, nene! zise Apostolescu. Şi la atac, ce faci?

— Merg înainte, urlu, strig „înainte, copii!", şi gata, spuse Stahl, zâmbind pal.

Ceilalţi se priviră, apoi Friedmann zise:

— Uite ce e: fă cum vrei, dar nu cumva să-i spui asta lui Sterică, că te dă pe mâna Curţii Marţiale?

— Bine. O să tac. Mai ai o ţigaretă, Gogule? Şi plecă, suflând un nor de fum.

— E nebun ăsta, zise Friedmann. Dar e băiat bun.

— Domnule, să-l vezi la Capsa! exclamă nervos Gogu Apostolescu. Acuma e obosit; dar să-l vezi ce haz are, ce curg calamburile din el, ce băiat de viaţă e... un *excellent garçon*[8]*,* nene... domnule locotenent.

— Poţi să-mi spui şi nene, râse Friedmann, în silă. Cât suntem aici. Dacă scăpăm teferi, mă pun cu milităria pe tine!

„Uite, domnule! Ovrei, şi ce milităros e, al naibii!" se gândi cu

---

[7] Nişte vite, ce vrei, nădragi de piele, purtători de sabie [cu sensul de „nişte Moş Teacă"], nişte brute, puiule, *(fr.)*

[8] Un băiat grozav *(fr.)*

uimire Gogu Apostolescu, dar nu spuse nimic, căci undeva departe plesnise, subțire, un foc de puşcă, urmat de o rafală de împuşcături care umplu de ecouri pădurea.

Nimeni nu poate să spuie de câtă vreme stă sub foc. De câtă vreme se trăgea? De cinci minute? De o jumătate de oră? De două ceasuri? Gogu Apostolescu stătea culcat îndărătul unei rădăcini de brad şi auzea cum bâzâie şi țiuie gloanțele pe deasupra lui. Din când în când, pocnete seci în lemn: gloanțe intrau în trunchiul bradului. Adesea simțea atingeri uşoare pe spate şi se cutremura, înghețat de spaimă. Erau crenguțe de brad tăiate de gloanțe, şi care cădeau pe el. În ce să tragă? se întreba dânsul. Îi şiroia sudoarea pe spate, pe piept; îi curgea pe față, şi şi-o lingea din colțurile gurii, sărată; îi pica de pe sprâncene în ochi. În ce să tragă? În față era vâlceaua pustie şi dincolo, pădure. Dacă n-ar fi auzit necontenit gloanțele, n-ar fi crezut că în față se află oameni. Odată i se păruse că zăreşte o mişcare şi trase iute şi el un foc; dar n-ar fi putut fi sigur. Acuma îşi alegea tufele de brădet şi trăgea în fiecare câte un glonț. „Cât mai stăm aici?" se întreba el, simțind o încordare insuportabilă a nervilor. „Ce facem?" Aveau să rămână pe veci aici? Se uită în cartuşiere: mai avea zece cartuşe. „Ce facem?" Se uită în dreapta. Cetină căzută, ferigi, trunchi de brad. Vedea picioarele soldatului din dreapta lui; restul era ascuns de o uriaşă buturugă neagră şi încă udă de ploaia cu ninsoare din noaptea trecută. Se uită în stânga. Văzu doi soldați cu mustăți mari şi fețe scobite şi brăzdate, care mergeau îndărăt, cocoşându-se, la deal, printre ferigi. Strigă la ei, ridicându-se în cot:

— Ce faceți, bă?

Oamenii se uitară peste umăr şi brusc se aplecară şi mai tare, începând să alerge la deal, ascunzându-se după trunchi. Îi pierdu din ochi. Se întoarse iar pe burtă, cu ochii la pădurea neagră şi tainică din față, de unde venea focul. „Ce e cu moşii ăştia? Se cară?" se întrebă el şi-şi dădu seama că-i foarte frig. Îi era foarte, foarte frig; începură să-i clănțăne dinții.

Friedmann nu se clintea. Fuma. Îi tremurau uşor de tot degetele. Pădurea hăuia de împuşcături. El nu trăgea. Aştepta ordin. Şi în lipsa ordinului, să vază inamicul. Dar inamicul nu apărea în lanțul de trăgători, strigând ura, în valea deschisă din față. Inamicul trăgea din desişuri şi umbla pe flancuri; împuşcăturile se auzeau acuma în plină pădure, sus, deasupra

lor. Dacă erau vânători alpini bavarezi, sigur că foloseau iar tactica asta: se infiltrau pe creste şi atacau cu foc din flancuri şi din spate. Buni militari, vorba lui Duca. Se uită peste umăr, la pădurea imensă, înaltă, bubuind de ecouri: de-acolo puteau veni; şi atunci? Căuta din ochi un loc unde ar fi putut întoarce mitraliera. Atunci zări trei soldaţi (erau infanterişti, oameni cărunţi şi sfrijiţi) care se strecurau îndărăt.

— Mă ostaşul ăla! Stai! strigă el cu glas limpede, înalt, gata să se spargă.

Soldaţii nu se uitară îndărăt, ci grăbiră pasul. Alergau anevoie, la deal. Friedmann simţi că-1 apucă turbarea, apucă afetul, îl ridică şi smuci de el, să întoarcă mitraliera spre ei.

— Stai că te-mpuşc! strigă el. Culcat!

Cei trei dispărură în ferigi.

— Drepţi! răcni Friedmann. Soldaţii se ridicară şi înlemniră în poziţie de drepţi.

— La mine, fuga marş!

Gâfâind, se năpustiră în groapa lui.

— Ce-i cu voi, mă? De ce fugiţi?

Erau galbeni, sleiţi de încordare.

— Nu mai avem cartuşe, don' locotenent! exclamă unul. Îi arătară cartuşierele goale.

— Aţi fost să-i cereţi lui dori locotenent al vostru?

— N-are nici el: ne-au lăsat cu optsprezece cartuşe de om! se jeli al doilea fugar.

— Şi le-aţi tras în vânt pe toate, mama voastră de prăpădiţi!

Îi venea să râdă de ciudă. Ce să faci cu rezervişti de peste patruzeci de ani, încadraţi de ofiţeri tot rezervişti, şi cărora le făcea rău să tragă în carne vie? Şi, peste toate astea, fără muniţii. Îi era şi milă de bieţii moşnegi pământii şi slabi. Totuşi, datoria e datorie.

— Marş îndărăt pe poziţie! Cereţi să vă dea cartuşe ăi care au! Fuga marş!

Şi-i urmări cu ochii, cum se strecoară pe după copaci. Ultimul sărea cu mare îndemânare de la un copac la altul. Dar între al treilea copac şi al patrulea, se opri în aer, cu mâinile şi coatele pe burtă, îndoit în două, căzu pe-o parte şi începu să dea din picioare, împingându-se înainte şi scurmând pământul cu bocancii. Din ce în ce mai slab. Apoi se opri. Friedmann simţi un nod în gât, şi-l trecu şi pe el sudoarea. Îi venea să plângă de

spaimă şi de durere. „O, Doamne, Dumnezeule”, gemu el. Se trânti pe mitralieră şi începu să tragă în tufişurile de dincolo de vale. Când ajunse la jumătatea benzii de cartuşe, suflă adânc: se liniştise. Începu să tragă cu grijă, câte o rafală în fiecare tufiş.

Sterie nu trăgea. De la începutul schimbului de focuri, răcnise din răsputeri:

— Stai! Nu trage!

Dar împuşcăturile se întinseseră pe tot frontul celor două companii, astfel încât nu-1 mai auzise nimeni. Scrâşnea din dinţi: de ce trag? Cine trage? În cine? Ce se întâmplă? Unde e inamicul? Ce face? Nu ştia nimic. Nu vedea nimic. Trimisese toţi agenţii de legătură şi jumătate din ei nu se întorseseră deloc, iar ceilalţi se întorseseră cu răspunsul că nu se vede nimic, dar că aud focuri în pădure, dincolo de flancul stâng, şi jos în vale, îndărătul flancului drept al „moşilor”. N-avea ce face. Nu putea manevra. Nu putea ataca. Ordinul era să reziste pe poziţie. Dar cum? Aşa, cu flancurile în aer?

Tresări, străbătut de un fior rece: începuse să tragă o mitralieră, o rafală lungă, de parcă nu se mai oprea. „Ah, e Friedmann. A mâncat o jumătate de bandă. Dar pe ce? Pe ce? În cine trage?” Porni în picioare, alergând, dar fără să se aplece. Pe când alerga, îi vedea pe trăgătorii din compania lui cum se întorc să-l vadă. Spunea din goană, gâfâind:

— Aşa, măi băieţi; ţineţi-vă bine. Ocheşte bine, Giurcă! Ocheşte, Vijulane! Aşa, băieţi.

Şi cu un efort neaşteptat de mare îşi sili picioarele să nu alerge, ci să meargă în pas vioi. Nu era bine să alerge: putea să-i sperie pe ostaşi. Dar gâfâia când se opri lângă groapa lui Friedmann care în ultimul minut trăsese rafale scurte, repede, una după alta. Servanţii mitralierei îl văzură în picioare, rezemat de trunchiul unui brad şi exclamară speriaţi:

— Jos! Don’ locotenent, jos!

Friedmann ridică şi el privirea. Era alb la faţă ca hârtia şi păru că nu-1 recunoaşte. Apoi, recunoscându-1, se făcu roşu de tot.

— De ce tragi?

— Caut... caut pe puşcaşi, răspunse Friedmann şovăind.

— Care puşcaşi? Unde-i vezi? răcni Sterie, dar se stăpâni.

În clipa aceea, tăindu-i vorba, sosi Stahl, palid, leoarcă de sudoare, alergând printre copaci, şi se trânti îndărătul copacului, dar când îl văzu pe Sterie, sări în picioare ca un arc. Era aşa de

tulburat încât vorbea prea repede, se bâlbâise, nu se înțelegea ce spune.

— Ce? Cum? răcnea Sterie.

În jurul lor, gloanțele bâzâiau şi țiuiau, tăind crenguțe de brad sau spărgând câte-o piatră cu o detunătură seacă.

— Îmi fug bătrânii! Nu mai au muniție şi fug! bâiguia mustăciosul.

— Împuşcă-i! zbieră Sterie, şi-şi smulse revolverul din tocul de la şold.

Stahl se schimbă la față; se făcu cenuşiu. Sterie porni spre flancul drept. Celălalt se luă după el şi-l apucă de cotul drept.

— Domnule locotenent!

Sterie se întoarse la el şi-l fulgeră cu o privire dementă:

— Jos mâna, că te împuşc! Mai vorbim noi. Ofițer! Mama şi dumnezeii lui de ofițer, izbucni el printre dinți, cu ură, luând-o înainte.

Stahl îl urma, tremurând de disperare. „Ce să fac dacă împuşcă un soldat? Ce să fac?" se întreba el, simțind că va trage atunci şi el în Sterie. Îl urmă, privindu-i în neştire şuvițele de păr prea lung care-i ieşeau de sub chipiu.

Dar nu mai găsiră pe nimeni. Doi morți şi grămăjoare de cartuşe arse, care luceau galben în cetina udă. Împuşcăturile se depărtaseră în partea aceasta: se auzeau din spate, din pădure.

— Au fugit toți, zise locotenentul Stahl.

Sterie se-ntoarse la el, verde de ciudă.

— Ofițer eşti dumneata? Ai trebui împuşcat, ca să se învețe minte şi ăilalți! spuse el scuipând vorbele cu o sforțare care-i strâmba gura.

Se-ntoarse mergând mereu în picioare, cu dinții strânşi, spre locul unde mitraliera mai trăgea rafale scurte, din când în când. Îl găsi acolo pe sublocotenentul Dumitriu, în picioare, şi pe sublocotenentul Apostolescu, culcat pe burtă lângă Friedmann.

— Au început să se arate, dincolo, zise Friedmann. Încă nu m-au văzut, dar trag mai mult încoace. Pe ăsta l-au nimerit.

Unul din servanți se ținea de braț, sub încheietura pumnului, şi sângele țâşnea în zvâcnituri regulate de sub degetul lui apăsat pe gaura făcută de glonț. Celălalt îl lega cu o faşă ruptă din vreo rufa cazonă.

— Strânge, dumnezeii şi parastasele, şi închinarea şi Precista mă-si, astăzi şi mâine, strânge! mârâia rănitul.

— Flancul stâng primeşte foc din spate, domnule locotenent, zise tânărul Dumitriu. Era roşu la faţă şi încruntat; îşi stăpânea tulburarea, dar sforţarea îl posomora.

Sterie se uită la ceilalţi. Aşteptau. Aşteptau să le spuie el. Să ordone el retragerea. El, căruia i se ordonase să reziste pe poziţie!

— Nu! răcni el. Stăm aici!

Se stăpâni.

— Dumitriule, îţi retragi oamenii din flancul stâng, ca să răspundă focului din spate. Apostolescule, tu treci în dreapta, să ţii locul pe care l-au lăsat gol eroii *dumnealui.*

Şi se strâmbă ironic şi dispreţuitor, întorcându-se către locotenentul Stahl, care stătea în picioare între doi brazi şi fuma o ţigară, galben şi asudat. Dar nimeni nu luă în seamă tonul lui. Friedmann zise tare, aţâţat:

— Ce mai e şi asta, să ne lase aici cu flancurile în aer! Cum le putem apăra? O să ne curăţăm sau o să cădem prizonieri! Adică prizonieri căderi voi, că în mine o să înceapă să tragă, şi nici eu n-am să tac!

— Domnule locotenent, stăm aici cât putem apăra poziţia! exclamă rugător Apostolescu. N-o mai putem apăra!

Sterie se uită împrejur, cu un aer rătăcit.

— Nu! izbucni el. Avem ordin să rezistăm!

Stahl scoase un geamăt şi se lăsă să cadă pe cetină. Se uită la piciorul drept pe care-1 ridica cu amândouă mâinile, ca pe un obiect greu. Văzură gaura din bocanc (o sfâşietură lungă de două-trei degete), dar abia peste o secundă începu să curgă sângele peste bocancul plin de noroi. Se repeziră să-l tragă la adăpost. Friedmann trase o rafală în tufişurile din faţa lor. Cu un „peng" metalic, rezonant, vibrant, un glonţ se turti de faţa dinăuntru a scutului mitralierei, lăsând o urmă albă-cenuşie, de oţel curat, de unde vopseaua zburase.

— Hai, Sterică! exclamă poruncitor Friedmann. Ce facem? Gata cu prostiile! Nu se mai poate!

— Bine, hai, îngână în silă Sterie.

Săriră din groapă, trăgând de căruciorul mitralierei, încărcaţi cu cutiile de cartuşe; soldatul nerănit şi Apostolescu îl luară pe Stahl pe sus, aşezat pe o puşcă şi ţinându-i de gât pe amândoi, şi porniră îndărăt, prin pădurea care hohotea, şi bubuia şi hăuia de împuşcături. Friedmann aruncă o ultimă privire rezervistului mort, care zăcea între al treilea şi al patrulea brad la dreapta,

apoi, gâfâind, începu să tragă mitraliera la deal.

IV

A doua zi, brigada se retrase iar; şi a treia se retrase iarăşi; şi a patra zi, de asemenea. Astfel, munţii fură pierduţi; într-a cincea zi, brigada se opri în regiunea dealurilor împădurite din judeţul Putna; compania locotenentului Sterie săpase tranşee şi amplasamente în faţa unei păduri mari şi stufoase de fagi, cu lăstăriş des; şi atunci, în sfârşit, după atâtea zile de retragere fără lupte, retragere la primul schimb de focuri, regimentul de grăniceri primi ordinul de contraatac.

Sterie stătea pe burtă pe pământul tare şi rece de pe marginea tranşeei şi aştepta. Nu-l mai văzuse pe colonelul Duca. Se gândea însă necontenit la el. Nu-l interesau femeile; în orice caz, nu se gândea la una anume. Nu se gândea nici la părinţii sau fraţii săi: de când intrase la liceul militar şi apoi la şcoala de ofiţeri, adică vreme de zece ani, şi încă patru de când intrase în armată, în total paisprezece ani, îi văzuse numai în vacanţe sau în scurte concedii; şi asta, începând de la vârsta de doisprezece ani.

Aşa că se gândea la colonelul Duca: Şeful, Bătrânul. De când luase în primire brigada de grăniceri, de la primele inspecţii în cazarma de la Cotroceni, şi apoi pe câmpurile de instrucţie şi de manevre din marginea aceea a Bucureştilor; de la primele cursuri ţinute ofiţerilor, cu tabla neagră şi harta. Era cel mai bun militar din câţi întâlnise; boier mare, cu moşii, os de domn; şi mai milităros şi mai prusac decât bătrânul rege care, când îi inspecta pe elevii-ofiţeri pe câmpul de tragere, se aplecase odată, aşa alb şi slăbănog cum ajunsese, să vadă la ce distanţă e pus înălţătorul puştii elevului Sterie Laurenţiu. Duca era şi mai şi. Era un învăţat; era un artist în arta războiului; era un om mare.

Stătea pe burtă pe pământ, cu ceasul scos din buzunar şi pus pe un loc mai neted. Mai erau trei minute. Se retrăgeau de o săptămână; şi acuma aveau să contraatace în pădure! În pădure, unde inamicul te vede de după fiecare copac. De ce nu luaseră poziţie cu pădurea în spate? De ce aici, cu un câmp gol şi, pe urmă, pădure nepătrunsă în faţă?

Împuşcături răzleţe plesneau ca nişte bice de căruţaşi. Undeva, spre dreapta, se auzea bubuind stins tunul. Era frig, pământul

era îngheţat, cu petice albe de brumă; era o dimineaţă de iarnă, înnorată, posomorâtă, tristă. Sterie se uită la dreapta, la şirul de spinări îmbrăcate în postav verzui, până cotea tranşeea şi nu-i mai vedea; la stânga, iar aşa. Din stânga venea, cu capul plecat, tropăind pe noroiul tare din fundul tranşeei, sublocotenentul Dumitriu. Se sprijinea de peretele tranşeei, cafeniu-cenuşiu, sau de spinările soldaţilor, cenuşii-verzui, ca să nu se poticnească să cadă. Era roşu la faţă, asudat, sufla greu.

— Ce e, Petrică?

— Domnule locotenent, o să fie greu la înaintarea prin lăstărişul ăla. Nu e un teren foarte favorabil, zise Dumitriu punându-şi monoclul şi privindu-1 pe Sterie prin el.

— Şi ce vrei? întrebă Sterie cu un surâs trist.

— Am să pun după dumneavoastră un agent de legătură; vi-1 dau pe Mihalache.

— Bine, măi. Du-te la locul tău şi trimite-1. Mai sunt două minute.

— Să trăiţi, domnule locotenent!

Stătea în faţa lui, serios, în poziţie de drepţi, cu mâna la chipiu. Sterie rămase o clipă pe gânduri: ce-o fi vrând? Apoi înţelese, îi întinse mâna şi i-o scutură frăţeşte.

— Noroc, Petrică, la revedere!

Puştiul plecă, alergând şi clătinându-se între peretele tranşeei şi trupurile soldaţilor lipiţi de parapet. În goană, îşi punea cu dreapta monoclul în buzunarul de la piept. Sterie zâmbi, gândindu-se că i-ar fi putut spune: „Ai de împlinit o misiune de onoare, o misiune (şi aici să i se uite drept în ochi) eroică". „Ce naiba e cu mine? se întrebă Sterie. Îmi vine să râd de lucruri serioase; parcă n-aş fi în toate minţile!"

Brrrum! O salvă de artilerie bubui în spatele lor, dincolo de altă pădure. Apoi proiectilele trecură zumzăind deasupra lor, undeva sus, în văzduh, şi se sparseră în pădure, cu detunături mari care sunau a gol; coloane de fum se ridicară îndată deasupra copacilor şi se zăriră crengi care urcau în văzduh, apoi cădeau. Altă salvă detună îndărăt şi vui peste liniile grănicerilor, căzu în pădure şi îndată vreo două-trei laolaltă porniră cutremurând aerul şi apoi pământul. Sterie vedea, dincolo de copacii cei mai apropiaţi, cum cresc plopii de fum, cum ţâşnesc crengile rupte. Simţea în stomac cutremurarea pământului lovit de obuze. „Acuma cel puţin ne-a dat o pregătire de artilerie mai ca lumea..." se gândi el cu o

satisfacție morocănoasă. Apoi, întâia oară, se întrebă: „Dar dacă mor? Dacă astăzi la prânz sunt mort?” *Brumm, bubububrumm, bubububumbrumm,* făceau tunurile. „Nu; scap; cu siguranță scap. Şi pe urmă, nici n-ai timp să te gândeşti; şi pe urmă îți faci datoria; asta ți-e meseria; mori pentru alții, îi aperi cu prețul vieții tale.” Simțea o încordare cunoscută, o stare febrilă, i se părea că pielea capului îi e uscată, că fața, mai ales nasul şi aripile nasului îi ard; mâinile îi erau ude de sudoare. Asta nu era bine: trebuia să ție bine revolverul. Îşi şterse palma de pulpana mantalei (ceea ce făcuse de cincizeci de ori până atunci) şi, în clipa când amuți brusc bombardamentul de artilerie, auzi din trei locuri, aproape în aceeaşi clipă, țipătul strident şi ațâțător al trompetei care suna atacul. Se urcă de-a buşilea pe parapet, se ridică în picioare, scoase revolverul din toc şi se uită împrejur: un şir lung de soldați cu puşti lungi în mâini ieşeau din tranşee: „Urraa! ura! urraaa!” Strigă şi el, până intră în lăstăriş; pe urmă nu se mai auzi decât trosnetul crengilor, glasuri:

— A! ă! Mă!

Şi altele, mai depărtate. Şi plesniturile necontenite ale puştilor. Se împiedica de buşteni, îl plesneau în obraz nuielele spinoase, îl opreau de genunchi tufişurile mai dese. Iar deasupra, pădurea enormă, cu trunchiuri albăstrii-cenuşii, îşi înălța coroanele violete-negricioase şi clocotea de pârâitura necontenită a focurilor de puşcă. Sterie îl văzu la dreapta pe un soldat, agent de legătură al lui; la stânga pe Mihalache al lui Dumitriu, soldat voinic, cu ceafa groasă şi țeasta rasă proaspăt; i se zărea occiputul albăstriu sub capelă. Mai departe, nimic. Din primul lanț de trăgători, nimic: o luaseră înainte acuma două-trei minute şi dispăruseră în pădure. Începu să obosească. Gâfâia. Deodată tresări şi se opri. Un soldat în uniformă cenuşie zăcea pe jos. Era descheiat, cu toate buzunarele întoarse pe dos, cu cizmele scoase. Ochii îi erau duşi în fundul capului şi întredeschişi, casca acoperită cu pânză cenuşie, căzută lângă obrazul stâng. Dar în picioarele amândouă, la genunchi, avea o tăietură adâncă, roşie-neagră; sub picioare, o baltă de sânge gros, întunecat, din care ieşeau crenguțe cu capetele nepătate de sânge. Soldatul era mort, înconjurat de hârtii, cartoane desfăcute, nişte fotografii rupte. Sterie trecu mai departe.

Era o victorie: inamicul se retrăsese lăsând morți, răniți şi prizonieri. În locuri mai deschise, luminişuri noroioase ale

pădurii, soldații păzeau grupuri mici de oameni în uniforme cenuşii, descinşi, fără arme, plini de pământ, de noroi, de frunze, şi care şedeau pe jos, aşteptând. Sterie ordonă să fie adunați toți într-un loc mai larg, sub nişte fagi uriaşi. În față, se stingea în depărtare pârâiala ascuțită a focului de puşti; soldații veneau dindărăt, trăgând în goană mitraliere şi cărând cutiile cu benzi, vineți de sforțare.

Sterie trimise agenți de legătură să afle unde se aflau plutoanele companiei şi scoase porthartul. Se simțea liniştit, uşurat, senin; ar fi vrut să râdă, să vorbească vesel cu cineva; se uită la cer, aşteptându-se, nu ştia nici el de ce, să fie însorit şi albastru. Dar cerul era de funingine, livid, îmbâcsit de păienjenişul negru al coroanelor pădurii. Sterie îi auzea pe prizonierii germani care vorbeau încet, obosiți, sleiți de încordarea bombardamentului şi a luptei. Încerca să înțeleagă glasurile acestea metalice, străine, care se deosebeau de ale soldaților lui ca ciocănitul pe un ceaun de tuci de ciocănitul pe un ulcior de lut. Apoi auzi dindărăt alte glasuri clare, tăioase, şi se-ntoarse: colonelul Duca, urmat de colonelul Vişoran, comandantul batalionului, şi de câțiva colonei şi ofițeri mai tineri, venea pe o potecă mai lată. De data asta era încruntat, înnegrit, cu fața încrețită de o sumbră nemulțumire; părea mai palicar ca oricând, şi i-ar fi şezut bine pieptarul de postav negru, legătura de cap neagră şi brâul plin de hangere. Dar umbla într-o uniformă corectă, înmănuşat, cu o nuia în mână. Nici nu răspunse la salutul şi raportul lui Sterie, ci se duse drept la prizonieri şi se uită la ei, nemulțumit şi aspru. Aceştia şedeau şi păreau că nici nu l-au văzut; erau traşi la față, plini de pământ, cu uniformele rupte de spini, descheiate în căldura luptei. Deodată, spre uimirea tuturor, Duca începu să zbiere la ei pe nemțeşte, cu un accent prusian de câmp de manevre, brutal şi lătrător:

— *Was ist hier los? Was ist das für eine verdammte Schweinerei? Das heisst hier Haltung? Habt-Acht! Augen – rechts! Links – um! Rechts – um! So! Kein Offizier wohl hier, was?*

— *Doch, ich. Melde gehorsamst, Oberleutnant von Bernhardi*[9],

---

[9] – Ce se întâmplă aici? Ce porcărie blestemată e asta? Asta e la voi ținută? Drepți! Pentru onor, la dreapta! La stânga'mprejur! Aşa! Se vede că nu e niciun ofițer pe-aici?

zise un tânăr înalt şi palid, într-o uniformă elegantă plină de noroi, descusută şi cu epoleţii rupţi, atârnaţi de umeri pe braţe în jos.

— *Ich gratuliere, mein Herr! Ich gratuliere!*[10] lătră sarcastic şi furios Duca, îi întoarse spatele cu mâinile împreunate pe şezut şi plecă, urmat de ceilalţi: Vişoran, roşu şi încântat, restul râzând înfundat şi lăsând pe prizonieri ca şi pe soldaţii care-i păzeau, înmărmuriţi de uimire. Chiar şi Sterie, când se întâlni cu prietenul său Friedmann, în seara aceea, zise:

— Mă, nu ştiam ce să cred. Nu-l înţeleg.

— Nu înţelegi nimic, fiindcă n-ai ce înţelege. E ori nebun, ori trădător, zise celălalt, aprinzându-şi ţigara. Sterie, care fuma şi el, o trânti pe a lui şi o strivi sub tocul cizmei.

— Mă, te rog să nu mai spui aşa ceva cu mine de faţă, că sunt obligat să te raportez! exclamă el. Friedmann se schimbă la faţă şi surâse sfidător.

— Ce, eşti sticlete? Nu ţi-e ruşine? Ce vrei să cred de un om care-şi retrage brigada fără luptă, pe urmă o bagă la contraatac prin pădure, şi în sfârşit o să vezi că ne retrage iar, fără luptă? E nebun, sau ce-am spus eu!

Sterie se ridică în picioare (erau într-un adăpost săpat în pământ şi acoperit cu crengi) şi zise:

— Plec. Nu pot asculta aşa ceva. Şi datoria mea de ofiţer e să raportez ce-ai spus. Nu raportez, fiindcă sunt sigur că nu vorbeşti serios.

Şi ieşi, urmat de strigătul furios al lui Friedmann:

— Ba vorbesc foarte serios şi poţi să te duci şi dracului!

Seara, însă, chemaţi toţi la postul de comandă al colonelului Vişoran, într-o colibă de crengi în care ardea un felinar cu gaz deasupra hărţii de pe masă, li se comunică ordinul de retagere. Vişoran încruntat, negru de supărare, nu dădu nicio explicaţie; numai ordinele, şi apoi le spuse bună seara. Ieşind, Friedmann îl luă pe Sterie de braţ în întuneric.

— Ei, ce zici? întrebă el fără veselie.

— A fost un contraatac pentru a asigura retragerea, şi-atâta tot,

---

— Ba da, eu. Am onoarea să mă prezint: locotenent-major von Bernhardi *(germ.)*

[10] – Felicitările mele, domnule! Felicitările mele! *(germ.)*

zise Sterie în silă. Ce te ții de mine? întrebă el, voit mojic.

— Mă Sterică, mă, nu e bine, zise celălalt.

— Vezi-ți de treabă, domnule. Îți faci datoria, şi de rest nici capul nu te doare, zise Sterie mai îmblânzit, dar tot sec. Asta e, foarte simplu: datoria, mă-nțelegi? Datoria. Ordinele, regulamentul, onoarea militară. Asta-i tot.

V

În plină iarnă (uscată şi vântoasă, de înghețau pământurile şi zăpada zbura departe spulberată de vânt şi se risipea), regimentul de grăniceri şi cel de infanterie din brigada colonelului Duca se opriseră în sfârşit la poalele dealurilor, în nişte câmpuri unduite, care urcau spre valea unui râuleț, cădeau apoi în râpe scunde până în pietrişurile râului, pe urmă pământul urca spre dealuri. Acolo erau liniile germane, iar ale noastre urmau marginea râpelor, apoi se depărtau iar de râu. Şanțuri cu muşuroaie de pământ în față, şanțuri în zig-zag, de la stânga la dreapta, de la linia întâi îndărăt, de la linia întâi la gropile mai mari cu bordeie de bârne îngropate în pământ, unde erau posturile de comandă ale companiilor, batalioanelor şi regimentelor; şanțuri în pământul cafeniu-cenuşiu, linii lungi de muşuroaie de pământ, câmp gol, împăienjenit de dâre lungi de baraje de sârmă ghimpată, pe mii de araci, ca ai unor vii ciudate pe care creşteau în loc de viță şi struguri, spini de oțel; iar deasupra, norii vineți, goniți de vânt încoace şi încolo, apoi dealurile triste care păreau pustii, şi mai departe munții sumbri. Din când în când, pocnea câte un foc de puşcă. Apoi iarăşi tăcere, şi mieuna vântul ca o pisică râioasă care se strecoară tremurând de frig şi de foame printre buruienile uscate.

În noaptea aceea, Sterie venise în groapa sublocotenentului Dumitriu; îl luase şi pe Friedmann, întors de la compania de infanterie a lui Stahl, când acesta se vindecase şi venise iar la unitate. Coborâră câteva trepte de lut şi îl găsiră pe Dumitriu gol până la brâu, cu un soldat care-i turna apă dintr-o vadră pe ceafa şi pe umeri. Apa aburea.

— Ce faci, Petrică? Te despăduchezi? întrebă Sterie.

Celălalt răspunse (fără să se ridice, se isprăvise de mult cu disciplina de paradă), suflând clăbuci de săpun:

— Să trăiți! N-am păduchi, domnule locotenent! Nici n-am avut. Toarnă, mă.

Şi urmă să se frece cu săpunul şi cu peria. Sterie se uită în sus: o bucată mare de tablă ondulată, care fusese oblon de prăvălie în vreun târg moldovenesc, era acoperişul gropii; un felinar cu petrol atârna de un lemn înfipt în peretele de pământ; de asemenea cuie atârnau hainele, sacul de merinde, revolverul în tocul său de piele şi porthartul; o masă şi un scaun cu fundul de paie împletite, o sobă de tuci în care ardea focul şi un lighean spart, afară de cel în care se spăla Dumitriu, o oală cu apă aburindă pe sobă, şi portretul doamnei Maria Ventura, scos dintr-un număr al lui *L'Indépendance Roumaine,* îl făcură pe Sterie să spuie cu oarecare invidie:

— Te-ai aranjat bine, mă...

Apoi se-ntoarse către Friedmann:

— Ce zici, ne spălăm şi noi?

— Poftiți, poftiți, zise Dumitriu, care începuse să se şteargă, şi-şi turnă apoi o sticluță de apă de colonie pe cap şi pe umeri.

Îi ordonă soldatului ordonanță să le puie apă la fiert celor doi superiori ai lui şi, îmbrăcându-se, spuse:

— Vă las să fiți mai comozi; eu ies să mai respir aer curat. Să trăiți, domnule locotenent!

Şi iar salută, pe neaşteptate, ca la paradă. Apoi ieşi. Sterie râse:

— Uite-al naibii, numai ăsta a rămas ofițer adevărat aicea? Noi ăştilalți parcă suntem o şatră de țigani.

— S-o ia dracul de militărie! zise Friedmann plictisit.

Rămăseseră singuri, căci soldatul se dusese să mai aducă o vadră de apă. Sterie se aşează pe scaun, lăsându-1 pe Friedmann în picioare (era mai vechi în grad decât el), şi se uită gânditor la gaura din uşa sobei. Privea ochiul acela rotund, de un roşu intens, în neştire, fascinat, ca orice om obosit care se uită în foc. Murmură:

— Îți vine ție s-o dai dracului de militărie; tu ce eşti? Un civil în uniformă. Se isprăveşte războiul, te întorci la biroul tău de avocat, pledezi, câştigi procese, câştigi bani, o duci bine. Dar eu, ca ofițer de carieră, ce-o să fac? Instrucție cu răcanii, toceală, examen de maior, examen de comandant de regiment, manevre, slujbă de birou, şi pe urmă, gradul de general, şi pensia. Asta nu e o viață, e rahat. Ştii ce face parale în ea?

Şi ridică ochii, privindu-1. Friedmann se rezemase de zid şi

asculta. Sterie zâmbi şi se uită iar în foc, mereu zâmbind.

— Voi credeţi că sunt un ţâcnit, un pui de Moş Teacă. Poate. Dar să ştii că sunt aşa fiindcă vreau să fiu un militar adevărat. Înţelegi? Să fiu consecvent până la ultima consecinţă; să fiu dintr-o bucată; ce fac, să fie făcut. Ce zici? Nu zici nimic. Te gândeşti că depinde de ce faci. Bine; să zicem că e aşa; ce fac? Ce e treaba asta? Aci se vede şi ce face parale în meseria noastră. Adică a mea. Ce facem noi, ofiţerii? Ne dăm pielea ca să salvăm ţara. Pot să râdă scepticii; dar să vie ei aici, când e vorba să te duci în patrulă. De ce-ţi rişti viaţa? Ca să scape teferi ăi dindărătul frontului; să nu vie nemţii stăpâni la noi în ţară; şi să alipim Ardealul nostru românesc la ţară. E clar. Poţi să râzi, dar asta este.

— Nu râd deloc, zise Friedmann. Ai dreptate.

— Sigur că am. Crezi că nu m-am gândit? Crezi că nu m-am întrebat: *ce fac eu?* Şi m-am lămurit. Oricât ar crede cineva că e o prostie, eu sunt gata să mor pentru ea, şi atunci nu mai e o prostie. Nimeni nu moare pentru o prostie.

— Ai dreptate, zise Friedmann. Sacrificiul sfinţeşte orice.

Soldatul intră, suflând greu, şi puse găleata pe sobă. Era un flăcău tânăr, gălbejit, spânatic, cu câţiva ţepi de barbă prin jurul gurii şi pe bărbie. Şi privindu-1, pe Friedmann îl apucă simţământul de greaţă amestecat cu spaima cumplită de a cădea într-un abis, pe care-1 avusese întâia oară văzând cum moare sub ochii lui rezervistul trimis de el îndărăt pe poziţie. Îl cuprindea acuma de fiecare dată când îşi aducea aminte. Spera că măcar îl va apuca numai la amintirea omului aceluia. „Dar dacă-mi vine de câte ori mă uit la un ostaş, o să ajung la balamuc", se gândi Friedmann cu o îngrijorare cumplită, grețoasă.

— Asta e, zise Sterie. În câte meserii eşti obligat să-ţi jertfeşti la nevoie viaţa, ca să-ţi faci meseria bine? Asta e milităria. E un lucru mare, domnule, încheie el gânditor, cu un fel de seninătate şi seriozitate tinerească, care-1 făcea mai frumos şi mai tânăr decât era de obicei.

Lui Friedmann îi trecu umbra aceea de groază nelimpede. Avea dreptate Sterică; era un om şi jumătate; părea un mucos strâmt la cap, un idiot de ofiţer, şi când colo, era un om remarcabil, o personalitate puternică, care gândea profund.

— Ai dreptate, domnule, zise Friedmann, cu tărie. Apoi, soldatului:

— S-a încălzit apa, mă?

Dar nu se uită la el; îi era frică să nu-1 apuce iar.

VI

În aceeaşi seară, la aceeaşi oră, sau poate ceva mai târziu, la Iaşi, în clădirea sucursalei băncii al cărei vicepreşedinte era domnul Şerban Lascari, fiul răposatului Lăscăruş Lascari, acest domn Şerban Lascari îl primi pe ruda sa colonelul Duca. Şerbănică Lascari se refugiase aici cu nevastă-sa şi cu fiu-său Cezar, şi-şi amenajase o locuinţă în două odăi de sub acoperiş, de la mansardă, unde îngrămădise mobilele şi covoarele scumpe pe care le adusese în refugiu. Una din odăi servea de salon şi de cabinet de lucru; aici, aşezat la o masă de lucru din palisandru, cu cotul pe pupitrul închis, Şerbănică Lascari, om de patruzeci şi nouă sau cincizeci de ani, cu bărbuţă ascuţită *a la* Eduard al VII-lea, cu burtica pusă la modă de acelaşi monarh, în veston negru, jiletcă neagră, pantaloni vărgaţi şi ghetre gri, stătea picior peste picior, cu capul uşor aplecat pe umăr, cu degetele împreunate, şi asculta cu un zâmbet subţire, şiret şi interesat, cu o umbră de indulgenţă. Colonelul era în uniforma lui obişnuită, dar avea un aer pe care nu-1 avusese niciodată, căci niciodată nu vorbea ce şi cum vorbea acuma cu vărul său prin alianţă.

— Au în favoarea lor manevra pe liniile interioare, spunea colonelul. Verdunul n-a căzut fiindcă aliaţii ne-au vârât pe noi în foc; de acord, e perfect adevărat. Dar acuma noi suntem bătuţi.

— E prematur să... murmură Şerbănică.

— Nu, nu, pardon: suntem bătuţi; sunt militar, nu uita; îi cunosc pe nemţi şi ca prieten, şi ca adversar; crede-mă, monşer, am pierdut războiul; iar aliaţii l-au pierdut şi ei. Şi atunci, pe mâinile cui vrei să laşi România? Guvernator militar neamţ?

— Este Marghiloman la Bucureşti, spuse uşor domnul Lascari.

— Foarte bine; dar noi? Noi?

— Cine „noi”? întrebă celălalt zâmbind.

— Noi, din familiile domnitoare, pe care Hohenzollernii le-au ţinut departe de orice influenţă, de orice putere politică... cine o să le poată lua succesiunea Hohenzollernilor? Fiindcă sper că nu te aştepţi să-l ierte Kaiserul pe Ferdinand?

— Ţinteşti sus, monşer. Nu-ţi pierzi vremea, spuse Şerbănică

Lascari pe un ton poate admirativ. Colonelul îl luă în orice caz drept admirativ şi dădu din umeri cu o trufie brutală.

— Pentru mine asta nu înseamnă sus şi, fie vorba între noi, n-ar trebui să însemne nici pentru cineva pe care-1 cheamă Lascari. Cine era Lascari la Bizanț în 1400 şi cine era Zollern la Nüremberg în 1400?

— Zollern ca Zollern, dar ce te faci cu Brătianu? râse Şerbănică Lascari. Duca dădu din umeri.

— E pierdut, împreună cu vodă, şi cu regina, şi cu misiunea franceză, şi cu toată lumea! N-o să aibă altceva de făcut decât să fugă în Rusia!

Urmă o tăcere. Fără să se mişte de pe scaun, cu gesturi moi, de om leneş, Şerbănică Lascari scoase din *secrétaire* o sticlă şi două pahare.

— *Un doigt d'eau-de-vie?*[11]

Şi, la mormăitul nemulțumit al lui Duca, turnă. Celălalt zise:

— Nu eşti prea încântat!

Şi-l privi morocănos ca un mistreț. Şerbănică Lascari îşi mângâia barbişonul, gândindu-se. Afară, se cutremura strada de trecerea unui convoi de camioane. Aici era linişte, bătea un cartel în perete, care sună muzical un sfert. Portretul lui Lăscăruş Lascari, cu Ordinul „Coroana României" agățat la gât de o panglică roşie, îi privea din perete, înnegrit, topit în umbrele de care-1 înconjurase pictorul şi cărora li se adăugase alterarea vopselelor.

— Nu, nu pot spune că te-aş urma, zise Şerbănică Lascari pe un ton amabil. Spuneai că ai venit să-mi ceri o consultație, şi ți-o dau. Cred că dezertarea, iartă-mă că întrebuințez cuvântul ăsta grosolan, nu poate fi o bună platformă politică. Nu ți-ar aduce popularitate. Şi, afară de asta, cred că nemții vor pierde războiul. Văd însă că-mi ceri nu numai o consultație, ci şi să ader la politica ta; dar eu sunt om de bancă, sunt neinteresat de ambițiile politice. Urmez principiile lui bietul tată-meu, care a trăit şi a murit deputat şi senator, deşi putea fi de zece ori ministru. Nu bei? *A la tienne, mon cher, et bonne chance!*[12]

— Ştii că am nevoie de dumneata, dacă reuşesc, mârâi

---

[11] Un pic de rachiu? *(fr.)*

[12] În sănătatea ta, dragul meu, şi noroc! *(fr.)*

colonelul cu un fel de rânjet. Îi era o ciudă cumplită. Nici nu se putea stăpâni să spuie:

— Întâi să-mi *risc* eu pielea şi, dacă mă vezi ministru de război, sau prim-ministru sau mai mult, regent al ţării, vii să-mi oferi sprijinul băncii şi al ciracilor tăi?

Şerbănică Lascari dădu din umeri, zâmbind blajin.

— Dragă, dacă reuşeşti, primii care o să se bucure o să fie rudele tale. Pe cine vrei să te bazezi? Cu cine vrei să lucrezi, dacă nu cu oameni care sunt legaţi de tine prin naştere, prin nume, prin interese de tot felul, şi tu de ei, de altfel...

— Bine, te-am lăsat. Nu mă vede nimeni la ieşire? întrebă colonelul, ridicându-se şi luându-şi mantaua şi chipiul de pe un fotoliu.

Şerban Lascari se ridică şi el:

— Nu; doar mi-ai cerut să te primesc incognito. Ascultă, Dinule: o să ai nevoie de bani acolo.

Celălalt, trăgându-şi mantaua, mormăi:

— Da, îţi închipui.

— Ei, lasă că aranjez eu; adresează-te la Deutsche Bank, lui Hugo von Rosenfeld, îl cunoşti, nu?

Celălalt dădu din cap; apoi îi azvârli o privire străpungătoare lui văru-său şi întrebă:

— Cum, mă, o să-i trimiţi un ordin de plată în ţară inamică?

— Avem mijloacele noastre, zâmbi dulce şi blajin domnul Lascari, deschizându-i uşa.

— Fire-aţi ai dracului de tâlhari! râse încruntat colonelul. Noi ne riscăm viaţa, şi voi faceţi pişicherlâcuri!

— Da, dar în schimb nu există exemplu de bancher urcat pe un tron, răspunse modest şi linguşitor Şerbănică, mângâindu-şi barba.

Colonelul ieşi. Din întunericul din capul scării, mai spuse:

— Ce vă mai trebuie tron?

Şi dispăru în beznă. Se auzeau treptele trosnind sub greutatea lui. Era întuneric aici, şi un frig pătrunzător, iar de jos de tot, de la parter, venea miros de praf, de lucruri vechi, de clădire administrativă, ca dintr-un abis muced.

— *Bonne chance!* mai strigă Şerbănică Lascari după el, apoi întrebă iute:

— Şi ai pe cineva de încredere pe unde...

— Da, am un ofiţeraş admirator de-al meu, râse gros colonelul.

— Ei, *bonne chance!* îi mai ură o dată Şerbănică Lascari şi închise uşa. Rămase acolo, nemişcat, în faţa uşii, mângâindu-şi barba preocupat, şi murmură:

— Ce tip! Regent! Ce tip! Să vedem. Ce frig a intrat în odaia asta...

Şi se duse să se aşeze lângă sobă.

VII

A doua zi după-amiază, spre seară, colonelul Duca, comandant al brigăzii, veni să inspecteze poziţiile regimentului de grăniceri. Cu maşina de la comandamentul brigăzii, dintr-un sat pustiu şi dărâmat de artileria inamicului, până într-o vâlcea puţin adâncă, de unde porni pe jos, cu aghiotantul care-i ducea servieta, un tânăr locotenent cu mustăcioară neagră şi ochi negri, catifelaţi, subţirel şi elegant. Urcară clina uşoară, însemnată de urmele roţilor, de mii de urme de paşi grei, găurită de pâlniile de obuze în care îngheţase apa. Noroaie înţepenite de ger le trosneau şi se spărgeau sub tălpile cizmelor lor; şi auzeau uneori dedesubt scrâşnind gheaţă zdrobită. Altminterea era tăcere. Din când în când, croncăneau ciori. Niciun foc de puşcă, niciun glas.

Pe urmă ajunseră la primele guri de tranşee şi începură să umble prin şanţurile adânci şi îngheţate, care miroseau pe alocuri cumplit a excremente. Întâlneau din ce în ce mai adesea ostaşi care înlemneau în poziţia de drepţi, mărunţi, nebărbieriţi, galbeni, cu gulerele înţesate de păduchi, cu bocancii şi moletierele acoperite de o coajă groasă de noroi uscat. Nu se mai vedea deasupra capului decât o fâşie de cer în care se târau nori violeţi-negricioşi. Bătea vântul, rece şi subţire.

La postul de comandă al colonelului Vasilache, acesta se tulbură la sosirea neaşteptată a şefului. Duca îl salută ursuz, se uită împrejur (soba duduia, înroşită), în sus (postul era îngropat sub şase straturi de bârne groase de stejar dublate cu pământ) şi se strâmbă nemulţumit:

— La ce distanţă de linia întâi e postul ăsta de comandă, domnule colonel? întrebă el acru, azvârlindu-i lui Vasilache o privire atentă, să-l vadă dacă se tulbură.

Acesta se tulbură într-adevăr; ştia că şeful, ca şi toţi ceilalţi ofiţeri mari şi mici, nu-i iartă scena de laşitate de la începutul

campaniei. Se ştia ameninţat în acest punct, cu cariera primejduită.

— E la două sute de metri de linia întâi, domnule colonel, răspunse Vasilache.

Duca întrebă:

— Eşti măcar asigurat cu destule baraje de sârmă ghimpată?

Vasilache luă această întrebare drept o ironie. Nu era; era o întrebare normală; dar Duca i-o pusese anume ca să-l tulbure. Ştia că Vasilache o va înţelege ca pe o batjocură. Într-adevăr, acesta se înţepeni şi răspunse băţos:

— Sunt destule trecători pentru patrule, domnule colonel. Nu ne e chiar aşa de frică de nemţi.

Voia să spuie adică: „Nu mai face dumneata pe grozavul cu academia dumitale militară prusacă; nu ne speriem noi de prusaci". Duca dădu din cap cu o bunăvoinţă superioară:

— Mda... foarte bine, foarte bine.

Şi adăugă, fără să apese asupra cuvintelor, vorbind ca în treacăt:

— Foarte bine. Am să mă duc să inspectez trecerile prin sârma ghimpată, să vedem ce valoare au în cazul unui atac al nostru.

Vasilache, cu gura uscată, zise:

— Vă puneţi în pericol, domnule colonel.

Duca îl privi de-i făcu frică – frică de altă vorbă usturătoare la adresa laşităţii lui. Dar nu spuse decât:

— Aş, de unde. E spre seară – n-o să mă vadă. Dumneata să rămâi aici, că ai (şi aici vorbi mai binevoitor) destule ocazii să te alegi cu un glonte. Dă-mi un om, un soldat care cunoaşte bine trecerile.

— Da, am înţeles, numaidecât, zise Vasilache, fericit că scăpa de plimbarea periculoasă prin linia întâi.

Pe când dădea el ordinele necesare, Duca îi spuse aghiotantului celui tinerel cu mustăcioara neagră:

— Dumneata rămâi aici, Armăşescule. Ei, a venit ostaşul acela? Bună seara, domnilor.

Şi ieşi, lăsând toţi ofiţerii şi soldaţii din postul de comandă în poziţie de drepţi. Afară, îl privi pe flăcăul scund, gros, cu capul rotund şi sprâncene frumoase, arcuite, care-1 saluta:

— Să trăiţi, domnule colonel, sunt sergentul Florea Marin din compania întâi din regimentul unu grăniceri!

— Bine. Pe loc repaus. Cine comandă compania?

— Don' locotenent Sterie, să trăiți!

— Aha... Ia du-mă până acolo, şi pe urmă îți mai spun eu. Unde ți-e arma?

Flăcăul râse, arătându-şi nişte dinți albi, strălucitori:

— N-am nevoie de ea, să trăiți, don' colonel. Am luat grenade.

— Eşti decorat?

— Da, să trăiți!

Era vesel, încântat, sănătos, radios. „Nu sunt nici ăştia soldați proşti când sunt bine conduşi", se gândi colonelul Duca, cu o acreală mizantropică.

— Ia-o înainte, Florea.

Porniră prin şanțuri. Oamenii se lipeau de peretele tranşeei când vedeau rozeta tricoloră din fruntea chipiului şi galoanele aurite. Câte o santinelă, sus pe parapetul de tragere, se uita cu coada ochiului peste umăr în jos, la Bătrânul, care trecea prin tranşee. Apoi se-ntorceau iar spre inamic, zgribuliți, străbătând cu o privire pustie şi tristă câmpul găurit de gropi, albia râului înghețat, petele de zăpadă prăfuită, copacii rupți şi înnegriți, dealurile fumurii, locuri deşarte, devastate, sub văzduhul rece şi cerul urât.

Colonelul Duca îşi ridică gulerul mantalei şi se scutură de frig. Neplăcută zi, mohorâtă, geroasă; şi mereu vântul ăsta care sufla praf peste câmp, praf în ochi, în gură, în urechi.

Se opri în gura bordeiului care era postul de comandă al companiei. O pătură ruptă şi plină de pete mari, întunecate (fusese izbit de schije un soldat care dormea sub ea), era atârnată la gura adăpostului. O mână o dădu la o parte şi cineva spuse tare, pe un ton indignat:

— Ce dracu pute iahnia asta aşa?

Şi ieşi. Era Sterie. Când îl recunoscu pe Duca, se roşi până-n vârful urechilor, salută, dădu raportul şi aşteptă în poziție de drepți. Apoi se linişti. Duca îl privi lung, pătrunzător. Îşi dădea seama că în adăpost s-a făcut mişcare, că un ochi holbat îl spionează o clipă prin ruptura păturii.

— Hai să-mi arăți sectorul dumitale, zise Duca mai rece decât vorbea de obicei; porneşte dumneata înainte. Florea, ține-te după mine.

Sterie umblă cu Şeful prin tot dispozitivul companiei, explicându-i tot, prezentându-i pe Friedmann, pe sublocotenenții care comandau plutoanele şi pe un sergent care se distinsese prin

câteva patrulări îndrăznețe.

— Mda, mormăia gros şi morocănos colonelul Duca. Mda. Bravo, soldat. Foarte bine. Aşa trebuie să luptăm.

— Să trăiți, domnule colonel! exclamă tare de tot soldatul, ca la cazarmă.

Duca salută şi trecu mai departe. Îl privi cu coada ochiului pe Sterie.

— Disciplina e bună la dumneata, domnule Sterie. Eşti un ofițer bun.

— V-am fost elev la şcoala de ofițeri, zise Sterie cu un zâmbet lipsit de veselie, cu un fel de curtenie strâmbă, stângace, fără chef.

Duca îi mai aruncă o privire iute, cercetătoare, ca să-l ghicească. N-avea cum să ghicească însă că Sterie se gândeşte cu o uimire morocănoasă: „Uite, domnule, parcă mi-a trecut admirația. Cum adică: «Aşa, soldat. Aşa trebuie să luptăm». Şi când colo, dumneata îți retragi brigada timp de o săptămână, fără să fii bătut şi stai. Bravo, comandant. Aşa trebuie să luptăm."

Ieşi din ultimul şanț, trecând pe lângă ultimul soldat de santinelă, zgribulit îndărătul muşuroiului de pământ din fața gropii, pe care muşuroi înghețat pusese puşca. Ieşiră din tranşee, pe câmpul înghețat, înecat în ceața rece, cenuşie, a înserării, care spre orizont, deasupra dealurilor ninse pe alocuri, se schimba într-un fum trandafiriu şi albăstriu. Bătea un vânt rece. Sergentul Florea Marin umbla acuma înainte, spre trecătorile din sârma ghimpată. Duca se opri şi-l privi pe Sterie din cap până-n picioare, zâmbindu-i:

— Ei, ce părere ai despre operațiile de pe front?

— Cât le cunosc eu, proastă, domnule colonel, zise Sterie, rece. („Mai vrei să te şi felicitez?")

Spre mirarea lui, Duca se lumină oleacă la față, de unde era încruntat şi sumbru până atunci. Întrebă binevoitor:

— Da? De ce?

— Fiindcă nu atacăm, domnule colonel. În loc să manevrăm noi, ne lăsăm manevrați şi ne retragem.

— Da, da... ai dreptate, zise gânditor celălalt. Dar vezi dumneata, cu un adversar atât de priceput ca al nostru, orice contralovitură e riscată.

Sterie nu răspunse nimic. Se gândea: „Riscată să fie, dar măcar să ştii că ai făcut tot ce puteai ca să-l loveşti pe inamic!" Dar nu

mai avea rost să discute. Ce, o să-l asculte Duca pe el? Acesta, însă, tot binedispus şi binevoitor, întrebă:

— Şi cum vezi desfăşurarea războiului? îl câştigăm sau nu?

Sterie se înțepeni, uimit. Răspunse rece:

— Ca ofițer, nu pot decât să mă gândesc *cum* anume o să-l câştigăm.

— Foarte bine, foarte bine, răspunse Duca râzând de data asta de-a binelea. Îşi arăta măselele când râdea şi i se încrețea tot obrazul. Apoi redeveni serios: Sunt mulțumit de dumneata. Am să-ți mai inspectez sectorul mâine sau poimâine; terenul e favorabil pentru anumite operațiuni. Bună seara.

„Eu nu sunt mulțumit de dumneata – se gândi Sterie şi, apoi – ce fel de operațiuni, oare?" dar nu răspunse decât:

— Să trăiți, domnule colonel. Permiteți-mi să vă conduc până la compania a doua.

— Nu, nu-i nevoie: îl am pe ostaşul ăsta. Bună seara. Sergent, unde eşti?

— Aici, să trăiți, răspunse sergentul Florea Marin, umbră amestecată în umbra fumurie a terenului pustiu dintre tranşee şi barajele de sârmă ghimpată.

Colonelul Duca se îndreptă spre el şi porniră amândoi. Sterie rămase cu ochii după silueta dreaptă, milităroasă, care mergea pe câmpul gol şi sur, urmată de alta scundă, cu mişcări neprecise, țărăneşti. Se depărtau fără grabă, spre un capăt de câmp care cobora apoi într-o văioagă, spre râu. Coborâră şi dispărură. Sterie se întoarse, reintră în tranşee şi se îndreptă spre adăpostul lui. Era obosit, nu atâta trupeşte, cât în suflet.

Dindărăt auzi un foc de puşcă. Apoi, repede, altele trei. Apoi nimic. Apoi pe cineva, departe de tot, strigând. Tresări. „Să ştii că i s-a întâmplat ceva. Culmea e să mori ca un prost, din imprudență. Halal ofițer, se gândi el cu ciudă. Nici n-o să mă întorc să văd ce-a fost." Şi merse mai departe, ajunse la adăpost şi se aşeză în frig pe banca de tragere săpată în pământ, ca să fumeze o țigară.

N-o isprăvise, când sosi alergând greoi şi suflând greu Gogu Apostolescu.

— Domnule locotenent! Domnule locotenent!

— Ce e? întrebă Sterie şi inima începu să-i bată mai tare. Nu ştia de ce, dar îşi pierdu cumpătul văzând mutra speriată a celuilalt. Gogu se aşeză lângă el şi şopti, gâfâind:

— A şters-o!

— Cine, mă? întrebă Sterie, cu inima bătându-i şi mai tare. Înţelesese de altfel. Gogu Apostolescu şopti:

— Şeful! Duca! A fugit!

— Cum? A dezertat la inamic? întrebă Sterie şi aruncă ţigara. Dar, spre propria sa mirare, îşi auzi glasul şi auzi şi cuvintele milităroase, „dezertat", „inamic", care i se părură deşarte, caraghioase. Dar n-avu vreme să se gândească. Trebui să se ducă în fugă până la capătul tranşeei, să întrebe oamenii, să pornească împreună cu o patrulă către punctul prin care dispăruseră colonelul Duca şi sergentul Florea Marin. Coborî în văioagă, unde se întrerupea sârma ghimpată preţ de un metru, locul gol fiind astupat cu o capră de lemn îmbrăcată şi ea în sârmă ghimpată. Capra era dată la o parte. Pe jos era întins sergentul Florea Marin, nemişcat. Sterie se aplecă să vadă dacă mai trăieşte. Nu se putea desluşi nimic, era prea întuneric. Îl luă de umăr:

— Florea! Măi Florea!

Omul gemu stins, slab.

— Mai trăieşte. Luaţi-1 pe sus, măi.

El rămase în urmă, să împingă, împreună cu Gogu Apostolescu, bariera la loc; apoi se întoarseră în tranşee. La postul de comandă, la lumina unui felinar se uită la Florea Marin, ai cărui ochi stinşi erau pe jumătate acoperiţi de pleoapele căzute. Era galben, şi-i cursese sânge în gură, pe obraz şi pe gât.

— E mort, don' locotenent; a murit pe drum, zise unul din soldaţi. E împuşcat în piept.

Sterie nu-şi dădu seama ce simte, toată seara şi toată noaptea, când, bineînţeles, nu dormi şi nu dormi niciun ofiţer, se întăriră patrulele, colonelul Vasilache plecă la comandamentul diviziei, împreună cu junele Armăşescu, aghiotantul lui Duca, pe care-1 arestă cu de la sine putere. Târziu, spre ziuă, când Istrate, Friedmann, Gogu Apostolescu şi Dumitriu jucau cărţi, Sterie şedea cu mâinile între genunchi şi se uita în gol. Simţi că cineva se uită la el. Tresări şi se uită în sus. Întâlni privirea lui Istrate care se uită prompt în altă parte. Iar mai târziu, începură iar să vorbească despre dezertarea lui Duca, şi atunci, Istrate, râzând în felul său lubric, cu ochii bulbucaţi lucind parcă mereu de poftă a cărnii, întrebă:

— Bine, mă Sterică, şi n-ai simţit tu nimic? Nu ţi-a spus nimic? Ai fost cu el până la sârma ghimpată, nu l-ai văzut că se cară?

— Fugi, mă, de-aicea, zise Sterie. Ce, eşti nebun?

Vorbise pe un ton calm şi indignat, ca un om nevinovat.

Dar el nu ştia. Nu era sigur că nu-i tremurase glasul. Nu era sigur că nu se făcuse alb la faţă ca varul. Nu era sigur că nu se trădase. Deşi n-avea nicio vină. Dar îl străpunse o frică groaznică. Apoi slăbi şi păru că i-a trecut.

VIII

Noaptea următoare, pe la orele zece, la postul de comandă al regimentului de grăniceri, sub cele şase rânduri de bârne de stejar şi cele şase straturi de pământ, colonelul Vasilache se uită dacă toţi cei pe care-i chemase erau de faţă. Da, erau: Sterie, Dumitriu, Friedmann, Apostolescu, doi sergenţi şi un soldat.

— Domnilor, sunteţi chemaţi la divizie ca să daţi informaţiuni asupra dezerţiunii trădătorului Duca.

Rostea cu plăcere şi bărbăţie cuvântul „trădătorul". Asta îi dădea o superioritate zdrobitoare asupra unui om admirat ani de zile de toată ofiţerimea. Şi aceşti mucoşi care îşi permiseseră să râdă de el, Vasilache, când avusese o slăbiciune nervoasă, îşi călcaseră datoria, lăsându-1 să scape pe trădător. „Să mai poftească să râdă acuma! Acuma să râdă! Şi mai ales, să râdă peste vreo două ceasuri", îşi spunea el cu un chicotit lăuntric de satisfacţie.

— Dumneavoastră trei, Sterie, Friedmann şi Apostolescu. Şi ostaşii ăştia trei. Sterie, îi predai comanda companiei lui Dumitriu. Plecaţi chiar acum, ca să fiţi înainte de douăsprezece la divizie. Bună seara.

— Am onoarea să vă salut!

Ieşiră în întuneric. Friedmann îi şopti lui Sterie:

— Să vezi că am dat de dracu.

Sterie nu răspunse nimic. Îi era doar frică, o frică nelămurită. Porni pe câmp, prin gropile de obuze, după Friedmann; ceilalţi se ţineau după el. „Am greşit; nu mi-am făcut datoria, se gândea Sterie. O să mi se ia comanda. Deşi, cum era să mă aştept la aşa ceva?"

Îl trase pe Friedmann de mânecă.

— Mă, ascultă – şopti el –, puteam să mă aştept la aşa ceva? Spune şi tu. El, Savantul, de ce nu s-a gândit? Cui dracu îi trece

prin cap să se aştepte la aşa ceva?

Friedmann râse sec, poticnindu-se în întuneric:

— De! Dacă n-ai citit regulamentul la paragraful „în caz de dezertare la inamic a ofițerilor superiori”.

— Nu există aşa ceva! şuieră Sterie. Apoi îşi luă seama şi spuse mâhnit şi cam plângăreț:

— Mai faci şi haz...

— Fac şi eu haz de necaz, zise Friedmann şi înjură: căzuse într-o groapă de obuz.

— Dori locotenent Friedmann! strigă din urmă Gogu Apostolescu, cunoaşteți bine drumul?

— Da, îl cunosc; ce, ți-e frică să nu cumva să ajungem la nemți şi noi?

— Dar taci, domnule, odată! exclamă Sterie exasperat.

— Îl ştiu şi eu: ăsta-i drumul ăl bun, zise unul din soldați, pe un ton liniştit.

Într-adevăr, fură opriți de santinele în capul unui sat, trecură pe lângă camioane mari şi tunuri înşirate de-a lungul uliței. Din loc în loc îi opreau patrule şi se uitau la lumina unei lămpi de buzunar la hârtia pe care-o scotea din buzunar Sterie. În sfârşit, ajunseră la şcoala primară, unde intrară după un ultim control la poartă şi după ce lăsaseră armele; n-avea decât Friedmann un revolver şi cei doi sergenți şi soldatul, baionetele.

— De ce să las revolverul? întrebă Friedmann. Nu-l las!

— Îl lăsați aici la mine şi vă scriu pe o hârtie numele dumneavoastră şi seria revolverului, zise ofițerul de serviciu.

— Plai, domnule, lasă-l şi nu ne mai ține aici în frig! exclamă Sterie nervos. Îi era frig şi tremura uşor din când în când.

Intrară toți, tropăind greu, într-una din sălile de clasă ale şcolii, care era acuma cu desăvârşire goală, cu pereții coşcoviți, scrijelați, mâzgăliți cu mii de inscripții cu creionul, cu un cui sau cu unghia; pe jos era murdărie, paie, hârtii; ardeau lămpi de petrol atârnate în perete, iar soba de teracotă era rece ca gheața. Stăteau de o jumătate de minut, când intră un locotenent scund, bucălat, cu părul lins pe cap; era în tunică şi cizme curate, cu guler alb sub gulerul înalt al uniformei. Îi privi rece pe cei de față şi se uită la o listă, din care citi sec:

— Domnul locotenent Sterie Laurențiu.

— Eu, zise Sterie.

— Legitimația, vă rog.

— Poftim.

Bucălatul luă hârtiile, se uită la ele atent, apoi ridică nişte ochi verzi, reci, cu care-l pironi pe Sterie drept în față, o secundă. Apoi îi întinse hârtiile:

— Mulțumesc. Poftiți afară.

Sterie ieşi şi ofițerul închise uşa după el, apoi citi iarăşi din biletul pe care-l ținea în mână:

— Locotenent Friedmann Aurel.

Afară, Sterie se trezi cu un sublocotenent de jandarmi care-l aştepta, şi care se uită şi el la o listă:

— Domnul locotenent Sterie?

— Eu. Dar de ce nu te prezinți dumneata întâi? răcni Sterie, simțind că i se urcă sângele în cap.

— Sunteți arestat, spuse rece ofițeraşul. Sterie se uită brusc în dreapta şi în stânga, ca un animal încolțit. Santinele cu baioneta la armă. Jandarmul îi făcu semn cu hârtia, calm:

— Pe-aici. Prima uşă pe dreapta.

Sterie porni greoi. Era obosit, murdar, plin de noroi, mirosea a sudoare şi a ploşniță; ar fi vrut să facă o baie şi să doarmă într-un pat curat. Intră pe prima uşă la dreapta, trecând pe lângă un soldat de santinelă, cu baioneta la armă. Uşa se închise îndărătul lui într-o clipă şi cheia se suci în broască. Odaia era goală, murdară; într-un colț o vadră care mirosea urât. O lumânare ardea pe pervazul ferestrei, luminând prin geam gratiile de la fereastră. Sterie se aşează pe jos, oftând, apoi se sculă, suflă în lumânare şi se culcă pe podea, trăgându-şi peste urechi gulerul mantalei. Încercă să adoarmă. Era mai liniştit.

„Ei, ce-o să ne facă? O să ne frece pân-o să vadă adevărul, şi după aia ne dă drumul. Măcar nu mai suntem pe front?

Dar nu era o consolare. E greu să aştepți aşa, chiar când te ştii nevinovat şi ți se va da drumul cu siguranță; însă şi aşteptarea e grea, şi pe urmă oboseala, frigul, păduchii. E greu.

Dar nu avu de aşteptat mult: veniră să-l cheme la interogatoriu.

În aceeaşi zi, la aceeaşi oră, adică după miezul nopții, în salonul-birou al domnului Şerbănică Lascari, şi chiar în camera de culcare (doamna Lascari trăsese peste pat un şal persan imens), două duzini de musafiri şedeau pe fotolii, pe scaune, pe taburete, pe pat şi într-una din acele *causeuse* în formă de S, capitonată cu o catifea care începuse să se tocească. Domni graşi, burtoşi, bărboşi, cu gulere tari, cărare pe mijlocul țestei, monoclu

sau lornion, botine cu elastic sau pantofi cu ghetre, cucoane în catifea violetă sau tafta neagră, cu gulere de dantelă şi botine până la genunchi, cu nasturi de sidef şi tocuri înalte, cu cocuri în vârful capului, unele în ținuta de soră de caritate pe care-o pusese la modă regina Maria (coafură din văluri strânse pe lângă obraz, *â la* Mater Dolorosa, rochie cât mai lungă, ca să nu se vadă maiestoasele bulamace ale maiestății sale), stăteau şi beau cafele (din proviziile misiunii militare britanice) şi coniac (din proviziile misiunii militare franceze). Generali bătrâni şi groşi, aşezați în fotolii cu sabia între genunchi, ofițeraşi tineri, cu fețele supte, decorați, întorşi de pe front, tânărul Ghighi Duca, în uniformă a Corpului de Automobile, copiată după a armatei engleze, tânărul Dimitrie Cozianu, decorat şi întors de pe front, doi ofițeri francezi, un colonel slab cu mustăți cărunte şi un căpitan cu ochelari, care era în civil patron de cofetărie într-un orăşel din departamentul Seine, un tânăr şi blond maior rus, în redingotă şi epoleți mari, şi care vorbea franțuzeşte ca un francez, reprezentau masiv războiul. Tot războiul, sub forma sărăciei, redusese cina la o gustare de sardele şi homar din conserve şi sub forma camioanelor şi automobilelor corpului de armată rus al generalului Şcerbacev, gonind în mare viteză pe străzile laşilor, zguduiau clădirea băncii.

— Este rudă cu mine, după cum este frate *avec ce cher prince Duca*[13]*,* spunea domnul Lascari, cu paharul de coniac în mână. Dar şi prințul Duca şi cu mine, în clipe ca asta, nu putem avea două feluri de sentimente. Dacă ar fi prins, cu durere în suflet, aş subscrie la condamnarea lui.

Domnii militari şi civili, cu falei grase, barbă dublă şi pungi sub ochi, dădeau din cap aprobativ. Tineretul nu dădea atenție cazului colonelului Duca, fiindcă prefera să stea de vorbă cu cucoanele, strecurându-le cu glas scăzut şi repede complimente şi propuneri precise: permisiile erau atât de scurte!

— *Mais, est e qu'il n'était pas, par hasard, socialiste, anarchiste, enfin, gagné à la révolution?*[14] întrebă frumosul maior blond cu epoleți mari auriți.

---

[13] Cu scumpul nostru prinț Duca *(fr.)*

[14] Dar nu cumva era socialist, anarhist, în fine, câştigat pentru cauza revoluției? *(fr.)*

— *Allons donc, cher ami, c'est un boyard,*[15] zâmbi Şerbănică Lascari.

— *Ah, vous savez, chez nous il y a des boyards qui veulent la révolution, c'est très chic, très à la mode à Pétrograd,*[16] râse rusul cam melancolic.

— *J'espère qu'on fera un exemple, hein, mon général?*[17] întrebă colonelul francez. Generalul Cilibia, gros, apoplectic, jovial, zise:

— Bineînţeles, împuşcăm măcar câţiva, să se-nveţe ăilalţi minte că asta nu-i treabă pentru fitecine, nu dezertează orice ţopârlan!

Şi începu să râdă gras, încântat de gluma sa şi de uşoara jenă pe care o trezise. Ca s-o şteargă, Şerbănică Lascari îl asigură cu gravitate pe francez:

— *Jai parlé cet après-midi à M. Bratiano, qui ma assuré quon fera un exemple*.[18]

— Dar dumneavoastră, de ce nu-i împuşcaţi pe toţi revoluţionarii? întrebă deodată arţăgos Cilibia pe maiorul care, ţinând un *fume-cigarettes* de chihlimbar lung de-o şchioapă în mâna-i albă cu unghiile făcute, trăgea din ţigară. Acesta zâmbi ironic, cu un amestec de pesimism fatalist de boier la sfârşitul boieriei şi de mândrie rusească.

— *Ils sont trop, mon général: plusieurs fois la population de votre brave pays. Alors, vous comprenez...*[19]

După care toată lumea vorbi despre altceva.

Iar mai târziu, spre ziuă, când musafirii domnului Lascari plecaseră de-o bucată de vreme, ofiţerul anchetator îi lua interogatoriul lui Friedmann. Erau într-o odaie mobilată cu un dulap de fier, o masă şi două scaune, iar în colţ altă masă la care un sergent scria depoziţiile. Pe masa anchetatorului era o lampă de porţelan pictat, cu un abajur de mătase, furată de prin vreun conac; pe masa grefierului ardea o lumânare.

---

15 Vezi-ţi de treabă, dragul meu: e boier, *(fr.)*

16 A, la noi au existat boieri care vor revoluţia, e foarte elegant, foarte la modă la Petrograd, *(fr.)*

17 Sper că se va da un exemplu, nu-i aşa, domnule general? *(fr.)*

18 Am vorbit azi după-amiază cu domnul Brătianu, care m-a asigurat că se va face un exemplu, *(fr.)*

19 Sunt prea mulţi, domnule general: de câteva ori mai numeroşi decât populaţia bravei dumneavoastre ţări. Aşa că mă-nţelegeţi... (fr.)

— Avea sau nu avea o mare admirație pentru trădătorul Duca? întrebă rece şi răbdător locotenentul bucălat, blond, cu ochi reci şi palizi.

— Avea, dar noi toți aveam, răspunse Friedmann. Avea, dar asta nu înseamnă că era complicele lui.

— Astea sunt interpretări, domnule locotenent, zise celălalt. Nouă ne trebuiesc fapte. Fapt e că avea o mare admirație pentru trădătorul Duca. Scrie, Tănăsescule.

— Bine, domnule locotenent, dar asta înseamnă să trageți faptele de păr! exclamă Friedmann şi era gata să continue, dar celălalt îl întrerupse liniştit:

— Nu numai dumneata ai mărturisit că avea o mare admirație pentru trădătorul Duca; şi celelalte depoziții şi declarații arată acelaşi lucru. Şi el a mărturisit.

— Dar nu-nseamnă nimic! Ei şi? A mărturisit! Ei şi? țipă Friedmann.

— Da, dar el a fost lăsat să apere retragerea regimentului unu grăniceri, cu ordin să nu părăsească poziția sub niciun motiv, până la noi ordine; şi a părăsit-o, zise celălalt, calm şi încăpățânat.

— Ha-ha! asta-i bună! râse isteric Friedmann. *Eu,* domnule locotenent, m-auzi? *Eu* l-am tras cu forța de acolo, că primeam foc din toate părțile şi ne-am fi curățat toți, mă-nțelegi dumneata?

— Asta spui dumneata acuma, ca să-l aperi, răspunse celălalt nepăsător. De ce n-ați spus asta mai de mult? Şi cum se face că trădătorul Duca a trecut tocmai prin sectorul admiratorului său?

— Păi ca să profite de admirația lui, să nu aibă nicio greutate! exclamă Friedmann cu un râs nervos. E simplu! E clar!

— Nu e deloc clar. De ce să nu profite de admirația lui ca să treacă chiar cu ştirea admiratorului respectiv?

Şi aici, impasibilul anchetator zâmbi cu ochii mai luminați de satisfacție în fața propriei sale perspicacități. Friedmann rămase o clipă mut. Celălalt urmă:

— Nu vezi cum se leagă? Mereu retragere nemotivată, mereu în coadă o unitate al cărei comandant e admiratorul lui Duca. Nu se ştie cum, nemții manevrează mereu pe flancuri coada coloanei noastre. De ce? Nu informați de admiratorul lui Duca, pe baza unor instrucțiuni de la Duca? Pe urmă, dezertarea lui Duca prin sectorul respectivului ofițer. Ofițerul, văzut de un soldat de santinelă în capul şanțului, se desparte de Duca şi se uită după el

până acesta dispare. Santinela din flancul stâng al companiei a doua trage patru focuri de puşcă după dezertor. Ofițerul nostru nici nu se întoarce. Toți soldații îl văd întorcându-se liniştit la adăpostul lui. Când vine cineva să-i comunice faptul, el ce face? Am declarația soldatului care stătea pe parapet lângă ei şi se uita cu binoclul la liniile inamicului.

Răsfoi în dosarul de pe masă.

— Uite-o: „Şi atunci, don' locotinent Sterie s-a făcut galben la obraz şi dori sublocotinent Apostolescu a zis: «Don' locotinent, a şters-o!» şi don' locotinent Sterie a zis: «Cum? A dezertat la inamic?» „

Închise dosarul.

— Notează bine că nu ştia încă unde-o „ştersese" trădătorul. Prefăcându-se mirat, a spus mai mult decât putea să ştie. A spus *„a dezertat la inamic?" Dacă* spunea „fugi, că eşti nebun" sau „imposibil", însemna că e cu adevărat mirat. Dar aşa, a spus chiar ce făcuse Duca, şi ce el nu putea şti la ora aceea atât de precis. Ce zici, domnule locotenent?

— Aşa cum o prezinți, pare foarte posibil, dar nu cred, îl cunosc pe Sterie şi sunt gata să garantez pentru el cu viața mea! exclamă Friedmann. Celălalt întrebă, fără insistență:

— Vrei să iscăleşti ce-ai spus acuma?

— Da, iscălesc, şi la nevoie îmi pun şi capul! exclamă Friedmann tulburat, speriat şi furios.

Îi era frică pentru Sterie. Nu se aşteptase la asta. Citi şi iscăli hârtia pe care i-o supuse grefierul-sergent. Anchetatorul o puse la dosar şi spuse:

— Eu nu mi-aş pune capul cu atâta uşurință, domnule locotenent. Sunteți liber.

Friedmann se ridică. Anchetatorul căsca şi se întindea. Sergentul îşi strângea hârtiile, cerneala, tocul. Afară se auzeau glasuri stăpânite. Cineva tuşi pe coridor: o santinelă. Friedmann era student în drept când izbucnise războiul. Ştia destul ca să-şi dea seama ce însemna ceea ce auzise.

— Domnule locotenent, aş vrea să vă pun o întrebare. Sterie ce zice?

Celălalt se ridică, îşi luă chipiul de pe masă şi şi-l puse pe cap.

— De obicei nu se răspunde la asemenea întrebări, dar în cazul de față pot să vă spun că locotenentul Sterie a mărturisit tot, afară de complicitate.

— Cum, a spus că el a ordonat retragerea atunci?

— Da, contrariu declarației dumneavoastră, zise celălalt, zâmbind. Friedmann îşi pierdu cumpătul:

— Bine, omule, dar se vede fără ochelari că e un militar mândru de meseria lui şi care n-ar recunoaşte în viața lui că acolo unde avea el comanda a hotărât altul! Nu înțelegi?

— Nu înțeleg şi nu cred, zise celălalt. Ce nevoie avea să mintă când e viața lui în joc?

— Dar poate că nu ştie că e în joc viața lui!

— O să afle, zise celălalt. Vă salut. Pe aici, vă rog.

IX

În prima zi, Sterie răspunsese întrebărilor absolut deschis. Era sigur că va scăpa: era prea evidentă pentru el absurditatea acuzării. A doua zi, văzu încotro se îndreaptă întrebările. Anchetatorul, ca să-l facă să recunoască anumite lucruri, îi citea crâmpeie din declarațiile altora, fără să-i numească persoanele. Atunci începu Sterie să se sperie de-a binelea, se zăpăci, se contrazise.

În intervalele dintre interogatorii, stătea în odăița cu gratii la fereastră. Nu putea să doarmă. Îşi simțea pielea feței uscată, întinsă; simțea cum transpiră numai pe frunte şi pe aripile nasului. O stare de trezie ascuțită, dar de neputință intelectuală îl făcea să stea cu ochii deschişi, fără să se gândească la nimic anume, asistând doar la desfăşurarea întâmplătoare a gândurilor care-i veneau, nu ştia nici el de unde, şi se duceau, nu ştia nici el încotro, îndeosebi îşi imagina scenele întâmplate, transformându-le. Era în tranşee cu Duca. Acesta îi spunea:.

„Poți să-ți vezi de treabă, eu îl am pe ostaşul ăsta”

Dar Sterie răspundea:

„Nu se poate, domnule colonel: de aici încolo nu mai merge nimeni decât cu învoire sau ordin de la mine”

Nu, nu era bine, căci Duca râdea, încruntat şi arătându-şi măselele.

„Şi ce, dumneata mie nu-mi dai învoire?”

„Nu, domnule colonel – striga pătimaş Sterie – nu, fiindcă sunteți un trădător!”

Colonelul Duca vârî mâna în buzunar să scoată pistolul. Sterie

se repezi să-şi scoată şi el revolverul din tocul de la centură, dar nu nimeri butonul de alamă, se moşmondi două secunde, în care timp Duca scoase pistolul şi, râzând, îl ţinti în piept pe Sterie.

Râzând, ceea ce era cu totul neaşteptat. Era înfiorător. Cum putea un om să râdă când îl omoară pe altul?

Sterie se trezi din visarea lui, cu inima bătând de spaimă, ca şi cum s-ar fi aflat într-adevăr în faţa pistolului unui ucigaş. Ce prostie! N-ar fi avut cum să ştie că Duca voia să dezerteze. Deci n-ar fi avut de ce să-l împiedice.

Da, dar ar fi putut bănui. Presimţi. Retragerea necontenită, fără motive temeinice, numai din neîncredere în forţele noastre şi din frică admirativă faţă de germani. Pe urmă vorba aceea aruncată la întâmplare: „Cum vezi soarta războiului?" Ar fi trebuit să ghicească.

— Aş fi trebuit să ghicesc, zise Sterie cu glas tare, fără să-şi dea seama. Apoi urmă în gând:

„Nu, nu puteam ghici. N-am ghicit?

Poate tot în clipa când îi dăduse drumul din tranşeea companiei sale, fusese făcută greşeala.

„Staţi, domnule colonel! Nu puteţi trece pe aici!"

Duca îl privea de sus, încruntat şi aspru.

„Şi mă rog, de ce n-aş putea trece? Nu-mi dai dumneata voie?

„Vă rog, reveniţi la postul de comandă al batalionului, şi de acolo vi se dă un om să vă ducă în sectorul companiei a doua!" spunea Sterie speriat de propria sa îndrăzneală. Să-l oprească pe colonelul comandant al brigăzii! Şi fără ordin. Nu era oprită de nimeni trecerea din tranşeele unde era compania întâi, în cele din dreapta, unde se afla a doua. Linia a doua de tranşee era chiar comunicantă. Duca n-avea cum să nu ştie asta.

„Cine ţi-a dat ordin în sensul ăsta, domnule locotenent?" întreba el superior, disprețuitor şi rece.

„Domnul colonel Vişoran!"

„Colonelul Vişoran e comandant de batalion, iar eu sunt comandantul brigăzii, tinere. Ce e cu dumneata? Bagă-ţi minţile în cap, până nu-mi pierd răbdarea!"

„Vă rog să mă scuzaţi, nu vă pot lăsa să treceţi pe aici, fără ordin de la domnul colonel Vişoran!" gâfâia Sterie, îngrozit de ce face.

„Bine, am să trec pe la Vişoran şi pe urmă vorbesc eu şi cu dumneata!"

Îi întorcea spatele şi pornea îndărăt prin tranşee. La postul de comandă al lui Vişoran, grosul şi mustăciosul colonel de grăniceri urla la Sterie:

„Ce, ai înnebunit? Vrei să fii trimis la balamuc ca să scapi de front? Pe ce lume te afli? N-am dat niciun ordin, domnule colonel! Poftiți; vă însoțesc."

„Nu e nevoie, Vişorane. Mă duc să văd cum arată terenul şi barajele de sârmă ghimpată şi pe urmă viu la dumneata să discutăm ce se poate face ca să recâştigăm malul celialt. La revedere."

„Am onoarea să vă salut!"

Şi pe urmă tot ar fi fugit; dar toată lumea ar fi ştiut că Sterie s-a opus, că Sterie nu i-ar fi dat drumul, inventând pe loc un ordin pe care nu-1 primise, şi acuma n-ar sta la arest, aşteptând să fie trimis în fața Curții Marțiale, care era în stare să-l degradeze, să-l bage într-un detaşament de pedeapsă!

Se trânti într-un cot pe paiele de pe jos şi gemu de durere. „De ce n-am făcut aşa?"

Dar cum să fi făcut aşa? Cum ar fi îndrăznit să inventeze un ordin care nu exista, ca să împiedice să se împlinească o dorință a comandantului brigăzii, colonelul Duca, fost profesor la Şcoala Militară, apoi profesor la Şcoala de Război, unul din cei mai respectați ofițeri din armată. Cum l-ar fi putut bănui? Căci fără bănuială toată chestia cu ordinul fictiv nici nu putea fi imaginată. Dar cum să-l bănuiască? Cui i-ar fi putut trece prin minte aşa ceva? Imposibil! Imposibil! Şi totuşi, aşa fusese.

— Ah, de-aş fi ştiut! gemu Sterie. De-aş fi ştiut!

Şi iar începea să depene toată povestea de la cap, să încerce soluții posibile, să-şi închipuie cum ar fi fost. Nu, nu s-ar fi putut. Nu s-ar fi putut în niciun fel, decât doar tocmai aşa cum se întâmplase. Doar dacă Duca s-ar fi hotărât să fugă printr-altă parte. Bestia! Ticălosul, nemernicul, câinele turbat, dement! „Ce aveai cu mine?" îl întreba Sterie în gând. Singurătatea în care era ținut şi starea febrilă în care se afla, îl făceau să vadă extrem de limpede cu ochii minții tot ce-şi închipuia. Îl vedea cum îi râde în nas: „Foarte bine! Foarte bine! Sunt mulțumit de dumneata.

Am să-ți mai inspectez sectorul mâine sau poimâine, terenul e favorabil pentru anumite operațiuni."

— Câine! Jigodie! Lepră! Îți mai şi bați joc de mine, mârâi Sterie sărind în picioare şi începând să se plimbe cu paşi mari şi grăbiți

prin odaia cu gratii la fereastră, cu zidurile pline de nume şi date scrise cu creionul, alături de desene stângace, obscene.

„Anumite operaţiuni! Cred şi eu!" râse Sterie cu amărăciune. Îi venea să urle de ciudă că nu-1 are în mâini, să-l strângă de gât, să-l sugrume până-i rupe şira spinării cu mâinile. Gemea de dorinţă să-l ucidă pe Duca şi de suferinţă că nu-1 are în mâini. Şi-l aducea aminte, tremurând de aversiune, de scârbă, cum îl cunoscuse profesor, apoi comandant, cum îl admirase, cum îl adorase, cum ar fi intrat în foc la un semn al lui. „Îţi încredinţez o misiune de onoare, spunea Duca, privindu-1 în ochi şi cu gravitate. O misiune de onoare." Sterie se opri în faţa zidului, privindu-1 cu ură dementă, şi ridică pumnii, să şi-i zdrobească de perete. Se opri, se-ntoarse în călcâie şi se duse să se-ntindă iar pe jos, oftând şi răsuflând greu, apăsat.

Astfel trecu fără întrerupere prin stadii de supraaţâţare a nervilor urmate de stări de adâncă depresiune, după care apărea din nou surescitarea. Până când, în seara celei de-a treia zile, un ofiţer de jandarmi intră în odaie şi-i spuse să-l urmeze. Îl scoase din odaie, pe coridoare şi afară din casă. În curte (Sterie se uită iute la poartă, dar era păzită de santinele, la garduri, dar erau prea înalte) aştepta un automobil descoperit, plin de praf, cu un soldat la volan. Jandarmul îl pofti pe Sterie să se urce pe pernele de piele crăpată, se aşează lângă el şi încercă să-i puie o pereche de cătuşe. Sterie se feri:

— Ce faci, domnule? Ce-s astea?

Jandarmul se uită la el. Era un bărbat tânăr şi scund, cu o feţişoară fină şi mustaţă subţire, blondă: băiat de familie, crescut în puf. Privirea-i era rece. Zâmbea:

— N-are rost, domnule locotenent. Trebuie.

— Unde mă duci? întrebă Sterie.

— La P...

Şi numi orăşelul moldovenesc cel mai apropiat în spatele frontului.

— De ce? Ce e acolo?

— Nu ştiu, domnule locotenent. Daţi mâinile încoace. Sterie întinse mâinile. Oţelul i se păru rece. În maşină, mai târziu, i se făcu frig. Bătea vântul, era vreme urâtă, veneau de sus fulgi rari, orizontul era plumburiu; pe şosea treceau coloane de căruţe mânate de soldaţi în opinci şi căciuli, tunuri, automobile cu ofiţeri superiori, camioane cu roţile în benzi de cauciuc, fără pneumatice

şi huruind cumplit. Copii murdari şi trişti, găini scăpate din curți, câini slabi treceau şoseaua în sate, strecurându-se printre căruțe, cai şi maşini. Era un frig uscat, pătrunzător. Sterie începu să tremure, apoi să clănțăne din dinți. Celălalt se uită la el cu coada ochiului, se înfundă mai tare în colțul lui şi nu spuse nimic. La orice întrebare a lui Sterie privitoare la anchetă, răspunse că nu ştie nimic. Ultima parte a drumului o făcură în cea mai mare tăcere; se auzea numai vâjâitul motorului; iar jandarmul, care era aproape, auzea dinții lui Sterie cum clănțăneau de frig.

Maşina intră în curtea uneia din cazărmile clădite pe un deluşor, în marginea oraşului, unde nu se vedeau decât copaci negri, scheletici, jos oraşul cu acoperişuri negre, turlele cenuşii ale celor două biserici, iar dincolo, câmpuri deşarte, dealuri, negură sură; undeva departe se ghiceau matahalele sumbre ale munților. Era seară: pe Sterie îl vârâră într-o odaie fără lumină, cu un pat de fier, saltea de paie, pernă umplută cu paie şi pătură deasupra; închiseră uşa şi-l lăsară în întuneric, sub dreptunghiul cenuşiu al geamului de deasupra uşii, care se întunecă în curând. Sterie nici nu ştia cât e de obosit: adormi în câteva minute şi dormi adânc, visând neîncetat scene în care erau amestecați colonelul Duca, sergentul Florea Marin, colonelul Vişoran, Friedmann, Gogu Apostolescu, dar şi persoane neaşteptate, ca tatăl şi frații lui, maică-sa, nişte prieteni din copilărie; erau vise apăsătoare, triste, din care rămânea cu un simțământ de mare amărăciune şi strângere de inimă, ca să treacă în alte vise, tot atât de dureroase.

Îl trezi în zori cineva care-1 scutură de umăr. Era un locotenent cu lornion, palid, cu o mutră prelungă şi morocănoasă. Se prezentă. Era avocatul.

— Curtea Marțială are să judece cazul azi după-amiază începând de la orele patru, spuse el posac.

— Cum? Dar n-ai timp să-ți pui la punct apărarea! Nu ştii cum a fost! zise Sterie înfrigurat.

Celălalt dădu din cap.

— Am cercetat dosarul.

— Aşadar nu ştii! N-au înțeles nimic! Să-ți explic!

Şi Sterie îi vorbi vreme de două ceasuri şi jumătate, încercând să-l convingă că totul e absurd, că nici n-avea rost toată ancheta, că nu putea fi pedepsit în niciun fel, pentru nimic, căci orice ofițer, în situația lui, n-ar fi făcut nimic altceva şi nici n-ar fi

putut face altceva.

— Dumneata nu ştii cum e milităria? Ştii foarte bine! Ce eram să fac? Şi cum eram să mă gândesc? Cum să-mi răsnească prin minte că marele Duca dezertează ca un răcan speriat? Spune şi dumneata!

Avocatul îşi luă note într-un carnet; îi punea întrebări, ascultă cu capul plecat, uitându-se în neştire la podea prin lornion, apoi dădea din cap: înţelegea; se vedea bine că înţelege.

— Dar ce-i cu dumneata? Ce eşti aşa de trist? întrebă Sterie cu o veselie nervoasă. Parcă dumitale ţi s-ar face proces, nu mie.

— Aşa sunt eu, râse silit avocatul. Te rog să mă scuzi.

— Ei, ce zici de situaţie? Scap, nu? La ce mă poate condamna? întrebă iar Sterie, privindu-1 lacom, îngrijorat.

Celălalt clătină din cap:

— Să vedem... să vedem...

— Cum, domnule, nu poţi să-mi spui cum vezi dumneata procesul? Ce fel de avocat eşti? strigă Sterie furios.

Avocatul murmură:

— Ba da, am elemente pentru o pledoarie convingătoare. Sunt convins că eşti nevinovat şi ar trebui să fii achitat fără să se mai ridice şedinţa! Dar eu nu sunt Curtea, sunt avocat, nu uita.

Se uită la Sterie şi plecă ochii.

— Ai încredere în mine; o să fac tot posibilul.

Şi plecă, zicând că vrea să mai studieze dosarul şi ultimele notiţe. Sterie rămase singur, cu un fel de îngrijorare pe care nici el n-o înţelegea. Acuma, când îi mai spusese o dată avocatului toate argumentele care-1 dovedeau nevinovat, învinuit în chip absurd, se întărise aşa de tare în convingerea că nu i se poate întâmpla nimic, încât nici nu mai putea mânca. Aştepta cu nerăbdare ora patru. Avocatul îi adusese ţigări; îşi petrecu timpul fumând şi plimbându-se în sus şi în jos în odaia goală, care mirosea greu a iuft.

În sfârşit, avocatul şi doi soldaţi cu baioneta la armă veniră să-l ia. Trecu în neştire prin coridoare lungi, înalte şi reci, pline de soldaţi care vorbeau tare (dintr-o odaie alăturată se auzea alunecarea şi clănţănitul metalic al unei mitraliere la al cărei închizător umbla cineva), în mirosul de iuft, de unsoare de arme, de sudoare rece şi de iahnie de fasole. Intrară apoi într-o odaie unde doi soldaţi care scriau la mese se ridicară în picioare, trecură prin ea şi ajunseră într-o sală largă, cu harta ţării în fund

pe perete, cu multe bănci de clasă, puse unele peste altele într-un colț, şi cu un spațiu mare gol, de scânduri vopsite roşu-cafeniu, spălate şi mirosind a creolină, unde nu se aflau decât o masă lungă cu o cruce pe ea, cinci scaune goale la această masă, o altă masă în dreapta, o bancă de şcoală în stânga. Sterie se aşează în banca de şcoală, avocatul lângă el şi soldații rămaseră în picioare în spatele lui Sterie. Intră un maior magistrat, încheiat până la gât, cu guler alb, o mutră rece, sprâncenată, gravă, cu guşa sprijinită pe gulerul înalt. Îl salutară toți patru, el salută fără să-i privească şi se aşează la masă. Intră un soldat fără capelă şi fără centură, care-şi aduse o măsuță şi un scăunel. Apoi Curtea: un colonel cărunt şi mic de stat, un locotenent-colonel gras şi roşu, un maior slab şi galben cu mustăți negre, un locotenent şi un sublocotenent uscățiv, cu uniformele decolorate şi peticite: veniți de pe front.

Era foarte ciudat. Lui Sterie nu-i venea să creadă nici că e adevărat, nici că i se întâmplă lui toate acestea, nici că pot avea loc urmări grave. Ascultă actul de acuzare, rostit de maiorul cel grav şi antipatic, unde reveneau mereu cuvintele „trădare", „trădătorul", „dezertare de sub drapel", „favorizarea dezertării", „complicitate"; şi se uita la un punct de pe hartă unde hârtia lustruită şi colorată se rupsese şi se vedea pânză albă de dedesubt, pe care era lipită harta. Asculta totuşi cu mare atenție şi încerca să priceapă, dar ochii şi mintea îi alunecau mereu spre bucățica aceea din mijlocul hărții unde hârtia era ruptă. Dar când începu interogatoriul său, îl cuprinse indignarea şi tristețea. Colonelul preşedinte al Curții Marțiale se răstea la el, îi vorbea sec, aspru, duşmănos. Era un om cărunt, cu trăsături mici, cu fața albă-cenuşie a omului de birou. Îi dădu voie procurorului să-i puie lui Sterie întrebări jignitoare. Sterie protestă, iar preşedintele îl repezi cu asprime.

— Treci la locul dumitale, îi spuse el în sfârşit. Să intre martorul Friedmann Aurel.

Sterie se întoarse şi-l înghiți pe Friedmann cu o privire lacomă. Acesta îi făcu semn şi pe urmă nu se mai uită la el. Dar răspunse în aşa fel întrebărilor, încât colonelul îl repezi şi pe el:

— Eşti martor, domnule locotenent, nu avocatul acuzatului!

Friedmann plecă din fața mesei Curții Marțiale, aruncându-i o privire lui Sterie, fără umbră de zâmbet, o privire tristă şi cercetătoare. Sterie însă îi surâse, mulțumit: deşi preşedintele era

răuvoitor, Friedmann spusese destule ca să se vadă ce absurdă era toată povestea. Sterie nu fu mai puțin mulțumit de ceilalți martori, afară de Soldatul care stătuse de santinelă la capătul tranşeei şi-l văzuse cum îşi ia rămas bun de la Duca şi de soldatul care era la luneta de observație lângă adăpostul lui Sterie, când venise Gogu Apostolescu să-i anunțe dezertarea lui Duca. Oamenii nu spuneau decât ce văzuseră, dar procurorul le punea întrebări tendențioase şi încerca să arate că sub gesturile cele mai simple şi cuvintele cele mai fireşti se ascundea un înțeles criminal.

— Şi s-au salutat, sau şi-au dat şi mâna?

— Nu-mi aduc aminte.

— Ia sileşte-te să-ți aduci aminte: nu cumva şi-au dat mâna sau s-au îmbrățişat?

— De îmbrățişat, n-aş zice, don' maior; de dat mâna, poate, da' de îmbrățişat, nu.

— Aha, prin urmare şi-au dat mâna.

— Nu mi-a dat mâna! răcnea Sterie.

— Tăcere, acuzat, sau te scot din sală! exclama preşedintele.

Sterie se-ntorcea spre avocatul său şoptindu-i febril:

— Nu dădea mâna niciodată cu ofițerii subalterni; parcă cine dă mâna în felul ăsta? Nu suntem toți ofițeri? Nu ştiu? Ce, ne jucăm, ne păcălim?

După interogatoriu vorbi procurorul, arătând că trădătorul Duca informase necontenit pe inamic asupra mişcărilor brigăzii, care fusese respinsă, iar el o retrăsese aproape fără lupte. Când nu putuse evita ciocniri de ariergardă, însărcinase cu comanda ariergardei pe admiratorul său fanatic (aşa cum fuseseră obligați să recunoască şi martorii apărării), locotenentul Sterie, care făcuse şi el jocul şefului său. În schimb, unicul contraatac al brigăzii fusese lansat în teren împădurit, care ar fi fost dezastruos pentru trupă dacă inamicul n-ar fi rezistat slab eroicului avânt al soldatului nostru. Şi deşi terenul fusese cucerit, el fusese abandonat fără luptă îndată după aceea. Simțindu-se bănuit, trădătorul dezertase la inamic, cu complicitatea admiratorului şi uneltei sale, locotenentul Sterie, care rămăsese în liniile amice, fără îndoială, ca agent al lui Duca, sperând să înşele buna-credință a ofițerilor şi trupei din bravul regiment unu grăniceri. În concluzie, Sterie se făcuse vinovat de crima de înaltă trădare, prevăzută şi pedepsită de articolele şi paragrafele (şi înşiră un

pomelnic de articole şi paragrafe) din codul Justiției militare, cu degradarea în fața frontului trupelor şi pedeapsa capitală prin împuşcare.

„E nebun, se gândi Sterie... Sunt nebuni. Dar asta e meseria lui de procuror: să ceară pedeapsa, şi dacă se poate, maximă. Dar cine-1 poate lua în serios?" Şi se-ntoarse cu o curiozitate febrilă spre avocat. Acesta îşi scoase lornionul de pe nas, şi-l şterse, apoi şi-l puse la loc şi începu să vorbească foarte calm. După el, tot edificiul argumentării făcute de acuzare era întemeiat pe bănuieli şi presupuneri. Nicio faptă materială, nicio dovadă, nicio mărturie nu arătau în mod probant temeinicia acuzării. Într-unul din punctele cele mai importante, anume când se încerca a se face o crimă din retragerea lui Sterie de pe poziția unde avea ordin să reziste până la capăt, martorii arătaseră că Friedmann fusese acela care ceruse retragerea. Acuzarea se baza pe propria mărturie a lui Sterie, pe care acesta, dintr-un sentiment de onoare militară rău înțeles, nu voia să şi-o retragă. Dar explicația psihologică a faptului era mult mai plauzibilă după părerea apărării, decât interpretările machiavelice ale acuzării. Un om machiavelic fusese, ce-i drept, Duca; dar asta nu însemna că se găseşte uşor un al doilea de acest fel. Să aprecieze Curtea greutatea răspunderii unei erori judiciare, care poate apăsa o viață întreagă pe conştiința şi numele cui a săvârşit-o.

Şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. Sterie ştia că are dreptate, că spune adevărul, că argumentele sale sunt convingătoare. Şi lucru ciudat şi îngrijorător, de ce vorbea avocatul mai mult, de aceea i se părea lui Sterie că se risipeşte toată argumentarea, că sunt vorbe ca şi ale procurorului, vorbe contra vorbe, unele la fel de adevărate ca altele. Asta îi dădea o oboseală, o somnolență. Abia observă când isprăvi de vorbit avocatul şi veni să se aşeze iar lângă el. Preşedintele zise ceva. Sterie şedea în bancă, inert. Avocatul îi făcu semn cu cotul. Sterie tresări. Preşedintele întrebă iar:

— Acuzat, mai ai ceva de spus?

— Ridică-te, şopti avocatul.

Sterie se ridică şi spuse, destul de şters:

— Domnule colonel...

— Zi-mi „domnule preşedinte"!

— Domnule preşedinte, mi-am făcut datoria.

— Bine, zise preşedintele. Ridicăm şedința.

Sterie se întoarse cu avocatul şi santinelele după el, şi rămase cu avocatul în odaia lui.

— Eşti nevinovat, zise avocatul. Cred că au văzut şi ei. Vrei o ţigară?

— Mi-am făcut numai şi numai datoria. Oricare ofiţer ar fi făcut la fel în locul meu, zise Sterie, cu ochii în gol. Se simţea obosit. Urmă: O singură dată nu mi-am făcut-o. Când am primit să ne retragem. Mai bine rămâneam acolo şi mă curăţăm luptând decât să mă facă domnul maior ăla la fiecare frază „trădător", „fără onoare" şi alte asemenea. Aş fi vrut să-l văd pe el acolo, ce făcea!

Avocatul îi aprinse ţigara şi Sterie începu să tragă din ea. Peste zece minute, veni un soldat să-i cheme. Iarăşi, acelaşi drum. Curtea Marţială intră, primită în picioare de cei câţiva oameni din sală. Preşedintele citi o hârtie: în baza actului de acuzare, a dezbaterilor, rechizitoriului şi pledoariei, în virtutea articolelor şi paragrafelor atât şi atât din legea cutare şi cutare, locotenentul Sterie Laurenţiu este vinovat de crima de înaltă trădare şi ca atare e condamnat la degradarea în faţa frontului trupei şi pedeapsa capitală prin împuşcare.

Locotenentul din Curtea Marţială se uită la Sterie, apoi în pământ. Colonelul îşi puse hârtia în buzunar şi spuse:

— Să fie scos condamnatul.

Sterie stătea, nemişcat. „Sunt nebuni. Sau visez eu. Nu se poate". Cineva îl luă de umăr. El se lăsă dus; trecu prin coridoarele pline de soldaţi. „Trec printre ei şi sunt condamnat la moarte. Ei nu sunt. Curios." Se simţea altceva decât ei; şi totuşi era om şi el. Curios.

Ajunşi în odaia în care era păzit, avocatul zise:

— Prevedeam. Vor să facă un exemplu. Puţin le pasă dacă eşti vinovat sau nu. Am şi făcut cererea de graţiere la rege. Uite-o aici. Iscăleşte-o. Uite un toc.

Sterie iscăli cu mâna tremurând.

— Nu se poate, zise el. Sunt nebuni. O să mă graţieze. Nu-i aşa?

— Să-ncercăm, zise avocatul. În orice caz, fii bărbat. Ţine-ţi firea.

— Da, zise Sterie, absent. Da. Cum vrei dumneata.

Avocatul voi să plece. Sterie îl apucă de braţ:

— Nu te supăra. Spune-mi. Dar ştii, sincer de tot: crezi că scap?

Avocatul se uită într-altă parte.

— Nu ştiu, frate. De unde vrei să ştiu eu?

Sterie îl apucă de amândouă braţele şi-l zgudui:

— Nu. Nu. Spune-mi. De la început, aşa îmi răspunzi. Eu te întreb *ce crezi dumneata.* Ştiai că vor să mă condamne. Ai şi spus. Vor să facă un exemplu. Atunci de ce să mă graţieze? Ai? Ia spune!

Avocatul oftă adânc. Era palid de tot. Murmură:

— Ţin'te tare.

— Dar spune! Spune! Am o şansă? Am? Ia spune: am? Se agăţa de el şi-l privea în ochi cu o curiozitate mistuitoare.

— Nu cred, spuse avocatul şi plecă pleoapele.

Sterie îi dădu deodată drumul. Se duse să se aşeze pe pat, cu mâinile spânzurând între genunchi.

— A, aşa, zise el pe un ton şters.

Avocatul îşi freca braţele: îl durea unde-1 strânsese Sterie. Acesta zise pe acelaşi ton oarecare:

— Domnule, parcă visez.

— Ţin'te tare, zise avocatul.

Sterie dădu din umeri. Avocatul nu mai spuse nimic şi ieşi. Sterie se ridică şi se repezi după el, la uşa închisă. Deodată i se sfâşiase inima de o spaimă cumplită: lăsase ceva nefăcut, neîncercat. Apoi îşi aduse aminte că nu mai rămânea nimic de încercat, că iscălise cererea de graţiere. Trebuia să aştepte. Începu să se plimbe de sus în jos prin odaie. Afară, santinelele îi auzeau cizmele pe ciment. Peste două ore, se schimbară santinelele. Peste alte două, iar. Şi aşa mai departe. Trăgeau cu urechea:

— Tot se plimbă? întrebau noii-veniţi.

— Tot.

X

Îi era o foame cumplită. Înghiţea mâncarea din castron pe nemestecate, se liniştea un sfert de ceas, şi pe urmă i se făcea iar foame. Fuma tot timpul. Îi adusese avocatul câteva pachete cu ţigări, şi le fuma, plimbându-se fără încetare. Câteodată mai repede, câteodată mai încet. Câteodată se azvârlea pe pat şi aştepta să adoarmă. Nu putea adormi. Sărea în picioare, şi pornea iar.

„Nu, nu se poate, îşi zisese el. O să mă graţieze. Să am răbdare, să nu-mi pierd nervii. Trebuie doar să aştept.” Şi se plimba, gândindu-se. Vedea careul de trupe, stâlpul sau un zid; venea un ofiţer să-i smulgă epoleţii şi să-l plesnească cu ei peste obraz.

Se apucă de obraji cu mâinile. Se încălzise tot, de ruşine. Pe urmă, trebuia să-l lege de stâlp. Un stâlp gros. Îl vedea lângă el, aici în cameră. O putere uriaşă îl mişca, îl împingea de la stâlp, îi venea să fugă; se ţinea din răsputeri să nu se facă de ruşine în faţa tuturor oamenilor, care să spuie apoi că a murit ca un laş, dar nu se putea împotrivi. O rupea la fugă! Dar în aceeaşi clipă îl înhăţau pumni zdraveni şi-l îmbrânceau spre stâlp. Îl ţineau lipit de stâlp, pe când un subofiţer îl lega strâns.

„Nu, nu se poate. E o nebunie! O să mă graţieze!” Niciodată nu simţise cu atâta evidenţă imposibilitatea, absurditatea faptului ca el să fie împuşcat. Nu se putea ajunge acolo.

Se oprise din plimbat în clipa când se gândise la stâlpul de execuţie. Acuma porni iar.

„O să mă graţieze. Trebuie să mă graţieze?”

Dar a treia zi de la condamnare veni răspunsul: regele refuza să graţieze un ofiţer trădător!

Sterie era în odaie cu avocatul care îi adusese vestea. Pricepuse din prima clipă, dar aşteptase, palid şi cu ochii mari, să audă. Apoi izbucni într-un geamăt scurt, un fel de sughiţ de plâns, şi-şi acoperi ochii cu dosul pumnului stâng. Se duse la perete, cu mâna pe ochi. Ţinea mâna dreaptă pe perete, uşor, numai cu vârfurile degetelor. Apoi se-ntoarse spre celălalt. Era alb de tot la faţă şi ochii îi străluceau, umezi. Spuse, ca un copil:

— Mi-e frică.

— Fii bărbat, murmură celălalt. Ţin’te tare.

— Mi-e frică să nu urlu... să nu mă târăsc... să nu mă zbat... mi-e frică să nu mă fac de ruşine, şopti Sterie şi începură să-i curgă lacrimi pe obraji. Apoi şi le şterse cu dosul mâinii.

— Ţine-ţi firea, eşti om de onoare, eşti bărbat, zise avocatul.

Îi era penibilă scena. Dar trebuia să stea cu el: omul era nevinovat.

Sterie zise:

— Care onoare? O să mă plesnească peste obraz cu epoleţii. Care bărbat? Dă-mi o femeie, să vezi că în momentul ăsta nu sunt bărbat.

Avocatul tăcu.

— De ce să mor? întrebă Sterie fără să se uite la el. De ce? Avocatul nu ştia ce să răspundă, deci nu răspunse.

— Pentru întărirea disciplinei, zise Sterie. Ca să nu dezerteze ăilalți, împuşcăm un nevinovat. Ah! Aah!

Scrâşni din dinți de se auzea de la doi paşi. Gemea de furie, scrâşnea din dinți şi mâinile făcute gheare trăgeau de pulpana mantalei; dar era postav tare, nu se rupse. Lui Sterie îi ieşiră pe frunte broboane de sudoare. Îi aruncă avocatului, cum şedea pe pat, o privire de jos în sus, o privire tulbure, pe sub sprâncene, de câine turbat. Întrebă:

— Când e? Mâine?

— Mâine la opt dimineața, îngână avocatul.

Sterie rămase cu ochii la el. Avocatului i se făcu frică. Întrebă:

— Ai nevoie de ceva?

Sterie nu răspunse. Avocatul zise:

— Trimite-mi vorbă prin planton.

Şi ieşi cât mai uşurel cu putință. Trecu pe la părintele Ionescu, confesorul militar, şi-l trimise la condamnat. Preotul bea ceai, singur, şi citea un roman ferfeniţit. Se ridică îndată, îşi încheie sutana cenuşie, îşi puse pe cap melonul cenuşiu cu rozeta tricoloră de ofițer în frunte, îşi luă cartea şi patrafirul sub braț şi se duse prin curțile interminabile şi pe culoarele gălăgioase ale cazărmii, să bată în uşa condamnatului. Un glas răguşit întrebă:

— Cine e?

— Preotul, fiule, părintele Ionescu.

Un urlet cumplit îi răspunse. Condamnatul zbiera ca o fiară, înjurând de dumnezei pe preot, pe rege, armata, țara întreagă, pe sine însuşi, cu un asemenea glas. Schimonosit, neomenesc, încât soldații de santinelă la uşă îngheţaseră cu puştile pe umeri: niciodată nu-şi închipuiseră că cineva poate să urască atât de sălbatic pe Dumnezeu, pe preot, pe cei mari, pe rege, şi aşa mai departe, lucruri de care ei ştiau că trebuie să-ți fie frică; iar glasul unui om în starea în care era Sterie, urletul singur, are puterea de a zgudui nervii ascultătorului, punându-1 într-o stare de tulburare şi de spaimă. Preotul aşteptă să se potolească Sterie şi le şopti ostaşilor:

— Dacă mă cheamă, veniți careva să-mi spuneți.

Asta se petrecea spre seară. Plantonul veni la orele unsprezece să-l scoale din somn.

— Vă cheamă, părinte.

— Cine? Ce? Care eşti acolo? răcni popa din pat.

— Plantonul, părinte. Vă cheamă don' locotenent pe care-1 împuşcă mâine.

— Bine, viu, zise preotul şi începu să-şi caute ghetele, gemând şi suflând ca omul sculat din somn.

Sterie şedea pe pat şi-l aştepta. Se uită la el, palid şi speriat. Preotul era un om de vreo treizeci şi opt, patruzeci de ani, înalt, cu oleacă de burtă şi o față blajină, lată, mare, liniştită.

— Bună seara, fiule, zise preotul şi se aşează lângă el.

Sterie nu se mişcase. Zise şters:

— Părinte, ce mă fac?

— Roagă-te, dragul meu, zise cu blândețe preotul.

— Nu pot. Am încercat.

— Mai încearcă, fiule, rugăciunea e singura scăpare.

— Nu pot, părinte, suflă Sterie. Am încercat. De câteva ceasuri încerc. Nu pot. N-am cui să mă rog.

— Lui Dumnezeu, fiule, tatăl nostru al tuturora.

— Nu-1 cunosc. Nu cred că există. N-am la ce să mă rog, părinte. Când mă rog, mi se pare că vorbesc în vânt, în gol. Nu e nimic, părinte. Ce mă fac?

Era foarte slăbit şi obosit; tras de tot la față; îi luceau ochii ca de febră.

— Roagă-te, fiule, din adâncul sufletului, şi... zise preotul, dar Sterie îl întrerupse:

— Dumneata de unde crezi că mă rog?

Ridicase glasul, enervat. Preotul oftă:

— Să ne rugăm împreună. Îngenunchează aici, fiule. Sterie îngenunche pe ciment, preotul îi puse patrafirul în cap şi începu să citească o rugăciune. Cuvintele erau frumoase şi grave, ale unei mari credințe din vechime. Sterie dădu patrafirul la o parte cu mâna.

— Iartă-mă, părinte. Nu mai pot. Nu cred. Ne pierdem vremea. Spune-mi ce să fac!

Îl privea cu o insistență dementă. Când părintele Ionescu deschise gura. Sterie îl întrerupse iar:

— De ce mor? Dacă există Dumnezeu, de ce mă omoară? Sunt nevinovat!

— Nimeni nu e nevinovat, fiule, zise preotul.

— Eu sunt! N-am trădat!

— Ai făcut alte păcate, murmură părintele Ionescu.

— Nu, nu! Nimic! Nu merit să mă chinuiesc aşa! De ce mă chinuiesc? De ce să mă degradeze, să urle tot frontul că am fost trădător? De ce? Dumneata ştii ce ofiţer am fost eu? Ha! Ce bătaie de joc! Ce nebunie! Părinte, mi se pare că trăiesc în balamuc şi mă judecă şi mă omoară nebunii! Totul degeaba, fără sens! îmi vine să înnebunesc şi eu! Ce să mă fac, părinte, ce să mă fac?

Se ridicase şi umbla de colo până colo, de-a latul odăii, frământându-şi mâinile.

— Suferi mult, domnule locotenent, zise părintele Ionescu, dar poate că aşa îţi câştigi viaţa veşnică.

— Nu cred în lumea ailaltă, părinte, suflă Sterie. N-ai văzut soldaţi morţi pe câmp? Crezi că le-a zburat sufletul? Acolo sunt, cu suflet cu tot, morţi. Nu, nu merge. Am încercat. Nu merge.

Se aşează iar pe pat şi se uită rugător la preot:

— Ce să mă fac, părinte? Ce să mă fac?

Preotul îi vorbi despre Isus Hristos, despre resemnare.

— Tocmai pe el l-au omorât! Ce? Ca să mi se ierte mie? M-a mântuit? De ce m-a mântuit? De nimic! L-au omorât şi şi-au făcut treburile mai departe, bestiile, tâlharii! Ca animalele sălbatice, aşa suntem! Totul e aşa: haos, crimă, nebunie. Mai bine n-ar fi. Dar mi se rupe inima, părinte, o simt în piept cum se sfâşie, că mor degeaba, omorât de ticăloşii ăia, degeaba, părinte, degeaba! De ce? Ce răspuns am? Nu-nţelegi că o să mor ca o cârpă, urlând, sau îngheţat de frică, tot cârpă, dar mută, ca o cârpă, nu ca un om! Fă-mă să mor ca un om, părinte, că mi-e frică şi ruşine, frică şi ruşine...

Repetă de câteva ori „frică şi ruşine", uitându-se la ciment.

— Crede în Dumnezeu, fiule şi...

— Ce să cred? Nu mai pot crede în el când văd ce mi se-ntâmplă. Ce, el nu ştie? De ce-şi bate joc de mine?

Şi începu să-l înjure pe Dumnezeu, spurcat de tot; părintele Ionescu încerca să-l potolească.

— Nu vezi că m-au distrus? Eram gata să mor oricând, pentru ţară, pentru jurământul meu de ofiţer, şi acuma am văzut ce e ţara – şi ofiţeria! Asasini! Bandă de tâmpiţi, descreieraţi şi asasini! Pentru ei să mor? Nu mai am nevoie să mor, că mă omoară ei, pentru interesele lor. Şi trădătorul adevărat râde-n barbă, nici că-i pasă! Dumnezeu! Ha! Dumnezeu!

Căzu cu coatele pe genunchi şi cu tâmplele-n palme:

— Nu-l văd pe Dumnezeu. Văd numai tâmpenie şi sălbăticie.

Cred în ce văd, părinte. Du-te, părinte. Lasă-mă în pace.

— Am să mă rog pentru dumneata, şopti preotul.

— Roagă-te, zise şters Sterie dintre palmele-n care-şi rezemase faţa.

Preotul ieşi. Sterie rămase singur. Era limpede: totul e un haos şi o sălbăticie cumplită. Nici nu făcea să trăieşti într-o astfel de lume. Să mai fii şi un păcălit, un caraghios, care crede în una sau alta.

Şi totuşi ce păcat! Pierdea mult. Îi era sete; ar fi băut un pahar de vin rece, bun; ar fi mâncat bine. Femei erau. Acum nu-i era poftă; dar îşi amintea de aventuri de-ale lui. Pierdea tot. Datoria împlinită era o mândrie şi o bucurie care te ajută să mori uşor. Chiar mulţumit. Dar aşa? „Sunt sărac. Gol de tot sunt, murmură Sterie. Foarte sărac şi pustiu. Om? Nu. Puţin de tot. Cârpă. Excrement. Gelatină scârboasă. Măcar de-ar veni mai repede, să scap de murdăria asta", se gândi el.

Pe urmă iar se gândi la execuţie. Mai avea câteva ore. Puţin, începu iarăşi să vadă careul de trupe şi pe ofiţerul care îi smulgea epoleţii şi-l plesnea peste faţă cu ei. Ce fel de om avea să fie? Cine era? Poate că mâine avea să fie la execuţie, poimâine pe front, răspoimâine mort. Sau avea să fie o cutră, un ambuscat, un ofiţer de birouri şi de găinării. Poate că, la primăvară, îl va lua şi pe el tifosul exantematic. Îl vedea cu ce efort trage de epoleţi, cu ce brutalitate conştiincioasă îl arde peste obraji. Săracul; un biet om amărât, orb.

Şi în clipa aceea îşi dădu seama că e liniştit. Observă asta cu uimire, cutremurându-se ca de o minune a firii. Era de speriat! De unde-i venise liniştea? De când apăruse? De unde venise, din ce?

Începu să se plimbe prin odaie, cu capul în piept şi mâinile la spate, căutând, gândindu-se concentrat.

Poate din cuvântul „orb"? El, Sterie, nu era orb? Ba da, fusese. Crezuse în vorbe, mersese înainte, gata să moară şi să ucidă, pentru ţară şi rege, pentru onoarea hainei militare, pentru... Ce era ţara? Cine anume era ţara? Ce era regele? Ştia foarte bine. Toată lumea ar fi ştiut, dacă s-ar fi gândit numai puţin, dacă celor mai mulţi nu le-ar fi fost lene să gândească. Acuma înţelegea foarte limpede legea care-1 împinsese, şi legea care-1 zdrobise, legi nu făcute de oameni, ci care-i leagă şi-i mână, îmbucate în alte legi, mai largi, şi acestea în altele, şi mai largi, din odăiţa asta şi până la stelele cele mai depărtate, o ceasornicărie uriaşă şi vie

care-1 purta ca o mare şi avea să-l înghită ca o mare. Înţelegea. Îşi înţelegea şi greşeala: acuma îi venea să râdă de sine însuşi; fără răutate; cum râzi de un copil; aşa-i vedea şi pe sărmanul nebun, Duca, şi pe judecători, şi pe procuror, şi pe avocat, şi armatele îngropate în tranşee de la Marea Neagră la Marea Nordului; înţelegea de ce; se plimbase din ce în ce mai repede, în prada unei înflăcărări, unui entuziasm, unei lumini a minţii şi unei limpezimi a sufletului care îl făcură deodată să rămâie pe loc, cu ochii plini de lacrimi de recunoştinţă pe care nu i le putea dărui niciunei persoane pe lumea aceasta nemărginită.

Apoi se linişti şi reîncepu să se gândească, cu o plăcere, o bucurie liniştită; de câteva ori se apropie de el umbra groazei, cu imaginile execuţiei, a propriului său cadavru, a putrezirii, a întunericului fără sfârşit al morţii. Dar erau slabe, din ce în ce mai slabe. Îi plăcea mai mult să se gândească la marea sa descoperire. „Păcat că mor acum. Dar nu face nimic: dac-am găsit eu, o să găsească şi alţii", se gândea el.

Până la sfârşit îl cuprinse o mare oboseală. Se culcă îmbrăcat pe patul de fier şi adormi îndată. Dormi un somn ciudat, transparent, prin care-şi dădea seama de tot, de odaie, de santinelele de afară, de ce i se întâmplase şi ce avea să se întâmple. Apoi adormi de-a binelea, şi se trezi uşor, ca un copil, odihnit, curat. Se plimba iar prin odaie când se deschise uşa: îl văzu pe un ofiţer de jandarmi care-1 privea cu o curiozitate murdară.

— Gata? întrebă Sterie.

— Am venit să-ţi spun: peste o oră, la opt.

— Atunci de ce mă deranjaţi? întrebă Sterie calm. Până la opt lăsaţi-mă în pace; am treabă.

Şi-i întoarse spatele, continuându-şi plimbarea, cu mâinile la spate.

Părintele Ionescu se rugă pentru el în noaptea aceea, cu spaimă că i se clatină credinţa. „Am crezut până acum? Sau mi s-a părut?" se întreba el îngrozit, dându-şi seama că nu-şi pusese niciodată credinţa la încercarea judecăţii raţionale. Şi de ce se ruga mai tare, de aceea i se părea că e mai părăsit şi mai singur în lumea pustie, crudă şi oarbă. Avea o sticlă de rom. Bău un sfert din ea şi adormi greu, chinuit de vise. Trebuiră să-l scuture, dimineaţa, ca să-l scoale.

În aceeaşi noapte, generalul-comandant al diviziei, generalul

Cilibia, veni cu maşina până la postul de comandă al brigăzii şi-l chemă pe Vasilache. Era gras, roşu-vânăt, cu sprâncene stufoase şi negre ca nişte peri de mistreţ. Grohăi la Vasilache:

— Colonele, să pui un locotenent din grănicerii tăi să comande plutonul de execuţie.

Vasilache bâigui ceva nedesluşit. Vişoran, care fusese chemat şi el, strâmbă din nas, încruntându-se:

— Am onoarea să vă raportez, domnule general, că o să ne refuze şi n-avem cum să-i pedepsim. În cazuri de nesupunere îi cam trimitem pe front; dar ăstora nu le pasă, că îi mănâncă păduchii în tranşee din toamnă şi până acuma, fără întrerupere!

Cilibia se uită ţintă la el. Figura brutală şi mustăcioasă a lui Vişoran era prea cazonă ca să poată fi bănuit de înduioşări umanitare. Cilibia se-ntoarse către comandantul regimentului de infanterie, care asistase mut, la discuţie:

— Tu, mă, pe cine-1 aveai în flancul stâng, pe unde a spălat ăla putina?

— Compania a şasea, locotenent Stahl, domnule general.

— Neamţ? Pe el să-l pui, biserica mă-si de şonţ!

— Am înţeles, să trăiţi! Nu neamţ, e franţuz, mi se pare.

— Dă-1 în mă-sa! Să comande plutonul de execuţie!

Peste un ceas, în bordeiul comandantului de regiment, la lumina albă şi mirosul iute al unei lămpi de semnalizare, cu carbid, locotenentul Stahl primi ordinul în poziţie de drepţi. Colonelul îi întoarse spatele ca să nu se expună la refuz.

— Am onoare să vă raportez, domnule colonel, nu pot comanda plutonul de execuţie. Mai bine mă împuşcaţi pe mine.

Colonelul făcu „stânga-mprejur" să-l privească, şi-l văzu că-i tremură mustăţile roşcovane şi că a pălit.

— Te dau pe mâna Curţii Marţiale! răcni el.

Celălalt nu se clinti. Colonelul îl privea îngrijorat. Ştia că de fapt n-are ce să-i facă. Căuta cu înfrigurare în minte un ofiţer care să primească.

— Mă neamţule, îţi dau o lună acasă!

Locotenentul Stahl râse palid, fără chef:

— Sunt bucureştean, domnule colonel, ai mei au rămas în Bucureşti sub ocupaţie. Dar chiar dac-aş fi de-aici, tot n-aş putea primi.

Se gândea: „M-am curăţat şi eu. Dar n-am ce face. *Tantpis;* nu-mi pare rău? Şi i se strângea inima de frica morţii.

Colonelul se uita la el cu o mânie rece. Cumpănea în gând dacă să-l dea în judecata Curții Marțiale pentru refuz de executare a ordinului: pedeapsa era împuşcarea. Pe de altă parte, s-ar fi făcut vâlvă: şi aşa chestia cu Sterie fusese cam trasă de păr; să rişti să faci doi martiri? Scandal, poate chiar în presă; se va şti că lui, colonelului-comandant, un locotenent îi refuzase executarea unui ordin; pe de altă parte locotenentul, ofițer de front, nu refuzase să execute un ordin de luptă, ci pe acela de-a face pe călăul. Putea fi pedepsit altfel, mai discret, şi tot cu moartea. Existau mai multe mijloace, din care unul aproape cu desăvârşire sigur.

— Bine, du-te, îi spuse lui Stahl comandantul regimentului, şi-i întoarse spatele.

XI

În noaptea aceea, la posturile de comandă din acel sector al frontului, comandanții şi ofițerii de informații făcură liste de ofițeri şi soldați din regimentele lor; furierii îi treziră pe oameni în tranşee; spre ziuă, în marş obosit, pe şosele, sau în căruțe, grupuri mici de soldați şi ofițeri se îndreptau spre P... şi, odată sosiți, se adunau în curtea cazărmii. Dimineața veni, cenuşie şi rece, cu vânt subțire, care şuiera a pustiu prin curtea cazărmii unde oamenii stăteau şi aşteptau în jurul piramidelor de puşti. Apărură ofițeri, care se risipiră prin grupuri. Soldații se aliniară, lăsând puştile unde erau. Comenzi prelungi îi întoarseră spre poarta cazărmii şi îi puseră în marş. Se opriră pe poligonul de tir din dosul cazărmilor şi se formară în careu, două mii de oameni care nu se cunoşteau, bărboşi, slabi, păduchioşi, obosiți, cu ochii morți. Era frig şi vânt şi nori livizi pluteau deasupra acelui câmp de noroi înghețat. Şirurile de oameni în mantale stropite cu noroi uscat, în bocanci îmbrăcați în noroi, oameni cu capele, căciuli sau chipie de sub care se iveau fețe galbene, colțuroase şi țepoase de barbă, aşteptau în tăcere, pe trei laturi. Într-a patra era gol. Câmp gol, cu un par gros înfipt în pământ.

Friedmann era şi el acolo. Şi Dumitriu, şi Gogu Apostolescu, şi Istrate, şi Stahl.

Stahl ținea ochii închişi. Nu voia să vadă. Istrate era nedormit, cu ochii roşii, căci avusese treabă, nişte patrule, o incursiune a inamicului la începutul nopții. Dormea de-a-n picioarelea. Mai

târziu avea să spuie: „Ce mare lucru că se curăță unul? Azi el, mâine eu, poimâine tu. Nu mă interesează. Dame dac-ar fi, măcar?”

Gogu Apostolescu duhnea a băutură. Avea o sticlă de coniac, cadou de la rude, mare cât buzunarul; o băuse pe drum toată; acuma îi era somn, îi era cald, se simțea bine. Îi venea să fredoneze:

Non, non, les blondes
Sont trop fécondes,
Non, non, les blondes,
Je nen veux pas![20]

Friedmann se uita. Aştepta. Îl ținea minte, se gândise de mii de ori, poate nu trecuse ceas să nu-şi aducă aminte de fața pustie, întrebătoare a lui Sterie, când îl văzuse în fața Curții Marțiale, şi zâmbetul de la sfârşit, când plecase. Un zâmbet idiot, de încredere amestecată cu puțină frică. „Dumnezeule! Dumnezeule!” gemu Friedmann în sufletul său. Pe el nu se vedea nimic: un ofițeraş de front, murdar, neras şi cu urechi mari, care stătea în rând şi aştepta.

Deodată apăru un grup de după colțul cazărmii. Un colonel-magistrat, nişte ofițeri subalterni, un popă militar cu ochii umflați, care-1 ținea de braț pe Sterie. Sterie mergea repede, cu un pas vioi, întins, şi-şi mişca brațele. Era tras la față, un sfert rămăsese din cât fusese; se răsese proaspăt. Se uita drept înainte, dar nu la oameni. Nici în sus. Se uita de fapt în gol, ca un om foarte atent, de pildă cineva care-şi numără paşii sau, mergând la drum întins, face un calcul în minte. Friedmann observa cum, cu un gest domol, dar ferm, desface mâna popii de pe brațul lui şi merge singur spre stâlpul singuratic. Plutonul de execuție, care tropăia ritmat după el, coti spre mijlocul careului; un ofițer cu decorații pe piept şi sabia în mână umbla pe lângă soldați. Friedmann însă se uita la Sterie cum stă cu spatele la stâlp. Era cu capul gol; vântul înghețat îi sufla părul din frunte. Stătea şi

---

[20] Nu, nu, blondele
Sunt prea bune de prăsilă,
Nu, nu, blondele
Eu nu le vreau! *(fr.)*

aştepta, liniştit, alb de tot la faţă. Popa îi spunea ceva.

— Pe looc... stai, ţipă subţire glasul ofiţerului. La stân-ga!

Colonelul şi ceilalţi ofiţeri se grămădiră într-un flanc al plutonului de execuţie. Băteau din călcâie şi suflau aburi. Un locotenent în manta, căruia-i ieşea din buzunarul stâng garda săbiei, veni cu un dosar în mână în faţa plutonului de execuţie şi citi cu glas înalt, piţigăiat, sentinţa. Vântul îi fura cuvintele. Apoi se duse la Sterie. Acesta îl văzu cum se apropie. Mergea urât, cu picioarele prea apropiate, ca o femeie; pulpanele mantalei îi fâlfâiau în vânt. Sterie îl dădu uşor la o parte cu mâna pe preot şi îşi scoase mantaua pe care-o aruncă pe jos. Locotenentul cu dosarul îi rupse epoleţii şi-l atinse peste obraz cu ei, repede, fugar, după care-i trânti pe jos. După aceea se întoarse la grupul care bătea din călcâie şi sufla aburi. Mergea repede, aproape alergând.

„Dumnezeule! Dumnezeule!" gemea Friedmann. Nu scotea glas; în gândul lui ţipa o voce deznădăjduită; cine n-a auzit-o, n-o poate şti; dar sunt care-au auzit-o. Când văzu doi sergenţi că-1 leagă pe Sterie de stâlp şi-l leagă la ochi şi că preotul pleacă, cu cartea-n mână şi capul în piept, închise ochii; auzi răcnetul prelung al comenzii şi pârâitul salvei, fiindcă nu-şi putea astupa urechile în front, în rândul întâi. Se uită o clipă la trupul care căzuse cu capul înainte şi spânzura aşa, legat până la brâu, lipit de stâlp şi atârnat în aer, cu capul în jos. Comenzi. Trupele plecară. Rămaseră numai câţiva soldaţi şi un ofiţer, să dezlege cadavrul şi să-l îngroape undeva.

Locotenentul Stahl fu trimis să comande un spital de tifos exantematic în dosul frontului. Peste o săptămână, era bolnav, între viaţă şi moarte.

În 1921, în urma cererii rudelor locotenentului Laurenţiu Sterie, procesul fu judecat de înalta Curte de Casaţie şi casat, memoria condamnatului fu reabilitată, i se restituiră gradele şi decoraţia. Încercară să-l îngroape într-un cimitir, cu o piatră pe mormânt. Dar resturile îi erau amestecate printre ale miilor de soldaţi morţi de exantematic şi îngropaţi în groapa comună, împreună cu cei câţiva condamnaţi la moarte de justiţia militară. Aşa că trebuiră să renunţe.

PARTEA A NOUA

MIZERIILE RĂZBOIULUI

În amintirea lui Jacques Callot, gravor

I

Într-o noapte de la sfârşitul iernii 1916-1917 şi începutul primăverii 1917, locotenentul Stahl zăcea într-un pat de fier, într-o sală luminată doar de o lampă cu petrol care atârna de un cui bătut în perete la unul din capetele dormitorului. Stahl zăcea pe spate şi se uita la tavan. Tavanul i se părea că se află într-o imensă depărtare, ca şi cum sala aceea ar fi fost înaltă de câțiva kilometri. În ciuda depărtării, însă, distingea limpede filamentele de lumină amestecate cu fire de umbră, care țeseau un păienjeniş concentric pe tavan, plecând de la un centru luminos aflat lângă unul din pereți, deasupra lămpii.

Deodată tavanul se depărtă şi mai mult. Bolnavul închise ochii. Îi era cald, îşi auzea sângele bătând în vinele capului, ca un bubuit de tunet, şi i se părea că patul se înalță şi recade în adâncimi uriaşe. Se afla de fapt în plin ocean, un ocean sălbatic, cu mari talazuri rotunjite, şi cineva (nu ştia cine anume e, nu vedea pe nimeni), o putere dinafară, o obligație de neînlăturat, îi cerea să facă să navigheze pe acest ocean un vapor cu fundul în sus. Vaporul era de dimensiunile unuia din *Călătoriile lui Guliver;* Stahl ar fi putut să-l întoarcă uşor de tot; dar ştia bine că nu va izbuti să-l facă să plutească, doar vapoarele sunt făcute să plutească cu catargele în sus şi cu fundul în jos; se cerea ceva absurd, absurd! De aceea se împotrivea din răsputeri, dar obligația aceea neîndurătoare se schimba într-o clipită: trebuia, dar *trebuia neapărat, fără putință de scăpare, să clădească un turn cu temeliile în sus şi cu vârful în pământ,* un turn foarte înalt.

— Dar e imposibil, e absurd, gemu bolnavul, apoi, sufocându-se, cu inima bătând înnebunită, urlă: *E absurd! E ABSURD!*

Se trezi că-şi vedea, cu privirea tulbure, picioarele goale undeva, în tavanul plin de filamente de lumină: sigur, odaia se răsturnase cu podeaua în sus.

Apoi recăzu pe pat, gâfâind, sleit, tavanul se mai apropie şi bolnavul zări şirul de paturi din fața lui şi şirul de paturi din dreapta şi din stânga, în odaia slab luminată, prost văruită. Dintr-un pat de peste drum (adică de peste culoarul dintre cele două rânduri de paturi), un bolnav cu fața galbenă şi triunghiulară, ascuțită de o bărbuță neagră şi de un ciuf sălbatic, îl privea cu

ochi strălucitori şi râdea cu dinți galbeni spunându-i ceva, dar Stahl nu înțelese ce-i spunea. Încet-încet, vuietul de mare furioasă din urechile lui se domoli şi se făcu un fel de tăcere; atunci însă începu să audă un fel de sforăit răguşit şi ciudat. La început se mirase de asemenea sforăituri, dar se învățase să le recunoască: era horcăitul unui bolnav în agonie.

„Când mai moare şi ăsta, să pot dormi?" se gândi bolnavul, simțind că iar îl apucă delirul. Încercă să se țină de pat, să nu-i vină amețeala aceea cumplită, care-i făcea rău la stomac, dar un izbuti decât, cu ultima privire lucidă, să zărească pe bolnavul din patul din dreapta, care stătea şi se uita la tavan. Era slab de tot, cu nasul subțire, ascuțit, nările lipite şi gura deschisă. Stahl nici nu fu în stare să se mai gândească: „ăsta e mort", că îl şi apucă vârtejul delirului.

Spre sfârşitul accesului, vedea umbre lungi albe, înalte până-n înaltul cerurilor, tulburi şi sumbre. Treceau pe lângă el, încoace şi încolo. „Se duc să bea", se gândi bolnavul. Nu ştia cine se duce să bea, nici ce, nici unde, dar ştia că se duc să bea.

Se trezi, în sfârşit, cu limba umflată, uscată, cu gâtlejul încleiat. Nici nu-şi venise bine în fire, când se ridică, tremurând de neputință, îşi vârî picioarele în papucii de pâslă, reci, unde intraseră picioarele a sute de bolnavi, din care trei sferturi acuma morți; îşi trase pe umeri pătura de pe pat şi, cu genunchii moi, încovoiat, se târî spre uşă, printre paturile în care zăceau pe alocuri câte doi oameni. Unul vorbea singur, uitându-se la el. Altul intră pe uşa din capăt şi se apropie, încet, şi dânsul cu pătura în spinare. Stahl nici nu se uită la el, la fața ascuțită, cu ochii duşi în fundul orbitelor, cu capul a cărui piele cenuşie se vedea prin părul rărit, căzut aproape de tot. Ştia unde fusese omul; acolo se ducea şi el; pe uşă afară, prin antreul unde o soră dormea cu mantaua militară pe spate şi cu capul pe masa pe care ardea o lampă; iarăşi pe uşă, în curte, pe lângă zid; aici, sub acoperişul unde stătea pe vremuri o trăsură, poate, se afla un ciubăr înalt aproape cât un om, un ciubăr uriaş, cu un morman de lemne gata tăiate lângă el. Curtea era pustie, plină de hârtii, tinichele, grămezi de nisip, gropi de noroi, grămăjoare de bălegar de cal, lemne; în fund, în nişte clădiri scunde, strâmbe, se făcea ziua mâncare şi se spălau rufe; dar acum era noapte, noapte cu lună şi nori, noapte de început de primăvară cu cer albastru şi nori cu margini argintii, şi copaci negri desenați cu un vârf ascuțit

pe sticla albastră a nopții. Se vedeau case dincolo de gardul spitalului şi se auzea un huruit subteran şi necontenit: tunurile frontului.

Locotenentul Stahl, în cămaşă lungă, murdară, cu picioarele subțiate de boală, în papuci, cu pătura pe spate, se clătină pe lângă zid. Se urcă pe grămada de lemne; lemnele i se rostogoliră de sub picioare; se ținu de zid, gâfâind de oboseală; apoi, după o clipă de odihnă, se urcă sus de tot şi un miros de varză murată îl lovi în față. Îi era sete, sete tare şi mirosul de pivniță, uşor putrefact, dar rece, îi făcea şi mai sete. Îngenunche pe lemne. Ținându-se de marginea ciubărului, pipăi peretele, până găsi strachina cu coada lungă agățată într-un cui, şi cu ea în mână se aplecă asupra ciubărului. Îi veni ameteală; o clipă era gata să cadă înăuntru. Se băuse jumătate din zeama de varză, şi trebuia să se aplece tare. Se lăsă pe spate, aşezat pe călcâie, să-şi vină în fire. Apoi se aplecă iar şi întinse mâna, scoase o oală de zeamă şi o bău, turnându-şi zeamă de varză pe gât, pe piept. Se odihni iar, gâfâind, şi-l trecură sudorile de oboseală. Mai bău o cană, nu mai avu putere să agațe tinicheaua în cui, ci o lăsă pe grămada de lemne; se târî jos, pierzându-şi un papuc pe drum, şi zgribulit se întoarse în sala cu paturi şi se ghemui sub pătură. Peste un minut, îl apucară frigurile şi începu să dârdâie, clănțănind din dinți. Se auzea bine, căci omul care horcăia adineauri amuțise: era mort.

II

La ceasul acela, la zece sau douăzeci de kilometri de acolo, locotenentul Friedmann simțea că-1 zguduie cineva de umăr şi nu voia să se trezească: visa frumos, o vitrină cu flori, ştia că visează, dar voia să fie lăsat în pace să viseze mai departe.

— Don' locotenent! Don' locotenent!

Era Bârlea, ordonanța. Friedmann îi recunoscu glasul prin somn şi tresări, speriat.

— Hă! A! Ce? Ce e?

— Don' locotenent, vă cheamă la don' colonel!

Friedmann îşi frecă ochii, îşi încheie gulerul şi mantaua şi ieşi din adăpost, încingându-se în mers. Pe când trecea prin tranşee, simți agitație; mogâldețele negre se mişcau mormăind, se auzeau

chemări în şoaptă, zgomote metalice de arme, baionete sau bidoane. În adăpostul comandantului de regiment, la lumina felinarelor, erau îngrămădiți toți comandanții de batalioane şi companii, clipind din ochii înroşiți de nesomn, vineți de frig. Colonelul Vasilache începu să le explice savant:

— Domnilor, în flancul drept al corpului de armată s-a produs o spărtură; brigada de cavalerie a fost respinsă de inamic în aşa fel încât frontul este lipsit de trupe în sectorul cotei 304. Corpul de armată a încredințat regimentului unu grăniceri, regiment de elită, sarcina de onoare de a restabili situația.

Şi începu să facă fraze răsunătoare. Unii dintre ofițerii de față se clătinau pe picioare de somn şi clipeau des sau li se închideau de tot ochii: în cele trei nopți trecute, germanii lansaseră atacuri de diversiune, dar când începuseră să bubuie tunurile departe, în dreapta, înțelesese toată lumea unde se joacă piesa.

Friedmann stătea rezemat cu spatele de zid, lipit de comandantul companiei a patra. Acesta părea mahmur şi se uita cu ochii săi bulbucați la comandantul regimentului, care vorbea mereu. Friedmann îi dădu cu cotul.

— Ce-au făcut roşiorii?

— Au fugit, suflă Istrate.

Friedmann dădu din umeri:

— Militari de paradă... cizme de lac. Ce regiment era?

— Patru roşiori, şi un regiment de călăraşi...

— Peste o jumătate de ceas, domnilor, predăm sectorul şi pornim spre Fundăței, unde ne îmbarcăm în camioane! Pregătiți-vă; cine nu e gata la orele unu şi cincisprezece, rămâne aici şi va avea de dat socoteală altcuiva, nu mie.

Ieşiră mormăind. Năsosul îl ajunse pe Friedmann din urmă şi-i spuse:

— Ei, Aurică, să te vedem!

— Ce vorbă e asta! De ce să mă vezi? Ce prostie... mârâi Friedmann supărat. Năsosul era nervos că începe iar balamucul şi-şi descărca nervozitatea vorbind fără noimă; dar ce vină avea el, de ce să suporte toate prostiile?

Rămase mânios încă o jumătate de ceas, după ce-şi adunase subalternii şi le dăduse ordin să trezească soldații şi să-i pregătească de marş. Nu trecuse însă jumătatea de oră, şi începu să se scurgă prin tranşee un şir subțire de soldați cu căşti de oțel de tip francez, cu creastă, ca nişte căşti antice; noii-veniți erau

tăcuți şi sfioşi.

— Voi care sunteți, bă? întrebă Bârlea.

Era un vlăjgan cu nasul mare şi gros, cu fălci pătrate şi o mustăcioară neagră: hamal în port la Brăila, de meseria lui.

— Şaisprezece dorobanți, murmură unul din cei noi, cu glas moale, moldovenesc.

— Rezervişti, ai?

— Contijentul o mie opt sute nouăzăşi, răspunse glasul cu tristețe.

— Aoleu, fir-ar mama voastră a dracului, bă, boşorogilor! îi plânse Bârlea cu oarecare linişte. Nu-i răspunse nimeni.

Era lună, cu nori argintii pe un cer de un albastru curat şi adânc. Casca din capul unui ofițer luci, apoi lucirea pieri.

— Domnule locotenent, sunt locotenentul (Friedmann nu-i înțelese numele) din regimentul şaisprezece infanterie. Am venit să preiau sectorul companiei dumneavoastră.

Friedmann porni să-i arate sectorul. Bătrânii rezervişti îşi instalaseră mitralierele în gropile în care fuseseră mitralierele grănicerilor şi stăteau de pază pe parapet în locul santinelelor de până atunci. În cinci minute totul era gata. Friedmann îi strânse mâna necunoscutului.

— Ei, noroc!

— Să trăiți şi succes!

— Da, da, zise Friedmann rânjind în sinea lui. Îl căută pe sublocotenentul Dumitriu.

— Petrică, tu rămâi la coadă. Gogule, ia-o înainte. Să nu ne rătăceşti, că te strâng de gât! Ştii drumul spre Fundăței?

— Toți îl ştim, murmură cineva din bulucul de oameni înghesuiți în tranşee.

— Ei, hai, înainte marş!

Şi se vârî într-un adăpost individual ca să lase să treacă prin fața lui compania. Întâi îi privi cu atenție, dar în curând i se făcu somn şi i se împăinjeniră ochii, tot văzând cum îi trec prin față siluetele de soldați cocoşate de ranițe, cu cele două coarne sau urechi ale capelelor, gâfâind sub greutatea țevilor de mitralieră ori a cutiilor de muniții, vorbind încet, sau înjurând sau oftând. Deodată, nu mai trecu nimeni. Friedmann rămase nemişcat şi începu să vadă iar vitrina de florărie bogată, strălucitoare, cu flori mari, umede. Dar însăşi încetarea tropăitului înăbuşit şi tăcerea care urmă îl făcură să tresară şi să se trezească. Se ridică, oftând,

înghițind şi mestecând în gol, ca un om trezit din somn, şi porni cât mai repede ca să-şi ajungă oamenii din urmă.

Nici nu-şi veni în fire până în satul tăcut, dărâmat în parte de obuzele tunurilor grele; camioane mari şi greoaie, cu un fel de coviltir tras peste ele şi cu o capotă de piele ca aceea a trăsurilor peste locul conducătorului, aşteptau înşirate pe uliţa mare. Se auzeau strigăte:

— Compania întâi! Bă, care eşti dintr-a întâia!

— Compania a treia!

— Don' locotenent Istrate!

— Don' maior, ce facem cu caii?

— Fereşte, bă! Ce, eşti orb?

— Bă ostaşul ăla! Ia vino încoace! Unde e a şasea?

Pe Friedmann îl duse Bârlea, care se-ntorsese din drum, uimit că nu-1 vede, şi-l găsise umblând anevoie prin întuneric; îl duse la camion şi-l aşeză lângă şofer. Când motorul începu să vibreze şi să trepideze, lăsă capul pe piept, şi când maşina porni, Friedmann adormi de tot; la hopuri, se zguduia de-i clănţăneau dinţii din gură.

După patru ore de mers cu cea mai mare viteză pe care o îngăduia şoseaua desfundată, maşinile se opriră undeva, în mijlocul unor câmpuri largi ce se pierdeau în întuneric. Bârlea îl trezi pe Friedmann şi-l făcu să se dea jos.

— Gata, am ajuns! Hai jos, don' locotenent, că am ajuns! Măi frate-miu, ia împinge-1 jos! şoptea el. Şoferul îl împinse jos pe Friedmann, care se scuturâ şi întrebă cu un glas neaşteptat de limpede unde e domnul colonel.

Iarăşi îi adună, într-o cocioabă care fusese primăria satului, şi le arătă pe hartă marşul pe care-1 aveau de făcut înainte de a ajunge la poziţiile de plecare.

— Atacăm din marş, domnilor, zise Vasilache, gata să închidă discuţia. Dar Vişoran îl opri.

— Nu se poate, domnule colonel! Trebuie să recunoaştem terenul, să vedem unde suntem, unde vrem să ajungem, să amplasăm mitralierele!

— Facem toate astea din marş! răspunse Vasilache.

— Dar...

— Vişorane, de când discuţi dumneata ordinele? întrebă celălalt, privindu-1 cu o demnitate rece.

Vişoran se stăpâni.

— Am înțeles, să trăiți!

— Atunci, la revedere, domnilor şi succes! Să vă văd la treabă! zise Vasilache cu o bunăvoință superioară, pe care o învățase de la fostul său şef, colonelul Duca. Şi adăugă (îşi adusese aminte în ultimul moment): Trupa şi ofițerii o să poarte căşti: au venit cu camioanele de muniții.

Peste o jumătate de oră, regimentul de grăniceri mergea în marş forțat pe o şosea plină de gropi; în aerul rece, praful se ridica şi rămânea pe fețele asudate ale oamenilor, pe mantale, pe arme. Friedmann mergea pe lângă companie. Era obosit. Nu fusese niciodată atât de obosit ca acuma. „Am să mai trăiesc mult?" se întrebă el spre propria sa mirare. „Poate mă curăț acuma", îşi zise el iarăşi: faimoasa presimțire, desigur. Îi era totuna. Porcărie, porcărie, porcărie: ofițerii, coloneii, curțile marțiale, jandarmii prin sate, poliția la oraş, imbecilul şi încornoratul de rege, toți, mii şi zeci de mii de oameni care să te încorporeze, să te vâneze, dacă eşti refractar, să te împingă cu sila, să te duci înainte, înainte, căci dacă dai înapoi îți pierzi viața sigur, şi dacă mergi înainte, poate scapi, chiar dacă scapi schilod, ciung, orb. Cine spusese, Frederic cel Mare? *Soldatului trebuie să-i fie mai frică de ofițer decât de inamic.* Pălmuieşte-1, calcă-1 în picioare, împuşcă-1 şi pe urmă, înainte, băieți, ura! Ah, ce porcărie. Dar şi ei, prea mult rabdă. Prea sunt răbdători. „Eu să fiu soldat, l-aş împuşca pe ofițer cât ai zice peşte", se gândi Friedmann, simțind că iar cade într-o toropeală sleită, jumătate somn, jumătate trezie, fără a înceta să mărşăluiască. Sublocotenentul Dumitriu îl ajunse din urmă şi merse o clipă alături de el. Friedmann îl privi cu o neaşteptată ostilitate pe tânărul drept şi botos care nu râdea decât foarte rar, nu părea obosit niciodată, era totdeauna spălat şi stropit cu apă de colonie, şi umbla acum țeapăn, cu ceafa țeapănă, pe lângă el.

— Mă Petrică.

— Ordonați!

— Acuma s-ar bucura Sterică să fie cu noi. Ce zici?

— S-ar bucura, domnule locotenent, murmură celălalt.

Tăcură. Tropăitul, învălmăşit a mii de bocanci, răsuna înfundat pe noroiul uscat al drumului, şi deasupra lui se auzeau clinchetele şi hârşcâitul gamelelor, bidoanelor, baionetelor, puştilor pe care le purta masa de oameni în mişcare. Sublocotenentul Dumitriu zise deodată:

— A fost un erou.

Simplu, fără niciun accent: constata un fapt. Friedmann zâmbi amar şi se uită la cerul senin din care dispăruse luna şi unde sclipeau stelele.

— Da, şi onorata noastră armată l-a asasinat, zise Friedmann pe un ton muşcător.

Altă tăcere. Apoi tânărul ofiţer spuse:

— A fost o greşeală, dar nu se poate condamna toată armata pentru ea.

— O armată în care se întâmplă asemenea lucruri, murmură Friedmann.

Celălalt nu răspunse.

— Şcoală de eroism, urmă Friedmann. Sublocotenentul tăcea mereu. Friedmann uită de el şi continuă ce spunea, dar în gând: „Ce garanţie am că n-o s-o iau la fugă chelălăind, ca paiaţa aia sinistră de Vasilache? De ce să-mi pun pielea la bătaie? Pentru ce? Pentru ţară? Cine e ţara? Noi, care crăpăm aici, sau domnii din comandamente şi din curţile marţiale? Vodă Ferdinand e ţara? Pentru el nu vreau să mor. Pentru el sunt laş. Nu pot fi erou pentru vodă Ferdinand."

Îi era frică. Îi era frică de mult, că nu va mai putea sta sub gloanţe. Nici măcar o clipă. „M-au trădat bestiile. În mine au tras, nu în Sterie. Şi ne-au mai dus să vedem, cum vâri pisica cu nasul în ce-a făcut, ca s-o dezveţi. Ne-au vârât cu nasul în murdărie, ca să ne sperie. Fiţi cuminţi, că altfel uite ce v-aşteaptă. Eroi, cinstiţi, curaţi, vă împuşcăm ca pe nişte câini. Da, e bine aşa. Ţii oamenii sigur în mână în felul ăsta. Şi-i faci mândri, plini de onoare, te slujesc cu sufletul întreg. Pha, ce murdărie dezgustătoare."

Se lumina de ziuă în spatele lor şi începeau să apară în faţă nişte dâmburi înalte, pleşuve, de o parte şi de cealaltă, câmpuri întinse; numai aici, în mijloc, ca o cămilă culcată şi cu gâtul şi capul pe pământ, dealul acela sterp.

— Aia e cota 304, zise Gogu Apostolescu.

Friedmann se trezi din gândurile sale şi se uită la celălalt. Nu mai era roşu în obraji, nici plin: fiul de moşier era ţepos de barbă şi sălbăticit ca şi ceilalţi, ţărani, feciori de negustoraşi, de popi, de impiegaţi, de învăţători. Se uita cu frică la dealul din depărtare.

— Ne văd cum venim, zise el.

— Nu, răspunse rece sublocotenentul Dumitriu; au soarele în ochi.

— Domnule locotenent – zise Gogu Apostolescu –, în față nu mai e nimic: m-am întâlnit în Fundății cu un văr al meu, căpitanul Vorvoreanu din roşiori, poate-l cunoaşteți din Bucureşti.

— Mişu Vorvoreanu? Cum nu, îl cunosc de la Capşa.

— Ei, şi mi-a spus că au fugit de-au mâncat pământul, au lăsat terenul gol ca-n palmă!

— Şi nu-i era ruşine să spuie asta? întrebă tânărul Dumitriu.

Gogu Apostolescu râse:

— Ce să-i fie lui ruşine? Nu-l cunoşti; mi-e văr, dar e o lichea patentă. Râdea, cutra. „Ia să vă văd, pifanilor!"

Sublocotenentul Dumitriu înjură printre dinți. Friedmann îi spuse:

— Petrică, ia-o înainte, trimite patrule în dreapta, în stânga şi pe şosea, cât poți de departe.

— Am înțeles, răspunse celălalt şi porni alergând greoi, cu tinichelele zdrăngănind pe el.

— „Ia să vă văd, pifanilor". Bravo, zise cu ură amară Friedmann. Maica şi dumnezeii lui de ciocoi şi de laş. De paradă erau buni şi de umblat după muieri. Şi pe Sterie l-au împuşcat. Bravo. Bine organizată, lumea asta. Bine făcută. Bravo!

— *Le monde â l'envers,*[21] zise Gogu Apostolescu. Dar stă aşa de un milion de ani.

Friedmann nu răspunse nimic. N-avea ce răspunde; dar ar fi vrut. Tare ar fi vrut.

Dar pe urmă uită de asta. Pe măsură ce se apropiau, îl apuca frica: nu-i fusese niciodată aşa de frică; totdeauna şi-o putea stăpâni. Dar acuma nu era numai frică. Era disperare. „De ce? De ce? Pentru Dumnezeu, de ce?" se întreba el, maşinal, pe când ordona companiei să se desfacă în lanțuri de trăgători şi-şi chema agenții de legătură lângă el. Se apropiau; mergeau peste câmp, călcând în picioare nişte ogoare de toamna trecută, împiedicându-se de tufişuri spinoase, călcând în bălți de noroi. Da, disperare. Era un atac pornit prosteşte, fără pregătire de artilerie, fără cunoaşterea terenului, un ordin criminal, dat după laşitatea criminală a roşiorilor, pe al căror comandant n-avea să-l judece niciodată, nicio Curte Marțială. Friedmann mergea cu ochii

---

[21] Lumea întoarsă pe dos *(fr.)*

înainte, la dealul din faţa lui, şi încerca să ghicească locurile pe unde s-ar putea strecura soldaţii, ferindu-se de focul mitralierelor şi puştilor nemţeşti. Se vedeau bine tranşeele inamicului, dâre de pământ proaspăt, muşuroaie lungi, cafenii, de-a lungul culmii. Până acolo era un câmp larg, cu totul gol, şi apoi poalele dealului, ridicături şi adâncituri uşoare, acoperite de iarbă veştedă de anul trecut. Era şi o spinare care urca din câmp şi până pe culme: oprea cu siguranţă focurile încrucişate ale mitralierelor; dar câţi vor putea urca pe ea? „Şi eu, eu ce-am să fac? Ce caut aici?"

Nu găsea niciun răspuns absurdităţii monstruoase a lucrului pe care-1 făcea. Şi deodată îşi aduse aminte de soldatul care murise odată într-o pădure, din pricina lui. I se făcu rău. „O să trebuiască să mă aşez pe jos, altfel leşin. Şi Sterie, care-şi scotea mantaua în faţa stâlpului!

Se întoarse să se uite pe furiş la oamenii care umblau la dreapta şi la stânga lui: observaseră? Mergeau înainte, galbeni de tot, cu ochii la dealul din faţă. Unul vorbea ceva, încet: i se mişcau buzele. Ce făcea? Se ruga?

Friedmann se-ntoarse să-l vadă pe Bârlea dacă se ţine după el: da, acolo era. În ciuda frigului, îi curgea năduşeala pe obraz.

— Mă – îngăimă Friedmann cu glas sugrumat – mai ai bidonul ăla de coniac?

Soldatul tresări şi începu să se caute în buzunare cu o înfrigurare care nu-i era obişnuită. Îi întinse bidonul şi Friedmann bău până simţi că nu mai poate, că i se taie răsuflarea, apoi i-1 întinse:

— Bea, mă. Bea tot.

Vlăjganul înhăţă bidonul cu o lăcomie dementă (nu era beţiv, şi se agăţa de el ca de o doctorie mântuitoare) şi-l bău tot. Friedmann simţi căldura alcoolului şi o trezie nemaipomenită. Nu-i mai păsa. Acuma ştia ce-1 apăsase până atunci.

„Mergem la moarte", se gândi el liniştit. Se vedea bine: teren gol, inamic îngropat în tranşee, cu mitraliere cărora le încercase câmpul de tragere. Se uită la şirurile lungi şi rare de oameni care mergeau la stânga şi la dreapta, şi înainte, şi după el. Deodată se gândi: „Ei n-au coniac". Le spuse agenţilor de legătură:

— Mă, veniţi încoace. Spuneţi la toate grupele: nemţii nu pot trage cu mitraliera decât de sus în jos, în pământ. Nu pot secera locul ăsta gol. Aşa că să alerge toţi cât pot până-n poala dealului; pe urmă, în salturi, pe după dâmburi. Nemţii au soarele-n ochi.

Ați înțeles?

Palizi, asudați, cu privirea fixă, soldații răcniră scurt:

— 'Țeles, să trăiți! şi porniră în goană de-a lungul şirurilor de trăgători.

Era dimineață, cu cer albastru adânc, curat, şi soare puternic. Se auzeau ciripind vrăbii; era cald. În manta, cu raniță şi armă, era cald. Friedmann se uită la cerul plin de lumină delicată, trandafirie, la câmpul cu iarbă nouă care unduia uşor în vânt, la dealul ce părea cafeniu-auriu, acoperit cu catifea veche, caldă. „Ce frumos! Ce frumusețe! se gândea el, şi-i venea să plângă. Ce frumos!" Şi merse aşa, repetând prosteşte, până începu să tragă o mitralieră, sus pe deal. Friedmann tresări, îi aruncă o ochire gornistului care umbla după el, şi ostaşul, alb la față ca varul, începu să sune atacul. Ta-ti-ra-ti-ta-ti-ta! țipăt metalic singuratic, pe întinderea uriaşă a locurilor acelora. „Uraa! Uraa!"

Friedmann începu să strige; îi bătea inima, gâfâia, dar nu mai ştia nimic. „Uraa! Uraa!"

Ce încet aleargă un om. Încet, greoi. Ai timp de mii de ori să-l ținteşti. „Cum nu murim toți? Cum n-am murit?" se întreba Friedmann. Trompetul orăcăi o dată scurt din goarnă şi căzu în brânci, greoi. Friedmann îl auzi cum face buf! înăbuşit, izbind pământul. „Mai departe! înainte! Uraa!" Dinspre dreapta îl zări pe Năsosul care venea spre el şi țipa ca o femeie, ascuțit, strident:

— Oliolio! Oliolio! Oliolio! O...!

Şi se ținea de cap. Deodată Năsosul zvâcni înainte, ca izbit în spate de un pumn, şi căzu pe jos. Friedmann trecu înainte şi, spre propria sa mirare, izbucni în râs. Râdea fără zgomot, numai pentru sine. Pe urmă îl zări pe sublocotenentul Dumitriu care urla ceva; avea o înfățişare cu totul ciudată: cu capul gol, roşu-vânăt la față, cu părul măciucă, ceea ce Friedmann credea că e numai un fel de a vorbi şi că nu se întâmplă niciodată, dar iată că omul umbla pe câmp cu un revolver în mână, cu părul zbârlit şi cu nimicul zugrăvit pe fața-i aprinsă.

„Uraa! Uraa!" răcni Friedmann. Nu mai striga nimeni; nu mai aveau răsuflare şi ajunseseră la poalele dealului. Friedmann văzu în fața lui cum sare pământul sfârâind pe o linie care-i taie drumul; rafală de mitralieră. Nu mai ocoli locul acela, ci trecu chiar peste şirul de găuri din pământ. Nu se întâmplă nimic. Auzea pârâitul asurzitor al împuşcăturilor, şuieratul ascuțit al gloanțelor, strigăte, şi se mira că mitraliera aceea nu mai trage

încă o dată prin acelaşi loc. Apoi începu să urce la deal.

III

Atacul se oprise sus, pe coastă, la câțiva zeci de metri sub culmea dealului. Soldații săpau, îngropați după măştile individuale, ca să lege o groapă de alta, să facă tranşeea. Se vedeau numai cazmalele, şi din când în când suna metalic o cazma lovită de un glonte. Locotenentul Friedmann şedea într-o văgăună plină cu buruieni uscate; lipit cu pieptul de pantă, stătea cu ochii închişi. Sublocotenentul Dumitriu se târâse până la el şi gâfâind, leoarcă de sudoare, cu fața rătăcită, vorbea iute, tare de tot:

— Am pus mitraliera după dâmbul ăla şi am făcut şanț, e piatră, e greu, a căzut don' locotenent Ieremia, Apostolescu are un glonte în picior, am pierdut douăzeci şi trei de oameni...

Friedmann stătea cu fața la pământ şi nu răspundea. Bârlea fuma o țigară. Agenții de legătură care scăpaseră teferi, în număr de doi, zăceau la pământ, unul mestecând un fir de iarbă şi uitându-se la cerul albastru de unde-i dogorea soarele fierbinte al acelei zile neobişnuit de calde. Un soldat veni, târându-se în coate, şi-i întinse lui Friedmann o bucată de hârtie: *Prezentați-vă la P. C. al rgt. spre a raporta asupra situației.* Semnătura era indescifrabilă. Friedmann se uită la agent:

— Cine a scris asta? întrebă el pe un ton ciudat, care-1 sperie pe ostaş.

Acesta zise:

— Don' colonel Vasilache.

— Eu raportez domnului colonel Vişoran! exclamă cu furie şi ură Friedmann. N-are decât să raporteze el mai sus!

— Don' colonel Vişoran e mort.

Friedmann se uită la soldat, apoi scrise pe o foaie de carnet câteva cuvinte şi le dădu omului. Soldatul porni îndărăt, târâş. Friedmann se întoarse iar cu fața în jos. Auzea împuşcături, câte un pârâit de mitralieră. Deodată auzi pe Bârlea că spune:

— Ia! L-a lovit.

Friedmann tresări şi se ridică în cot. Soldatul zăcea pe o parte. Se auzi o rafală scurtă de mitralieră şi se văzu cum îl zguduie gloanțele şi-l fac să cadă cu fața-n jos. Urmă o tăcere.

Sublocotenentul Dumitriu zise:

— Trebuie să raportați.

— Da, spuse Friedmann. Scrise iarăşi raportul pe carnet şi-l chemă pe unul din soldați: Fotache! Du asta la don' colonel Vasilache.

Omul se uită la Friedmann când îşi auzi numele, apoi plecă ochii, veni târâş, se întinse după bilet şi plecă târâş, cu casca pe ceafa, cu puşca în bandulieră. Friedmann nu se uită după el. Ar fi vrut să-şi astupe urechile, dar nu se putea: îl vedeau oamenii.

Fiecare rafală de mitralieră îl făcea să tresară. Bârlea stătea şi se uita. Apoi se-ntoarse pe partea cealaltă. Friedmann stătu o clipă în cumpănă, dacă să se uite sau nu. Apoi, brusc, se hotărî. Fotache zăcea în iarbă, ceva mai încolo. Casca îi căzuse din cap şi i se vedea, în lumina radioasă a soarelui, țeasta tunsă cu maşina, un craniu rotund, lucios, măsliniu-negricios; un os rotund, îmbrăcat în piele arsă de soare şi păr tuns cu maşina; înăuntru, credințele, patimile, gândul, amintirea, iubirea, tot. Adică nimic. Gelatină care avea să se strice pe soarele ăsta.

— Jos, don' locotenent! Jos! răcni speriat soldatul Bârlea, ordonanța, când îl văzu pe Friedmann că se ridică în picioare.

Sublocotenentul Dumitriu sări să-l tragă şi el jos. Îl doborâră la pământ; peste o clipă răpăi un şirag de împuşcături şi pietricelele din marginea văgăunii zburară, măturate de rafala de gloanțe.

— Vreau să mă duc să raportez. Vreau să mă duc să raportez. Vreau să mă duc să raportez, repeta maşinal Friedmann.

Dumitriu, speriat, îl ținea cu sila lipit de pământ.

— Liniştiți-vă, domnule locotenent, liniştiți-vă, nu e nimic.

— Îl împuşc! urlă deodată Friedmann, desfigurat, cu ochii holbați de furie. Îl împuşc! îi împuşc pe toți, pastele şi dumnezeii cui i-a făcut!

Şi începu să se zbată şi să înjure printre dinți, cu o ură cumplită. Îl ținură cu sila până se linişti şi rămase palid, cu ochii închişi şi suflând greu.

Pentru atacul acela colonelul Vasilache primi Ordinul „Mihai Viteazul", iar locotenentul Friedmann, sublocotenentul Dumitriu şi mulți alți ofițeri, „Coroana României", cu spade. Decorații fură împărțite şi multor soldați. Celor morți, nu, fiindcă nu mai puteau fi încurajați.

IV

Regimentul unu grăniceri fu retras de pe front pentru refacere: îşi pierduse o treime din efectiv, morți şi răniți. Refacerea, adică odihna, instrucția ca la cazarmă şi instruirea noilor recruți, se făcea într-o tabără de barăci nu departe de orăşelul P...: un dreptunghi uriaş de noroaie, cu sârmă ghimpată de jur-împrejur şi înăuntru şiruri lungi de barăci de lemn acoperite cu carton gudronat. Dar soarele primăverii usca noroaiele, iarba creştea pe locurile neumblate şi încerca să mai trăiască şi acolo unde tălpile câtorva mii de bocanci o călcau în fiecare zi. Soarele strălucea în cerul curat care vibra din când în când de huruitul depărtat al duelurilor de artilerie. Iar când soarele strălucea mai multe zile la rând, nori de praf pluteau necontenit deasupra terenurilor de instrucție, unde răcanii mărşăluiau, alergau, se târau, făceau „drepți", „la dreapta-mprejur" şi „la stânga-mprejur" de sute de mii de ori, trăgeau în ținte fixe şi în ținte mobile, aruncau grenade, asudau, visau urât noaptea şi cântau melancolic din fluier seara, gândindu-se la satele lor dărâmate de tun sau pustiite de tifosul exantematic.

Ofițerii, albi de praf, leoarcă de sudoare, se duceau de câte ori puteau la P..., să bea în cârciumile devastate şi arhipline de oameni în uniformă sau să joace cărți. Jucau cărți şi în barăci.

Locotenentul Stahl, comandantul unui spital de bolnavi de tifos exantematic, abia însănătoşit, se trezise cu locotenentul Friedmann şi sublocotenenții Dumitriu şi Apostolescu, că vin să-l vadă. Îmbrățişări şi pupături reciproce, întrebări, povestiri. Stahl nu spuse niciodată de ce fusese trimis la spitalul acesta, dar ei ştiau. Friedmann nu spuse niciodată de ce luase „Coroana României" cu spade, nici că-şi pierduse nervii într-un hal fără de hal la atacul cotei 304, dar cum rămaseră singuri cu Stahl, cei doi sublocotenenți îi povestiră cu gravitate ce se-ntâmplase.

— E un erou, monşer, măcar că e ovrei, spunea Gogu Apostolescu; dar moartea bietului Sterică l-a zguduit profund, mă-nțelegi? S-a schimbat, nea Aurică, săracul, s-a schimbat rău. Bine că ne-a scos de pe front, că mi-era frică să n-o pățească urât de tot cu nervii; de altfel, nici noi ăştia nu eram siguri că n-o luăm razna. Hai, facem un poker?

Jucau cărți în baraca unde era popota ofițerilor, într-un fum de tutun care, când se deschidea uşa, se vedea galben-cenuşiu pe fondul luminos al uşii deschise. Altfel, îşi dădeau seama abia când îi usturau prea tare ochii de începeau să lăcrimeze şi să nu mai vadă cărțile. Atunci câte un ofițer de infanterie, descheiat la guler, cu chipiul pe ceafă, cu şuvițe de păr lipite pe fruntea asudată, zbiera sălbatic:

— Bă planton! Deschide uşa, crucea şi Hristosul cui te-a făcut, animalule! Deschide uşa, că crăpăm aici!

Şi se apleca iar asupra mesei, exclamând lăbărțat şi violent:

— Ei, şi ce dacă plusezi dumneata? Mă doare-n c...! Plus potul! Achitat! Ia să-ți vedem cărțile! Ah, paştele şi anafura ei de carte, uite, domnule, şi eu mergeam la sigur cu chintă de as, dumnezeii şi Precista mă-si astăzi şi mâine... Cine face cartea?

Alții jucau concentrat, cu țigara lipită în colțul gurii, încruntați, aproape muți. În fundul barăcii era din ce în ce mai întuneric, din pricina depărtării de uşă şi a grosimii fumului. Acolo juca Gogu Apostolescu, cu chipiul pe-o ureche, țigara mereu aprinsă, ridicând din sprâncene şi cu ochii clipiți ca să şi-i ferească de fumul țigaretei, totdeauna amabil, nu prea vesel, dar mai ales niciodată trist.

— Bine, monşer... Mata mai vrei două cărți? Mata trei? Poftim, două, trei, una, una. Vorbeşte, păpuşo. Hai, monşericule, zi-i, puiule. Aşa. Plus un pol. Da? Plus doi, plus încă unul. Full de popi. Mata ai chintă de as. Regret. Domnul locotenent face cartea. Poftiți.

Turuia mereu amabil şi aproape indiferent. Juca o zi, două, trei, aici, pe urmă, când nu mai juca nimeni cu el („Nu, nene, ai prea multă baftă, ne-ai ras pe toți"), se muta în oraş sau la popota cavalerişților.

Într-o după-amiază, juca iarăşi la popota lui unu grăniceri, unde de altfel mâncau mulți ofițeri de la alte regimente. Stahl, Friedmann şi Dumitriu jucau cu un locotenent de artilerie scund şi brun, cu un aer serios şi distins.

— Bine, domnilor – le spunea artileristul – de ce nu-l dăscăliți pe amicul ăsta al dumneavoastră? Recunosc că trişează perfect, nu l-a văzut nimeni; dar, orişicât, vă face de râs.

Stahl îşi netezi mustața roşcovană *â la gauloise* şi zise:

— Uite ce e, nene, dumnealor sunt dintre ultimii unsprezece ofițeri care au rămas cu viață din unu grăniceri, şi eu sunt

comandant de spital de exantematici; acum m-am imunizat de tifos, o să mă trimită la o leprozerie. Nu mai avem prejudecăți. Vrem să trăim vesel. *Courte et bonne, la vie, c'est commt a que je laime*[22] fredonă el uşurel.

— Afară de asta, mai sunt şi alți trişori, mai mari ca el, zise Friedmann cu un zâmbet veninos; şi lor le merge bine de tot.

Artileristul tăcu. Dar după ce sfârşiră partida şi se despărțiră de el, sublocotenentul Dumitriu murmură:

— Avea dreptate ăsta, domnule locotenent; Gogu ne face de râs; ar trebui să se mai potolească.

— Lasă-1 în pace, Petrică, zise Friedmann cu veselia rece şi nervoasă pe care o avea în vremea din urmă. Lasă-1 în pace; nu fi moralist că mă faci să râd şi n-am chef. Hai să-l luăm şi pe Gogu şi să bem ceva. Unde e omul ăla?

Se uitară spre fundul barăcii, să-l zărească printre mulțimea de ofițeri îngrămădiți pe scăunele fără spetează în jurul meselor care încă erau umede de ciorba de fasole revărsată din farfuriile de la prânz. Nu-1 găseau deloc. Deodată cineva începu să strige la o masă:

— Ba te bag în mă-ta, mă-nțelegi?

Altcineva răspunse pe un ton obişnuit, astfel încât nu auziră ce spune. Dar primul urlă:

— Îți trag palme, mă auzi? Dă-i îndărăt imediat!

De la mesele dimprejur oamenii se ridicară, mirați, să vadă ce se petrece. Cei care se certau se ridicară şi ei în picioare; partenerii lor îi trăgeau de mână în jos, să-i aşeze cu sila, să-i potolească. Cel care înjura era un locotenent de infanterie asudat, descheiat la tunică şi care părea beat. Înjuratul era Gogu Apostolescu, care nu părea prea stingherit şi vârî în buzunar banii pe care celălalt îi cerea îndărăt. Observând că-i pune în buzunar, cei doi parteneri care-1 domoleau pe furios îl lăsară şi săriră la Gogu:

— Are dreptate! Dă-i îndărăt!

Şi deoarece Gogu nu dădea niciun semn că s-ar gândi la aşa ceva, unul din cei doi, care păruse mai liniştit până atunci, îl înşfacă de piept şi începu să-l scuture, înjurându-1 printre dinți. Ceilalți, dimprejur, săriră să-i despartă; alții întrebau:

---

[22] Scurtă şi bună, aşa îmi place viața. *(fr.)*

— Ce e, domnule? Ce s-a întâmplat?

— L-au prins trişând.

— Pe care?

— Nu ştiu, unul din ăia care se bat.

Friedmann îşi făcu loc printre ei, înaintând repede şi murmurând calm:

— Pardon. Pardonați, vă rog...

Apoi îi potoli pe bătăuşi doar cu întrebarea, făcută cu glas răsunător, tăios, rece:

— Ce e aicea, domnilor?

Bătăuşii se uitară la el şi văzură un locotenent subțire, cu urechi clăpăuge şi o feţişoară îngustă şi pistruiată, care-i privea cu ochi albaştri, strălucitori. Pe tunica tocită atârnau crucea Ordinului „Mihai Viteazul „ şi a „Coroanei României”.

— Ce te priveşte pe dumneata? întrebă unul din jucători, cel care părea beat.

— Mă priveşte. Aici e popota regimentului unu grăniceri, şi eu sunt cel mai vechi ofițer de grăniceri de față.

Arțăgosul nu mai avu ce răspunde; în schimb exclamă batjocoritor:

— Grăniceri? Halal grăniceri! Uite-1 pe dumnealui, grănicer şi el – trişează ca un porc! Halal să vă fie! Grăniceri! Pha!

Şi-l arătă pe Gogu Apostolescu, care, dezinvolt, nu se tulburase câtuşi de puțin. Dar Friedmann îi răspunse prompt şi tăios:

— Cine te obligă pe dumneata să joci cu el? Cine te obligă să vii să joci la popota grănicerilor? Nu-ți place aici, pleacă!

Spusese *pleacă* de parc-ar fi plesnit un bici. Infanteristul (erau infanterişti partenerii lui Gogu Apostolescu) se schimbă la față, simțind şfichiul disprețuitor din glasul lui Friedmann.

— Ce faci aşa pe nebunul, bă? întrebă el grosolan. Ce, crezi că dacă-1 ai pe „Mihai Viteazul”, poți să iei oamenii aşa pe sus?

Friedmann îl privi țintă în ochii săi cam bulbucați şi strălucitori şi vorbi aproape în şoaptă, dar în aşa fel încât auziră limpede de tot toți cei din jur:

— Să nu spui un cuvânt de decorația asta, că te-mpuşc. Marş afară!

Şi mai încet, murmură printre dinți:

— *Derbedeule!*

Celălalt rămase descumpănit. Friedmann vârâse mâna în buzunarul tunicii. Apostolescu îl luă cu binişorul pe infanterist,

spunându-i la ureche:

— Lasă-l, domnule, nu te pune cu el, că e nebun.

Iar ceilalți din jur, văzându-i pe Dumitriu şi Stahl alături de Friedmann, decorați, în uniforma regimentului din care o treime rămăsese pe câmpul de bătălie, se speriară şi-l luară cu ei pe scandalagiu:

— Hai, Nicule, lasă, ce nevoie ai să... hai, domnule!

Stahl îl luă pe Friedmann de braț:

— Hai, Aurică. Hai, Gogule, haideți, băieți, că am eu în baracă la Gogu o sticlă de Courvoisier, *ne vous dis que ça*![23]

— Să ştii că i-am câştigat şi nişte țigări de foi franțuzului aici la cărți, zise Gogu.

— Ofițeri – murmura Friedmann printre dinți –, nici decorațiile făcute pentru ei nu le respectă; nici ei nu cred în ele. Dar măcar dacă-ar crede în ceva.

— În burtă cred, domnule locotenent, zise Gogu Apostolescu. În burtă şi în chestia cealaltă. *Des brutes; depauvres brutes.*[24]

— Şi tu în ce crezi? întrebă Friedmann tăios.

Mergeau pe câmpul de instrucție; în soarele auriu, şiruri de soldați prezentau arma la comanda unui sergent-instructor.

— Eu în ce cred? În nimic, zise Gogu Apostolescu pe un ton uşurel. În absolut nimic, şi asta mă plictiseşte cumplit; aşa că încerc să omor timpul.

— Până ai să mori?

— Până mor, bineînțeles. După aia nu mă mai interesează, râse Gogu Apostolescu.

— Nici în artă nu crezi? Parcă făceai pictură la Paris? întrebă Dumitriu cu un aer de stimă şi admirație sinceră pentru omul care făcea pictură la Paris.

— Nu, mă Petrică, nu cred de mult în artă. E o maimuțărie, să agațe snobii cu şmecherii ca să le scoată bani. Nu e ceva serios arta, nu e, monşer, nimic nu e serios de altfel, păpuşico; absolut nimic. Am făcut rost de nişte havane grozave, puişorilor!

Şi zâmbea încântat, cu ochii şi obrajii plini, lucind de poftă. Friedmann se uită la el.

— Eşti al dracului de trist, mă Gogule.

---

[23] Nu vă spun mai mult! *(fr.)*

[24] Nişte brute; nişte biete brute *(fr.)*

— Sunt, dar nu se vede din cauză că sunt mereu vesel, zise Gogu râzând.

Mergeau pe lângă clădirea unei halte de cale ferată, dărâmată de obuzele artileriei germane cu tragere lungă: ziduri cenuşii, acoperiş de olane, totul spart, cu găuri mari prin care se vedea cheresteaua acoperişului, iar pe jos odăile dinăuntru văruite alb, cu zidurile spuzite de schije de obuz. Stahl spunea:

— Ei, nu mai vorbiţi prostii; viaţa e splendidă; munceşti, e o plăcere când te pricepi la meserie; pe urmă ai plăcerile celelalte, care sunt numeroase şi variate; viaţa e frumoasă; mai ales când n-ai păduchi, nu ştiu ce mai poţi dori.

Deodată se opri înmărmurit şi le arătă o siluetă în fustă verde, scurteică neagră de catifea, botine cu tocuri înalte şi pălărie de mătase.

— O femeie, mă! suflă el.

— Ce să caute pe-aici? întrebă Friedmann mirat.

Într-adevăr, pe kilometri întregi, de jur-împrejur, se aflau zeci de mii de bărbaţi, dar femei, niciuna. Asta apăruse ca de nicăieri, trecea peste şinele năpădite de ierburi, umbla legănându-şi şoldurile, iar ei, opriţi cu faţa la ea ca la inspecţie, o urmăreau cu o privire absorbită, concentrată, cum iese în şoseaua pe care treceau nişte căruţe, nişte camioane, două automobile prăfuite. Stahl fu cel dintâi care-şi veni în fire:

— Pe ea, băieţi! O ajungem împreună, şi căruia-i merge, ceilalţi îl lasă-n pace, iar el le-o pasează după aia! S-a făcut?

— S-a făcut! ziseră în cor, din marş.

Porniseră cu pas întins fără să-l mai aştepte să isprăvească fraza. Merseră aproape alergând peste linii, peste ciulini înalţi şi scaieţi care le zgâriau cizmele; când ajunseră în şosea, o zăriră pe femeie cum merge spre o cârciumă devastată, unde, pe scăunele scoase în curte, şedeau câteva zeci de ofiţeri ruşi, alţii veneau şi plecau, o patrulă de călăreţi descăleca tocmai în clipa aceea; se auzeau sunetele subţirele şi săltăreţe ale unei balalaici.

Nu apucară s-o ajungă pe femeie, că şi săriseră de la masă nişte maiori şi colonei tineri, înalţi, blonzi, care o salutară curtenitor, cu salutul rusesc atât de deosebit (fiind însoţit de o uşoară înclinare) de ţeapănul salut prusian în uzanţă în armata noastră: o salutară, o înconjurară, iar cei patru ofiţeri români rămaseră pe marginea cealaltă a şoselei, uitându-se cum se încinge cheful, cum apar sticlele, cum încep cântecele. Stăteau pe

marginea şanţului şoselei şi Stahl înjura printre dinţi pe franţuzeşte:

— *Ah, zut, merde de merde de bon Dieu de merde*...[25]

— Hai să ne băgăm peste ei, că ne invită, sunt băieţi de viaţă, zise Friedmann, mai mult ca să-l consoleze pe Stahl.

— N-am nevoie, mârâi acesta, zbârlindu-şi mustăţile roşcovane într-o strâmbătură furioasă.

— Lasă, monşer – zise Gogu – n-ai văzut-o ce lăiaţă era? Făceai un sifilis carabinat, mai ceva ca exantematicul tău.

Celălalt însă nu răspunse nimic şi se întoarseră toţi patru, morocănoşi, agale.

— Unde mergem? întrebă Friedmann, singurul care părea că se amuză pe ascuns.

— La mine-n baracă – zise Gogu Apostolescu – avem *Courvoisier*-ul lui Stahl şi havanele franţuzului pe care l-am ras ieri. Chefuim *en garçons*[26], ce zici? îl întrebă el pe Stahl.

Acesta îşi netezea mustaţa şi-l privea cu un licăr de râs în ochi.

— Mă gândesc *à propos de garçons*[27], că ar trebui să deprindem alte gusturi; tu, de pildă, Gogule, ai forme destul de pline.

Începură să râdă; şi, ajunşi în baracă la Gogu Apostolescu, băură coniacul, pe urmă o sticlă de ţuică şi fumară o duzină de ţigări cu mare chef şi voie bună.

Ultimele ţigări le fumară jucând cărţi. Gogu Apostolescu fu cu ideea:

— Ei, puişorilor – facem un poker, dar aşa, mic, amical? Facem?

— Hai să facem, zise Friedmann.

Gogu Apostolescu scoase un pachet de cărţi noi şi le dădu să tragă. Îi ieşi lui asul şi începu să facă cărţile. Jucară, cu obrajii uscăţivi, supţi de statul în tranşee, înroşiţi acuma de alcool, cu ochii lucioşi şi tulburi; erau veseli, gălăgioşi, trânteau cărţile pe masă. Deodată, Stahl scoase un răcnet:

— Gogule! trişezi!

Friedmann se lăsă pe spate; râdea cu lacrimi.

— Cum, domnule? Bine, măi, şi pe prieteni?

---

[25] Ei, fir-ar de c... *(înjurătură ordinară franţuzească)*

[26] Ca băieţii *(fr.)*

[27] Apropo de băieţi *(fr.)*

— Nu, zău, vă jur, pe onoarea mea, exclamă Gogu Apostolescu, râzând cu oarecare vinovăție. Se poate să mă credeți așa? Eu să trișez cu niște prieteni? îmi pare rău! Am trișat cu țopârlanii ăia de infanteriști, ca să-i învăț minte; dar cu voi, departe de mine! Uite, mai bine le lăsăm dracului de cărți și mai bem o sticlă!

— Cum? Mai aveai o sticlă? Și nu spuneai? Măgarule! râse Stahl. Mai ai și țigări, cu siguranță!

— Să văd, poate că mai găsesc și niște țigări, zise Gogu Apostolescu.

Mai găsi; căută sub pat într-o ladă și reapăru cu sticla într-o mână și cufărașul de havane în cealaltă. Peste un ceas sau două se îmbătaseră.

— Gogule, ești o licheluță, îi spunea Friedmann lui Gogu Apostolescu, pupându-1; ești, dar nu ești un criminal, nu ești un ticălos, măi, înțelegi? Și asta e mare lucru. Iar tu (și aici îl pupă pe Stahl), pe tine te iubesc, nu fiindcă ești băiat bun și faci glume; fiindcă ești un poltron, mă, și un erou, și ți-e mai greu ție să fii erou, care nu ești om de război, mă-nțelegi...

Începu să bată câmpii. Dumitriu zâmbea mulțumit; își pusese monoclul în ochi și vorbea nemțește, fără ca ceilalți să-l poată înțelege.

— Gata! răcni Friedmann, ridicând sticla goală. Natura își cere drepturile! Acum, niște dame nu ai, Gogule?

— Să căutăm, nu se poate să nu găsim, zise Gogu Apostolescu, cu siguranța și optimismul bețivului.

Porniră toți patru, fredonând cântece fără noimă, mai ales cântece obscene, pe care Gogu le ținea minte de la Paris și pe care ei nu le știau, dar încercau să prindă refrenurile.

Nici nu-și dădură seama cum au ajuns pe un fel de ogor de toamnă năpădit de iarbă și buruieni. Călcau greu prin pământul moale, afânat, umed. În fața lor era apusul, cu soarele jos, aprins, între câțiva balauri de nori vineți și auriți și împurpurați.

Era atât de strălucitor soarele, încât la început nu observară o siluetă întunecată care mergea tot într-acolo, undeva în depărtare. Nu spuse niciunul nimic; dar începură să meargă din ce în ce mai de zor, suflând greu, cu tâmplele și frunțile ude de sudoare, din pricina băuturii.

Era o femeie, cu siguranță: șolduri largi; o țărancă: picioare îngroșate de obielele groase, cap mic înfundat în umeri de broboada neagră. Era o femeie, se putea vorbi cu ea, puteau s-o

convingă. Umblau anevoie şi repede peste câmpul desfundat, în şir unul după altul, căutând să ajungă din urmă silueta mititică şi neagră care se zărea la marginea câmpului, de unde începea în sus amurgul incendiat şi devastat, cu imense dărâmături de nori aprinşi.

Se apropiau. Dacă ar fi strigat tare, puteau să se facă auziți, s-o oprească. Friedmann era în cap, după el Stahl, Dumitriu şi Apostolescu. Se întreba tocmai dacă s-o strige sau nu. Mai bine s-o ajungă din urmă.

Atunci îşi dădu seama dintr-odată că fusta e o manta, şoldurile mari şi legănate, doi saci purtați în bandulieră pe şold, obielele, nişte moletiere îngroşate de noroi, broboada, casca rotundă, purtată pe ceafa de un soldățel scund care se ducea cine ştie unde. Friedmann simți că-i vine să râdă şi i se face şi greață. Făcu „la stân-ga!" şi începu să se depărteze în unghi drept față de direcția de până atunci. De tulburare, ruşine şi mâhnire, uitase de ceilalți. Se întoarse într-un târziu să se uite peste umăr: veneau după el, cu nasul în pământ, trişti. Deodată îl fulgeră o bănuială:

— Măi, voi vă țineați şi voi după muierea aia? După soldatul ăla?

— Ce crezi că numai tu ai...? întrebă Stahl râzând jenat.

Friedmann dădu din cap, dezolat:

— Halal să ne fie, fraților. Eu mă duc să mă culc. Dar milităria tresări în el:

— Cum, mă, şi voi voiați să treceți peste ăl mai bătrân şi mai mare-n grad? Nu vă e ruşine?

Râdeau, încurcați, fără să răspundă. O luară cu toții îndărăt prin coclauri până se apropiară de baracamentele grănicerilor. Stahl se despărți de ei aici şi se duse spre spitalul lui. Era morocănos, nemulțumit. Intră încruntat pe poartă, răspunzând cu un deget la cozoroc salutului plantonului, şi se îndreptă spre odaia lui, scoțând din buzunarul de la piept al tunicii una din havanele lui Gogu Apostolescu. O tăie cu dinții, când văzu o îngrămădeală de oameni împrejurul butoiului cu varză de sub şopron, lângă uşa din dos a pavilionului exantematicilor. Se îndreptă într-acolo, aprinzându-şi țigara. Împrejurul ciubărului imens se strânseseră bolnavi în halate vărgate, izmene, galenți de lemn, raşi în cap, infirmiere, doctorul-şef în halatul lui alb. Stahl se apropie şi-şi făcu loc.

— Ce e, doctore?

— Ce să fie? De când spun să nu fie lăsați bolnavii să bea de aici şi că trebuie mutat ciubărul dracului într-altă parte; e adevărat că e şi greu al dracului când e plin. Uită-te şi dumneata, domnule locotenent, zise doctorul, un om mic, slab, cu feţişoara triunghiulară şi un nas mare şi trist.

Stahl se uită peste marginea ciubărului, înălțându-se în vârful picioarelor. De cât se băuse din el, se golise de zeamă. Mai era o jumătate de metru pe fund, cu verze care pluteau în zeamă, în jurul unui cadavru în cămaşă şi izmene, cu ochii închişi, cu părul şi barba rare, pălite, de un alb-gălbui ca şi carnea de pe el, care căpătase culoarea zemei de varză. Totul mirosea a varză murată. Cadavrul plutea uşor, mişcându-se lin, iar verzele se loveau de el.

— Nu mai mişcați, bre, ciubărul, zise doctorul. Domnule locotenent, ăsta, săracul, a vrut să bea zeamă de varză; şi se pritoceşte aici de astă-iarnă: se vede după culoare. Dumneata, când ai fost bolnav, ai băut zeamă de varză de-aici?

PARTEA A ZECEA

AUGUSTA SAU MARŞUL NUPŢIAL

I

Într-o după-amiază târzie, spre seară, la începutul lui ianuarie 1918, un bărbat şi o femeie mergeau repede pe nişte străzi mărginaşe ale laşilor, cu aerul morocănos şi absent al oamenilor care nu vor să fie observaţi şi de aceea nu se uită la ceilalţi trecători, nu ridică faţa; dac-ar păşi mai încet, ai putea crede că umblă căutând ceva pierdut pe trotuar; dar ei merg repede – repede, pe lângă zidurile caselor, pe lângă gardurile cenuşii. Era o seară geroasă, militari în mantale tropăiau greoi şi zgomotos pe pavaj, un fel de ceaţă uşoară umplea văzduhul, încât puteai crede că umbli prin fum subţire; oamenii erau doar siluete mai fumurii decât înserarea; încă nu se aprinseseră felinarele. Bărbatul şi femeia îşi aleseseră anume ora aceasta, când poţi trece cel mai uşor neobservat, nerecunoscut, căci voiau să fie neobservaţi şi nerecunoscuţi. El era tânăr de tot, n-avea nici douăzeci de ani împliniţi, un sublocotenent foarte înalt şi subţirel ca o nuia, părând slăbuţ, firav; mantaua groasă şi grea *bleu horizon* flutura pe el; gulerul înalt ţinea sus un cap slab, cu obrajii supţi, osoşi, bărbia ascuţită, cu nasul fin, cu ochii cufundaţi sub sprâncene, cu pielea foarte albă şi cearcăne vinete sub ochi: un adolescent crescut prea repede şi care nu ducea o viaţă sănătoasă: aşa l-ai fi judecat după aparenţă; cine-1 cunoştea însă pe Ghighi Duca ştia că are o sănătate şi o rezistenţă mai mare chiar decât forţa sa fizică, şi aceea neaşteptat de mare; cât despre viaţa nesănătoasă, toată lumea ar fi râs şi-ar fi spus că e o expresie prea slabă. Era Ghighi Duca, deci, cu verişoara sa doamna Augusta Hagibei, frumoasa şi grăsuţa Augusta, care umbla cambrată, oleacă aplecată înainte, scoţând în relief un şezut mare, lat, de Veneră africană, toată îmbrobodită peste un mantou făcut tot din postav militar, dar vopsit violet închis. Era atât de îmbrobodită într-un şal gros de lână împletită, încât nu i se vedeau decât ochii şi nasul, ochii limpezi, căprii, şi nasul clasic, singurele lucruri tinereşti dintr-o siluetă care părea ciudat de matură sau chiar bătrânească; oricine i-ar fi privit ar fi crezut că sunt fiul şi mama: dar Augusta avea atunci treizeci şi unu de ani, şi se ţinea şi se simţea foarte tânără; doar postavul gros şi prost croit şi picioarele prea groase îi dădeau aerul acela de fiinţă zdrobită sub stigmatele

unei feminități greoaie, animalice. Mergeau amândoi, ea şi cu Ghighi Duca, foarte grăbiți, cu un aer absent, preocupat de altceva decât ce-i înconjura. Augusta era trasă la față, palidă sub culoarea caldă a tenului de grecoaică moştenit de la cine ştie ce bunică Lascari; avea un aer îngrijorat, înfricoşat. Nu vorbeau. Mergeau repede, cu un țel anumit, bine cunoscut.

Țelul era o străduță cu garduri de lemn şi câteva ziduri scunde cu stâlpi de fontă şi între stâlpi rețea de fier vopsită, îndărătul cărora apăreau căsuțe modeste, cu perdeluțe la ferestre, cu lumină roşiatică înăuntru, de lampă cu petrol. Aici era țelul: o căsuță din aceste, numai cu un parter cu patru ferestre închise, astupate cu hârtie şi perdele şi jaluzii. Pe zid, lângă poartă, era o placă de tablă smălțuită alb, pe care scria cu litere mari negre: 7. *Tassescu, medic, specialist venerice, genito-urinare, mamoş. Consultațiuni 8 – 10,* 3 – 5. Aici intrară cei doi, după ce Ghighi Duca se uită o dată iute în sus şi-n jos, de-a lungul străzii, şi văzu că nu se apropie nimeni.

Peste câteva minute, Ghighi Duca reapăru şi o formă nedesluşită se întrevăzu prin geamul mat al uşii, în timp ce cheia se învârtea în broască. Tânărul sublocotenent începu să se plimbe pe stradă, de la un capăt la altul, fumând. Din când în când îşi scotea ceasul, îl punea la loc şi-şi continua agale preumblarea. Aceasta dură multă vreme, până se întunecă de tot şi începură să se aprindă felinarele. Atunci, o lumină apăru în uşa cu geamuri mate (lumină de lampă cu petrol ținută în mână), cheia se învârti iarăşi în broască, uşa se deschise şi o femeie apăru ținând-o de braț pe Augusta care mergea greu, clătinându-se. Femeia era îmbrăcată ca o țărancă de la munte, cu pieptar şi broboadă neagră pe cap, cu fusta albă, creață, şi fote negre; se uita împrejur:

— Da unde-o fi, Doamne? zise ea cu glas moale, cântător, moldoveneşte.

— Vine, vine acuma, şopti Augusta.

Ieşiră în stradă şi Augusta se rezemă cu spatele de zidul casei, aşteptând. Ghighi Duca se apropie repede, îi dădu femeii un bacşiş pe care ea se sfii să-l primească, dar până la urmă îl luă; apoi o luă pe Augusta de braț şi porniră amândoi pe străduță-n jos, destul de încet, urmăriți cu ochii de femeia care, cu brațele încrucişate şi mâna la gură, dădu din cap, se-ntoarse, închise poarta şi intră în casă.

— Ar trebui să mergem mai repede, murmură Ghighi Duca. Dacă mă prinde o patrulă, peste o jumătate de ceas ajungem amândoi la comenduirea pieței, şi-ți închipui ce iese.

Augusta nu răspunse, ci, strângând din buze, începu să meargă mai repede. Îndată, se făcu şi mai palidă. Peste două minute, şopti:

— Nu pot aşa repede.

— Mă rog, zise sec Ghighi Duca, cu o enervare ascunsă şi stăpânită, pe care însă Augusta o simți.

Ridicând spre el frumoşii ei ochi întunecați, îl privi o clipă. El mergea cu capul sus, uitându-se drept înainte. Augusta plecă fruntea şi, mergând, murmură:

— Ce oribil... ce oribil...

El nu suflă o vorbă. Mergea înainte, cam trăgând-o după el, palid şi crispat.

— Nici nu ştii ce oribil a fost, zise Augusta.

Ghighi nu păru a fi auzit.

— Ție ți-e gândul la patrule, spuse Augusta cu un zâmbet slab.

El o privi enervat.

— Şi ce, ai vrea să pună mâna pe noi? Nu-ți dai seama ce-ar ieşi?

— Mi-e aşa de rău că-mi pasă mai puțin decât ție de reputația mea, murmură Augusta. După câțiva paşi se opri.

— Ce-i cu tine? întrebă iritat şi dur Ghighi Duca.

— Mi-e rău, suflă Augusta.

El o apucă brusc de subsuori, simțind-o că se înmoaie din tot trupul. Stătea aşa, cu Augusta în brațe, căzută cu capul pe pieptul lui şi cu genunchii îndoiți, şi se uita disperat şi furios în dreapta şi-n stânga, în căutarea unei soluții, unei scăpări. În acelaşi timp simțea în nări mirosul pătrunzător, eteric, dulceag, uşor grețos, al narcoticului, şi-i făcea scârbă. Se uită la broboada de pe capul Augustei, la trupul greoi, inert în mâinile lui care-o țineau de subsuori, la o bucățică de frunte curată şi de nas drept, şi se întrebă vag: „Ce-am eu cu femeia asta? Cum naiba am ajuns aici?" Îi veni s-o lase să cadă acolo, pe trotuar, şi să plece să-şi vadă de treburi. Dar fiecare om are o margine în capacitatea sa de-a călca legile omeneşti; şi marginea aceasta nu e la fel de aproape sau de depărtată la toate posibilitățile de crimă, ci e diferită de la un soi de nelegiuire la alta: există ucigaşi care n-ar fuma cu niciun preț şi hoți care n-ar îndrăzni să ucidă. Ghighi

Duca simți că n-o poate lăsa pe Augusta pe trotuar; ceea ce îl făcu s-o urască. Încă nu se mişcaseră de-acolo când trupul Augustei redeveni viu şi elastic. Ghighi Duca simți cum se întăreşte Augusta pe picioare, o văzu cum ridică fața (albă, cu buzele albe) şi simți în nas o duhoare de doctorie narcotică, când Augusta îi spuse:

— Era să leşin de tot...

Şi-l luă de braț, să meargă mai departe. Porniră împreună, în clipa când, clănțănind din copite, o patrulă de cazaci bărboşi trecu pe lângă ei cântând cu voci de bas, ce scoteau urlete melodioase şi sălbatice, un cântec peste care un glas de tenor se urca şi plana ca un şoim de argint; călăreau alene şi cântau, legănându-se în şei.

În seara aceea o aduse totuşi cu bine pe Augusta acasă. (Stătea cu domnul Hagibei, director general într-un minister, cu sora ei mai mare, Alexandrina Romano şi cu cumnatul ei, în două odăițe înghesuite, în casa unui profesor de liceu, aproape de strada Lăpuşneanu.) În poartă îi luă mâna Augustei şi i-o sărută. Augusta îl privi miratã:

— Nu mă săruți? întrebă ea.

Ghighi Duca şovăi. Augusta era albă de tot, cu buzele albe; ochii îi erau stinşi de rău şi de oboseală. Ghighi Duca se aplecă s-o sărute şi simți răsuflarea ei mirosind tare a doctorie. Dar Augusta se agăță de el şi-l sărută pătimaş, răscolitor. El se desfăcu din brațele ei cât putu mai repede, salută şi plecă iute, fără să se uite îndărăt.

O zi sau două, n-o văzu. Şovăia: să-i spună? S-o lase baltă fără să-i explice? Putea să nu înțeleagă, şi să devină pisăloagă. Mai bine să-i spuie. Deci veni în vizită într-o după-amiază, când soarele asfințea roşu într-un cer rece plin de nori amenințători. Pe stradă întâlni un batalion de infanterie rusească, în mantalele lor lungi până aproape de pământ, fără arme, cu căciulile mari turtite şi lăsate pe spate, vlăjgani bărboşi, cu bărbi roşcate sau blonde, care mărşăluiau legănându-şi brațele; vorbeau; unul strigase ceva şi rânduri întregi de fețe roşcovane se luminau de râs. Ghighi Duca le aruncă o privire curioasă, văzu mantalele descheiate, lipsa armelor şi a centiroanelor: de unde veneau? Unde se duceau? Ce făceau ei nu putea fi decât ciudat, tulburător, neprevăzut: revoluție. Ghighi Duca o luă mai repede, ca să aibă timp.

O găsi pe Augusta în rochie de casă. Îi sări de gât la intrarea lui în odaie, apoi se întoarse să se aşeze în fotoliul din care tocmai se ridicase. Ghighi observă cât merge de greu, de împiedicat. Era încă palidă, dar îşi reluase manierele ei provocătoare, aerul de îndrăzneală aventuroasă.

— Avem o oră pentru noi: Hagibei e la minister, iar Didina şi Romano au plecat să facă vizite, spuse ea.

— E şi momentul să facă vizite – zise el –, n-au văzut ce e pe stradă?

— Ce e pe stradă?

— Ce să fie? Revoluție. Suntem în plină revoluție: nu ştiu cât mai trece fără să se molipsească şi trupele noastre.

— Ascultă, Ghighi – zise ea batjocoritor –, ai venit aici să faci politică? Prefer atunci să cochetez cu domnul Brătianu.

— Am venit să-mi dai o ceaşcă de ceai, zise liniştit, amabil şi politicos.

Ea îl privi deodată atentă.

— Ce mai e şi asta? Ce e cu tine?

— Nu e nimic, zise Ghighi Duca. Nimic deosebit. Nu-mi dai ceai?

Îşi scoase mantaua pe care o pusese pe unul din fotoliile de pluş cafeniu cu ciucuri şi franjuri. Şedea într-alt asemenea fotoliu; era subțire, distins, slab şi ținea o țigară englezească între degetele osoase şi lungi ale unei mâini împodobite cu un inel cu stemă. În odaie era semiîntuneric: se zărea cerul roşu, strada cenuşie; altminteri nimic. Aici înăuntru era destul de cald, ardea focul într-o sobă de teracotă cu floricele roze şi albastre pe plăci; erau multe obiecte îngrămădite înăuntru: un pat mare încărcat cu perne, plăpumi, cuverturi, şaluri, broboade şi un covor pe deasupra; o comodă cu placă de marmură, cu un lighean smălțuit, o cană şi alte ustensile de toaletă, totul în dosul unui paravan tocit şi rupt; la piciorul patului o masă, dincolo de ea, cu spatele la perete, o canapea de piele cu nişte haine aruncate pe ea; un dulap care nu se putea închide de plin ce era şi deasupra o stivă de valize; un cufăr mare de călătorie dincoace de canapea; fotoliile, o măsuță de cusut, lămpi de masă, stinse, paltoane şi blănuri agățate de cuie în perete, printre fotografiile ovale ale unor persoane necunoscute, femei cu coc, guler înalt şi rochie largă, domni cu mustăți lungi şi bărbi, în redingote ca la 1880-1890: de bună seamă, familia profesorului. Pe masă fierbea samovarul de

argint. Dar Augusta nu-i turnă lui Ghighi Duca o ceaşcă de ceai. Îl privea cercetător, amuzată şi imperceptibil duşmănoasă:

— Ce-i cu tine, Ghighi? Nu mă săruți, nu eşti drăguț, eşti rece, plictisit. Ce e cu tine? Ce s-a întâmplat?

— Nimic, zise el. Zâmbea, picior peste picior. Nimic. Am un acces de castitate.

Ea îl privi şi mai pătrunzător.

— Da? Şi cât te ține?

— Nu ştiu: doi-trei ani, poate patru, zise el, privind-o drept în ochi şi zâmbind mereu.

Augusta zâmbea şi ea, rece:

— Uite ce e – suflă ea – pleacă! Pleacă imediat! Ieşi!

Ghighi Duca se ridică, îşi luă chipiul şi-şi trânti mantaua pe braț. Era în uşă, gata să plece, când Augusta sări din fotoliu şi, tot atât de anevoie, parc-ar fi fost aproape paralizată în soclul masiv al bustului ei fragil, îl ajunse şi-l trase îndărăt:

— Ia stai aici. Şezi. Ce e? Ce vrei?

— Nu ți-am spus?

— Nu mai face glume, spuse ea cu gravitate şi violență. Ce, e de glumit?

— Nu glumesc deloc.

Ghighi Duca şedea în fotoliu şi se uita în sus la ea. Ea îi pusese mâinile pe umeri şi-l mânca din ochi.

— Nu glumesc deloc. M-am săturat de amor.

— Aha! exclamă ea pe un ton sălbatic. Ți-ai găsit altă femeie!

— Deloc, spuse el plictisit şi destul de enervat. Nu-i plăcea să dea explicații. Deloc. M-am săturat de amor. Nu mai vreau să am de-a face cu femei.

— Dar de ce? De ce? Ce s-a întâmplat? zise Augusta stupefiată.

— Chestia de alaltăieri. Nu mi-a plăcut. Miroseai a doctorie. Mi-a tăiat cheful de tot, înțelegi? Şi alta, tot a doctorie o să miroasă. Sau o să moară pe masa de operație, ori în drum spre casă. Ce era dacă rămâneai pe stradă? În ce situație mă puneai? Nu mai vreau, nu mă mai joc, m-am săturat. Gata.

— Dar eşti nebun – râse ea cu un aer rătăcit –, n-o să poți, eşti tânăr!

— Cât pot, rabd. Pe urmă o să văd, zise Ghighi Duca dezinvolt.

Augusta scoase un geamăt:

— Au, mă doare.

Se duse îndărăt să se aşeze în fotoliul ei.

— Nu te înțeleg, zise ea. Era speriată, gata să plângă.

— Ce să mai înțelegi? E clar. Nu e nimic de înțeles.

— Cum, Ghighi, mă laşi? Eşti nebun? exclamă ea cu o durere naivă.

— Sunt obligat; nu mai vreau să se întâmple ce s-a întâmplat alaltăieri, făcu el pe un ton rece şi ferm.

— N-o să se mai întâmple, îți jur. Îți promit! zise ea, iarăşi gata să plângă.

El dădu din umeri.

— Nu poți fi sigură că n-are să se întâmple. Prefer să te scutesc de risc, şi pe tine, şi pe mine.

Augusta stătea în fotoliu, cu mâinile în poală, şi-l privea năucă. El se ridică şi-şi luă iar mantaua pe care începu să o îmbrace.

— Cred că ți-ar fi dezagreabil să mai stau, aşa că-mi dai voie să plec.

— Nu pleca! zise ea. Dacă pleci, nu ne mai vedem niciodată.

— O să mă resemnez, spuse el şi-şi trase şi cealaltă mânecă.

— Ghighi, mă laşi? întrebă ea, cutremurată de durere şi gata să treacă de la durere la revoltă, la furie.

— Nu numai pe tine; le las pe toate cele cinci colege ale tale.

— Cum? Mai trăieşti cu cinci femei, în acelaşi timp când trăieşti cu mine? întrebă ea îngrozită.

— Am trăit. Gata, sun retragerea. Ți-am spus că devin sihastru. Şi ce te miri? Tu nu trăiai cu bărbatul tău în acelaşi timp când trăiai cu mine, şi poate şi cu alții?

— Eşti laş! şuieră Augusta.

— Asta-i bună, râse Ghighi Duca, care-şi încătărăma curelele pe el. Când scapi teafăr din gheara ei, zice că eşti laş.

— Laşule! Mizerabile! De-aş fi bărbat, ți-aş arăta eu ție! Te-aş omorî, auzi?

— Dac-ai fi bărbat, n-am fi ajuns în asemenea relații, zise Ghighi Duca şi-şi luă chipiul.

Ea sări şi-l cuprinse cu brațele de după gât.

— *Je me battrai pour mon amour, je le défendrai!*[28] zise ea pe un ton exaltat.

Ghighi îşi feri capul la o parte, ca să-i evite sărutările (constată că mai mirosea a doctorie), şi zise în silă:

---

[28] Mă voi, lupta pentru iuirea mea, o voi apăra! *(fr.)*

— *Pour un amour, il faut être deux*[29]*,* ori eu mă retrag.

Şi se desfăcu din braţele ei. Augusta se lăsă în genunchi şi se agăţă de mantaua lui.

— Ghighi! ţipă ea. El murmură:

— Îmi pare rău că te fac să suferi, dar n-am încotro.

— Ghighi! urlă Augusta.

El ieşi şi închise uşa. Augusta căzu pe covor şi începu să plângă cu hohote.

II

Regimentul unu grăniceri, refăcut, odihnit, instruit, completat cu o mie de soldaţi şi treizeci-patruzeci de ofiţeri noi, se întoarse pe front, pierdu iarăşi o treime din efectivul său, apoi fu îmbarcat în vagoane ca să ocupe un sector de front în contact prin flancul stâng cu trupele ruse. Locotenentul Friedmann primi ordin să recunoască poziţiile care trebuiau ocupate şi să stabilească legătura cu trupele ruseşti din linia întâi.

Astfel că, într-o după-amiază geroasă din primele zile ale lui 1918, umbla prin nişte tranşee largi şi adânci ca nişte văi. Pământ galben, de deal, îngheţat; guri de adăposturi armate cu bârne groase; pe jos, un noroi gros, adânc, mereu îngheţat şi mereu iarăşi topit şi frământat de cizmele soldaţilor. Parapete de tragere pustii. Deasupra, sârmele ghimpate, răsturnate, învălmăşite, desenate în negru pe un cer sur. Mai încolo, tranşeele erau mai puţin adânci, şi fundul le era de piatră. Dacă nu te aplecai, ieşeai cu capul şi cu umerii deasupra parapetului. Prin toată reţeaua de tranşee se mişca o mulţime de soldaţi în mantale lungi, cenuşii, cu căciuli înalte de miel, turtite şi lăsate pe ceafa, aproape toţi cu bărbi mari bălane sau roşcate: vorbeau gros, râdeau, fumau ţigări groase făcute din hârtie de ziar, umblau cu lemne de foc în spinare sau cu ceaune în mână, stăteau în grupuri vorbind sau jucând cărţi, undeva cânta o armonică şi cineva chiuia ascuţit, aţâţat. Friedmann, obosit şi nedormit (avusese în noaptea trecută un bombardament cu obuze încărcate cu clor, şi câţiva oameni fuseseră gazaţi), umbla prin

---

[29] Pentru o iubire e nevoie de două persoane. *(fr.)*

tranşee în căutarea comandamentului companiei sau batalionului. Când ajunse la partea unde tranşeele erau mai puţin adânci şi unde totuşi soldaţii ruşi umblau în picioare, el se gândi o clipă: „Curajoşi sunt, ai naibii”, cum îi ştia de altfel, de o vitejie nebunească: totuşi el se aplecă, ca vechi ofiţer de front ce era, şi merse încovoiat, ca să nu se aleagă prosteşte cu un glonţ în cap, aşa cum muriseră atâţia. Îşi dădu seama că atrage cu asta atenţia soldaţilor ruşi, că ei se miră şi unii chiar râd. „Râdeţi, râdeţi; oţi fi voi viteji, dar staţi ca nişte nebuni, fără santinele pe parapet, fără oameni care să întrebe cine sunt şi ce vreau, aş putea fi un spion neamţ, la urma urmei”, se gândea el maşinal, obosit, în starea de tâmpeală în care-1 adusese sleirea nervilor în veşnica încordare a tranşeelor din linia întâi. Totuşi, când auzi de două ori râsete în urma lui, se ridică şi el cât era de înalt şi umblă mai departe, aşa, cu capul şi umerii deasupra feţei pământului. Ar fi vrut să umble la fel de nepăsător ca ruşii, care nici nu se uitau spre dreapta, dar nu se putu împiedica să nu tragă cu coada ochiului spre locul de unde putea în orice clipă să-i vie un glonţ. Zări un câmp plin de gropi de obuze, nişte crâmpeie de baraj de sârmă ghimpată, întrerupte mereu de pâlnii uriaşe făcute de obuzierele grele; pământ răvăşit, cenuşiu, şi dincolo alte baraje de sârmă ghimpată în dosul cărora se ascundeau fără-ndoială tranşeele germane, şi mai departe iarăşi câmp pustiu, nişte dărâmături negre, cioturi de copaci pulverizaţi de explozii; totul era pustiu, negru şi trist în acea zi urâcioasă de iarnă; numai aici jos, în tranşeele ruseşti, se auzeau glasuri mari, joviale, abureau ceaunele, se adunau oamenii pe vine să joace zaruri şi forfotea pretutindeni mulţimea de vlăjgani bărboşi în mantale lungi cenuşii.

„Ce dracu e cu ei?” se întrebă Friedmann mirat, în ciuda amorţelii mintale de care suferea de câteva săptămâni. Îi era greu să gândească, se simţea nepăsător, trist şi obosit; orice sforţare intelectuală îl făcea să cadă într-o somnolenţă tâmpă. Totuşi, nu se putea împiedica să simtă că aici, în jurul lui, se petrece ceva ciudat, că tranşeele nu sunt tranşeele unei trupe gata să lupte, că trupa nu e o trupă militară cum ştia el, într-un cuvânt, că se petrece ceva neobişnuit, nefiresc, necunoscut de el până atunci. Dar nu avu vreme să se gândească mult la asta, căci deodată zări, înmărmurind de uimire, pe câmpul de dincolo de barajele de sârmă ghimpată ale nemţilor, un soldat cu cască mare de oţel pe cap, care întindea liniştit un fir telefonic. Primul reflex al lui

Friedmann, care venea dintr-un sector primejdios al frontului, fu de apărare: tresări, trăgându-şi capul între umeri, gata să se ghemuiască în fundul tranşeei, ca să evite glonţul inamicului; al doilea reflex îl făcu să-şi scoată pistolul din tocul de la şold, să-l ţintească pe telefonistul care habar n-avea de el şi să tragă. Telefonistul sări într-o groapă şi nu se mai văzu. Dar Friedmann se trezi în câteva clipe înconjurat de o gloată de bărboşi cu căciuli cenuşii, care strigau la el cu glasuri de bas mânioase. Întâi îl întrebară toţi acelaşi lucru, ca şi cum ar fi repetat unica frază pe care-o ştiau, apoi începură să spună fiecare altceva, să-şi vorbească unii altora, arătându-şi-1 pe Friedmann, care nu mai pricepea nimic, şi începu să fie îngrijorat. Fusese atât de obosit şi cu mintea atât de amorţită, încât uitase ce se tot vorbea în tranşee despre mişcările revoluţionare de la Petrograd, de anul trecut şi mai ales în toamnă, iar acuma îşi aduse aminte deodată, fulgerător: de aceea viaţa asta ciudată din tranşeele lor; dar de ce se mâniaseră că trăsese el după neamţul acela? N-avea însă cine să-i explice: nu ştia ruseşte şi se afla în mijlocul unei cete de găligani cu bărbi blonde şi ochi cenuşii, care urlau la el ca nişte guri de tun. Deodată unul îşi făcu loc printre ei, vorbindu-le, şi ceilalţi îi răspundeau ceva din care Friedmann desluşi cuvântul *rumân,* rostit într-un fel melodios, dar cu cea mai mare indignare.

— Ce faci tu aici? întrebă noul-venit, care avea o mutră veselă, cu creţuri pe lângă ochi. Ceilalţi tăcură, lungind gâturile spre ei.

— Cum ce fac? întrebă Friedmann, mirat că un soldat îl tutuieşte.

Era, cu casca în cap, cu un cot mai mic decât rusul înalt, cu căciula lui imensă, şi se uita în sus la el, făptură firavă în manta *bleu-horizon,* cu curele şi toc de revolver, cască franţuzească deasupra unui obraz triunghiular, supt, cu ochii cu pleoape înroşite, în faţa rusului imens, spătos, cu manta cenuşie, care, cu căciula pe ceafa (un smoc de păr blond îi atârna pe frunte), îl privea de sus, cu pumnii în şolduri.

— De ce tu tragi în neamţul ăla? întrebă rusul. Friedmann, uimit, zise:

— Păi, suntem în război cu ei! Sunt inamici! Răspunsese maşinal, cum ar fi răspuns în calitate de ofiţer, oricărui soldat. Ruşii ceilalţi întrebau; cel cu smocul galben pe frunte le răspunse şi răcnetele începură şi mai vârtos.

— Ascultă, tu! zise cu tărie rusul care vorbea româneşte,

amenințându-1 cu un deget gros care ieşea dintr-un pumn foarte mare, pistruiat şi cu păr roşcat pe el. Tu pleci îndărăt, altfel te împuşc! Auzi? Nu suntem în război! Noi, soldați! Neamțul, soldat! Înțelegi? Noi nu facem război! Noi nu tragem. Nemții nu trag! Înțelegi? Tu tragi, nemții cred că noi nu... că noi necinstiți, că mințim! înțelegi? Prostule!

Îl mustra cu vehemență şi destul de furios, dar părinteşte, deşi nu putea să aibă mai mult de treizeci şi cinci de ani față de cei douăzeci şi şapte ai lui Friedmann. Acesta însă era atât de mirat şi tulburat, încât, mai mult ca să se lămurească pe sine însuşi, întrebă înciudat:

— De ce stați aici, dacă nu faceți război? De ce nu mergeți acasă, în Rusia?

Ceilalți săriră pe interpret, curioşi.

— *Şto, şto? Şto skajit?*[30]

Acela le spuse, şi oamenii vorbiră toți deodată, cu mare seriozitate, iar interpretul îi spuse lui Friedmann:

— Stăm până ne cheamă.

— Cine să vă cheme?

Omul râse şiret.

— Cineva.

Le explică şi celorlalți, care râseră şi ei, dând din umeri cu aerul unor oameni care nu vor să vorbească. Unul însă răcni gros ceva la interpret. Friedmann prinse cuvântul *şpion.* Interpretul răspunse de sus, liniştit şi cântător:

— *A şto! Niet, niet, on nie spion, on durak.*[31]

Friedmann exasperat de scena asta, care i se părea ciudată şi extravagantă, strigă:

— Vreau să vorbesc cu locotenentul sau cu căpitanul! Unde e căpitanul vostru?!

Tălmaciul îi aruncă o privire printre gene, cu un fel de zâmbet lăuntric, un zâmbet tainic, rece, ironic. Ceilalți săriseră iar.

— *Şto? Şto? Şto skajit?*

Uriaşul le spuse şi la ultimele cuvinte începu să râdă. Şi ei râdeau, unii tare de tot, roşindu-se la față şi îndoindu-se în două; băteau din cizme de duduia pământul şi urlau de râs, învârtindu-

---

[30] Ce? Ce? Ce zice? *(rus.)*

[31] Aş! Nu, nu e spion, e un nătărău *(rus.)*

se în loc şi ținându-se de pântece. Friedmann era din ce în ce mai supărat pe soldații ăştia suciți care-1 țin în loc de nu-şi poate face meseria (deşi bănuia vag că nici n-are să-şi mai facă meseria) şi peste toate, mai şi râd de el de-i trec sudorile.

Unul, tot întrerupându-se cu hohote care-1 zguduiau tot, îi spuse ceva tălmaciului; i se ascuțea vocea la sfârşit şi apoi începu să i se gâtuie glasul şi să râdă stins, cârâind ca un cocoş şi rezemându-se de peretele tranşeei. Tălmaciul râse şi el şi-i spuse lui Friedmann:

— Auzi, tu? Oamenii ăştia zic că nu-i bine să te duci unde-s ofițerii noştri! Mai bine du-te tu la casa ta! Unde-s ei, nu-i bine!

Şi începu să râdă şi el de-i pierea glasul. Friedmann se-ntoarse în călcâie şi plecă repede. Când se apropie de capătul tranşeei, îl apucă râsul şi pe el, amintindu-şi de figurile joviale şi aprinse care râdeau cu o poftă nebună. Apoi se întrebă deodată: „Dar ofițerii lor? Aşa e: n-am văzut niciunul." Şi înțelese şi unde erau ofițerii ruşi; îi pieri râsul de pe față. Apoi dădu din cap, cu seriozitate, şi zâmbi singur, cu un zâmbet rece şi de o ironie ascunsă, ce semăna cu al soldatului rus care vorbea româneşte.

Când se înapoie la comandamentul regimentului, i se spuse îndată că regimentul nu mai intră pe front, ci urmează să fie îmbarcat în vagoane la cea mai apropiată rampă. Şi, într-adevăr, în noaptea aceleiaşi zile, un tren lung se târa şi şerpuia printre dealurile moldoveneşti, încărcat cu oameni, cu cai, cu puşti, mitraliere, mortiere de tranşee, lăzi cu muniții, bucătării negre şi fumegânde, căruțe, telefoane, lămpi de semnalizare, trompete, doi câini ai soldaților şi un steag într-un toc de piele.

Friedmann călătorea cu soldații din compania lui într-un vagon de vite în care oamenii făcuseră un foc pe o foaie de tablă pusă pe jos. Vorbeau încet, mormăind somnoroşi. El se culcă înfăşurându-se într-o pătură, într-un colț al vagonului, şi adormi în curând, sleit de oboseală.

Îl treziră glasuri care vorbeau tare, răcneau, râdeau. În ultimele două secunde ale somnului, visă că se află într-o tranşee germană, că e amenințat să rămâie acolo, să nu se mai întoarcă, din propria lui vină; ştia bine că el e de vină, că acuma e pierdut; deodată apărură în tranşee ruşii bărboşi din ziua precedentă, care începură să râdă cu hohote uriaşe şi să-l arate cu degetul: *el* era de vină; ştiau şi ei şi râdeau de el, să se tăvălească pe jos, nu altceva; râdeau fără nicio îngăduință sau milă. „Au dreptate", se

gândi Friedmann în vis şi se trezi, tulburat şi asudat.

Visase ruşi fiindcă trenul se oprise într-o gară mică sau o haltă plină de soldaţi ruşi, care asediau vagoanele şi vorbeau cu soldaţii din regimentul unu grăniceri: auzise glasurile lor groase şi violente prin somn, şi începuse să-i viseze pe cei văzuţi cu o zi înainte.

Se desfăşură din pătură şi se ridică într-un cot. Nu vedea mai nimic: soldaţii se adunaseră grămadă la uşile vagonului, astupând vederea. Doar printre bocancii şi printre picioarele lor îmbrăcate în moletiere *bleu-horizon,* se zăreau feţele roşcovane sau palide ale celor de jos, care stăteau pe linie şi vorbeau cu cei din vagon; alţii forfoteau ca un furnicar printre şine şi împrejurul clădirii gării; iar deasupra lor se zărea cerul cu norii învălmăşiţi, plumburii, ai unei dimineţi urâte şi geroase.

Soldaţii făceau schimb de ţigări şi pachete de tutun cu cei de jos.

— Unde vă duceţi? Pe front, da? întrebă un rus.

— Nu ştim, răspunseră vreo doi, iar un al treilea repetă:

— Nici noi nu ştim.

— Nu vă duceţi, măi oameni buni, zise moldoveneşte, îndulcind vocalele ca un rus, soldatul de jos – de bună seamă, vreun moldovean dintre Prut şi Bug. Nu fiţi proşti, nu vă duceţi. Plecaţi care încotro pe la casele voastre şi împărţiţi-vă moşiile boieriului, şi când or vini ofiţerii să vă mintă, trageţi în ei ca în câni!

— *Skaji ih, korolia rastreliati*![32] mârâi unul cu umerii obrajilor masivi, care stătea cu fălcile strânse, încruntându-şi sprâncenele galbene ca paiul grâului; şi insistă cu o încăpăţânare sălbatică, plină de ură: *Skaji, skaji!*[33]

— Mai bine vă duceţi la leşi şi-l alungaţi dracului pe rege din palat, cum l-or alungat ai noştri pe împăratul Neculai! Aieştea trebuie numaidecât puşcaţi, muma lor de trântori!

Oamenii ascultau, ca un zid de spinări mute, din care Friedmann nu înţelegea nimic. Şi ştia că peste o clipă, unul avea să se uite peste umăr, să vadă dacă ofiţerul, el, Friedmann, îi supraveghează. Fără să ştie de ce, fără să se gândească nicio clipă înainte, se culcă iar şi-şi trase pătura peste cap.

---

[32] Spune-le să-l împuşte pe rege! *(rus.)*

[33] Spune-le! Spune-le! *(rus.)*

Nu mai auzea decât cuvintele, fără să-i vadă pe cei care vorbeau. Veneau şi glasuri de la vagoanele mai depărtate, şi râsete. Unul răcnea pe româneşte, cu voce de om de dincolo de Milcov sau poate chiar de dincolo de Olt, voce uscată, răsunătoare, tăioasă:

— Vino cu noi, mă Ioane! Haide, mă!

Aici, aproape, un glas limpede de tenor strigă ceva pe ruseşte. Cel care vorbea moldoveneşte zise:

— Noi pe ofiţerii noştri i-am alungat, fraţilor; le-am rupt epoleţii şi le-am mai dat şi un picior în c...; amu ne-om duce şi-om face rânduială fiecare pe la căşile noastre, care de unde suntem; cu binişorul ori cu săcurea şi cu puşca. Da' voi să nu staţi, măi. Nu fiţi proşti să staţi!

— Ai dracului sunteţi voi, îngână unul din grăniceri.

— Ce, frăţioare, nu crezi? Ia arată-mi tu mie un ofiţer, în tot trenul aista! cinci batalioane suntem; da caută tu un ofiţer, unul, de sămânţă să fie!

În acelaşi timp, câţiva ruşi vorbeau insistent şi tare în limba lor şi el le răspunse ceva. Se auziră strigăte, căci vagonul se zdruncină şi tampoanele zăngăniră metalic. Apoi, abia simţit, trenul începu să se mişte tot mai repede. Afară se auzi cineva strigând:

— Ia faceţi loc, măi! Dă-mi o mână, mă!

Era o voce hotărâtă şi tinerească, pe care Friedmann o recunoscu îndată: a lui Cozianu, un sublocotenent de optsprezece ani, care făcuse două luni de front în compania lui. Îl auzi cum se urcă din mersul trenului, gâfâind, şi cum întreabă:

— Ce face don' locotenent? Unde e?

— Doarme, răspunseră câţiva soldaţi.

Pe când trenul mergea încet şi locomotiva şuiera prelung, apoi scurt, ca nişte semnale, Friedmann auzi cizmele lui Cozianu cum se apropie scârţâind de el, şi se simţi zgâlţâit.

— Domnule locotenent!

Se prefăcu trezit brusc dintr-un somn adânc. Tânărul Cozianu se aplecă asupra lui.

— Domnule locotenent, sculaţi-vă: trebuie să vă raportez ceva, murmură el.

Era un băieţandru înalt, brun, osos, cu ochii întunecoşi cufundaţi sub sprâncene; gulerul uniformei îi era prea larg. Umbla cu casca în cap şi cu revolverul şi porthartul agăţate

mereu pe el, de parc-ar fi fost în tranşee. Friedmann îl trase la o parte:

— Ia spune, zise el frecându-şi faţa cu palmele.

Se rezemase de uşă. Celălalt se ţinea cu mâna de peretele vagonului.

— Vă raportez imediat; se opreşte trenul peste cinci minute, zise el. Părea tulburat, agitat. Se uita la soldaţi, cercetător şi bănuitor.

— De unde ştii că se opreşte trenul?

— I-am spus domnului colonel Vasilache ce se întâmplă, şi a dat ordin să-l tragă la doi kilometri afară de staţie, că e bucluc, zise simplu tinerelul.

Friedmann îl privi mirat: nu s-ar fi aşteptat. Dimitrie Cozianu era un tip şters, un ofiţer serios şi conştiincios, dar tăcut, rezervat, plicticos. Şi iată că deodată devenise activ, se dusese la colonel (în unicul vagon de persoane al trenului), îl anunţase.

Trenul se opri în plin câmp pustiu şi îngheţat. Soldaţii erau tăcuţi, închişi în ei. „Abia aşteaptă să plec ca să stea de vorbă", se gândi Friedmann şi sări jos pe balastul liniei.

— Vino-ncoace, Cozianule. Ia spune: ce s-a întâmplat?

Porniră în jos pe câmp. De-a lungul trenului, alţi oameni se dădeau jos, unii urinau, alţii căutau lemne să aprindă focul.

— Domnule locotenent, n-aţi auzit pe ruşii ăia?

— Nu, dormeam, minţi Friedmann.

— A, era latră rău! începuseră să-i convingă pe soldaţi că trebuie să ne-mpuşte pe noi, să pornească spre Iaşi să facă revoluţie... Se cutremură şandramaua rău de tot! Ştiţi că la ora asta maximaliştii sunt stăpâni pe situaţie la Petrograd?

— Nu, n-aveam idee. Maximaliştii sunt revoluţionarii din noiembrie, ăia care l-au dat afară pe Kerenski?

— Da; sunt un fel de socialişti, dar radicali rău. Armatele s-au descompus toate: totuşi, dacă fac toate sfaturi de soldaţi şi o iau spre Petrograd, s-a isprăvit! Se face revoluţie şi la noi. Asta i-o datorăm adormitului aceluia, incapabilului aceluia de Brătianu, care ne-a făcut să pierdem războiul, să intrăm nepregătiţi, să ne retragem şi când nu era nevoie... animalul!

Friedmann tăcea mirat de izbucnirea puştiului. Nu se aşteptase să aibă un om politic în companie. Îi venea să râdă de patima cu care acesta îl înjura pe preşedintele Consiliului de Miniştri. Răspunse cam amar:

— Eh, Brătianu. Parcă de un om e vorba? Dacă nu era el, erau alții.

— Asta-i adevărat: o bandă de incapabili, de corupți! Au dreptate ruşii: ar trebui să ne ducem la Iaşi şi să-i împuşcăm. *Apropos* de asta, ştiți că chiar la Iaşi ne ducem?

— Ce vorbeşti? De unde ştii? Ce căutăm noi la Iaşi? întrebă Friedmann mirat mai mult de faptul că junele cunoaşte secretele regimentului, decât că merg cu toții la Iaşi.

Dimitrie Cozianu râse:

— Nu pot să vă spui; dar mergem să schimbăm pe patru vânători, să facem de gardă la Palat şi la Consiliul de Miniştri. Nu fac eu o dată de gardă să-i împuşc pe toți!

— N-ar fi o idee rea, spuse rece şi calm Friedmann.

Cozianu îl privi distrat şi începu să râdă:

— Eu să fiu domnul colonel Vasilache, nu v-aş pune de gardă la Palat!

— Dă-i în mă-sa de cutre, zise Friedmann, scârbit. Ei, ce mai voiai să-mi spui, că uite iar au început să se urce în vagoane: plecăm.

— V-aş ruga să-mi permiteți să le vorbesc soldaților, ca să liniştesc spiritele, mai ales că sunt în companie doi din nişte sate unde au ai mei moşii.

— Măi, tu eşti bun de politician – zise Friedmann – să te faci deputat după război.

— Am mai avut oameni politici în familie, râse tânărul cu o modestie silită, trufaşă.

— Te pomeneşti că eşti rudă cu Bonifaciu Cozianu?

— Mi-a fost unchi mare, era frate cu bunicul meu. Îmi permiteți să le vorbesc?

— Fă cum vrei, zise plictisit Friedmann.

Îi trecuse veselia. Bonifaciu Cozianu! Alt ilustru bandit de neam mare. Se distinsese în timpul răscoalelor din 1888, cum se distinsese în 1907 domnul general Averescu, care acuma comanda armata de pe front şi trimitea la moarte pe țăranii pe-ai căror frați îi împuşcase tot el. Halal! Îl cuprindea o scârbă, o revoltă, cu care n-avea ce să facă. Aveau dreptate ruşii: să dea totul peste cap şi să înceapă de la început. „Dar noi n-avem maximalişti”, se gândi el cu o amărăciune întunecată. Se urcă alene în vagon, căci locomotiva fluiera şi oamenii veneau în goană spre trenul care aştepta, sus pe terasament, profilat în

dreptunghiuri negre» şi linii negre, şi cercuri negre pe cerul plumburiu unde zburau cârâind ciori. Se urcă în vagon în clipa când Cozianu îi şi adunase pe soldaţi în poziţie de drepţi, pe două rânduri, şi le vorbea. Când intră Friedmann, se opri şi salută, aşteptând.

— Dă-i înainte, zise Friedmann şi se-ntoarse să se uite afară şi să-şi aprindă o ţigaretă, pe când trenul se urnea şi începea să alunece pe linie.

Junele Cozianu vorbea tare, ferm:

— Uite-aici, proiectul de lege pentru împroprietărirea ţăranilor. Vi-l dau, să-l citiţi. Mă, care sunteţi din Dobrunu şi din Reviga, spuneţi-le şi ăstora, că voi doar mă cunoaşteţi, ştiţi ce moşii are taică-meu şi mătuşă-mea, coana Elena Vorvoreanu, şi coana Olga Duca, şi domnul Şerban Lascari, prin partea locului; ăştia numai rude de-ale mele, başca alţi proprietari. Ne taie pe toţi la cinci sute de pogoane! Aţi înţeles?

Friedmann se întoarse să-l vadă. Era mai mirat ca oricând. Da, era bun de deputat junele. Şi nu-i plăcea. Era îndrăzneţ, inteligent, energic. Dar ceva nu-i plăcea la el.

— Dacă vă spui eu, care sunt neam de neamul meu proprietar de moşie, puteţi să mă credeţi, spunea Cozianu. Soldatul care o să fie viteaz şi cu credinţă faţă de comandant şi faţă de jurământul său militar are să primească mai mult la împărţeală! Şi care e decorat, şi mai mult! Asta, ca să ştiţi. Pe loc repaus! Liber!

Îi lăsă, ca să se apropie de Friedmann, ştergându-şi fruntea cu mâneca mantalei, şi şopti:

— Nu sunt bun de deputat: nu ştiu să vorbesc.

— Ba cred că ai vorbit foarte bine din punctul dumitale de vedere, zise Friedmann rece.

Junele Cozianu nu simţi schimbarea de ton; râdea în sine.

— Deşi chiar pentru un deputat – şopti el – nu era uşor; ăştia de pe la mine au dat foc şi în 1888, şi în 1907; în 1907 s-a tras cu tunul în sat; aşa că vă închipuiţi ce sentimente nutresc faţă de noi, proprietarii. Totuşi, o să vadă proiectul de lege: măcar atâta lucru a făcut bun acel trândav de Brătianu. N-avem încotro, trebuie să ne modernizăm, să facem reforme, altfel ne ajunge revoluţia şi pe noi.

— Mda, îngână Friedmann, rece. Nu, nu-i plăcea. Politician, pozitiv, practic: de sufletele oamenilor ăstora cu care se juca

întorcându-i pe degete, jucându-le speranța împroprietăririi sub nas, nici că-i păsa. Lui Friedmann îi era chiar ruşine de scena la care asistase. Se gândi: „N-ar fi trebuit să-l las să le vorbească. Altă dat' n-am să-l las? Se uita la fețele de țărani ale soldaților, flăcăi tineri şi prost hrăniți, osoşi şi gălbejiți; vorbeau între ei, încet, împrejurul unuia care citea proiectul de lege, şi la domnul sublocotenent Dimitrie Cozianu, subțire, uscățiv şi cu ochi focoşi cufundați sub sprâncene. „I-ai pârlit. Şi tu eşti un tâlhar", se gândea Friedmann, simțind o bruscă antipatie față de Cozianu. Se gândi la ceilalți ofițeri din compania lui: Dumitriu, cap pătrat de militar care-şi făcuse şcoala militară în Prusia; Apostolescu, depravat şi sceptic. „Toți sunt aşa, şi-şi bat joc de ăştia, sau îi țin în frâu?"

Cozianu se apropie de urechea lui.

— Ştiți ce m-am gândit? În fond, Brătianu nici n-a lucrat aşa de rău: întâi cu tunul, şi pe urmă cu împroprietărirea. Întâi le frângi şira spinării, pe urmă le astupi gura. Ce pezevenghi!

Friedmann nu răspunse. Cozianu urmă:

— Ar trebui împuşcat, imbecilul: ne-a dus la dezastru. Era bun pentru politica internă; dar cea externă şi războiul le-a făcut ca un netrebnic.

— Cine să-l împuşte? Dumneata? întrebă Friedmann, rece. De ce? Ai ceva cu el?

— E incapabil, zise junele cu o aprindere sumbră şi stăpânită.

— Nu înțeleg, răspunse Friedmann.

Celălalt nu spuse nimic. Soldații vorbeau între ei, cu glas scăzut. Trenul mergea spre Iaşi.

III

Nu trecuse iarna; nu trecuseră două luni de când erau la Iaşi şi de când companiile regimentului unu grăniceri făceau de gardă la Marele Cartier General, în casa lui vodă Cuza, pe Lăpuşneanu, la Palatul Regal, în clădirea şcolii militare, în sus, spre Copou, şi la Consiliul de Miniştri, şi la misiunea militară aliată. Era o zi luminoasă, dar încă rece, soarele strălucitor lumina printr-o abureală albăstrie şi glacială; şi în dimineața asta, Friedmann mergea pe stradă, condus de tânărul Cozianu care-i vorbea insistent şi pe nerăsuflate. Friedmann îl asculta, dar o parte din

atenția lui rămânea pentru strada plină de lume, civili cu ghete de piele şi bocanci, cu pălării moi, înecați în râul de ofițeri de toate gradele şi de toate armele, unii cu cizme de lac, galoane aurite, proaspete, pudrați, înțepeniți cu monoclul în ochi, alții mai descheiați, mai murdari, cu chipiele pe ceafa, alții zdrențăroşi, palizi, cu un aer de sfială aproape dement: erau cei veniți în permisie de pe front. Umblau pe trotuare, pe mijlocul străzii, cu cucoane la braț, care arborau fustele scurte, pălăriile largi, imense, gulerele de blană, ale acelui an de mizerie şi de haos, în care nici cei mai bogați nu aveau blăni întregi, în care moda asculta de poruncile secrete ale fabricanților de stofa şi scurta cât putea, în care însă, din ciurucuri, din resturi de catifea, de stofa, de dantelă şi de organdi, femeile îşi făceau pălării de o mărime nemaivăzută din anul 1789. Fardate, cu gurița mică, cu ochii cât mai mari, se plimbau la brațul ofițerilor cu cizme de lac, râdeau tare, vorbeau despre afaceri, aranjau vânzări şi cumpărări din depozitele militare, ambuscări de oameni care nu voiau să-şi lase pielea pe front, contra unor şperțuri de mii sau de zeci de mii de lei, şi între două cifre aruncau ocheade ofițerilor francezi care treceau în maşini ale Statului Major, şi celor ruşi care aveau cele mai frumoase, mai zgomotoase şi mai rapide automobile din Iaşi; patrule de cazaci călări, cu bărbi mari, dădeau lumea la o parte de pe mijlocul străzii şi se uitau în dreapta şi în stânga după soldații ruşi, căci ce mai rămăsese credincios țarului se strânsese sub aripa comandamentului armatei şi a automitralierelor cazarmate la Socola.

Toată lumea asta îi dădea lui Friedmann simțământul că visează. Nu-i înțelegea. Vorbea cu ei, şi ei îi răspundeau, dar lui i se părea că vorbesc altă limbă sau că nu-1 înțeleg, că nu-1 pot înțelege; era o senzație chinuitoare; câteodată îi era frică să nu înnebunească; de altfel, de luni de zile îşi simțea capul greu, amețit, oboseala anilor de front, şocul nervos când fusese o dată îngropat de un obuz de 210, aproape de Mărăşti, îl lăsaseră cu o somnolență permanentă, cu un fel de nepăsare care-1 făcea să meargă la atac în picioare, fără grabă. Nu-i mai păsa de nimic. Doar uneori, la câte-o întâmplare prea îngrozitoare, îl zguduia durerea, deznădejdea, şi-l trezea, în furii cumplite, în revolte care se topeau în propria lor oboseală. Dar de obicei, nu-i păsa de nimic. Nici acuma, când junele Cozianu îi turuia la ureche, aproape că nu-i pasa deloc.

—... şi ştii cum le-a venit ideea? Tot discutau ei, în special Nicu Prodan, care nu ştie să vorbească decât de ce-a văzut la Petrograd, şi de Ulianov-Lenin, marele om al maximaliştilor, şi despre Leo Troţki, şi despre tactica lor când au pus mâna pe putere în noiembrie, *bref* îi înnebunise pe toţi, şi nu ştiu care, mi se pare văru-meu Ghighi Duca, odată îl aude că oftează: „Domnule, o sută de baionete să avem! O sută!" Atunci am vorbit eu foarte calm, ca să-i epatez: „Domnilor, când vreţi, vi-1 aduc pe sală cu tot Consiliul de Miniştri, legaţi cot la cot, şi proclamaţi Republica". Iţi închipui c-au rămas cu gurile căscate. Dar când am început eu să le explic care e starea de spirit în regimentul nostru, la ceilalţi comandanţi de companii, şi le-am vorbit de dumneata, de „Mihai Viteazul", „Legiunea de Onoare", Ordinul „Sfântul Gheorghe" cu spade, „Coroana României" cu spade, „Steaua României" eţetera, şi ce fel de tip eşti, şi eţetera, mă rog, i-am făcut praf. Sunt nişte nebuni, oameni tineri, energici, îndrăzneţi, care aveau nevoie numai de ceva trupe. Ţi-am spus, Nicu Prodan e câştigat de ideile maximaliştilor, el scotea înainte de război revista *Progresul social,* e un gazetar de mare talent...

— Am auzit de el; l-am şi citit, zise Friedmann.

— ... ei, şi pe urmă Ghighi Duca, el e de fapt omul cu ideea, fiindcă e un om căruia nu-i e frică de nimic pe lume; înţelegi? Nu-1 sperie nimic. E un om fără Dumnezeu, fără lege, fără nimic. Şi are chef să fie mare, asta e părerea mea, dar e indiferent ce vrea el: o să vedem atunci cât loc îi lăsăm. Pe urmă e unul Fănică Niculescu, mai bătrân ca noi (şi Nicu Prodan e peste treizeci, dar Fănică e aproape de patruzeci), şi savant, filosof, în fine, are o diplomă din Germania, sau n-o are, dar în orice caz a studiat acolo filosofia, un cap, un gânditor! Şi ce admir eu la el, e un om de o consecvenţă nemaipomenită: dacă spune A, merge pas cu pas până la Z; el a fost cel ce-a împins toată discuţia până la ideea loviturii de stat...

— Bine, dar să ştii că încă n-am înţeles ce vreţi, spuse Friedmann, cu o ciudată nemulţumire; ceva nu-i plăcea, deşi se simţea atras ca de o fascinaţie atotputernică de ideea răsturnării regelui şi guvernului.

— Esenţialul e să-l dăm peste cap pe vodă, să proclamăm republica şi reforma agrară, fiindcă ai văzut şi dumneata cât sunt de sensibili soldaţii din tranşee la ideea să li se dea pământ. Fănică Niculescu spune mereu: „Dacă nu facem reforme, se

dărâmă tot, ca în Rusia, şi pun mâna pe putere fel de fel de oameni, lucrători din fabrici, meseriaşi, în fine, proletarii".

— Şi ce, ar fi o catastrofa? întrebă Friedmann.

Cozianu zâmbi:

— Uite ce e, deviza noastră e să discutăm programul după proclamarea republicii. Ştiu că nu ţi-am vorbit de toţi, trebuie să-i cunoşti; e un prieten al meu, Titel Negruzzi, care a fost şi el pe front, artilerist, un băiat de viaţă, dar de un curaj nebun, un temerar, n-are multe în creier, exceptând păsărelele, dar e un om de acţiune, şi asta ne trebuie, pe urmă...

Friedmann încetă să mai asculte. Îl apucase iar somnolenţa. Ce voiau oamenii ăştia? Ce voiau soldaţii, ruşi sau români, era simplu: pământ. Să împartă moşiile şi să muncească pământul, să mănânce bine. Dar ăştia? O nepăsare ostenită, o înceţoşare a minţii îl însoţiră tot drumul. Apoi intrară amândoi într-o casă, îşi lăsară mantalele într-un antreu friguros şi pătrunseră într-o odaie plină de fum, unde vreo şase-şapte sublocotenenţi şi locotenenţi vorbeau de-a valma, cu păhărelele de coniac în mână. La apariţia lor se făcu tăcere. Friedmann salută şi se aşeză. Se uită împrejur: un locotenent care începea să chelească prematur, cu un cap de statuie romană din epoca republicană, bărbătesc, cu trăsături clare, energice, cu gura fermă şi ochii albaştri, fulgerători: cine era? Nicu Prodan sau Fănică Niculescu? În cursul discuţiei se dovedi că e Nicu Prodan. Fănică Niculescu era un elev-plutonier care începea să încărunţească, tuciuriu, cu sprâncene lungi, stufoase, mefistofelice, deasupra unor ochi ciudaţi, tulburi şi palizi, unul gălbui, celălalt verzui. Un locotenent subţire, palid, cu mâinile albe şi osoase, părul blond, mustăcioara blondă şi pielea ca de fată, era Ghighi Duca; îl ghici după inelul cu stemă. Roşu şi bucălat, Gogu Apostolescu îl salută pe Friedmann; se vedea că îşi iese din fire de mulţumire că se află amestecat într-o conspiraţie; iar lângă el, un tânăr frumuşel şi brun, cu mustăcioară, căruia-i sticleau ochii de băut ce era, se dovedi a fi domnul sublocotenent Negruzzi, căruia toată lumea îi spunea Titel şi despre care Gogu Apostolescu îi spuse confidenţial la ureche lui Friedmann că „nu e din Negruţeştii moldoveni, e dintr-o familie din Vâlcea, foarte bună familie, dar nicio legătură cu Costache Negruzzi eţetera, ştii? Nimic."

Ghighi Duca îl salută cu politeţe pe Friedmann, iar Nicu Prodan îl luă de mână şi-i spuse impetuos:

— Dumneata eşti omul nostru! Când dăm lovitura?

— Oricând vreţi, spuse Friedmann, posac.

Ceilalţi râdeau admirativ. Dimitrie Cozianu îi făcu cu ochiul lui Ghighi Duca, cu aerul de a-i spune: „Ei? Ce zici? Nu-i cum ţi-am spus eu?"

— Asta e soluţia, singura! exclamă Nicu Prodan: *de l'audace, encore de l'audace, toujours de l'audace*![34]

Friedmann asculta, da din cap, răspundea, căci discuţia reîncepu învălmăşită.

— Trebuie să luăm legătura cu Averescu! Să se ducă Ghighi la Bacău la Statul Major al armatei! Să-l atragem de partea noastră pe Iorga! Ce facem cu misiunea militară franceză? Cine vorbeşte cu socialiştii? N-o să facă nimic socialiştii, de când l-a asasinat pe Max Wechsler domnul Brătianu al dumitale! De ce al meu, domnule? Şi pe urmă trebuie căutat domnul Frimu, sau Ghelerter, sau Bujor. Sunt arestaţi! Ba nu sunt! Ba sunt, ştiu eu!

Friedmann părea atent şi răspundea limpede şi pe scurt; ştia că pare atent, şi poate chiar era; dar dincolo de ce judeca şi vorbea şi vedea acum era oboseală, îndoială, absenţă; ar fi preferat să doarmă, dacă n-ar fi fost şi o anumită îngrijorare şi nemulţumire care-1 făcea să se întrebe: „Ce fac oamenii ăştia? Ce e greşit? Ce nu e bine? E ceva cu totul greşit undeva, ceva care n-ar trebui să fie, o greşeală, da, da, o greşeală, o greşeală gravă, dar care? Unde este?"

Căuta, sfredelind, sfredelind mereu, dar nu găsea decât ceaţă. „Sunt prea obosit, m-a distrus frontul", îşi zise el.

— Domnilor, cunosc eu pe comandantul automitralierelor ruseşti de la Socola, spunea Ghighi Duca: e revoluţionar şi el; dacă vreţi, îl aduc mâine.

— Da – spuse Nicu Prodan –, dar unde ne adunăm? O să atragem atenţia, şi ne trezim arestaţi.

— Cunosc eu o cucoană, zise Titel Negruzzi, care până atunci tăcuse. O adoratoare de-a mea, adăugă el în atenţia generală. Ceilalţi începură să râdă.

— Familie, vecini? întrebă Nicu Prodan.

— Toţi ai casei au intrat în spital: gripă infecţioasă. A rămas singură. De altminteri, domnilor, frumuşică; foarte, foarte! Şi

---

[34] Îndrăzneală, iarăşi îndrăzneală şi mereu îndrăzneală! *(Danton)*

suflet nobil, capabil de sacrificiu. O ființă de elită.

— Nu vreau muiere, zise Ghighi Duca. N-am încredere.

— Garantez pentru ea! Ce, capul meu nu e în joc? exclamă Titel Negruzzi. Sau ți-e frică?

Ghighi Duca se făcu roşu la față.

— Voi, ăştia de pe front, sunteți insuportabili cu aerele voastre, parcă numai voi aveți curaj, zise el.

Prodan râse.

— Ai să fii obligat să te duci şi tu pe front; altminteri n-ai ce le face: ei au dovada!

— O să mă duc! exclamă Ghighi Duca, înciudat.

Fănică Niculescu spuse:

— Da, dar după revoluție: să nu ne risipim până atunci în false probleme. Adevărata problemă acuma e arestarea lui vodă, a lui Brătianu şi compania. Chestie de metodă. Să procedam metodic, întâi asta şi pe urmă ne punem celelalte probleme şi le dezlegăm sau nu.

— Nu vreau o femeie printre noi! N-am încredere! Toate conspirațiile descoperite au fost descoperite prin femei!

— Ei, dar unde vrei tu să ne adunăm? întrebă Nicu Prodan.

— Nu ştiu, o să ne gândim, răspunse Ghighi Duca.

— O să ne gândim şi o să continuăm să ne adunăm aici, până dăm de bucluc! exclamă Titel Negruzzi; nu înțelegi că garantez de ea? Vrei să fiu delicat? Cum vrei să mă exprim ca să înțelegi dumneata?

Ghighi Duca îl privi zâmbind.

— Eşti chiar atât de sigur de ea, dumneata?

Titel Negruzzi deveni demn şi serios.

— Te rog să nu faci insinuări necavalereşti față de o persoană pe care nici nu o cunoşti.

— Cum o cheamă pe cucoana dumitale? întrebă Fănică Niculescu.

— Doamna Hagibei.

— A, e verişoară cu mine şi cu Ghighi! exclamă Gogu Apostolescu. Şi cu Dim Cozianu! Suntem liniştiți, domnilor, chiar trei rude deodată n-o să trimită ea în fața plutonului de execuție.

Începură toți să râdă. Nicu Prodan zise:

— Ei, Duca, cred că de data asta n-ai ce obiecta! O cunoşti, ți-e rudă...

— O cunosc, şi tocmai de-aia n-am încredere în ea! strigă

Ghighi Duca, tulburat.

— Fugi de-aicea, domnule, spuse Gogu, încântat de succesul său cu gluma de adineauri, doar nu ți-e frică să te dea de gol tocmai pe tine, sau pe mine, sau pe Dim!

Ghighi Duca tăcu, înăbuşindu-şi răspunsul: „Ba da! Tocmai de asta mi-e frică!" Nu putea să explice de ce se temea, care erau motivele; şi, la urma urmei, Augusta nu putea trimite în fața plutonului de execuție zece oameni fiindcă era supărată din amor pe unul din ei.

Friedmann nu urmărise ultima parte a discuției. Se întreba mereu: „Ce greşeală fac oamenii ăştia? Şi ce greşeală fac eu?" Se trezi din visare numai când oamenii începură să se ridice, să-şi încheie tunicile, să se încingă. Atunci se sculă şi el în picioare, îşi luă rămas bun şi plecă. Cozianu se ținu după el. Era însuflețit.

— Ei? Ce zici? Ce faci? O să câştigăm partida, nu-i aşa? Cu siguranță, nu?

„Uite ce mut era pe front şi cum a dat de politică, a şi început să vorbească!" se gândea cu mirare Friedmann. Junele Cozianu, surescitat, îi tot dădea ghes:

— Dumneata ce crezi? Îți plac băieții? Îți place ideea? O facem? Ce zici, o facem?

La toate întrebările, Friedmann zâmbea politicos şi murmura:

— Da... da... sigur că da... evident... da, da, desigur.

IV

A doua zi, Dim Cozianu îl duse pe o străduță liniştită, nu departe de strada Lăpuşneanu, în casa cu o cuşcă de fier cu geamlâc colorat la intrare, în care locuia doamna Hagibei: Titel Negruzzi îi arătase casa în cursul dimineții, şi asta se întâmpla seara. Nu erau primii: se afla deja acolo Titel Negruzzi, instalat ca la el acasă, Gogu Apostolescu, băut (era mereu băut de când se afla la laşi şi-şi putea procura alcool), şi încă vreo doi pe care Friedmann abia şi-i aduse aminte din ziua precedentă. Apoi sosi Nicu Prodan şi după el Fănică Niculescu. Se şi făcuse fum de tutun; doamna Hagibei zâmbea amabil şi fermecător, arătându-şi dinții albi şi frumoşi, se mişca de la unul la celălalt, oferindu-le ceai şi prăjituri mici de tot şi fără gust; Titel Negruzzi însă îi ceruse:

— Nişte lichide mai acătării, *chère amie,* nu ai mătăluţă?

Şi atunci Augusta le aduse coniac şi păhărele.

— N-am pahare de coniac, o să vă dau în astea de ţuică, spunea ea alintându-se.

Trecu pe la fiecare. Friedmann stătea şi se uita împrejur. Când Augusta trecu prin faţa lui, simţi mirosul puternic, pipărat, al unui parfum franţuzesc, scump. Asta îl făcu să ridice capul, nici el nu ştia de ce, şi să se uite la Augusta: până atunci nu fusese atent la ea. O văzu cum circulă printre bărbaţii aşezaţi pe canapea, pe fotolii, pe marginea patului; cum circulă cu pleoapele plecate, pudic, ca o mironosiţă, mestecându-şi şezutul puternic. Surprinse o privire tâmpă a lui Gogu Apostolescu, care fixa absorbit acest şezut, priviri ale celor doi tineri cărora el, Friedmann, nu le reţinuse numele, şi care o mâncau din ochi pe Augusta, fascinaţi, prostiţi de poftă. Dar Augusta nici nu observa, după câte s-ar fi zis. Îi zâmbea dulce, amoros, lui Titel Negruzzi, iar acesta, când credea că nu e văzut, o ciupea de coapsă iute, pe furate. Augusta trecea mai departe cu tăviţa, ca şi cum nici n-ar fi simţit, şi-i oferea un păhărel lui Fănică Niculescu; îi zâmbea, iar el o pătrundea odată cu privirea-i albă, ciudată, şi surâdea abia, din colţul gurii, tâlhăreşte; chiar Nicu Prodan se întărâtase şi perora mai mult ca de obicei.

— ... şi niciodată nu trebuie făcut ce a făcut Robespierre, când i s-a supus ordinul de arestare a duşmanilor săi din Convenţiune; ştiţi ce-a făcut? A luat pana, a muiat-o în cerneală, a început să scrie *Rob* şi pe urmă s-a oprit şi a spus că vrea să mai reflecteze! Reflecţiunea asta l-a dus la eşafod! Nu ne trebuie reflecţiune, ci acţiune! exclama el, bătând cu pumnul în masă de se răsturnau paharele; şi se uita împrejur fulgerându-i cu privirea pe ceilalţi, în vreme ce doamna Hagibei, zâmbind mereu sie însăşi, tainic, satisfăcut, ştergea coniacul răsturnat pe covorul roşu de pe masă. Fănică Niculescu simţea şi el nevoia să strălucească.

— Cine a spus că trebuie să nu acţionăm? întreba el batjocoritor. Cât despre reflecţiune, dă-mi voie să cred că însuşi Ulianov-Lenin şi maximaliştii dumitale s-au gândit ce fac înainte de a acţiona!

— N-am vrut să spun asta, repeta Nicu Prodan nemulţumit, aproape furios că vedea zâmbete pe feţele unora din cei de faţă, mai ales a lui Titel Negruzzi, care, ca amant *en titre* al doamnei Hagibei, era neliniştit de bărbăţia impetuoasă a lui Nicu Prodan,

vestit nu numai ca gazetar şi om politic, ci şi prin aventuri amoroase răsunătoare. Nu asta am vrut să spun, nu m-ai înţeles.

— Pardon, am înţeles ce-ai spus, poate dumneata nu te-ai exprimat...

— Dă-mi voie! strigă celălalt, întrerupându-1 şi el. *Nu asta am vrut sa spun!* răcni el şi-i aruncă o privire feroce lui Fănică Niculescu. Am vrut să spun că, odată plănuită, lovitura trebuie dată imediat!

Fănică Niculescu râdea, fixându-1 în ochi, obraznic. Nicu Prodan se stăpâni, înroşindu-se şi întunecându-se. Doamna Hagibei schimbă o privire cu Fănică Niculescu. Titel Negruzzi observă privirea şi se posomori, deveni deodată foarte enervat. Atunci sosi Ghighi Duca însoţit de un ofiţer rus de vreo douăzeci şi şase de ani, despre care aflară în cursul zilelor următoare că e student la o politehnică de undeva din provinciile din sud, de la Kiev sau Harkov: viitor inginer. Era un om tânăr, cu o faţă masivă, cu trăsături regulate, pielea foarte albă, părul blond, pieptănat cu îngrijire, lipit de cap, şi ochelari. Era atât de curat şi de bine bărbierit, încât ai fi putut crede că n-are barbă de loc, că e un copil mare şi spătos. Era foarte politicos şi foarte-foarte calm; ochii cenuşii dindărătul ochelarilor rămâneau mereu aceiaşi, obrazul nemişcat, mereu acelaşi; avea gura roşie şi vorbea ţuguind uşor buzele, ca un copil; dar zâmbea des, şi zâmbetul acesta amabil, politicos şi total rezervat era al unui om matur.

— *Monsieur le lieutenant-major Goloubenko*[35], îl prezentă Ghighi Duca, uitându-se pe furiş la Augusta, care nu-1 privi însă niciodată în cursul serii: era tot timpul cu pleoapele plecate, sau se uita la cineva, foarte apropiat, şi de a cărui identitate se asigurase mai înainte; evită să dea mâna lui Ghighi Duca sau măcar să se uite fie şi din întâmplare la el; îşi stăpâni toată seara fiecare mişcare, fiind de altfel destul de risipitoare cu zâmbete strălucitoare şi cu priviri drept în ochi, adânci, faţă de ceilalţi. La Golubenko nu se uită, decât poate o dată sau de două ori la început, pe încercate, dar când simţi rezerva pe cât de amabilă, pe atât de fermă a omului, îşi dădu seama că n-are ce face cu el şi-l lăsă în plata Domnului. Nicu Prodan, fecior de boiernaş bonom şi jovial care-şi pierduse averea la cărţi, vorbea franţuzeşte foarte

---

[35] Domnul locotenent-major Golubenko *(fr.)*

bine: se repezi impetuos la Golubenko.

— *Vous savez tout: que pensez-vous de notre plan?*[36]

Rusul surâse amabil şi începu să puie întrebări. Vorbea franţuzeşte nu ca alţi ruşi, boieri, care avuseseră guvernante sau chiar doici franţuzoaice, aşa cum vorbeau dintre cei de faţă Ghighi Duca, Titel Negruzzi sau Gogu Apostolescu; el vorbea ca un om care a învăţat la şcoală, buchisind cu voinţa de a şti bine; îşi căuta cuvintele, vorbea rar şi se cunoştea accentul rusesc, moale, melodios şi masiv, faţă de ritmul rapid, sonor şi tonic al limbii. Punea întrebări:

— Ce-aţi făcut pentru a agita masele?

Se priviră. Nicu Prodan răspunse după o clipă de tăcere:

— O să compunem un manifest pe care o să-l răspândim în Iaşi. Automitralierele dumitale îl pot răspândi şi în cazărmi.

— Ah, bun. Şi cu ce vreţi să câştigaţi armata?

Se priviră iarăşi. Junele Cozianu răspunse de data aceasta:

— Proclamăm împărţirea moşiilor şi încetarea imediată a ostilităţilor.

— Nu se poate! exclamă Titel Negruzzi, întărâtat. Ce, vrei să rămânem fără Ardeal?

— Nu contează deocamdată Ardealul; contează puterea, spuse Ghighi Duca, surâzând rece.

Îl enerva Titel Negruzzi. Dar Gogu Apostolescu şi cei doi, pe care Friedmann nu-i cunoştea, începură să protesteze; Fănică Niculescu spuse şi el:

— Nu poţi renunţa la un ideal naţional...

Augusta zâmbea misterios ca şi până atunci. Nicu Prodan începu să vocifereze, Ghighi Duca ridică şi el glasul, de i se roşiră umerii obrazului. Rusul surâdea amabil. Ridică mâna:

— *Pardon, messieurs*[37]*.* Văd că nu sunteţi de acord. Dar cum intenţionaţi să daţi lovitura?

Toţi se întoarseră spre Friedmann, care se trezi din amorţeala lui obişnuită şi povesti pe un ton indiferent planul de acţiune. Compania lui, de gardă la Palat, îl aresta pe rege, el, Friedmann, cu revolverul în mână, îl punea pe rege să iscălească actul de abdicare în favoarea unui directoriu compus din oameni

---

[36] Ştiţi tot: ce credeţi de planul nostru? *(fr.)*

[37] Iertaţi-mă, domnilor, *(fr.)*

desemnați de conjurați; altă companie, comandată de un prieten al lui, aresta guvernul şi misiunea militară aliată; a treia ocupa poşta şi telefoanele; un pluton îi chema la acțiune pe ceferiştii de la Nicolina, ca să oprească orice tren.

— *C'est comme cela, mon plan*[38]*,* spuse calm Friedmann care şi el vorbea franțuzeşte cu accent românesc sec, ca acela italian, şi înăbuşit, ca al unei limbi slave.

Rusul îl privise din ce în ce mai atent, apoi îi puse câteva întrebări cu privire la rapiditatea şi orariul desfăşurării acțiunii şi la posibilitățile ca unul sau altul din miniştrii sau din generalii şi coloneii francezi să fie lipsă.

— *Et vous-mëme, que ferez-vous?*[39] întrebă Nicu Prodan.

Golubenko spuse serios:

— Eu v-aş putea da câte două automitraliere la fiecare companie care acționează şi, bineînțeles, aş lichida comandamentul generalului Şcerbacev.

Ceilalți îl priviră, uimiți de întrebuințarea, nouă pentru ei, a verbului „a lichida", folosit numai în afaceri comerciale şi bancare, termen de contabilitate; nu se vedea exact ce anume înseamnă; totuşi, înțelesul general era evident şi se sfiiră să-l întrebe pe Golubenko, care însă le spunea:

— Dar trebuie evitată o contralovitură a armatei lui Averescu; Petrogradul e încă amenințat de trupe reacționare. Ce face partidul social-democrat? Ce face sindicatul feroviarilor? Ați luat contact?

— Are dreptate, râse Nicu Prodan, întorcându-se către ceilalți. Cunoaşte meseria!

Ghighi Duca era mulțumit.

— Spuneți-mi mersi că vi l-am adus, râse el binedispus, uitând o clipă de încordarea neplăcută, de crisparea în care se aflase de când o văzuse pe Augusta. Dar destinderea lui nu dură decât o clipă, căci Titel Negruzzi strigă pe un ton grosolan, ceea ce nu semăna deloc cu felul său de a vorbi obişnuit:

— Ia mai slăbiți-ne cu chestiile astea! *Foutez-nous la paix! Sans offense, mon lieutenant: mais tout ça, c'est de la foutaise! Des*

---

38 Acesta e planul meu. *(fr.)*

39 Şi dumneata, ce-ai să faci? *(fr.)*

complications inutilesl il faut foncer en avant![40]

Golubenko începu să-i explice ce se poate întâmpla, dar Titel Negruzzi se încăpățâna: prostii, *de la foutaise*[41]*;* el, pe front, ştia una şi bună: înainte, şo pă ei! şi la baionetă! cu cuțitul!

Şi se uita împrejur, încântat de sine şi râzând. Cei mai tineri râdeau: le plăcea. Fănică Niculescu râdea galben. Nicu Prodan urla în contradictoriu, congestionat, iar Ghighi Duca, palid, se uita la Augusta, care, cu mâinile în poală şi pleoapele plecate, cu gene lungi negre făcând umbră obrazului ei de o culoare caldă, poza în madonă de Leonardo. Rusul tăcea şi se uita, zâmbind politicos; o dată întâlni privirea strălucitoare a locotenentului slăbănog şi pistruiat, vizibil evreu, care se făcea forte să-l aresteze pe regele acestei mici țări vecine. Rămaseră o clipă să se privească, apoi întoarseră capul.

Discuția continuă până târziu noaptea, când se luă hotărârea să fie trimişi doi dintre cei de față să ia contact cu cercul socialist din Iaşi, sau ce mai exista din el în afara puşcăriei; deşi Titel Negruzzi, tinerii sublocotenenți şi Fănică Niculescu strigau că „nu ne trebuie ăia, să ni se suie în cap!"

Ieşiră cu toții în noaptea geroasă şi senină. Gerul era uscat, fără zăpadă. Li se auzeau paşii sonori pe pavaj. Vorbeau cu glas scăzut, depărtându-se câte doi, câte trei de casa unde stătea Augusta. Ghighi Duca rămăsese ultimul; voia să vorbească puțin cu Augusta. Nu ştia ce anume. Era îngrijorat, nelinişstit, iritat de atitudinea ei, voia să ştie ce e în capul Augustei, ce are de gând, ce e toată comedia mută pe care o joacă. Dar se trezi că Augusta, după ce i-a dat mâna ultimului musafir (era Fănică Niculescu, în haine grosolane de soldat, prost croite, dar cu privirea lui directă, străpungătoare, decolorată, care-ți făcea frică şi în orice caz, oricât ai fi fost de tare, te tulbura, dacă nu altfel, printr-o uşoară iritare şi antipatie), se aşează într-un fotoliu, zâmbind în acelaşi fel misterios şi plin de înțeles, fără să ridice ochii. Iar Titel Negruzzi, care nu dăduse niciun semn că ar vrea să plece, îi aduse mantaua lui Ghighi Duca chiar în clipa când pleca Fănică Niculescu, astfel că nu-i mai lăsă nicio secundă când ar fi putut să vorbească cu

---

[40] Slăbeşte-ne! Nu te supăra, domnule locotenent, dar toate astea sunt fleac! Complicații inutile! Trebuie să ne repezim înainte! *(fr.)*

[41] Fleac *(fr.)*

Augusta. Titel Negruzzi îi ținu mantaua cu o amabilitate ușor batjocoritoare:

— Pa, monșer, pe mâine!

Ghighi Duca se lăsă îmbrăcat în manta și începu să se înfurie, se întoarse și se uită rece și iritat la Titel Negruzzi care zâmbea îngâmfat, cu nasul sus, și la Augusta, nemișcată, madonă zâmbitoare, enigmatică, cu aerul de-a spune: „îmi bat joc de tine și de voi toți; mă culc cu cine vreau și vă fac o figură pe care numai eu o știu".

— Bună seara, zise sec și gâtuit Ghighi Duca și ieși repede, rezistând cu greu poftei de a trânti ușa să zboare din țâțâni.

„Ce mă-ta te rânjești așa, nenorocito? se gândea el, umblând cu pași mari pe strada pustie și sonoră sub luna înghețată. Culcă-te cu cine vrei, ce-mi pasă mie?" Îl enerva pretenția ei de a-1 irita, de-a-1 face gelos; această siguranță a ei că-1 face gelos îl jignea și-l înfuria la culme. Câte un ofițer întârziat la chef sau la cărți se oprea uimit și indignat la trecerea acestui locotenent care umbla aproape alergând și înjura singur printre dinți, fără măcar să-și vadă, necum să-și salute superiorii.

În schimb Friedmann și rusul mergeau împreună în același pas, spre Socola.

— *Quelle direction prenez-vous, mon lieutenant?*[42] întrebase Golubenko, și constataseră că au același drum.

Friedmann nu știa cum se trezise vorbind, nici de ce: poate atenția serioasă și politicoasă a rusului îl făcuse să spuie lucruri despre care nici nu știa că le gândește.

— Nu știu ce mă lasă nemulțumit în discuțiile astea, murmură el. Vezi dumneata, ieșim cei mai mulți din ororile frontului, unde am asistat la o asemenea batjocură a tot ce e omenesc, la o asemenea tortură a omului, încât vrem altceva, vrem o lume mai curată, purificată. Altădată credeam că sacrificiul sanctifică orice cauză, dar am văzut atâția soldați țărani morți pentru o cauză care nu le aducea niciun bine lor, asasinați, domnule locotenent, sute de mii de oameni asasinați...

— Zeci de milioane, spuse cu blândețe Golubenko.

— Da de ce? De ce? *A quoi bon?*[43] Cui îi este util abatorul

---

[42] În ce direcție mergi, domnule locotenent? *(fr.)*

[43] La ce folosește? *(fr.)*

acesta? De ce mi-am pierdut eu sănătatea sufletului şi corpului meu? Aş vrea să distrug lumea asta; de aceea m-am asociat cu compatrioţii aceştia ai mei; dar pentru ce? Nu înţeleg. Mi se pare totul oribil, fără sens, absurd. Am avut un prieten care a fost împuşcat fără vină, ca să se facă un exemplu; şi, ironie sinistră, tocmai el era cel mai pasionat slujitor şi apărător al acestei lumi. Înţelegi ce absurd? Mă mir că n-a înnebunit până la stâlpul de execuţie. Şi mă mir că n-am înnebunit nici eu.

— *Il n'y a pas de quoi,*[44] spuse calm şi binevoitor Golubenko. E foarte limpede totul. Şi sensul întregului război şi cui îi este util, şi cine îl continuă, şi de ce. Sunt convins că simţi şi dumneata şi că ai observat. Nu te-ai gândit la profiturile societăţilor industriale, în special ale industriei grele? Nu te-ai gândit la problema pieţelor mondiale? Eu cred că da.

Şi începu să-i explice, politicos, limpede, ca un profesor, teoria lui Lenin despre imperialism. Friedmann căzu într-o tăcere desăvârşită. Apoi puse o întrebare sau două, la care Golubenko îi răspunse, schiţându-i teoria luptei de clasă şi o trecere sumară în revistă a dezvoltării societăţii capitaliste şi-a apariţiei unei societăţi socialiste.

— E foarte interesant. Foarte interesant, murmura Friedmann. Nu ştiam.

— Bineînţeles, asta nu se învaţă în universităţi care sunt plătite de statul burghez, râse Golubenko.

Friedmann nici nu observă miezul polemic al răspunsului: rusul îi vorbea atât de modest şi de simplu, ca şi cum se jena că mai pomeneşte nişte fapte evidente, cunoscute de toată lumea, încât lua lucrurilor pe care le spunea tot ce e suspect în ceva nou, tot ce cere rezervă critică. Spunea, cu acelaşi râs uşurel:

— *Mais que croyez-vous*[45]*,* ce crezi că vor marii capitalişti monopolişti?

Şi explică intenţii foarte materiale, foarte simple, foarte brutale, despre care nicio gazetă din lume nu vorbea, din câte citise Friedmann, şi niciuna din cărţile care-i căzuseră în mână. Şi când colo, era atât de limpede, atât de orbitor de evident. Friedmann

---

[44] N-ai de ce *(fr.)*

[45] Dar ce crezi dumneata? *(fr.)*

era atât de tulburat. Voia să mai ştie, mai întreba, asculta, tăcea, gândindu-se la ce auzise, apoi punea altă întrebare.

— *Mais, mon cher ami* – zicea rusul –, *c'est bien simple. Que croyez-vous quils desirent?*[46]

Se plimbară trei-patru ore prin faţa cazărmii unde era Statul Major al generalului Şcerbacev şi compania de automitraliere; se vedeau în curtea cazărmii automobilele lungi, cu forme colţuroase şi cu turela la spate; erau acoperite cu prelate şi înşirate toate cu faţa la poartă.

— E ceva unic în istorie, murmură Friedmann, cu ochii în pământ.

Din poartă, santinela, cu o baionetă lungă la puşcă, îi urmărea cu ochii.

— *Cette révolution deviendra mondiale*[47], spunea liniştit Golubenko. Apoi îi explică lui Friedmann că el, Golubenko, a venit la Iaşi anume ca să lucreze la această întindere mondială a revoluţiei care să aducă pacea universală şi socialismul pretutindeni.

— Înţelegi dumneata, eu cred că şi cercul acesta al dumneavoastră e util. Să se pună odată în mişcare revoluţia, şi apoi va ajunge inevitabil să fie o revoluţie socialistă, fiindcă în secolul nostru nu poate exista o altfel de revoluţie. E regretabil că socialiştii de aici n-au luat puterea anul trecut, când a izbucnit revoluţia în primăvară la Petrograd. Dar este explicabil: proletariatul cel mai puternic e în regiunile ocupate de germani, şi socialiştii de aici nu sunt destul de consecvenţi. *Votre Max Wechsler a payé cette timidité de sa vie.*[48] Mai bine ar fi trăit şi ar fi dezlănţuit revoluţia. Dar nu e prea târziu.

— Nu ştiu de ce, dar mi se pare că prietenii ăştia ai mei nu sunt ce trebuie, murmură Friedmann.

— *Evidemment*[49]*,* sunt şi nişte aristocraţi aventurieri printre ei, iar domnul Prodan e un om dominat de temperament, nu un intelectual revoluţionar; şi nu pricep nici ce caută acea femeie

---

[46] Dar, scumpe amice, e foarte simplu. Ce crezi că doresc ei? *(fr.)*

[47] Această revoluţie va deveni mondială. *(fr.)*

[48] Max Wechsler al dumneavoastră a plătit cu viaţa această timiditate *(fr.)*

[49] Desigur *(fr.)*

acolo, o femeie ca asta nu are nimic a face *avec notre travail*[50]; mai mulți dintre compatrioții dumitale par că ar vrea să se culce cu ea sau că o şi fac, ceea ce e cu totul altă chestiune decât revoluția, spuse Golubenko, încheind cu un râs uşor, de matematician în fața unui raționament fals sau a unei greşeli de calcul grosolane.

— Nu crezi că riscăm să nu facem nimic şi să ni se întâmple ceva neplăcut? întrebă Friedmann.

Rusul dădu din cap.

— *C'est possible*[51], zise el. Treceau a nu ştiu câta oară prin fața santinelei. E posibil, da; însă asta nu trebuie să ne împiedice de a ne face treaba *(notre travail).* Din o sută de mii de încercări ca asta în lumea întreagă, o treime poate nu reuşesc. Celelalte fac revoluția şi socialismul.

Friedmann spuse cu o seriozitate puțintel naivă, pe tonul pe care-1 avea la şaptesprezece ani, în liceu, când discuta cu colegii filosofía lui Schopenhauer, plimbându-se prin Cişmigiu:

— *Evidemment, évidemment, il faut travailler...,*[52] trebuie continuat.

Se simțea prieten de o sută de ani cu acest flăcău, care părea un copil mare de tot şi foarte voinic şi care, cu ochelarii pe nas (avea ochelari cu ramă subțire de metal), surâdea senin şi mulțumit certitudinii şi evidenței care-1 stăpâneau. Fără să bage de seamă, şi Friedmann începuse să spună foarte des *évidemment,* într-adevăr era cuvântul cel mai potrivit: îi venea firesc pe buze.

Se despărțiră în fața cazărmii. În ultima clipă, Friedmann întrebă:

— N-ai cărți în franțuzeşte sau nemțeşte?

Celălalt îl privi o clipă, apoi zise:

— Ba da, am una. Aşteaptă-mă aici.

Friedmann rămase pe pavajul pustiu. În curtea goală, luminată puternic de lămpi electrice, dormeau înşirate sub prelatele lor cenuşii automitralierele. Santinela în poartă îi spuse ceva pe ruseşte lui Friedmann. Acesta răspunse:

— Îl aştept pe el.

---

[50] Cu munca noastră *(fr.)*

[51] E posibil, *(fr.)*

[52] Evident, evident, trebuie muncit... *(fr.)*

Şi arătă cu mâna silueta cu manta lungă, fâlfâitoare, şi cu şapcă turtită, trasă pe ceafă, silueta spătoasă, cenuşie, care se depărta spre adâncimea curții, cu un pas întins, elastic. Santinela spuse iar ceva, mai tare, şi-i făcu semn lui Friedmann să treacă pe partea cealaltă. Friedmann trecu şi aşteptă acolo. Golubenko se întoarse şi-i dădu cartea, apoi se despărțiră.

— Dacă te întreabă din întâmplare cineva, am vorbit despre literatura franceză, despre Corneille, Racine, La Fontaine şi Molière.

Şi începu să râdă. Friedmann plecă râzând. „Ce uşor mă simt! se gândi el. Ce aer curat!" Era treaz, mintea îi era limpede şi mergea repede, exact, ca o maşină bine unsă; relua întreaga discuție cu Golubenko şi o trecea în revistă idee cu idee. „Nici n-aş fi crezut că am o memorie aşa de bună: uite, domnule, că nu m-am prostit!" se gândea Friedmann, mergând cu paşi mari spre cazarmă. Se uită la lumina unui felinar la tidul cărțuliei: *K. Marx et F. Engels: Le Manifeste Communiste, Paris, Les éditions sociales, 1905.* Îl răsfoi pe drum; acasă îl citi până dimineața; la ora şapte, Bârlea, ordonanța, veni să-l trezească; în ziua aceea era de gardă la şcoala militară, unde era regele şi curtea regală. Dar îl găsi citind.

— Să trăiți, don' locotenent, zise soldatul. V-ați şi sculat?

— M-am sculat, zise Friedmann, care nu avea chef să-i mai explice că n-a dormit toată noaptea.

În fiecare din zilele următoare se întâlniră cu toții în casa Augustei Hagibei; însă, lucru în parte firesc în asemenea împrejurări, tonul discuțiilor începea să fie tot mai iritat; se ajunse la ironii la persoana unuia sau altuia dintre cei de față: Titel Negruzzi, şi Nicu Prodan, şi Ghighi Duca fură de mai multe ori gata să se certe de-a binelea, dacă nu interveneau ceilalți. Apoi, într-o seară, când plecau cei din urmă, Augusta îi şopti lui Titel Negruzzi:

— Titel, du-te şi tu: nu mă simt bine azi, mă doare capul.

Şi-i evită privirea. Titel Negruzzi, însă, care o văzu zâmbindu-i uşor furişat lui Fănică Niculescu, ieşi în stradă (era târziu, întuneric) şi se ascunse între un copac şi un gard, pe partea cealaltă a străzii. Peste două minute, auzi pasul grăbit şi sonor al unui militar; apoi îl şi recunoscu: era Fănică Niculescu, singurul care nu era ofițer dintre ei toți, singurul cu capelă pe cap, în loc de chipiu, şi fără sabie. Stătea în loc, gata să se repeadă la el – ca

să-i facă ce? N-avea ce să-i facă. N-avea niciun drept. Îl văzu pe celălalt cum bate în geam, apoi intră în curte şi dispare în întuneric. Titel Negruzzi strângea din pumni şi înjura crâncen printre dinţi. „Măcar dacă-mi spunea în faţă”, murmura el, plecând repede, aproape în fugă, pe stradă în jos. „Spune-mi pe şleau că nu mai vrei, putoarea dracului, nu umbla cu păcăleli, că nu şe agaţă nimeni de tine? Era adânc umilit şi jignit de felul de-a proceda al Augustei, şi a doua zi seara nu-i vorbi, n-o privi, dar nu se putu stăpâni să nu se ia la harţă cu Fănică Niculescu, care de altfel avea un aer atât de satisfăcut, de superior, de batjocoritor şi de obraznic în tot ce spunea, încât stârni enervare la toţi ceilalţi; începură să strige la el în legătură cu un detaliu de mică importanţă; la strigăte el răspunse fără să se tulbure, tot obraznic şi satisfăcut, în aşa fel încât se făcu o tăcere penibilă: peste o clipă, se ridicară toţi să plece, şi totul cădea în apă. Atunci vorbi binevoitor Golubenko:

— *Voyons, voyons, messieurs*[53]: să lăsăm chestiunea asta pe mâine şi să trecem la următoarea.

Aşa se salvau discuţiile; dar cu socialiştii se părea că nu se putuse lua o legătură serioasă, nu se hotărâse cine să plece la cartierul general al lui Averescu, şi lista directoriului revoluţionar stârnise discuţii contradictorii, fără să se cadă la învoială: aici se certaseră cu Fănică Niculescu care ceruse să fie şi el membru al directoriului.

— Cum, domnule? Ca ce? Ca doctor în filosofie sau ca elev-plutonier bătrân? îl întrebase şfichiuitor Nicu Prodan; asupra sa toţi ceilalţi erau de acord că e singurul dintre ei care trebuie să figureze.

— Ca omul care v-am dat ideea! răspunse Fănică Niculescu, râzând obraznic şi netulburat la râsetele ironice ale celorlalţi.

Urmase cearta şi fusese aplanată de Golubenko; dar nu se făcea niciun pas înainte, deşi Nicu Prodan repeta în fiecare zi, aproape în disperare:

— Domnilor, nu trebuie lăsată să treacă săptămâna asta!

Friedmann şi Golubenko plecau împreună acasă.

Friedmann întrebă de câteva ori:

— Ce-ai zice dacă le-am anunţa într-o seară că la miezul nopţii

---

[53] Haideţi, haideţi, domnilor. *(fr.)*

începem acțiunea? Să-i punem în fața faptului împlinit şi să-i obligăm să ne urmeze!

— Sau să fugă, speriați, spuse celălalt, gânditor. Şi-aşa suntem prea puțini; am rămâne numai doi. Ne trebuie o mişcare cât mai largă, care să se răspândească imediat în toate regimentele din Iaşi, şi apoi pe front. Vezi dumneata, *mon cher ami,* împrejurările sociale şi istorice sunt mai puțin favorabile ca în Rusia; trebuie răbdare, trebuie să-i sudăm bine împreună, şi aşa pornim.

Altă dată, după o asemenea discuție, Friedmann îl întrebă:

— Nu-ți pare că nu sunt serioşi şi că n-o să reuşim?

— Nu sunt cum aş dori eu, râse Golubenko destul de fără chef; cât despre reuşită, eu încerc în clipa asta şi pe altă cale: am să te pun la curent dacă mi se pare că avem sorți de izbândă pe acolo. Ce păcat că nu ştiu româneşte! Mi-aş da jumătate din viață ca să ştiu româneşte în clipa asta! zise el şi râse iar, ca şi cum ar fi făcut o glumă, dar Friedmann ştia că nu fusese glumă. Friedmann trecu la o discuție mai generală: voia să înțeleagă producerea plusvalorii, şi soarta plusvalorii în economia socialistă. Discutară până la vreo unu noaptea, apoi se despărțiră.

Friedmann intră în cazarmă şi se duse drept la clădirea lungă cu un etaj, unde dormea într-o odaie cu un camarad care făcea de gardă la Palat în ziua aceea. Mergea repede, cu capul în piept, gândindu-se la ce vorbise cu Golubenko. Plantoanele de pe coridoare îl salutau clănțănind din potcoavele de la bocanci, pe cimentul rece şi răsunător.

Friedmann intră repede în odaia lui şi rămase uimit, înlemnit. Doi ofițeri de jandarmi şedeau pe pat. Se ridicară prompt la intrarea lui. Îndărătul său, uşa pocni şi se închise. Friedmann se întoarse: o închisese un alt jandarm care şezuse pe scaun în dosul uşii. Îl amenințară toți trei cu revolvere.

— Mâinile sus, domnule locotenent. Aveți arme?

Friedmann nu răspunse. Îl pipăiră pe corp, îi luară revolverul din buzunar.

— Mergeți cu noi; fără scandal. Nu vorbiți, nu țipați, că tragem, murmură unul din jandarmi. Îl luă de braț, altul de celălalt braț; al treilea venea din urmă, aproape de tot.

Când ieşiră în curte, se auziră deodată, dinspre cazarma unde era Statul Major al lui Şcerbacev şi automitralierele, împuşcături, apoi o rafală lungă de mitralieră amestecată cu împuşcături izolate, apoi o rafală foarte scurtă, poate patru-cinci focuri, ca

atunci când mitraliorul e lovit chiar în secunda când a apăsat pe trăgaci. Apoi tăcere.

Friedmann gemu şi se smuci. Cei doi îşi încleştară mâinile pe braţele lui.

— Nu te mişca, că te-mpuşc ca pe un câine, mârâi din spate al treilea jandarm.

În aceeaşi noapte, după orele două, poate pe la trei, un colonel-magistrat cu bărbuţă neagră şi cu un aer de popă în uniformă, slab, ascetic, cu gâtul subţire şi cu piei ofilite în gulerul înalt şi cam larg, veni cu maşina acasă la domnul I. C. Brătianu, preşedintele Consiliului de Miniştri. Casa era păzită de un pichet din regimentul unu grăniceri. Colonelul, cu o servietă sub braţ, fu condus de un secretar palid de nesomn, prin odăi întunecate, într-o bibliotecă unde era numai o lampă cu abajur verde pe o masă de lucru. Primul-ministru era întins pe o canapea de piele, în redingotă neagră, cu un pled peste picioare. Era un bărbat frumos, de o paloare mată, cu nasul fin şi drept, părul şi barba negre de tot, cu multe fire foarte albe; avea ochi frumoşi, mari, negri, şi gene lungi: părea Jupiter din Olimp, rătăcit în O mie şi una de nopţi şi apoi deghizat într-o redingotă neagră şi un guler tare alb. Era prim-ministru de ani şi ani de zile, atotputernic de şi mai multă vreme, cumnat cu amantul reginei care făcea ce voia din regele Ferdinand, rudă şi prieten cu cei mai bogaţi oameni din ţară, şeful unei clici atotputernice şi al unei clientele politice de mii de oameni; şi toate acestea le avea moştenite de la tatăl său, care fusese tot atât de puternic ca el, dar şi mai multă vreme.

— Să trăiţi, Excelenţă, spuse colonelul în poziţie de drepţi şi pocnind din călcâie.

— Bună seara, spuse domnul Brătianu cu un glas obosit. Şezi, colonele. Spune.

Nu-i întinse mâna. Colonelul se aşează într-un fotoliu de piele, îşi scoase din servietă nişte hârtii şi-i făcu un rezumat.

— S-a dovedit deci că nota pe care mi-a dat-o Excelenţa Voastră era absolut exactă. De aceea au şi mărturisit primii doi: am combinat ameninţarea cu plutonul de execuţie cu dovada că ştiu tot: au cedat şi, când i-am confruntat cu ceilalţi, au cedat şi ceilalţi doi. Trebuie să vă spun că domnul general Şcerbacev s-a ocupat personal de executarea trădătorilor respectivi.

— Erau mulţi?

— Nu ştiu: se pare că sunt mai mulţi morţi. S-au apărat cu

arma în mână.

— Şi ăştia ai noştri, ce vârstă spuneai că au?

— Majoritatea sub douăzeci şi unu de ani, Excelenţă, ceea ce nu exclude însă culpabilitatea şi nici pedeapsa!

Jupiter Olimpianul, califul din Bagdad, primul-ministru, îl privi lung pe colonel cu ochii săi splendizi, apoi dădu moale din mână şi murmură leneş:

— Dă-i în p... mă-si.

— He-he, râse silit colonelul. Îmi permit să atrag atenţia Excelenţei Voastre asupra ingratitudinii trădătorului Friedmann pe care, deşi străin de neam, ţara totuşi l-a onorat cu cele mai înalte distincţii militare şi cu cea mai mare încredere când l-a pus să păzească persoana Maiestăţii Sale. A complotat arestarea Maiestăţii Sale Regelui şi a guvernului. E un caz foarte grav.

Amuţi. Primul-ministru îl privea fix, gânditor. Nu spunea nimic. Colonelul se ridică. Nu se simţea bine când se uita cineva aşa la el. Murmură, înclinându-se:

— Mai aveţi nevoie de mine, Excelenţă?

— Nu, îngână primul-ministru. Mulţumesc.

Colonelul pocni din călcâie, nu auzi niciun fel de salut, şi ieşi cât putu de repede; se sui în maşină şi se duse acasă: era foarte târziu şi era obosit.

În aceeaşi noapte fuseseră arestaţi toţi părtaşii la conspiraţie (afară de ruşi, care muriseră de glonţ, după ce omorâseră trei ofiţeri din Statul Major al lui Şcerbacev). La sfârşitul nopţii, regimentul unu grăniceri, minus ofiţerii arestaţi, fu îmbarcat în vagoane la rampa de la Nicolina şi trimis pe front. În noaptea următoare, toţi arestaţii fură trimişi pe front, cu ordinul să nu li se acorde permisii până la sfârşitul ostilităţilor şi demobilizarea regimentelor; cei cu serviciul în unităţi din spate fură trimişi la regimente de pe front; Friedmann fu repartizat cu ordin scris la un regiment de infanterie de pe front, iar ordinului scris i se adăugară apoi ordine verbale.

VI

Trenul în care călătorea Friedmann spre front, sub paza unui plutonier de jandarmi şi a doi soldaţi, era neîncălzit, cu toate geamurile sparte şi supraîncărcat: oamenii stăteau în picioare,

înghesuiți unii într-alții; abia se mai puteau întoarce; erau civili încotoşmăniți în căciuli şi cojoace şi încălțați cu bocanci militari, şi țărani galbeni şi slabi, cu cinci rânduri de zdrențe pe ei, şi cu muierile lor mici şi smochinite, şi soldați cu puşti şi cu căşti, şi cu capele şi cu puşti, şi cu căciuli şi cu puşti, şi toți cu desagi, şi cu saci, şi cu ranițe, şi lăzi, şi cufere, şi pachete. Era întuneric. Friedmann stătea în picioare lipit de peretele culoarului, cu două lăzi una peste alta în fața lui, şi unul din jandarmi într-o parte şi celălalt în cealaltă, şi auzea murmurul greu al vagonului, şi sforăiturile, şi horcăielile, şi tuşea, şi tropăitul pe tabla acoperişului, şi vorbele celor care nu puteau dormi fiindcă erau agățați de scări şi pe tampoane în frigul pătrunzător al nopții de sfârşit de iarnă. Auzea în spatele lui, în compartimentul cu geamuri sparte, mormăiala glasurilor groase ale soldaților ruşi care umpluseră compartimentul cu sacii şi desagii lor. Şi vorbeau între ei grămădiți pe bănci, cu puştile între genunchi. Trenul mergea încet de tot, parcă nu mai voia să ajungă niciodată nicăieri, şi era noapte neagră, nu se vedea nimic, decât când îşi aprindea cineva o țigară şi vâlvoarea trandafirie lumina o față brăzdată, suptă, țepoasă de barbă, sau nişte sprâncene bălane şi o barbă roşcată, rusească.

„Mulți sunt, se gândea, în semitrezia sa, Friedmann. O sută cincizeci de milioane. Foarte mulți. Vorba lui: sunt ca volantul roții de locomotivă: odată pus în mişcare, trage roata după el."

Îşi aduse aminte de Golubenko. Nu-i venea să creadă că e mort. Îi întrebase pe jandarmi, încă de la Iaşi, şi-i spuseseră ce se întâmplase la Cartierul General al lui Şcerbacev. Lui Friedmann i se punea un nod în gât, de câte ori îşi aducea aminte de Golubenko, şi-i venea să plângă. Era chinuitor, fiindcă ochii îi rămâneau uscați; nu putea plânge. Şi-l amintea foarte bine; aşa, în întuneric, zgâlțâit de ritmul roților care treceau peste încheieturile şinelor, rar: tac-tac! tac-tac! închidea ochii şi-l vedea atât de limpede, cu fața albă, netedă, totdeauna bine rasă, curat, cu zâmbetul lui binevoitor şi rezervat, şi cum se uita în gol prin ochelarii cu ramă de metal şi zâmbea liniştit, încât i se părea că poate întinde mâna să-i atingă mâneca. Îl auzea cum vorbeşte franțuzeşte, încet, rar, cu accent rusesc. „Din o sută de mii de încercări, o treime nu reuşeşte, dar celelalte fac revoluția? Friedmann înghiți greu, răsuflând anevoie, apăsat. A lor nu reuşise. Dar revoluția avea să reuşească. Era sigur, era inevitabil;

dacă nu acum, puțin mai târziu.

În compartiment, soldații ruşi vorbeau mereu. Unul din jandarmi zise încet:

— Don' plotoner, ruşii ăştia se duc la Paşcani.

— Ce, mă, tu ştii ce vorbesc ei? mormăi acru plutonierul.

— Cam înțeleg, zise soldatul.

— Mai e mult până la Paşcani, oftă plutonierul.

Apoi tăcură iar. Trenul țăcănea agale pe linie; era noaptea; dar trenul n-avea să ajungă nicăieri, noaptea n-avea să se isprăvească niciodată; toți zăceau chinuiți, într-o jumătate de somn, îi dureau oasele, îi durea carnea, îi durea sufletul, erau obosiți, sleiți.

Friedmann încerca să se obişnuiască cu gândul că va muri.

„N-am cum să scap. Aşa l-au omorât pe Max Wechsler. Ar fi o prostie să sper că voi scăpa."

Dar speranța sărea ca dintr-un arc de oțel: dacă voiau să-l omoare, îl judecau şi-l condamnau pentru înaltă trădare ca pe bietul Sterică, să întărească disciplina trupelor prin teroare. Existau zeci de argumente care dovedeau că va scăpa.

Şi atunci îşi aducea aminte de Sterie, de dimineața aceea posomorâtă şi de vântul rece care bătea. „Nu, nu vreau să trăiesc. Nu cu ăştia. Nu aşa, gemea în sufletul său Friedmann. Dar dorința de viață venea prompt cu argumentele: Trebuie să trăiesc, să văd cu ochii mei revoluția, socialismul!"

Trenul mergea foarte încet. Se oprise în câteva stații. Stătea ore întregi în stații: două ore, trei, cinci ore. Ar putea sări pe fereastră: era prea mică, astupată de lăzile astea. Jandarmii l-ar fi apucat de picioare. Friedmann îşi drese glasul şi zise:

— Ascultă, plutonierule.

— Ordonați, murmură plutonierul în silă, adormit.

— Ce-ai face dac-aş sări pe fereastră?

— Nu săriți dumneavoastră, don' locotenent, zise plutonierul, deodată treaz.

— Dar dacă sar?

— Nu săriți. N-aveți pe unde.

— Măi, dar dacă sar? Urmă o tăcere.

— Avem ordin să tragem în plin, îngână plutonierul. Friedmann nu spuse nimic. Deodată se umflă în pieptul lui ca un hohot de plâns, o durere sfâşietoare, ascuțită, aproape dulce. „Am să mor", se gândea el. Ştia. Înțelegea. Era limpede. Şi-şi aduse aminte de rezervistul care căzuse din pricina unui ordin al lui, şi de alții, şi

de alții, şi de Sterie, şi de soldatul Fotache, agentul de legătură, şi de Golubenko. Începu să vorbească, nici el nu ştia despre ce, despre oameni, despre omenie, despre iubirea de oameni şi batjocura de oameni. Deodată auzi glasul plutonierului, schimbat, speriat:

— Don' locotenent, nu mai vorbiți aşa!

Friedmann însă continuă: nu se putea opri. Plutonierul îl zgâlțâi de umăr.

— Don' locotenent, tăceți! Nu vorbiți aşa!

Friedmann amuți. Îşi dădu seama că cei doi jandarmi tăceau; nici suflarea nu le-o auzea. Friedmann râse slab, în întuneric:

— Şi ce-o să fie dacă nu tac?

Urmă o scurtă tăcere. Apoi plutonierul îngână:

— Eu trebuie să raportez ce-ați făcut, şi dacă nu vorbiți, poate scăpați mai uşor...

Friedmann tăcu. Ar fi vrut să continue să vorbească, să-l audă soldații, țăranii, toți cei care mai erau trezi în vagon la ora aceea. Dar nu putea. Nu putea mişca limba. Ba putea. Dar îi fugiseră gândurile. Speranța. Speranța cu care îl înjoseau, îl zdrobeau. Nu-i spuneau ce-1 aşteaptă, ca să-l macine cu frica şi cu speranța. „Vinde-te, că poate atunci scapi. Taci, că poate atunci scapi. Umileşte-te, linge-ne cizmele, că poate atunci scapi. Dansează ca o paiață, strâmbă-te, fă-ne să râdem, că poate atunci scapi." Şi pe urmă, după ce au râs bine, un glonț în cap. Friedmann se întinse cât era de înalt, se înțepeni drept de tot şi ridică fața, cu ochii închişi, şi reîncepu să vorbească. Degeaba îl tot întrerupea plutonierul, îngrozit de ce aude, el vorbea înainte, în tăcerea care se lăsase în vagon.

Târziu de tot tăcu, obosit, şi începu să moțăie. Îl trezeau oamenii cu întrebări care veneau din întuneric. El spunea adevărul. Nu ştia ce spunea; nici nu se gândea înainte, nicio clipă; spunea ce-i venea în gură.

Mai trecu un ceas, două, şi-l lăsară în pace. Se gândeau şi ei, în întuneric, la ce le spusese. Cine erau? Ce erau?

Trenul se opri într-o gară în care se auzeau glasuri multe, tropăitul unei mulțimi, răcnete. Luminile erau puține. Se deosebea un furnicar de mantale, de căciuli, de puşti; se auzea acuma desluşit vorbind ruseşte, chemări pe nume ruseşti. Unul din jandarmi se strecură printre oameni spre capătul vagonului. Peste două-trei minute, se auzi glasul lui, de afară, cântând

prelung:

— Paşcaani!

În compartiment tresăriră glasurile groase ale ruşilor, care repetau numele gării. Friedmann îi auzi cum se trezesc unii pe alții, aruncau sacii şi desagii pe fereastră şi ieşeau tot pe fereastră, strigând şi râzând.

— Ce, e Paşcani aici? întrebă plutonierul, cu glas adormit.

— Haideți în compartiment – suflă al doilea jandarm – nu e, da aşa a strigat Ghiță ca să-i scoată afară.

— Uite al dracului bezmetic, ce-i în stare să facă! exclamă plutonierul, intrând în compartiment. Friedmann îi urmă, inert, pasiv. Căzu pe o bancă şi adormi. Ştia că trebuie să stea treaz, să încerce să scape. Şi nu putea. Frontul îi distrusese nervii. Nu mai putea sta treaz când îi venea somnul. Adormi, cu un simțământ de teamă, de cumplită strângere de inimă. Dormea de o jumătate de oră (trenul nu se mişcase) când îl trezi din somn o izbitură în cap. Tresări, amețit, şi văzu prin pătratul de mai puțin întuneric al ferestrei cum zboară o umbră mare rotundă şi bufneşte, căzând în compartiment. Apoi auzi glasul unuia din jandarmi:

— Scoală, Ghiță, că au prins şmecheria!

În aceeaşi clipă, făcându-şi loc liniştit, fără prea mare delicatețe, soseau pe coridor ruşii. Intrară în compartiment şi unul începu să prindă la fereastră sacii pe care-i aruncau doi de afară, pe când trei le cărau la pumni celor pe care-i găsiseră în compartiment. Vorbeau mârâit pe ruseşte şi buşeau cu pumnii mari şi grei. Românii trăgeau şi ei. Friedmann se trezi cu un pumn în ureche, care i-o lăsă fierbinte şi parcă de două ori mai mare, şi cu altul în cap, care-i sparse chipiul într-o parte şi i-1 înfundă peste ochi şi peste nas. După un minut de îmbrânceală şi de icnituri înfundate, ajunse cu jandarmii pe culoar, iar ruşii se liniştiseră şi, umplând iar compartimentul, vorbeau cu glas scăzut. Unul râse.

Jandarmii nu spuneau nimic. Plutonierul îl înjurase o dată pe Ghiță, melancolic:

— Băga-te-aş în..., măi Ghiță, mă! Deştept eşti, fire-ar mama ta a dracului de bezmetic!

Ghiță nu răspunse. Îl dureau coastele. Îl dureau şi pe Friedmann, căruia îi venea să râdă. I se părea atât de mică şi de departe întâmplarea, trupul lui atât de departe, şi-i iubea atât de tare pe ruşii de alături, care se duceau acasă să facă revoluție, că

ar fi vrut să le vorbească. Încercase înainte, dar nu se putuse înțelege eu ei. Şi acuma, deodată, îl fulgeră gândul că ei l-ar scăpa dacă ar şti ce e cu el. Aveau arme, şi-l puteau scăpa. Dar n-avea cum să le explice, nu ştia niciun cuvânt, şi era întuneric beznă, nu putea să le explice prin gesturi. Poate dacă se făcea ziuă curând.

Dar nu se făcu ziuă, şi trenul ajunse la Paşcani. Ruşii ieşiră din compartiment, strivindu-i pe ceilalți de pereții culoarului, şi unul se întoarse şi-l bătu pe umăr pe Ghiță, spunându-i cu o gravitate în care se simțea un fir foarte ascuns de ironie:

— *Vot, tî: zdieşi Paşcani*![54]

Friedmann ar fi vrut să strige după ei cuvintele ruseşti pe care le ştia: *Tavarişci! Svaboda!* Dar n-avea niciun rost. Ar fi fost pentru ei un ofițer român cu chipiul spart şi înfundat pe ochi, care le vorbeşte fără noimă, cu două cuvinte. Nu, n-avea rost. Dar dacă ar fi fost ziuă, le-ar fi explicat prin semne, şi l-ar fi salvat! Erau înarmați, şi l-ar fi salvat! Aşa însă nu mai era nicio scăpare; decât poate (şi rânji amar la josnicia şi laşitatea speranței acesteia absurde), să nu se fi hotărât moartea lui. Şi poate avea să fie relativ liber, şi să fugă, să scape încotrova, şi de acolo să înceapă iar *le travail,* munca. Revoluția nu era departe, şi era inevitabilă.

Dar colonelul-comandant al regimentului îl ținu sub pază într-un adăpost lângă postul de comandă al regimentului, două zile, până primi ordinele verbale, şi până găsi omul care-i trebuia. În aceste două zile, Friedmann stătu pe pat, fumând şi gândindu-se. Se gândea la ce învățase. Era limpede desfăşurarea întregii istorii, a întregului război; simțea că vede limpede şi viitorul. Închidea ochii, şi zâmbea: „O să fie bine", se gândea el. Îşi aducea aminte de când era copil şi când fusese în vizită, acasă la părinții lui, un rabin care-i spusese că trebuie să spuie totdeauna „o să fie bine". „Pentru mine n-o să fie bine, se gândea el, asudând de frica morții. Dar o să fie bine pentru alții. Foarte bine. Dac-aş putea, aş mai face tot aşa? Da, tot. Tot, numai că nu m-aş lăsa prins; aş da lovitura înainte să ne trădeze pe toți cine ştie ce lepră din ciocoiaşii ăia. O să fie bine. O să fie bine."

Îl sculă din pat, dimineața, un plutonier cu casca în cap şi cu puşca în mână. Friedmann nu dormea. Se uită la plutonier (un

---

[54] Uite, măi: aici sunt Paşcanii! *(rus.)*

bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, ciolănos, cu mustaţă galbenă şi nasul coroiat, cam strâmb înspre dreapta, şi nişte ochi mici, rotunzi, verzi), îl privi în ochi şi se făcu gri la faţă.

— Don' locotenent, trebuie să mergem undeva, zise plutonierul cu un zâmbet liniştit şi tâmpit.

Friedmann se dădu jos de pe pat (nu se dezbrăcase de cinci zile) şi începu să se încheie cu mâinile tremurând. Apoi îşi trase şi mantaua, voi să-şi pună şi chipiul, dar, când îl văzu cât e de spart, îl lăsă pe pat.

— Hai, zise el şi ieşi.

Trecu pe lângă soldaţi care se dădeau la o parte şi-l priveau. Nu ştia că are pe faţă un zâmbet absent. Mergea înainte prin tranşeea care ducea spre linia a treia, până ieşiră pe câmp, după un dâmb. Era soare, cerul albastru era curat, fără un nor, ciripeau scurt, ascuţit, nişte rândunele care treceau prin văzduh. Pământul noroios începea să se acopere de iarbă scurtă, ca un nor verde. Mirosea a pământ, a verdeaţă, aerul era uşor şi curat. „Ce frumos! se gândi Friedmann, şi deodată i se umplură ochii de lacrimi care începură să-i curgă pe faţă. Ce frumos e, ce frumos, ce frumos!" hohotea de plâns un glas în inima lui. Mergea anevoie, şi-l auzea pe omul aceia cum păşeşte greu după el. Ar fi vrut să cânte de bucurie şi durere. Ştia melodia *Internaţionalei,* dar nu ştia cuvintele: îi auzise pe soldaţii ruşi cântând-o. Începu să fredoneze, gâtuit, cu glasul tremurând. Nu-i păruse rău de viaţă vreme de un an de zile şi mai mult. De la începutul războiului. Acuma îi părea. I se sfâşia inima de o durere subţire, ascuţită şi tremurătoare ca un ţipăt prelung-prelung. Fredona *Internaţionala,* cu gura închisă, şi deodată se întoarse şi se îndreptă spre plutonierul care-1 urma la vreo şase-şapte paşi cu puşca în mână. Porni spre el, cântând cu gura închisă, cu lacrimile curgându-i pe faţă şi cu o asemenea privire, încât plutonierul îşi pierdu cumpătul, se făcu alb la faţă şi trase fără să-şi dea seama. Friedmann auzi împuşcătura şi nu simţi nimic. I se făcu cald şi văzu în faţa ochilor pământul, cu firele verzi de iarbă care ieşeau din el. Îşi pierdu cunoştinţa înainte de a fi atins cu faţa pământul. Plutonierul îl mişcă cu ţeava puştii, văzu ochii sticloşi, dar îi mai trase un glonţ în cap, ca să fie mai sigur.

Fusese înscris în controalele regimentului. Scriseră lângă numele lui: *Căzut pe câmpul de luptă,* şi data. Aşa erau ordinele.

Ghighi Duca fu grav rănit în primăvară şi zăcu două luni între

viață şi moarte; avea dureri cumplite şi i se făceau injecții cu morfină ca să i le aline.

În toamnă, reapăru în Iaşi, scutit de serviciul de campanie pentru cauză de incapacitate fizică. Şi, într-o seară, se duse la teatru, să vadă marele succes ieşean, *Marşul nupțial* de Henry Bataille, cu Maria Ventura, Tony Bulandra şi tânărul Ion Manolescu. Lumea era aceeaşi, ofițerii pudrați, cizmele de lac, eghileții, cucoanele în rochii din postav militar vopsit sau în rochii vechi transformate, şi cu pălării făcute din resturi, şi fardate, cu ochi strălucitori, râzând tare. Ghighi Duca, palid, supt, cu cearcăne vinete sub ochi, cu oasele tâmplelor ieşite prin piele, ieşise în foaier, când se trezi față în față cu Augusta Hagibei, în negru. Era în doliu. O salută, de surprindere. Ea zâmbi silit.

— Ce s-a întâmplat? Ai pierdut pe cineva? întrebă el.

— Nu ştiai? Săraca Alexandrina a scăpat, dar bărbatu-său şi Hagibei, amândoi, au murit de gripă infecțioasă.

Ghighi Duca zâmbi strâmb.

— Asta nu e rău. O să fii mai liberă.

Ea tăcu şi se uită oblic, în jos. Ghighi şopti:

— Ascultă, spune-mi: tu ai fost, astă-primăvară? Tu ne-ai denunțat?

— Nu înțeleg. Eşti nebun, murmură ea, zâmbind.

— Nu face pe proasta. Am înțeles. De altfel, degeaba: am scăpat toți, afară de nenorocitul de ovrei.

Augusta păli; îi păliră şi buzele; îi străluceau ochii ca de febră.

— Trebuie să recunoşti – murmură ea surâzând grațios – că era cât pe ce să crăpi!

Lui Ghighi Duca i se tulburară ochii. Şopti printre dinți:

— Taci, că-ți trag nişte palme de-ți lipesc creierii de pereți! Bestie! Te-aş strivi sub picioare, scârnăvie!

Ea se făcu şi mai palidă. Murmura zâmbitoare, cu buzele tremurânde:

— Era să crăpi! Era să crăpi! Era să crăpi!

Poate că ar fi lovit-o, dar atunci sună de începerea spectacolului, şi luminile scăzură. Se întoarseră amândoi şi plecară în direcții diferite, să-şi ia locurile.

PARTEA A UNSPREZECEA

SALATA

I

În comitatul Trei-Scaune din Transilvania exista în veacul al XIX-lea o familie de mică nobilime provincială, cu numele Debretzy. Nu se cunoaşte obârşia ei; nu se ştie când şi care rege al Ungariei sau palatin al Transilvaniei l-a lovit pe umăr cu latul săbiei pe un om numit Debretzy şi i-a dat acolada şi sărutarea. Vreme de câteva veacuri cei din neamul Debretzy au fost stăpâni de moşii pe care le lucrau ţăranii, şi au luat de la ţărani dijmă în grâu, corvezi cu carele, cu vitele şi cu braţele, daruri silite în păsări, unt şi ouă; şi uneori dreptul primei nopţi la căsătorii. Dacă ţăranii crâcneau, cei din neamul Debretzy, indignaţi că nişte iobagi ticăloşi îndrăznesc să puie la îndoială ordinea şi dreptatea unei lumi lăsate aşa de Dumnezeu, binecuvântată de Biserica Romană şi Universală şi consfinţită prin pactele şi statutele palatinatului Transilvaniei, puneau să-i spânzure. Altă dată, când îl vedeau pe vreunul mai zdravăn şi mai îndrăzneţ, îl luau cu ei la război: dacă crăpa în bătălie sau pe drumuri, era bine, că nu mai crâcnea; iar dacă se întorcea acasă viu şi cu pradă, iarăşi era bine, căci devenea omul stăpânului şi spera să mai fie luat o dată, şi să se mai îmbogăţească.

Pomeniţi în acte de pe vremea principelui Gabriel Bethlen, curând după anul 1600, cei din neamul Debretzy au găsit de cuviinţă să se lepede de Papa şi de Roma, şi de Biblia latină. „Suntem nişte oameni liberi sau nu suntem? Ne e frică de cineva pe lume? Avem vreun stăpân? Nu! La ce ne mai trebuie atunci o persoană interpusă, un negociator între noi şi Dumnezeu şi un stăpân al conştiinţei noastre? Conştiinţa noastră e a noastră cum sunt ai noştri ţăranii; Dumnezeu e al nostru cum e a noastră sabia de la şold!" Iar ţăranilor le-au spus: „Oameni buni, adevărul e în *Instituţiunile* lui Johannes Calvinus; oricărui nobil care nu crede în ele îi dăm foc la castel şi-i luăm vitele; vă dăm şi vouă din ele; veniţi să ne mântuim conştiinţa noastră liberă!"

Astfel, în deceniile care au urmat, cei din neamul Debretzy au tras nu o dată sabia pentru apărarea iubitei lor fără de zâmbet, religia catolică reformată.

În a doua jumătate a veacului al XVII-lea, când principele Francisc al II-lea Rakoczy s-a răsculat împotriva Casei de Austria,

cei din neamul Debretzy şi-au poftit secuii şi maghiarii de pe moşii să încalece pe cai şi să meargă la război, pentru religie, libertate şi (când nu vedea prinţul) jaf. Rakoczy îi iubea pe aceşti căpitani secui, înalţi şi cu pielea măslinie; într-o seară, găzduit în casa unuia din ei, a băut în cinstea gazdei sale Debretzy dintr-un pahar de cristal de Boemia, cu flori tăiate în sticlă. Acest pahar, ţinut într-o cutie de fier pe care a ros-o rugina, s-a păstrat din tată în fiu şi se află şi azi în mâna celui din urmă coborâtor din neamul Debretzy.

Mai târziu, când, într-o vestită dietă a magnaţilor, Maria Theresia de Habsburg, împărătească a Sfântului Imperiu Romano-Germanic, regină a Boemiei şi Ungariei, arhiducesă şi ducesă a Austriei, Carnioliei, Stiriei şi Carintiei şi aşa mai departe, a cerut supuşilor ei maghiari apărare şi ocrotire, în sala adunării magnaţii au scos sclipitoare paloşe turceşti şi galante strigăte latine: *„Vitam et sanguinem pro rege nostromaria-Theresia!" În* clipa aceea, în suita unui magnat transilvan, a tras sabia şi un Debretzy; pe urmă acesta a mers călare prin Silesia şi Bavaria, şi Palatinat, şi Württemberg, în lung şi-n lat, multă vreme, şi a observat că fumul prafului de puşcă ars de tunurile franceze, prusiene şi austriece miroase la fel şi că, de asemenea, la fel miros după câteva zile câmpurile de bătălie presărate cu cadavre de ţărani francezi, prusieni şi austrieci, în uniforme albe, albastre şi verzi; şi a mai observat că în schimb aurul banilor din lăzi şi al podoabelor din biserici n-are niciun miros. S-a întors acasă după ani şi ani de zile, a cumpărat pământuri întinse şi şi-a botezat fata şi fetele rudelor cu numele „regelui Ungariei", Maria-Theresia. De atunci datează preferinţa pentru acest nume în neamul Debretzy, în care multe fete l-au purtat.

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea, cei din neamul Debretzy erau cunoscuţi numai în colţul lor de comitat şi vestiţi pentru statura lor înaltă. Se mândreau cu alianţa prin căsătorie a unor seminţii atât de nobile ca a conţilor Apor şi mai ales a baronilor Apor, care aceştia din urmă n-au vrut niciodată să accepte o schimbare a titlului lor, moştenit, ziceau ei, de la un general al regelui Arpad (dar mai probabil de la un soldat al dinastiei de Anjou).

Exista un colonel von Debretzy, care comanda un regiment de cavalerie şi a murit fără copii; apoi două fete tomnatice, Maria-Theresia şi Carolina-Francisca-Josepha, şi fratele lor mai tânăr,

Carol von Debretzy. Carolina-Francisca-Josepha şi Maria-Theresia îl luau pe băiat în caleaşca lor cu hamurile bătute în ţinte de argint, trasă de cai frumoşi cu trandafiri la urechi, şi se duceau în trap mare în vizită la castelele şi conacele rudelor. Acolo beau ceai şi fumau ţigări subţiri de foi. Discutau ore întregi mereu acelaşi subiect: dacă neamul Bathory e mai vechi şi mai ilustru decât neamul Bethlen; dacă exista în comitat vreun neam mai bun decât neamul Apor şi neamul Debretzy; că baronii Fay de Uramhaza nu erau cunoscuţi, nu zic pe vremea regelui Ştefan, dar nici măcar sub dinastia angevină.

După aceea, se plictiseau şi schimbau subiectul. Maria-Theresia spunea că un *nemeş* nu poate răbda nedreptatea şi lipsa de generozitate; iar Carolina-Francisca-Josepha răspundea că un *nemeş* trebuie să-şi dea viaţa pentru cei mai slabi decât el şi nu trebuie să mintă, nici să facă vreo faptă urâtă, şi exemplul cel mai bun e strămoşul care şi-a oferit viaţa pentru „regele" său Maria-Theresia de Habsburg-Lorena şi a îmbătrânit în războaie; dar Maria-Theresia sărea şi declara că exemplul cel mai bun era strămoşul care s-a lepădat de catolicism şi a trecut la religia reformată, fiindcă aşa-i cerea conştiinţa lui, cu toate persecuţiile la care se expunea astfel! Şi de aici se certau, iar Carol von Debretzy, băiat de zece ani, asculta cu ochi mari, fără să observe că sunt cam nebune.

Când se plictiseau şi de discuţii despre morala cavalerească, plecau îndărăt spre casă. În curte, aşteptau ţărani cu mustăţi şi cizme. Părinţii şi strămoşii lor merseseră la război pentru religia evanghelică şi pentru jaf, sub căpitănia părinţilor şi strămoşilor bătrânelor domnişoare Debretzy. Ţăranii îşi scoteau pălăriile.

— Ce vreţi? întreba Maria-Theresia sau Carolina-Francisca-Josepha, cu o pasăre împăiată pe pălărie, un dram de nebunie în ochi şi cotul pe marginea trăsurii.

— Excelenţă, iarna a fost grea şi am mare nevoie de un sac de grâu. Mă rog foarte frumos, daţi-mi un sac de grâu împrumut.

— Un *nemeş* nu dă cu împrumut! spunea râzând bătrâna domnişoară Debretzy, Maria-Theresia sau Carolina-Francisca-Josepha. Antal! Dă-i omului ăstuia doi saci de grâu! Tu ce vrei? întreba ea întorcându-se către următorul ţăran.

— Excelenţă... aş vrea un sac de grâu împrumut, că nu mai am...

— Un nobil nu dă împrumut, ci în dar! Antal! Dă-i şi ăstuia doi

saci de grâu.

Țăranii mulțumeau, înclinându-se până la pământ, şi plecau vorbind între ei:

— Tu, Pişta, sau Şandor, sau Ianoş: dacă toți boierii ar fi ca ăştia...

Pişta, sau Şandor, sau Ianoş întâi scuipa, apoi se gândea şi în sfârşit întreba, gâfâind sub povara sacului:

— Ce-ar fi, tu?

— Ar fi nişte sfinți, tu Pişta, sau Şandor, sau Ianoş.

— Pe dracu sfinți..., ar fi cerşetori, prostule. Ia saltă-mi sacul ăsta pe umăr, că nu ştiu cum l-am apucat şi-mi tot alunecă.

Încă n-ajunseseră cerşetori, când Carol von Debretzy îşi făcea serviciul militar în al doisprezecelea regiment de husari, „Maria-Theresia" din Seghedin. Un straja-meşter băut îi găsi nu ştiu ce pricină soldatului Debretzy şi-i vorbi nu numai aspru, ci şi jignitor. Soldatul Debretzy, care era mai înalt cu un cap decât toți oamenii din escadron, răspunse iute şi brutal. Straja-meşterul îl înjură de mamă. Soldatul Debretzy trase sabia, o roti prin aer şi-l lovi în cap, tăindu-i în două obrazul, tâmpla şi urechea. În ultima zecime de secundă, muiase brațul, căci se înfuriase cumplit, dar nu voia să ucidă om; de aceea, oțelul nu sparse osul craniului. Straja-meşterul zăcu şase luni la spital între viață şi moarte, iar Carol von Debretzy fu judecat de Curtea Marțială. Colonelul Gabriel von Debretzy vorbi cu judecătorii şi le arătă că băiatul fusese jignit cum nu poate răbda nu un nobil, dar nici măcar un maghiar de rând. Sentința fu astfel mai blândă: cinci ani de puşcărie într-una din fortărețele monarhiei.

Când ieşi din temniță, frumos, subțire şi înalt, cu mustăți mari, blonde, şi o paloare romantică datorită cazematei întunecoase, umede şi pline de şobolani unde fusese închis, surorile lui nu mai aveau nici pământ, nici casă. Nimic nu le mai rămăsese decât hainele de pe ele, caleaşca şi caii, cu care se mutaseră la rudele lor Apor. Ca şi strămoşii lor dinainte cu o mie de ani, câtă vreme aveau cai şi o casă pe roate, se simțeau slobode şi neatârnate; unde se găsea nutreț pentru cai, era bine şi puteau rămâne.

Dar Carol, care era bărbat, trebuia să învețe o meserie. Se duse la universitate, la Viena, se întoarse inginer şi intră în slujba uneia din noile societăți petrolifere. Era vremea când se deschideau mereu noi puțuri de petrol sub Carpați, între 1880 şi 1900. Inginerul Debretzy lucră întâi la exploatările din Galiția;

acolo însă începu să fie rău-văzut; se spunea în şoapte despre el că e socialist şi prietenii dezmințeau cu indignare această bănuială dezonorantă pentru un nemeş. Lucru de nemaiauzită ruşine la un fiu al neamului Debretzy, socialist! Nu mai fu invitat prin castele. Prietenii mai nobili nu-i mai spuseră „tu". Avu două dueluri. Societatea îl mută la exploatările ei din România. Aici cunoscu în tren o domnişoară Sofia Lascari, se îndrăgosti de ea şi, după o curte scurtă şi furtunoasă, fugiră împreună în Transilvania, lăsând familia fetei furioasă de escapada neiertată cu un străin care nu numai că nu era ortodox, dar nici măcar catolic, şi n-avea niciun pogon de pământ.

Carol von Debretzy muri foarte curând şi soția lui rămase silită să ceară mila părinților. Maică-sa, Davida Lascari, ar fi primit-o; dar domnul Lascăr Lascari puse o condiție: să nu vadă copilul. Astfel că Maria-Theresia, fiica lui Carol von Debretzy şi a Sofiei Lascari, fu crescută de mătuşile Maria-Theresia şi Carolina-Francisca-Josepha, care fumau ţigări de foi, citeau romane ruseşti şi-i povesteau despre sufletele nobile şi cavalereşti ale strămoşilor. Pe Sofia von Debretzy, Lăscăruş Lascari, apucat de o cumplită lăcomie de bani în preajma morții, o mărită cu un oarecare Şufană, ajuns din nimica toată milionar, fiindcă avusese terenuri petrolifere. Sofiei nu i se îngădui să-şi vadă fiica.

După marele război şi prăbuşirea vechii monarhii (mătuşile muriseră), fata Sofiei se căsători cu un căpitan din armata română, tânăr ofițer de mare viitor, dacă nu s-ar fi întâmplat în viața lui o întorsătură neaşteptată, pornită din câteva cuvinte schimbate la o serată în casa doamnei Vorvoreanu.

Casa aceasta era aşezată pe una din străzile mai vechi ale unui orăşel de frontieră. Peste acoperişurile de olane se vedeau, în seara aceea de început de vară, coroanele plopilor şi sălciilor negre în văzduhul de un albastru palid, în care, sus de tot, plutea cornul subțire al lunii şi o stea.

Printre casele scunde, cu viță-de-vie cățărată pe streşini, acoperite cu olane şi spoite cu var, era una mai înaltă. Avea două etaje şi ziduri groase de cărămidă şi piatră, un balcon cu grilaj de fier, o poartă mare în ai cărei stâlpi erau săpate ocnițe unde putea şedea câte un om; şi într-adevăr aici şezuseră cândva arnăuți de pază, cu hangerele şi pistoalele la brâu. În acea seară de vară a anului 1925, casa avea ferestrele luminate; veneau mereu trăsuri cu cucoane şi cu domni care intrau în curte, copitele cailor

țăcăneau pe piatra caldarâmului, ofițeri călări soseau câte doi, câte trei, vorbind şi râzând, şi salutau în poartă pe superiorii lor care se dădeau tocmai jos din trăsură cu mişcări greoaie; generalul-comandant al garnizoanei veni cu patru ofițeri după el, toți călări. În curte, slugile casei şi ordonanțele trimise înainte legau caii sau îi plimbau în rotocoale în jurul unui nuc uriaş şi bătrân. Iar de peste drum, din cea de-a doua casă cu două etaje de pe strada aceea, şi pe care scria *Marele Hotel Unirea.* Cele cinci prostituate ale orăşelului, subalimentate, mizere şi oribil vopsite cu alb şi roşu, dădeau la o parte perdelele şi admirau cu timiditate pe strălucițiii invitați ai doamnei Vorvoreanu, stăpâna casei celei mari, pe care-o moştenise în 1907 de la soră-sa, doamna Smadoviceanu, mare proprietară în județ.

Locotenentul Turtureanu, care venise dimineața dintr-un pichet de pe frontieră, se rugă de prietenul său locotenentul Spahiu, aghiotantul generalului-comandant, să-l introducă şi pe el la balul doamnei Vorvoreanu:

— Prezintă-mă, monşericule, să mai văd şi eu altceva decât țărani bulgari, comitagii şi broaşte din Dunăre. Mi-e dor de-un ceas de viață civilizată.

Locotenentul Spahiu, în pantaloni lungi cu *sous-pied,* ghete de lac cu pinteni, eghileți, mănuşi albe şi cravată ca zăpada sub guler, se uită la locotenentul Turtureanu. Acesta avea o bluză de pânză ieşită la soare, cizme pline de praf şi pete întunecate la subsuori, unde haina îi era udă de sudoare. Sabie n-avea. Ar trebui să-i dea un rând de haine de-ale lui, să-i facă rost de o sabie, de cizme sau botine de lac, cu pinteni... O bătaie de cap teribilă.

— Dacă dai şampanie, te iau, zise el într-un târziu.

Locotenentul Turtureanu, mare, osos, cu un născior subțire şi cârn şi ochişori rotunzi, cenuşii, apropiați de nas, râse cam galben, dar îi era prea poftă să se ducă:

— S-a făcut, monşericule. S-a aranjat!

Asta se petrecuse înainte de prânz. La opt seara, în mare ținută şi cu ochii sticlind, mergeau amândoi, foarte țepeni, pe strada care duce de la geamie în jos spre Dunăre. Soldații în trecere îi salutau, vânzătorii turci de alune şi floricele de porumb le ofereau marfa, nişte țigănci se țineau după ei, întinzându-le buchete de flori pe care cereau un preț exorbitant; dar cei doi tineri ofițeri mergeau înainte, bățoşi, cu bărbia sus, mârâind câte un „hai

sictir” printre dinți, ca să scape de vociferările vânzătorilor ambulanți. Negustori din oraș, graşi şi gravi, cu soțiile lor pieptoase şi spătoase şi cu fetele gătite, plecați cu toții la plimbare spre aleea de plopi de pe lângă Dunăre, răspunseră cu deferență la salutul elegant şi superior al celor doi ofițeri, care le-ar putea face cinstea – cine ştie? – să le ceară fetele în căsătorie. Fetele care ştiau şi ele asta, şi din care una, la întrebarea: „Cu ce fel de om ai vrea să te măriți?” răspunsese „Nu concep decât ofițer”, se roşiră, zâmbiră grațios, cu ocheade mult-grăitoare, şi una se uită chiar peste umăr, dar fără succes, căci amândoi erau prea amețiți ca să le dea atenție. În schimb, tinerii ofițeri se opriră în fața „caselor” doamnei Vorvoreanu, cum i se zicea în orăşel masivei clădiri cu balcon de fier forjat, şi stătură o clipă, ezitând. Era poate încă devreme, se gândi locotenentul Spahiu, şi va fi mai uşor să-şi introducă invitatul de contrabandă mai târziu, la înghesuială. Afară de asta, băutura îi dăduse idei. Îl luă de braț pe locotenentul Turtureanu şi-l întrebă:

— Ascultă, monşer... Ce-ai zice de o incursiune pe la *Unirea?*

Celălalt se uită la el, apoi se-ntoarse şi se uită la hotelul în fața căruia stăteau. Rânji şi zise:

— S-a aranjat! O să dansăm mai uşor p-ormă!

Şi intrară amândoi, râzând, zăngănind din săbii şi din pinteni, ca să urce pe scara întunecoasă. Dar uşa era închisă. Bătură în geamul murdar, prin care aproape că nu se mai distingea nimic înăuntru. Bătură de câteva ori, din ce în ce mai tare. Până apăru o femeie sfrijită, într-un halat care părea cenuşiu, fie din pricina murdăriei geamului, fie din a murdăriei proprii. Femeia ținea în mână o lampă cu petrol şi se uita la ei, orbindu-i cu lumina roşiatică.

— Ce e cu voi, mă? întrebă locotenentul Turtureanu. Ce v-ați încuiat aşa?

— Ne-a închis domnu’ doctor de la primărie, zise femeia pe un ton bosumflat şi trist. A fost azi după-amiază şi ne-a închis.

— Aoleo, fire-ați ale dracului de nenorocite, spuse fără patos Turtureanu, şi începu să coboare: Haide, monşericule, că aicea e prăpăd...

Jos, pe trotuar, mai stătură o clipă, să se dezmeticească în aerul blând şi mângâietor al serii de vară. Bătea un vânt uşor şi moale dinspre Dobrogea, peste Dunăre şi peste miile de hectare de bălți, canale, păpurişuri şi mlaştini, şi aducea miros de baltă, plin

de emanațiile noroiului, apei şi verdeții grase şi înflorite. Pe cer se aprindeau stelele. O trăsură trecu prin fața celor doi, înhămată cu doi cai cenuşii, de sânge englezesc, şi se opri în fața porții casei Vorvoreanu. Se dete jos un ofițer de talie mijlocie, țeapăn, cu fața pătrată, şi căruia-i sticlea monoclul sub cozorocul chipiului. Cu sabia sub braț, întinse o mână înmănuşată alb, ca s-o ajute pe cucoana de lângă el să coboare. Era înaltă şi subțire, într-o rochie de bal de mătase roz, cu multe falduri, şi o broboadă mare de mătase venețiană, brodată şi cu ciucuri, de un roz pal, aproape alb, pe părul buclat şi blond. Cei doi locotenenți salutară, clănțănind din pinteni. Ofițerul răspunse serios la salut, apoi îi oferi femeii brațul şi intrară amândoi în casă. Turtureanu şuieră printre dinți:

— Ce femeie, domnule! Mama lui! Ce-aş mai vrea şi eu una aşa la mine la pichet!

— Asta nu-i pentru tine, monşer, zise Spahiu. Îi face curte gheneralul, dar nea Petrică e gelos al dracului: e-n stare să se bată în duel cu gheneralul, când o simți!

Soldatul de pe capră strunea cu greu caii cei suri.

— Şi ce cai, mamă-mamă! murmură Turtureanu. Ce-aş mai vrea şi eu nişte cai dintr-ăştia...

— Multe ai mai vrea tu, zise Spahiu ironic.

— Mai vorbim noi, monşericule, zise găliganul. Mai vorbim noi, peste câțiva ani...

Dar Spahiu nu dădu atenție acestor cuvinte de care n-avea să-şi aducă aminte decât peste douăzeci de ani, cărunt, în bordeiul comandantului unei divizii de pe frontul dintre Nipru şi Don, generalul Turtureanu. Acuma se gândea numai că e prea târziu ca să mai stea pe trotuar şi, luându-l de braț pe celălalt, intră cu el pe poartă, în casă şi pe scara cea mare cu covor roşu, şi cu un portret mare al unui Preda Cozianu, serdar, cu işlic şi caftan îmblănit cu samuri, şi cu mâna pe hangerul din brâu-i de mătase ca guşa turturicii. Doamna Vorvoreanu, având alături pe fratele ei Şerban Lascari, ce venise s-o viziteze în provincie, îşi primea musafirii în capul scării. Avea o rochie neagră, care, după moda anilor acelora, n-ajungea până-n pământ; şi purta pe mâinile-i ofilite un singur smaragd mare şi întunecat ca o băşică de cristal plină cu otravă. Era căruntă, scofâlcită, cu obrajii căzuți, şi cu o plictiseală adâncă şi deznădăjduită în privirea-i pustie. Dădea recepția aceasta într-un scop anumit, ştiut numai de ea şi de

fratele său Şerban, bărbat scund, cu bărbuţă ce încărunţea, în frac şi cu decoraţii, şi cu mâinile împreunate sub burtica rotundă, ceea ce-i dădea un aer şmecher şi blajin...

— Ce lume... ce lume... murmură Şerban Lascari, uitându-se la fetele tinere în toalete albastru pal, verde ca apa, galbene, care dansau cu ofiţerii bostonul pe atunci la modă şi tangoul ce de-abia începea să fie la modă, pe podelele de scânduri lungi vopsite cafeniu închis. Erau şi civili în fracuri strâmte şi cu gulere prea înalte, prefectul, primarul, preşedintele tribunalului şi cu magistraţii mai tineri.

— Ce lume... ce lume... Nu-ţi vine nebunia, Eleno dragă? *Ça vous fiche le cafard, un trou comme ça.*[55]

— Eu am ajuns să mă plictisesc şi la Paris ca aicea... nu mai simt diferenţele, murmură doamna Vorvoreanu, apoi zâmbi binevoitor unei tinere perechi care urcase scara şi se înclină.

— Vă aşteptam... A început dansul fără voi, zise doamna Vorvoreanu, aproape maternă.

După ce se depărtară musafirii, domnul Lascari murmură:

— Ei, cum dracu nu vezi nicio diferenţă între Paris şi satul ăsta?

— Nu văd, gemu soră-sa. Pentru mine e totuna. Sunt bolnavă, Şerbane...

Şerban Lascari se uită la ea, mirat şi deodată atent. Era scofâlcită, într-adevăr, livid, cu cearcăne negre, şi pielea gălbejită ca pergamentul. De ce fel de boală putea fi vorba? A trupului sau a sufletului?

Generalul Ipsilanti, şeful de Stat Major al diviziei, înalt, subţire, strâns în uniformă ca într-un corset, cu faţa îngustă şi părul cărunt lins pe cap, se apropie cu monoclul în ochi.

— E o serată încântătoare, zise el înclinându-se. *Je vous remercie infiniment... je suis ravi!*[56]

Doamna Vorvoreanu zâmbi:

— Ai văzut ce fac eu pentru dumneata? Cilibia crede că pentru el dau balul; dar eu îl dau pentru dumneata, ca să invit pe cine-ţi place dumitale...

Şi se uită ca din întâmplare la cucoana blondă, cu buclele

---

[55] Te-apucă nebunia într-un fund de provincie ca ăsta... *(fr.)*

[56] Îţi mulţumesc foarte mult... sunt încântat! *(fr.)*

scurte pe cap ca un băiat, înaltă şi dreaptă în rochia de satin *rose-thé.* Avea nasul fin şi drept, fruntea boltită şi pură, ochi căprii, când veseli şi strălucitori, când întunecaţi şi sălbatici, şi un râs fermecător, cu dinţi ca mărgăritarele, neaşteptat la o fiinţă atât de înaltă şi cu portul de o mândrie nobilă şi la fel de sălbatică precum îi era uneori şi privirea sumbră.

— Cine e splendoarea aia? întrebă Şerban Lascari, în timp ce generalul Ipsilanti îi sărută mâna doamnei Vorvoreanu, recunoscător şi fericit, şi pornea spre cucoana în *rose-thé.*

— E nevasta căpitanului de colo, cela ţeapăn, pătrat şi cu monoclu, zise doamna Vorvoreanu, şi-i arătă un ofiţer care şedea la o măsuţă de joc cu primarul, preşedintele tribunalului şi medicul-şef al oraşului.

Ofiţerul era un bărbat de vreo treizeci de ani, încruntat şi fără zâmbet, cu ochi albaştri a căror privire fixă era greu de îndurat. Părea că nu vede nimic şi juca cu gravitate.

— Un căpitan Dumitriu... Ea ştii cine e? E fata Sofiei din prima căsătorie.

— Ce? Ia s-o văd! exclamă Lascari uimit şi se-ntoarse s-o vadă. *Ça*, *par exemple!*[57] Nu mă aşteptam! Ţţţ! E foarte, foarte bine! Da ştii că nu seamănă... nu seamănă deloc...

— Seamănă cu cei din partea lui tată-său... murmură doamna Vorvoreanu. Ştii că nu mi-a făcut nicio aluzie la rubedenia noastră... de altfel, te pomeneşti că nici nu ştie. În orice caz, nu eu trebuie s-o recunosc, ci ea pe mine, aşa că, te rog, nu te repezi s-o iei cu „nepoţico".

Şerban Lascari dădu din cap; înţelesese. Se-ntoarse spre generalul Cilibia, comandantul garnizoanei. Gras, roşu-vânăt, apoplectic, cu ceafa revărsată peste guler, cu burta uriaşă presărată cu nasturi de alamă şi cu decoraţii, generalul se apropie cu picioarele crăcănate:

— Coniţă Eleno, e de neuitat; poftim o floare, gâfâi el astmatic, întinzându-i un trandafir. Domnule Lascari, surioara dumitale e cea mai încântătoare fiinţă din lume... Din 1907 o cunosc, de când cu... în fine... şi de atunci sunt un adorator al dumneaei...

— Dacă-i aşa, n-o să-mi refuzi o rugăminte, zise doamna Vorvoreanu, în seara asta pe care am organizat-o pentru

---

[57] Ei, asta-i bună! *(fr.)*

dumneata, ca să nu te plictiseşti pe la noi... Nu mă refuzi, nu?

— Nu, coniţa mea. Nu, coniţă Eleno. Dar spune-mi repede că mă usuc de sete: aş vrea un şpriţ.

— Uite: Cezar, nepotu-meu, băiatul lui Şerban, e soldat în regimentul şaisprezece; dă-i drumul acasă, nu-1 mai pisa cu milităria...

Generalul Cilibia începu să râdă gras:

— Îmi ceri mofturi... tragi cu obuzierul de 105 în muşte... Mă prinţule! Generalul Ipsilanti, care vorbea cu doamna Dumitriu, sentoarse.

— Prinţule, vino-ncoace... Iartă-1 o clipă, coniţa mea... Ascultă-mă: să-i dai drumul soldatului Lascari, din regimentul şaisprezece roşiori; la vatră! La vatra părinţilor săi plugari! zise el şi începu să râdă gâdilat de contrastul dintre cuvântul militar făcut pentru o armată de ţărani şi cum ştia el casa Lascari din Bucureşti.

Generalul Ipsilanti se uită la doamna Vorvoreanu şi la Şerban Lascari, apoi dădu din cap, zâmbind, şi păru că vrea să plece iar, dar Cilibia îl apucă de mânecă:

— Ascultă, domnule...

Se uită la monoclul zveltului, uscăţivului şi foarte înaltului Ipsilanti.

— Ascultă, domnule. Dacă ţi-ai pune un monoclu şi în c..., ai fi bun de telescop!

Şi începu să râdă şi mai tare, gata să plesnească, vânăt de congestie. Generalul prinţ Ipsilanti tresări, înghiţi o dată în sec, apoi răspunse, pocnind din călcâiele împintenate:

— Domnule general, dacă v-aţi uita prin lentila dindărăt, aţi vedea prin cea din faţă totdeauna inamicul!

La acest răspuns marţial, Cilibia începu să răcnească de râs, încât doamnei Vorvoreanu i se făcu teamă că-1 vede căzând jos, fulgerat de apoplexie. Ipsilanti se înclină ţeapăn şi se duse s-o poftească la dans pe doamna Dumitriu. Cilibia îşi veni în fire, ceru un şpriţ şi zise:

— Îmi place, dobitocul! A, pardon, poate că sunteţi rudă... că dumneavoastră, protipendada, sunteţi toţi rude...

— Nu, cu el nu suntem, zise amabil doamna Vorvoreanu.

— E dobitoc, dar îmi place. În 1913, când înaintam în Bulgaria, tot sub ordinele mele era. În fiecare dimineaţă, primeam telegrame de la guvern: *Opreşte înaintarea. Supărăm marile puteri. Austro-Ungaria protestat majestatea Sa Regele.* Eu adunam ofiţerii la

raport: „Domnilor, căcănarii de miniştri vor să ne oprim. Noi mergem înainte. Încălecarea! Înainte marş!” Şi cine mergea ăl mai departe? Domnul colonel Ipsilanti. Bun băiat. Dobitoc, dar excelent băiat. Mai dă-mi un şpriț, coniță Eleno.

În clipa aceasta generalul Ipsilanti dansa un vals cu doamna Dumitriu şi murmura privind-o:

— Ştii că nu mă aşteptam să găsesc o persoană ca dumneata în orăşelul ăsta... Când te-am zărit prima dată, nu ții minte?

— Nu, zise doamna Dumitriu zâmbind cu farmec şi oarecare indiferență.

— Făceam un tur călare pe aleea de lângă Dunăre, şi dumneata erai cu copiii, cu căruciorul şi cu o femeie după dumneata...

— A, doica...

— Da, şi mi-am zis: „ai cui or fi copiii, că nemțoaica e remarcabilă”, spuse generalul, galant şi dezinvolt. Dansau în mijlocul sălii, sub policandrul de alamă în care lumânările de ceară fuseseră înlocuite cu becuri electrice. Pe urmă te-am văzut călare cu Petrică şi mi-am dat seama... Rareori am văzut femeie să se ție pe cal ca dumneata, parol...

— Am fost mai demult călăreață la circ, zise foarte serios doamna Dumitriu, dansând cu gravitate şi ținându-şi cu stânga un fald al rochiei roz.

Generalul o privi înlemnit, apoi râse şovăitor:

— Ei, asta-i... îți bați joc de mine... Eşti cucoană mare, nu eşti rudă cu Lascarii?

Ea zâmbi şi nu răspunse, înclinându-şi cu grație capul pe un umăr, fiindcă nu-i plăcea să-i vorbească în nas cineva care mirosea prea tare a vin.

— Aş vrea să ne mai vedem... murmură generalul.

Taraful de lăutari al vestitului Cascarache, cunoscut în toată balta Dunării, isprăvise valsul.

— Cred că doamna Vorvoreanu o să mai primească, zise doamna Dumitriu cu o răceală politicoasă.

— Da... dar eu aş ține să te văd mai curând, şopti generalul sărutându-i mâna.

Ea zâmbi amabil şi spuse cu fermitate:

— Sunt prea ocupată cu casa şi cu copiii. Când o să fie mai mari, o să ies în lume mai mult, şi-o să-mi facă foarte mare plăcere să vă văd.

— Când? şopti generalul, cu o patimă mimată cu exagerare.

— Păi... când se fac copiii mai mari, râse doamna Dumitriu: peste vreo cinci-zece ani...

Generalul Ipsilanti se înțepeni şi nu mai spuse nimic.

Târziu noaptea, pe străzile tăcute şi pustii, la răspântiile cărora vardiştii de noapte salutau pe ofițerul din trăsură, doamna Dumitriu îşi dădu de pe cap pe umeri vălul din mătase de Veneția. Bătea vântul dinspre Dunăre şi cerul se umpluse de nori, dar ei îi era cald.

— Ai câştigat sau ai pierdut? întrebă ca să spuie ceva.

— Câştigat, răspunse scurt căpitanul Dumitriu. Apoi, după îndelungă tăcere (copitele cailor păcăneau pe caldarâm şi roțile cu cauciuc uruiau înăbuşit), căpitanul îi luă mâna şi-o sărută de câteva ori, apăsat.

— Ah... mi-a luat-o vântul! exclamă doamna Dumitriu şi se-ntoarse cu vioiciune: broboada scumpă *rose-thé* zburase.

— Să ne-ntoarcem. Măi, Gheorghiță.

— Ordonați! zise soldatul de pe capră.

— Nu, las-o... o găseşte un om sărac, spuse doamna Dumitriu, uşor, cu mica beție de mândrie de care suferiseră pe vremuri mătuşile ei când se ruinau cu bună-ştiință.

Căpitanul o privi o clipă, uimit şi foarte impresionat: aşa ceva era ca în romanele cu eroi din lumea mare.

— Bine, dragă..., dar eu nu-ți pot cumpăra curând a doua, mormăi el, sufocat de admirație. Mână înainte, Gheorghiță.

Vântul era răcoros şi cu mireasmă de zăvoaie înflorite. Căpitanul Dumitriu murmură, luând mâna nevesti-si între ale sale:

— M-am gândit să cer o mutare... în altă garnizoană sau în altă armă.

Doamna Dumitriu nu spuse nimic. Apoi, după un răstimp, întrebă, încercând să pară indiferentă:

— De ce? Eşti bine aici.... Bine văzut... Comandanții te apreciază...

— Am să cer mutarea, repetă el încet. În altă garnizoană, sau în altă armă. Ai ceva contra?

Ea îşi puse capul pe umărul lui:

— Nu, dragul meu. Poate că e mai bine aşa...

Căpitanul Dumitriu o cuprinse cu brațul şi o strânse la piept. Ea, cu obrazul zgâriat de galonul aurit de pe epoleți, oftă fericită:

— Ce bine e...

— Mda, mormăi el grav, cu monoclul sub sprinceana încruntată.

A doua zi dimineață, căpitanul Dumitriu se prezentă la raport generalului Ipsilanti şi-l anunță în poziție de drepți, că e hotărât să ceară mutarea în altă garnizoană, sau în altă armă. Se uita drept la el, cu ochii lui albaştri a căror privire era greu de suportat.

Generalul, monoclat şi el, se schimbă la față şi se uită la hârtiile de pe birou:

— Hem... hem... da... bine, voi aviza...

Afară, pe fereastra cazărmii, se vedea un maidan pustiu, cu grămezi de gunoaie şi un câine slab care scobea pământul cu ghearele. Dincolo, un calcan enorm, lung de tot, de zid cenuşiu: cazărmile grănicerilor. De undeva, veneau țipete stridente de goarnă. Trompeții „boboci", în cerc în jurul unuia vechi, îşi încercau priceperea cu orăcăituri metalice, gâtuite. Apoi, iarăşi, trompetul cel vechi le arăta, sonor şi melancolic:

„Tre-ce, trece
Regimentul *zece...*"

Generalul Ipsilanti ceru la telefon pe colonelul comandant al regimentului care păzea frontiera de uscat cu Bulgaria:

— Ascultă, colonele, mi se pare că nu ți-a venit un ofițer în locul ăluia... cum îl chema? Ăla pe care l-au omorât comitagiii? Aşa, ăla. Ți-1 trimit pe căpitanul Dumitriu, de la Statul Major al diviziei... da, da, să mai vadă şi el puțină frontieră, aşa, ha-ha, sigur că da...

Afară, goarnele trompeților începători zbierau înfiorător, metalic, sub cerul alburiu şi incandescent.

II

Ziua fusese caldă, uscată, apăsătoare. Cerul albicios, fierbinte, n-arătase niciun nor. Bătuse vântul, dar un vânt cald, ca o suflare din gură de cuptor. Copacii (salcâmi cu frunzişul puțin şi subțire) erau plini de praful adus de vânt de pe stepă. Iarba pălise; se veştejea văzând cu ochii.

Pe la prânz, nimeni nu umbla pe ulițele satului. Într-o uliță se

stârniseră răcnete, la ivirea unui câine care turbase de căldură şi de sete; ţăranii îl goniră cu pietre, iar el fugi, chelălăind de moarte, până amuţi, după ultima lovitură la mir. Pe urmă iarăşi fusese tăcere.

Mai pe seară începuseră să umble care cu boi, cu ţărani bulgari, morocănoşi, într-însele. Trecuse o ţărancă turcoaică, cu feregea neagră; altele, tătăroaice, se adunaseră la puţul de la răscruce: femei cu şalvari liliachii sau trandafirii, cu multe cute şi cu fundul jos de tot, şalvari la care trăgea cu ochiul, mahmur, ostaşul de santinelă din poarta companiei, căruia i se încălzea ţeava puştii pe umăr, la soare.

Se întoarseră de la câmp şi plutoanele care făcuseră instrucţie; bluzele soldaţilor erau ude de sudoare, feţele trase, roşii, ochii sticloşi, gurile deschise, uscate de sete. Cei care duceau în spate manşoanele ţevilor de mitralieră cu răcire cu apă păreau zdrobiţi de povară, ca şi cei care cărau cutiile cu muniţii. Ofiţerii erau la fel de prăfuiţi ca şi soldaţii; tot cu sprâncenele şi genele cenuşii de colb, şi cu hainele ude de năduşeală; dar erau călări, şi caii, la pas, uzi şi ei, nu păreau obosiţi, căci trăgeau la grajd.

Căpitanul Dumitriu îşi pusese monoclul în buzunarul de la piept, căci se aburea mereu. Descălecă în curte, dădu ordinele pentru patrulele de frontieră din noaptea aceea, trecu iar prin curte, unde locotenentul Turtureanu pusese un soldat să-i toarne apă cu vadra pe cap şi pe trupul gol până-n brâu, şi-i striga:

— Don' căpitan, faceţi şi dumneavoastră duş!

Dar căpitanul era prea obosit. Deschise o portiţă de scânduri spoite cu var şi intră într-o curte cu zarzavaturi prăfuite – mai ales pătlăgele roşii şi vinete şi salată, toate cu frunzele parcă opărite de căldură, cenuşii de praf, pleoştite – şi intră în casa lungă, ţărănească, acoperită cu stuf. Pe când intra, mai auzi glasurile şi râsetele soldaţilor, tropăit de bocanci şi ţăcănitul închizătoarelor de la puşti, din care cei întorşi din patrulă scoteau cartuşele.

Doamna Dumitriu şedea într-un scaun pliant de pânză, la fereastra deschisă, şi se uita afară, la întinderea de pământ galben, cu iarbă săracă, balegi uscate şi fără niciun copac. Nici măcar cu tufişuri.

— Admiri natura? întrebă soţul ei. Ea dădu din cap:

— Îmi place, zise ea, şi se uită mai departe la asfinţitul roşu, cu dâre uriaşe de purpură trase pe cer deasupra stepei. Căpitanul se

duse să se schimbe în odaia de dormit. Aveau o odaie de dormit, una pentru copii şi una de mâncare, toate trei lipite cu lut pe jos, cu ferestre mici, pătrate, şi cu scoarțe țărăneşti pe pereți. Taranul bulgar la care stăteau se strânsese într-una singură şi feciorii lui se mutaseră pe la rude. Nu-i vedea nimeni. Gospodăria o ținea doica, ea vedea şi de copii, şi muştruluia ordonanța. Doamna Dumitriu şedea în scaunul pliant şi citea, sau se plimba pe câmp; iar căpitanul era toată ziua la instrucție, iar noaptea, adeseori, stătea la companie sau pleca pe frontieră cu patrulele.

Acuma ieşi din odaie, spălat, parfumat cu apă de colonia şi în veston alb. Era obosit şi-i era foame. Întrebă:

— Mâncăm ceva?

— Eva! chemă doamna Dumitriu.

Femeia vârî capul pe uşă, apoi dispăru. Peste câteva minute, începu să pună masa, ajutată de soldatul în papuci de postav kaki, vestă albă şi şorț. Aprinseră lampa cu petrol, pe care o înconjurară îndată zeci de muşte, de molii, de țânțari, care umblau pe sticla ei aburită. Cu picioarele fripte, gâzele amețite de lumină şi de căldură cădeau în farfuriile cu mâncare. Înotau în oțetul şi untdelemnul salatei de roşii.

— Calde sunt roşiile astea, zise căpitanul Dumitriu, la masă. Apoi bău apă şi zise: Caldă e şi apa. Pe urmă se opri din mâncat şi spuse:

— Parcă nici mâncarea n-are gust... Stătu o clipă şi se uită la nevastă-sa:

— Să nu-ți pară rău că ne-am luat... N-o să stăm aici o mie de ani...

— Mie îmi place, zise dânsa. Îmi place. Aici e pământ adevărat... oameni adevărați... ca în povestirile din Caucaz ale lui Tolstoi... De ce să nu fie bine? Suntem împreună, nu ne pasă de nimeni...

El îi luă mâna şi i-o sărută. Stătură mână-n mână multă vreme, la masa cu mâncărurile începute, cu salata în care se înecau moliile şi cu carafa cu apă sălcie, gălbuie, în lumina lămpii de petrol. Apoi căpitanul încercă iar să mănânce:

— Sunt proaste roşiile astea, zise el. Sunt fleşcăite. Ce au?

— N-au apă... E seceta asta...

— O să-ți dau mâine zece soldați, să ude toată ziua salata şi roşiile, zise el. Măcar atâta lucru să avem în pustiul ăsta... Hai să stăm puțin afară, că se face noapte, şi e senin...

O luă de braț și o conduse afară pe nevastă-sa, se-ntoarse și-i cără afară scaunul, își trase și el un scaun de răchită împletită și-și aprinse o țigară de foi. Iarăși îi luă, cu gestul său obișnuit, mâna lungă și îngustă, cu degetele ca fusele, și statură așa în întuneric, fără să spună nimic niciunul, sub bolta albastră, plină de stele sclipitoare, tremurătoare, picături de foc lichid. Pietrele erau calde, lutul era cald și aerul fierbinte. Urlau câinii în capătul satului. Trecură călăreți pe uliță; apoi, după o îndelungă tăcere, porni o patrulă. Alături, în curtea companiei, se auzea glasul răguşit şi răstit al lui Turtureanu:

— Hei, ostaş! Care eşti acolo? Ia vino la mine!

După aceea, câteva clipe, numai mormăituri nedesluşite, apoi, dintr-odată, plescăind zgomotos, palme. Un glas gemu:

— Nu dați, don' lent.

— Care să nu dau, icni duşmănos glasul lui Turtureanu, cu acompaniament de palme răsunătoare, care să nu dau, biserica şi parastasul şi închinarea cui te-a făcut?

Doamna Dumitriu tresări, şi mâna i se zgârci în mâna mare şi pătrată a soțului său.

— Ce face acolo omul ăla? întrebă ea cu glas schimbat. Ce josnicie... vai, ce groaznic, ce ruşine, murmură ea şi sări de pe scaun.

Căpitanul se ridică şi ieşi din curte. În mijlocul curții companiei, Turtureanu îi trăgea palme din răsputeri unui soldat care stătea în poziție de drepți, încremenit, şi se cutremura şi se clătina la fiecare izbitură, căci locotenentul își lua vânt ca să-l lovească, cât putea de departe.

— Domnule Turtureanu, rosti rece căpitanul.

Celălalt se opri şi văzu în întuneric vestonul alb, vârful aprins al țigării de foi şi sticlirea monoclului.

— Fii bun şi vino puțin la mine.

Şi intră în clădirea unde un plutonier scria la o masă, cu spatele la rastelurile cu puşti aliniate la perete.

În biroul său, cu harta frontierei pe zid şi cu pistolul în toc de piele agățat în cuier, căpitanul Dumitriu făcu mai mare flacăra lămpii, apoi se-ntoarse către celălalt. Locotenentul era năduşit, cu ochii tulburi şi mai înalt decât el. Era roşu la față şi mâinile-i mari erau roşii.

— Domnule Turtureanu, nu-ți permit să mai loveşti niciodată un soldat! Azi e a treia oară că-ți spun. De-acum înainte, n-am să-

ți mai spun nimic; am să iau alte măsuri.

— Don' căpitan, am onoarea să vă raportez: ostaşul se pişa pe zidul companiei, bazându-se că e noapte, în loc să se ducă şi el după casă! vorbi celălalt, duhnind a vin ca o gură de pivniță.

— Şi ăsta e un motiv să-l loveşti? Sunt țărani, ce vrei să ştie? Eşti băut, domnul meu, şi când eşti băut înjoseşti uniforma pe care-o porți! Ai să ții arest de cameră o săptămână: n-ai decât să te îmbeți acolo, cu uşa închisă! zise căpitanul, pe un ton biciuitor, cu dispreț şi scârbă.

— Am onoarea să raportez: în toate unitățile în care-am făcut serviciu, se bătea! zise Turtureanu, congestionat şi înfuriat de şfichiuirea dispreţuitoare din glasul căpitanului.

Acesta răspunse:

— În unitatea pe care o comand eu nu se bate. Bună seara.

Şi-i întoarse spatele, ieşind. Turtureanu pocni din pinteni:

— Să trăiți!

Apoi, singur, murmură:

— N-ai să comanzi tu multe unități, dumnezeii mă-ti de cap pătrat... neamțul dracului...

Întors în curtea casei unde stătea, căpitanul Dumitriu o găsi pe nevastă-sa în picioare, plimbându-se printre straturile de salată. Când îl văzu, veni la el, repede.

— Ce-a fost?

— Nimic... O bestie... Hai, nu mai da tu atenție la lucruri de-astea...

Se aşezară iar, şi el îşi aprinse o țigară de foi. Apoi, mai târziu, murmură:

— Dac-ai luat un militar...

— N-am luat un militar, te-am luat pe tine, zise doamna Dumitriu.

Părea liniştită, dar nu era. O tulburase cumplit, o jignise adânc ce se-ntâmplase alături. Să loveşti un om, un om ca tine, să-l loveşti peste față... Răsufla greu, revoltată, simțindu-se umilită, înjosită de ce i se făcuse unui om ca şi ea.

Era poate după miezul nopții, şi ea tot nu putea să adoarmă. Alături, în pat, soțul ei răsufla adânc, liniştit, sforăind uşor din când în când. Afară era o tăcere uriaşă, din care țârâitul nesfârşit al greierilor nu se desluşea ca zgomot, ci ca o vibrație şi o formă a tăcerii. Numai când se auzea câte un lătrat stins, departe de tot, se simțea cât de mare e tăcerea. Rareori, tropăia pe uliță o patrulă

întoarsă de pe frontieră sau în drum într-acolo, şi pe urmă iarăşi nimic, decât golul fierbinte şi uscat în care ţârâiau miliarde de greieri. Cum stătea în pat, doamna Dumitriu vedea pătratul ferestrei deschise, plin de stele.

Undeva în noapte răsună un foc de puşcă. Foarte departe, încă unul. Apoi începură să pârâie neîntrerupt. În pătratul de cer plin de stele, se ridică o stea verde, care se sparse în trei altele, şi acestea coborâră încet până pieriră. O bubuitură seacă, un pocnet surd, se amestecă în pârâitul împuşcăturilor. Apoi încă una şi deodată nu se mai auzi nimic – o secundă. Pe urmă glasuri, strigăte, tropot greu prin curte. Cineva bătu în uşă, strigând înăbuşit:

— Don' căpitan! Don' căpitan!

— Petrică, te cheamă, zise doamna Dumitriu, zgâlţâindu-l.

El sări din pat fără un cuvânt, suflând greu, se îmbrăcă în întuneric, îşi trase cizmele gemând, ieşi şi întrebă răguşit:

— Ce e?

Cel care bătuse în uşă răspunse ceva nelămurit şi se depărtară amândoi repede, vorbind. Aici, în preajmă, era agitaţie, tropăit de bocanci, se auzeau strigăte.

— Pluton, ascultă comanda la mine! Pluton – drepţi! La stânga! înainte, marş!

Şi pasul cadenţat al trupei umplu uliţa, greu şi ritmic: trop-trop, trop-trop...

În curte uruia ceva cu zgomot de cărucior, dar şi de fierărie; apoi acel ceva, însoţit de ţăcănit de copite de cai, se depărta în noapte, pe uliţă. Încet-încet se potoli zarva; se mai auzeau vorbind mai liniştit nişte soldaţi, iar câmpia vibra ca mai înainte de ţârâitul infinit al greierilor, sub cerul mare şi sclipitor şi fierbinte. Doamna Dumitriu ieşi, în halat, şi-i găsi pe doică şi ordonanţă în picioare în prag.

— S-au trezit copiii, Eva? întrebă ea.

— Nu, coniţă, dorm.

— Ce-a fost, Vasile? întrebă doamna Dumitriu.

Soldatul, desculţ, în pantaloni şi cămaşă deschisă pe piept, mormăi:

— Iar au dat comitagiii peste noi... la pichetul 16...

— Şi... domnul căpitan s-a dus acolo? întrebă şovăind doamna Dumitriu.

— S-a dus, cu toată compania, pe frontieră, zise flăcăul. Da nu-

i mai prinde: ăia lovesc, şi s-au şi dus. Ce să-i prindă... he-hei! Noapte fără lună, şi-au ales-o ei bine...

Doamna Dumitriu nu spuse nimic. Ascultă multă vreme. Deodată izbucniră iar împuşcături şi o rachetă ţâşni în aer desfăcându-se în trei stele. Apoi focul slăbi, mai pocni o împuşcătură, şi încă una şi nu se mai auzi nimic.

— Doamne, Maica Domnului, păzeşte-ne.... Gemu doica şi-şi făcu cruce.

— S-a speriat careva şi-a tras în vânt, mormăi flăcăul.

Doamna Dumitriu mai stătu cu ei poate o jumătate de ceas, apoi îi trimise să se culce şi se aşeză în faţa casei, lângă şirurile de salate care se ofileau în căldura uscată a nopţii de secetă. Aşteptă multă vreme, cu inima strânsă, cu auzul atent, încordat. Dar nu se auzea nimic, decât ţârâitul greierilor, care se umfla şi scădea, ca o răsuflare imensă şi vibrantă a stepei fierbinţi în întuneric.

Trecuse un ceas, poate două, poate mai mult. Începuse să se răărească bezna; spre răsărit, peste pământul nesfârşit şi golaş, începu să se lumineze cerul de un abur palid.

Pe uliţă se auzi tropot şi glasuri. Şi iarăşi tropăit. Şi ţăcănit de copite de cai pe pietroaiele drumului. Intrară în curtea companiei şi oamenii şi caii. Doamna Dumitriu se apropie de portiţă, să audă glasul soţului ei sau să priceapă ce-a fost, unde este el, ce se petrece. Dar nu-1 auzi. Glasurile erau străine, glasuri de soldaţi. Spuneau: „Pune-i colo, unul lângă altul. Măi, Stan Vasile, adă nişte pături de la magazie şi puneţi-le peste ei".

Apoi îi auzi pe doi care vorbeau aproape de gard.

— Care, mă? spunea unul. Care, Florea Ion?

— Da, mă, săracul, spuse al doilea. E colo, poţi să te duci să te uiţi...

— Fugi mă, că minţi! Cum să i le taie, mă?

— Du-te şi te uită... Îi taie cu baioneta un pătrat pe lângă gură, şi buzele îi cad afară; parcă-i cap de mort; da roşu. Roşu, şi cu dinţi albi. Parcă râde.

— Fugi, mă, că minţi, îngăimă primul.

— Du-te să vezi, zise liniştit al doilea.

Apoi nu se mai auzi nimic. Deodată acelaşi glas care vorbise de pături strigă poruncitor:

— Mă, ostaşu' ăla! Lasă, nu te mai uita, că n-ai ce să vezi; pune pătura la loc şi vezi-ţi de treabă, fuga, marş! Căprar Motancea!

Pune aici doi ostaşi de santinelă, să nu mai vie să se uite ăştia la morți ca proştii! Măcar de v-ați învăța minte altă dată, să fiți cu ochii în patru, răcanii dracului.

Doamna Dumitriu se înfioră şi se-ntoarse să se aşeze pe scaunul pliant, lângă salatele veştejite de căldură şi de secetă.

Mult mai târziu, când se făcuse ziuă, auzi iarăşi tropăit de bocanci, şi huruitul cărucioarelor de metal, şi glasul soțului ei. Se repezi şi-l primi când intra pe portiță. Nu se uită la ea şi vorbi morocănos:

— De ce nu dormi?

— Ce-a fost, Petrică? întrebă ea.

— Nimic... Un atac de comitagii. Pune ceasul să mă scoale la şase.

Se trânti pe pat, îmbrăcat, şi începu numaidecât să răsufle regulat. Ea se întinse lângă el, iar el întinse mâna prin somn şi i-o puse peste piept, sub gât, şi dormi aşa, greu, mormăind prin somn.

III

Doamna Dumitriu adormi, obosită de veghea şi de emoțiile de noaptea trecută. Visă lucruri groaznice şi tulburi, dar îşi zicea mereu: „Nu e nimic... nu e adevărat, visez". Îi vorbea soldatul Florea Ion, cu buzele tăiate din rădăcini, şi cu pătrat mare, roşu, sub nas, un pătrat din care rânjeau dinții mari şi albi ca ai unui cap de mort. Dar ea se gândea: „Nu i-au făcut nimic: visez. Am visat că i-au făcut ceva. Într-o clipă când somnul îi era şi mai rărit, se gândi: Nu există niciun soldat Florea Ion, numai în vis am auzit de el". Îşi dădu seama că deşteptătorul zbârnâie, că soțul ei se scoală, se-mbracă fără zgomot şi iese, şi se hotărî, tot pe jumătate în vis, să-l întrebe ce-a fost cu adevărat, apoi începu iarăşi să viseze, şi nu se trezi decât spre amiază, obosită şi amețită.

Afară era iarăşi o zi apăsătoare, cu aer fierbinte şi vânt ce aducea pulberi uscate peste stepă. În curte se auzeau glasuri domoale de bărbați vorbind bulgăreşte. Îşi puse halatul de casă şi ieşi în prag. În grădina de zarzavaturi, vreo zece-cincisprezece țărani cu opinci şi în haine de postav cafeniu, țesut în casă, cărau apă cu vedrele şi cu stropitorile, de la puț. Un soldat cu baioneta

la puşcă, asudat şi rezemat cu spinarea de gard, se uita la ei, prostit de căldură. Îi curgea sudoarea pe obraji. Şi lor le curgea sudoarea pe tâmple şi pe frunte, şi cărau mereu apă, o vărsau la rădăcina tufelor de roşii şi de vinete şi în şănţuleţele straturilor cu salate. Cei cu stropitorile turnau şi pe foile verzi care acuma străluceau, ude, pline de şiruri de picături argintii.

Doamna Dumitriu se uită la ţăranii bulgari. Erau oameni în toată firea, gospodari, nu tineri. Unul avea mustăţi cărunte şi sprâncene sure. Altul, roşu în obraji, rotund ca o minge, cu ochi negri şi rotunzi, lăsă vadra jos ca să-şi scoată pălăria şi să se şteargă cu mâneca pe capul ras şi albăstriu, lucios ca o bilă de metal, şi la fel de rotund ca întreaga lui fiinţă. Era atât de caraghios şi părea atât de cumsecade, încât doamnei Dumitriu îi veni să râdă; dar în ochii lui rotunzi era o îngrijorare care-i aduse aminte într-o clipită de spaima nopţii. Stătu câtăva vreme uitându-se la oameni cum udă salatele. Unul din ei era un bărbat falnic, lat în umeri, cu glasul de bas, şi n-avea mai mult de treizeci şi cinci de ani. I se făcu ruşine că-1 vede udând grădina: un om ca ăsta ar fi trebuit să fie liber şi stăpân, la el acasă, pe gospodăria lui.

Când veni la prânz căpitanul Dumitriu şi se aşeză la masă, obosit şi încruntat, nevastă-sa îl întrebă:

— Petrică... ce-i cu ţăranii ăştia din grădină?

— I-am pus să stropească, să nu stea degeaba, zise el.

— Dar... ce caută aici?

— Sunt arestaţi... pentru anchetă.

Căpitanul Dumitriu mânca cu poftă din salata de roşii: erau proaspete, reci.

— N-au niciun amestec cu comitagiii... Ăia vin de peste frontieră, noaptea, şi dispar imediat îndărăt... Dar Siguranţa şi jandarmii trebuie să facă zel, aşa că mi-au căzut pe cap, le iau interogatorii, fac dosar...

— Dar ce-a fost, Petrică?

— Ce să fie? mormăi el. Au atacat pichetul de la Staro Selo şi i-au omorât pe soldaţi... pe toţi...

— Câţi?

— Opt... dar ce te interesează pe tine? Asta-i militărie...

— Am auzit cum vorbeau astă-noapte soldaţii care-i aduseseră.

El ridică ochii şi se uită la ea:

— Ce-ai auzit?

— Ce le-au făcut...

— Mda, murmură căpitanul Dumitriu. Mutilează cadavrele... şi uneori şi pe vii...

— De ce? De ce, Petrică? De ce? îngăimă doamna Dumitriu.

Soţul ei dădu din umeri.

— Fiindcă guvernul de la Sofia vrea sudul Dobrogei, iar guvernul nostru, care a luat bulgarilor acest sud în 1913, nu vrea să-l dea îndărăt.

— Şi pentru asta... să tortureze oamenii?

— Aşa lucrau cu toţii, draga mea. Eram sublocotenent acuma zece ani, proaspăt ieşit din şcoală şi am făcut campania. Îi atacasem în flancul neînarmat prin surprindere, în timp ce ei îi atacaseră tot prin surprindere pe foştii lor aliaţi, sârbii şi grecii, cu care împreună îi atacaseră prin surprindere pe turci... zise cu o ironie amară căpitanul Dumitriu, privind-o pe nevastă-sa prin monoclu. Tăcură o clipă. Vasile, ordonanţa, strângea masa. Căpitanul Dumitriu îşi aprinse ţigara de foi. Nevastă-sa stătea pe gânduri, cu capul blond şi buclat plecat pe-un umăr. Apoi întrebă:

— Şi pe ţăranii ăştia... i-ai pus să lucreze pentru noi... gratis?

Căpitanul îşi luă ţigara din gură şi se roşi.

— Am să le plătesc, zise el.

Mai schimbară câteva vorbe, apoi el plecă, grăbit: aşteptau ofiţerii de jandarmi şi inspectorii de la Siguranţă.

Doamna Dumitriu ieşi în grădina de zarzavat. Bulgarii şedeau sub streaşină, la umbră. Era cald, tare cald. Câţiva se-ntinseseră pe jos şi dormeau, iar muştele li se plimbau pe obraz. Doamna Dumitriu se aşeză pe un scăunel, sub un ciorchine de ardei lucioşi, galbeni, portocalii, roşii spânzuraţi de streaşină. Lângă ea şedeau pe jos omuleţul cel rotund şi înspăimântat şi bărbatul cel înalt şi frumos. Cel mărunt îi spunea celuilalt „bre Dimităr”, iar vlăjganul îi spunea rotofeiului „bre Petco”: vorbeau încet între ei, cel mic mai repede şi mai insistent, cel mare rar, liniştit şi cu glas de bas. Apoi tăcură şi răsuciră ţigări. Doamna Dumitriu întrebă:

— Aţi avut de mâncare la prânz?

Vlăjganul se uită la ea, nu spuse nimic şi întoarse capul. Mititelul zise:

— N-am avut, cocoană.

Spunea *cocona.*

Alţii se uitară curioşi, dar ca şi cum nu i-ar fi privit pe ei toată

afacerea. Doamna Dumitriu se ridică, intră în casă şi-i puse pe doică şi pe ordonanţă să taie pâine şi brânză felii; apoi ieşi şi le dădu oamenilor. Cel mic zise:

— Mulţumesc, *cocona.* Lăsaţi, nu trebuie, că acuşi plecăm acasă...

Şi se uită la ea, temător, şi cu aşteptare înspăimântată în ochii-i rotunzi şi negri, ca şi cum ar fi aşteptat să i se spună, fie: „Da, plecaţi acasă curând", fie: „Nu mai plecaţi voi de-aici niciodată acasă!"

— Nu face nimica, Petco, zise doamna Dumitriu; tot e mai bine să pleci la drum mâncat. Ia, pofteşte...

Bulgarul zâmbi abia văzut, mulţumit. Celălalt, Dimităr, dădu din cap:

— Sărut mâna, bogdaproste, zise el gros.

— O să vă plătească bărbatu-meu ziua de muncă, spuse doamna Dumitriu. Ei tăcură, miraţi, apoi Dimităr cel mare vorbi:

— Lasă *cocona,* nu trebuie. Tot n-avem ce face...

Şi o privi lung, cu blândeţe. Era un om puternic, cu gâtul gros şi muşchiulos şi cu o faţă demnă, brăzdată, ţeapănă. Ce spusese el însemna mare lucru. Însemna: „Eşti femeie cumsecade; na, ţi-am muncit degeaba, ca să ai şi tu ceva de la noi, să nu zici că ţi-am mâncat pâinea degeaba! 1 Dar doamna Dumitriu dădu din cap:

— Lasă, Dimităr, când oi veni eu la dumneavoastră în Staro Selo, să-mi daţi pâine şi brânză...

— Să vii sănătoasă, *cocona,* spuseră vreo trei care până atunci tăcuseră, ascultând.

— Dar munca la grădină trebuie să v-o plătesc. Nu se poate altfel, zise ea cu bunăvoinţă şi fermitate.

Ei dădură din cap:

— Bine...

Petco se şterse la gură şi-şi scutură mâinile de firimituri; apoi se ridică:

— Apăi... atunci măcar să-ţi muncim, *cocona. Să* vezi cum ştim noi să muncim la noi în sat. Hai, bre, le spuse el celorlalţi.

Spre seară, salatele înviaseră, straturile erau negre, roşiile străluceau de apă; bulgarii sădiseră şi alte straturi, le săpaseră, le greblaseră. Fără grabă vizibilă, mişcându-se încet încoace şi încolo, fuseseră de-o hărnicie nemaipomenită. Când se lăsase amurgul şi nu se mai vedea bine să umbli printre răsaduri fără să

calci pe salată, se adunară iarăşi lângă zidul scund al caisei, pe vine, în cerc. Din când în când, un soldat venea la portiță cu un felinar si-1 chema pe câte unul pe nume, după o hârtie.

Doamna Dumitriu ieşi din casă şi se aşează lângă oameni. Îşi adusese poşeta şi începu să se socotească cu ei. Întrebase întâi de Petco, dar pe el îl chemase soldatul alături, aşa că vorbi cu Dimităr. Ceilalți ascultau, curioşi, deşi nu toți ştiau româneşte. Când era pe terminate cu plata, sosi şi Petco, se lăsă pe vine lângă zid şi gemu înfundat. Dimităr întrebă ceva pe bulgăreşte cu glasu-i adânc. Petco răspunse scurt, jalnic.

— Ce vorbiți? întrebă doamna Dumitriu.

— L-am întrebat dacă l-au bătut.

După o clipă de tăcere, doamna Dumitriu întrebă:

— Şi... l-au bătut?

— Apoi cum să nu... pe toți ne-au bătut, râse Dimităr, sec, fără veselie. Numai că el e mai fricos...

— De ce ne bate, *cocona?* întrebă Petco din umbră, rezemat de zid, ca un sac rotund. De ce ne bate? Noi n-am făcut nimic. Odată am fost la Bulgaria, am plătit bir, am mers la armată; acuma suntem la *Rumânia,* plătim bir, mergem la armată. Când am fost eu copil mic, la şcoală, am cântat pentru țarul Ferdinand şi ne-a învățat că *rumânii* sunt răi; acuma, copiii mei merg la şcoală, cântă pentru regele Ferdinand şi-i învață că bulgarii sunt răi... Ce au cu noi?

Părea gata să plângă şi oftă:

— Nouă ni-i totuna...

— Tot amară-i pâinea, mormăi gros Dimităr.

Altul, din umbră, zise:

— Comitagiii sunt machedonți, nu-s dobrogeni...

Doamna Dumitriu nu putea vorbi. Îi bătea inima şi-i venea să fugă, să n-audă, să uite. „Pe toți ne-au bătut", spusese Dimităr, simplu de tot. Era firesc să fie luați cu baionetele şi să ude grădina comandantului companiei de grăniceri. Era firesc să fie bătuți. Era firesc să se mute frontierele peste ei încoace şi încolo, cu acompaniamentul lor de imnuri regale şi de lecții de duşmănie la şcoală.

Se ridică. Nu mai putea sta cu ei, ca să nu înceapă să plângă şi să nu-i audă mârâind „Pe noi ne bat, şi ea plânge" sau „Mai bine i-ar spune lui bărbatu-său să dea ordin să nu ne mai bată". Îi era ruşine, o ruşine ucigătoare, de-ar fi vrut să intre în pământ, să

moară, să nu mai existe. Le spuse, cu glasul şovăitor:

— Noapte bună, oameni buni...

— Sară bună, mormăiră ei prietenos. Nu prea prietenos, dar măcar fără supărare. Ea nu le făcuse niciun rău.

Stătu în odaie, cu lampa stinsă aşteptându-şi soţul. Din când în când, auzea glasurile domoale ale ţăranilor bulgari şi vedea scăpărarea de lumină a unui chibrit. Pe urmă iarăşi nimic: oamenii tăceau. Unul ofta. Altul vorbea iar, gros, cu glasul scăzut. Nu râseră niciodată. Nu erau veseli. Le erau inimile strânse. Le era grijă. Nu le era frică, dar le era grijă.

Pe urmă se auzi portiţa trântindu-se de gard, tropăit de bocanci, un glas care poruncea:

— Voi doi aici. Voi doi în capul curţii. Nu se apropie niciunul la mai puţin de zece paşi de voi. Dacă se apropie vreunul, trage fără somaţie!

Era vocea răguşită şi răstită a locotenentului Turtureanu. Apoi a căpitanului Dumitriu:

— Domnule Turtureanu, du-te şi mănâncă, şi după aceea aşteaptă-mă la companie.

Vorbea sec şi fără putere, ca de pe altă lume. Intră apoi în casă:

— Aici erai? De ce nu aprinzi lumina?

Apoi, îndată, tot el spuse:

— Las-o mai bine aşa...

— Nu vrei să mănânci? şopti ea.

— Nu... nu mi-e foame, zise el şi se aşează pe un scaun care scârţâi. Afară era tăcere: bulgarii amuţiseră, înconjuraţi de santinele.

Doamna Dumitriu ieşi şi-o chemă pe doică:

— Eva, ia spune-i lui Vasile să puie masa pentru domnul căpitan şi aprinde, te rog, lumina.

La flacăra galbenă a lămpii de petrol, se uită cercetător la bărbatu-său: era cenuşiu la faţă şi se ferea de privirea ei. Se aşează la masă şi încerca să mănânce, cu nasul în farfurie. Se opri şi lăsă furculiţa în salată.

— Ce e, Petrică? întrebă doamna Dumitriu.

— Nimic, zise el sec. Du-te şi te culcă. Eu am treabă la companie.

Totuşi, nu se mişcă de la masă. Ordonanţa strânse, apoi plecă. Doamna Dumitriu se duse să se culce. Bărbatul ei şedea la masă şi se uita încruntat în gol, prin monoclu. Încruntat, cu buzele

strânse, în gol.

Peste un ceas sau două (sau poate se apropia miezul nopții? n-ar fi putut spune), doamna Dumitriu se sculă în capul oaselor. Alături era mereu lumină. Se dădu jos din pat, își puse halatul și papucii de casă și deschise încet ușa. Soțul ei stătea cu coatele pe masă, cu tâmplele în pumni și se uita la flacăra lămpii, pierdut. Monoclul și-l pusese pe masă. Gâzele roiau în jurul luminii, se lipeau de sticla fierbinte a lămpii, cădeau pe masă. Afară țârâiau greierii, lătrau câinii departe. Aici bâzâiau gângăniile împrejurul lămpii și sfârâia, abia auzit, fitilul arzând. Doamna Dumitriu se așează ușor, fără zgomot pe scaunul ei obișnuit. Soțul ei o privi cu ochi injectați cu sânge și tulburi. Părea nebun. Zâmbi strâmb, întorcându-se spre ea, tot cu capul în mâini. Strâmb, jenat. Ca și cum ar fi mărturisit o boală rușinoasă sau că a furat ceva, murmură:

— Am primit ordin să-i împușc pe toți.

Ea se uită la el cu ochi mari și întunecați și întrebă:

— Cum?

— Trebuie să-i scot cu escortă, îi duc prin pădurice de lângă frontieră și le ordon soldaților să-i împuște. Ca represalii. Ca să-i domolim pe comitagii.

— Nu, spuse încet nevastă-sa. Nu.

— Știu că nu. Sunt ofițer...

Apoi, după un timp, căpitanul adăugă:

— Dar un ofițer execută ordinele superiorilor.

Ea îngână:

— Petrică...

— Lasă, taci. Știu, șopti el. Lasă-mă să mă gândesc.

Și începu iar să se uite la flacăra lămpii, în jurul căreia zumzăiau gâzele amețite cu picioarele subțiri, arse de sticla fierbinte. Se auzi afară cum unul din țăranii bulgari se scoală mormăind, se duce la gard și urinează, apoi se-ntoarce, se-ntinde și oftează. Apoi iar nu se mai auzi nimic decât bâzâitul gângăniilor fascinate de lumină.

IV

Dimineața, în cancelaria companiei, țârâi telefonul. Soldatul telefonist ieși în goană:

— Don' căpitan! Vă cheamă regimentul!

Căpitanul Dumitriu, îmbăiat, stropit cu apă de colonie, cu monoclul în ochi şi cu ţigara de foi în dinţi, într-un veston alb, proaspăt (era un om căruia-i plăcea să fie curat), intră în cancelaria companiei, încuie pe dinăuntrul cu cheia şi se duse la telefon:

— Alo, aici căpitanul Dumitriu. Să trăiţi, domnule colonel.

— Ce e, Dumitriule? Raportează executarea ordinului! măcăi răguşit telefonul de campanie.

— Am onoarea să vă raportez: aştept ordin scris, zise liniştit şi ferm căpitanul. Ştia că nu i se poate da un asemenea ordin în scris. Telefonul orăcăi furios:

— Ai înnebunit? Execuţi imediat ordinul, şi te prezinţi la raport la regiment! Imediat! Până la prânz, te prezinţi la mine la raport!

— Am onoarea să raportez: după sau înainte de executare?

— *După! După!* urlă vocea mititică din telefon.

— Am onoarea să vă raportez: aştept ordin scris, repetă bătos şi mecanic căpitanul Dumitriu.

Tranc! Se închisese receptorul. Căpitanul Dumitriu descuie cancelaria şi ieşi să supravegheze instrucţia unui pluton pe maidanul din dosul companiei.

Nevastă-sa ieşea la soare în clipa aceea. Se opri în prag. Bulgarii cărau mereu apă şi-i udau salatele.

— Bună dimineaţa, zise ea.

— Bună ziua, *cocona,* mormăiră câţiva dintre ei.

— Da' cine v-a spus să udaţi grădina? întrebă ea. N-avea curajul să se uite la ei. Îi era frică să nu izbucnească, să spuie cine ştie ce vorbă necugetată, să facă cine ştie ce faptă nebunească. Tremura. Aveau să fie omorâţi, şi tot îi pusese cineva la muncă? „Doamne-Dumnezeule! Cum îngădui? Cum rabzi?"

— N-a spus nimeni, da noi am zis că să nu stăm degeaba, zise marele şi spătosul Dimităr, cu gravitate.

Ei îi veni să plângă: vorbele şi privirea lui însemnau: „Noi suntem oameni buni; ajunge să nu ne faci rău; numai atâta: să nu ne faci rău; şi noi îţi şi facem bine. Şi poate că ai să ne dai o bucată de pâine şi azi: ţi-o muncim."

Petco se apropie de ea, mic şi rotund, dar mai puţin rumen în obraji; acum era mai pământiu; şi murmură:

— Nu ştiţi... ne mai ţine?

— Nu vă mai ţine zise ea uitându-se pe lângă el.

Petco tăcu o clipă, apoi îngăimă:

— Dar... ce ne face?

Doamna Dumitriu făcu o sforțare supraomenească, ca să se silească să i se uite drept în ochi (atunci văzu cât de galben se făcuse bietul Petco; galben, galben de tot, şi cu gura deschisă de spaimă) şi să-i spuie cu mare linişte:

— Ce să vă facă? Vă dă drumul acasă...

— Nu cred, zise Petco, mic, rotund şi speriat, cu două vedre pline în mână. Nu cred... nu ştiți cum au zbierat la noi domnii ofițeri, ieri la canțilerie... şi ce palme ne-au tras...

— Iți spun eu, sigur, Petco: vă trimite acasă la Staro Selo, zise doamna Dumitriu, simțind în ea un sâmbure de gheață. Petco se uită la ea cu ochi mari. Avea să ghicească. Se vedea pe chipul lui că e pe punctul să ghicească; peste o clipă, ghicea. Doamna Dumitriu zise cu seriozitate: După ce vă dă drumul, să mai veniți vreo doi-trei pe-aici, să vedeți de grădină; vă plătesc cu ziua.

— Da, venim... bine, venim, zise Petco, uitându-se țintă la ea. Dar de ce ne păzeşte aşa, cu baioneta la puşcă, dacă ne dă drumul?

Doamna Dumitriu se făcu palidă, dar râse. Izbuti să râdă:

— Nu-i ştii dumneata cum sunt militarii?

Şi adăugă cu gravitate:

— Sunt supărați pentru că i-au omorât comitagiii pe camarazii lor...

— Aha, zise Petco, şi porni mai departe cu vedrele.

Peste o clipă, îl văzu stând de vorbă cu glas scăzut cu ceilalți, care se apropiau de el şi păreau îngrijorați şi trişti, dar îl ascultau atent. Dimitär, mai înalt cu un cap decât ei, o văzu în prag şi îi aruncă o privire cercetătoare, dar doamna Dumitriu nu mai avu putere să-l liniştească; fugi în casă şi se închise în odaia de culcare; stătu pe pat, tremurând nervos.

V

La prânz sosi o maşină plină de praf, din care se dădură jos colonelul regimentului şi un general înalt şi subțire, „cu sticlă în ochi ca don' căpitan al nostru"; urcară în cancelaria companiei şi trimiseră subofițerul de serviciu să-l cheme pe căpitanul Dumitriu de pe maidanul unde plutonul făcea instrucție. Căpitanul veni, nu

prea repede, intră în cancelarie, salută rigid, cum învățase la parăzile de la Schwerin ale regimentului de grenadieri pomeranieni pus de Wilhelm II de Hohenzollern, împărat al Germaniei şi rege al Prusiei, sub patronajul lui Carol I de Hohenzollern, fost domnitor al Principatelor Unite, Moldova şi Valahia, iar apoi rege al României.

În fața lui, generalul Ipsilanti, distins şi rece, primi raportul. Apoi îl întrebă:

— Ia spune, Petrică: ce e cu ordinul domnului colonel? îl vrei scris?

— Da, să trăiți, domnule general, zise celălalt, rece şi sec.

— Ei, îți ordon eu! Cred că mie nu mi-1 ceri scris!

Căpitanul Dumitriu stătea mereu în poziția de drepți, dar încordat ca un om care vrea să sară la duşman, sau să fugă. Ochii albaştri deschişi şi reci îi erau stingheritori cu privirea lor fixă.

— Am onoarea să vă raportez: aştept un ordin scris, rosti el mecanic, impersonal. Colonelul tresări şi pufni, furios. Generalul Ipsilanti zâmbi fin.

— Lasă-mă cu el, colonele; îi vorbesc eu.

Când rămaseră singuri, întrebă:

— Ascultă, monşer, îți dai seama că-ți pui în primejdie cariera?

Celălalt nu răspunse, țeapăn şi mut.

— Eşti un ofițer remarcabil, inteligent, cult, ceea ce nu e cazul adesea în armata noastră, regret s-o spun. Ai făcut Şcoala de Război şi eşti propus la avansare; mâine-poimâine comanzi un regiment, iar dacă vine vreun război, poți ajunge general, comandant de divizie sau de corp de armată. Cu capul tău de neamț, te văd uşor la vârsta mea şef al Marelui Stat Major.

Căpitanul Dumitriu strânse din măsele. I se umflau muşchii tâmplelor.

— Soția dumitale are rude influente; familia Lascari are legături cu regina. Aşa că...

Tăcu iar. Celălalt era mut.

— N-ai decât să faci acum o mică... cum să-i zicem?

Căpitanul Dumitriu zise printre dinți:

— O mică crimă.

Generalul Ipsilanti se gândea cu satisfacție că, daca omul primeşte, îl va înlătura încet-încet, fără ca acesta, compromis prin acceptarea unui astfel de ordin care nici nu putea fi dovedit, să se mai poată apăra. Iar dacă refuza să-l execute, ha-ha! Abia atunci

începea distracția...

— Spune-i cum vrei; dar dacă refuzi executarea ordinului, nu vei comanda niciodată în armata română nici măcar un regiment. Vei îmbătrâni în subordine, dumneata care ai un cap bun să comande marile unități în bătălie. Vei încărunți fără comandă, înaintat la vechime. Toți idioții o să avanseze în grad înaintea dumitale. O să mori unul din cei o mie sau două mii de locotenenți-colonei la pensie, în loc să rămâi în istoria militară a neamului. Ei?

Căpitanul Dumitriu stătea țeapăn, nemişcat. Fruntea îi lucea de sudoare.

— Te las să te gândeşti până după-amiază; acuma trebuie să mergem la masă. Unde se poate mânca aici mai ca lumea? Ce mai face soția dumitale?

— Îmi permiteți să vă invit la masă la mine, împreună cu domnul colonel. Soția mea are să fie încântată de musafiri, zise căpitanul Dumitriu, cu buzele albe.

— A, cu plăcere. Cu plăcere, spuse generalul cu un zâmbet satisfăcut şi amabil. Apoi îl bătu pe umăr pe căpitanul Dumitriu, părinteşte: Şi gândeşte-te... Sunt sigur c-ai să alegi soluția cea mai bună.

Celălalt îl privi fix cu ochii săi albaştri-palizi, reci şi apăsători, şi spuse:

— Da, am să aleg soluția cea mai bună.

VI

Generalul prinț Ipsilanti trona în capul mesei, la dreapta doamnei Dumitriu. Era într-o uniformă croită perfect, cu rufe ca zăpada, cu monoclul sub sprinceana căruntă; distins şi elegant până-n vârful degetelor.

— Da, mulțumesc, zise el amabil; am să mai iau puțină salată. E delicioasă.

— N-aş fi avut-o, spuse doamna Dumitriu, galbenă; n-aş fi avut-o, s-ar fi uscat de secetă, dar au udat-o țăranii aceştia bulgari care sunt afară în curte...

Generalul se opri, puse jos tacâmul şi se uită la ea. Colonelul tuşi, înecându-se. Apoi urmă o tăcere penibilă, până când ordonanța aduse cafelele.

— Vasile, le-ai dat ceva de mâncare bulgarilor? întrebă tare doamna Dumitriu.

— Da, coniță, murmură ordonanța.

Generalul zâmbi acru.

— Văd că vă ocupați mult de ei... Aveți simpatii pentru bulgari?

— Am simpatii pentru toți oamenii nefericiți, zise ea.

— N-ar îi rău să vă gândiți şi la bieții noştri ostaşi asasinați, zise serios generalul.

— S-a făcut ceva pentru familiile lor? întrebă doamna Dumitriu. Era galbenă, obosită şi ochii-i erau roşii; numai buclele blonde, ca pe capul unei statui greceşti înfățişând un adolescent, mai rămăseseră, în ziua aceea, din mândra şi nobila ei frumusețe. Generalului nu-i mai plăcea; nu mai simțea pentru ea decât duşmănia care încolțise într-o clipă la serata doamnei Vorvoreanu şi crescuse fulgerător, prefăcându-se în ură.

— Cine se ocupă de familiile lor? întrebă ea cu ironie rece şi biciuitoare.

— Hm... ă... guvernul, conița mea, guvernul țării... nu trebuie să vă faceți griji *dumneavoastră* pentru ei, spuse el cu o încercare brutală de a-i imita ironia.

— Adineauri spuneați că trebuie să mă gândesc la bieții soldați, observă doamna Dumitriu. Şi, după cum vedeți, mă ocup şi de cei de care guvernul nu se ocupă... țăranii ăştia de afară.

— Mda, mormăi enervat generalul. Nimeni nu-1 contrazisese – şi mai ales niciun inferior – de la vârsta de patru ani, până acum, la cincizeci. I se părea o obrăznicie neiertată că femeia asta îndrăznea să-l şfichiuie cu ironia ei rece şi superioară. Deodată izbucni într-un râs răutăcios şi crud:

— Se ocupă guvernul şi de ei... se ocupă! îndeaproape. Ha-ha-ha!

— Hohoho! izbucni şi colonelul.

— He-he-he, behăiră silit doi ofițeri mai tineri de la Statul Major al diviziei, locotenentul Spahiu şi încă unul.

Căpitanul Dumitriu stătea bățos şi grav, înghețat, fără să clipească din ochi. Iar nevastă-sa zâmbi – un zâmbet amar şi rănit, chinuit şi disprețuitor.

— Ha-ha! Se ocupă de ei... Sărut mâinile pentru dejun, conița mea... Când vă vedem pe la noi? Se ocupă, se ocupă! Căpitane, te

aştept peste zece minute... vorbeşte-i, coniţa mea, *parlez-lui raison, c'est un petit entêté!*[58]

Se înclină; doamna Dumitriu înclină capul cu graţie şi cu un zâmbet politicos, fără să-i întindă mâna. După o clipă de şovăire, generalul bătu din pinteni şi ieşi. Colonelul, mitocan dintr-un orăşel de la câmpie, întinse mâna, fără să-şi dea seama ce se petrece, şi rămase cu ea întinsă câteva secunde, apoi se roşi, bătu din pinteni şi ieşi. Cei doi ofiţeri tineri pătiră la fel. Ieşind, locotenentul Spahiu începu să înjure printre dinţi:

— ... paştele şi dumnezeii mă-sii de putoare... ce credea ea, ciocoaica dracului? Şi mai e şi boanghină!

Şi întâlnindu-1 în curte pe locotenentul Turtureanu, îl luă la o parte şi stătură de vorbă câteva minute, după care începu să-l împingă cu mâna între spete:

— Nu fi tâmpit; prezintă-te la raport, că ai să raportezi ceva confidenţial! Telescop e montat contra lui, vede roşu! Du-te, îţi spui eu: ai dat lovitura!

— Am înţeles; nu mă mai împinge, murmură Turtureanu; intră, bătu la uşă şi o deschise, pocnind din călcâie.

În casa ţărănească de alături, doamna Dumitriu îşi muşca pumnii:

— Ce ai? întrebă bărbatu-său.

— Nu trebuia... nu trebuia... mai bine răbdam orice, mă prefăceam... poate îi salvam! exclamă ea în şoaptă, cu ochii sclipind de încordare în chipu-i galben.

Căpitanul Dumitriu dădu din umeri:

— Nu depinde de el... s-a hotărât în Consiliul de Miniştri... a ordonat ministrul de Război verbal, telefonic, lui Cilibia, Cilibia lui Telescop, Telescop colonelului. Totul, verbal...

— Ce-ai să faci, Petrică? Ce-ai să faci? întrebă ea înspăimântată şi se agăţă de el, văzându-1 că dă să iasă.

El îi desfăcu blând mâinile înfipte în docul bluzei, îi luă dreapta şi i-o sărută, apoi murmură, zâmbind şters:

— Dacă i-aş scăpa sacrificându-mi viaţa, mi-aş sacrifica-o, ca să fii mândră de mine..., dar sunt condamnaţi.

— Petrică! ţipă ea.

Dar căpitanul Dumitriu ieşise şi trecea prin curte fără să le

---

[58] Făceţi-1 să priceapă, e un încăpăţânat mititel! *(fr.)*

arunce nici măcar o privire țăranilor bulgari care şedeau pe vine lângă zidul casei şi mâncau pâine cu brânză şi ceapă. Trecu înainte, țeapăn, în veston alb, cu monoclul în ochi, răspunse cu gravitate saluturilor santinelelor şi dădu să intre în cancelaria companiei. Era încuiată. Se auzeau glasuri înăuntru. Aşteptă. Apoi locotenentul Turtureanu ieşi, luminat la față, şi-l salută cu o voioşie frățească nelalocul ei. Intră. Generalul era în picioare, colonelul stătea în poziție de „drepți". Nu erau decât ei în odaie. Generalul îl privi de sus (era mai înalt ca el cu un cap) şi-i spuse sec:

— Domnule căpitan, te rog să-ți pofteşti soția să aibă altă atitudine față de inamicii neamului nostru! Şi, de asemenea, față de superiorii dumitale.

— Am onoarea să vă raportez, zise sec căpitanul Dumitriu în poziție de „drepți", am onoarea să vă raportez că soția mea nu face parte din efectivul diviziei, aşa că nu poate primi ordine de la comandamentul diviziei.

Celălalt tresări şi replică şi mai de sus, muşcător:

— Dar să discute cu dumneata dacă trebuie sau nu să execuți ordinele superiorilor, poate?

Căpitanul Dumitriu înțelese într-o fulgerare ce căutase adineauri Turtureanu acolo cu uşa închisă. „O fi întrebat santinela din curte sau o fi pus pe cineva să asculte la geamul deschis." Îi veni să râdă. Totul i se părea mărunt, ruşinos şi comic. Răspunse cu o fermitate şi iuțeală aproape de voioşie:

— Am onoarea să vă raportez: nu! Nu discut cu nimeni dacă trebuie să execut un ordin! Îl execut!

În ochii generalului licări o plăcută surpriză: se înmuiase omul; îl va putea disprețui. Îl va putea muştrului, îl va călca în picioare. Poate că atunci şi ea?... Cine ştie? începea să se poată discuta şi cu ea...?

— E-ee... aşa, da! Aşa îmi placi! Bravo! Bun! Ia spune-mi: şi cum aranjezi *chestiunea?* Eu plec şi-mi raportezi telefonic executarea, pe urmă-mi faci un raport scris: fugă de sub escortă, atac de comitagii în acelaşi timp, ețetera. Eşti liber asupra detaliilor.

— Domnule general, aştept ordin scris.

Cuvintele îi înghețară deodată pe cei doi ofițeri superiori. Apoi generalul izbucni, urlând:

— Eşti nebun? Îți bați joc de mine? A, stai că te învăț eu minte,

domnul meu! Colonele, îi iei comanda companiei, cu care îl însărcinezi provizoriu pe băiatul ăla de adineauri, locotenentul. Vorbeşti cu el, şi-i ordoni să facă transportul deţinuţilor pe şosea, sub escortă, până la comuna Staro Selo. Dumneata, căpitane, rămâi la dispoziţia diviziei. Ţi se va comunica ulterior când să te prezinţi la raport! Poţi să-ţi vezi de treabă.

Căpitanul Dumitriu salută iarăşi ca pe câmpul de manevre de la Schwerin, la parada regimentului de grenadieri pomeranieni, când îl inspecta Maiestatea Sa împăratul, rege al Prusiei; apoi se întoarse în călcâie şi ieşi. Trecu prin curtea companiei, unde stăteau de vorbă locotenenţii Spahiu şi Turtureanu, care se opriră din vorbă ca să-l urmărească cu o privire lungă, de satisfacţie ironică; trecu prin curtea cu zarzavat, unde bulgarii iar se apucaseră să ude salata, şi nu se uită la ei, ci intră drept în casă.

Acolo, în casă, nevastă-sa îl aştepta şi, când intră, îl lovi privirea ei neagră, de spaimă. Îi spuse în două cuvinte totul, şi de data asta îi luă ea mâna. Stătură aşa, ţinându-se de mână. Afară se auzeau glasurile bulgarilor, mai joase ca până atunci, mai neliniştite. Apoi, un ceas, două, tăcere. După-amiază mai târziu, când cobora soarele peste stepa pustie şi pleşuvă pe care-o arsese până atunci, izbucniră comenzi în curte. Se auzea glasul lui Turtureanu, motorul maşinii care pleca, apoi tropot de cai, şi deodată locotenentul Turtureanu strigă undeva pe aproape (desigur că din portiţa dintre cele două curţi):

— Măi, ăştia, bulgarii! Drepţi! Înainte, marş! Hai, că vă ducem acasă!

Doamna Dumitriu sări în picioare. Afară izbucni un glas ciudat pe care nu-1 mai auzise:

— Domnule ofiţer, *nu* ne duceţi! Domnule ofiţer, *nu* ne omorâţi!

Era atât de cântător acel *nu* prelung şi aproape dulce, ca o rugăminte duioasă şi blândă, încât doamna Dumitriu simţi că se înfioară carnea pe ea de groază. Glasul era al lui Petco cel rotund, care ieri era roşu în obraji. Se ruga cu o dorinţă cutremurătoare, din adâncul cărnii lui, ca o plângere şi un geamăt al pământului, al firii, al vieţii întregi, câtă e vie pe faţa pământului.

— Domnule ofiţer, nu ne duceţi... nu ne omorâţi!

Unul răcni răguşit şi sălbatic:

— N-am făcut nimic! Nu-i drept!

— Domnule ofiţer, nu ne duceţi! Nu ne omorâţi! spunea Petco, ca o jelanie dulce, de vietate fără apărare. Doamna Dumitriu, în

odaia cu perdelușele trase, gemu, înecată de groază, de ruşine şi de o durere atât de ascuțită, că era aproape dulce, şi-i sfâşia inima; erau oameni, şi aveau să-i ucidă oameni, şi ea era un om.

— Lasă văicăreala! răcni scurt Turtureanu. Nu vă omoară nimeni! Numai voi îi omorâți pe ostaşii noştri... 'tu-vă paştele mamii voastre. Hai, marş! Marş!

— Avem copii, gemu gâtuit glasul lui Petco.

— Hai, ridică-te, că te ating! Sus! răcni Turtureanu.

Desigur că bietul Petco îi căzuse în genunchi. Apoi un glas gros vorbi ceva, bulgăreşte. Asta era Dimităr. Poate că-i spunea „Ține-ți firea... tot degeaba e... hai, fii bărbat, bre..."

Doamna Dumitriu se năpusti deodată spre uşă şi ieşi în grădina cu zarzavat. Locotenentul Turtureanu, supraveghind trecerea țăranilor în curtea companiei, se făcu că n-o vede, şi n-o salută. Ea se opri în prag. Oamenii erau cenuşii la față şi mergeau absenți, părea că se gândeau încordat la cu totul altceva decât ce făceau. Unul se împiedică. Petco se trăgea îndărăt; ochişorii rotunzi, negri îi erau înnebuniți, căutau în dreapta şi-n stânga scăpare. Când o văzu, deschise gura şi răcni sugrumat:

— *Cocona,* nu ne lăsa! Ne duce! Ne omoară!

Iar lângă el, Dimităr, înalt, spătos, puternic, cu gâtu-i muşchiulos şi mustața scurtă neagră şi fața osoasă şi plină de barbă scurtă, neagră, îi azvârli doamnei Dumitriu o privire mută, intensă, plină de întunericul spaimei. Doamna Dumitriu îşi înfipse în palme unghiile lungi şi îşi adună toate puterile ființei ei. Trebuia, cu orice preț. Acum.

Părând foarte liniştită, aproape veselă, zise:

— Ce e cu dumneata, Petco? Ce plecați aşa, oameni buni? Nu v-am plătit munca pe azi...

— Coniță, n-aveți voie să vorbiți cu ei! răcni Turtureanu.

— *Cocona,* ne omoară! gemu Petco, ajuns lângă ea.

— Hai, nu fi copil, zise ea. De ce să vă omoare? N-ați făcut nimic. Acuma nu e voie să vorbesc cu voi, dar ascultă, după ce vă duce în sat şi vă dă drumul, vino dumneata să-ți dau banii pentru toți, şi să vorbim că am nevoie de oameni să-mi lucreze în grădină...

— Vin! Venim! zise Petco, înnebunit de emoție şi grăbit (îl împingea un soldat din spate cu patul puştii, iar el se grăbea ca şi cum ar fi crezut că de bunăvoie merge).

Dimităr îi mai aruncă o dată doamnei Dumitriu privirea aceea

lungă, mistuitoare, acuma plină de ceva întrebător, fără ca să se fi topit spaima. Dar ieşi drept, cu ceafa lui groasă, ţeapănă. Soldaţii ieşiră şi ei şi închiseră portiţa.

Doamna Dumitriu intră în casă şi se aşeză pe scaun tremurând. Soţul ei nu se mişca. Era în umbra odăii cuprinse de înserare, aşa că nu-i vedea faţa.

După câteva ore (era noapte, doica pusese masa, Vasile ordonanţa servise, dar soţii Dumitriu nu începuseră să mănânce, şedeau şi nu mâncau, iar moliile şi gâzele de noapte se frigeau la lampă, picau în sosul mâncării şi înotau în oţetul şi untdelemnul salatei) se auzi în uliţă marşul plutonului care plecase cu ţăranii bulgari.

— Plutoon... stai! răcni glasul lui Turtureanu.

Tropăit de bocanci, alte glasuri, ţăcănitul metalic al închizătoarelor armelor; mormăitul soldaţilor care vorbeau mult mai încet ca altă dată. Apoi, repede, totul amuţi.

În tăcerea odăii în care nu se auzea decât bâzâitul gângăniilor în jurul lămpii, răsună vocea doamnei Dumitriu, care îngăimă:

— Poate n-a fost nimic...

Soţul ei nu spuse nimic. Se gândea poate la cariera lui frântă, la viaţa care avea să fie meschină, strâmtă, fără strălucire.

— Vasile!

— Ordonaţi, coniţă.

— Ia du-te şi vezi... ce-au făcut.

Terminase în şoaptă. Flăcăului îi alunecară ochii într-o parte şi ieşi.

Îl aşteptară mult. Nu venea. Doamna Dumitriu se ridică şi ieşi în tindă. Vasile era acolo.

— Ce faci aici? Ai fost? Ce-au făcut?

Flăcăul se uită sticlos în ochii doamnei Dumitriu, apoi în jos, şi îngână:

— I-au... i-au făcut fugiţi, coniţă. Au tras în ei.

Ea se-ntoarse fără un cuvânt şi se aşeză iar la masă. Se uită în neştire la ceva de pe masă. Apoi îşi dădu seama că se uită la castronul cu salată proaspătă, verde, rece, udă, pe care se prelingeau încet boabe de untdelemn şi de apă; ca nişte boabe de sudoare, sau de lacrimi.

— Vasile! strigă ea cu glasul schimbat. Flăcăul intră buzna, speriat de sunetul glasului ei.

— Ia salata asta de-aici! Ia-o!

Vasile luă castronul şi plecă repede. Iar doamna Dumitriu se prăbuşi cu capul pe masă, plângând cu hohote. Soţul ei îi mângâia umărul în neştire, iar ea plângea sfâşietor, anevoie, dureros, cu sughiţuri amare.

A doua zi de dimineaţă, căpitanul Dumitriu se prezentă la raport în faţa generalului Cilibia. Era plin de praf din pricina drumului lung făcut călare, şi faţa-i era încă umedă de sudoare când intră în cabinetul generalului. Acesta şedea cu spatele la un perete pe care atârnau portretele regelui şi al reginei, iar dedesubt al mareşalului Averescu, cu bărbuţă albă şi cu cască, ca un şoarece alb care a vârât capul într-o jumătate de nucă seacă. În odaie era răcoare; mirosea a iuft, a hârţoage şi a vopsea. Generalul Cilibia era roşu-vânăt, cu gâtul revărsat peste gulerul ţeapăn, şi se uita la ofiţerul din faţa lui fără să spuie niciun cuvânt. Multă vreme. Căpitanul Dumitriu nici nu clipi sub privirea ochilor injectaţi şi tulburi. Deodată Cilibia zise, rece şi neprietenos:

— Când te vede omul, căpitane, pari un băiat deştept.

Căpitanul Dumitriu nu se mişcă. Generalul se uită lung la el şi puse o întrebare surprinzătoare:

— Nevasta dumitale e comunistă?

Celălalt rămase ţeapăn; surprinderea nu i se trăda decât prin tonul şters:

— Ordonaţi?

— Eşti surd, căpitane? Sau faci pe prostul? N-auzi ce te întreb? Nevasta dumitale e bolşevică?

— Nu este, domnule general, răspunse căpitanul Dumitriu, dând din umeri.

— Măi băiete, tu ori faci pe prostul, ori eşti. Unde ai cunoscut-o? În 1919, la Budapesta, că făceai parte din divizia mea. Fusese acolo revoluţie? Ştii dumneata cu ce fel de oameni se cunoştea acolo? Comunişti, socialişti, jidani... Ai?

— Domnule general... soţia mea nu e comunistă, repetă căpitanul enervat.

— Da' atunci ce paştele mă-sii, nu te supăra, aşa înjur eu, da o respect din cale-afară... ce paştele mă-sii are să le ţie partea ţăranilor ălora? Uite, am aici două rapoarte confidenţiale...

— Vasăzică am două canalii în companie, zise rece şi ironic căpitanul Dumitriu.

Generalul se ridică deodată, burtos, congestionat enorm, şi

urlă, cu ochii ieşiţi din cap:

— Nu mai e compania dumitale! Şi canalie e ofiţerul care se însoară cu boanghine, duşmani ai naţiei noastre, şi care nu execută un ordin venit direct de la guvern, şi mă pune pe mine în situaţia să ştie ministrul de Război că Cilibia are în divizie cazuri de insubordonare! Am să te trimit la Curtea Marţială! Am să-ţi pun eu nişte observaţii în dosarul dumitale, de-o să te mute uite-aşa, din garnizoană-n garnizoană, ca pe o sfârleză, să-ţi faci mobilele ţăndări prin trenuri, şi-o să-ţi caut nişte comandanţi pe-alese, de ăia de-o să te frece să-nnebuneşti! Am să te distrug! Ai să ieşi la pensie căpitan din ăia bătrânii, ca ăi făcuţi din majuri! Marş afară!

Şi se aşează gâfâind, cu fire de sudoare curgându-i pe tâmple şi cu mustaţa zbârlită. Căpitanul Dumitriu stătea în poziţia de „drepţi". Îşi scoase monoclul din buzunarul de la piept, şi-l puse sub sprânceană, şi cu buzele pălite, rosti:

— Am onoarea să vă salut, domnule general! Sunt căpitanul Dumitriu, din regimentul zece grăniceri; am onoarea să vă raportez: sunt la dispoziţia diviziei...

Cilibia sufla greu şi-l privea pe sub sprâncenele încruntate şi stufoase. Apoi spuse totuşi, silit să se exprime oarecum cuviincios, cu un dispreţ obosit:

— Eşti mutat la regimentul nouăzeci infanterie... Bună ziua.

Căpitanul Dumitriu salută, pocnind din pinteni, şi ieşi.

Se duse la grajduri, în dosul regimentului, acolo unde-şi lăsase calul. Se duse acolo, fiindcă la ora asta numai acolo putea fi singur. În răcoarea şi umbra plăcută cu miros de nutreţ, de baligă şi de trupuri de cai încălzite, se apropie de calul său – grăjdarii nu-i scoseseră şaua – şi-l bătu pe gât. Calul se uită la el cu ochi mari, negri şi sforăi. Căpitanul puse fruntea pe şa şi închise ochii. Apoi, tot cu ochii închişi, îşi pipăi buzunarul tunicii. Ofiţerii aveau ordin să poarte arma pe frontieră şi, acolo în buzunar, avea un pistol care atârna greu şi colţuros pe şold. Vârî mâna în buzunarul tunicii şi apucă arma. Voia să se sinucidă.

Calul mesteca şi ronţăia zgomotos; era cald şi mirosea a fân; şaua scârţâia imperceptibil şi maţele calului ghiorăiau din când în când înăbuşit.

Căpitanul Dumitriu scrâşni din măsele şi strânse pleoapele ca să nu plângă. Dacă murea el, ce se făcea ea? Ce se făceau copiii? Dezlegă calul, îl scoase din grajd, încălecă şi porni la pas, spre

poartă, cu bărbia în piept şi o faţă de om bolnav.

A doua zi, căruţele companiei îi cărară cele câteva mobile, cărţile, lucrurile nevestei şi ale copiilor. El cu ea şi cu copiii veniră cu trăsura pe şoseaua de pământ galben, cu grâu de-a dreapta şi fără copaci, iar de-a stânga tot fără copaci, cu lut sterp şi mărăcini veştejiţi de soare. Pe drum, ţinând-o pe nevastă-sa de mână, căpitanul se gândea că va trebui să-şi vândă trăsura şi caii. Se juca în silă cu copiii pe care-i ţinea în braţe doica şi care râdeau, gâdilaţi, apoi începură să plângă fiindcă se ţineau de ei nişte bondari mari galbeni-cenuşii, cu înţepătura dureroasă, feroci ca şi spinăraia stepei, ca şi soarele stepei, ca totul aici în stepă...

Abia sosiţi, doamna Dumitriu, care se frământase şi se gândise singură, de patruzeci şi opt de ore, se spălă de praf, puse o rochie albă şi se duse la singura persoană căreia credea că se mai poate adresa: la doamna Vorvoreanu. Nu fu primită imediat, şi aşteptă în picioare în faţa primei trepte ce ducea sus. Apoi feciorul coborî să-i spuie că „coniţa o aşteaptă".

Doamna Vorvoreanu, galbenă şi scofâlcită, îmbrăcată în negru ca totdeauna, şedea într-un fotoliu. Nu se mişcă; o lăsă pe cealaltă să vie de la capătul salonului până la ea, şi-i întinse mâna fără să se ridice de pe scaun; apoi, cu aceeaşi mână galbenă, veştedă, cu vine vinete, îi făcu semn să şadă pe unul din fotoliile cu huse albe pe ele.

— Bună ziua, draga mea coniţă, rosti ea, rece şi în silă.

Doamna Dumitriu, palidă şi cu ochii roşii, începu:

— Am venit la dumneata, fiindcă totuşi îmi eşti persoana cea mai apropiată în oraşul ăsta...

Doamna Vorvoreanu zâmbi fad, strâmbându-se ca şi cum ar fi văzut sau mirosit ceva dezgustător:

— „Totuşi" îmi place... îmi place mult... zise ea, iar doamna Dumitriu, speriată că a jignit-o, se roşi şi se tulbură şi mai mult.

— Şi, mă rog, de ce-ţi sunt tocmai eu aşa de apropiată dumitale? întrebă doamna Vorvoreanu.

— Păi... fiindcă eşti soră cu mama...

— Până acuma... n-ai observat? întrebă doamna Vorvoreanu. Catadicseşti să mă onorezi cu rudenia dumitale numai când îţi merge prost?

— Nu e vorba de mine... e vorba de nişte bieţi oameni, zise doamna Dumitriu şi începu să-i explice ce se întâmplase. Vorbea

cu pasiune şi cu elocvenţă; la sfârşit îi dădură lacrimile în ochi. E o crimă! Trebuiesc reabilitaţi... trebuiesc ajutate familiile, văduvele, orfanii lor! Trebuie să ştie şi guvernul, şi presa, ce s-a întâmplat, iar vinovaţii să fie pedepsiţi! spunea ea cu aprindere.

Doamna Vorvoreanu o privea, mută. Apoi începu să râdă. O durea ceva înăuntru când râdea.

— Ah, gemu ea, ţinându-se de sub coaste; îmi faci rău... Bine, doamnă dragă, dumneata pe ce lume trăieşti? Vinovaţii să fie pedepsiţi? Adică gheneralul Ipsilanti, care e frate cu Bubi Ipsilanti, care e prieten cu toţi oamenii importanţi? Trebuie să fii nebună dumneata, urmă ea pe un ton rece şi răutăcios. Şi pe cine vrei să asculte guvernul şi presa? Pe o persoană din naţionalitatea cea mai urâtă de toată suflarea românească, o persoană bănuită că este sau a fost comunistă? Ce-ai căutat pe frontieră? Probabil să faci spionaj, o să zică oricine, afară de mine, care te văd ce-ţi poate capul... *et ce n'est pas beaucoup chose...*[59] Vino-ţi în fire, fetiţo! Ce-ţi pasă dumitale de ţăranii ăia? Erau nişte şovinişti bulgari... sau nişte comunişti, ceea ce e şi mai rău... Mai bine vezi-ţi de-ale dumitale. Să vă faceţi mici de tot, şi dumneata, şi soţul dumitale, dacă vreţi să mai existaţi în societate... şi să nu vă prea arătaţi în public. Îţi permiţi să *faci fi*[60] de omagiile gheneralului Ipsilanti şi de rudenia cu mine, şi pe urmă soţul dumitale, pus la cale de dumneata, îşi mai oferă luxul de-a fi bulgarofil, sau ţăranofil, sau comunistofil, sau mai ştiu eu ce... E prea mult. V-aţi fi făcut imposibili. Dacă aveţi mijloace de trai, să-şi dea soţul dumitale demisia din armată şi să plecaţi undeva în provincie, unde nu vă ştie nimeni; iar dacă n-aveţi, faceţi-vă mici de tot... e un sfat bun pe care nici nu ştiu de ce ţi-l dau.

— Dar oamenii aceia au murit! Au fost omorâţi... nevinovaţi! suflă doamna Dumitriu îngrozită.

Doamna Vorvoreanu râse scurt, cu dinţi galbeni în faţa galbenă:

— Şi eu am să mor... şi dumneata. Ce-ţi pasă de ei?

Doamna Dumitriu se ridică şi ieşi. Pe când se depărta, doamna Vorvoreanu o urmărea cu o privire plină de ură; era tânără... iar ea, Elena Vorvoreanu, avea să moară curând. Ştia: boala de care

---

[59] Şi nu-i mare lucru. *(fr.)*

[60] De la *faire fi de* – a disprețui ceva *(fr.)*

suferea era mortală şi cu o desfăşurare cunoscută. Era în ea şi o omora treptat, întâi o bucată, apoi alta. Sună, ca să ceară trăsura, şi se duse să facă nişte vizite.

PARTEA A DOUĂSPREZECEA

PLĂCERILE TINERETULUI

Lui I. I.

I

Şerban Romano era un băiat cuminte, serios. Poate de aceea îl atrăgea, îi stârnea o curiozitate nestăpânită văru-său Ghighi Duca. Prin 1928, Şerban venise din Germania cu diploma de inginer, dar avea de gând să se întoarcă, să facă şi filosofía; cât stătu în Bucureşti, toţi prietenii îi vorbiră numai despre Ghighi Duca: „Rolls”-ul lui Ghighi Duca, cravatele lui Ghighi Duca, pălăriile lui Ghighi Duca, femeile lui Ghighi Duca, glumele, scandalurile lui Ghighi Duca. Ghighi Duca se simţise jignit de câteva rânduri ironice apărute într-un ziar. Se dusese la redacţie şi-l bătuse pe directorul ziarului. Dar Ghighi Duca nu-şi prea mai vedea rudele, nu prea mai părea să dorească relaţii cu ele, şi era greu de găsit, prin urmare, pentru un tânăr bine-crescut şi cam şters, cum era Şerban Romano.

Într-o seară târziu, Şerban era cu Elvira Vorvoreanu (divorţase recent) şi cu prinţul Bubi Ipsilanti, care-i făcea curte pe atunci Elvirei (ea avea aproape patruzeci de ani, şi el spre cincizeci), într-un local de noapte. Abia se aşezaseră şi Elvira spuse:

— Uite-l şi pe Ghighi.

Şi-i făcu cu mâna un mic semn amical. Ghighi o salută rece şi nu se mai uită la ei. Era la masă cu un englez despre care toată lumea ştia că e prieten cu Ghighi, că s-au cunoscut în Anglia la ultimul voiaj al lui Ghighi, şi că e aici în vizită, ca să meargă la vânătoare cu Ghighi; altminteri, Ghighi nu-l prezentase nimănui. Englezul era un tânăr tot de vreo douăzeci şi nouă, treizeci de ani, ca şi Ghighi, dar de statură mijlocie, voinic, cu un cap fin, roşu în obraji, cu ochii suri şi mâini mari, pistruiate; era în smoching ca şi Ghighi şi ca toţi bărbaţii din local, cu excepţia chelnerilor şi a muzicanţilor; dar Ghighi părea mult mai distins decât el; era înalt, foarte subţire, blond şi cu o faţă îngustă, triunghiulară, osoasă; făcea cute între sprâncene şi pe lângă gură, cute adânci, timpurii, care-i dădeau un aer bătrânicios; şi cearcănele largi, vinete, de sub ochi îl făceau să pară bolnav; era distins şi oleacă îngrijorător, părea nesănătos şi fragil; toată lumea ştia însă că Ghighi joacă tenis, vânează, călăreşte, conduce automobilul (faimosul „Rolls-Royce”) şi avionul: sportiv, zdravăn, sănătos.

Şerban se uita la el cum vorbeşte, nervos, cum râde, scurt,

repezit, cum mănâncă, repede, ca să isprăvească. Pe urmă trebui să-i facă Elvirei conversaţie, şi lui Bubi Ipsilanti. Din când în când trăgea cu ochiul la masa lui Ghighi. Şi Elvira trăgea cu ochiul. Îl surprinse pe Şerban odată şi spuse:

— S-a schimbat Ghighi, şi nu arată bine deloc.

Apoi vorbiră de altceva, şi băură bine; Bubi Ipsilanti povestea fel de fel de anecdote care-i făceau să râdă, lumea dansa pe pista de sticlă din mijlocul localului. Deodată se auzi desluşit pocnind o pereche de palme. Toată lumea se întoarse către masa lui Ghighi şi-l văzură pe scaun, iar pe tânărul englez, amicul lui, în picioare, cu mâinile lui Ghighi pictate în roşu închis pe obraji. Englezul luă o sticlă de pe masă şi o ridică să-i dea cu ea în cap, dar îi scăpă din mână şi zbură îndărăt. Englezul se uită peste umăr, văzu sticla pe jos, spartă, o cucoană care ţipa, ţinându-se de cap, şi un domn care se repezea la el. Îi eschivă lovitura şi îl trânti la pământ cu un pumn în bărbie.

Ceilalţi domni de la masă năvăliră cu sifoane şi sticle; Ghighi luă un scaun şi sări în apărarea englezului. Femeile zbierau disperat, îngrozite, domnii împreună cu chelnerii se repezeau să-i stăpânească pe cei doi bătăuşi; sticlele zburau prin aer. Bubi Ipsilanti se ridică iute de la masă, o răsturnă cu faţa spre pista de dans (farfuriile se sparseră şi tacâmurile căzură zăngănind pe jos printre cioburi de porţelan şi de cristal, în şampania vărsată) şi spuse repezit:

— Ascundeţi-vă aici, că ne trezim cu capul spart.

Şi se ghemuiră toţi trei, râzând nervos, îndărătul mesei pe care Bubi Ipsilanti şi Şerban o ţineau de picioare. Se auzeau răcnete, gâfâituri. Şerban înălţă fruntea deasupra marginii mesei şi văzu că Ghighi şi englezul apucaseră un om de mâini şi de picioare – şi-i făceau chiar în clipa aceea vânt într-un buluc de haine negre şi plastroane scrobite. Ghighi era verde la faţă, iar englezul roşu de tot, cu părul galben căzut în ochi, şi râdea. Şerban se ascunse după masă, iarăşi. Peste două-trei minute de uşi trântite şi zgomote de prăbuşiri de mobile şi sticle sparte, se făcu o relativă linişte. Şerban scoase iar capul. În mijlocul pistei de dans nu mai rămăsese decât Ghighi Duca, căzut pe spate, şi englezul, care sărea pe el cu picioarele, conştiincios; ceilalţi domni, chelnerii şi patronul localului strigau la el să isprăvească dar junele,

congestionat, asudat şi gâfâind sărea pe Ghighi *â pieds joints*[61] cu pasiune metodică şi consecventă. După ce se sătură, îl luă pe Ghighi de pe jos, îl încărcă în spate şi se duse cu el spre toaletă.

Bubi Ipsilanti îi făcu semn *maitre d'hotel*-ului şi le spuse Elvirei şi lui Şerban:

— Hai să plecăm.

Iar omului care se apropia cu temenele:

— Trec mâine pe aici. Acuma vreau să plec.

Şi ieşiră numaidecât. Bubi Ipsilanti îi spuse Elvirei:

— Vezi, să mai trebuiască să fim şi martori la poliție.

— Ei, o să-i facă mare lucru poliția, zise Elvira.

— Nu, dar însăşi prezența numelui tău sau al meu pe o fițuică murdară de poliție e dezgustătoare. Iar el se expune la cele mai dezagreabile chestii, cu nebunii de astea.

— Ce sălbatic, englezul ăla! râse deodată Elvira cu un glas muzical, tulburat. Îi plăcuse; se gândea la el, şi-i plăcea.

— Ei, da, aşa au făcut ei Imperiul. De la 1600 până la războiul burilor, aşa au lucrat, zise Bubi Ipsilanti. Păcat de Ghighi, că nu e lipsit de calități. Dar e brânză bună în burduf de câine. Păcat. Dar aşa-i trebuie, că e o bestie şi el, adăugă prințul cu o antipatie neaşteptată.

II

Asta era în septembrie; în octombrie, Şerban plecă iar în Germania şi se întoarse în decembrie, înainte de Crăciun. De atunci, din septembrie, nu-1 mai văzuse pe Ghighi Duca. Între Crăciun şi Anul Nou trecea pe strada Câmpineanu în jos, într-o după-amiază; se înnopta repede, pe la cinci şi ceva, şi era un ger uscat, tăios, peste nişte zăpadă puțină, de mult înghețată tun. „E frig, se gândi Şerban, care nu avea nimic deosebit de făcut. Ia să beau ceva, să mă încălzesc." Se uită împrejur. Localurile se țineau unul după altul: firme luminoase, vitrine cu sardele, nisetri de doi metri şi icre negre şi regimente de sticle cu etichete colorate. Un şir de maşini erau oprite la trotuar. De o parte şi de alta a pasajului, numai vitrine prin care se vedeau înăuntru oameni la

---

[61] Cu amândouă picioarele deodată *(fr.)*

mese, femei cu blănuri de vulpe prăpădită, galbenă, sau de iepure, vopsite cumplit pe obraji şi pe gură cu roşu, şi cu părul platinat: domni cu mustăţi pe oală, domni tineri cu gulere prinse cu ac, şi cu pălării de la Mossant sau de la Clark.

Intră pe prima uşă; deasupra scria *Express-Bar, V. Tassopol.* Înăuntru era un acvarium cu peşti mici, roşii, chiar în vitrină, şi pe urmă urcai câteva trepte ca să ajungi în bar; banchete de pluş albastru de jur-împrejur; un pian la care cânta cine voia, două mese, un bar în fund: pe pereţi, fotografii mari ale unor stele de cinema: Mae West, Mary Pickford, Ramon Novarro, Douglas Fairbanks, Elisa Landi.

Vasilache Tassopol era gras, brun, cu o oarecare sfială şi rezervă zâmbitoare; umbla cu burta înainte, în vestă albă nu prea albă, cu o demnitate amabilă. Era lumină de afară în bar; adică începutul de întuneric, cenuşa rece a serii de iarnă. Mai şedeau vreo doi indivizi la mese şi o femeie. Dar Şerban nu-i luă în seamă, căci îl zărise pe Ghighi Duca, aşezat pe banchetă, cu o masă în faţă, şi pe masă o sticlă de whisky, un sifon şi un pahar. Ghighi era într-un costum gri închis, cu guler tare şi cravată negru cu alb, ciorapi negri, pantofi negri. Şedea picior peste picior, cu mâinile în buzunare. Îl privi calm pe Şerban. Acesta se apropie timid de el, dar politicos.

— Ce faci, mă Şerbănică? întrebă Ghighi Duca iară să se scoale şi fără să-şi scoată mâinile din buzunare. Ia şezi aici. Ce mai faci? Ai crescut, mă. Câţi ani ai?

— Douăzeci şi cinci.

— Vasilache, mai dă-mi un pahar. Da? Eşti cu patru ani mai mic decât mine. Adică exact cu războiul. Ce face tanti Alexandrina?

— Bine.

— Da tanti Elena? Te-am văzut cu Elvira odată într-o seară.

— Tanti Elena e prost de tot, e galbenă, slăbeşte. Doctorii se miră că durează atâta.

— Da, de obicei cancerul e mai rapid. Şi Elvira? Cu cine se mai culcă?

— Nu ştiu.

— Eşti discret! Bravo, băiatule. Şi ce faci tu, mă, Şerbănică? Dă-i naibii pe toţi. Spune, ce faci tu. Bei whisky?

— Beau, cu gheaţă.

— A, eşti un rafinat! Te-ai învăţat cu ticăloşii de prin străini. Ce

faci?

— Am terminat ingineria şi acuma m-am apucat de filosofie.

— Bravo, mă. Să trăieşti, Şerbănică. Să te faci băiat mare şi filosof ilustru. Se mai poate?

— De ce nu?

— Cum, mă, în România?

— De ce nu?

— Fugi, Şerbănică, nu fi idiot. Nu ştii că franţuzii şi englezii n-au idee ce e aia România? Ce să mai vorbim de americani. *Si jeune, et déjà moldovalaque?*[62] Eşti prea moldovalah, domnule. Ţară mică, probleme mici, interes limitat. Nimic de făcut. Whisky, şi pe urmă cavoul familiei.

— Nu cred, zise Şerban cu seriozitate. În anul unu al erei noastre, Iudeea era o colonie romană, mică, săracă şi disprețuită şi iudeii cunoscuți pentru miros urât şi superstiții barbare. Şi exact de acolo a pornit o mişcare de idei care a revoluționat cultura mondială. În materie de idei, nu extensiune, ci intensiune se cere. Ori asta o poate obține oricine dacă-1 țin curelele. Crezi că oraşul Weimar era un fel de New York al vremii? Ca să nu mai vorbim de pictura olandeză, sau de literatura norvegiană, ți-aş vorbi de cea islandeză. O cunoşti?

— N-am idee. Aveau mai mult gheață, când am auzit ultima dată de ei.

— Nu, au şi o literatură mai bogată ca multe. Şi sunt o sută cincizeci de mii.

— Din care o sută de mii oameni de zăpadă, zise Ghighi Duca. Bine, Şerbănică, m-ai convins. Şi? Ce să facem? Să revoluționăm omenirea? Să facem literatură? N-am talent.

Şerban se uita la pahar şi nu spunea nimic. Ghighi Duca îl întrebă cu o blândețe neaşteptată:

— Spune tu: ce să fac?

— Asta tu trebuie să ştii, murmură Şerbănică.

Se întunecase. Tassopol umbla la comutator.

— Lasă aşa, Vasilache! exclamă Ghighi Duca. Lasă. Nu trebuie prea multă lumină, face rău la ochi.

Apoi îi spuse cu glas scăzut lui Şerbănică:

— Spune tu: ce să fac? Politică? Să țiu discursuri mincinoase la

---

[62] Atât de tânăr, şi deja moldovalah? *(fr.)*

cretini, să stau de la zece dimineața până la două noaptea la Cameră, sau prefect în provincie? Şi să ajung ministru după ce împlinesc patruzeci de ani, poate la cincizeci. Mare brânză, ministru. Miniştrii umblă cu pălăria în mână, chiar după mine, un derbedeu de sub treizeci de ani, fiindcă mă cheamă Duca, de la Duca Vodă. Ca să nu mai vorbim de orice afacerist, orice mare şperțar care binevoieşte să le dea un telefon. Ăluia încep să-i lingă pantofii. Altceva. Savant? Greu. Târziu.

— Nu e niciodată prea târziu. Schliemann a revoluționat arheologia după ce împlinise patruzeci de ani. Nimic din ce mi-ai spus nu stă în picioare, zise Şerban Romano. Ai tot timpul să înveți orice. Orice!

Urmă o tăcere, în care-şi băură paharele.

— Uite ce e, domnule Şerbănică, zise liniştit Ghighi Duca. Să-ți spun secretul. Câți oameni mari au ieşit din familii bogate? Exceptăm politicienii şi generalii. Azi nu se mai face politică de aia de pe vremea lui Pitt, nici război ca pe vremea lui Conde. Dă-mi exemple de oameni care au făcut ceva, dar bogați, bogați.

— Byron era boier mare.

— Da, dar decavat. Altul.

— Goethe.

— Nu era boier, nici cine ştie ce bogat. Altul. Tolstoi, caz unic. Altul.

— E un neamț, Thomas Mann, şi un franțuz, Marcel Proust, care sunt foarte apreciați acuma.

— Nu cunosc. Ce sunt, muzicanți? Nu-mi spune de ăştia, spune-mi de von Bucquoy, ăla cu minele din Silezia, ca nemți; sau de o familie bună franțuzească. Proust: pha! Burghezi. Spune-mi de prințul de Courtenay sau baronul de O trânte. Ăştia fac ceva?

E mult mai uşor să dai mese, să faci excursii cu iahtul pe mare, să vânezi, să dansezi, să joci cărți, să faci amor, să bei bine ețetera. Vreau să mă aşez să învăț, dacă vrei tu, anatomie.

— Ah, mi-am adus aminte, exclamă Şerban. Broglie! Sunt vreo doi-trei, toți savanți.

— Excepție, monşer, excepție. Vreau prin urmare să studiez anatomia. Vine cineva în vizită. Trece vizita: iar mă apuc. E obositor: mai bine chem o damicelă să-mi dea rendez-vous să studiez anatomia pe viu. Mâine iar mă apuc. E greu; e vreme de

mers la vânat. Poimâine iar mă apuc. Iau o sticlă, să-mi ție de urât. La al doilea pahar, cum le fac eu, *rather stiff*[63], mă apucă o beatitudine, o mulțumire, nu mai am încordarea aia de nervi, activă, pusă pe drăcii. Mi-e bine, nu mai vreau nimic. Ețetera.

Iar tăcură.

— Crezi că eu nu-mi dau seama? Sunt un idiot, un derbedeu; dar ți-am dat o lege ştiințifică: din noi ăştia, oameni bine, nu iese niciodată nimica. Afară de politicieni sau generali, pe vremuri; pe vremea dantelelor. Acum nu mai putem face nimic. E prea obositor. De ce să te oboseşti, dacă nu eşti obligat? Uite, eu, ştii ce stofa aveam, ce energie? Puteam ajunge om mare. Dar de ce să devin? N-am bani? Nu mă cheamă Duca? De la Dukas, împărați ai Bizanțului, zicea tata, deşi cred că mânca rahat. Asta e, Şerbănică. Mai bei un pahar?

— Nu, mulțumesc.

— Eu da, mulțumesc. Să trăieşti, să ajungi om mare, Şerbănică. Să fii o excepție: *here's to you*![64] Vasilache! Poți să aprinzi lumina!

Grecul aprinse lămpile; erau prea tari, moderne, tuburi lipite de tavan. Se vedeau defectele tencuielii peretelui, calitatea proastă a stofei de pe canapele, a scaunelor, vopsite galben şi cu vopseaua cojită. Lui Şerban, localul i se păru sărăcăcios, sinistru, prin încercarea nereuşită de a fi elegant. Nu era decât mizer, jalnic. Iar Ghighi era cenuşiu la față, cu ochii stinşi. Murmură absent:

— Ăştia mai săracii au şi chestii... idealuri... valori. Respectă fel de fel de lucruri. Cu cât eşti mai bogat şi mai sus, cu atât respecți mai puține chestii. Ăştia au şi un cult al muncii, care, între noi fie zis, e cumplită, e un blestem, dar dă şi unele satisfacții... Totul se plăteşte şi orice plată îți câştigă ceva. Eu am câştigat plăceri; dar sunt mereu tot alea. Te plictiseşti. Mă plictisesc de moarte. Şi sunt obosit. Sunt foarte obosit. Nici nu mă simt bine. Deloc nu mă simt.

Se vedea pe el că-i e rău. Şerban se speriase de schimbarea atât de gravă pe care o vedea pe fața lui Ghighi.

— Să merg la un doctor... la o farmacie! zise el.

— Nu, stai aici, nu te agita, şopti Ghighi, căruia-i ieşeau

---

[63] Destul de zdravăn *(engl.)*

[64] Noroc! *(engl.)*

broboane de sudoare pe frunte şi şi le ştergea cu batista.

În clipa aceea uşa se deschise şi intrară cu zgomot doi tineri pe care Şerban Romano îi cunoştea de amici ai iui Ghighi: Titel Negruzzi, cu melonul pe ceafă, în palton negru cu guler de astrahan, cu bastonul în buzunar, ridicat până în dreptul urechii, şi Dodel Dudescu, coborâtor din boierii, Bani ai Craiovei, pe care lady Craven în Călătoria ei îi numeşte Banul Dedescolo. Dodel Dudescu era mic, pirpiriu şi avea un nas foarte mare, coroiat, gros, cărnos şi lustruit, iar dedesubt o mustăcioară şi o gură mică şi umedă. Era într-un palton negru, îmblănit cu vizon, şi cu un guler mare de vidră, lucioasă, cu ape albăstrii. Erau foarte veseli.

— Ghighi! Uite-1, domnule! Ce faci, monşer? Ce faci, puiule? Ce faci, mămicule? cântară ei pe două voci, urcând scara şi venind să se aşeze pe banchetă.

— Te-am cunoscut după maşină, dar ai oprit-o cam imparţial între două prăvălii, aşa că te-am căutat şi la bodega de-alături. Uite-1 şi pe Şerbănică. Ce faci, Şerbănică? zise Titel Negruzzi, apoi ridică sticla şi zise: Vreau şi eu.

Ghighi se ridică şi dispăru în fundul localului.

— Vasilache, adu-mi un pahar şi nişte gheaţă pisată! strigă Titel Negruzzi. Dodel Dudescu se uita la cineva în încăpere.

— Nu e rea femeia. Care o cunoaşteţi?

Se întoarseră să vadă. Era o fată blondă, cu pielea roz şi gura roşie, bărbia cam grea şi ochi albaştri; era într-un pardesiu prost croit, cu mâinile goale, şi vorbea şi râdea cu doi tineri cu părul lung, în paltoane bleumarin cu guler de catifea neagră, unsuroşi şi foarte bruni.

— E frumuşică, zise Titel Negruzzi, punându-şi monoclul sub sprânceană, ca s-o studieze. Unde e Ghighi? Ce face? A căzut înăuntru? Ghighi!

— Aş poseda-o, zise Dodel Dudescu.

— Dodel, mă scârbeşti, zise Titel Negruzzi. Cum vezi o fustă: „ah, ce-aş mai poseda-o!" Altceva nu ştii? Potoleşte-te, eşti lubric, eşti dezgustător. Posedă-te, ce naiba.

Dodel Dudescu însă nu ascultă şi se uita fix la tânăra care era foarte veselă. Titel Negruzzi se uită iar la ea:

— E ca o madonă de un maestru renan. Frumoasă e! Dar să te ferească Dumnezeu de ea la patruzeci de ani.

— Pe mine nu mă interesează la patruzeci, mă interesează la şaptesprezece, optsprezece cât are acum.

— Spuneam cum o să arate, dobitocule; o să fie greu de văzut, darmite de posedat, zise Titel Negruzzi şi începu să-şi toarne whisky în paharul pe care i-1 adusese Vasilache. Ghighi Duca reapăru şi începu să râdă:

— Aţi şi început să-mi uscaţi sticla?

Îşi freca palmele. Era înviorat, întinerit, îi străluceau ochii.

— Vasilache, strigă el. Încă una! Şi să vă cânt ceva. Să vezi, Şerbănică, ce artist piere în mine: *artifex pereo!*[65]

Şi se aşează la pian, pe care începu să clămpănească o rumbă. Dodel Dudescu o invită pe tinerica blondă la dans. Titel bea cu Şerban Romano.

— Ei, *Herr doktor, zu ihren Speziellen!*[66] Cum merge?

— Bine. E cam sinistru aici.

— Peste tot e cam sinistru. Iar dacă ai făcut războiul, nicăieri nu e sinistru. De ce să fie sinistru? E *boom*[67], toată lumea are bani, ne amuzăm, ce mai vrei?

— Vă amuzaţi pe dracu, spuse destul de posomorât Şerban.

— Cunoşti alt sistem? Eu nu. Când găseşti, să-mi spui. Mai iei un deget de chestie de asta? Nu? Eu o să-ncerc, poate îmi face bine.

Dodel Dudescu rămăsese singur cu fata blondă; tinerii suspecţi plecaseră, după o discuţie cu Vasilache, barmanul. Mai târziu, însă, când Ghighi Duca, Şerban Romano şi Titel Negruzzi discutau meritele respective ale diferitelor băuturi, Dodel veni să se aşeze lângă ei, destul de posac.

— Ce e, te-ai şi întors? Ce-ai făcut? Ai posedat-o? îl întrebă Titel Negruzzi. Repede, ca sitarii!

— Ia mai duceţi-vă dracului, răspunse morocănos Dodel Dudescu şi începu să bea şi el.

La unsprezece noaptea mai erau încă acolo; barmanul le adusese alune sărate, migdale sărate, ghiudem sărat, salam iute şi sticle cu whisky şi sifoane. Şerban Romano spunea:

— Îmi pare rău de tine, Ghighi.

---

65 [În mine] piere un artist, *(lat.)*

66 Domnule doctor, în sănătatea dumneavoastră! *(germ.)*
În Germania, titulatura de „doctor” este destinată tuturor celor care posedă o diplomă de absolvire a unei facultăţi, *(n.r.)*

67 [Perioadă] de avânt şi prosperitate în industrie, comerţ *(engl.)*

— Hai sictir, spunea Ghighi, sec.

— Nu sentimental. Înțelege-mă. E păcat să se piardă o energie ca a ta. Trebuie să faci ceva.

— Hai sictir. Prea târziu, Şerbănică, dă-te-n mă-ta şi lasă-mă în pace.

Şerban nu se supără. Ar fi vrut să ajute pe toată lumea. Era mâhnit de oamenii neajutorați. Ar fi vrut să facă ceva bun, atât. O văzu pe fata blondă. Stătea singură cu brațele pe masă, mâinile fără putere cu degetele adunate dar moale, neprecis; şi se uita în gol, zâmbind şi clătinând din cap. Şerban se ridică şi se aşeză lângă ea.

— Ce faci? întrebă el.

Ea nu răspunse. Surâdea dulce, privindu-1 cu capul lăsat pe un umăr.

— O duci cam prost, mi se pare, zise Şerban. Nu vrei să te duci acasă?

Ea dădu din cap: voia.

— Hai cu mine. Hai să te duc eu acasă, zise Şerban, şi o luă de braț.

— Coane Şerbănică, să vă spui ceva, murmură amabil şi grav Vasilache în urechea lui.

— Ce e?

— Dacă nu vă supărați, două cuvinte.

— la zi.

Erau la trei paşi de fată.

— E bolnavă, coane Şerbănică. Vă îmbolnăviți, şopti barmanul.

— Dă-o-ncolo că nu vreau să-i fac nimic. De ce nu se vindecă dracului?

— Păi e bolnavă, şi o ştiu toți: nu mai câştigă nimic, şi n-are cu ce să se vindece; şi-o dă afară şi de la hotel unde stă. E cam...

Şi fâlfâi mâna lângă tâmplă. Da, părea cam nebună.

— Bine, bine. Hai, fetițo. *Au revoir,* copii, vin îndărăt imediat.

— Bă! exclamă Dodel Dudescu. Ți-a spus Vasilache?

— Da.

— Ce, eşti nebun? întrebă Dodel Dudescu şi rămase cu ochii după el.

Şerban ieşi cu fata de braț şi se opri o clipă. Viscolea, străzile erau pustii, maşinile treceau încet, şoferii nu mai vedeau nimic înaintea lor. Şerban luă un taxi. Fata se ghemuia lângă el. Ocoliră prin spate Palatul Regal şi ieşiră în dosurile hotelului „Splendid”,

ca să se oprească la intrarea unei clădiri înguste şi înalte, cu câte trei ferestre la fiecare etaj şi o marchiză de sticlă cu firma luminoasă: HOTEL. Coborâră. Viscolul vuia şi plângea; treceau trâmbe de zăpadă prin aerul negru. Bucureştiul era deşert. Aici, casele erau mizere, urâte, suspecte; în mijlocul oraşului, nu puteai nici măcar bănui cine locuieşte în asemenea maghernițe, mai ales sus, la etajul patru sau cinci, unde țiuia viscolul în hornuri.

Portarul de noapte era mic, cărunt, smochinit şi rău. O recunoscu pe fată numaidecât:

— Iar ai venit? Cară-te! N-ai ce căuta aici, cară-te, cară-te, n-auzi? Nu e voie, domnule, nu vă urcați cu ea sus!

— Dar de ce nu e voie? chiar dacă plătesc camera? întrebă Şerban Romano.

— Nu e voie! repeta portarul cu încăpățânare.

— Dar spune, omule, de ce? De ce nu e voie?

— Nu e voie, ce te interesează pe dumneata?

Şerban îi întinse câțiva poli. Portarul, ca şi cum asta ar fi fost o întrebare, răspunse prompt, fără supărarea de adineauri:

— E în urmă cu plata camerei.

— Cu cât?

Portarul spuse suma.

— Poftim, zise Şerban Romano, şi-i puse banii pe tejghea. Plus o săptămână înainte, cât face?

Plăti două săptămâni; apoi îi dădu bani şi fetei:

— Poftim, să te duci la doctor, să te faci sănătoasă. Dacă mai ai nevoie de ceva, spune-i lui Vasilache, şi aflu de la el.

Fata îi zâmbea galeş, cu capul pe umăr:

— Nu vii cu mine sus? întrebă ea.

Şerban se cutremură: „E nebună, sau ce naiba are?”

— Nu dragă, nu vin. Altă dată.

Şi plecă. Taxiul îl aştepta.

— Am crezut că nu mai veniți, zise şoferul deschizând uşa.

În clipa când Şerban puse piciorul pe scara maşinii (pe vremea aceea automobilele „limuzinele”, aveau scări), în casa lipită de hotel, dindărătul unui oblon tras, izbucni un urlet cumplit, de spaimă, sau de disperare, sau de nebunie.

— Ce e? întrebă Şerban tresărind.

Şi şoferul scoase capul să se uite, curios şi speriat. Omul de la hotel nu se arătă. În hotel părea să nu fi auzit nimeni. Pe stradă,

niciun trecător. Şi urla vântul gonind perdele de zăpadă.

— De-ar fi un vardist pe undeva pe aproape, zise Şerban.

— Aiurea! Pe vremea asta? zise şoferul.

Când rostea ultima silabă, izbucni alt urlet înăuntru, la fel de înfiorător. Şerban nu mai putu răbda, se repezi la uşă, o zgudui; era încuiată. Se întoarse la fereastră şi bătu violent în oblon. Nu-i răspunse nimeni. Motorul taxiului sfârâia uşor. Pale de vânt bubuiau printre casele înalte. Şerban bătu iar şi cineva strigă dinăuntru cu un glas înăbuşit, care părea bătrânesc.

— Cine bate?

— Ce se întâmplă aici? Cine ţipă? strigă Şerban.

Câteva secunde nimeni nu răspunse. Şerban voi să mai bată o dată, şi mai tare. În clipa aceea cineva începu să umble la nişte zăvoare, pe dinăuntru, şi întredeschise oblonul. Lumina dinăuntru se stinsese. Şerban zări o figură alburie, de bătrân sau bătrână, într-un fel de halat tot alburiu.

— Ce vrei? De ce baţi? cârâi înăbuşit şi arţăgos fiinţa prin geam.

— Cine ţipă? Ce se întâmplă aici? întrebă Şerban pe un ton întărâtat.

— Ce?

— Cine ţipă? De ce ţipă? răcni Şerban.

— Ce? zbieră spart baba, căci o babă era, şi deschise fereastra.

Şerban dădu să-şi repete întrebarea, dar baba nici nu aşteptă să audă tot şi începu să ţipe ruginit, dar neaşteptat de tare:

— Hoţii! Săriţi! Săriţi, hoţii? Lume! Lume!

Dinăuntru se părea că e încă cineva care ţipă „Hoţii, hoţii!" Şerban rămase înmărmurit de mirare şi de indignare. Îl auzi din spate pe şofer care spunea pe un ton şuierător şi insistent:

— Urcă-te, coane, că e de rău! Hai urcă, s-o luăm din loc, aici nu e bine! Urcă!

Şerban abia auzi şoapta alarmată a şoferului. Îi spărgeau urechile zbierătele frenetice ale babei şi persoanelor dinăuntru (căci i se părea acum că sunt mai multe, că se amestecă printre ele şi glasul care-1 îngheţase de groază), şi atitudinea lor îl umplea de revoltă.

— Da' mai duceţi-vă dracului toţi câţi sunteţi! exclamă el furios şi intră în maşină, trântind uşa exasperat. Şoferul porni în aceeaşi clipă.

— Ce mă-sa era cu ăştia, domnule? Ce făceau acolo? Ce fel de

oameni sunt, mama lor de țicniți? exclamă Şerban în maşină, fierbând de enervare.

Şoferul conducea anevoie, orbit de şiroaiele de ninsoare pe geamul din față.

— Dracu ştie peste ce dai câteodată în oraşul ăsta. E plin de nebuni, zise el, filosofic. Cine ştie ce chestii învârt ăia acolo. Nu-i de noi, coane. Unde vă duc? înapoi la rondul lui 6?

Şerban, care plecase amețit rău de la barul lui Tassopol, se întoarse treaz, trist şi în prada unei vagi nemulțumiri. Îi găsi în schimb pe cei trei prieteni mai beți decât îi lăsase.

— Uite-l pe Şerbănică. Uite-l pe mumosu. Vin' la mama să te pupe, puiule! izbucni Titel Negruzzi, euforic. Dodel Dudescu râdea scârnav. Repetă invitația lui Titel Negruzzi cu o variantă dezgustătoare.

Ghighi Duca îi trase o palmă răsunătoare după cap.

— Eşti grețos, Dodel! O să-ți ard câteva perechi de palme! exclamă el, nemulțumit.

Dodel era jignit.

— Tu bate-te cu englezul tău care te-a călcat în picioare ca pe o cârpă, nu cu mai slabi ca tine!

— Te rog să nu-l vorbeşti de rău! exclamă Ghighi Duca, bâlbâindu-se uşor – întâi că e prietenul meu, şi al doilea e un tip curat, corect; e un dobitoc, o brută; dar tu eşti un porc, înțelegi? *Il y a de la différence*[68]*.* Şi dacă nu-ți place, du-te acasă până nu te plesnesc! Ce-ai făcut, Şerbănică?

— Nimic, m-am plictisit. Nu mai e ceva de băut pentru mine?

— Domnilor, nu vă supărați... Alteță, trebuie să... ştiți dumneavoastră, spunea Vasilache, gras, cuvios şi dulce ca un ieromonah.

— Bine, bine, am înțeles, zise Ghighi Duca. Copii, hai la *Şeherazada,* să mai bem ceva, că pe nenorocitul ăsta îl aşteaptă madam Vasilache cu făcălețul după uşă!

Şi începură să-şi puie, râzând, paltoanele de blănuri scumpe, apoi se îndreptară, clătinându-se, spre trepte, pe care coborâră încet, cu mare atenție. Singur Şerban Romano nu era beat şi se simțea nemulțumit şi trist, nu ştia de ce.

---

[68] Este o deosebire, *(fr.)*

III

Ieşiră toţi patru pe trotuar şi în aceeaşi clipă o pală de vânt se grămădi în strada Câmpineanu ca într-o pâlnie şi se înşurubă într-un vârtej de zăpadă îngheţată şi de aer rece tăios care-i înţepa în obraz pe cei trei. *Viuiuii!* făcea vântul.

— Schelălău, schelălău! I-auzi cum face dementul ăsta de vânt, zise Titel Negruzzi. La balamuc, bă! Ce e cu poliţia, domnule, îl lasă să umble pe stradă în halul ăsta, urlând ca câinii la lună! Nu e ordine în ţara asta, toate merg aiurea. Unde ţi-e maşina, Ghighi?

— Nu mai bate câmpii, domnule, zise Dodel Dudescu pe care, pirpiriu şi veşnic obosit de excese cum era, îl şi pătrunsese frigul, facându-1 prost-dispus. Uite-1 pe Ghighi, ce mai *gueulezi*[69] atâta? Şi ăsta e un gentilom, de altfel, se suie în maşină fără să ne spuie o vorbă, bine că nu ne lasă aici să crăpăm în gerul ăsta!

Şi se sui în maşină urmat de ceilalţi; trântiră uşile şi aşteptară îngheţaţi. Dodel răcni:

— Ce tot faci acolo, domnule? De ce nu pornim?

— Nu se aprinde motorul, zise Ghighi Duca. S-a răcit prea tare; e făcut într-o ţară unde iarna nu e mai frig de douăzeci sub zero.

— Toarnă nişte whisky în el! zise Titel Negruzzi, care se simţea bine, ca totdeauna.

— Daţi-vă jos şi împingeţi, zise Ghighi Duca. Poate aşa se porneşte.

— Ce vorbeşti, domnule? Eşti nebun? întrebă Dodel Dudescu.

— Hai, dă-te jos, spuse Ghighi Duca destul de dispreţuitor; dă-te jos şi împinge; strada e în pantă.

— Hai să împingem! zise Titel Negruzzi, totdeauna bine-dispus.

Sări jos, şi se opintiră să împingă maşina. Se opintiră Şerban Romano şi Dodel Dudescu; Titel Negruzzi se prefăcea numai că împinge. După sforţări de câteva secunde care li se părură tot atâtea minute, maşina porni brusc. Titel Negruzzi se împletici, gata să cadă. Şerban Romano căzu în patru labe, iar Dodel Dudescu se trezi întins jos, cu nasul pe asfaltul plin de coji de gheaţă. Se ridică, ţinându-se de nas, pe când ceilalţi alergau după

---

[69] Dai cu gura *(fr.)*

maşină, răcnind:

— Stai! Stop! Ghighi, stai!

Rolls-ul frână şi porni încet îndărăt. Se urcară iar, râzând, povestindu-i lui Ghighi cum căzuseră.

— Dar asta de ce tace? întrebă Ghighi Duca, uitându-se la Dodel, care şedea lângă el. Apoi, brusc, strigă:

— Nasul! Nasul lui Dodel! Uitaţi-vă la nasul lui!

Cei doi, cu coatele pe speteaza locurilor din faţă, se uitară amândoi la profilul lui Dodel chiar când acesta, surprins, se întorsese spre Ghighi. Nasul coroiat, şi care se îngroşa treptat spre vârf, era acuma şi mai mare, vârful îi crescuse, inform, gros, congestionat: Dodel, care şi aşa avea un aer lubric, amărât şi meschin, o mină josnică şi respingătoare, era acuma desfigurat de acel organ enorm care-i crescuse deodată în mijlocul feţei. Cei trei urlau de râs.

— Ce râdeţi aşa, sparţilor? întrebă Dodel, ofensat şi nu prea tulburat. Voi parcă aţi fi nişte splendori, caraghioşilor, adăugă el cu sincer dispreţ.

Ei însă opriră în faţa intrării de bloc pe care scria cu litere luminoase: *Şeherazada* (câtorva maşini înşirate la trotuar li se îngropau încet roţile în zăpadă) şi intrară pe gangul de beton cenuşiu cu o lampă mată, atârnată în tavan.

— Urâtă e intrarea asta, zise Ghighi Duca: parcă-i închisoarea Sing-Sing. Ai văzut ce blocuri sinistre se clădesc în Bucureşti? Oribil oraş, domnule Şerbănică: mai bine ar avea mai puţină *intensiune* şi ar arăta altfel!

— Tu ştii cum arăta Londra pe vremea lui Shakespeare şi a lui Bacon? întrebă acru Şerban Romano.

— Şi cine e Shakespeare, domnule Şerbănică? întrebă râzând Ghighi Duca, împingând uşa pe care scria: BAR.

Coborâră la subsol, de acolo urcară în lojile de la galerie; sub ei, alte loji, iar în mijloc, pista de dans, de sticlă şi luminată pe dedesubt; în loji era penumbră, pereţii erau în culori calde, stâlpii galeriei în imitaţie de mahon ca şi barul dintr-un colţ; un perete strălucea de sticle, care conţineau lichide aurii, verzi, galbene, cafenii, de culoarea ceaiului, a mierii, a ruginii, a chihlimbarului, sticle drepte şi înalte, scurte şi pântecoase, scurte şi pătrate, plate, rotunde, exagonale, cu multe feţe ca nişte diamante; era fum de tutun, miros de parfumuri pariziene, femei în rochii de *lamé* şi domni în smoching, un jazz-band în fracuri roşii. Cei

patru se aşezară într-o lojă în jurul mesei şi cerură şampanie.

— Ce găligie face muzica asta! zise Ghighi Duca; avea o strâmbătură de om cu nervii obosiți, parcă-i venea să plângă.

— Ce-i cu tine? Parcă te-ar durea câteva măsele, întrebă Titel Negruzzi, dar Ghighi Duca nu răspunse, iar Titel Negruzzi nu mai întrebă nimic, căci îl apucase râsul văzând iar nasul lui Dodel Dudescu.

— Parc-ar fi un patrician, mă Dodel; un caltaboş, parol, aşa vânăt şi gras. Ha-ha! Ha-ha-ha!

Dar Dodel nu era susceptibil. Se uita la femeile de jos de pe pista de dans. Ghighi Duca părea deprimat. Fără nicio legătură, îl luă de braț pe Şerban.

— Să nu crezi că nu sunt serios. Sunt foarte serios. Nu mă crezi; eşti un prost; un copil imbecil. Sunt foarte serios, îți dau cuvântul meu de onoare că sunt. Câteodată, când am dormit mult şi am nervii mai odihniți, înțeleg lucruri pe care tu nici nu le bănuieşti; înțeleg mecanismul lumii ăsteia stupide în care trăim (nu prea multă vreme), jocul legilor naturii, maşinăria societății şi chiar a legilor sufletului omenesc, a legilor care fac din viața fiecăruia din noi ce e şi nu altceva, cum e, şi nu altfel; dar, ca să limpezesc toate astea, să le pun pe hârtie, să le discut, să le dovedesc, ce vorbesc eu de dovedit, întâi să le cercetez, să le demonstrez, e greu, e prea greu, şi să bei e prea uşor, e mult mai agreabil, aşa că vezi tu, monşer, nu e nimic de făcut, nu, nu băiatule, nu e nimic de făcut, absolut nimic. Ab-so-lut nimic.

Şi se uită la fața de masă cu un aer absorbit, absent.

— Şampania! A venit şampania! exclamă încântat Titel Negruzzi. Să trăiți, băieți! Trăiască viața! Ei, Dodel! Ce faci?

— O să danseze Pepita Pinelli, zise Dodel, uitându-se încordat la pista de dans care se golea de dansatori.

Peste câteva secunde lumina se stinse în tot barul, afară de un reflector oprit asupra unei uşi cu draperie de pluş vişiniu, pe care intră deodată Pepita Pinelli, brună, uscățivă, cu fața triunghiulară şi tâmplele late, cu ochii mari, negri, depărtați unul de altul, cu părul negru-albastru (vopsit), într-un cuvânt, cu un aer enigmatic şi primejdios, de sfinx şi de şarpe; era îmbrăcată într-o rochie strâmtă, neagră, cu paiete sclipitoare, ca o piele de şarpe din basme; jos, avea volane largi: erau anii de mare succes ai dansatoarei La Argentine la Paris. Şi într-adevăr, banda de jaz atacă un tangou (era vremea când acest dans ieşise din

bordelurile din Buenos Aires, spre a cuceri Europa şi apoi lumea întreagă), şi dansatoarea începu să se mişte pe pista de sticlă, sub cercul de lumină al reflectorului care o urmărea.

— E românсă, n-o cheamă nici Pepita, nici Pinelli, zise Titel Negruzzi.

Dodel Dudescu se uita la ea, pierdut, dindărătul nasului său enorm şi obscen.

— Ai posedat-o? râse Titel Negruzzi.

— O s-o şi posed, zise Dodel Dudescu.

Şerban nu era atent la ei. Se uita pe furiş la Ghighi Duca, care părea iarăşi tare bătrân şi obosit, gri la faţă, cu muşchii obrajilor fleşcăiţi, căzuţi, şi cu ochii stinşi. Îi turnă şampanie şi băură amândoi; Ghighi Duca se învioră pentru un sfert de oră, dar după aceea se pleoşti iarăşi. Lumea aplauda: intrase Carlo, partenerul Pepitei, subţire, cu pantalon de mătase neagră şi brâu de mătase roşie şi cămaşă albă, largă; era brun, cu mustăcioară ca Douglas Fairbanks în *Don X, fiul lui Zorro,* şi dansa cu Pepita ceea ce toată lumea din bar credea că e un dans spaniol. Iarăşi aplauze şi se făcu lumină în sală, dansatorii se ridicau de la mese.

— Mă duc s-o dansez, zise scurt Dodel Dudescu, şi coborî.

Titel Negruzzi îl urmărea cu ochii, sprijinit cu cotul de balustrada galeriei.

— Ăsta e chiar aşa de viril? întrebă Şerban, mirat. Parcă n-ar şti altceva pe lume decât să se ţină după femei. Parc-ar fi taur, nu om.

Şi începu să râdă, în felul lui, liniştit.

— Pe dracu – zise Titel Negruzzi – e un degenerat. Să te uiţi la ei, toată familia, sunt fără bărbie, cu nasuri enorme şi complet tâmpiţi.

— Titel dragă, descrierea degenerescenţei după tine e o capodoperă, zise Şerban râzând.

Ghighi Duca nu-i asculta. Se ridică, livid, şi coborî de la galerie. Titel Negruzzi îi aruncă o privire fugară, apoi se-ntoarse către Şerban:

— Hai să vedem cum e şampania asta, Şerbănică. *A la tienne, mon petit!*[70] Să trăieşti!

Ghighi Duca se întoarse peste zece minute, iarăşi înviorat,

---

[70] În sănătatea ta, micuţule! *(fr.)*

întinerit, cu ochii strălucitori, palid, cu un zâmbet lucid pe buze. Ceilalți doi, îndeosebi Titel Negruzzi, se amețiseră iar:

— Ghighi, bine că ai venit. Şezi aici cu mine, exclamă Titel Negruzzi. Mă Ghighi, tu ştii că ne vedem aproape în fiecare zi şi totuşi aşa simt câteodată că nici nu mai putem sta şi noi de vorbă serios împreună! Mă puştiule (şi-l scutură de braț pe Şerbănică). Tu nu ştii ce-a fost Camera Leoparzilor! Tu nici nu ştii ce prieteni am fost noi, eu şi cu Ghighi! Prieteni, mai mult ca nişte fraţi. Şi l-am iubit pe băiatul ăsta totdeauna, mi-a fost un ideal de când ne cunoaştem. L-am iubit şi când m-am certat cu el pentru o putoare. Scuză-mă, că vă e rudă...

— Cine? întrebă Şerban.

— Nimeni, vorbeşte prostii, zise Ghighi Duca. Nu ne-am certat niciodată.

— Ce dracu face? Mai trăieşte? întrebă Titel Negruzzi.

Ghighi Duca mârâi cu o ură concentrată.

— Sper că a crăpat, bestia...

Dar Titel Negruzzi uitase despre ce vorbea până atunci. Se uita la dansatori.

— O dansează pe Pepita, animalul, zise el. Apoi se întoarse către ceilalți doi. Ghighi, spune-i puştiului istoria cu cretinul de Dodel în Anglia.

Ghighi începu să râdă. Era tânăr şi fermecător; cel puțin aşa îl găsea Şerban. Se uita la el şi nu-i venea să se sature: lunganul slăbănog şi blond avea un asemenea surâs cu dinți sclipitori, asemenea ochi lucioşi şi albaştri ca viorelele, părea atât de tânăr, de îndrăzneț şi de cuceritor, încât Şerban nu-şi putea lua privirile de la el. Ghighi Duca povestea:

— Eram cu Dodel în Anglia, anul trecut. Primesc o invitație să stau o săptămână la nişte oameni, pentru o vânătoare la țară. Îl las pe Dodel la hotel, şi-l rog să nu se facă de râs pe el, nici pe mine. Dodel promite solemn. Mă întorc şi găsesc la hotel apartamentul aproape gol: nici fotolii, nici canapele. M-am mirat. „Ce e cu fotoliile, Dodel?" El, cu un aer naiv: „Nu ştiu de ce le-au luat de aici". Peste o jumătate de oră îmi vine nota: casa, masa, atâtea lire, atâția şilingi. Reparatul mobilelor, atâtea lire. Multe, nu mai ştiu câte: multe. Dodel se distrase în absența mea sărind cu amândouă picioarele de pe un fotoliu pe altul, până le făcuse praf. E nebun.

— Nu, e cretin, zise Titel Negruzzi. Uite-l că vine.

Dodel se urcă repede.

— Ghighi – şopti el – dă-mi cheia de la maşină.

— De ce?

— Mi-a dat întâlnire. Pleacă de aici şi mă întâlnesc cu ea la hotel. Hai, dă-mi cheia.

— Ia un taxi. La revedere, succes, zise Ghighi Duca, râzând.

— Dă-mi, domnule, cheia!

— Nici nu mă gândesc. Hai, du-te, c-ai s-o faci să aştepte.

Dodel se uită urât la el – foarte urât, doi ochi mici şi fără expresie, deasupra unui nas gros, tumefiat, vânăt ca o pipotă crudă scoasă dintr-o găină tăiată. Apoi plecă, înjurând murdar printre dinți.

Ceilalți trei râdeau. Rămaşi singuri, băură mai departe, o oră, poate două. Titel Negruzzi observă primul că se petrece ceva.

— Ce e cu cretinul, băieți? Dama e tot aici. Uite-o, dansează cu Carlo.

Era foarte târziu, câteva loji erau goale şi întunecate, lumea de pe pista de dans se rărise.

— Da, domnule, e aici! exclamă Şerban, care se cam îmbătase şi el. Ghighi Duca nu spuse nimic: era trist, obosit, iar i se scofâlcise fața şi arăta ca un chefliu de cincizeci de ani. Titel Negruzzi şi cu Şerban discutară câteva minute ce se va fi putut întâmpla. Deodată apăru pe coridorul din spatele lojilor Dodel Dudescu, în palton, tremurând de frig şi de enervare. Se aşează lângă ei.

— Ce-ai pățit? Ți-a tras clapa? întrebă vesel, bâlbâindu-se, Titel Negruzzi. N-ai ce-i face, nu i-ai plăcut! Eşti urât, Dodel maică.

Dodel îşi turnă şi bău. Era galben de furie.

— O omor, zise el şi începu s-o înjure feroce, s-o trateze de curvă şi ştoalfă. O omor! Îi rup rochia de pe ea.

Şi în clipa când Pepita şi Carlo treceau pe sub loja lor, Dodel îi turnă femeii paharul în cap şi pe decolteu. Pepita țipă uşor, ridică ochii, îl recunoscu pe Dodel şi fugi, speriată. În aceeaşi clipă, Ghighi Duca, care nu fusese atent la ce se petrece, se ridică şi plecă iarăşi.

— M-a făcut s-o aştept în holul ăla de hotel două ore, şi-a bătut joc de mine, bestia, repetă Dodel Dudescu, înnebunit de ciudă. M-a făcut de râs, şi-a bătut joc de mine; îi arăt eu ei!

— Taci, măi, că vine Carlo al ei să te bată, zise Titel Negruzzi, cu cotul pe balustradă şi uitându-se în jos. Dodel sări în picioare

şi se uită şi el. În sala aproape goală, un grup mic de chelneri îl înconjurau pe dansator, care vorbea pătimaş şi se îndrepta spre scară, respingându-i pe cei ce voiau să i se împotrivească şi să-l oprească. În clipa când Carlo porni să urce scările, Dodel se schimbă la faţă şi începu să le ceară febril celorlalţi doi:

— Bateţi-l! Bateţi-l! Vrea să mă bată! E mai tare ca mine, bateţi-1 voi!

Era descompus de frică. Titel Negruzzi râdea.

— De ce să ne batem? Noi n-avem nimic, nici cu el, nici cu dama! Tu ai necaz pe ei, bate-te tu!

— Nu mai faceţi glume! îi implora îngrozit Dodel Dudescu. Acuma ajunge aici! Ce faceţi? Unde-i Ghighi? Ce face Ghighi? Ghighi!

Şerban, deşi calm, se simţea prost. Dansatorul era un om ordinar, va trebui să facă faţă el, Şerban, unui scandal penibil, căci Titel Negruzzi era în stare de orice, şi să fugă, şi să se bată, ajungând la poliţie. Iar Dodel Dudescu era gata să izbucnească în plâns, de frică.

Dar chelnerii îl opriră pe Carlo de la prima treaptă şi-l împinseră spre uşa cu portieră de pluş vişiniu. Sala se golise, mirosea a fum de tutun şi a scrumiere murdare. Luminile se stingeau în loji, în sală.

— Vezi ce bine e să fii client şi să te ştie patronul boier şi cu bani? zise Titel Negruzzi. Poţi să-i şi scuipi pe toţi, tot tu ai dreptate. Numai să plăteşti. Hai, Dodel: găseşti tu altă femeie: te plac doar toate. Hai să mergem, copii.

— Dar unde e Ghighi? întrebă Şerban.

— Nu ştiu. Era aici adineauri. O fi la toaletă. Doar n-o fi plecat acasă, nebunul, fără să plătească! Eu n-am niciun ban, zise Titel Negruzzi.

Coborâră, îşi luară paltoanele. Chelnerului cu nota îi spuseră că va plăti domnul Duca.

— Unde e? întrebă Titel Negruzzi. Nu l-ai văzut?

— Nu, nu l-am văzut, îngână omul, care părea plictisit, obosit şi îngrijorat; avea ceva obraznic în glas şi în privire, ca faţă de nişte clienţi care nu plătesc. Ceilalţi chelneri plecau, cu paltoanele pe ei, cu căciuli în cap, vorbind tare în sala pustie şi murdară. Titel Negruzzi zise:

— Doar n-o fi păţit ceva?

Şi o luă spre lavabouri. Şerban îl urmă.

Ghighi Duca era acolo. Zăcea pe jos, întins cât era de lung, pe mozaicul negru şi galben, ud, murdar de un lichid amestecat din apă de zăpadă, noroi şi urină. Apa susura necontenit în pisoare: mirosea a amoniac, a dezinfectant. Frig, murdărie, mucuri de ţigări, bucăţi de hârtie pe jos.

Ghighi zăcea acolo pe jos; părea mort. Era alb-verde la faţă, cu ochii duşi în fundul capului, cu nasul subţiat; printre pleoapele întredeschise se zărea o jumătate de milimetru din albul ochilor. Şi avea buzunarele întoarse pe dos, scoase în afară, haina descheiată, pantalonii grămădiţi sub genunchi.

— Nu e mort, zise Titel Negruzzi. Dar o să moară odată idiotul. Prea se droghează ca un nebun.

— Ce face? Ce ia? întrebă Şerban, speriat.

— Ce să facă? răspunse Titel Negruzzi, furios. Ia cocaină ca un idiot; o să crape într-o bună zi. Whisky, şampanie şi de trei-patru ori pe seară coco pe nas, cum dracu să reziste? Şi, uite, i s-a furat tot. Avea un portţigaret de aur, animalul. Acuma cu ce plătim?

— Am eu nişte bani, murmură Şerban.

— Bine că ai, că eu sunt ras. Dă-i încoace, eu fac plata şi tu telefonează după un doctor.

Îl duseră pe Ghighi acasă şi-l lăsară cu doctorul lângă el; apoi se despărţiră. Şerban nu-1 mai văzu. Când îşi amintea de el, lui Şerban i se făcea frică. Nici el nu ştia de ce, dar i se făcea frică. Vedea cadavrul deşirat şi uscăţiv, căci cadavru i se păruse în prima clipă. Auzea fâsâitul apei în closete, simţea mirosul de dezinfectant, de umezeală rece, şi-l vedea pe Ghighi, îi vedea hainele mototolite şi grămădite pe el şi buzunarele întoarse pe dos. Şi-l apuca groaza. Îi venea să fugă undeva unde să nu-şi mai aducă aminte.

Nu mai dădu nici pe la „Express-Bar”; se duse o dată să întrebe la micul hotel de lângă „Splendid” ce s-a mai făcut cu fata aceea nebună.

— A plecat; a plecat în provincie, răspunse portarul fără să-l privească.

— Unde, domnule?

— Nu ştiu.

Îi dădu bacşiş; dar omul nu ştia. Într-o zi fata îşi luase geamantanul de carton jerpelit şi plecase.

Peste un an sau doi, în tren spre Viena şi Salzburg, Şerban se întâlni în vagonul-restaurant cu Dim Cozianu, văru-său şi al lui

Ghighi. Salutări, îmbrățișări.

— Ce mai faci, Dim? Unde te duci?

— La Geneva; sunt în delegația română la Societatea Națiunilor.

— Felicitările mele; devii un om de stat.

— Vezi-ți de treabă, Şerbănică: sunt un mic şi june consilier şi nimic mai mult.

— Las' că te ştiu eu; mâine-poimâine o să fii şeful delegației.

— Fii serios; şi cu Titulescu ce faci? râse Dim Cozianu. Mai bine spune-mi, ştii ultima chestie?

— Nu. Care?

— A crăpat Ghighi Duca. L-au găsit nişte trecători în fața casei, în maşină, mort, zise Dim Cozianu, foarte binedispus.

Urmă o tăcere. Trenul gonea prin peisajul de pomi înfloriți sub cerul albastru cu norişori nepătați.

— Şi când te gândeşti – zise iarăşi Dim Cozianu – că avea calități mari, bestia. Dar nu era bun de nimic. Niciodată n-a fost. Brânză bună în burduf de câine. Acum s-a isprăvit cu el; discuția s-a închis.

PARTEA A TREISPREZECEA

CHINTA REGALA

I

Într-o seară din vara anului 1931 sau 1932, patru invitați ai doamnei şi domnului Scarlat plecară mai devreme decât ceilalți. Erau doamna Elvira Vorvoreanu, doamna şi domnul Cezar Lascari, verii ei, şi domnul Giurgea-Roşcanu. Soții Scarlat (el în haină de seară, un cvadragenar palid, cu trăsături frumoase, dar moi, ochi negri catifelați, mustața neagră, şi tot omul moale, de parc-atunci ar fi dezbrăcat anteriul de şamalagea, brâul de caşmir şi papucii, ca să intre în haina țeapănă şi neagră a Europei; iar doamna Scarlat, tinerică, subțirică, abia trecută de douăzeci de ani, şi palidă din pricina efortului de atenție cerut de această serată, una din primele pe care le dădea după recenta ei căsătorie) îi petrecură pe musafiri până afară, sub marchiză, în capul scărilor. Un trecător care umbla alene cu mâinile în buzunare, sub cerul albastru străveziu, cu lună plină, se opri şi zări în clipa aceea, în uşa larg deschisă, grupul bărbaților în negru, cu plastroane scrobite, şi al femeilor în rochii lungi şi cu cape de blănuri, cu toții opriți în capul scărilor. De o parte şi de alta, două felinare de fier forjat fixate în perete îi luminau, îndărătul celor şase oameni care stăteau în uşă, se vedeau scările şi covorul roşu, până sus, într-o încăpere despărțită de vestibul printr-o balustradă aurită; iar acolo sus, sub licărul lacrimilor de cristal ale candelabrelor, alți oameni în haine de seară dansau.

— Alexandra face totdeauna o migrenă când mă amuz eu bine, spunea râzând Cezar Lascari.

Orientalul domn Scarlat vorbi cu o voce melodioasă de bariton:

— Dacă plecați voi, n-o să mai fie nimic ca lumea. Coană Elviro, măcar dumneata...

— Ți-am spus că am promis Lilichii Mavromihali să mai trec în seara asta pe la ea; am ținut să viu la voi neapărat, dar nu pot s-o sacrific cu totul, zise Elvira Vorvoreanu, strângându-şi peste umerii goi, capa. O sărută pe doamna Scarlat.

— Pa, fetițo.

Şi o bătu uşor cu vârful degetelor pe obraz.

— Bună seara, Scarlat.

Îi dădu lui Scarlat mâna s-o sărute. Cezar Lascari o întrebă:

— Ai maşină? Să te duc eu cu a mea.

— Nu, mulțumesc, mă duce Manolică. Nu-l vezi? Eşti chior? Sau preocuparea de migrena Sandei îți tulbură raționamentele? zise Elvira pe un ton vesel şi tăios – mai mult tăios decât vesel.

Cezar Lascari râse ca de o glumă bună. Alexandra, nevastă-sa, albă, roză şi blondă, închidea ochii de durere de cap. Abia se mai ținea pe picioare. Se sărută cu doamna Scarlat şi îi dădu mâna lui Scarlat, apoi se sărută cu Elvira, care făcu în aer cu buzele un zgomot țâțâit lângă urechea Alexandrei în loc de sărut, şi-i şopti ceva. Alexandra zâmbi slab. Elvira zise:

— Aşa, şi să ştii că-ți trece imediat.

— Nu pot, zise Alexandra, mereu cu acelaşi zâmbet pal.

— Încearcă; ai să vezi.

În aceeaşi clipă, Cezar Lascari şi Manolică Giurgea-Roşcanu îşi luau rămas bun. Cezar era bine hrănit, cu bărbia rotundă, părea totdeauna proaspăt tuns şi ras şi ieşit dintr-o baie fierbinte; râdea des şi uşor, binedispus: avea treizeci şi unu de ani, era codirector al uneia din băncile bucureştene, era bogat şi se însurase de curând, din dragoste, cu vară-sa Alexandra Şufană, care adusese o zestre importantă, parte din acțiunile petrolifere ale milionarului Şufană. Giurgea-Roşcanu era sec, uscățiv, țeapăn, monoclat, şi vorbea cu un accent care-i era personal: pe nas, cu un aer trufaş şi arogant, deformând vocalele; când îl vedeai zâmbind, te mirai cum poate zâmbi un asemenea manechin înghețat în morgă.

— Aşa că nu înseamnă că m-am călugărit, murmura, zâmbind, Cezar Lascari, încheindu-şi o frază începută în casă. Mă ocup de Sanda, dar dacă-mi mai rămân cinci minute libere...

Şi râse, binedispus, Giurgea-Roşcanu, țeapăn şi amabil, rosti fără să clipească măcar din ochi:

— Ei... mai ocupă-te de nevastă-mea. Eu n-o mai...

Şi-l privi tulburător de neexpresiv prin monoclu pe Cezar Lascari. Acesta tuşi, descumpănit de enormitatea ce auzise, şi totuşi silindu-se să râdă politicos. Giurgea-Roşcanu insistă, asigurându-l:

— *No, no, mon cher,* te rog să mă crezi, eu de mult n-o mai... Da, coniță Elviro. *Prenez mon bras. Au revoir, mon cher,*[71] dânsa e o femeie foarte bine, să ştii, iar eu, de mult, nimic!

Făcu un semn prin aer, tăind ceva cu palma întinsă, apoi

---

[71] Ia-mă de braț. La revedere, dragul meu. *(fr.)*

coborî cu Elvira la braț. Trena din tafta neagră a Elvirei se târî pe covorul roşu, apoi dispăru în maşină, uşa se trânti şi „limuzina" lui Giurgea-Roşcanu ieşi din curte. Peste o clipă, automobilul lui Cezar Lascari se depărtă şi el; soții Scarlat intrară în casă, iar trecătorul care privise scena porni mai departe, cu mâinile în buzunare şi şovăind uşor. De undeva, de aproape, miros de grătar şi de mititei îi gâdila nările, se auzea scârțâit de vioară şi zdrang-zdrang de țambal. Trecătorul se pierdu după un colț, cântând:

Iubesc femeia...

În maşină, Alexandra Lascari se ghemui la umărul soțului ei, care începu să râdă.

— Ce zici, Elvira trăieşte cu Manolică? Mie aşa mi se pare, zise Cezar.

Alexandra nu răspunse. O durea prea tare capul.

— Ce viperă e Elvira asta! râse iar Cezar, binedispus. Ai văzut cum s-a înfuriat când m-am făcut că nu observ că-1 târâie pe Manolică după ea? Ce scorpie!

Cu nasul în umărul lui Cezar, Alexandra mormăi înfundat:

— Turbează că îmbătrâneşte...

— Poftim? întrebă tare Cezar, care nu înțelesese.

— Au, nu striga aşa, că mă doare rău... gemu Alexandra. Elvira turbează fiindcă-şi dă seama că îmbătrâneşte...

— A, da... Nu înțelegeam ce spui... Câți ani are? Ia să vedem: e cu zece ani mai mare decât mine – are patruzeci – patruzeci şi unu de ani! exclamă Cezar uimit. Ştii că nu pare?

— Nu vedeți voi, bărbații... Se vede... şopti Alexandra.

Cezar tăcu, meditând asupra a ce vorbiseră. Alexandra rosti anevoie:

— Ce-ți spunea Giurgea-Roşcanu?

Cezar, imediat în poziție de apărare, răspunse cu o indiferență bine judecată:

— Ce să-mi spuie? Nimicuri...

— De cine spunea că e drăguță? insistă Alexandra.

— De nevastă-sa. E amorezat de nevastă-sa... ca mine de a mea, zise drăgăstos Cezar Lascari şi îi sărută părul care mirosea a *Cuir de Russie.*

În cealaltă maşină, a lui Giurgea-Roşcanu (era, ca şi a lui Cezar Lascari, un automobil american, lung şi spațios, cu un geam între bancheta şoferului şi locurile stăpânilor), Elvira tăcea. Giurgea-Roşcanu o privea din când în când, pe furiş. Profilul Elvirei era

pur, cu nasul subțire şi uşor arcuit; gura cărnoasă, vopsită roşu întunecat, pielea măslinie, ochii adânci şi verzi ca două lacuri glaciare, erau încadrate de un voal de mătase brodată alb-sidefiu, pe care Elvira îl cumpărase la Veneția; stofa lucioasă cu ape roze şi opaline o făcea şi mai neagră pe Elvira, îi făcea gura şi mai roşie. Giurgea-Roşcanu încerca să ghicească la ce se gândeşte femeia, ca să înceapă să-i spuie ceva, să-i facă curte; dar nu izbutea să-şi închipuie ce se petrece sub fruntea îngustă şi încăpățânată, în capul mic îmbrobodit în mătase sidefie. O vedea pe Elvira că se uită pe fereastră (în clipa aceea treceau pe Calea Victoriei), la lumea înghesuită pe stradă (era ora când se ieşea din teatre şi cinematografe), cu o fixitate duşmănoasă, cu un fel de ură rece; şi era convins că i se pare. Doar; Elvira era prost-dispusă, şi atât. Dar ceea ce nu voia el să creadă, era adevărat. Elvira detesta oamenii pe care-i vedea pe stradă. Detesta tot oraşul, toată țara, lumea întreagă. Mai ales la o oră ca aceasta. Trotuarele erau pline de lume, cucoane fardate, elegante, cu pălării albe, roz, galben-pai, cu mănuşi de ață, cu poşeta sub braț; câte un briliant sclipea la o ureche, la mişcarea unei mâini cu inel; bărbații purtau haine de şantung şi de buretă de mătase, pălării de panama, albe cu panglică neagră, cei care voiau să pară tineri umblau cu capul gol, iar printre cravate-fluture şi cravatele drepte apăreau şi cămăşi fără cravată, încheiate sub guler, într-o parte, la cei care-şi dădeau un aer neglijat şi sportiv. Tineri şi mai puțin tineri ofițeri strânşi în corset, cu cizme de lac, unii cu buzele uşor fardate, monoclați, albi la față de multă pudră, treceau fulgerând cucoanele cu ochii.

Cocote cu obrajii dați cu roşu, cu genele negre de rimei şi cu cearcăne vopsite pe sub ochi într-un albastru nefiresc, se uitau peste umăr la urmăritori. Cerşetori întindeau mâna; orbi vindeau ziare; maşini noi şi lucitoare treceau în mare viteză; terasele cafenelelor erau pline, trăsurile cu muscali pe capră şi cu roți cauciuc care alunecau pe asfalt în trapul sonor al cailor; noaptea era senină, parfumată, în mii de case din centrul Bucureştilor se petrecea, la legațiile străine se dădeau recepții, la Paris aveau loc ultimele serate, la Londra erau primite la curte debutantele, moda era să oferi o *garden-party* noaptea, iar ea, Elvira, nu însemna nimic, n-avea nimic din toate astea! Căci averea ei, numele, relațiile i se păreau nimic. Asta era avere? în țară era destul de mult; dar în lumea bună, la Londra, era o foarte modestă

bunăstare, iar la Paris erai ignorat cu asemenea moft. Numele? Cine ştia, dincolo de frontieră, cine fusese Lascăr Lascari? Şi Lascăr Lascari era bunicul. Tatăl – ofiţer demisionat din armata română. Moft. Soţul ei, de care se despărţise? La fel: moft. Relaţiile? Nimica. Şi chiar dacă erau oameni importanţi – *oarecum* importanţi aici, în ţărişoara asta – ce-i puteau oferi? O prietenie protectoare, o amabilitate de sus în jos şi, în schimbul unei scurte legături, un briliant, în cazul cel mai bun. Moft! Pentru asta trăise ea patruzeci de ani? Pentru asta îşi dăduse de atâtea ori, şi de atâtea ori cu indiferenţă, iar uneori cu greaţă, trupul dezbrăcat? Îi venea să se sugrume singură când se gândea. Pierduse timpul. Îşi pierduse viaţa. Iată, în curând va fi o femeie bătrână, care nu va mai însemna nimic pentru nimeni. Curând de tot. Poate la anul. Poate începând de acum, şi curând după aceea – oase putrede în pământ. Maică-sa, doamna Elena Vorvoreanu, era vie până mai deunăzi. Trecuseră ani, dar Elvira şi-o închipuia foarte bine întinsă în pământ aşa cum o văzuse printre crizantemele catafalcului, galbenă, cu ochii închişi, întinerită, cu o încruntare întunecată şi tristă, şi apoi schimbată în lemn putred, zdrenţe de stofa putredă, cărnuri topite în zgârci mucilaginos, şi oase înmuiate, friabile de putreziciune. Şi pe urmă pe ea însăşi, Elvira, tot aşa. Trupul său trist, faţa frumoasă şi care începea să îmbătrânească – zgârciuri, zdrenţe, pământ viermănos şi ciumat. Curând. Nu mai era mult. Şi până atunci – nimic? Nimic decât aceeaşi mediocritate, oarecare avere, oarecare nume, oarecare situaţie, iar străinii bogaţi să te ignore, cei puternici din ţara ta să te ignore, viaţa uriaşă şi brutală a lumii să se desfăşoare pe lângă tine şi să treacă peste tine, fiinţă obscură care dacă trăieşti sau nici măcar n-ai existat vreodată, totuna e.

Cu dinţii încleştaţi, se uita la oamenii ăştia de pe Calea Victoriei, satisfăcuţi, bine îmbrăcaţi, plini de mâncare şi de băutură, ieşiţi de la teatre, în drum spre restaurante şi cârciumi şi spre paturile conjugale sau canapelele prostituatelor – şi care toţi o ignorau, trăiau mai departe pe lângă îmbătrânirea, prăbuşirea, moartea ei!

O maşină descoperită trecu încet pe lângă a lui Giurgea-Roşcanu. La volan era un bărbat cu capul gol, blond-roşcat, cu o mustaţă *â l'anglaise* peste gura buzată, roşie, groasă, care-i acoperea pe jumătate bărbia teşită de degenerat. Ochii bulbucaţi, figura autoritară şi obraznică, gura brutală şi senzuală – era

regele! Un bărbat tot de vreo treizeci şi cinci de ani, brun, cu mustață tăiată la fel ca a regelui (era moda: şi Scarlat o purta aşa) şedea alături. Regele privea lumea de pe trotuar. Se uita numai la femei, neruşinat şi lacom. O zări pe femeia cu ochii mari, verzi, strălucitori într-o față întunecată, încadrată de voalul alb, de capa de hermină şi colanul de briliante. Omul de lângă rege se uită şi ei. Apoi maşinile se depărtară una de alta.

— Vodă a ieşit la vânătoare, murmură Giurgea-Roşcanu.

— Cum? întrebă ea, deşi înțelesese foarte bine, şi ştia despre ce e vorba. Cum? Ce vrei să spui?

— Vânează cocote. Le-agață de pe trotuar şi le suie în maşină...

— Şi... femei mai distinse nu-1 interesează?

— E greu să ajungă până la el. Îl păzeşte camarila. Ionel Protopopiu – nu l-ai văzut lângă el? El taie şi spânzură; el ține cheile; numai prin el se poate ajunge la vodă... sau prin regină.

„Regina" nu era soția regelui, de care trăia despărțit şi care stătea la ai ei, la Atena, ci mama lui, regina Maria.

— Şi ce spuneai? întrebă Elvira, ca să schimbe vorba.

— Nu spuneam nimic. Încercam să ghicesc la ce te gândeşti, zise Giurgea-Roşcanu. Să pătrund în dumneata măcar pe calea gândurilor, adăugă el zâmbind într-o parte – în partea cu monoclu, căci dacă i se trăgea obrazul în partea cealaltă, i-ar fi căzut monoclul. Elvira nu-1 auzi. Nu-1 asculta. Se gândea. Regele trăia despărțit de nevastă-sa. Avusese amante. Mai avea. Niciuna nu ştiuse să-l fixeze, să-l reție. Cea care avea să reuşească avea să fie adevărata regină a României.

Domnul Giurgea-Roşcanu se trezi că doamna foarte frumoasă, deşi nu în prima tinerețe, care şedea lângă el cu vălul venețian pe cap şi capa de hermină pe umeri, îi înşfacă brusc coapsa, deasupra de genunchi, şi-i înfige unghiile în picior prin stofa subțire a pantalonului. Tresări de durere, scăpându-şi monoclul de sub sprânceană. Dar în loc să scoată o exclamație nearticulată şi să încerce să-i desfacă mâna, se gândi iute că e momentul pe care-1 aştepta, şi o apucă şi el în chip asemănător pe Elvira de coapsă, iar cu cealaltă mână de umăr şi o trase spre el ca s-o sărute. Elvira tresări şi ea şi-i cârpi prompt două palme. Giurgea-Roşcanu rămase înlemnit, privind-o tâmp, cu gura întredeschisă.

— Ce ți-a venit, domnule? întrebă rece Elvira.

Giurgea-Roşcanu, cu obrajii înfierbântați de palme, începu să protesteze:

— Cum, cucoană? Ce, eşti nebună? După ce-mi faci semn...

— Eu, dumitale? Când?

Giurgea-Roşcanu îi explică, indignat. Elvira începu să râdă. Era fermecătoare: cu buzele purpurii, dinţii albi şi gura pe dinăuntru roz.

— Iartă-mă, zise ea. N-am vrut...

Râsul îi trecu însă repede.

— Îl cunoşti personal pe Ionel Protopopiu? întrebă ea.

— Da, de ce? Vrei să-ţi vâri ghearele şi-n el? întrebă Giurgea-Roşcanu, aplecat să-şi caute pe pipăite monoclul pe jos în maşină, şi nemulţumit că-1 găseşte spart.

— Deloc... Am întrebat numai aşa, din curiozitate, murmură Elvira. Apoi, cu politeţe, îl întrebă, privindu-1 în ochi: – Nu vii mâine pe la mine, să iei ceaiul?

Neîncrezător, Giurgea-Roşcanu se gândea că privirea asta, în mod normal, ar însemna un singur lucru; dar îi era frică să nu interpreteze iarăşi greşit şi să se trezească iar cu o pereche de palme. Totuşi, încercarea moarte n-are:

— Da, cu plăcere... Ştii că sunt fericit să te văd cât de des.

Ea îi zâmbi, coborând uşor genele-i lungi peste cele două lacuri de gheaţă verde, apoi se întoarse şi continuă să se uite pe stradă; surâsul îi pieri, lăsând loc unei hotărâri care-i împietrea faţa şi-i fixa privirea, astfel încât Elvira păru o femeie de şaizeci de ani, şi nebună; dar Giurgea-Roşcanu nu vedea decât voalul veneţian şi ovalul pur şi măsliniu al obrazului. „Frumoasă femeie. Splendidă femeie, se gândea el, aţâţat. Dar dacă-mi mai trage palme, nebuna? se întrebă el îngrijorat. Nu face nimic. Merită, încercarea moarte n-are!'.

Peste două săptămâni, într-o noapte, în camera de dormit a Elvirei, şi în patul Elvirei, domnul Giurgea-Roşcanu şedea în capul oaselor, cu o pernă sub cap şi cu plapuma trasă până la subsuori, şi fuma. Dantelele aşternutului încadrau figura sa care era şi mai uscăţivă, şi mai livid decât de obicei. Veilleuza de la capul patului, cu lumina ei oblică şi puţină îi adâncea cutele de pe lângă gură. O şuviţă a părului negru şi plat îi cădea lui Giurgea-Roşcanu pe frunte. Pe perna cealaltă, părul nocturn al Elvirei se risipise în viţe unduite ca şerpii în jurul unui cap de Gorgonă; Elvira îşi făcuse iarăşi, repede, buzele, cu fard roşu şi zâmbea – un zâmbet de suprafaţă. Stăteau de vorbă. Elvira, cu braţul rotund, cam subţire, adus sub cap, ca să-i vâre în ochi

victimei tufa sălbatică de la subsuoară, iar în nări mireasma şi mai sălbatică, iute, pipărată, bestială, întrebase, ca dintr-o doară, despre rege.

— A lăsat-o pe Zizi Lambrino încă de la Paris, ştii şi dumneata, spunea Giurgea-Roşcanu. Acuma agaţă cocotele pe Calea Victoriei, cheamă la palat câte-o cântăreaţă, câte-o actriţă... Am crezut la început că e un imbecil, de-ăia cu pasiuni pe-o viaţă întreagă, zise Giurgea-Roşcanu cu o superioritate elegantă şi dispreţuitoare. Dar acuma văd că s-a maturizat, i-a venit mintea la cap.

Trase din ţigară; suflă; fumul pluti în odaia care mirosea a *Soir de Montmartre,* a patchouli, a santal şi a sudoarea de brună a Elvirei; pluti, se desfăşură, şi alunecă pe fereastră afară în noaptea caldă, albastră, atât de luminoasă, încât vârfurile plopilor din stradă se vedeau că sunt verzi.

— Acuma se pare că trăieşte de câtăva vreme cu o doamnă Lupescu, nevasta unui nu ştiu ce, unui ofiţer, urmă Giurgea-Roşcanu înălţând cu dispreţ umerii costelivi, de sfânt bizantin, care-i purtau capul de crupier.

Elvira se uita pe fereastră, gânditoare. Nu dădu din umeri, ca Giurgea-Roşcanu, dar se gândi că o doamnă Lupescu nu-i poate sta împotrivă. Cine ştie ce mică fată de negustori sau de funcţionari, o mică bucureşteancă, una care nu văzuse nici măcar Parisul, necum lumea bună de la Londra sau Madrid; vreo burgheză pe care Elena Mavromihali sau Betsy Ipsilanti n-ar fi primit-o niciodată în saloanele lor, şi nici măcar Marta Bibescu sau Lupoaica (cum i se zicea principesei Cantacuzino, născută Rosetti-Teţcani), deşi astea primeau fel de fel de artişti şi de lume amestecată. Trebuia să-l cucerească pe rege! Nu se putea altfel. Era sigură că-1 va cuceri.

Trebuia să-l vadă pe prinţul Dimitrie Ştirbey, care acum nici nu ştia că ea există, devenind atent şi politicos cu ea, în ciuda diferenţei de vârstă de douăzeci de ani dintre ei, trebuia să-l vadă pe domnul Maniu şi pe domnul Nicolae Iorga şi pe domnii Brătianu, pupându-i mâna foarte respectuos şi ea să se uite cu oarecare indiferenţă peste cheliile lor; trebuia ca la Londra sau la Paris oamenii cu adevărat bogaţi, printre care regele nu era decât unul din câteva mii, s-o primească în lumea lor, la braţul regelui. Simţea nevoia să se uite de foarte de sus la oameni, ca să nu-şi simtă golul şi nimicul din suflet. Trebuia să izbutească. Nici n-

avea încotro. Altfel, o aştepta bătrâneţea obscură, plictiseala disperată, micile jocuri de cărţi, lectura care nu putea ţine loc de viaţă, verile interminabile la ţară Sau aventurile infamante cu şoferi, cu valeţi. Călătoriile care cu cât faci mai multe, cu atât te scapă mai puţin de tine însuţi. Singurătatea în marile hoteluri. Nimic, nimic, n-avea s-o distreze, nimic să-i ia de pe suflet cumplita plictiseală de a trăi. Se cutremură şi-şi trase plapuma peste umeri, până la gât.

— Ţi-e frig? întrebă domnul Giurgea-Roşcanu.

Ea nu răspunse.

— Nu e frig, urmă el. E cald.

Elvira tăcea. Se gândea la mijloacele de-a se apropia de rege. Era foarte păzit. Împrejurul lui erau oameni geloşi de privilegiul lor; nu lăsau să pătrundă decât prieteni de-ai lor sau oameni care plăteau. Nu se putea ajunge dintr-odată nici măcar la Ionel Protopopiu, secretarul şi omul de încredere al regelui. Până acolo trebuiau făcute câteva etape. Giurgea-Roşcanu nu era decât prima.

Domnul Giurgea-Roşcanu, care-şi isprăvise ţigareta, se întoarse spre Elvira şi o luă în braţe. Elvira, întrerupându-şi meditaţia, răspunse prompt şi cu pasiune. Pasiunea asta era o condiţie a succesului întregului plan, al întregii întreprinderi. Trebuia ca la fiecare etapă, câte un bărbat să se gândească: „Domnule, ce femeie!", iar la urmă, regele însuşi să-şi spună: „Ce femeie!" O pasiune falsă, mimată, jucată, dar jucată cu o energie care-i înşela pe superficialii şi mediocrii oameni ce-i erau Elvirei amanţi şi nu simţeau nimicnicia sinistră a comediei. Şi, într-adevăr, Giurgea-Roşcanu se gândea, copleşit, cu răsuflarea tăiată: „Ce femeie, domnule! Ce femeie!"

II

Peste o săptămână, Elvira era la verişoara ei Alexandra Lascari. Cezar şi Alexandra locuiau în casa bătrânească din Culmea Veche, în lipsa bătrânului Lascari, Şerbănică, actualul proprietar al casei, în clipa aceea aflat în străinătate. Elvira şi Alexandra şedeau şi beau ceai, împreună cu alţi câţiva domni şi cucoane, în salon. Perdelele erau trase pe jumătate, şi de afară cădeau înăuntru fâşii late şi oblice de lumină ca mierea, care smulgeau

din întuneric un colț de fotoliu sculptat şi aurit, cu tapiseria plesnită de vechime, sau un scrin pântecos, cu lemnul lucios şi cu ape adânci ca o mătase.

— Nenea Şerbănică nu vrea cu niciun preț să mă lase să-i aranjez casa, spunea Alexandra. E îmbâcsită, *elle est vieillotex*[72], e imposibilă; când am musafiri, parcă-mi vine să le dau ceai de muşețel, ca să fie în ton cu decorul. El, nu şi nu. E conservator afară din cale. Vrea pe pereți portretele de bărboşi cu anterie şi cu hangerul în brâu, şi mobilele astea inconfortabile.

— La urma urmei, e casa lui, zise doamna Mavromihali, prietenă de-a lui Şerban Lascari. Era grasă, cu ceafa rasă şi *bob head*[73] sau *bubikopf*[74], şi cu umerii plini; se juca cu umbreluța de pe genunchi, zornăindu-şi brățările.

— Trebuie să-ți spun că hardughiile astea vechi au şarmul lor. Şi sunt foarte bune pentru recepții. Ce, vrei să dai recepții într-un apartament la etajul patru, din patru-cinci odăi? Uite, o casă ca a lui Bubi Ipsilanti, cu zece-cincisprezece saloane: asta e o casă.

— Douăzeci, spuse doamna Ipsilanti care şedea alături şi-şi bea ceaiul.

— Douăzeci de case? întrebă mirată doamna Mavromihali.

Cealaltă zâmbi:

— Douăzeci de saloane. Te-am corectat: spuseşi zece-cincisprezece. Sunt douăzeci.

Era o oarecare mândrie indiferentă în tonul ei, şi asta o necăji pe doamna Mavromihali, care spuse cu acreală:

— Douăzeci, mobilate cu douăzeci de serii de mobile franțuzeşti false, şi toate Louis XVI sau Empire. Măcar de le-ar fi luat Louis XV, dacă tot copii cumpără socru-tău, Aristițo dragă.

Doamna Ipsilanti zâmbi însă cu aceeaşi indiferență superioară:

— Draga mea, sunt mai multe stiluri, fiindcă Louis XV de la un cap la altul ar fi fost monoton...

— Şi nici măcar nu dați recepții în ea, spuse doamna Mavromihali, tot iritată şi căutând un punct dureros la înțepătură. Bubi şade toată ziua la club şi joacă baccara.

Alexandra Lascari, speriată de ce ar putea urma (era într-

---

72 E bătrânicioasă, *(fr.)*

73 Tunsă băiețeşte *(engl.)*

74 Tunsă băiețeşte *(germ.)*

adevăr suferința doamnei Ipsilanti că prințul ajunsese un fel de rege al cartoforilor din Bucureşti, mai mult director de tripou decât altceva, şi pomenirea acestui fapt nu putea decât să învenineze conversația), sări să schimbe subiectul:

— O casă unde nu se dau recepții e palatul. Regina primeşte la doamna Teodoru-Kostaki, iar regele nu primeşte deloc...

— Primeşte, dar în intimitate, zise domnul Scarlat, întins pe o canapea țeapănă în tapiserie de Aubusson.

Parvenea să stea ca pe un divan turcesc pe această mobilă făcută într-o vreme de etichetă şi *maintien,* de ținută severă. Cucoanele şi domnii zâmbiră.

— E zgârcit, asta-i culmea, spuse colonelul Mişu Vorvoreanu, fratele Elvirei. Nu ştiți istoria cu Lenuța Cascarache?

Lenuța Cascarache era o cunoscută cântăreață de prin localuri, fiica marelui lăutar Cascarache. Cucoanele şi domnii nu ştiau, şi voiau să audă. Colonelul povesti cum o chemase regele la el şi o trimisese acasă cu o sută de lei, apoi imită glasul şi accentul Lenuței:

— „Hăpăi hăsta e rege? După ce m-a dăşălat, hâmi mai dă şi un sutar? Îl bag în aşa şi pe dincolo dă rege, mă aşa şi pe dincolo în mustața lui! Hăsta-i rege?"

Cucoanele râdeau. Elvira, care până atunci se plictisise şi nu asculta, devenise atentă de vreo două minute.

— Şi doamna Lupescu? E mereu cu ea? întrebă dânsa.

— A, am văzut-o! zise doamna Ipsilanti. Eram cu Bubi într-un bar unde vine destul de des ea. Bubi mai iese câteodată şi cu mine, nu e chiar în fiecare noapte la club, explică ea cu un zâmbet otrăvit adresat doamnei Mavromihali, care tresări, dar nu izbuti să spuie nimic, căci cealaltă urmă: – Doamna Lupescu vine des, după cât se pare, la „Monte-Cristo". Şi cu o adevărată *garde du corps*[75].

— *Est-ce quil mérite d'être gardé tant que cela, son corps?*[76] întrebă Elvira, rece de tot.

— E, dacă e al regelui... Ce vrei? răspunse doamna Ipsilanti.

— Dar măcar e bine făcută? întrebă cu un aer dezgustat doamna Mavromihali.

---

[75] Gardă de corp *(fr.)*

[76] Oare merită trupul ei să fie chiar atât de păzit? *(fr.)*

— A, nu e rău. *Bien en chair, vous savez*[77]. Carnație frumoasă, de femeie cu părul roşu. Picioarele cam... spuse doamna Ipsilanti, apoi îşi aduse aminte că Alexandra Lascari le are destul de groase şi zise: – Cam... În fine, nu prea reuşite. Dar agreabilă. Nu, nu e rău deloc.

— Şi ce are? întrebă tot rece Elvira. Numai fizic?

— Ei, ce vrei să-l intereseze pe vodă? Nu-1 ştii?

— Se pare că e un om foarte inteligent, foarte citit, spuse Elvira, şi regretă îndată că vorbise, căci Elena Mavromihali îi zvârli o privire iute, cercetătoare, iar Elvira nu ştiu să-şi ferească ochii, îşi dădu seama că i se citise în ochi interesul acela absorbit, aproape stupid, al omului care e preocupat adânc de ceva greu de mărturisit; privirea care trădează ideea fixă, pasiunea sau viciul. Apoi se consolă: „Ei şi? N-are ce-mi face; şi pe urmă, e prea proastă; n-o să ghicească". Şi vorbi despre altceva.

III

A doua zi, seara, cobora pe covorul roşu al scării care ducea la subsol, la barul „Monte-Cristo". Portarul în uniformă cu fireturi închisese uşa; dispăruseră uşile cilindrice de sticlă, maşinile, trecătorii, firmele electrice albastre, roşii, verzi, care se aprindeau şi se stingeau fără încetare. Aici era tăcere, ziduri mute în eternul calcio-vecchio de culoarea cafelei cu lapte. Lămpi moderne (crini de sticlă mată pe suporturi nichelate) făceau pete difuze de lumină aurie pe pereți. Se presimțea mai mult decât se auzea muzică de jaz. Elvira, care venea de la o recepție a ambasadei republicii Buenos-Ricos, însoțită de Giurgea-Roşcanu, zâmbea în gol, seducător şi tainic. Încercase, încă de pe la optsprezece ani, mai multe zâmbete, şi le studiase cu un ochi critic. Pentru o împrejurare ca aceasta, se oprise la zâmbetul neadresat nimănui, dar menit oricui se află în apropiere; zâmbetul satisfăcut, cu genele plecate, care avea aerul de-a spune: „Vă ignorez pe toți, deşi ştiu că sunteți aici şi trec pe lângă voi; uitați-vă la mine cum sunt; şi nici măcar nu fac paradă, sunt discretă şi rezervată, cum este orice cucoană mare; şi nici nu vă puteți închipui: puteți bănui, dar nu să vă închipuiți, ce ştiu eu, ce fac eu, ce am eu? Secretul ațâțător, care-i face pe cei de față curioşi, le excită dorința de-a se apropia de această femeie neagră cu ochi de

---

[77] Durdulie, ştiți. *(fr.)*

gheață verde. Elvira purta o rochie de seară de un roşu adânc, purpuriu; mânecile îi erau crăpate de la umeri la încheietura mâinii şi lăsau să se întrevadă brațul palid; îşi vopsise unghiile în acelaşi roşu şi purta la gât, la mână şi în păr, briliante, iar la deget un rubin aproape negru în care plutea o picătură de foc. Cobora, ținându-şi poala rochiei, gest inutil, căci rochia, potrivit modei acelui an, nu ajungea până la pământ. Nu-l ținea la braț pe Giurgea-Roşcanu, care, în frac, monoclat, țeapăn şi palid, părea mai crupier de cazinou decât oricând. Deodată, pe când erau ei la mijlocul scării, uşa de jos se deschise, un domn în haină de seară ieşi şi ținu canatul la perete, ca să treacă două cucoane şi trei bărbați. Elvira ridică genele şi le coborî îndată.

Cu oarecare efort, îşi păstră pe buze surâsul satisfăcut şi tainic, în vreme ce prima femeie urca. Era doamna Lupescu, elegantă, albă şi trandafirie, cu un lănțişor subțire de aur la piciorul stâng, la gleznă, sub ciorap. De braț cu dânsa era o cuconiță blondă, în urmă cei trei bărbați, pe care-i urmă cel ce deschisese uşa şi care era Ionel Protopopiu, voinic, bine hrănit, spilcuit, cu mustața tăiată ca a regelui. Întreg grupul începu să urce râzând şi vorbind, când deodată doamna Lupescu ridică ochii şi zări perechea care cobora: femeia subțire şi neagră, în rochia purpurie, şi domnul sec şi şters. Când erau la trei trepte depărtare una de alta, Elvira ridică genele şi o măsură, mereu zâmbind, pe doamna Lupescu din cap până în picioare, apoi trecu. Doamna Lupescu simți ceva, o atenție, un gând, o încordare cumplită în privirea aceea senină şi verde, şi răspunse cu o privire mirată şi oarecum îngrijorată. Apoi se întoarse după cei doi, şi văzu cum bărbații se salută cu domnul cu monoclu.

— Ionel, zise ea.

Ionel Protopopiu urcă mai repede; ceilalți îşi surâdeau.

— Ce femeie, domnule! zise unul din ei, apoi, observând că doamna Lupescu îl văzuse, tuşi încurcat şi făcându-se deodată preocupat ca de ceva serios începu să le vorbească în şoaptă celorlalți doi. Nu era indicat să admiri altă femeie în prezența doamnei Lupescu; nu numai că nu era deosebit de politicos, dar nici măcar indicat; nici măcar prudent.

— Ionel, cine erau ăştia? Am văzut că-i salutai, spuse doamna Lupescu.

— Nu-l cunosc decât pe el, spuse Ionel Protopopiu, scuzându-se oarecum. E Giurgea-Roşcanu. Un avocat. Foarte monden,

foarte răspândit în lume, foarte salonard... Cretin, adăugă în concluzie Ionel Protopopiu.

— Da? Femeia era bine... spuse doamna Lupescu şi continuă să urce scările. În curând uită de necunoscuta în rochie purpurie.

Coborând, Giurgea-Roşcanu murmura:

— Ai văzut-o pe cucoana aia? Era Madame Lupescu.

— Care? Nu, n-am fost atentă, spuse Elvira cu indiferență şi intră în local.

Nu trecuseră decât doar câteva săptămâni când, într-o seară, domnul Titel Negruzzi plecă de la doamna Lupescu ca să-i facă o vizită Elvirei. Lucrurile se întâmplară în felul următor. Titel Negruzzi venise de la „Jockey Club", unde jucase *chemin de fer,* la doamna Lupescu, nădăjduind să facă un pokeraş „ca să-şi mai schimbe ideile", spunea el. Titel Negruzzi era un om tânăr, de treizeci de ani abia trecuți, şi care avea o sinecură la o mare instituție de credit. Nimeni nu-1 văzuse la birou şi foarte puțini la el acasă. Îşi petrecea ziua în bodegi şi restaurante, la club, în vizite, şi se întorcea târziu după miezul nopții, adesea chiar dimineața, în garsoniera unde-şi dormea somnul agitat de cartofor, băutor de whisky şi fumător de țigări de foi; apoi făcea o baie, se schimba şi pleca iar, ca să se întoarcă seara să-şi puie o cămaşă scrobită şi smochingul sau fracul cu care se întorcea acasă spre zori sau după răsăritul soarelui, beat, plin de voioşie şi bunăvoință pentru toată lumea, şi mergând foarte țeapăn. Pentru numele şi rudele lui (nu Negruzzeştii din Moldova, ci o familie din Țara Românească, înrudită cu principii Ipsilanti, cu Lăscăreştii şi Cozienii), pentru figura sa plăcută şi veşnica-i bună dispoziție, era primit pretutindeni. În seara aceea, o găsise pe doamna Lupescu în rochie de casă de catifea neagră cu hermină la gât, la mâneci şi la poale.

— Eşti ca o regină, spuse el, pe când se înclina. Îi sărută mâna, apoi se ridică: Şi de! Aşa se şi cuvine.

Doamna Lupescu îi pusese mâna pe umăr.

— Ia mai taci, ştrengarule. Îi cunoşti pe domnul Gherson şi pe domnul Corfiotu? Pe Ionel îl cunoşti, asta ştiu... Domnul Lascari, domnul Vasilescu-Râmnic, domnul Negruzzi, urmă ea.

Titel Negruzzi salută pe rând pe domnul Gherson, patronul unei mari uzine metalurgice din provincie, pe domnul Corfiotu, care avea tot o uzină, dar în Bucureşti, pe Ionel Protopopiu, pe Cezar Lascari şi pe ministrul Vasilescu-Râmnic. Gherson era scund,

chel, cărunt pe tâmple şi la ceafă, şi cu obrazul plin de creţuri; semăna cu un maimuţoi bătrân şi zâmbea ca dintr-o mare depărtare, ca de foarte de sus şi cu oarecare mâhnire; părea că vrea să spună: „Nu faceţi eforturi: tot nu mă convingeţi. Ştiu, vai, prea bine: toţi aveţi coadă ca şi mine. Sunteţi maimuţe şi voi. Pe mine se vede; dar voi sunteţi la fel. Toţi; cu toţii animale. Niciun om. Animale. Şi, mai precis, animale de cumpărat. Îmi pare rău, dar asta e. Şi acum, hai să ne înţelegem asupra preţului."

Domnul Corfiotu era sec, palid, stăpânit, rece. Dacă i s-ar fi transformat toate vinele şi arterele în oţel, într-o reţea şi o armătură de oţel, n-ar fi arătat mai puţin rigid. Nu cunoştea decât pofta nebună de-a avea puterea, de-a fi primul, cel mai bogat, cel mai tare. Chiar în clipa asta, era în duel cu domnul Gherson, pentru o comandă de tunuri a statului român. Şeful suprem al armatei era regele, şi avea să iscălească comanda deasupra numelui ministrului de Război. Domnii Gherson şi Corfiotu erau în vizită la doamna Lupescu. Îi trimiseseră fiori. Acum, după sandvişuri cu icre negre şi whisky voiau să facă un poker.

Cezar Lascari era codirector al băncii care urma să crediteze pentru import de materii prime firma câştigătoare a duelului. Domnul Vasilescu-Râmnic era ministru de Finanţe: el avea să semneze decizia de plată pentru tunuri. Ionel Protopopiu era secretarul regelui, confidentul său şi omul la toate. Iar Titel Negruzzi, care nu ştia despre ce era vorba, dar îşi dădu seama îndată, înţelese că el e figurantul inofensiv care dă aparenţa întâmplătoare şi nevinovată a unei întâlniri prieteneşti: Vasilescu-Râmnic, gras, cu obrajii atârnând în pungi de piele veştedă, cu câteva fire de păr cănit pe chelia lividă, cu pungi vinete sub ochi, râdea, jovial.

— Eu nu joc, nu, pardon...

— Nu joci jocuri de noroc? Dar politică faci? îl întrebă zâmbind ironic şi trist domnul Gherson.

— Ce, vrei să spui că politica e hazard? întrebă ministrul.

— Nimic nu e hazard, când calculezi bine, rosti rece, economic, cu glas puţin şi fără intonaţie, domnul Corfiotu.

Gherson râse amabil.

— Chestia e să calculezi tot, spuse el cu îndoială.

— Trebuie să calculezi tot, răspunse Corfiotu, şters.

Gherson îl privi lung; celălalt, cu ochii plecaţi, cu mâinile lipite, nu se mişca.

— Ei, ce zici de puritanul asta? râse Vasilescu-Râmnic. Parcă e quaker sau prezbiterian.

Corfiotu zâmbi pal.

— Nu sunt... Joc jocuri de noroc...

— Totul e să ştii să trişezi! spuse Titel Negruzzi, care băuse repede două pahare de whisky cu sifon (un sfert whisky, trei sferturi sifon). Uite, eu, la regiment, aveam un camarad care trişa ca un savant... Avea un cap, băiatul ăsta, nici nu vi-l pot descrie. Arhimede! Newton! Ştia ce cărţi ai, de ce ai aruncat, de ce ai mai cerut, de ce licitezi, într-un cuvânt, un geniu. De-aia, noi, când. Jucam cu el, îl puneam să-şi suflece manşetele şi să nu se atingă de cărţi. Când venea la el să le facă, îl obligam să le paseze. Şi nu i le dădeam nici să le taie! Domnilor şi scumpă doamnă, trişa şi când tăia! Dar îl înţărcasem complet; era obligat să-şi joace cartea, şi atât. Protesta, săracul: „Mă, ce mă credeţi, mă? Să vă trişez pe voi? înţeleg să ziceţi de-ăilalţi; pe-ăilalţi îi trişez, ce să fac? Dar pe voi, prieteni... ei, nici aşa!"

Titel Negruzzi râdea. Râdeau şi ceilalţi.

— „Pe-ăilalţi, ce să fac? Îi tund. Dar pe voi..." repeta Titel Negruzzi.

— Ce zici, Corfiotule? întrebă Gherson. Totul e să trişezi bine, nu?

Corfiotu zâmbi de parc-ar fi muşcat într-o lămâie. Vasilescu-Râmnic spuse:

— În politică ar fi bine să-i ştii cărţile partenerului...

— Se pot afla, murmură Corfiotu.

Doamna Lupescu făcea un *écarté cu* Ionel Protopopiu, pe când cei patru domni, cu o mână în buzunar şi cu ţigara în cealaltă, stăteau de vorbă.

Gherson ieşi cel dintâi din cerc şi se apropie de masa de joc.

— Pe noi nu ne primeşti, coniţă?

— La *écarté*? întrebă ea.

— Mai aveţi? De ce nu faci un joc mai sociabil?

— Vreţi să facem un poker? întrebă cu indiferenţă doamna Lupescu.

Ceilalţi voiau. Îl convinseră chiar şi pe Vasilescu-Râmnic. Cezar Lascari făcea o pasienţă la bar. Ionel Protopopiu şi Titel Negruzzi se aşezară împreună pe o canapea, să stea de vorbă.

Titel Negruzzi lăsă capul pe speteaza moale şi adâncă a canapelei şi se uită împrejur printre gene. Îi era somn: băuse prea

mult. Încercă să studieze locul ca să-i treacă somnul. Covoare orientale. Tebrizuri, Şirazuri, un Hamadan mare de un roşu stins, vechi, care-ți amintea de papuci de cadâne şi tălpi goale de hadâmbi; lăzi de nuc vechi şi stejar înnegrit, pe care se încolăceau frunze sculptate şi *putti* grăsuți, şi care erau vădit vechi, aduse de la Florența sau Roma, şi un *vargueno* pe picioare răsucite, împodobit cu catifea tocită, roşie, şi piele de Cordoba şi balamale, zăvoare, lacăt, cizelate şi aurite; totul stins, vechi, în culori potolite, aproape sumbru. *„Pas mal, pas mal pour une petite putain*[78] – se gândea Titel Negruzzi – uite ce poate face o mică cocotă bucureşteană: a învățat la repezeală să-şi facă o casă discretă şi somptuoasă, ca o cucoană adevărată. Mă aşteptam la mobile de aluminiu, perdele de lamé, pat cu baldachin şi un mic bar, ca la Max Auschnit, în genul filmelor americane. De unde o fi învățat bunul-gust? Că doar nu de la vodă... Ah! Am prins-o. Icoane pe pereți. Splendide, ce-i drept, enorme, cu o tonă de aur şi argint pe ele, unele arhaice, dar ce-i trebuia chelului tichie de mărgăritar? Ţoapa tot ţoapă rămâne..."

— Te plictiseşti? întrebă Ionel Protopopiu.

— Eu? mormăi Titel Negruzzi.

— Voiai să joci?

— Cum să joc? spuse Titel Negruzzi. Vrei să joc poker cu papa Gherson şi cu Corfiotu? Ce, mă iei drept Rotschild? Nu, monşer, eu sunt plevuşcă, sunt decor..., dar nu mă plictisesc deloc, te asigur. Nici n-aş avea când să mă plictisesc, fiindcă sunt invitat la Elvira Vorvoreanu. O ştii?

— Nu, zise Ionel Protopopiu indiferent la auzul acestui nume care nu-i spunea nimic.

— N-o ştii? Adevărat: ai stat mai mult la Paris. Fata coanei Elena Vorvoreanu, sora lui Şerbănică Lascari, tatăl lui Cezar. E vară bună şi cu Cezar şi cu Alexandra, şi cu Romano, puştiul, Şerban, şi cu Augusta Hagibei... Cum n-o ştii, domnule? L-a ținut pe idiotul de Ipsilanti, îl ştii, Telescop, şi a divorțat; a trăit şi cu Nicky Mavromihali; acum e colată cu imbecilul de Giurgea-Roşcanu.

— Cum? Cu Giurgea-Roşcanu? întrebă Ionel Protopopiu, devenit foarte atent. Una brună de tot cu nişte ochi verzi şi plină

---

[78] Nu-i rău, nu-i rău pentru o mică prostituată, *(fr.)*

de bijuterii?

— Plină e puțin spus. Are cele mai frumoase bijuterii din Bucureşti, cu excepția perlelor reginei, a smaragdelor brâncoveneşti şi a smaragdelor Ghiculeştilor. Nu ştiu, bineînțeles, cu ce e pavat oficiul în casă la Gherson şi la Corfiotu; dar dacă facem o rezervă şi aici, din tot restul, bijuteriile ei sunt cele mai remarcabile.

— Şi eşti invitat la ea astă-seară? Prezintă-mă o dată şi pe mine, spuse Ionel Protopopiu zâmbind.

— Întâi să-ți spun cum e, poate că n-o să te intereseze, răspunse binevoitor şi serviabil Titel Negruzzi.

Un fecior veni fără zgomot şi se aplecă să-i şoptească ceva lui Ionel Protopopiu. Acesta se ridică iute şi ieşi; peste o secundă se-ntoarse şi se duse la doamna Lupescu.

— Domniță, te caută cineva la telefon.

Ea ridică ochii; el dădu din cap, zâmbind. Doamna Lupescu se sculă şi puse cărțile pe masă cu fața în jos.

— Iertați-mă; mă-ntorc îndată. Titel, ține-mi dumneata locul, vrei?

— Da, cum nu, spuse el cu obişnuitul său calm indiferent. Se aşează, luă cărțile şi le privi, apoi întrebă: – Cine vorbeşte?

— Eu am oferit miza, spuse domnul Gherson şi arătă doi napoleoni pe postavul verde.

Titel Negruzzi luă dintr-un morman de piese de aur şase bucăți şi le aruncă pe masă. Domnul Corfiotu aruncă douăsprezece. Gherson plăti. Titel puse optsprezece. Cei doi plătiră. Vasilescu-Râmnic se retrăsese din licitație.

— Chintă de as, spuse Titel Negruzzi.

Gherson aruncă pe masă o chintă de damă, iar Corfiotu trei aşi. Gherson se uită la cărțile lui Titel cu un surâs ostenit. Erau patru pici.

— Chinta dumitale e aproape regală.

— Dacă era doamna în locul meu, chinta era cu siguranță regală, spuse Titel Negruzzi binedispus şi cu pleoapele căzându-i peste ochi de somnoros ce era.

Ceilalți nu părură că au auzit.

— Fă cărțile, domnule Negruzzi, spuse Vasilescu-Râmnic.

Peste un sfert de oră, doamna Lupescu se întoarse şi-l văzu pe Titel Negruzzi că fumează un trabuc şi vorbeşte încântat, cu ochii strălucitori.

— A, nu ştiam că sunteți mazete; de-acum înainte joc numai cu mari oameni de afaceri; viitorul mi-e asigurat.

— Nu suntem mazete, spuse Gherson, bonom. N-avem carte. Uite, Excelența are carte şi câştigă.

Şi-l arătă pe Vasilescu-Râmnic, cu un teac de bancnote şi un maldăr de napoleoni în față.

— Fleac! *Cest moi le veinard*![79] exclamă Titel Negruzzi, care adunase într-adevăr în fața sa hârtii şi poli de aur de nu mai ştia cum să nu-i cadă pe covor.

— Ei, a mers? spuse doamna Lupescu.

Titel Negruzzi se uită la ea cu o admirație voită.

— Cum străluceşti! Semeni cu florile alea, cucoană, să mor eu dacă nu. Ştiu cine era la telefon: *quelquun qui vous aime*[80], se vede după ton, după ochi... Poftim.

Şi se ridică, cedându-i locul. Din obişnuință de cartofor, maşinal, strângea spre el banii cu mâna. Cu un zâmbet crispat, doamna Lupescu zise:

— Să împărțim, Titel... frățeşte!

Titel Negruzzi tresări şi se dezmetici. Dintr-o privire, mai mult fără privire, mai mult simțind decât văzând, cuprinse tot: domnul Gherson, blajin, maimuțoi, bătrân şi trist; Corfiotu, mut, rece, cu ochii în gol; ministrul transpirat de câştig, şi aici, muntele de bancnote şi de aur. „N-avem carte, nu suntem mazete.” „Totul e să trişezi bine? Ce metodă mai elegantă ca să mituieşti pe cineva, decât să-l faci să-ți ia banii la cărți?

— A, nu, cucoană, protestă prompt Titel Negruzzi. Pardon. Cartea a fost a dumitale, locul al dumitale, norocul al dumitale. Eu am fost aici un simplu figurant.

Doamna Lupescu se înseninâ. Insistă, cu un zâmbet dulce, care-i făcea o uşoară şi plăcută dublă bărbie, grăsuță şi senzuală.

— Nu, Titel. Pe din două. Frățeşte.

— *Jamais de la vie!*[81] Ce, să fur banii câştigați de dumneata... de cartea dumitale? spuse ferm Titel Negruzzi.

Se mai împotrivi un minut, apoi, când doamna Lupescu renunță, îşi luă rămas bun. Stăpâna casei îi surâse cald, cu

---

[79] Eu sunt norocosul! *(fr.)*

[80] Cineva care vă iubeşte, *(fr)*

[81] Niciodată! *(fr)*

simpatie. Îi era recunoscătoare pentru tactul lui. Dacă ar fi acceptat cei câteva sute de mii de lei care erau jumătate din câştigul ultimelor poturi, doamna Lupescu nu l-ar mai fi primit niciodată. Bătrânul Gherson îi strânse mâna lui Titel Negruzzi binevoitor, părinteşte, de parcă ar fi vrut să-i spună: „Eşti un tânăr cimpanzeu îndemânatic; o să-ți meargă bine; îmi plac maimuțoii care ştiu să sară uşor din cracă în cracă". Corfiotu, rece, absent, concentrat asupra problemei pe care-o avea de rezolvat, cucerirea comenzii de tunuri, îi dădu mâna lui Titel Negruzzi fără să-l vadă. Vasilescu-Râmnic îl bătu pe umeri şi exclamă cu glas mare şi gest larg:

— Tinere!...

De tulburare, din pricina câştigului, era pe punctul să-i ție un discurs; dar îşi luă seama şi înghiți cuvântarea; încheie brusc:

— Bună seara, tinere!

Asta, rostit cu prea multă emfază, care-i rămăsese încă din avântul reprimat.

La bar, Cezar Lascari se îmbătase de unul singur. Îl salută grav pe Titel Negruzzi, care-i pufni de râs în nas şi ieşi, spunându-i lui Ionel Protopopiu:

— Pe ăsta se vede bine că e în serviciu. Tu pari că te amuzi cu adevărat, dar el, săracul...

— Hai sictir, că vorbeşti prostii, spuse Ionel Protopopiu, fără să-şi poată opri un zâmbet. Ascultă – murmură el – nu uiți! Mă prezinți!

După plecarea lui Titel Negruzzi, târziu, doamna Lupescu întrebă:

— Unde s-a dus Titel? De ce n-a rămas?

— Avea o vizită de făcut...

— Nu ştii la cine?

— Nu, n-am idee, spuse Ionel Protopopiu. Poate se ducea îndărăt la club. N-am idee.

V

Un domn în smoching, cu mâinile în buzunare, cu melonul negru pe ceafa, care umblă pe trotuar fluierând uşor şi uneori lovindu-se de trecători fără să vrea: Titel Negruzzi se ducea la masă la Elvira Vorvoreanu. De când se despărțise de soțul ei şi de

când îi murise mama, Elvira se mutase într-un apartament, într-una din noile clădiri de beton care începuseră să apară în Bucureşti în anii aceia. Titel Negruzzi intră în holul pardosit cu marmură albă şi neagră, dar foarte strâmt, nu răspunse portarului care-1 întrebase unde merge şi împinse cu cotul uşa liftului, fără să scoată mâinile din buzunare.

Dar cum intră în vestibulul apartamentului, îşi scoase mâinile din buzunare şi-i dădu cameristei Elvirei pălăria, azvârlind împrejur o privire discretă, dar care cuprinse totul. Mobile vechi, Biedermeyer, din lemn de culoarea mierei, şi anume toate felurile de miere: de salcâm, galbenă-cenuşie, stinsă, de tei, aurie, de brad, roşiatică, miere veche, întunecată. Un mare tabernacol în faţa lui, larg, adânc, masiv, cu faţada ondulată, împodobită cu bronzuri şi marchetărie, îi oprise ochii tocmai când ducea mâna la pălărie; scoţându-şi-o, salută această mobilă gravă, somptuoasă şi solemnă. După ce salută tabernacolul, Titel Negruzzi se privi o clipă într-o oglindă veneţiană încadrată în întortocheate flăcări de cristal, trecu pe sub un lustru de culoarea topazului şi intră, între vestibul şi salon, într-o odaie cu câteva fotolii de mătase ca guşa porumbelului, o comodă pântecoasă acoperită de trandafirii marchetăriei din lemn din insulele tropicelor şi lămpi făcute din vase de Sèvres pictate de penelul delicat al lui Poitevin. Pe uşa dublă, larg deschisă, a salonului, zări pe Giurgea-Roşcanu, pe Niculae Prodan, ziaristul, pe Bubi Ipsilanti, numai bărbaţi în haine de seară, care stăteau de vorbă în picioare. Dar nu-i zări decât o clipă, căci rămase cu ochii pironiţi la stăpâna casei „care venea spre el cu mâna întinsă şi zâmbind.

— Trebuia să-ţi faci mult mai demult prima vizită, domnule Negruzzi, spuse ea şi se-ntoarse către salon, invitându-1 astfel să înainteze şi el într-acolo.

Titel Negruzzi se execută ca în vis. Căci apariţia Elvirei îl zguduise, risipindu-i ameţeala. Tunsă băieţeşte, abia fardată, ca să nu-şi schimbe culoarea măslinie-pală a feţei, care la lumina aceasta căpăta o albeaţă albăstrie, Elvira avea ochi prelungi şi verzi, o gură bine desenată cu creionul de fard (nu se putea şti cum e în realitate) şi gâtul fin, cu o gropiţă albăstrie la bază, îi ieşea din gulerul întunecat al unei pijamale de voal. N-avea altceva pe ea decât pijamaua de voal *bleu-de-nuit,* cu nasturi de cristal, şi multe brăţări vechi la amândouă mâinile. Pijamaua se lipea de formele trupului ei încă zvelt şi îi arăta sânii ca şi cum ar

fi fost dezbrăcată. Titel Negruzzi intră în salon şi-i salută pe ceilalţi musafiri, simţind că-i vine mereu să se uite la gazdă; dar buna-creştere îl făcea să se stăpânească. Ceilalţi vorbeau silit, absent, râzând nervos şi neîndrăznind să coboare ochii de la nivelul feţei Elvirei, ca să nu pară grosolani printr-o privire fixată pe sânii care-şi arătau vârfurile prin mătasea subţire, sau spre pântecul la fel de reliefat. Voiau să fie eleganţi, blazaţi, bine-crescuţi, şi se congestionau de încordare, între aţâţarea animalică şi obligaţia de-a o ascunde. În salon şi la masă, domni aceeaşi tensiune, aceeaşi jenă care ascundea vorbele groase abia stăpânite, gândurile obscene şi dorinţa brutală, latentă; dar Elvira prezida cu nevinovăţie, cu o politeţe uşoară şi firească, ca şi cum totul ar fi fost nu se poate mai normal. Feciorul care turna vinul nu umplea prea des paharele, şi, la sfârşit, în salon, se servi numai o dată coniac; musafirii nu avură deci nici măcar pretextul băuturii ca să-şi dea drumul cât de cât; totul se petrecea cum nu se poate mai corect; nu exista decât un singur lucru scandalos şi acela trebuia ignorat.

— Monşer, putea să fie şi goală! exclama, a doua zi, în bar, la „Salonul Roşu”, Titel Negruzzi, bătându-1 pe genunchi pe Ionel Protopopiu. Înţelegi? Putea să fie şi goală! Aranjase în aşa fel lucrurile, încât ne obliga să ne facem că nu observăm nimic, că totul ni se pare natural şi că la mama acasă bunicile noastre apăreau totdeauna la masă în pielea goală. Ne-a ales anume, parşiva; ştia pe cine invită. Giurgea-Roşcanu era speriat, dar zdrobit de admiraţie, *totalement épaté,* ălaltul, snob cum e, era încântat că participă la dineul cel mai original din Bucureşti, Bubi Ipsilanti, pe care de obicei în materie de femei nu-1 interesează decât damele de pe cărţile de joc, era excitat la culme, dar e prea bine-crescut ca să crâcnească, în fine, ce să-ţi spun, am fost mai decenţi decât altă dată, când cucoanele sunt îmbrăcate! Ce femeie, domnule! Ce femeie! Ştii ce ne-a făcut? Ce-i faci calului să se cabreze: bagi pintenii-n el, şi tragi de frâu. Înţelegi? Apeşi pe accelerator, şi pui frâna! Dar trebuie să ştii să te ţii pe cal, că dacă se cabrează şi te trânteşte jos... Ori ea, monşer, ca s-o trânteşti jos... E teribilă! Teribilă!

— Şi, vasăzică... v-aţi cabrat? întrebă Ionel Protopopiu, zâmbind.

— Da, dar n-am putut-o trânti! râse Titel Negruzzi care adăugă, visător, uitându-se în pahar: teribilă e...

— Şi e chiar aşa de bine făcută? întrebă Ionel Protopopiu, cu ochii lucitori.

— *Comme une jeune fille*![82] exclamă Titel Negruzzi, şi începu să-i descrie cu detalii fizicul Elvirei.

Ionel Protopopiu rămase gânditor. Apoi întrebă:

— Şi... e facilă?

Titel Negruzzi se uită fix la el. Oarecum jenat, fără să ştie de ce, Ionel Protopopiu murmură:

— Aşa pare, din câte spui... şi pe urmă, să se culce cu imbecilul ăla...

— Facilă? izbucni Titel Negruzzi. E teribilă, monşer! Dacă vrea, se culcă cu mine; dacă vrea, cu tine; dacă nu vrea, poți să-i oferi un milion de lei, şi degeaba! Nu, domnule: e o femeie care face ce vrea!

— Şi ce anume vrea? întrebă Ionel Protopopiu.

Titel Negruzzi dădu din umeri:

— P... mă-si! De unde vrei să ştiu?

— Aş vrea s-o cunosc, murmură Ionel Protopopiu, după o tăcere.

— Să încerc s-o am eu întâi, şi dacă nu merge, te prezint, zise Titel Negruzzi.

— Mulțumesc! Mă crezi un rival atât de primejdios? întrebă Ionel Protopopiu.

Celălalt nu răspunse, ci-şi bău whisky-ul şi repetă:

— Să încerc eu întâi, şi pe urmă ți-o pasez.

VI

În planul de bătălie al Elvirei, apropierea de rege putea să se facă pe două căi; dacă una nu se arăta folositoare, rămânea cealaltă; era posibil să ajungă la rege pe amândouă; era exclus ca amândouă să-i fie închise. Cele două căi erau Ionel Protopopiu şi regina-mamă Maria. Elvira pornise pe amândouă în acelaşi timp, cu energia sălbatică al cărei, izvor întunecat era spaima, anxietatea îngrozită pe care le simțise în cele câteva luni de după moartea maică-si. „N-am făcut nimic, repeta bolnava în agonie. N-

---

[82] Ca o fată tânără! *(fr.)*

am făcut nimic. Degeaba. Degeaba am făcut tot ce-am făcut. N-a ieşit nimic. Nimic. Nimic. Rahat? Şi bătrâna murise, repetând cu o amărăciune totală, cu acea lipsă abisală de bucurie, de satisfacţie şi de speranţă, pe care teologia creştină o atribuie diavolilor, dar care se întâlneşte în realitate la anumiţi oameni în anumite momente ale vieţii (căci paradisul şi infernul sunt societatea omenească, iar îngerii, căzuţi sau nu, simboluri ale tendinţelor omeneşti), murise repetând cu o strâmbătură urâtă, de dezgust: „Rahat, rahat, rahat".

Şi acuma bătrâna putrezea în pământ. Uneori, în nopţi de insomnie, Elvira îşi închipuia cu o atracţie bolnavă fazele descompunerii acelui trup mort. „O mai fi carne pe oase?" se întreba ea şi vedea cu ochii minţii nişte piftii ce se topeau în pământul negru şi gras, şi oasele ce ieşeau din putregaiuri, oase galbene, umede şi moi ca lemnul putred. Oase putrezite în pământ, asta era maică-sa. Totul degeaba. Tot ce făcuse – „rahat".

După moartea ei, Elvira trăise luni de zile retrasă, cântărindu-şi viaţa şi privind în faţă perspectivele ca şi viaţa ei să ajungă la acelaşi bilanţ ca şi al maică-si. Turba de ciudă şi de furie, singură în casa mare şi goală pe care o vânduse apoi. Nu putea să accepte bilanţul. „Sunt încă tânără; sunt frumoasă; *sunt eu",* se gândea ea. Dar nu găsea *cum, ce* să facă, ca să scape de senzaţia inutilităţii, a falimentului, a neantului. De aceea, când îi venise ideea, în maşina lui Giurgea-Roşcanu, se tulburase o clipă atât de tare, încât făcu acel gest împotriva obiceiurilor şi politeţei. Şi acuma, cu atât mai energică, cu cât ieşise dintr-o mai cumplită strângere de inimă, făcea vizite, primea, îl sleia pe Giurgea-Roşcanu, şi o atacase pe doamna Theodoru-Kostaki, fiică a unui mareşal al palatului şi ea însăşi doamnă de onoare a reginei Maria. Atacul se desfăşurase în trei etape. Întâi, Elvira se dusese la Şerban Lascari, unchiul ei, într-o zi când ştia de la Alexandra, nora lui Şerban, că o găseşte acolo pe doamna Theodoru-Kostaki. Aici fusese amabilă cu această femeie căruntă, bună la suflet şi nu prea inteligentă, şi se ocupase aproape numai de ea, povestindu-i noutăţi, amuzând-o, făcându-i complimente despre recepţiile şi salonul ei, care era cel mai distins din Bucureşti, cu atâta gust, atâta simplicitate, o asemenea perfecţie în lipsa de

ostentație şi *veux-je-ne-peux*[83], în alegerea oamenilor, în atmosfera fiecărui moment etc. Bătrâna doamnă de onoare, deşi pricepuse că Elvira, care mai fusese pe la ea, cerşeşte o invitație, nu se putuse împiedica să simtă plăcere la linguşirile Elvirei, şi n-avea de ce să-i refuze invitația, aşa că o pofti pentru joia următoare, când se făcea muzică. N-auzise nimic despre dineul unde Elvira primise musafirii în pijama, căci n-ar mai fi admis-o niciodată la ea în casă, dar bărbații care participaseră tăceau, ca să nu-şi strice şansele unei a doua seri asemănătoare la Elvira, căci soțiile le-ar fi interzis definitiv orice relații cu ea, aşa că îndrăzneala scandaloasă a Elvirei se apărase prin propria ei enormitate.

A doua etapă fusese după-amiaza de muzică la doamna Theodoru-Kostaki, unde Elvira venise înarmată cu cele mai verzi şi adânci priviri, cu cele mai fine şi lungi mâini măslinii, în rochie de mătase gri şi pardesiu de mătase gri căptuşit cu mătase verde ca otrava, pantofi de acelaşi verde, mănuşi gri, un singur smaragd mare atârnat de gât şi smaragde la urechi şi la mână; dar pe altă parte rece, abia vorbind, mereu pe lângă doamna Theodoru-Kostaki şi evitând orice conversație mai prelungită cu bărbații care erau acolo. Fu invitată şi a doua şi a treia oară; doamna Theodoru-Kostaki era încântată de ea; „N-o cunoşteam bine, şi n-o apreciam la adevărata ei valoare”, spunea ea; şi nimeni n-avea nimic de zis împotrivă, căci discreția Elvirei nu dăduse niciodată loc la vreun scandal până atunci; iar istoria cu recepția în pijama, care avea să fie cunoscută de tot Bucureştiul, circula deocamdată numai într-un cerc de bărbați. Într-o zi, bătrâna Theodoru-Kostaki, când Elvira îşi lua rămas bun, îi şopti:

— *Ne prenez aucun engajement pour après-demain soir: je vous attends; S. M. La Reine-mère arrivera vers onze heures*.[84]

Elvira nu spuse nimic, dar o sărută pe amândoi obrajii pe bătrâna doamnă pudrată, cu părul pudrat ca al unui lacheu, țeapănă şi de o răceală oficială. Bătrâna nici nu păru că a observat, ba chiar deveni şi mai rece, dar o urmări o clipă pe Elvira, cu o privire uşor înduioşată. „Ce fată bună – se gândea ea

---

[83] Aş vrea şi nu mă țin puterile *(fr.)*

[84] Nu-ți stabili nimic pentru poimâine seara: te aştept [la mine]; Maiestatea Sa Regina-mamă va veni pe la orele unsprezece *(fr.)*

– atâta firesc, *tellement prime sautière*[85]. „

Casa doamnei Theodoru-Kostaki era făcută pentru recepții. Jos, vestibulul, odăile lungi şi înguste, pline de cuiere cu pălării şi bastoane, iarna încărcate cu paltoane şi blănuri; aici, într-o lumină săracă față de a lustrelor de sus, se mişcau fără zgomot câțiva lachei. Sus, bărbați şi femei în haine de seară umpleau salonul pardosit cu lespezi de marmură şi mobilat *à la française,* cu gheridoane, scrinuri lipite de perete, multe fotolii mici, aplice cu lumânări pe pereții lambricați şi vopsiți în acel alb-cenuşiu-verzui, cu fire de aur, al atâtor saloane de sub ultimii doi Ludovici. Un domn mic şi pipernicit, cu un rânjet fixat pe față de dinții crescuți în dezordine, cânta la pian, şi lângă el, un bărbat brun, cu ochi orientali şi profilul prelung, cu nasul drept pornit de-a dreptul din linia frunții ca la un prinț de pe o miniatură persană, cânta din flaut o bucată scurtă de Francoeur. Deodată, flautul se opri brusc, pianul tăcu; flautistul se uită spre intrarea salonului, pianistul se ridică şi se întoarse, toată lumea aşezată pe fotolii se ridică de asemenea. Jos, la poartă, se oprise o maşină; coborâseră câțiva ofițeri de la poliție care barau trotuarul şi rugau pe trecători să meargă pe cealaltă parte; apoi o a doua maşină; din aceasta coborâră trei cucoane; şi încă una, din care se dăduseră jos altele trei; şi acuma regina urca scările, urmată de cinci doamne de onoare. Doamna Theodoru-Kostaki o primi în capul scării şi-i făcu o mică reverență greoaie, de femeie bătrână, apoi, la o jumătate de pas în urma reginei şi la stânga ei, o conduse spre salonul cel mic.

Se făcu loc jos pe mijloc; bărbații se înclinau, cucoanele se cufundau în reverențe. Mare, cam voinică pe mijloc, cu pieptul larg, alb-trandafiriu, decoltat foarte jos şi încadrat cu un fir de muselină pe toată ogiva răsturnată a decolteului încărcat cu un *sautoir*[86] de perle, purtându-şi sus nasul uşor arcuit, profilul pur şi gâtul ridicat recent de un chirurg parizian, regina, în rochie de mătase violetă cu trenă, pe umeri cu o capă de lamé căptuşită cu vizon, trecu, aruncând împrejur o privire indiferentă a ochilor ei

---

85 Atât de spontană *(fr.)*

86 Şirag *(fr.)*

violeți şi un zâmbet de trufie sătulă, şi străbătu salonul. Din spate, cei care se ridicau din plecăciuni şi reverențe îi vedeau statura puternică, închisă în mantia de lamé ca într-o armură de argint, ca un costum de operă wagneriană. Doamna Theodoru-Kostaki o conduse în salonaşul din stânga unde aştepta un fotoliu cu speteaza înaltă, înconjurat de taburete, de pufuri şi de mici fotolii *crapaud.* Regina se aşează îndată (prefera să şadă ca să nu se observe cât de groase şi de grele i s-au făcut picioarele, şi-aşa prea scurte, şi talia), lăsă să-i cadă capa de pe umeri şi, la o privire a ei, se aşezară şi doamnele de onoare; începu să stea de vorbă cu ele despre nimicuri, în vreme ce făcea un lucru de mână, pentru care-şi scosese iglițele şi firele dintr-o sacoşă mare. Vorbea englezeşte, şi uneori franțuzeşte cu accent englezesc. Ascultase un concert unde se executase cunoscuta bucată a lui Honegger, *Pacific 203,* remarcabilă prin armonia imitativă care încearcă să evoce o locomotivă.

— *Oh, moi, vous savez, pour entendre une locomotive, je préféré aller à la gare*[87]*,* zicea regina, râzând, cu un gest al mâinii ei prea mari.

În vremea aceasta, începuse munca doamnei Theodoru-Kostaki. Dintre invitații care şedeau în fotolii sau stăteau rezemați de marmura căminului în salon şi dintre cei din jurul bufetului din sufragerie, alegea câte unul, îl scotea din grup, cu un zâmbet, şi-l conducea la regină; cel mai adesea femei; dar şi pe Alexandru Vâlsan, poet şi romancier care, după părerea doamnei Theodoru-Kostaki, spre deosebire de mulți confrați ai lui, nu spărgea nimic, nu era mut şi în schimb era politicos, fără să fie familiar; sau pe flautistul cel cu profilul persan; şi pe Valentin

Mavromihali, care se întorsese de curând dintr-o călătorie în India. Doamna Theodoru-Kostaki încerca să-i aducă reginei oameni care s-o amuze. Cel invitat se mai înclina o dată, dacă era bărbat, sau făcea încă o reverență, dacă era femeie; apoi încerca să păstreze o atitudine cât mai firească şi mai nesilită, stând în picioare, într-o postură respectuoasă, dar degajată, şi schimbând câteva cuvinte, dar fără să puie niciodată o întrebare reginei. Apoi

---

[87] Ştiți, eu, dacă e vorba să aud o locomotivă, prefer să mă duc la gară *(fr.)*

regina zâmbea amabil, întorcea capul spre doamna de onoare din dreapta ei, ca să-i spuie ceva. În clipa asta, doamna Theodoru-Kostaki sosise cu altcineva, şi fericitul interlocutor de adineauri al reginei se retrăgea discret şi de-a-ndărătelea. Totul se desfăşură ca un balet foarte lent şi era într-adevăr o manifestare a acelei străvechi arte care se numeşte ceremonialul sau eticheta.

Elvira asculta muzica, Ta sosirea reginei. Când aceasta trecu, se ridică şi făcu o reverenţă, cu capul sus. Avea o rochie de *moire,* galbenă, încinsă cu o mare eşarfa de *moire* neagră; târa după ea o trenă, iar pe decolteul ei brun şi pal, purta un colier de smaragde. I se păru că privirea ochilor violeţi ca două scântei electrice s-a oprit o clipă asupra ei. Aşteptă, concentrată, hotărâtă, strângându-şi toată energia şi inteligenţa pentru clipa care avea să urmeze. În sfârşit, o zări pe doamna Theodoru-Kostaki că se apropie şi-i zâmbeşte. Se ridică şi o urmă. Ajunsă în faţa reginei, se cufundă într-o mare şi măsurată şi adâncă reverenţă.

Îşi aducea aminte de bunica mamei ei, Sofia von Bodman, care o punea să mănânce la masă acasă cu mănuşile lungi, ca să se înveţe, şi care, când Elvira se întorcea în vacanţe, o punea să-i facă reverenţe; apoi de prezentări la Schönbrunn şi la Hofburg, şi de zâmbetul aprobator al tânărului şambelan imperial conte Hoyos; era exact aceeaşi reverenţă cu care smulgea priviri aprobatoare la Stuttgart sau München sau Dresda, la un *cercle* al unei reci şi palide şi triste regine sau ducese provinciale; era întocmai reverenţa de acum. *„Merçi,* mamă-mare", se gândea Elvira. Exact aceeaşi reverenţă: nu ţinându-şi rochia cu vârfurile degetelor, în chip banal, ci cu braţele subţiri îmbrăcate în mănuşi lungi negre, culcate moale pe faldurile laterale ale rochiei, şi cu palmele întredeschise, graţios şi moale şi fără putere; cu bustul abia înclinat, dar capul drept, cu faţa oferită; şi cu un zâmbet uşor şi ochii mari deschişi şi adânci; o reverenţă măreaţă şi languroasă, grava şi dulce. La fel ca acuma optsprezece şi douăzeci de ani, la Hofburg şi la Potsdam şi la Paris la contesa Pourtalès; dar atunci cu siguranţa şi încrederea tuturor victoriilor ce aveau să urmeze – şi care nu veniseră sau se arătaseră deşarte; iar acum, cu ciuda turbată a dezastrului în suflet, cu conştiinţa creţurilor subţiri de lângă gură şi ochi, cu frica de înfrângere, care dacă va fi va fi şi cea din urmă, cea definitivă. Se lăsă cu un genunchi la pământ, în rochia galbenă care foşni, jucându-şi apele lucitoare în cute mari, ţepene. Regina îi făcu semn să se

aşeze într-un fotoliu lângă ea. Doamnele de onoare se priviră: Vorvoreanca avea un succes enorm astă-seară! Cum făcuse?

— Ce frumoasă eşti, scumpă doamnă, zise pe franţuzeşte regina. Ca o figurină de Tanagra... Ai o frumuseţe bizantină, foarte rară în restul Europei...

— Unde se află Maiestatea Voastră, orice altă frumuseţe e în eclipsă, spuse Elvira şi râse cu gura roşie şi dinţii strălucitori.

Regina o privea critic şi apreciator. Părea gânditoare.

— Îmi pare bine că te cunosc. Doresc să te mai văd, urmă regina.

Elvira simţi că-i bate inima de câteva ori tare. Zâmbi, topită, cu ochii deveniţi dintr-odată luminoşi. Murmură:

— Nu voi uita niciodată ziua când i-am fost prezentată unei mari regine, mamă a unui mare rege.

Întorsese foarte bine fraza asta: *A une grande reine, mère d'un grand roi.* Regina se uită curios la ea.

— *Ah, vous trouvez mon fils un grand roi?*[88] întrebă ea, pe jumătate măgulită, pe jumătate ironic.

— Are totul ca să devină un mare rege, murmură Elvira. Familia, mama, inteligenţa... Cred că peste câţiva ani, Maiestatea Sa va fi unul din cei mai admiraţi capi de stat din Europa... mai ales dacă se înconjoară de oameni care să-l servească aşa cum se cuvine... *D'hommes qui le servent dignement.* Aşa venea pe franţuzeşte. Bărbaţi care să-l servească bine. Regina o privi în ochi şi spuse:

— *Et des femmes qui l'aiment d'un amour clair-voyant*[89].

Elvira rămase cu ochii pironiţi în ai reginei, de jos în sus, cu o expresie de adoraţie.

— *De tellesfemmes devront se guider uniquement sur les conseils de Votre Majesté*[90]*,* rosti ea din vârful buzelor, ca să n-o audă doamnele de onoare.

Regina îi zâmbi şi repetă:

— Sper că vă voi mai vedea, scumpă doamnă.

Elvira alunecă din fotoliu şi se lăsă într-un genunchi cu rochia

---

88 A, crezi că fiul meu e un rege mare ? *(fr.)*

89 Şi de femei care să-l iubească cu o dragoste clarvăzătoare *(fr.)*

90 Astfel de femei vor trebui să se călăuzească numai după sfaturile Maiestăţii Voastre *(fr.)*

de jur-împrejur şi îi zâmbi cu adoraţie slugarnică şi pasionată. Regina dădu din cap şi se întoarse spre doamnele de onoare:

— *Comme elle est charmante*[91], spuse ea, pe când Elvira se retrăgea, cu capul sus, simţind privirile de curiozitate şi de invidie care o înţepau din toate colţurile. Se duse să bea un pahar de apă: îşi făcea vânt cu evantaiul. Cineva de lângă ea, un bărbat, îi spunea ceva. Ea nu-i răspunse, ci râse alintat:

— Vai, ce foame mi-e!

Ca să-l puie s-o servească şi deci să tacă pentru un moment, s-o lase să se gândească. Victorie! Victorie! Regina voia să-i procure o metresă lui fiu-său, care să fie o creatură a ei şi prin care să-l domine ea. O detesta pe doamna Lupescu. Avea s-o împingă pe Elvira din răsputeri în braţele regelui, iar după aceea, Elvira n-avea decât să se conducă după propriul ei cap şi interes, nu al reginei. Să ajungă numai acolo; pe urmă, ştia ea ce să facă. Şi cu altele încercase regina meseria de codoaşă a fiului ei, dar nu se ştia de ce nu izbutise până atunci. „Nu face nimic, eu am să izbutesc!" se gândea Elvira, făcându-şi vânt cu evantaiul, repede-repede.

Peste două sau trei săptămâni, regele, aşezat la biroul său, citea lista invitaţilor la dejun pentru a doua zi; Ionel Protopopiu stătea în picioare lângă el.

— Elvira Vorvoreanu? întrebă regele. Cine mă-sa mai e şi asta? Regele şi mai ales fratele său, prinţul Nicolae, vorbeau româneşte ca haimanalele din lumpenproletariatul bucureştean, iar asta le dădea nu se ştie ce josnică satisfacţie.

— E cerută de Maiestatea Sa Regina-mamă, murmură Ionel Protopopiu.

— O bag în mă-sa, zise regele. Maiestatea Sa Regina-mamă vrea să-mi coleze curvele ei, mersi, le am pe ale mele. Şi n-am nevoie să mi se suie mama în cap. Să n-o mai văd pe curva asta niciodată pe vreo listă de invitaţi.

Luă un creion şi şterse de pe listă numele Elvirei. Apoi ridică ochii bulbucaţi, albaştri ca ochii de gâscan, şi-l întrebă pe Ionel Protopopiu:

— O cunoşti? Cum e?

— N-o cunosc... Se pare că e o femeie destul de frumoasă,

---

91 Ce încântătoare *(fr.)*

spuse rece Ionel Protopopiu.

— Dă-o-n p... mă-si, repetă regele şi trecu la numele următor.

Peste alte două sau trei săptămâni, regina insistă şi-i vorbi chiar regelui despre Elvira, dar când văzu figura glacială pe care şi-o compune fiu-său, îşi dădu seama că e în zadar. Ionel Protopopiu nu-i spuse, bineînţeles, nimica regelui despre Elvira, căci se temea de acest rival posibil cum se temea de el, Ionel, Titel Negruzzi. Acesta din urmă, însă, renunţă să-i facă Elvirei curte: era evident că Elvira nu vrea o aventură cu el. Astfel că, într-o zi când pierduse mult la cărţi, îi ceru lui Ionel Protopopiu o sumă foarte mare cu împrumut, hotărât de altfel să nu i-o dea niciodată îndărăt, şi a doua sau a treia zi îl prezentă Elvirei. La începutul toamnei, Elvira trăia şi cu Giurgea-Roşcanu şi cu Ionel Protopopiu. Adesea, în momentele de repaos, în pat, îl întreba pe Ionel Protopopiu cum e regele, ce face, detalii mărunte din viaţa lui. Ionel Protopopiu, ameţit de patimă pentru ea, simţea că i se strânge inima şi răspundea în silă. Nu voia să admită că pe Elvira de fapt regele o interesa, deşi era evident. El era singurul om care ştia despre asta; şi nu făcea nimic, nu voia să priceapă.

În acel sfârşit de vară şi început de toamnă, Elvira înţelese din atitudinea reginei-mame şi din întârzierea invitaţiei la Palat, că s-a întâmplat acolo ceva care a barat calea aceasta. Nu-i mai rămânea decât Ionel Protopopiu, care se îndrăgostise de ea şi nu voia să priceapă ce-i cere ea sau, mai bine zis, se făcea că nu pricepe fiindcă nu voia să-i împlinească dorinţa. „Şi atunci? se întreba ea, singură, noaptea – în nopţile când era singură. Am să rămân cu el? Nu-mi trebuie. Şi dacă nu vrea să facă ce-i cer, *de toute manière, je perds tout*[92]*.* Strângea din dinţi. Da, posibilitatea asta era foarte reală... foarte prezentă. Da, da... Ei, şi? Cu capul înainte! Să-l zgâlţâim un pic pe domnul Protopopiu, să vedem ce dă asta!' Într-o seară, îi dădu un telefon:

— Nu veni astă-seară, am o migrenă.

Sec, evidentă minciună care nici măcar nu vrea să şe ascundă. A doua zi şi a treia, nu răspunse la telefon. Nu răspunse nici la bilete. Ionel Protopopiu se informă despre casele unde face ea vizite şi o întâlni în vizită la Şerban Lascari; căută ocazia să-i

---

[92] Oricum, pierd totul. *(fr.)*

şoptească:

— De ce?

— Nu mă mai interesează, murmură ea sec şi reveni spre grupul de musafiri din salonul cel mare şi vechi cu mobilele aurite şi în tapiserie de Gobelin şi Aubusson, care se tăia de trecerea vremii. Ionel Protopopiu îi ceru totuşi o întâlnire şi ea i-o acordă în silă.

La ea acasă, îi căzu în genunchi, apoi o strânse în braţe, o luă pe sus şi o duse spre pat. Era beat de fericire, descumpănit, gata să accepte orice. Elvira se gândea chiar în clipa asta că are să-l lase s-o iubească două săptămâni sau o lună, ca apoi să rupă cu el, şi iar să se lase rugată o săptămână sau zece zile. Până-1 va măcina cu totul, şi atunci nu va refuza să-i deschidă drumul spre rege, chiar dacă avea să ştie că prin asta loveşte în sine însuşi. O promisiune vagă şi mincinoasă a ei, un zâmbet, şi omul va accepta orice. Dar pentru asta, trebuia să-l macine.

VII

Prin septembrie sau octombrie, într-o seară, Elvira stătea singură în casă; dăduse ordin să nu fie primit nimeni şi şedea singură într-un fotoliu; din când în când, încerca să citească o carte recent apărută la Paris, şi foarte apreciată, a unui prieten al fraţilor Bibescu, un oarecare Proust; dar i se părea cumplit de plicticoasă, înceată, cu fraze interminabile şi digresiuni şi mai interminabile. Lăsa cartea deschisă pe genunchi şi privea în gol. Acum dădea ultima luptă din această ultimă şi supremă încercare a ei. Prin regină nu reuşise, nu ştia nici ea de ce, nici ce se întâmplase, cine sau ce i se pusese în cale. Prin altcineva decât Ionel Protopopiu nu se putea ajunge la rege. Şi acuma îl înţărcase pe Ionel Protopopiu de zece zile, nu-1 primise, nu primise pe nimeni, nu ieşise ca el să n-o poată întâlni nicăieri. Aştepta. Risca să-l supere definitiv pe Ionel Protopopiu, şi atunci totul era pierdut. Dar Elvira avea destulă experienţă; ştia că nouă bărbaţi din zece ar fi fost de-abia aţâţaţi de rezistenţa ei. Şi, cu frica cumplită de a-şi pierde ultima şansă, aştepta, ca să forţeze tocmai acea şansă.

În acelaşi timp, Ionel Protopopiu era la doamna Lupescu, şi-i făcea conversaţie. Doamna Lupescu se întinsese pe o canapea;

Ionel Protopopiu şedea într-un fotoliu alături de ea.

— Sunt obosită, Ionel, spunea doamna Lupescu. Nu ştiu ce am; ploaia asta din ultimele zile mi-a dat nişte dureri în oase... Uite, mă doare piciorul.

Şi întinse spre Ionel Protopopiu un picior lung, musculos şi cu un lănţişor fin la gleznă. Ionel Protopopiu se uită tâmp la picior. Nu-1 interesau picioarele doamnei Lupescu, nu-1 interesa nimic pe lume în clipa asta. Era nedormit, iritat, disperat. „Ce-are cu mine? Mă vrea sau nu mă vrea? Ce-i trebuie? I-am oferit să divorţez şi s-o iau şi părea că n-o interesează. Ce vrea de la mine?" se întreba el privind în neştire frumoasa pulpă a doamnei Lupescu. De fapt, ştia ce vrea Elvira; dar nu voia să recunoască, nu voia să admită. Prefera să-i dea zece telefoane pe zi, să-i trimită bilete disperate şi arzătoare, să continue chinul acesta.

— Masează-mi-1, spuse doamna Lupescu.

El, absent, o privi fără să priceapă.

— Poftim?

— Masează-mi piciorul, repetă ea zâmbind şi crezând că descumpănirea lui vine din tulburare erotică.

— Să-ţi masez piciorul? întrebă el.

Ea începu să râdă:

— Ce e cu tine? Sigur că da! Poftim, masează-mi-1! Şezi aici lângă mine pe canapea şi masează-mi piciorul.

Şi-şi trase rochia peste genunchi în sus. Ionel Protopopiu se aşează lângă ea, evitând s-o atingă, întinse mâinile, privind-o mirat şi prostit, şi începu să-i frece piciorul. Nu era neplăcut. Doamna Lupescu gemea de plăcere, exagerând mult geamătul faţă de ce ar fi trebuit să fie.

— Ce bine-mi face! murmura ea. Mai sus. Şi peste genunchi. Ah, ce bun e!

Ionel Protopopiu se congestionase la obraz. Îi era penibil acest exerciţiu. Totuşi, o masă conştiincios, până când doamna Lupescu, enervată că nu face altceva decât s-o maseze, îi spuse sec:

— Hai, gata, ajunge!

Şi-şi trase rochia peste genunchi. Ionel Protopopiu se ridică şi se aşează la loc în fotoliul său. Urmă o tăcere.

— Mai spune-mi noutăţi, zise doamna Lupescu, pe acelaşi ton iritat. Abia peste un sfert de oră se îmblânzi: se gândise că bietul băiat nu se aştepta, că se speriase, că trebuia domesticit treptat.

Ionel Protopopiu nici nu înregistră gravitatea faptului că metresa regelui îl pusese să-i maseze piciorul. Era prea ameţit şi preocupat de toanele Elvirei; mai ales că peste câteva zile, Elvira îl primi din nou, după ce el plânsese ca un copil şi-i căzuse în genunchi în vestibul. Mai târziu, într-o seară, în salonul Elvirei, iluminat blând de lămpile făcute din vase de Sèvres pictate de Poitevin, Ionel Protopopiu, picior peste picior într-un fotoliu, îi spunea zâmbind:

— Închipuie-ţi ce mă paşte: amorul doamnei Lupescu!

Şi-i povesti ce se întâmplase, şi cum, de atunci, doamna Lupescu crea mereu ocazii în care să fie singură cu el şi cum îi vorbea mereu de dragoste şi de neurastenia ei, ba-şi permitea să se plângă, foarte discret şi acoperit, chiar şi de rege:

— Îţi imaginezi că eu, înnebunit de tine, nici n-o aud, spuse Ionel Protopopiu şi sărută mâna îngustă, uscăţivă şi brună a Elvirei, împodobită cu un smaragd.

Elvira însă nu părea deloc măgulită, nici bucuroasă. Se gândi ca fulgerul: „Pe lângă că nu mă serveşte, idiotul ăsta se torpilează singur...” Se speriase. N-ar fi vrut ca Ionel Protopopiu să se îndrăgostească de ea în aşa hal încât să-şi piardă minţile şi să nu-i mai poată fi util. Cu o mână într-ale lui, Elvira ridica şi lăsa să cadă, maşinal, capacul unei chisele de porţelan în care-şi ţinea nişte brăţări. El continua:

— Şi afară de asta, sunt prieten cu vodă, nu-mi sade bine să-i pun chiar eu coarne.

Voia să pară generos şi superior, şi să-i dea şi Elvirei peste nas. Elvira, enervată de atâta vanitate ridicolă, răspunse rece:

— Cine crezi că e mai influent la vodă: tu sau doamna Lupescu?

El rămase o clipă cu ochii la ea, mirat, apoi râse:

— Fiecare în felul său propriu...

— Nu face spirite stupide! Nu-ţi dai seama în ce pericol eşti? Dacă te culci cu ea...

— Nici nu mă gândesc! exclamă Ionel Protopopiu. Nu mă interesează nicio femeie în afară de tine!

— Prostii! Dacă te culci cu ea, rişti să te distrugă regele dacă află, şi dacă nu te culci cu ea, are să te distrugă ea, de furie! spuse Elvira.

— Ce-o să-mi facă? întrebă el nepăsător. Să redevin simplu particular? Ei, şi? N-am nevoie de ei, am nevoie de tine, adăugă el

cu un glas cald şi cuprinzând-o cu braţul.

Elvira îl respinse. Îi venea să ţipe. Idiotul! Nenorocitul, idiotul! Nu pricepea? Nu pricepea? Când avea în sfârşit să priceapă? Doar nu voia să i se spuie verde, româneşte: „Domnule Protopopiu, te rog să aranjezi în aşa fel încât regele să se culce cu mine!" Mizerabil nerod!

— Du-te acasă, Ionel, murmură ea rece. Sunt obosită astă-seară, nu mă simt bine.

El se ridică şi o privi îngrijorat.

— Te-am supărat cu ceva? Eşti nemulţumită de mine?

Acest ton de umilinţă, la elegantul, influentul, veselul Ionel Protopopiu, ajuns în faţa ei mititel şi fricos ca un căţeluş bătut! Nu-1 văzuse ea plângând, chelălăind de durere în faţa ei, în genunchi în vestibul, cu slugile, care trăgeau cu urechea după uşă? îl măcinase; era aproape gata. Nu mai avea mult de măcinat la el. Numai că era pericol să zboare de lângă rege tocmai acum. Mizerabilă cârpă, care cu amorul său imbecil o făcea să piarză vremea! îi venea să-l pălmuiască.

— Când o să fiu nemulţumită de tine, o să te anunţ, zise ea cu un ton pe jumătate ironic, pe jumătate plictisit, şi-i întinse mâna.

El voi s-o ia în braţe şi s-o sărute; ea îl respinse iar:

— Nu; altă dată. Bună seara.

Şi, pe când el ieşea, tulburat, speriat şi întrebându-se cu disperare cum făcuse s-o supere iar, Elvira se duse repede, sprintenă ca o fată de optsprezece ani, şi se încuie în dormitorul ei: deschise un *secrétaire* din lemn de trandafir, cocoţat sus pe picioare strâmbe şi subţiri şi se aşează să scrie o scrisoare, ţinând tocul cu amândouă mâinile:

„ 1

Stimată doamnă,

Nu ştiţi poate că interesul dv. Deosebit pentru dl Protopopiu este cunoscut în oraş şi comentat aşa cum vă puteţi închipui. De asemenea, ignoraţi cauza răcelii pe care v-o arată dl Protopopiu, răceală comentată şi ea în oraş, cu multă ironie în ce priveşte puterea dv. de seducţie. Cauza este amorul nefericit al d-lui Protopopiu pentru d-na Elvira Vorvoreanu, îndeobşte neştiut, dar cunoscut de două sau trei persoane, printre care autorul acestor rânduri.

Nu mai adăugă nimic, puse biletul în plic, lipi plicul, scrise pe

el:

Domniei sale, doamnei Elena Lupescu şi puse adresa, pe care o avea de la Titel Negruzzi, de la care ştia şi că directorul Poştelor era omul doamnei Lupescu, nu al lui Ionel Protopopiu, nici al regelui. Apoi rămase o clipă aşezată, dreaptă, scuturată de un uşor tremur nervos. Era riscant şi primejdios ce făcea. Dar trebuia forțată şansa. Dacă nu venea singură ocazia, trebuia adusă de păr, cu sila.

VIII

Într-una din serile următoare, Ionel Protopopiu era la doamna Lupescu şi-i ținea de urât; până să vină cei câțiva invitați, mai era o oră. Prin uşa cu gratii de fier forjat în forme sinuoase, vegetale, se zărea albă şi acoperită cu flori masa din sufragerie. În vasele mari de Capodimonte erau flori proaspete, crini imperiali şi primele crizanteme.

— Şezi mai aproape, spunea doamna Lupescu.

Ionel Protopopiu se aşează mai aproape, cu o mişcare stângace, jenată.

— Iar mă supără reumatismul. Masează-mi piciorul, spuse doamna Lupescu, râzând.

N-o mai spunea ca altă dată, cu ochii întredeschişi somnoros de căldură erotică, ca o femeie gata să-şi piardă conştiința; ci râzând vesel şi dur, uitându-se drept în ochii lui. Ionel Protopopiu îşi dădea seama de schimbare şi n-o înțelegea; îi era aproape frică; era îngrijorat. „Ce s-a întâmplat cu ea?" se întrebă el, masând piciorul frumos şi musculos legat cu lănțişor de aur la gleznă. Observase asta de două-trei zile, şi-i spusese şi Elvirei. Elvira dăduse din umeri.

— Ți-am spus că asta o să te coste capul, orice ai face; şi dacă vei ceda, şi dacă rezişti, tot pierdut rămâi, iar pe mine nu mă interesează un obscur domn Protopopiu: *vous êtes charmant,* dar n-ai nici nume, nici situație, nici avere care să merite menționată; aşa că fa bine şi fii cu ochii în patru.

Piciorul doamnei Lupescu era cald, cărnos şi elastic. Ionel Protopopiu îl frământa conştiincios; i-ar fi făcut plăcere, dacă mintea nu i-ar fi fost atât de încordată. Nu erau multe soluții la situația asta. Trebuia ținută în frâu doamna Lupescu. Cum? Să se

ducă la rege să-i spuie că metresa lui îi făcuse avansuri? Într-o noapte, nu, într-o jumătate de oră, doamna Lupescu l-ar fi convins pe rege că îl iubeşte, şi că-1 iubeşte numai pe el, în aşa fel încât acesta nici să nu se mai îndoiască; mai mult: l-ar fi convins că Ionel Protopopiu e nebun, că o femeie nu-i poate vorbi fără ca el să creadă că vrea să se culce cu el. Apoi, în câteva luni, l-ar fi făcut pe rege să nu-1 mai poată vedea în ochi şi până la urmă să-l concedieze. Ce era de făcut atunci?

— Mai tare... Mai sus... spuse cu glas foarte calm doamna Lupescu.

„Ce să facă? se întreba Ionel Protopopiu, masându-i coapsa şi simțind că i se face cald, că transpiră, că-1 strânge gulerul. Să accepte, să se culce cu doamna Lupescu şi s-o ție prin complicitate la vinovăție? Şi aşa, odată descoperiți, doamna Lupescu îl putea recâştiga pe rege prin mijloace femeieşti, iar el, Ionel Protopopiu, era pierdut. Totuşi, măcar până atunci, să trăiască cu ea şi s-o oblige astfel să nu-1 sape la rege, ci dimpotrivă, să-l susție? Deşi n-avea poftă deloc şi o prefera pe Elvira pentru care, acuma la aproape patruzeci de ani, făcuse o teribilă patimă fizică, se hotărî în sfârşit şi începu s-o maseze pe doamna Lupescu tot mai sus pe picior. O făcea în silă, cu inima rece şi capul ca gheața, şi parcă ştia că n-are rost, că doamna Lupescu şi-a schimbat atitudinea, că de câteva zile nu mai e caldă, topită şi oferită, ci rece şi batjocoritoare. Şi într-adevăr glasul ei sec şi ironic îl şfichiui deodată:

— Stai, ce faci, domnule? Ți-am cerut numai un masaj! Vrei să sun?

Ionel Protopopiu se opri şi se retrase. Dar ea nu-1 lăsă:

— Masează-mă. Asta ți-am cerut, asta fă. Şi nu-ți pierde capul, te rog. Nu confunda lucrurile.

Era un ton nou, care-1 tulbură şi-l îngrijoră şi mai tare pe Ionel Protopopiu. Supus, se apucă iarăşi s-o maseze; se roşise la față din pricina tonului tăios cu care-i vorbise femeia asta; ca unei slugi îi vorbise; aşa îl şi trata, ca pe slugi, în fața cărora poți sta şi gol, căci de ele nu ți-e ruşine, nu sunt la fel ca stăpânii, nu sunt oameni.

Peste o clipă de tăcere, doamna Lupescu spuse:

— Se pare că Elvira Vorvoreanu se ține încă bine, deşi are patruzeci de ani trecuți... Dar în fond, e o femeie bătrână.

Ionel Protopopiu, care-i masa piciorul şi se uita în jos, ridică

ochii şi o ţinti speriat, îngălbenindu-se încet. Ea îl privi drept în ochi, dur, râzând cu gura-i frumoasă, dar groasă şi prea senzuală. Spuse vesel:

— Se pare că e o cutră fără pereche. Rea de muscă, rea *tout court,* intrigantă... Şi trăieşte în mod public cu un imbecil... Giurgea-Roşcanu. Ce te-a tulburat aşa? Masează-mă!

„Asta era. E geloasă. Mă urăşte. Mă detestă. Are să facă tot ce poate ca vodă să-mi dea un picior în spate; nu mă mai poate vedea. Nu. Nu mă mai poate vedea în ochi, şi ar fi în stare de orice ca să-mi facă rău", se gândi înspăimântat Ionel Protopopiu. Era limpede că doamna Lupescu nu-1 va ierta niciodată că-şi permisese s-o respingă.

Ameţit, îngrozit, Ionel Protopopiu o masa mai departe pe doamna Lupescu, când deodată auzi glasul regelui în salonaşul de alături, dintre vestibul şi salonul unde se afla. Sări în sus, şi se aşează la loc pe fotoliul său. Doamna Lupescu îl întrebă, vădit contrariată:

— Ce taci? De ce nu mă mai masezi?

Dar când văzu că Ionel Protopopiu e prea speriat ca să poată cădea în cursă, îşi acoperi genunchii cu poala rochiei şi rămase mută, prost-dispusă, otrăvită de ciudă. Regele vorbise cu valetul pe când îşi scotea pardesiul, căci era în civil; intră, simţi că se petrece ceva, observă tăcerea curioasă a celor doi. Ionel Protopopiu se ridicase şi se înclina adânc. Regele îi sărută mâna doamnei Lupescu şi întrebă:

— Sunteţi numai voi? Ce e? De ce tăceţi?

Doamna Lupescu începu să râdă răutăcios. Ionel Protopopiu, ca să n-o lase să spună nimic, se hotărî fulgerător şi răspunse:

— Doamna râdea de mine fiindcă mi-am pierdut capul pentru o femeie...

— Care femeie? Cine? întrebă regele.

Ionel Protopopiu, tot ca să n-o lase pe doamna Lupescu să i-o ia înainte, răspunse, cu inima sfâşiată de frică şi de grijă:

— O doamnă Vorvoreanu... Elvira Vorvoreanu care l-a ţinut în căsătorie pe Ipsilanti, Telescop, generalul...

Regele îl privi lung, bănuitor:

— Dar parcă n-o cunoşteai?

— Maiestatea Voastră are o memorie uimitoare... l-aţi citit numele numai o dată pe o listă de invitaţi, zâmbi Ionel Protopopiu...

— Ştii foarte bine că țin minte tot, spuse regele. De ce mi-ai ascuns că o cunoşti?

— Am cunoscut-o după aceea, Sire.

— Da? întrebă regele, mereu bănuitor şi pe punctul să se supere.

— Puțin după ce m-a întrebat Maiestatea Voastră cine e.

Regele nu mai spuse nimic; dar Ionel Protopopiu ştia că nu s-a isprăvit, deşi toată seara nu se mai întâmplă nimic în legătură cu asta. Târziu, noaptea, îi telefonă Elvirei dacă poate veni şi sosi la ea scos din fire, nervos, agitat. Îi povesti în câteva cuvinte totul.

— Ți-am spus, zise Elvira. Era inevitabil. Ți-a întins o cursă, ca să-l facă gelos pe vodă; te aruncă în aer cum sufli o pană. Nu i-a mers fiindcă vodă nu ştia şi a tuşit sau a vorbit în vestibul. Data viitoare o să găsească altceva; eşti pierdut, băiete.

— Nu-mi mai face reproşuri, spune-mi ce să fac?! exclamă Ionel Protopopiu disperat. Am venit la tine ca să mă înveți ce să fac!

Şedea pe un taburet în fața ei, cu mâinile atârnând între genunchi, cu cravata strâmbă şi privind-o rătăcit. Ea, în halat de tafta galbenă cu dantele la piept şi la mâneci, şedea într-un fotoliu şi-şi legăna în vârful degetelor papucul cu toc Louis XV.

Deodată se hotărî, se ridică şi-l luă de mână.

— Hai sus – murmură ea zâmbind ispititor – nu te mai gândi la oamenii aceia; să ne gândim la noi...

Şi-i cuprinse gâtul cu brațele, înălțând spre el fața cu ochii închişi şi care, astfel ridicată, făcea ca pielea să se întindă pe creturile fine ale celor patruzeci de ani. De altfel, ardea numai o lampă cu abajur gros de mătase; Ionel Protopopiu văzu în față un chip îngust, triunghiular, cu pleoape mari închise şi gene culcate pe obraji. O luă în brațe.

Peste două ceasuri, în pat, când Ionel Protopopiu era destins, copleşit, moleşit de plăceri, începură iarăşi să vorbească de scena de la doamna Lupescu.

— Bine-ai făcut că ai lăsat să se creadă că legătura ta cu Giurgea-Roşcanu continuă – spunea Ionel Protopopiu –, dar acuma a devenit inutil: tot s-a aflat de noi doi.

Elvirei îi venea să râdă: legătura ei cu Giurgea-Roşcanu continua şi nici nu se gândea s-o sacrifice decât pentru rege, nu pentru Ionel Protopopiu asupra căruia o păstra ca ultim mijloc de presiune.

— Te gândeşti la nimicuri, dragul meu, spuse ea, cu mâinile

sub cap şi vădind sub braţele-i delicate două tufe de păr negru cu miros de jivină. Te gândeşti la nimicuri, în loc să vezi cum te poţi salva. Ţi-am spus: ţin mult la tine, dar nu vreau să te distrug, nici să am de-a face cu oameni distruşi.

— Da, zise Ionel Protopopiu, adulmecându-i mireazma iute şi fără să ştie ce auzise. Nu mai putea spune decât „da".

— Şi nu ai decât un mijloc de a te salva: s-o scoţi pe doamna Lupescu de lângă rege.

— N-am cum s-o scot decât înlocuind-o cu alta... şi alta nu găsesc... murmură Ionel Protopopiu.

— Te iubesc destul ca să mă sacrific şi să accept eu rolul ăsta... zise Elvira cu fermitate.

— Tu! Tu? exclamă el, tulburat, ridicându-se în coate.

— Da, iubitule – pentru tine fac şi asta, şopti ea şi-i înlănţui gâtul cu braţele. În faţa acestor dovezi de iubire şi a altora, care urmară îndată, Ionel Protopopiu, zăpăcit, nu se mai îndoi că într-adevăr pentru el accepta Elvira să devină metresa regelui. Totuşi, în cursul acelei nopţi care-1 lăsă sleit, fericit şi disperat, îi veni în minte ideea veche.

— Ce nevoie ai să te înjoseşti aşa, iubita mea? Hai să plecăm amândoi undeva în străinătate, să lăsăm în plata Domnului toate mârşăviile astea...

— Nu, Ionel, răspunse ferm Elvira. Nu-mi trebuie exil, ruină, sărăcie... Mai bine iau otravă.

Ionel Protopopiu nu înţelegea. Se mai împotrivi, dar spre dimineaţă cedă; era obosit, îndurerat, epuizat de excesele de pat, nu se mai putea gândi la nimic, nu mai avea personalitate proprie; nu mai putea spune decât „da, iubita mea" şi executa instrucţiunile Elvirei, care îl dăscăli o oră încheiată.

A doua zi, palid de nesomn, dar proaspăt îmbăiat, ras, cu părul lins, îmbrăcat în rufe proaspete şi haine de stofa englezească croite de Pyle la Paris, Ionel Protopopiu se prezentă să primească ordinele regelui pentru dimineaţa aceea. Regele şedea la birou, buhăit (băuse mult la masă seara trecută), cu ochii tulburi, şi se uita neprietenos la Ionel Protopopiu.

— Ce-a fost chestia de aseară? întrebă el pe ton scurt, destul de tăios. Ce, ai început să faci lucruri de-astea? *Vous faites le*

cachottier?[93]

Era amenințător. Ionel Protopopiu, care ştia dinainte fiecare cuvânt – Elvira prevăzuse totul, şi-l cunoştea şi el destul de bine pe rege pentru astea – se pregătea, cu moartea-n suflet, să-şi joace partida de „cine pierde câştigă".

— Nu, Sire. Nu v-am ascuns nimic. Dar nu-mi închipuiam că o poate interesa pe Maiestatea Voastră. Am pățit-o şi eu: sunt îndrăgostit nebun de o femeie... o să trebuiască probabil să divorțez, căci nu mai pot trăi fără ea...

Era galben şi zâmbea cu buze tremurătoare. Regele se uita la el cercetător şi Ionel Protopopiu simți cum începe să-şi urască stăpânul, să deteste buzele groase, ochii obraznici, mustața roşcată, obrazul mare, gros, umflat de trai prea bun... Îi venea să-l lovească peste gură, mai ales când regele întrebă:

— Şi... cum ai ajuns aşa?

În loc să-l lovească peste gură, Ionel Protopopiu zâmbi şi spuse:

— Cum să nu ajung? E o femeie extraordinară... Unică...

Regele începu să râdă.

— Te prosteşti, măi. Vorbeşti ca un licean amorezat...

Ionel Protopopiu răspunse cu o grabă febrilă, pasionată, convingătoare:

— Aş vrea să vă văd în locul meu, Sire, cum ați vorbi!

Acum, că trecuse peste orice ruşine şi demnitate, şi-şi călcase inima în picioare, căpătă, nici el nu ştia de unde, o elocvență şi o putere de convingere de orator şi de poet liric; îi făcu Elvirei Vorvoreanu un asemenea portret, mai ales ca amantă, şi cu detalii pe care nici bărbații între ei nu şi le spun, încât regele rămase gânditor.

— Ce vorbeşti, mă? Chiar aşa e?

— Aşa? N-am spus nimic! exclamă Ionel Protopopiu. Şi mai adăugă câteva amănunte cu totul intime. Nu roşi; era galben; iar regele era un om care de mult trecuse peste orice respect şi pudoare. Se uita la secretarul său şi se vedea pe el că i se făcuse poftă; îi luceau ochii, râdea tulbure, voia să spuie ceva, dar nu se putea hotărî.

— Sire – încheie pătimaş Ionel Protopopiu –, dacă tot ați aflat şi tot v-am spus, ca să vă dovedesc cât vă iubesc şi cum vă iubesc,

---

[93] Faci pe misteriosul? *(fr.)*

lăsați-mă să vi-o prezint! Şi ea vă admiră şi vă iubeşte; când suntem împreună, mă întreabă mii de chestii despre Maiestatea Voastră, cum sunteți, cum vorbiți, cine e pe lângă Maiestatea Voastră, în fine, e preocupată de persoana Maiestății Voastre; o să vi-o prezint şi-o să vă intereseze, sunt sigur.

— Ei, asta e, râse regele măgulit, încântat şi lăsându-se greu dintr-un fel de cochetărie. *That's a nice fellow, than kyou, Ionel; you know I like you well*[94]*,* zise el ridicându-se şi bătându-1 pe umăr.

Se tulburase şi el, dovadă că vorbise limba pe care o învățase de la mamă-sa; Ionel Protopopiu îl cunoştea destul ca să-şi dea seama că în clipa asta stătea mai bine cu regele decât stătuse vreodată, şi că e cel mai influent om din țară; şi, spre surprinderea lui, se simți foarte mulțumit. Nu se întâmplase nimic, nu simțea nimic; era un om josnic, dezonorat, dezgustător; şi, lucru curios, nu-i era scârbă de sine, nu simțea nimic; mobilele, cerul de afară, lumina, trecătorii ce se zăreau pe Calea Victoriei, totul era ca de obicei. „Uite, domnule!" îşi spunea cu uimire Ionel Protopopiu.

Peste două-trei zile, se înțelese cu regele s-o aducă pe Elvira la Palat foarte târziu, ca să nu afle doamna Lupescu, la o oră când nu mai era nimeni prin curți şi în palat decât aghiotantul de serviciu, soldații şi ofițerii din garda regală, uşierii şi valetul regelui; Ionel Protopopiu hotărî şi ora, şi coridoarele prin care avea să treacă Elvira, şi faptul că avea să poarte doliu şi văl peste față. Regele râdea, încântat şi ațâțat, frecându-şi palmele.

— Am s-o zdrobesc, spunea el. Am s-o zdrobesc!

Ionel Protopopiu se făcea că nu aude şi înghițea în sec. „Tot pe mine mă iubeşte Elvira", îşi spunea el. Dar nu simțea multă consolare în asta. Mai bine se gândea la familiaritatea cu care domnii Gherson şi Corfiotu îl tratau ca pe un egal al lor, marii proprietari de uzine. „Stau bine – se gândea Ionel Protopopiu – sunt foarte bine cu vodă; sunt la putere; toți mă pupă în spate! Şi asta îi dădea o anumită mângâiere.

Iar regele aştepta cu încordare, din ce în ce mai ațâțat. Îl ținea mereu pe lângă sine.

— Şi... ia spune; cum e cu... întreba el şi-i cerea lui Ionel

---

[94] Eşti băiat bun, îți mulțumesc, Ionele; ştii doar că mi-eşti foarte drag. *(engl.)*

Protopopiu să repete detaliile intime.

Ionel Protopopiu repeta cu un zâmbet strâmb, cu ochii lucioşi şi urechile roşii. Regele află în patruzeci şi opt de ore despre Elvira ce aflase Ionel Protopopiu în câteva luni: tot ce aflase Ionel Protopopiu, moral şi fizic. În seara întâlnirii, expedie tot ce avea de făcut, amână o audienţă şi rămase singur cu aproape trei ore înainte de ora fixată. Ionel Protopopiu era plecat, n-avea să se întoarcă decât cu Elvira. (Regele nu ştia că în clipa aceasta, în pat cu Elvira, nenorocitul încerca şi izbutea să se convingă că pe el îl iubeşte.) Regele ceru valetului un sfert de şampanie şi o şocolată fierbinte cu multă vanilie; mai bău un sfert de şampanie, şi încă unul plimbându-se în sus şi în jos, singur.

— Nu mai pot; plesnesc! îşi zise el vorbind singur. Sună, ceru maşina şi coborî.

— Mă întorc peste o jumătate de oră, zise el peste umăr valetului care-i ţinuse pardesiul şi pe care-1 refuzase. Valetul închise uşa maşinii, santinelele de la poartă deschiseră grilajul şi maşina ieşi din curtea din dos a Palatului.

IX

În anii aceia, printre miile de prostituate care băteau trotuarele Bucureştilor, una era cunoscută de toţi chefliii, băieţii de bani gata, ofiţeraşii, gazetăraşii şi misiţii care-şi pierdeau serile şi nopţile prin localurile de pe Calea Victoriei; şi era cunoscută sub numele de Foamea Neagră. Era într-adevăr o apariţie izbitoare: înaltă, subţire, slabă, purta părul tuns scurt, băieţeşte, şi avea faţa triunghiulară, cu umerii obrajilor ieşiţi, bărbia mică şi obrajii supţi; părea într-adevăr un simbol al foamei. Gura mare, cu buzele tremurătoare, nu izbutea niciodată să scape de o expresie de durere, chiar când femeia nici nu se gândea la ceva neplăcut, chiar când fusese bine plătită pentru o jumătate de oră într-o cameră de hotel, chiar când trăsese pe nas câteva fire de cocaină. Cel mult ochii negri şi adânci, sub bolta prelungă a sprâncenelor, deveneau lucioşi şi vii, dar schima imperceptibilă de suferinţă rămânea pe gura fardată cu un roşu sângeros. Femeia era cu totul neştiutoare de asta; nici nu ştia bine că ar avea vreun motiv de durere; ceva mai ascuns şi mai adânc decât conştiinţa ei, o umilinţă, o ruşine, o frică necugetată îi măcinase de mult fiinţa şi

o lăsase nimicită, cu o existenţă părelnică, de fantomă. I se zăreau claviculele prin decolteul rochiei; picioarele îi erau musculoase, dar uscăţive, ca şi braţele; sânii destul de mari pe un trup subţirel, căruia i se vedeau cu siguranţă coastele; mersul din şolduri, voit aţâţător. Ziariştii veroşi, misiţii, ofiţeraşii semisadici, râdeau când o vedeau trecând, până şi toamna, pe frig, în rochia de mătase strânsă pe ea, şi cu trupul vădit gol sub rochie: era Foamea Neagră; costa o nimica toată. Şi găsea mereu clienţi: negustori, provinciali, misiţi, brăileni, domni blazaţi din protipendadă, cu gusturi fistichii, câte un diplomat străin care voia să guste exotismul bucureştean chiar riscând un sifilis. Dacă ar fi avut cocoaşă sau ar fi suferit de vreun defect monstruos al trupului, ar fi avut, în Bucureştii acelor ani, şi mai multă căutare.

Într-una din serile acelei toamne, şi anume chiar în seara când Elvira avea întâlnire cu regele, Foamea Neagră îşi juca ultimii bani într-un club, „Cercul Comercianţilor”, care nu era decât un tripou, sus, la ultimul etaj, deasupra restaurantului „Alhambra”. Era o sală în ale cărei capete se zăreau vag oglinzi mari înrămate în stuc aurit; coloane de ghips, ghirlande de stuc arătau că aici fusese un salon de casă boierească sau o sală de bal, cu şaptezeci de ani înainte. Dar nu mai rămăsese decât atât. Pe parchetul gol, negru de murdărie, erau risipite mucuri de ţigări, cenuşă călcată în picioare, hârtii rupte; se răsturnaseră pe jos scrumiere, dar fuseseră umplute iarăşi, căci cele de pe mese erau cu vârf; mucuri de ţigări strivite pe colţuri de mese, cercuri negre pe lemnul şi pe postavul verde al meselor arătau unde fuseseră ceştile de cafea, aduse cu un pic de cafea vărsată în farfurioară de un fel de chelner soios cu mâna tremurătoare. Sus, deasupra capetelor oamenilor, plutea un strat gros, compact, aproape solid, de fum de tutun. Iar la un metru sub fum, stăteau jucătorii, „ponţii”, feţe gri, sau asudate, sau mineralizate de intoxicaţia cu tutun şi alcool, şi devenite ca de piatră ponce, poroasă; oameni obosiţi, plictisiţi, pe care îi lipea de scaune absenţa, inconştienţa maşinali a jucătorului.

Foamea Neagră îşi puse pe o culoare toţi banii pe care-i mai avea şi pierdu. Se ridică, luându-şi poşeta de imitaţie de şarpe, şi trecu printre grupurile de oameni care nu se dădeau la o parte ca să-i facă loc. Nimeni nu se uita la ea. Femeia se frecă de un bărbat gros care stătea de vorbă cu un altul; omul se întoarse, îi aruncă o privire indiferentă şi-i făcu loc, apoi continuă să-i spuie

ceva celuilalt. Foamea Neagră era obişnuită cu indiferența disprețuitoare a oamenilor; asta făcea parte din meseria ei; nu-i păsa nici dacă o repezeau, o beşteleau sau chiar o înjurau murdar; în asemenea momente, gura ei mare, frumoasă şi îndurerată scotea răspunsuri scârnave, pline de o duşmănie josnică, murdară ca zoile ce se varsă în Dâmbovița; le dorea oamenilor să se culce cu propriile lor mame şi surori, să-i mănânce excrementele ei şi nu se oprea aici, Apărea că îşi poate închipui relații omeneşti de o promiscuitate nelimitată. Oamenii tăceau şi se fereau speriați şi scârbiți, iar Foamea Neagră, purtându-şi cu mândrie căpşorul de băiețandru slab şi tuciuriu, mergea mai departe cu mersul ei din şolduri, ațâțător, de un erotism brutal, grosolan, ordinar. Cu mersul acesta trecu printre jucători, ieşi apăsând pe clanța unsuroasă a uşii şi fără să-i dea bacşiş strigoiului cu umerii prăbuşiți, cu genunchii moi, cu ochii cârpiți, cu hainele mototolite şi o şapcă pătată, care făcea slujba de portar.

— Săru'mâna, să trăieşti, mormăi strigoiul.

— N-am nimic, nea Gogule, zise femeia. M-am lefterit de tot, n-am nicio chioară.

Ochii blegi, tulburi, cu marginile roşii, ai strigoiului, o fixau mereu, fără expresie. Apoi omul spuse pe sub mustața rară, căruntă, care-i creştea peste o gură moale, umedă, fleşcăită:

— Păi... am eu o bătrână-două...

— Dă-le-ncoa, Gogule, zise femeia.

El însă râse nătâng, şi ochii-i luciră ca nişte zoi în care-a bătut un soare de iarnă:

— Păi... nu pot să mă uşchesc de-acilea. P-ormă... la închidere.

— Hai sictir; mie acuma-mi trebuie... Aici nu se poate?

Şi se uită împrejur, căutând un colț de umbră, pe după vreo coloană. Nu era nimic: se aflau pe ultimul palier al scării; un bec întunecat de murdăria a milioane de muşte dădea o lumină murdară, roşcată, ruginită, dar care pătrundea peste tot.

— Pe lada aia, zise Foamea Neagră şi, privindu-1 rece, critic, pe prăpăditul cu genunchii moi, adăugă: Numai să te ție balamalele.

Gogu însă, temător, zise:

— Nu se poate, că mă prinde domnu' Marcel şi dau de dracu. După închidere. Vino după închidere. Am două bătrâne. Ți le dau, zău.

— Bine, vin... Vezi să nu te damblageşti de tot până mă întorc,

spuse femeia şi începu să coboare scările care scârțâiau şi trosneau. N-avea pe ce pune mâna să nu cadă în golul dintre scări: balustrada era ruptă şi înlocuită cu o sfoară unsuroasă. Pe când cobora, Foamea Neagră întâlni doi domni cărora le surâse; dar ei o priviră rece şi continuară să urce; apoi mai veni unul; la surâsul ei, împinse bărbia înainte şi făcu „Țț" în semn de refuz; apoi apărură trei beţivi, din care unul o ciupi de şezut, izbucni în râs şi-i făcu şi pe ceilalți să râdă. Ea se opri şi îi înjură cu ură, apoi coborî şi ieşi în stradă.

După o jumătate de oră de trotuar pe Calea Victoriei, găsi un client care-o duse la hotelul lui şi îi dădu drumul pe la zece şi jumătate seara. Foamea Neagră stătu o clipă în fața hotelului, întrebându-se dacă se mai întoarce la tripou. Avea vreme s-o facă până la ora închiderii; şi poate că n-avea să se mai ducă deloc acolo. Nu-i era scârbă de Gogu, portarul, cum i-ar fi fost altei femei, chiar şi din meseria ei. Dar dacă avea bani, prefera să nu ceară cei două sute de lei pe care i-i oferise Gogu.

Luă un taxi şi se opri în fața unei case mari, cu multe apartamente, pe strada Blănari. Acolo, la un al treilea etaj, sună, stătu sub bec ca s-o vadă bine ochiul care o privi prin vizeta minusculă din uşă, şi intră. Îi deschisese o cucoană în rochie neagră de *demi-soirée,* cu perle false şi cu un solitar de patru carate pe mâna ofilită Cucoana era slabă, gălbejită, cu piei care-i atârnau sub gât, cu creţuri adânci în obrajii supți. Părul cărunt îi era pieptănat prost; părea nespălată, şi rochia nu-i era proaspăt călcată.

— Ce-i cu tine, fetițo? întrebă ea pe un ton familiar şi o luă înainte prin holul plin de pălării, de bastoane, de pardesiuri de doamne ce atârnau în cuiere sau erau aruncate pe nişte fotolii desfundate. Dincolo, în salon, era lumină multă şi înghesuiala în jurul meselor de joc: bărbați, cucoane cu perle adevărate sau false, cu unghiile vopsite şi cu părul platinat dezmințit de ochii negri; nici aici, nimeni nu se uită la Foamea Neagră. Nimeni nu se mira de nimic; erau prea amestecați; nişte domni cu cefe puternice, frunți joase şi încrețite, mustăcioare negre şi hainele țepene, prost croite, erau vădit angrosişti de la Obor, precupeți îmbogățiți sau foşti băieți de prăvălie deveniți bodegari sau restauratori. Alții, strânşi în corset şi cu mănuşile în buzunar, erau ofițeri în civil, pudrați, unul cu monoclu; erau şi mici domni grăsulii, îndemânatici, binedispuşi, care vindeau ceva pe Lipscani

sau erau simpli escroci, nu se putea şti; cucoanele erau nevestele şi amantele lor, sau prietenele gazdei, care primea o taxă de la ele pentru dreptul de-a putea fi întâlnite la ea de bărbaţii în căutare de femei bine îmbrăcate care să nu coste prea mult şi să pară cât de cât altceva, mai mult decât erau. Printre oamenii aceştia se aşezi Foamea Neagră la o masă de baccara şi pierdu într-un sfert de oră ce câştigase într-o jumătate de ceas de la negustorul brăilean care-o dusese la hotel. Se ridică şi se uită împrejur. Gazda, care circula printre mese urmată de o servitorică cu tava, cu cafele şi şprițuri gata amestecate în paharele aburite, îi făcu semn servitoarei să ofere la o masă şi se opri lângă Foamea Neagră.

— Ei, ce faci? Nu mai joci?

— M-au curățat muşteriii ăştia ai dumitale, coană Zino, spuse cocota destul de acru.

Coana Zina se înțepeni:

— Ți-am mai spus o dată să nu vorbeşti aşa, drăguțo. Sunteți toți invitații mei, musafiri, prieteni... Ce vorbeşti de muşterii?

— Şi cu caniota cum rămâne? întrebă Foamea Neagră.

— Ce, vrei să dau din buzunarul meu pentru vin şi cafele şi fripturi? întrebă coana Zina foarte nemulțumită.

— Ei, parcă nu-ți mai rămâne... Mă iei pe mine la mişto, zise Foamea Neagră, ironic.

Coana Zina tremură.

— Trăiesc din pensioara răposatului şi nu-ți permit să vorbeşti aşa: eu am fost maioreasă la vremea mea, şi tu eşti o curvă; aşa că ține-ți gura sau te cârpesc şi te dau pe mâna poliției!

Spusese aceasta cu glas atât de calm şi de scăzut, încât nimeni nu le luă în seamă. Foamea Neagră murmură:

— Mai bine dă-mi un pol că am rămas şanticler.

Era fricoasă; fusese bătută şi furată prea adesea; şi o ştia pe coana Zina. Aşa că luă polul şi porni spre ieşire, zicând:

— Când agăț unul mai cu chef, îl aduc să joace o foiță la ’mneatale.

Coborî, ieşi în stradă şi porni iarăşi pe trotuarele străzilor din jurul Căii Victoriei, aruncând ocheade şi zâmbete trecătorilor care nu se uitau la ea sau dădeau din cap morocănoşi. Umbla, cu mintea pustie ca de obicei, şi se uita la oameni în ochi; nu voiau; nu făcea nimic, mergea mai departe.

Deodată auzi un glas răguşit:

— Ei, vino-ncoace.

Se întoarse şi văzu lângă ea o maşină lungă, neagră, cu radiatorul nichelat strălucitor; portiera era deschisă şi omul de la volan îi făcea semn să se urce înăuntru. Femeia îl recunoscu pe rege; mai avusese de-a face cu el, cum avuseseră şi alte surate de-ale ei.

Se urcă în maşină, ascultătoare, deşi ştia că n-a făcut o mare afacere, căci regele nu le dădea mult; portiera se trânti şi maşina porni foarte repede spre Calea Victoriei.

X

Elvirei i se părea că e în vis, că nu se întâmplă în realitate nimic, că n-are să se întâmple nimic. Era în pragul victoriei. Regele nu se putea să n-o placă; la nevoie ştia să-l aţâţe, să-i irite poftele fără a le satisface deplin, ştia să se schimbe, să fie în vreo câteva feluri; era pregătită, înarmată, gata să lupte şi să învingă. Era atât de sigură de victorie, încât era puţin relaxată, obosită totuşi de cele câteva ore petrecute cu Ionel Protopopiu; poate că făcuse o greşeală cedându-i; trebuia să fie mai proaspătă; şi totuşi, nu l-ar fi putut refuza, de teamă ca acesta, înnebunit, să nu facă vreo prostie imposibil de prevăzut şi să strice totul. Dacă fusese o greşeală, fusese una inevitabilă. Şi la urma urmei – nu-i era frică; avea să facă faţă cu cinste, îşi spunea ea zâmbind cu o siguranţă de sine superioară şi sătulă. Maşina cu perdelele trase şi cu şoferul izolat printr-un geam îi duse în tăcere până la Palat, poarta se deschise îndată, coborâră la piciorul scărilor şi un bărbat în livrea, care aştepta, se înclină şi-i conduse fără un cuvânt prin coridoare joase, la lift, apoi deschise în faţa lor uşi (la capete de coridoare se zăreau lachei) şi-i lăsă într-o odaie cu perdelele trase, mobilată cu câteva fotolii de pluş albastru şi cu o măsuţă joasă pe un covor de Ispahan; pereţii erau îmbrăcaţi în stejar şi un tablou înalt, o vază cu un buchet enorm de flori roşii, de Brueghel de Velours, atârna în faţa ferestrei. Ionel Protopopiu o ajută să se aşeze, apoi întrebă pe franţuzeşte:

— Ce face Maiestatea Sa? Aşteaptă?

— Nu, nu aşteaptă, murmură valetul.

Era un om de patruzeci-cincizeci de ani, osos, sec, cu părul sur şi lins pe cap, cu o mutră neplăcută, rece şi dură, şi care vorbea

franţuzeşte cu un uşor accent englez sau flamand.

Ionel Protopopiu îl privi uimit:

— Cum, „nu aşteaptă”? Ce face?

— Are pe cineva, murmură valetul.

— Pe cine?

— Pe domnul colonel Gabriel Marinescu şi... o doamnă.

— Bine, mulţumesc, anunţă-mă când e gata, spuse Ionel Protopopiu, uimit, tulburat şi cu o undă de bucurie în suflet: poate că mai întârzia, poate că nu se întâmpla nimic... Deşi era evident o prostie: Gabriel Marinescu, prefectul Poliţiei Capitalei, omul regelui în toate treburile murdare de poliţie şi informaţii, venise cu vreo treabă urgentă; cucoana poate era o simplă informatoare.

Elvira se gândea că va putea obţine de la rege să fie la Palat doamnă de onoare a reginei Maria şi, astfel, cu o situaţie mondenă perfectă, în cea mai mare ordine va trebui să-l împingă spre divorţ de regina Elena, nevastă-sa, şi pe urmă, treptat...

Era tăcere, linişte adâncă, moartă; de jur-împrejur săli şi saloane pustii, moarte, pline de mobile, de tablouri, de covoare, şi nici ţipenie de om; perdelele erau trase; nu mai exista nimic şi nimeni în afară de ea în odaia asta, şi regele Carol, mare, gros, neruşinat şi brutal, într-alta; şi trebuiau să se întâlnească peste cinci minute... poate peste un minut.

Peste un minut nu apăru nimeni.

Pe Ionel Protopopiu trebuia să-l concedieze foarte repede. În diplomaţie, undeva în străinătate; sau, mai bine, prefect la Sighetul Marmaţiei. Giurgea-Roşcanu putea fi intimidat să tacă. Dar, bineînţeles, trebuia reţinut regele. Cu toate mijloacele, simple, subtile, brutale, delicate, neobişnuite, băbeşti, toate erau bune, pe toate le ştia Elvira şi pe toate avea să le folosească. Doamna Lupescu trebuia înlăturată imediat; oricum; avea să-i facă şi vrăji; dacă se găsea cineva să-i puie ceva în mâncare, *â la bonne heure*[95].

Trecuseră cinci minute, şi nu se întâmpla nimic. Era ca în vis. Nu era timp. Totul stătea pe loc. Regele trebuia să intre. Sau să trimită după ea, dintr-un moment într-altul.

— Ce-o fi făcând? murmură Ionel Protopopiu.

---

[95] Cu atât mai bine. *(fr.)*

— Cine? întrebă ea moale, cu glasul cald şi languros pe care şi-l şi pregătise pentru momentul întâlnirii.

— Vodă... E cu Gavrilă Marinescu şi cu o cucoană. Ce-o fi făcând?

— Cu o cucoană? Ce fel de cucoană? întrebă Elvira, cu un glas cu totul schimbat, nici languros, nici cald, ci sec şi dur.

Ionel Protopopiu îi explică ce ştia. Ea sări ca arsă.

— Idiotule! Află imediat cine e şi ce vrea! Du-te! Te aştept aici!

Îl îmbrânci afară, apoi rămase singură, chinuită de teama necugetată ca nu cumva regele să trimită după ea şi să n-o poată găsi imediat, să-l enerveze asta, să se strice totul... Începu să-l urască pe Ionel Protopopiu, nenorocitul, imbecilul, care nu fusese în stare să organizeze întâlnirea astfel încât să nu se întâmple niciun *accroc...*[96]

Ionel Protopopiu se întoarse uimit şi tulburat şi destul de puţin trist: doamna necunoscută era o cocotă cunoscută în Bucureşti, una de cea mai vulgară speţă, din cele care făceau trotuarul.

— Ştii că regelui îi place uneori să mănânce mititei de la tarabă în felul ăsta, murmură Ionel Protopopiu zâmbind.

Elvira îi trase o palmă peste obraz. El tresări:

— Ce-ai cu mine? întrebă el speriat, ţinându-şi mâna pe obrazul lovit.

Ea voi să-i spună ceva, cu ochii scânteietori de furie şi ciudă, dar se stăpâni şi se aşeză, cu privirea fixă, concentrată, ţintind o floare de pe covor. Ce era de făcut? îi era frică. Ce se întâmplase? Regele se culcase cu femeia aceea? De ce? Cum va trebui să se comporte acum ea, Elvira, ca să reuşească totuşi? Nu ştia nimic: nu putea ghici, n-avea ce face, decât să urmeze planul de până atunci. Dar îi era frică; siguranţa o părăsise; nu mai ştia dacă nu strică întâlnirea, în aşa fel încât să nu mai fie chemată a doua oară. Începu să transpire de tulburare şi deodată se gândi că sudoarea ei miroase tare, că mirosul acela nu-i va plăcea regelui, şi că atunci...

În starea asta de încordare, de îngrijorare şi de teamă de înfrângere, Elvira aşteptă un sfert de ceas, o jumătate, o oră, o oră şi jumătate; obrajii i se traseră, tenul i se întunecă, ochii se stinseră. Ionel Protopopiu, care încercase să-i vorbească şi pe

---

[96] Piedică neprevăzută *(fr.)*

care-1 repezise cu furie, şedea într-un fotoliu şi fuma. Nu era trist Se lumina încet la faţă. Spera.

Pe când regele îşi încheia ultimii nasturi, Foamea Neagră se întreba dacă e bine să-şi facă un curaj şi să-i ceară sau nu. În sfârşit, se hotărî.

— Să-mi dai şi mie ceva mai mult, îngăimă ea, că m-am lefterit la cărți...

Acestea se petreceau într-o garsonieră la al zecelea etaj al unei clădiri din centru; aici, cu intrare separată şi lift separat, regele îşi primea uneori reginele de o oră. La cererea prostituatei, se încruntă: nu-i plăcea să dea bani, ci să ia. Ca să schimbe vorba, întrebă, curios, aşezându-se într-un fotoliu şi aprinzând o țigară:

— Dar unde ai jucat?

— La „Cercul Comercianților" ştii, deasupra de restaurantul „Alhambra" şi m-au ras ăia, şi p-ormă am făcut rost de nişte biştari şi m-am dus la coana Zina şi acolo mi i-au ras muşteriii ei într-un sfert de oră...

— Care coană Zina? întrebă regele, mirat.

— Ei, n-o ştii Măria Ta, că doar nu ştii toate bombele de foițe din Bucureşti...

— Coana Zina asta a ta are un tripou? întrebă regele, încruntat şi concentrat ca un om care caută în memorie.

— Sigur că are; ce vrei să aibă, biserică? răspunse Foamea Neagră. Dă-mi nişte lovele, că nu mai am deloc...

Dar regele nu auzea. Căuta mereu. Şi i se părea ciudat că nu găsea nimic.

— Şi cum îi zice bombei coanei Zina? întrebă el iarăşi.

— Cum să-i zică? *Mucles* îi zice. Ce, crezi că e proastă, să-şi puie firmă?

— A, un tripou clandestin... Dar şi de ăsta ar trebui să ştiu. Ia vino cu mine! Pune-ți fusta şi vino cu mine! zise regele, brusc. 0 luă iarăşi pe Foamea Neagră în maşină, o duse la Palat, o urcă în goană în biroul lui, trecând prin faţa santinelelor, lacheilor şi uşierilor care mai văzuseră de-astea şi nu se mai mirau, şi odată sus, ținând-o pe femeie în picioare, aşa cum era obişnuit să ție pe toată lumea în picioare, se aşează la birou (era o mobilă enormă din abanos cu incrustații de aramă, bronz, argint) şi caută într-un sertar din care scoase o listă pe care începu s-o citească.

— Cum zici c-o cheamă? întrebă el, cu ochii la listă.

— Madam Zinaida Bugescu.

— Şi unde stă?

Femeia îi spuse şi strada. Peste două minute de căutare, regele se încruntă rău de tot. Luă telefonul şi formă un număr de o cifră:

— Alo? Colonele, vino imediat la mine! Imediat!

Şi puse receptorul jos. Nu se uită măcar la femeia care aştepta în picioare în faţa lui. Era furios, se buhăise la faţă, se congestionase, bătea cu un creion în birou. Peste cinci minute prefectul poliţiei, voinic, pieptos, cu un început de burtă, mustaţă neagră, ceafa groasă şi craniu mic, intră şi bătu din călcâie în faţa lui, cu o privire rapidă spre cocota din mijlocul odăii.

— Ce e porcăria asta, domnule colonel? Dumneata ştii ce se petrece în Bucureşti? Ştii pe p... mă-ti! răcni regele, tunător, ridicându-se în picioare.

— Să trăiţi, Maiestate! Ordonaţi!

— Ordon să te duci în p... mă-ti! Ce e cu tripoul ăsta de care nu ştiu nimic? Şi nici dumneata, sper. Sau le ai pe ale dumitale personale?

Conversaţia urmă pe tonul acesta, regele continuând să-l înjure, şi colonelul răspunzând în poziţia de „drepţi”: „Să trăiţi, Maiestate!”

— Cum? Care jidan? Jidanul dumitale? Telefonează: imediat! Da, de aici! De la telefonul ăsta! Vreau să văd cum ştii dumneata să-mi execuţi ordinele! răcnea regele, fierbând. Sună să i se aducă un sfert de şampanie şi o bău. Foamea Neagră se uita la el şi simţea că-i e foame şi sete, dar era prea înfricoşată ca să ceară ceva când îl vedea pe şeful suprem al „curcanilor” tratat cum o tratau comisarii pe ea, şi pe Gabriel Marinescu care urla la telefon.

— De ce te ţii, împuţitule? Ca să nu ştii ce tripouri sunt în oraş? Marş acolo şi adu-mi-o la Prefectură imediat! Cum? Şi ce, dacă eşti în pat! Marş, Cristosul şi dumnezeii cui te-a făcut că te rup în bucăţi!

Apoi, punând receptorul jos, deodată calm şi ţeapăn:

— Să trăiţi, Maiestate! Rezolv chestia într-un sfert de oră.

— Rezolvi pe mă-ta! spuse regele furios. Trebuie să-ţi arăt eu ce se întâmplă! De când îţi trage chiulul femeia aia? Ştii? Pleacă, colonele, şi telefonează-mi imediat ce-ai rezolvat chestiunea.

Colonelul salută; regele îi făcu semn din bărbie s-o ia cu el pe cocotă. Aceasta întinse mâna.

— Dă-i o sută de lei, zise regele, şi le întoarse spatele.

Peste o jumătate de oră, coana Zina şedea în biroul prefectului Poliției Capitalei, înghețată. Acesta o privea scurt, cu ochii mici şi negri pe sub sprâncenele stufoase.

— Ce, îți baţi joc de noi? se răstea el brutal la coana Zina. Şi ce dacă n-ai firmă? Pentru palatul gardienilor ai dat ceva? Nu vezi că vrei să tragi chiulul? Nu există în oraşul ăsta țață sau tripou de care să nu ştiu eu şi care să nu dea ceva pentru palatul gardienilor. Care nu vrea, la beci. Vrei să te bag la Groapa Leilor, să sară pe tine vreo zece puşcăriaşi să-ți facă la bătrâneţe o bucurie să n-o poți duce? Plăteşte! Şi să vii aici o dată pe lună! Gata! Marş afară!

Regele primi telefonul lui Gabriel Marinescu în salonaşul unde o chemase pe Elvira Vorvoreanu, chiar în momentul când Elvira, caldă, zâmbitoare, pudică, voluptuoasă, îi mărturisea că era visul ei să-l vadă de aproape. Telefonul o întrerupse în mijlocul unei fraze, în mijlocul mărturisirii.

— Şi cât a fost? întreba regele la telefon.

Vocea de la capătul celălalt al firului măcăi subțire şi depărtat.

— Prost. Fii atent! Bună seara, spuse regele nemulțumit şi se întoarse către Elvira s-o asculte mai departe, dar nu era atent, se gândea la altceva.

Tripourile şi bordelurile plăteau toate un şperț lunar, care prin mâna unor misiți şi a prefectului poliției, ajungeau în sertarul regelui. Nu putea tolera dezordine şi nedisciplină în încasarea veniturilor sale celor mai mărunte. De aceea, asculta distrat ce spunea Elvira şi, neinteresat de ea, uşurat din pricina întâlnirii cu Foamea Neagră, enervat de ce aflase, nu mai avea niciun fel de poftă. De altfel, Elvira i se păru mult mai puțin interesantă; lui îi plăceau femeile mari şi cărnoase.

Elvira simțea ce se petrece; era speriată şi disperată; greşea, se bâlbâia, exagera. Când ajunseră în sfârşit la ce trebuiau să ajungă, fu mai rău decât un faliment: ceva mediocru, jenant prin vigoarea feroce, dar mimată a unuia din parteneri şi lipsa de entuziasm a celuilalt. Regele păru după aceea şi mai nemulțumit, chiar trist, răspunse monosilabic şi-i spuse că trebuie să plece. Sună s-o conducă cineva pe Elvira acasă.

Elvira ieşi ca o somnambulă, trecu pe lângă Ionel Protopopiu fără să-l vadă, îl lăsă să se aşeze lângă ea în maşină şi tăcu până acasă. Acolo coborî şi spuse:

— Mulțumesc. Bună seara.

Ionel Protopopiu voi să coboare, să urce cu ea.

— Nu, spuse ea net, fără să ridice glasul. Şi intră, lăsându-1 pe trotuar.

Se închise în odaia ei de dormit, făcu o baie, apoi se aşeză într-un fotoliu. Era pustie, arsă, sfârşită. Deodată se trânti pe covor şi începu să se tăvălească pe jos, muşcându-şi pumnii, plângând sărac, cu lacrimi puține, scremute, şi țipând scurt, ciudat, ca un animal. Gata. Se isprăvise. Dorința ei de-a fi şi de-a avea, dorința ei de putere şi de a poseda, furia disperată de a nu pieri, fusese zădărnicită. Urma mediocritatea, relativa sărăcie, plictiseala, bătrânețea, bolile, singurătatea, moartea, nimicul. Oase putrezite în pământ. Şi nicăieri nimic, nicio scăpare, nicio salvare, nicio uşă deschisă: tocmai acuma se închisese ultima. Nu mai era nimic. Gata.

În zilele următoare, rupse definitiv cu Ionel Protopopiu şi cu Giurgea-Roşcanu; în iarna aceea, Ionel Protopopiu, dărâmat cu perseverență şi răbdare de doamna Lupescu, fu concediat şi nevoit să plece din țară în Franța, unde trăi obscur şi mediocru, un străin plicticos şi un nimenea. Iar Elvira rămase să îmbătrânească, inutilă, înfrântă, aşteptând să ajungă oase putrezite în pământ.

PARTEA A PAISPREZECEA

ACVARIUM

I

Primul copil al Davidei a fost botezat după numele singurului bărbat din familie față de care Davida nu simțea ură sau scârbă, tatăl ei Alexandru. O fiică a acestui Alexandru s-a măritat la şaptesprezece ani cu un domn Romano, magistrat într-un oraş de sub munte şi om de patruzeci de ani. Datorită legăturilor şi influențelor pe care le avea familia Lascari în partidul liberal, domnul Romano făcu în magistratură o carieră rapidă şi strălucită; era pe cale să devină membru al înaltei Curți de Casație când, în 1916, țara intră în Primul Război Mondial. Soții Romano urmară armata şi guvernul în retragerea din Moldova. Acolo, domnul Romano muri, ca şi domnul Hagibei, soțul celeilalte Cozience, de gripă spaniolă. Alexandrina Romano nu se mai căsători. Astfel că Şerban Romano rămase, odată major, moştenitor al celei mai mari părți din avere, şi prin 1930-35 trăia singur, într-o casă veche, de pe strada C. A. Rosetti. Casa avea două etaje foarte înalte, cu balcon: se intra printr-o latură de sub portic, o *loggia* cu patru pilaştri de zidărie şi tencuială. Intrai pe sub bolta ei, de care atârna un felinar mare din fier forjat; de acolo în anticameră, apoi într-o anfiladă de trei saloane în care mobilele dormeau de aproape douăzeci de ani sub huse. Parterul era pentru primit musafiri, dar nu venea nimeni, iar odăile de sus, pentru locuit, dar erau încuiate toate, afară de camera de dormit şi cabinetul lui Şerban Romano.

Şerban era un tânăr serios şi liniştit; părea să nu aibă nimic deosebit. Nici prea înalt, nici prea scund, nici frumos, nici urât, cu părul castaniu şi buclat şi cu ochii căprii şi blânzi, surâdea plăcut şi politicos şi râdea rar; râsul îi era vesel şi insufla simpatie pentru acest băiat mediocru şi agreabil, demn şi rezervat. Dorința părinților lui fusese să-l vadă învățând ingineria; de aceea îşi petrecu patru ani la Charlottenburg şi îşi luă diploma; dar nu mai trecu mult şi se înscrise la cursurile Facultății de Filosofie, unde profesa Nicolai Hartmann, şi le urmă ca auditor. După aceea, în loc să se întoarcă în țară şi să caute un loc la vreo mare întreprindere, se duse la Freiburg în Breisgau şi ascultă vreme de două semestre cursurile doctorului Heidegger; între semestre călătorea prin Germania, Țările de Jos şi Austria, fără să-l ia

nimeni în seamă nici în Germania, nici în Austria, nici în Ţările de Jos. În două rânduri, primăvara, veni în ţară şi ascultă câteva lecţii ale ilustrului profesor Fănică Niculescu, titularul catedrei de metafizică, la Universitatea din Bucureşti. Ultima oară, se duse să i se prezinte după curs şi să-l întrebe ceva fără importanţă deosebită. Lucrul se petrecea în odăiţa cu pereţii cenuşii, cu geamuri murdare, cu mobile puţine vopsite cafeniu şi cioplite de mii de bricege, dindărătul amfiteatrului „Odobescu". Profesorul răspunsese repede, fără să-i dea mare atenţie, când deodată se întoarse la el şi-l fixă cu ochii săi verzi-gălbui sub sprâncenele stufoase şi arcuite ca ale diavolului Mephistopheles; era cărunt de tot, aproape alb, dar cu faţa negricioasă, de fecior, nepot sau strănepot de ţigan rob boieresc; sprâncenele circomflexe, diavoleşti, şi ochii decoloraţi, aproape albi (unul bătea mai mult în verde, celălalt mai mult în galben) erau ca ale unei feţe cioplite în lemn, ale unui chip de idol în ale cărui orbite s-au încastrat două bucăţi de jad, sau un opal şi o agată. Era o figură de neuitat, după cum de neuitat îi era şi vocea ironică şi prestanţa, eleganţa hainelor şi aerul de stăpânitor al sălii, al ideilor şi. Al oricăror lucruri pe care şi-ar fi pus vreodată în gând să le stăpânească, aer pe care-1 avea comun cu marii prestidigitatori şi şarlatani din toate vremurile. Omul acesta se întoarse deodată către Şerban Romano şi-l fixă cu privirile alburii ca apa groasă a Dunării de Jos.

— Cum aţi spus? Romano? Dar atunci... eşti rudă şi cu doamna Hagibei? Augusta Hagibei?

— Da, mi-a fost mătuşă. A murit anul trecut.

Profesorul îl privi lung. Nu se putea imagina ce-i trezise interesul la tânărul Romano şi la întreaga lui familie.

— Şi acuma... studiezi filosofia?

— Numai pentru mine... nu vreau să devin profesor, murmura zâmbind Şerban Romano. Sunt inginer, dar cred că filosofia e o bună încoronare a studiilor oricui...

Profesorul se uită iarăşi atent la el.

— Da, făcu el; e un punct de vedere umanist... şi chiar elin... care-ţi face cinste. Dar de ce vii să studiezi filosofia tocmai la Bucureşti? întrebă el măsurându-1 cu o privire cu care înregistră croiala hainelor lui Şerban Romano şi aerul lui întrucâtva deosebit de al studenţilor cu care era obişnuit: mai liber, mai liniştit, mai corect decât tinerii fascişti cu plete sau cu părul

vâlvoi, cu fețe de conspiratori sau de băieți de prăvălie, care-i umpleau amfiteatrul.

— Cred că la Bucureşti, în persoana dumneavoastră, există ceva ce nu se găseşte la alte universități, spuse liniştit Şerban Romano. Aveți cea mai interesantă personalitate dintre toți profesorii pe care i-am ascultat; deşi n-ați scris, ca om, ca personalitate vie, ca mişcare a gândirii, sunteți mai interesant decât contemporanii dumneavoastră.

Fănică Niculescu nici nu clipi. Era obişnuit să fie socotit un om extraordinar, şi de altfel, principalul scop al activității sale în epoca aceea era să ajungă a fi socotit un om extraordinar, şi izbutise, triumf al deşertăciunii pe care l-au mai avut şi alți notorii maeştri ai catedrei pe vremea aceea.

— Unde ai studiat? În Germania ai fost? I-ai ascultat pe Heidegger, pe Hartmann, pe Klages?

— Hartmann e un *Philosophieprofessor*[97] care face *Professoren-philosophie*[98]*,* moartă în clipa naşterii, spuse cu blândețe Şerban Romano.

— Cuvântul e spiritual, dar nu-i al dumitale.

— Ştiam că ştiți al cui e şi n-am vrut să mă împodobesc cu pene străine, râse Şerban Romano.

Împrejurul lor se făcuse gol. Studenții care voiau să-i vorbească maestrului, descurajați de lungimea convorbirii, se retrăseseră; numai două fete elegante mai stăteau într-un colț, aşteptând. Profesorul le lăsă să stea, îi făcu semn lui Şerban să se aşeze într-unul din fotoliile de piele uzate şi crăpate, şi se aşează şi el:

— Dar Heidegger? Dar Klages?

— Nu l-am auzit pe Klages; Heidegger, deşi e remarcabil ca literat (ceea ce nu-i decât un merit cu totul secundar pentru un filosof sau un om de ştiință), nu m-a interesat ca om şi mi se pare că profesează o temă neadevărată ca filosof: într-adevăr, o filosofie a neantului nu poate duce decât la religie sau la mistică; ori el păcătuieşte prin lipsă de consecvență, oprindu-se înainte de ultimul pas. Nu se poate găsi o soluție în cultură – sau cum să traduc ideea de *Bildung*? Mi se pare că din gura neantului nu te salvează decât o certitudine. Mă exprim moderat şi iau cuvântul

---

[97] Profesor de filosofie *(germ.)*
[98] Filosofie de belferi *(germ.)*

certitudine în sensul lui cel mai puternic. Or, cultură, nu poate fi decât o înceată construcție cu materiale friabile şi cu temelia mereu cerând consolidare; o activitate permanentă a omenirii, nu a unui singur om; în fața insului rămâne căscat neantul, gata să-l înghită... Şi afară de asta, dacă întrebarea se pune pe planul existențial, răspunsul tot acolo trebuie găsit; or, activitatea... cum să spun? *die Bildung* nu poate compensa angoasa şi celelalte sentimente de bază ale existenței. Cântăreşte mai uşor... Ne trebuie o certitudine, încheie abrupt Şerban Romano în felul lui liniştit şi plăcut.

— Cui? Nouă tuturora? întrebă profesorul.

— Nouă tuturora. Adică fiecăruia.

— Fără ea nu putem trăi? întrebă profesorul râzând cu dinți albi şi ochi albi în obrazul ca din lemn de nuc vechi şi lustruit.

Şerban Romano spuse cu modestie şi simplicitate:

— Păi... nu prea văd cum... ar fi greu. Fănică Niculescu începu să râdă de-a binelea:

— Dumneata ai o certitudine?

— Nu... dar caut... Aşa îmi justific existența...

Spusese asta cu atâta decență şi rezervă, încât aproape nu mai era nevoie să adauge, aşa cum făcu:

— Mă scuz că vorbesc de mine... m-ați întrebat... şi de altfel o fac la un nivel pur teoretic...

Profesorul ciocănea cu degetele pe biroul vechi şi scrijelit de bricegele câtorva generații de studenți; se uita gânditor la Şerban Romano. Îl întrebă:

— Ascultă... dacă eşti în căutarea unei certitudini... de ce nu eşti marxist?

Şerban Romano clipi din ochi, nițel stânjenit:

— Marxismul are o consecvență... atrăgătoare, recunosc... dar presupune o legătură obligatorie între gândire şi o activitate revoluționară...

— Şi? întrebă Fănică Niculescu, zâmbind caracteristic şi satisfăcut, de parc-ar fi spus: „Aha, acum mai vii de-acasă; începi să fii rezonabil".

— Şi... eu cred într-o activitate teoretică independentă, zise Şerban Romano, cu o lipsă de rezonanță a glasului şi o privire vagă, care-l arătau în prada unei stinghereli tainice – aşa cum se schimbă, oricât de imperceptibil, privirea unui om care minte sau căruia îi e ruşine.

Profesorul îl privi iarăşi, lung. Apoi îi întinse mâna:

— Te rog să vii pe la mine, să discutăm... Mă interesează felul dumitale de-a gândi... Te-aştept neapărat!

Şi se întoarse spre fetişcanele elegante şi fardate care aşteptau.

Începând din ziua aceea de primăvară, Şerban Romano veni de câteva ori în vizită, în căsuţa doar cu parter, cu trei cămăruţe şi o bucătărie înşirate una după alta, cu streaşină joasă şi cu burlanele vopsite alb-albăstrui, pe care se căţăra glicină şi viţă-de-vie. Se intra printr-un fel de cuşcă cu geamuri, unde musafirii îşi lăsau paltoanele şi galoşii; odăile erau foarte joase, cu pereţii văruiţi, pe care atârnau scoarţe olteneşti cu fondul verde ca măslina sau albastru-adânc, presărat cu ramuri cu frunze şi flori şi păsări stilizate. Într-un colţ erau icoane multe şi mari de argint şi de alamă, şi odăiţa de la stradă avea toţi pereţii plini cu rafturi cu cărţi. Sufrageria avea bufet cu geamuri, covor roşu pe masă, iar odaia de lucru fotolii uzate de pluş roşu. Era o casă bătrânească şi idilică, unde se mânca vara sub glicină înfloritâ şi boltă de viţă-de-vie; o casă bătrânească şi idilică, pe o străduţă liniştită, iar în casa asta locuia profesorul Fănică Niculescu, băiat de oameni foarte modeşti: tatăl fusese impiegat la Căile Ferate, mama, fată de meseriaş într-un orăşel de provincie. Îi ţinea casa o femeie căruntă, care părea să-i fie un fel de rudă, şi care apărea pentru o secundă cu tablaua cu dulceaţă şi încinsă cu şorţ, apoi pierea în tăcere. Lângă uşa pe care intra ea în odaia de primire, era un soclu de lemn, cu un bust de bronz, portretul profesorului. Pe pereţi, împrejurul uşii, erau portrete de-ale profesorului în ulei, în guaşă, în sanguină, în cărbune, gravate pe aramă şi pe lemn; mereu aceiaşi ochi albi, aceleaşi sprâncene diavoleşti sub fruntea enormă. Când se deschidea uşa şi apărea femeia aceea cumsecade, căruntă şi grasă, cu şorţ şi cu tablaua de dulceaţă, încadrată de peretele acoperit de zeci de portrete mefistofelice ale lui Fănică Niculescu, lui Şerban Romano i se părea că se petrece ceva nelalocul lui, ceva nepotrivit, anormal, monstruos: găoacea era atât de cumsecade şi de mediocră, iar animalul din ea atât de neliniştitor şi de ciudat, încât nu putea fi vorba decât de un monstru, cum se naşte în câte-o familie de treabă uri copil cu coadă sau cu. Gheare de pasăre, spre a muri curând. Dar acest simţământ apăsător era vag şi trecea repede, căci atenţia lui Şerban se-ntorcea la ce spunea profesorul. Acesta vorbea fermecător şi pasionat despre toate filosofiile, găsea argumente

pentru oricare teză şi obiecţii la toate, dar Şerban Romano nu-şi dădea seama care-i sunt părerile proprii, dacă aderă la vreun sistem, dacă e sceptic; nu putuse observa decât o vastă erudiţie şi o bunăvoinţă electrică pentru orice construcţie de idei. De altfel pe el îl interesa să găsească singur soluţia şi răspunsul, un adevăr în care să creadă din toate puterile fiinţei sale.

Într-o zi, când începuse primăvara de-a binelea, glicina era înfloritä şi albinele bâzâiau prin ciorchinele ei alb-liliachiu; era o după-amiază cu lumină ca mierea, cu aerul cald şi parfumat; străzile măturate şi curate, asfaltul de-un cenuşiu deschis plăcut ochiului, ţigăncile florărese aşezate pe trotuar, cu fustele creţe şi colorate, cu coşurile pline de flori albe şi roşii şi galbene, cerul albastru cu câţiva nori albi, pufoşi, totul era de o linişte, de o pace, de o dulceaţă împăcată şi fericită, de o deplinătate mângâietoare. Şerban Romano, într-un costum cenuşiu foarte deschis, cu o cravată de alt ton de gri şi mai gingaş, cu cămaşa albă şi ţeapănă, care numai la vedere dădea o senzaţie de răcoare plăcută, şedea picior peste picior, în felul său rezervat, corect şi liniştit, cu coatele strânse lângă corp şi mâinile nemişcate; şedea într-un fotoliu din biroul-bibliotecă al căsuţei profesorului Fănică Niculescu. Prin uşa deschisă se vedea cealaltă odaie, cea cu divan şi fotolii şi peretele plin de portretele ochioase cu sprâncenele arcuite diabolic. Dincoace, prin jaluziile trase, străbăteau pânze subţiri de lumină aurie în care jucau fire de praf. Era o linişte binefăcătoare şi caldă, o clipă binecuvântată, în care lui Şerban Romano, tânăr, sănătos şi fără griji, i se părea că toată ţara, tot pământul e fericire, bunătate şi pace.

— Pân-acuma am venit la dumneavoastră numai ca să ascult lucruri inteligente, să asist la funcţionarea unei gândiri strălucite şi pentru plăcerea exerciţiului intelectual pe care mi-1 cere conversaţia cu dumneavoastră, spunea Şerban Romano. Dar azi aş vrea să vă împărtăşesc ceva ce mi se pare de cea mai mare importanţă şi să vă cer sfatul.

Profesorul tăcea. Şedea la birou cu coatele pe masă şi mâinile pe încheietura coatelor; şi se uita la el cu ochii săi alburii, unul mai verde, unul mai gălbui. În odaie mirosea plăcut a cafea; tablaua cu farfurioarele de dulceaţă era pe birou. Şerban Romano ceru voie să aprindă o ţigară şi scoase din buzunar un plic din piele de crocodil, şi din el o ţigară de foi „Upmann", pe care o tăie cu un forfecel de aur. Profesorul urmări toată operaţia cu un

zâmbet amuzat şi oarecum crispat totuşi; dar Şerban Romano nu-şi dădea seama deloc de asta, ci aprinse ţigara, pufăi din ea şi urmă:

— M-am gândit că pentru încercarea de a-mi organiza cunoştinţele şi mai ales de-a integra principiile diferitelor ştiinţe, măcar pentru încercare, vă rog să nu râdeţi de mine, n-am îngâmfarea să cred în reuşită...

— Ba crezi, spuse zâmbind profesorul.

Şerban Romano se roşi ca o fată şi urmă:

— M-am gândit că pentru încercarea de-a găsi câteva puncte sigure sau măcar un punct sigur în cunoştinţele noastre despre univers şi despre noi înşine, e nevoie de o putere şi de o capacitate amintii cum nu sunt uşor de avut. Şi mai trebuie ceva: o metodă, o întorsătură a spiritului, care să mă facă în stare să apuc fiecare disciplină în ce are ea substanţial, specific şi hotărâtor pentru ansamblul cunoaşterii umane. Dar care e această metodă?

Profesorul nu mai râdea. La întrebarea lui Şerban Romano clipi din ochi, dar nu răspunse.

— Mi s-a părut că descopăr ceva într-un opuscul al unui poet francez mediocru, care e şi un gânditor de-a doua sau a treia mână. În această scriere din adolescenţă, singura care, după părerea mea, merită să rămâie, tratează despre metoda lui Leonardo da Vinci.

— O cunosc, spuse profesorul, fără să pară nici că aprobă, nici ci dezaprobă cartea.

— O cunoaşteţi?

I se aprinseseră privirile şi se aplecă puţin înainte.

— Aţi văzut acolo că-i atribuia lui Leonardo capacitatea, dar şi metoda, de a găsi prin generalizare un atare nivel al spiritului, încât, de la înălţimea lui, să poţi coborî, prin specificare treptată, la înţelegerea şi practica oricărei discipline ştiinţifice şi oricărui soi de artă.

— A mai încercat cineva asta afară de Leonardo da Vinci? întrebă profesorul serios.

— Nu, dar perspectiva este... este... îmbătătoare! spuse Şerban Romano. Dacă e *adevărat*, dacă se poate*, atunci* trebuie încercat!

Îi străluceau ochii şi i se îmbujoraseră obrajii netezi, încă tinereşti. Profesorul rămăsese la fel; ba părea stins, cu privirea plumburie; în faţa entuziasmului celuilalt, el era mort. Zâmbi

subțire:

— Trebuie încercat... ca să găseşti – ce?

— Un adevăr ferm! răspunse cu tărie Şerban Romano.

Profesorul se uită pe fereastra zebrată de jaluzii. Afară trecură două cucoane în toalete uşoare, de mătase colorată, cu pălării mari, cu voalete. Profesorul se duse şi trase de tot jaluziile. În odaie se făcu mai întuneric. Şerban Romano începu să nu-1 mai vadă bine pe profesor; îi distingea sticlirea ochilor şi fruntea enormă.

— Aş vrea să citesc tot ce-a lăsat Leonardo da Vinci; poate voi găsi acolo un semn, o indicație – poate chiar, explicată, soluția! spuse Şerban Romano.

— Manuscrisul faimoaselor *Carnete* se află la biblioteca muzeului britanic, fondul Arundel, murmură profesorul fără să pară interesat de toată afacerea. O parte, la British Museum; altă parte, nu ştiu unde, la Paris sau la Vatican, în Laurențiană... Dar e mult mai simplu, în loc să te omori să le descifrezi, să te foloseşti de ediția facsimilă, cu textul descifrat şi tipărit alături, Ulrico Hoepfli, Milano, 1895, dacă nu mă-nşel. În orice caz, în jurul lui 1900.

— O pot cumpăra sau comanda? întrebă Şerban prompt, cu un interes pasionat.

— Nu cred; dar o găseşti în orice bibliotecă mare... La Viena. Eu le-am văzut la München, în *Staatsbibliothek,* când eram student...

— O să plec să le citesc, zise Şerban Romano. Asta înseamnă că vizita mea la dumneavoastră e şi o vizită de rămas bun.

În umbră, profesorul începu să râdă.

— Pleci?

— Da, cred că în două-trei zile obțin paşaportul şi plec imediat...

Profesorul se ridică şi veni să se aşeze lângă el. Îi puse mâna pe umăr.

— Ascultă, băiete, zise el pe un ton familiar şi brutal. Am să-ți spun cel mai important lucru pe care ți-1 pot spune eu acuma şi pe care-1 poți auzi tu în clipa asta de la oricine-ar fi pe lume.

Şerban Romano se crispase uşor auzindu-se numit „băiete" şi „tu", dar ascultă. Profesorul îi vorbea într-un fel neobişnuit, vulgar, grosolan, „golănesc", s-ar fi putut spune.

— Mi-ai plăcut când te-am văzut cu guler tare şi perlă la cravată, haine făcute la Londra şi vorbindu-mi despre căutarea

adevărului. Nu te supăra. Acum, am început să te iau în serios şi-am să te tratez ca atare. Deşi mă întreb dacă totuşi, în fond, eşti destul de consecvent.

— De ce n-aş fi consecvent? întrebă Şerban, uluit de schimbarea de ton şi de ordinea de idei.

— Fiindcă voi, ăştia, care n-aţi ştiut ce e sărăcia micului burghez şi foamea şi lupta feroce pentru parvenire, sunteţi comozi. Sunteţi moi. E prea mare ispita confortului, a vieţii plăcute şi uşoare, a plăcerilor de tot felul, ca să vă ţineţi consecvent de ceva atât de greu ca filosofia, ştiinţa sau arta. De obicei, oameni ca dumneata plătesc oameni ca mine, ca să filosofeze şi să facă ştiinţă sau artă în locul lor; iar ei rămân cel mult diletanţi şi scriu cărţi de zece pagini. Mi-e teamă că totuşi nu eşti aşa de consecvent ca studenţii mei macedoneni, băieţi de ciobani bogaţi, care vin aici şi crapă de foame, ca să înveţe, să devină profesori, ofiţeri, avocaţi şi doctori – să aibă adică onoarea de-a vă servi. Da, dar sunt consecvenţi...

— Consecvenţi în gândire sau în dorinţa de a parveni? întrebă Şerban Romano.

— Simt ironia, dar să ştii că ai tras alături: nu importă în ce eşti consecvent; esenţialul e să fii consecvent, fără şovăire!

— Aşa poţi să fii consecvent şi în josnicie, zise Şerban Romano.

Urmă o clipă de tăcere.

— Eşti un caz rar... şi poate autentic. Cred că ai să devii un om... un om mare, zise profesorul. De aceea nu vreau să te las să bâjbâi: viaţa e scurtă.

Se duse la bibliotecă şi scoase din raft o carte, pe întuneric, fără să caute; întinse mâna drept la ea şi o luă; veni şi i-o dădu lui Şerban Romano:

— Citeşte-o, fa ce scrie aici şi, după aceea, vei vedea că unul din adevărurile pe care le vei găsi, al treilea adevăr, ţi se dezvăluie.

— Care sunt primele două adevăruri? întrebă Şerban Romano.

— Am să ţi le spun altă dată... Sunt anterioare celui de al treilea şi-l limitează.

Tânărul răsfoia cartea în penumbră, fără să se uite la ea. Întrebă iar:

— Dar al treilea?

— Al treilea este că *nimic nu ţi-e imposibil,* spuse râzând profesorul.

Şerban Romano luă cartea şi se duse în odaia de-alături să

citească la lumină titlul. Era *Exercitiorum Spiritualium Sancti Ignatii de Loyola, editio princeps qualis in lucen prodiit, Romae MDLVIII apud Antonium Bladum.*

— Aici e metoda ca din mintea şi voinţa ta să se facă o armă de oţel care poate fi distrusă, dar nu învinsă. Cărţulia asta a salvat Biserica Romană, şi poate Europa, şi poate civilizaţia. Oamenii care şi-au călit voinţa cu aceste exerciţii au fost misionari în China, Japonia, Tibet, Africa şi cele două Americi; au întemeiat statul Paraguay, stăpânit de ei direct; au fost consilierii atotputernici ai dinastiei de Habsburg, ai lui Filip al II-lea şi ai Regelui-Soare; au devenit atât de puternici, încât toate statele s-au speriat de ei şi până şi papii au ajuns duşmani ai iezuiţilor, ceea ce e destul de semnificativ.

După acest elogiu al Societăţii lui Isus, scurt, dar rostit cu pasiune, profesorul tăcu o clipă. Îi luă cartea din mână şi o bătu cu palma:

— După ce-o citeşti şi-i urmezi instrucţiunile, o pui aici.

Şi şi-o puse în buzunarul de la spate al pantalonilor, ca pe un pistol.

— Nu te mai gândeşti la Isus Hristos şi la celelalte fleacuri, şi îţi împlineşti orice voinţă!

O scoase din buzunarul de la spate şi i-o întinse lui Şerban Romano. Acesta o luă cu oarecare şovăială.

— Nu credeţi că practicarea acestor exerciţii presupune şi aderarea la dogmele şi reprezentările religiei? Eu am o formaţie ştiinţifică şi pozitivă. Cred că mi-ar fi greu...

— Nu crezi în Dumnezeu? întrebă profesorul, privindu-1 ţintă în ochii săi de neuitat.

Şerban Romano ridică din umeri, jenat:

— Cred în datele ştiinţei... şi în construcţiile ei teoretice... Dumneavoastră credeţi în Dumnezeu?

Profesorul râse fără veselie, ca râsul unui om singur cu sine însuşi, într-o odaie sau într-o celulă.

— Nu sunt sigur..., dar *mă tem* că există... Existenţa lui ar fi un fapt înfricoşător din mai multe puncte de vedere...

— Poate – zise Şerban Romano liniştit – dar pentru o gândire consecventă, la curent cu critica istorică a cărţilor sfinte şi cu o sociologie şi istorie a religiilor, ipoteza nu se mai pune. Cât despre ştiinţele exacte, cunoaşteţi vorba lui Laplace: e o ipoteză inutilă pentru calculele noastre...

Fănică Niculescu, fiu de impiegat la Căile Ferate şi de casnică, *doctor philosophiae*[99] şi *doctor habilior*[100] al Universităţii din München, profesor de metafizică la Universitatea din Bucureşti, se uită lung la el şi oftă, zâmbind ironic:

— Bine-ar fi. Ei, du-te sănătos, zise el bătându-1 pe umăr pe Şerban Romano. Du-te, şi când te-ntorci, mai vino pe la mine... Voiam să-ţi cer ceva şi eu, dar nu mai are rost...

— Ba cum să nu, vă rog!

— Nu, n-are niciun rost... Altă dată... Când te întorci...

— Nu, deloc! De ce când mă-ntorc şi nu acum?

— Fiindcă te-ar întârzia...

Şerban insistă, profesorul rezistă multă vreme, până la sfârşit mărturisi că dorea să cunoască familia lui Şerban, rudele, într-un cuvânt, lumea în care se învârtea.

— Dar sunt profund neinteresanţi! exclamă Şerban, sincer uimit. Nu se aşteptase la asta de la Fănică Niculescu. Observase adesea la camarazii lui de şcoală şi la fel de fel de alţi oameni sentimentul de inferioritate faţă de clasa lui socială; dar un filosof! Un profesor de metafizică!

— Înţelegeţi, pentru un om ca mine, şoarece de bibliotecă... sunt mai interesanţi decât pentru dumneata care-i cunoşti... Nu uita că eu mi-am petrecut viaţa printre cărţi, zise Fănică Niculescu, nu cu falsa demnitate pe care-ar fi avut-o un om obişnuit, ci râzând ruşinat şi complice, ca şi cum ar fi mărturisit o boală venerică.

Şerban îi promise, vorbi cu maică-sa şi astfel, peste câteva zile, husele fură scoase de pe fotolii în saloanele de la parter, covoarele scuturate, praful şters de pe mobile, cristalele candelabrelor spălate şi, în seara dinainte de plecarea lui Şerban, acesta îşi primi prietenii din generaţia lui, la care se adăugară câteva persoane mai în vârstă, ca unchiu-său de-al doilea, nenea Şerbănică Lascari, cu fiul său Cezar Lascari, codirector al unei bănci, la vârsta de treizeci şi ceva de ani, apoi Elvira Vorvoreanu, Alexandra Şufană, verişoarele lui Şerban, Constantin Lascari, George Lecca, văr de-al treilea sau de-al patrulea cu Şerban, şi care era unul din cei mai eleganţi şi spirituali diplomaţi, apoi fraţii

---

[99] Doctor în filosofie *(lat.)*

[100] Agreat al unei universităţi *(lat.)*

acestuia mai tineri; mai era tânărul Titel Negruzzi, prieten cu Şerban şi descendent nu al Negruţeştilor moldoveni, ci al unor ramuri din Oltenia, principele Constantin Comnen, care venise rugat de mama lui Şerban, generalul Ipsilanti, care venise fiindcă-i făcea curte mamei lui Şerban şi, în sfârşit, prezentat tuturor de către Şerban cu deferenţa prin care un om de familie bună cinsteşte pe cei ce se ilustrează în ştiinţe sau arte, domnul profesor Fănică Niculescu. Le făcu tuturora cea mai bună impresie. Generalul Ipsilanti fu gelos:

— Bine, dragă Aristiţo, cine mai e şi belferul ăsta? Cine l-a inventat? De unde a ieşit?

— E profesorul lui Şerban, şi un om distins; mâine-poimâine poate fi ministru, aşa că te rog să-l menajezi...

— Ca şi cum altfel l-aş muşca! zise înciudat generalul. Fiindcă sunt militar, îţi închipui că nu i-am citit nicio carte! Filosofia era slăbiciunea mea, în tinereţe...

— Aşa spunea şi Victor Hugo când scria *Negustorul din Veneţia,* zise mama lui Şerban, care avea un anumit simţ al umorului.

Generalul îi aruncă prin monoclu o privire bănuitoare şi nesigură: simţea pericolul, dar nu ştia exact în ce constă. De aceea zâmbi fără să se compromită şi vorbi de altceva.

În acelaşi moment, domnul Titel Negruzzi, care era foarte roşu la faţă, ţinea strâns de braţ pe Şerban şi-i spunea repede, convingător, cu gesticulaţie:

— Ascultă-mă pe mine, Şerbănică, eu sunt singurul om, înţelegi? nu singurul om, ci singura persoană, singura fiinţă, care-l poate înţelege pe banditul ăsta de nea Fănică! Întâi şi-ntâi de toate, vorba neamţului: *erstens, überhaupt*![101]*.* Al doilea, *mein Lieber*[102] fiindcă eu îl înţeleg când vo-vorbeşte; am fost înaintea ta cu două semestre la Tub... Tub... cum dracu-i zice, monşer, *il y a du tube la dedans*[103]*,* da am uitat restul, ha-ha-ha! Ce zici? E tare! E formidabil!

— Tübingen, zise Şerban, liniştit.

— Exact! Cum ţi-a venit? Ai început să ai creierii mai prompţi. La Tübingen, la Bonn, şi la Halle, şi la Freiburg, şi la toate... nu le

---

101 Întâi, în sine *(germ.)*

102 Dragul meu *(germ.)*

103 E ceva cu „tub”. *(fr.)*

mai pot spune exact acuma, dar le am scrise acasă, am fost pete tot, de altfel sunt scrise şi în Baedeker. *Jawohl, mein Lieber!*[104]. Pentru filosofie să mă consultaţi pe mine! E formidabil Fănică! Şi are un succes *boeuf*[105]. Toate femeile cad pe unde trece el, dâră, mă-nţelegi, dâră de femei călcate în urma lui ca după un tractor! îl vezi, cum rânjeşte şi-şi roteşte ochii ăia turceşti, dar află că e periculos; una s-a sinucis, alta şi-a dat foc, alta a intrat în balamuc, alta a absorbit o coadă de mătură, ca madame de Brinvilliers, cunoşti cazul... Nu? Bine, frate, n-ai citit scrierile babei Sevigne? Ce învăţaţi voi acuma la Charlottenburg? Pe vremea mea...

— Titel, eşti beat, zise Şerban Romano. La Charlottenburg se învaţă ingineria, vremea ta a fost acuma trei ani şi spune-mi dacă e adevărat cu femeile alea şi cu profesorul. Eşti beat şi exagerezi.

— Exagerez? Exagerez? *Meine lieber Schwan! Hast keine Ahnung*[106]. Exagerez şi când zic că e consilierul secret al cuiva de care prefer să nu vorbesc, adică la urma urmei de ce nu: al lui vodă! Exagerez şi când zic că e prieten cu Malaxa şi cu Malaxa-Auschnit, şi că e cel mai temut gazetar al presei de dreapta! Pe ce lume eşti?

— Nu citesc presa de dreapta, zise Şerban Romano.

— Poate o citeşti pe aia de stânga? întrebă ironic Titel Negruzzi şi întinse mâna după un pahar de şampanie, îl goli şi-l puse la loc. Feciorul se depărtă cu tava cu pahare.

— N-o citesc nici pe aia. Nu citesc niciun fel de presă, zise Şerban.

Nu mai ascultă ce-i spunea, din ce în ce mai nearticulat, Titel Negruzzi, ci se uită la profesorul Fănică Niculescu. Era în picioare lângă mama lui Şerban, care râdea frumos, cum ştia ea că-i sade bine, ascultând ce-i spunea profesorul. Cu ei mai erau şi Şerban Lascari, cu mâinile la spate, burta rotundă înainte şi bărbuţa albă ţinută în sus de gulerul tare, şi Elvira Vorvoreanu, în rochie lungă neagră, cu câteva smaragde mari în salbă pe piept, galbenă şi cu ochii încercănaţi. Ascultau şi le plăcea. Profesorul vorbea, zvârlindu-le ocheada stranie a orbitelor sale în care se roteau o

---

104 Te asigur, dragul meu. *(germ.)*

105 Enorm. *(fr. argotic)*

106 Habar n-ai, scumpul meu! *(germ.)*

pupilă de jad şi una de opal; era subţire, uscat, cu fracul bine croit. În spatele lor atârna pe perete o veche şi mare tapiserie franţuzească pe care, între frunzişuri colorate de toamnă, un erou antic, cu cască şi pene şi mantie stacojie fâlfâind, ridica sabia asupra altuia căzut, în vreme ce femei goale, cu carnea ca mierea, întindeau spre el braţe armonioase, deşi cam groase. Mantia roşie, cerul albastru, trupurile galbene şi frunzişurile de bronz, şi dedesubt, în negru, Fănică Niculescu în frac, tuciuriu, cu ochii bicolori şi cu sprâncenele înălţate diabolic. Poate are şi acum în buzunarul de la spate, cum poartă gangsterii pistolul, *Exerciţiile* lui Ignaţiu de Loyola. „Le pui în buzunar şi pe urmă-ţi poţi împlini orice voinţă.” „Existenţa lui ar fi ceva înfricoşător, din mai multe puncte de vedere.” Şerban Romano avea iarăşi simţământul acela nedesluşit, de lucru nepotrivit, anormal, îngrijorător, poate de primejdie, pe care i-1 dădeau multele portrete din casa profesorului. Îi venea o uşoară ameţeală, o uşoară greaţă. „Am amestecat băuturile – se gândi el – şi am băut prea mult; mi-a făcut rău.”

Dar şi a doua şi a treia zi, în trenul care-1 ducea spre Viena şi apoi spre München, se gândea din când în când cu neplăcere că nu-1 înţelege pe profesorul Fănică Niculescu. Curând însă soarele de afară şi cerul de primăvară şi câmpiile verzi îl făceau să-şi aducă aminte că e pe punctul de-a găsi ceea ce considera a fi cel mai important lucru pentru el şi pentru oricine: un adevăr ferm, în care să creadă cu toate puterile fiinţei lui.

Şi iar îşi aducea aminte de profesorul Niculescu. La despărţire, seara, sub felinarul atârnat de bolta *loggiei,* îl ţinuse de mână şi se uitase drept în ochii lui; privirea-i era atât de ciudată, aşa de colorată şi fără expresie, încât poate mai mult ea îl înfiorase pe Şerban, decât cuvintele profesorului:

— Eşti un om deosebit, tinere. Vei trăi o aventură splendidă. Cred că ai stofa unui om mare.

II

În încăperea aceasta izolată, undeva la un al doilea etaj, la capătul cel mai liniştit şi necercetat al bibliotecii, era tăcere. La cele câteva mese, trei domni bătrâni, unul chel, altul cu plete albe şi altul cu ochelari de aur, citeau manuscrise greceşti copiate la

Bizanţ, în veacul al IV-lea. Un tânăr foarte slab şi foarte palid citea partitura unei bucăţi corale compusă de Roland de Lassus şi-şi nota ceva într-un caiet. Mirosea a praf de bibliotecă, mai murdar şi mai fin decât orice alt fel de praf din lume. Un om de serviciu în halat cenuşiu veni încărcat cu patru volume in-folio şi, suflând greu, le puse pe masa bătrânului cu plete, care începu să le răsfoiască spre a verifica dacă pasajul la care se oprise nu avea variante în traducerile arabă, siriană şi coptă ale aceluiaşi text.

Şerban Romano stătea cu marele tom in-folio deschis în faţă; pe pagina facsimilului, un desen geometric cu multe linii ce plecau dintr-un cerc ca razele unei planete într-o stampă veche, apoi un pom cu rădăcini şi cu frunze, şi un braţ jupuit de piele cu toată musculatura desenată amănunţit. Dedesubt, Bătrânul scrisese cu măruntele-i slove colţuroase, aproape gotice, răsturnate şi înşirate de la dreapta la stânga. Şerban luă oglinjoara de care se slujea în fiecare zi ca să controleze textul descifrat de pe contra pagină. Da, era corect. Aici sta scris:

O, cercetător al naturii lucrurilor, nu te laud când cunoşti lucrurile pe care natura le produce de obicei singură; dar bucură-te dacă cunoşti rostul lucrurilor pe care le concepe spiritul tău.

Şerban Romano puse oglinda jos şi-şi frecă ochii care-1 frigeau; îl apăsau tâmplele, îi era congestionat capul de efortul atâtor ore de atenţie încordată. Stătu o clipă cu ochii închişi, acoperiţi cu palmele, să respire încet şi adânc. Dar aerul era închis, stătut, prăfuit.

La ce bun? Înţelesese. Metoda era pierdută din clipa când încetase răsuflarea bătrânului. Îl cunoştea şi-l iubea pe acel om unic, atât cât poţi să iubeşti şi aşa cum poţi să iubeşti un munte sau o mare, sau legile termodinamicii. Omul unic, ciudat, sucit, care înţelegea orice fenomen al firii, care vedea prin copaci, râuri şi animale structura fizico-matematică a universului, omul care născocea maşini de pace şi de război, care picta pe tencuială şi pe pânză, sculpta în marmură şi turna în bronz, scria şi desena cu mâna stângă şi cu mâna dreaptă, vedea fără iluzie, ca de departe şi de sus; omul care se juca aproape ca un copil, dar şi ca natura însăşi, să-şi ascundă intenţiile şi demersurile gândirii într-o îmbrăcăminte enigmatică pe care de-abia trebuie s-o dai la o parte cu trudă. *Natura e plină de nenumărate raţiuni care încă n-au fost aflate,* scrisese Leonardo pe o foaie de carnet. Da, aşa e, cu siguranţă; universul cuprinde chiar în clipa asta legile de

integrare a tot ceea ce se ştie. Dar metoda, metoda...

Metoda trebuie reconstituită în practică şi adaptată masei enorme de cunoştinţe adunate de oameni din vremea lui Leonardo până acuma, în prima jumătate a veacului al XX-lea; formula de integrare era oare una matematică, una logică, sau de alt ordin, pe care în clipa aceasta nu şi-l putea închipui?

Îşi luă mâinile de pe ochi şi se uită pe fereastra înaltă şi prăfuită. Afară era soare. Închise cartea, se ridică şi ieşi, fără să facă zgomot. Bătrânul care citea manuscrisele arabe, siriene şi copte ridică o clipă ochii, dar nu ca să-l privească, ci ca să se uite în gol, gândindu-se concentrat la ceva.

Şerban Romano ieşi în Ludwigstrasse şi stătu o clipă locului, orbit de lumina dimineţii. Tramvaiele albastre şi albe şi maşinile alunecau prin faţa lui, printre cele două ziduri ale străzii, alcătuită din copii după cele mai frumoase clădiri din Roma şi Florenţa: biblioteca era palatul Medici, mai încolo era palatul Farnese. Dincolo palatul Pitti, în fund Loggia dei Lanzi, iar în capătul celălalt un arc de triumf copiat după arcul Caruselului din Paris. Autentici nu erau decât plopii uriaşi ce începeau dincolo de arcul de triumf, dubla alee de copaci maiestuoşi de pe Leopoldstrasse, şi dincolo, turlele baroce, galbene şi cu cupole verzi şi întortocheate ale bisericii Teatinilor. Deşi era soare, aerul nu era bun, ci apăsător şi iritant. Bătea vântul, un vânt uscat şi aţâţător pentru nervi. Faţadele uriaşe, masive, tencuite cafeniu şi galben ca pământul de Siena, opreau vântul; dar când ieşi din Ludwigstrasse, Şerban Romano îl simţi iarăşi: era acel *föhn* venit din Alpi, în timpul căruia se întâmplă cele mai multe acte de violenţă şi omoruri. Şerban îşi simţea respiraţia apăsată, era nemulţumit şi întărâtat. Se duse în Theresienstrasse, la sala de scrimă, făcu o oră de exerciţiu, trecu pe sub duş şi se repezi la universitate să nu piardă seminarul doctorului *Herbstblom, professor Ordinarius*[107] de istoria filosofiei. Pe drum îşi făcea sul lucrarea scoasă din buzunar. Câteva foi bătute la maşină: *Dynamische Begriffe und dynamische Begriffsbildung bei Jakob Böhme*[108]*.* Sosi în ultima clipă în sala de seminar, în care cei vreo

---

[107] Şef de catedră *(lat.)*

[108] Concepte dinamice şi formarea dinamică a conceptelor la Jacob Bohme *(germ.)*

zece-douăzeci de oameni se întoarseră să-l privească. Harnischfeger, albinosul, îi făcu un semn amical. Era un băiat de douăzeci de ani, trandafiriu, cu părul alb, sprâncenele albe, genele albe; avea ochi cu irisul roz ca la iepuri, era sașiu și vorbea anevoie. Profesorul intră și-l întrebă pe Herr Romano dacă și-a pregătit lucrarea. Da? S-o citească atunci. Șerban citi. După aceea se făcu tăcere. Harnischfeger ridică mâna ca să ceară cuvântul pentru a face unele observații:

— Referentul a folosit în mod inteligent discuțiile de până acum, dar n-a adus o contribuție nouă.

— Pentru că n-am încredere în text, răspunse Șerban Romano înțepat.

Herbstblom făcu ochi mari, Harnischfeger se întoarse la Șerban, țeapăn, cu tot trupul, și-l privi cu mult interes.

— Și de ce n-aveți încredere în text, *bitte sebón*[109]*?* întrebă profesorul.

— Fiindcă nu-mi dă niciun criteriu al adevărului tezelor lui! exclamă Șerban fără să-și dea seama ce tare vorbește. Afară, plopii din fața universității vibrau în suflarea neprielnică a fóhnului. Cum pot să-l cred, dacă nu-mi dă putința să-l controlez critic?

Herbstblom zâmbi. Era un om urât, cu fața contorsionată, de parc-ar fi frământat-o cineva în pumn. Ochii îi sclipeau de inteligență ascuțită, stearpă, inutilă.

— Un sistem filosofic nu ne interesează pentru valoarea lui de adevăr, ci pentru frumusețea arhitectonică a construcției, zise el.

De sub bănci răsună un tropăit aprobator: așa se aplauda la Universitatea din München. Harnischfeger ridică iar mâna-i albă cu unghii nefiresc de trandafirii:

— S-ar mai putea adăuga că însuși scumpul nostru coleg, *unser lieber Kommilitone,* nu poate pronunța o frază fără să implice cu ea o metafizică, un sistem de axiome pe care nu le mai poate discuta prin definiție și care nu pot fi criticate în parte, ci numai în măsura nepotrivirii lor între ele. Dacă axiomele sunt coerente, le accepți sau le respingi arbitrar și fără ele nu se poate gândi nici măcar pentru viața curentă...

Alt tropăit sub bănci. Două fete urâte, cu ochelari și în costume

---

[109] Mă rog, *(germ.)*

tiroleze, începură să chicotească. Ceilalți studenți ascultau însă cu gravitate. Şerban Romano voi să mai spună ceva, dar Harnischfeger adăugă:

— De altfel, asta condamnă orice sistem general care ar încerca să cuprindă întreaga realitate. Nu putem să ne servim, în contactul nostru cu lumea, decât de mitologii care pot avea. Cel mult anumite părți foarte exact şi aprofundat organizate şi făcute corespunzătoare realității, cum sunt matematicile. Matematicile însă nu sunt decât o parte mai clară a mitologiei secolului al XX-lea în Europa.

Şi rămase întors spre Şerban, privindu-1 prieteneşte, saşiu şi miop, printre genele-i albe.

— Asta ne face o lume de coşmar! Nu se poate trăi într-o lume ca asta! exclamă indignat Şerban Romano.

— Dar nici nu se poate ieşi din ea, *philosophisch gesprochen*[110]*,* murmură albinosul, zâmbind liniştit. Şerban nu mai spuse nimic, ci rămase încruntat şi galben, cu ochii la banca scrijelată de mii de bricege în cursul ultimului veac. Profesorul ceru alte păreri în legătură cu referatul, şi discuția se târî împrejurul sumbrei şi obscurei teodicee a lui Jakob Bohme, *philosophus teutonicus*[111]*.* La ieşire, Harnischfeger îl aşteptă pe Şerban să-i treacă prin față şi-l întrebă binevoitor:

— Nu vii deseară? O să fim acolo cu toții... şi mai discutăm.

Şerban Romano dădu din cap că primeşte şi se depărtă. Ajuns afară, porni pe străzile bătute de fohn. Nu, nu putea accepta! Asta era starea de spirit în toată Europa, şi nu mai putea fi îndurată! Era nedemnă de oameni care gândesc, era o acceptare a neputinței, acest scepticism mai mult sau mai puțin mărturisit, acest eclectism ruşinos, această incapacitate de a trasa liniile mari şi îndrăznețe ale unei filosofii născute din cunoaşterea ştiințifică a ultimelor două secole. Era intolerabil!

Seara, la masă, în micul restaurant *Zur Hopfenperle,* izbucni iarăşi, pe când, afară, plopii de pe Leopoldstrasse şi frunzişurile parcului celui mare se frământau în vântul uscat şi primejdios.

Îl ascultau Harnischfeger, Heinrich von Brederode, Rinaldo Fischer cu prietenul său englez, apoi un neamț pe care Şerban îl

---

110 Filofozic vorbind *(germ.)*

111 Filosoful teuton *(lat.)*

vedea pentru întâia oară, şi Niţă Ghiţă. Pe Heinrich îl cunoscuse la sala de arme. Era un tânăr scund şi subţirel, cu nasul coroiat şi cam într-o parte, care, aflând că şi Şerban e român, spusese că el, Heinrich, are un văr, Dietrich von Rabenstein, a cărui mamă e născută Racovită; un unchi mare al lui Şerban ţinuse în căsătorie tot o domnişoară Racoviţă; de aici, şezură seara la un pahar de bere, apoi altă seară şi multe alte pahare de bere, şi invitaţii reciproce la castelul din Suabia unde stăteau părinţii tânărului Brederode şi la Bucureşti „cât de curând". Era un băiat liniştit şi discret, care învăţa filosofie şi limbile ebraică, arabă şi siriană veche. Când se îmbăta, povestea istorii vânătoreşti şi uneori, ca să-l necăjească pe Şerban Romano, îi spunea că străbunul său Heinrich von Brederode comandase ceata de pedestraşi valoni care l-au asasinat pe Mihai Viteazul, principele Valahiei, în 1601; dar Şerban nu se supăra şi făceau pace în numele naţiunilor valonă şi valahă, ridicând cănile de piatră cu capace de argint şi golindu-le pe nerăsuflate.

Rinaldo Fischer nu era mic, subţire şi brun, şi nici boier, ci înalt şi greu şi blond, cu ochi albaştri şi cu ochelari, şi fecior de avocat din Leipzig. La un concert, aşezat fiind lângă Şerban, îl fixase multă vreme, apoi îl întrebase politicos ce părere are despre executant, începuseră să discute muzică; convorbirea se prelungise la un cocktail într-un bar de noapte şi se încheiase cu promisiunea unui telefon şi a altei întrevederi; Şerban, politicos, se ţinuse de cuvânt şi acuma erau prieteni buni. Prin Rinaldo îl cunoscuse şi pe englez, un tânăr foarte tăcut, care zâmbea, mulţumea dacă era poftit cu ceva şi bea fără să spună un cuvânt Englezul se părea că e pictor; de altfel şi Rinaldo, care învăţa dreptul, avea tendinţe artistice, scria poeme, şi se războtezase din numele-i vechi Reinhold în artisticul şi italienescul Rinaldo, ca un erou din Ariosto (deşi umbla în haine cadrilate şi cu ochelari, cum nu şi-ar închipui nimeni pe paladinii lui Carol Magnul).

Neamţul necunoscut apăruse acuma prima dată, era osos şi spătos, îmbrăcat în flanelă cenuşie şi cu părul blond tuns cu maşina pe tâmple. El şi cu Brederode îşi spuneau „tu", „Heinz" şi „Ulrich", ceea ce însemna că necunoscutul e şi el urmaşul vreunui căpitan de mercenari, cu umerii bătătoriţi de platoşa sub care se cuibăreau păduchii.

Iar Niță Ghiță era român, licențiat în teologie la Bucureşti, şi *studiosus philosophiae*[112] la München. Urma şi el seminarul lui Herbstblom. Nu fusese de dimineață fiindcă „se simțise rău”, după cum însuşi spusese, scurt şi acru. Niță Ghiță era fecior de țărani înstăriți de pe lângă Constanța, dar stătea prin universități de vreo şase-şapte ani, se certase cu părinții, nu mai căpătase bani de-acasă, şi-acuma era tuberculos. Niță Ghiță era un om de aproape treizeci de ani, cu fața suptă, cu tâmplele scobite şi cu ochii duşi în fundul capului; era pământiu, netuns, îmbrăcat sărăcăcios (adesea purta o hăinuță încheiată până la gât, ca un teolog ce fusese); mâinile-i erau uscative, calde, cu palme umede, şi ochii negri îi ardeau de o flacără nedomolită. Îl cunoscuse pe Şerban Romano la seminar şi se ținea de el. Şerban îl poftea la masă la restaurant cât mai des, şi Niță Ghiță primea, fără să observe, neavând destulă obişnuință cu lumea ca să se mire de frecvența invitațiilor, şi deci nedându-şi seama că i se făcea pomană.

Prietenul lui Heinrich von Brederode, blondul şi roşcovanul Ulrich, ceru la sfârşitul mesei cizma de sticlă care, alături cu cornuri şi cu căni de argint, împodobea căminul berăriei. O umplu cu bere şi o goli; englezul o goli şi el. Harnischfeger se uita saşiu şi zâmbitor la ei, cu ochii lui trandafirii, şi discuta aprins cu tânărul Brederode şi cu Rinaldo.

— Ipoteza unei structuri discontinue a materiei e absurdă, spunea albinosul. Să ne închipuim particulele materiei aşa.

Şi presăra firimituri de pâine pe masa udă de bere.

— Cum vezi posibilă mişcarea? Doar nu prin contact şi elasticitate? zise el ironic.

Heinrich von Brederode îşi strâmba nasul cu degetul, uitându-se fix la firimituri. Luă una şi o puse într-alt loc.

— Prin suprimarea unei particule într-un punct, trecerea ei în neant şi apariția ei într-alt punct, creată din neant! zise el şi râse, uitându-se împrejur.

Albinosul rămase gânditor.

— Da... acesta ar fi cazul limită al mişcării... murmură el.

Niță Ghiță spuse:

— De altfel, e într-o oarecare măsură şi în spiritul

---

[112] Student în filozofie *(lat.)*

creştinismului; numai că presupune o neîncetată creaţie şi o nimicire a materiei, pe când dogma susţine o creaţie unică şi o unică disociere atunci când „îngerul va sta cu un picior pe uscat şi cu unul pe mare şi va striga cu glas înalt, că nu mai este timp”, şi desigur nici spaţiu, nici materie, aşa cum o înţelegem noi...

Albinosul şi Brederode îl ascultară cu răbdare şi politeţe. Englezul murmură că el preferă pe Agatha Christie. În schimb, Rinaldo Fischer ridică halba în cinstea lui Niţă Ghiţă:

— A fost plin de frumuseţe! între implicaţiile filosofice ale microfizicii şi *Apocalipsul Sfântului Ioan* există o legătură pe care niciunul din noi n-o întrevedea. Slavă ţie! *Heil!*

— Gata cu *Heil!,* spuse Brederode fără să ridice prea mult glasul. Sunt dezgustat...

— De ce? întrebă Rinaldo.

— Harnischfeger l-a citat ieri în seminar pe Bergson, şi bătrânul Herbstblom a strâmbat din nas: „După cum ştiţi, Bergson este evreu”. Şi n-a mai adăugat nimic. L-a suprimat pe Bergson!

— Credeam că la un argument metafizic nu se poate răspunde ca un argument etnografic. Se pare că da, râse binevoitor Harnischfeger.

— *Schweinerei!*[113] mârâi Brederode, izbind de masă cana.

— Bătrânul Herbstblom e un *nazi,* nu ştiai? întrebă Rinaldo. Apoi râse: Cel mai bun lucru ar fi ca Bavaria să ajungă colonie engleză, nu-i aşa, Jimmy?

Şi-l luă de gât pe englez cu mai multă gingăşie decât se potrivea unui tânăr mare şi voinic, îmbrăcat în carouri. Jimmy, care băuse şi el mult, dădu din cap liniştit:

— O să ajungă...

Îşi aprinse apoi pipa şi nu se mai amestecă în discuţie. De altfel în clipa aceasta izbucni Şerban Romano, enervat:

— Vă rog, să mă scuzaţi – zise el pe un ton repezit şi brusc dar socotesc că sunteţi uşuratici! Credeţi că bătrânul Herbstblom, fiindcă e nazist, nu e un filosof? Ba vă asigur că da! Filosofii voştri, de la Schopenhauer încoace, poartă vina că nimeni nu mai crede nimic, că nu mai e nimic sigur, că nu mai există valori ferme. Noi patru, care suntem aici, am urmat seminarul lui Muller

---

[113] Ce porcărie! *(germ.)*

despre Nietzsche. Am discutat despre revalorizarea tuturor valorilor, *Umwertung aller Werte,* şi nimeni n-a combătut acea morală dementă şi impracticabilă...

— Impracticabilă ca orice morală, murmură albinosul.

Ulrich, care bea iarăşi din cizma de sticlă, aruncă pe un ton îngâmfat:

— E o morală aristocratică şi eroică!

Dar Şerban, cu obrajii îmbujoraţi şi ochii căprui, altă dată blânzi, acuma aprinşi şi scăpărători, exclamă:

— Dar nu e vorba încă de morală – deşi e catastrofală carenţă şi aici! E vorba de *philosophia prima,* de ştiinţa despre formele generale ale fiinţei, despre fiinţa ca atare; aici nu vedem decât haos, neputinţă, imagini ceţoase şi înjositoare, adevăraţi monştri, şi la Klages, care sfâşie în două personalitatea umană şi se ridică împotriva spiritului şi pentru o concepţie a sufletului care nu îndrăzneşte să fie nici mistică, nici umanistă, dar în tot cazul obscură şi amorfa şi... Dar Heidegger parcă nu şovăie la ultimul pas şi refuză să fie consecvent, adică să se arunce de-a dreptul în sentimentul existenţial al absolutului, ca salvare din faţa neantului? Dar Husserl, în clipa când reduce operaţiile spiritului de la gradul de generalitate şi abstracţie la care cu greu le-am urcat în două milenii, la anecdotica unor întâmplări psihologice? înţelegeţi că eu nu-i critic din punctul de vedere al filosofului – zise el mai domolit, cu ceva patetic în modestia şi de-a dreptul umilinţa cu care se apleca peste masă –, ci din punctul de vedere al omului obişnuit care are nevoie, ca ins izolat, ca membru al unei familii şi ca cetăţean, are nevoie de o ontologie, de o teorie a cunoaşterii şi de o etică. („Şi de o estetică!" interveni Rinaldo Fischer, dar Şerban, care ştia că e mult mai greu şi mult mai puţin important să ai o estetică decât o ontologie şi o etică, urmă:) Nu mai suntem capabili să le producem? Căci să nu-mi spuneţi că morala lui Martin Heidegger face vreun ban pentru tatăl de familie şi pentru cetăţean! Omul care caută sprijin pentru existenţa lui găseşte sisteme vagi, îngrijorătoare, obscure; filosofii dau târcoale misticii fără ş-o cunoască, dau târcoale religiei fără să mai poată crede în ea; oamenii cei mai pozitivi, ca Wittgenstein, îşi limitează la maximum pretenţiile, pentru că *despre ce nu poţi vorbi, trebuie să taci*, şi toţi abdică din ce în ce mai mult de la onoarea umană, care constă în stăpânirea universului prin gândire sau cel puţin la cunoaşterea universului! Unde vom găsi

răspunsul pe care-l căutăm? Nu la Nietzsche, orice s-ar spune...

Şi tăcu, uitându-se încruntat şi cam copilăreşte la masa udă de bere. Ulrich, roşcovanul şi ciolănosul prieten al lui Heinrich von Brederode, împinse uşor la o parte cizma cu bere şi zâmbi tulbure şi sfidător:

— Şi de ce nu la Nietzsche?

— Poţi trăi după morala lui Nietzsche? întrebă Şerban Romano cu indignarea omului cumsecade.

— Dacă eşti un om-stăpân, *ein Herrenmensch,* da! zise Ulrich.

Erau enervaţi toţi; Brederode şi Harnischfeger simţeau o tainică împotrivire faţă de ce spusese Şerban Romano şi-i irita faptul că părea să fie ceva adevărat şi constrângător în vorbele lui; Rinaldo Fischer strâmba din nas: i se părea că nu e destul de rafinat şi de artistic să iei atât de prozaic rosturile filosofiei; englezul era plictisit la culme de o discuţie atât de pedantă, tipic continentală, şi în care nu fusese deloc vorba, de sport, iar Niţă Ghiţă era scos din fire de omul ăsta elegant şi plin de bani, care pretindea că a căutat adevărul, când adevărul era evident, îţi scotea ochii, şi alţii, care trăgeau mâţa de coadă, îl deţineau!

— Da, dar e vorba de o etică pentru toţi oamenii, exclamă întărâtat Şerban Romano. Nu accept un adevăr etic bun numai pentru unii. Adevărul e universal, sau nu e?!

Se scutura de parcă l-ar fi urmărit nişte muşte. Ulrich începu să râdă sfidător:

— Nu pot să cer oricui o mentalitate aristocratică...

Şerban Romano tresări şi-l privi fix:

— Vrei să ştii care cred eu că e mentalitatea aristocratică? E generozitatea împinsă la ultima limită! Morala lui Nietzsche nu e generoasă! Adoptă mai degrabă socialismul, care e o idee generoasă şi umană!

Ulrich dădu din umeri:

— Eu am alte păreri despre ce e aristocratic sau nu... Poate sunt prejudecăţi, dar le am de mult... din familie!

Şerban simţi ironia, dar tăcu. Loial, Heinz von Brederode îi sări în ajutor:

— Nu vorbi prostii, *red'kein Quatsch, Ulrich, er ist vom Adel*[114]*,* e boier...

---

[114] Nu vorbi prostii, Ulrich, el e un nobil, *(germ.)*

— *Ach was, rumänischer Adel*[115]*,* zise Ulrich disprețuitor şi înălțând din umeri.

— Face tot atâta cât boieria germană! exclamă Şerban, deşi-i venea să râdă de această dispută cu totul nefilosofică. Era totuşi iritat, poate din pricina föhnului, poate şi dintr-o pricină mai adâncă, şi anume că-şi dădea seama de dificultatea uriaşă a ceea ce voia să încerce: un om singur în fața continentului de ceață al decadenței filosofiei europene. Ulrich însă nu se gândea la aşa ceva. Răspunse de sus:

— Dac-ai fi german, ai da socoteală...

— Poate şi aşa! *Famose Idee! Kolossal! Prachtvoll!*[116] exclamă cu mare şi voioasă însuflețire Heinrich von Brederode.

— Cum doriți, vă stau la dispoziție, zise Şerban Romano în felul său modest şi rezervat ori de câte ori era vorba de el ca persoană, ca om.

— Am să-i fiu eu secundant! strigă tânărul Brederode, răsturnând cu cotul o halbă; n-ai nicio grijă, Şerban, îți găsesc eu pe al doilea!

— O să se bată? întrebă albinosul zâmbind nelinişstit şi întorcându-se, țeapăn şi saşiu, la Rinaldo Fischer. Acesta dădu din umeri, cu o umbră de invidie:

— Fără pericol...

El, fiu de târgoveț, nu făcea parte dintr-unul din colegiile în care se adunau studenții cu nume împodobite cu particula *von.* Emoția albinosului, răceala disprețuitoare a lui Ulrich, beția care-1 ajunsese pe Brederode, enervarea lui Rinaldo, plictiseala cumplită a lui Jimmy îi făcură să nu mai stea decât câteva minute. Se despărțiră, indispuşi şi vorbind haotic, sub plopii de pe Leopoldstrasse, care se frământau furtunos cu multe glasuri şi palpitația umbrelor lor uriaşe, în vântul uscat şi cald. Şerban porni împreună cu Niță Ghiță. Acesta zise:

— Ai să faci o prostie...

Îl luase de braț pe Şerban şi-i vorbea în ureche, duhnind a tutun ieftin, care-i strica dinții şi plămânii:

— Îmi place de dumneata, şi de-aia-ți spun... Asta-i o copilărie ciocoiască. Ce nevoie ai?

---

[115] Moft, noblețe românească! *(germ.)*

[116] Grozavă idee! Colosal! Minunat! *(germ.)*

Şerban nu spuse nimic.

— Să faci pe râiosul cu ăştia...

— Trebuie să... să salvăm obrazul, murmură Şerban jenat.

— C... cat! Crezi că aşa se salvează neamul? întrebă celălalt, îmi place de dumneata, şi de-aia nu pot să stau şi să mă uit cum te chinuieşti...

— Mi-ar fi ruşine dac-aş trăi bine, moralmente vorbind, zise Şerban.

— Da... ca semenii dumitale din protipendadă, care n-au probleme morale, mârâi Niță Ghiță. De altfel, nici la dumneata nu se ştie câtă ipocrizie poate fi la mijloc, câtă poză, în preocuparea asta de adevăr şi de etică...

Şerban suferea când i se vorbea aşa despre lucruri intime ale lui, despre care niciodată n-ar fi vorbit, după cum niciodată nu şi-ar fi permis să întrebe sau să-i vorbească lui Niță Ghiță de problemele morale intime ale acestuia. Indelicatețea grosolană a lui Niță Ghiță îi crispa nervii ca un zgomot discordant sau scrâşnetul de metal pe sticlă. Cu atât mai mult, cu cât atinsese un punct sensibil... Moralmente vorbind, nu trăia bine; dar materialmente... Cu desăvârşire inconştient de efectul pe care-1 aveau spusele lui, Niță Ghiță urmă:

— Totuşi mi se pare că dumneata eşti unul din puținii care ar merita să meargă cu noi...

— Cu cine? Cu care *noi?*

— Cu *noi...* Nu mai face pe naivul. La urma urmei nu te invită nimeni. N-ai decât să ceri să fii primit...

Şerban începea să fie tot mai enervat:

— Şi dacă nu cer să fiu primit, ce-o să fie?

Niță Ghiță dădu din umeri, superior:

— Între unul dintre noi şi un ins oarecare, e o diferență ca de la cer la pământ.

„Ce obrăznicie îngâmfată!" se gândi Şerban, sufocat de indignare şi uimire. Întrebă rece:

— Credeam că eu te invitam la masă... Văd că de fapt dumneata îmi făceai onoarea.

Niță Ghiță râse, neclintit în robusta-i încredere:

— Degeaba, şefule... Cu noi nu merg fițele ciocoieşti... Ori eşti în Legiune şi suntem toți egali, camarazi, ori eşti în afară şi atunci eşti un rahat...

Şerban râse, indignat. Cum ajunsese el la asemenea

convorbire? Totuşi, era instructiv. Afla lucruri noi. „Să ascultăm."

— M-am gândit că meriți... Ai stofa. Eşti un om curat. Şi printre noi sunt numai oameni curați. Trebuie să înțelegi că n-ai să fad nimica dacă rămâi singur. Trebuie să te încadrezi într-o ordine, într-o mişcare, în ceva superior. Mă gândeam, când te-auzeam adineauri: „Caută adevărul, şi adevărul e găsit de două mii de ani".

— Cum? Care e? întrebă celălalt.

— „Eu sunt calea, adevărul şi viața", a spus Mântuitorul! exclamă Niță Ghiță, ridicând în sus un deget uscățiv.

— Să mă fac creştin? întrebă Şerban, căruia-i venea să râdă de tonul superior, obraznic şi magistral al lui Niță Ghiță.

— Eşti! Eşti o oaie rătăcită, dar eşti, prin taina botezului! zise cu tărie Niță Ghiță. Acuma umbli după erezii, din îngâmfare diavolească; în tine e drăcie! Dar adevărul constă în a înțelege şi a crede, nu în ce umbli să găseşti tu, cu capul tău! Au găsit Sfinții Părinți, care erau nişte gânditori mai ceva decât tine!

Şerban Romano, enervat, ezită să răspundă. „Totuşi e o discuție de idei, politețea cere să-i răspund."

— Mi-e greu să accept filosofia implicită şi explicită în dogmele bisericii, zise el cam în silă. Am o formație pozitivă... nu uita că sunt matematician şi inginer.

— Mofturi! Lucruri mărunte! Uită-te în jur şi vezi: toată Europa se primeneşte, ia chip nou, tânăr... iar noi suntem în fierbere, suntem pe punctul de-a aduce lumii o mare revelație!

— Ce revelație? întrebă Şerban Romano, uluit.

Celălalt, galben şi supt şi netuns, cu ochi scăpărători, se aplecă spre el şi-i duhni în nas a tutun:

— Noi suntem poporul teofor... purtător de Dumnezeu!

Şerban Romano tresări:

— Ia mai lasă-mă în pace cu prostiile astea! Dacă e vreun popor teofor, de ce să nu fie toate? De ce tocmai noi?

— Pronia are căi pe care noi nu le putem înțelege, zise Niță Ghiță. N-are rost să neglijezi dimensiunea abisală a culturii româneşti; ea există şi e o forță activă, căreia i se pot aplica atributele Abisului Fără Fund al lui Bohme. E evident că axată pe trăirea categoriei abisale, va avea loc acuma, curând, cu siguranță înainte de 1950, învierea neamului nostru, întru cruce! O primenire totală a țării, religioasă, politică, socială, rasială...

— Economică nu?

— Ba şi economică...

— Explică-mi, te rog...

Dar explicaţiile lui Niţă Ghiţă erau departe de a fi clare; în afara de primenirea rasială prin exilarea sau exterminarea „jidanilor", şi de cea socială prin exterminarea „bolşevicilor", nu se vedea mai nimic.

Şerban Romano îl întrerupse cu politeţe şi mâhnire:

— Domnule dragă, filosofia dumitale aduce mult, ca metodă de gândire şi calitate a raţionamentului, cu opera lui Alfred Rosenberg...

„E delirul unui hotentot beat", se gândea el.

— E o carte mare! răspunse cu tărie Niţă Ghiţă. Păcat că e eretic...

Apoi, nemijlocit şi surprinzător, fără să-i pese de uluirea totală a lui Şerban, care nu se aştepta ca erezia să mai fie o problemă pentru un student în filosofie din veacul al XX-lea, Niţă Ghiţă urmă, foarte sigur de sine:

— Îl cunoşti pe profesorul Fănică Niculescu?

Niciodată n-avea să-şi explice Şerban Romano de ce răspunse în clipa aceea:

— Nu... decât de la cursuri...

— E un om extraordinar! Să vorbeşti cu el şi-are să-ţi explice...

— N-a scris nimic, observă rece Şerban Romano.

— Nu face nimic... Învăţătura lui e orală... Ai să vezi! E un om unic!

„O, Leonardo!" oftă în sinea sa Şerban Romano. Îi venea să plângă. Sau să râdă dureros. „Un om unic – prestidigitatorul de pe malurile Dâmboviţei? O, Leonardo!" Se opri.

— Am ajuns acasă, zise el fără să-i întindă mâna lui Niţă Ghiţă. Dac-aş fi creştin, te-aş face să observi că vorbeşti de asasinarea evreilor şi de cruce în acelaşi timp, de ură şi de răzbunare în numele unui om care nu ştia decât de iubire, îndurare şi iertare. „Iubeşte-1 pe Domnul Dumnezeul tău din toate puterile tale şi din tot sufletul tău şi din toată inima ta, şi pe aproapele tău ca pe tine însuţi." Chiar dacă e „jidan" sau „bolşevic", cum spui dumneata. Dar eu nu sunt competent în materie de creştinism, însă ca matematician, pot să-ţi spun că nu ţi-am urmărit bine raţionamentele... Mi s-au părut *subraţionale,* nişte paralogisme delirante, încheie el cu un zâmbet rece şi dispreţuitor.

— O să plăteşti dumneata obrăznicia asta ciocoiască! vorbi cu

patimă Niță Ghiță, pe Schraudolphstrasse pustie şi sonoră. Ne mai întâlnim noi! scrâşni el schimonosit de furie feroce şi umilință.

Şi se depărtă în întuneric, dând din umeri cu un dispreț sălbatic, îndrăcit:

— Raționamentele! Raționalist! Dumnealui e raționalist! repeta el ca şi cum „raționalist" ar fi fost cea mai ordinară şi murdară sudalmă.

Şerban petrecu o noapte agitată, tulburată de simțământul neplăcut al existenței unor factori de care nu ținuse seama. Erau forțe dezlănțuite în jurul lui, moduri de gândire primitive, tendințe ciudate, obscure... Nu cumva trăise printre ele, ignorându-le? Nu era o greşeală?

Adormi asupra acestei strângeri de inimă, pe când fóhnul zguduia ferestrele.

Dar în cursul nopții izbucni în sfârşit furtuna şi căzu ploaia mult aşteptată. La opt, Heinz von Brederode se înființă la pensiunea „Wilhelmine", unde stătea Şerban, îi bătu la uşă, îl dădu jos din pat cu forța, vesel, energic, activ, deşi ochii-i erau roşii şi injectați de beția din noaptea trecută.

— *Los! Los! Rasieren, ankleiden, marsch, marsch*[117]*,* comanda el, plimbându-se prin odaie.

Îl scoase valvârtej din casă, îl urcă într-un taxi şi peste câteva minute Şerban se trezi în sala de arme a asociației lui Heinz. Parchetul era acoperit cu linoleum şi presărat cu sacâz, pe pereți sclipeau lamele a zeci de florete şi spade puse în picioare în rasteluri; lamele lustruite, clopotele de metal ale gărzilor luceau rece ca o expoziție de instrumente chirurgicale, iar mănuşile enorme şi diforme şi măştile de sârmă de oțel măreau ciudățenia locului. Şerban, obişnuit cu sala de arme, nici nu se uita la ele, ci la grupul de flăcăi blonzi, tunşi mărunt pe tâmple, care-i dădeau mâna înclinând scurt capul şi pocnind din călcâie:

— Pappenheim... Ravenspurg... Gallas... murmurau ei; Şerban, la fel de țeapăn, fără să vrea, îngâna:

— Romano... Romano... Romano...

Iar Heinz psalmodia solemn:

— Graf von Pappenheim... Baron von Ravenspurg... Graf

---

[117] Repede! Repede! Bărbiereşte-te, îmbracă-te, fuga marş! *(germ.)*

Gallas...

Şi alte nume care cu două sute de ani în urmă însemnau toată Germania, iar acuma aproape nimic. Şerban dădu mâna şi cu Ulrich, care-i râse în nas cu aerul de a-i spune:

„Acum să te vedem", şi începu să se joace cu o rapieră grea de duel, pe care-o făcea să şuiere prin aer şi să sclipească la fiecare mişcare. Şerban Romano se lăsă dezbrăcat până la pantaloni şi cămaşă, bandajat la gât şi îmbrăcat în plastronul uriaş şi mănuşa până la cot. Când se trezi cu ochelarii de fier fără sticlă puşi pe nas, cu rapiera în mână şi cu Ulrich în faţă, care-1 mânca din ochii albaştri, lucioşi şi tulburaţi de beţia de cu seară şi de pofta de încăierare, îi veni să râdă şi simţi că se face uşor, uşor de tot, ca în vis. „Poftim: o mai facem şi pe asta. Hai, să nu râză ăştia de noi..." Deşi nu ştia bine care sunt „noi", noţiune nefilosofică prin nomenclatura ei. În stânga, cu un cozoroc de tablă pe frunte şi cu o sabie mare în mână, Heinz se lăsase pe vine şi pândea, gata să pareze loviturile la corp. În dreapta, partea mai puţin ameninţată, era, secundant benevol, tânărul Ravenspurg. Lumina de afară făcea să lucească podeaua şi armele; odaia era rece şi cenuşie, ca şi mascarada plastroanelor şi mănuşilor cam uzate şi ofilite de vechime. Afară însă era soare, cer albastru şi coroane de castani înfloriţi, alb şi trandafiriu. Lunganul Gallas, blond şi cu ochi negri foarte apropiaţi de nas, se dădu îndărăt şi spuse tare:

— *Meine Herren... zurmensur... los!*[118]

Sabia lui Ulrich vâjâi prin aer. Şerban tresări şi o prinse în ultimul moment în cvartă; *clang!* făcu metalul lovit. *Cling-clang cling-clang!* Parează în cvartă, fentă, loveşte... *Cling-clang!* Din când în când simţea lovitura în obraz: „Când am parat m-am atins singur cu muchea", se gândea Şerban. Văzu cu mirare că pe obrazul lui Ulrich curge sângele în şuviţe late, care-i alunecaseră în colţul gurii şi-i năclăiseră roşu bandajul de la gât. Ulrich era palid. „Şi eu trebuie să fiu palid şi plin de *sauce tomate",* se gândi Şerban parând o lovitură furioasă: *clang!*

— *Halt!*

Gallas îi despărţi, felicitându-i; îşi traseră mânuşile şi dădură mâna, adversarii între ei, adversarii cu secundanţii, secundanţii între ei, în timp ce de pe obrazele ciopârţite ale celor doi

---

[118] Domnii mei... începeţi! *(n. ed.)*

protagonişti sângele pica pe podea în picuri groşi şi le intra în gură dulceag şi greţos. Apăru de undeva un tânăr în halat, care rânjea: era student în medicină şi avea sarcina să-i coase pe domnii duelişti. Suferind cumplit de usturimea alcoolului, Şerban îngână:

— *Bitte schon*[119]*...,* cu aţă subţire.

Nu ţinea să rămână cu cicatrice. Ulrich însă ceru sfoară groasă şi suportă, înjurând, operaţia.

Heinz era încântat:

— Perfect! *Grossartig!* Şi acuma, o bere matinală! *Ein Morgenbier!*

Şi trecură alături, unde-i primiră în fum şi gălăgie alţi tineri blonzi, şi unde băură până la prânz, neîntrerupându-se decât pentru scurte dispariţii pe uşa deasupra căreia scria *Vomitorium.*

Într-unul din aceste popasuri, cu fruntea sprijinită de plăcile de faianţă cu care era îmbrăcat peretele, şi icnind greu, Şerban Romano se gândea:

„E neserios... totul e neserios... aşa n-o să ajung niciodată...”

Se-ntorcea şi bea iar; odată cu răul, îi trecea şi pesimismul: ba da, va izbuti. O mică pauză de prosteală cu bere şi cu cântece zbierate în cor. Pe urmă se va apuca iarăşi şi va căuta şi va găsi. La urma urmei, marea şi strălucita aventură pe care i-o prezisese profesorul era în curs, era chiar asta, căutarea şi aflarea adevărului. Avea să reuşească, curând. Curând de tot.

III

Se despărţi de noii săi prieteni, plin de optimism şi de fericire; da, desigur, în curând avea să-şi atingă ţelul. Plecă pe străzi, fără ţintă anumită, zâmbindu-le binevoitor trecătorilor şi bucurându-se de cerul albastru, strălucitor şi regal, cu nori albi şi rotunzi, pe care Şerban aproape că se aştepta să apară amoraşi în stil baroc, ca pe bolta azurie a unei biserici iezuite. Trecu pe sub castanii înfloriţi din grădinile fostului palat regal, pe lângă mesele de sub frunzişuri, unde fete în rochii uşoare şi colorate şi tineri în pantaloni scurţi de piele de cerb mâncau îngheţate, şovăi o clipă

---

[119] Te rog frumos *(germ.)*

în faţa „Feldherrnhallei”: s-o ia spre barul „Carlton” sau spre „Luitpoldcafe”? Era singur; n-avea cu cine bea un pahar cu bere sau o cafea; totuşi, avea să se uite la lume, la dansatori...

O luă înainte fără să se oprească şi trecu prin Karlsplatz. În faţa Hotelului „Regina”, o maşină de marcă americană cu litera R deasupra numărului îl făcu să se oprească, aproape râzând Intră în holul hotelului şi de acolo în restaurant şi încercă să ghicească. Îi recunoscu după croiala hainelor; nu puteau fi decât italieni sau români. Englezi nu puteau fi, nu era niciunul blond. Se apropie de masa lor, şovăind uşor pe picioare, cam ţeapăn şi cu ochii cam lucioşi, cu obrazul stâng plin de fâşii de emplastru alb, lipite în cruce, şi le vorbi zâmbind:

— Daţi-mi voie să stau un minut cu dumneavoastră; nici nu bănuiţi cât vă sunt de recunoscător că aţi venit pe-aici, altfel mă simţeam singur şi n-aveam cui să mă destăinuiesc, singurul român pe care-1 ştiu în oraşul ăsta, am aflat abia azi-noapte că e dintr-altă specie... Sunt fericit că vă văd şi-aş vrea să fac nu ştiu ce pentru dumneavoastră, vă stau cu totul la dispoziţie pentru orice... Numele meu e Romano, Şerban Romano.

Şi se înclină cu un farmec de care nici el nu-şi da seama, dar îşi pierdu echilibrul şi era cât pe ce să cadă. Unul din cei de la masă întinse mâna să-l ţină, şi-l ajută să se aşeze. Râdeau toţi de acest tânăr subţirel, îmbujorat, cu ochi frumoşi şi strălucitori, cu părul castaniu şi cârlionţat lipit în şuviţe pe fruntea puţintel năduşită şi cu obrazul ciopârţit lipit cruciş şi curmeziş cu fâşii de emplastru. Era atât de binevoitor, politicos şi plin de bună dispoziţie, încât nimeni nu l-ar fi refuzat. Unul din meseni, un bărbat de treizeci de ani, cu nasul scurt şi fin şi cu un aer copilăros şi mirat, îl privea fix. Apoi şopti ceva la urechea unui domn de patruzeci şi cinci de ani, cu trăsături frumoase şi cu mustaţa tunsă englezeşte, care şedea într-o atitudine moale de oriental nimerit din greşeală în hainele croite la Londra. Aşteptai să vezi sub el salteaua şi covorul, lângă el tablaua cu filigeanul şi ciubucul şi în spate pernele. Acesta îl privi şi el pe Şerban, cu alţi ochi, mai atent, şi începu să râdă.

A treia persoană, o femeie de vreo douăzeci şi cinci de ani, se uita şi ea la Şerban, zâmbind. Era subţire şi cu părul platinat, lucitor ca o cască de aur alb; îl privea pe sub gene lungi, cu o căutătură personală, directă, care i se adresa lui anume, parcă voia să-l ţină minte, şi ochii aceia căprii zâmbeau, ca şi gura

umedă şi dinţii albi. Era o femeie subţire şi bine făcută, cu ceva ferm, energic şi simplu în felul ei de a fi. Avea un tailleur strâmt, cu fusta lungă, de tweed cenuşiu, şi pantofi solizi. Râdea fără sfială, ca şi cum ea cu Şerban ar fi fost prieteni de mult şi de parcă o înveselea nemaipomenit de mult nu numai starea în care se afla, dar însăşi fiinţa lui avea darul s-o umple de voie bună.

— S-ar părea că aţi avut un accident, spuse ea.

El, care-şi dădea seama că nu e într-o stare normală, crezu că e vorba de asta şi se scuză:

— A, nu e nimic, a fost numai o sesiune alcoolică... *Ein Biermorgen.*

— Nu, vorbeam de... zise ea, şi făcu semn la obraz.

— A, da? râse Şerban încurcat. Nu-i nimic... am... m-am lovit... am trecut cu capul printr-o fereastră... adică mai precis printr-un geam, ştiţi...

— Ascultă, Şerbane – zise râzând cel mai tânăr dintre bărbaţi, cel cu nasul fin şi scurt – eşti în aşa hal de beţie, încât nici rudele nu ţi le mai recunoşti! O să scriu la Bucureşti ce faci pe-aici!

Şerban se uită mai atent la el: era George Lecca, văr de departe cu el, după Sofia, mama Davidei Lascari, şi soră cu o străbunică a tânărului Lecca.

— Gigi! Ce faci? Cum să nu, sigur că te-am recunoscut, exclamă el roşindu-se şi în hohotele de râs ale celorlalţi.

— Ce-ai făcut? De unde vii în halul ăsta? întrebă George Lecca. Apoi se-ntoarse către ceilalţi: Permiteţi-mi să vă prezint pe vărul meu Şerban Romano. Doamna Scarlat, domnul Scarlat.

Domnul Scarlat îi întinse protector mâna, cu un gest moale de paşă travestit în haine europene. Doamna Scarlat, care avea vădit douăzeci de ani mai puţin decât soţul ei, îi zâmbea lui Şerban, de parcă voia să-i spuie: „Îmi pare bine că te văd. Îmi face plăcere, îmi face chiar bine că te văd? Bineînţeles, nu-i spuse nimic din toate astea, dar râse la el cu un aer de simpatie şi de recunoştinţă şi-i dădu o mână moale şi parfumată, care-i strânse mâna lui cu o energie şi vigoare neaşteptată.

— Ce-ai făcut? Ai avut un accident? întrebă tânărul Lecca.

— Tocmai îi spuneam doamnei că am trecut cu capul printr-un geam...

— Am văzut prea mulţi nemţi cu lucruri de astea pe obraz ca să marşez... Vrei să rămâi cu cicatrice? Deşertăciune! Cochetărie! Tu, un om grav, ponderat, un băiat model! Nici nu ştiţi cât mă

surprinde să-l văd aşa! De la oricine m-aş fi aşteptat, dar el! Ce s-a întâmplat? Eşti amorezat de o nemţoaică şi-ţi cere să vii balafrat de tăieturi de sabie?

Domnul Scarlat râdea, superior şi îngăduitor:

— Ei, asta-i acuma! Dar care vrei să fie motivul? Sigur că da!

Doamna Scarlat se uită brusc şi cercetător la Şerban, cu o atenţie din care dispăruse orice veselie. Şerban se apără:

— Nu, vă jur! A fost cu totul altceva... o discuţie, aseară la masă...

Doamna Scarlat păru convinsă şi spuse:

— Tu ţi-ai găsit să-i faci morală, Gigi? Ce e cicatricea de pe fruntea ta? Cine a fost de basmul Madridului? Cine a fost singurul diplomat străin care s-a luptat cu taurii, de la Filip al II-lea până-n zilele noastre?

— Ei, mă conformam obiceiurilor locale, din politeţe, râse tânărul Lecca jenat şi în fond foarte mulţumit că se luptase cu taurii.

— Se conformează şi domnul Romano! Probabil că tot din politeţe!

— Valentina, *vous m'avez cloué le bec*[120]. Arată-ne oraşul, Şerbane. Vrem să fim la noapte în Alpi, ca să trecem mâine prin Elveţia: dumnealor se duc la Paris, şi eu îndărăt la Madrid... Ce e de văzut?

— A, totul! E admirabil! E un oraş extraordinar! De altfel, totul, în general, e extraordinar, şi viaţa e foarte frumoasă! exclamă cu mare tărie şi convingere Şerban Romano.

Cei trei izbucniră în râs. Tânărul Lecca spuse:

— Nu se mai poate vorbi cu el! Mi l-a schimbat cineva. Sau poate aşa arată, beat, un om care nu bea niciodată. Haidem!

Şi ieşiră, ţinându-se de braţ. Şerban se simţea, fără motiv, într-o mare mulţumire şi fericire. Nici nu-i văzu pe domnul Scarlat şi Lecca când plătesc, când dau instrucţiuni la hotel pentru benzină şi triptic, când îl urmează. O luă de braţ pe doamna Scarlat cu o familiaritate la care nici nu s-ar fi gândit altă dată şi-i duse pe toţi prin Grădina Engleză. Frunzişurile vaste şi nobile ale parcului, peluzele verzi, aleile prin care treceau călăreţii se întindeau sub

---

120 Mi-ai închis pliscul *(fr.)*

un cer albastru, cu nori mari şi plini, albi-trandafirii, auriți de soarele după-amiezii; un cer agitat, tumultuos şi fastuos, ca în vechile tablouri de bătălii. Sub cerul albastru-cenuşiu, frunzişurile lovite de soare erau de un verde strălucitor, de parc-ar fi avut în ele o lumină proprie, vegetală. Ploile neîncetate ale primăverii aproape de Alpi dăduseră parcului un frunziş gras, greu, zemos; iarba peluzelor sclipea de picături de apă, de pe frunzele stejarilor şi fagilor cădeau picuri grei, totul mirosea a pământ reavăn şi a sevă veselă. Pe când se plimbau pe marginea lacului Kleinhesselohe, ca să vadă lebedele, norii se înălțară albaştri şi amenințători, tunetul bubui deasupra fagilor şi un ropot de ploaie se prăbuşi asupra oraşului. Se vedeau, dincolo de pânzele de ploaie, spărturi de nori, unde cerul era de un albastru pal, de porțelan, iar curcubeul se ivi chiar în mijlocul acelei scurte furtuni care sluji mai mult de podoabă parcului şi cerului maiestuos şi dramatic ca un *Concerto Grosso* de Haendel. După ploaie, o lumină nemaipomenită, verde, ca într-un fund de lac printre ghețari, cuprinse parcul şi oraşul cu acoperişuri şi turle sclipind ude în amurg. Prinşi de primul ropot de ploaie, cei patru se refugiaseră sub un copac cu o coroană uriaşă şi se strânseseră unii lângă alții cu spatele la trunchi. Apoi se-ntoarseră în oraş, prin aerul acela de smaragd. Şerban Romano vorbi tot timpul, stăpânit mereu de beția plină de farmec din ziua aceea; niciun cuvânt nu-şi amintea mai târziu din tot ce spusese. Ştia numai că se-ntorsese cu ei la *Hotel Regina* şi că George Lecca îl sărutase, domnul Scarlat îi dăduse mâna cu. Un aer amuzat, protector şi moale, iar doamna Scarlat îl privise țintă zâmbindu-i ciudat, cu blândețe şi recunoştință; se mai întoarse o dată ca să-i facă semn cu mâna, pe când maşina se depărta ca să dispară în furnicarul automobilelor ce treceau prin piață.

Plin de aceeaşi voioşie, rătăci prin oraş, trecu pe la *Hopfenperle,* îl găsi acolo pe Heinrich Brederode cu Ulrich cel plin de emplastre pe obraz şi bău cu ei până se închise localul. La naiba metoda lui Leonardo! Totul trebuia luat de la început, şi avea să fie cumplit de greu; o mică pauză pentru tras răsuflarea era doar necesară.

Noaptea, târziu după ora douăsprezece, se întoarse acasă şi deschise poarta. De aici se intra într-un gang ce da drept înainte în curte, iar la dreapta spre scara ce deservea cele patru etaje ale vechii case din fața Pinacotecii. De obicei era beznă şi trebuia să apese pe buton ca să aprindă lumina pe scară. Dar acuma era

lumină.

Rămase o clipă în uşă, privindu-i binevoitor pe oamenii adunaţi în gang. Erau tineri şi bătrâni, scunzi şi înalţi, blonzi, bruni, şi cărunţi, în haină de ploaie, în veston cenuşiu prost croit şi uzat în coate, în pardesiu negru prea scurt şi purtând pe cap pălăria neagră cu şnur verde, sau gambeta neagră, sau fetrul cenuşiu cu borurile date-n jos de jur-împrejur, sau şapcă. Erau cam palizi la faţă, cam cenuşii; se uitau cu ochi mari la Şerban Romano. Aşteptau.

După o clipă în care el îi contemplă binevoitor, câţiva se-ntoarseră şi nu-1 mai priviră. Şerban întrebă pe româneşte:

— Arătaţi prost, oameni buni. Ca nişte strigoi. Pe mine mă aşteptaţi?

Unul din oameni mormăi:

— *Der ist aba bsuffa*...[121]

Şi-atunci toţi se-ntoarseră şi nu-1 mai luară în seamă. Stăteau muţi, în umbra coridorului în care becul prea slab lumina roşiatic. Coridorul era boltit sus (casa fusese clădită prin 1840) ca o boltă de temniţă veche. Şi lumina era de subterană, de pivniţă, de temniţă.

— Nu vor să stea de vorbă... treaba lor... zise tot pe româneşte Şerban Romano şi dădu să intre pe uşa cu geamuri ce se deschidea spre scară.

— Şi aici sunteţi, domnule? întrebă el binedispus.

Şi aici erau. Stăteau pe treptele scării, pe palierul etajelor, lipiţi de zid şi aşteptau. Erau cenuşii la faţă, cu priviri pustii.

Se uitau indiferenţi, cum urcă el, anevoios, din treaptă-n treaptă. Pensiunea „Wilhelmine" era la etajul doi. Şirul de oameni care aşteptau cu mâinile-n buzunare se încolăcea şi mai sus. Şerban nu le mai dădu atenţie şi intră.

A doua zi, trezit târziu şi cu durere de cap, o întrebă, înainte să plece, pe doamna Bergmann, proprietara pensiunii:

— Ce-a fost azi-noapte, Frau Bergmann, cu oamenii aceia pe scară?

Doamna Bergmann tocmai trecea spre odaia ei prin antreul apartamentului, cu mobile confortabile şi tocite, cu fotografii

---

[121] Beat e ăsta... *(germ.)*

multe şi vechi pe pereți (golful Napoli, insula Capri, vederi din Alpi), cu un covor cu trandafiri pe jos, şters şi uzat. Se opri când îl auzi pe Şerban. Era o femeie căruntă, cu părul strâns, îmbrăcată în rochie cenuşie şi cu ciorapi negri. Fața îi era smochinită, prea mică, ca a unei maimuțici bătrâne. Îl privi cu ochi albaştri, curați de tot. Părea că nu înțelege. Şerban o întrebă iar.

— Ah, aceia? Erau candidați la postul de lucrător pentru care a dat un anunț dentistul de la etajul patru.

— Atâția lucrători dentişti?

Doamna Bergmann râse blând şi fără putere:

— Nu sunt lucrători... sunt fel de fel de oameni... şomeri... oameni de familie bună, domnule Romano...

— Dar de ce la ora aceea? Noaptea?

— Anunțul din gazeta de ieri spunea „între 8 şi 9 dimineața”.

— Dar eu m-am întors pe la două, trei cel târziu!

— Ce vrei, domnule Romano... dacă n-au de lucru oamenii...

Şerban rămase cu ochii mari la ea. Bătrâna spuse:

— Viața e grea... şi acuma e bine... În 1918 blocada engleză – dumneata n-ai trăit-o... Noi eram oameni cu situație bună, nu muncitori sau mici funcționari... şi totuşi aveam o felie de pâine neagră pe zi; asta era tot. Eu ajunsesem la treizeci şi cinci de kilograme, şi tocmai îmi murise băiatul pe front, în Flandra... Pe urmă a venit inflația, *die Millionenzeit*, soțul meu s-a ruinat şi s-a sinucis şi a trebuit să deschid o pensiune... Sigur, e o ocazie plăcută să cunoşti persoane interesante, străini – adăugă ea, de frică să nu-şi supere locatarul –, dar viața e grea... foarte grea.

Suspină, gânditoare:

— Poate că Hitler acela, *der Hitler vielleicht...* El tot promite că va da de lucru la toată lumea... Vezi, noi germanii suntem oameni muncitori; dar când vrei să munceşti şi n-ai unde?

— Dar Hitler... începu Şerban Romano. Voia să spuie: „Dar n-are niciun fel de program economic! Nu scrie nicăieri. Sunt oameni care nu ştiu să gândească!” îşi zise însă că doamna Bergmann nu caută criteriul logicii în promisiunile lui Adolf Hitler şi ale partidului național-socialist.

Bătrâna repetă, gânditoare:

— *Ja, ja, der Hitler wird, vielleicht...*[122]

---

[122] Da, da, poate că Hitler o să... *(germ.)*

Şi se depărtă, umblând mărunt, ca un şoricel bătrân şi cenuşiu, care n-a prea mâncat pe săturate în viaţa lui.

Peste câteva zile, Şerban Romano umbla pe marea şi monumentala Ludwigstrasse, când deodată îşi dădu seama că mulţimea devine mai densă şi că toţi oamenii merg în aceeaşi direcţie, ca atraşi de un magnet. Mergeau repede şi mecanic, tot mai repede. Nici nu ştiu cum i se transformă şi lui mersul şi cum începe să se grăbească şi el, până deodată se opri, căci nu se mai putea înainta. Mulţimea se îngrămădise pe trotuar. Se vedeau spinările unor tineri vlăjgani în uniforme negre, cu chipie negre, care răcneau ceva, veseli şi furioşi, ţinându-se de braţe ca să stăvilească mulţimea. Prin faţa lui trecu un grup de alţi tineri blonzi în uniforme negre şi în uniforme cafenii, tot cu chipie, cu centuri şi curele diagonale, şi între ei, în mijlocul unui semicerc de găligani frumoşi, trandafirii şi blonzi, care zbierau sălbatic cu ochii ieşiţi din cap, un om căruia-i curgea sânge din nas şi din gura strivită. Părul îi era răvăşit şi-i cădea peste faţă, cravata-i era desfăcută, gulerul îi era smuls şi tras spre umăr, iar vlăjganii în uniforme îl ţineau de mâini şi-l duceau cu ei foarte repede, aproape în pas alergător, răcnind duşmănos la el, de-a valma, cu glasuri brutale, răguşite. Omul se uita înainte, în gol, şi avea aerul că se grăbeşte şi el, iute-iute, împreună cu cei ce-1 trăgeau înainte; se grăbea însă ca o păpuşă fără voinţă, ca sub stăpânirea unei oboseli. Asta era cel mai înspăimântător: părea că e de acord cu ei, că se grăbeşte, că tot grupul, ei şi el, se grăbeşte ca o singură fiinţă, către o destinaţie, către o faptă. Privitorii începură să urle:

— *Haut ihn zsamm den Saujud*![123]

Şerban se uita fascinat la graba aceea ciudată. Lângă el un bărbat cu ochi albaştri, reci ca gheaţa, spuse tăios, feroce:

— *Sos recht!*[124]

Alţii, dimprejurul lor, se uitară pe furiş la cel ce vorbise şi tăcură, ferindu-şi privirea de a lui; apoi se depărtară fără să spuie nimic. Şerban întrebă ce făcuse evreul. Nimeni nu ştia. Se depărtă, tulburat, în vreme ce mulţimea se risipea încet. Şerban nu-şi veni în fire multă vreme. I se părea că *el* a făcut ceva urât,

---

[123] Făceţi-1 praf pe porcul de jidan! *(germ., în dialect bavarez)*

[124] Aşa-i trebuie! *(germ.)*

ruşinos; nu-i venea să se uite în ochii nimănui. Avea un simțământ de murdărie, de păcat. Omul acela dus de braţe, repede-repede, nu se ştia încotro, era el. Dacă lucrurile stăteau aşa, puteau să-l ducă şi pe el, Şerban Romano, tot aşa, iute-iute, unde? Iar oamenii care-1 duceau – şi el poate că era în stare să ducă un om aşa, către un loc necunoscut, ca să-i facă un lucru necunoscut, dar îngrozitor... Cel mai groaznic şi scârbos lucru era fascinația, atracția tulbure şi bolnavă către ambele roluri. Cum închidea ochii, simțea că-i are împrejur şi că-1 duc de mâini urlând la el, sau că el ține de mână un om şi-l trage fără milă, vociferând la el cu ură. Se cutremura: nu, nu putea asista la asta! Nenorocită țară, nefericiți oameni cu sărăcia lor şi spaima şomajului şi crizei şi cu izbucnirile acestea de nebunie colectivă pe stradă, şi cu indivizi care aprobau cu glas de fost ofițer prusian, şi cu ceilalți care tăceau, plecau ochii şi se topeau prin mulțime... nu, nu putea asista la aşa ceva. Din ziua aceea nu se mai duse la seminarul lui Herbstblom. N-avea cu cine vorbi despre ce văzuse, într-o dimineață îi povesti bătrânului Van Knapen, maestrul lui de scrimă. Acesta, cu o figură trandafirie, mustață, sprâncene groase negre şi plete de artist aproape albe, avea ceva de italian, de director de circ, de artist boem. Vorbea româneşte:

— *Siguro, siguro che* e o mizerie. Mare dezastru, draga domnule Romano. Germania e o țară *infelice!* Ah, România! Dac-aş putea merge în România! Ce țară! Ce paradis! Tatăl meu a *costruito* Circul Sidoli, eu eram *tiner...* Ce *fericitate!* Ce pace!

— Când era asta, *lieber Meister?*

— În 1907! România *cosi felice! Fericitate!* Românii, aşa simpatici! Merg pe stradă. Doi domni. Al treilea domn salută şi merge mai departe. Aud primul domn: „Cine e, monşer?" „Dă-1 în p... m..., că nu ştiu!" He-he! Alta. „L-am prins, monşer, l-am bătut, *ma, ora, che fare?* L-am băgat în p... m...!" Ce oameni admirabili! Admirabilă țară, domnule Romano. Dar în 1907, toată Europa! Mergeam în Italia, fără *passeport*, cu câțiva napoleoni de aur în buzunar. Gata! *Schluss! Vorbei!* Luați floreta*. En garde!*

Şerban nu se simțea mai bine nici după asemenea convorbiri cu bătrânul fiu al constructorului Circului Sidoli. În zilele acelea îşi petrecea vremea la berărie cu prietenii săi Brederode şi Ulrich, care, ca oameni de familie bună, îl disprețuiau pe Adolf Hider şi găseau că nu e elegant, ci ordinar să bați evreii pe stradă. Dar,

într-o zi, Ulrich spuse:

— Şi, la urma urmei, sunt şi evrei de treabă. Uite, Horsti Frank are o bunică evreică şi, deşi e cam negru, este aproape ca unul de-ai noştri...

După acest acces de indulgenţă al lui Ulrich, Şerban Romano nu se mai duse nici la „Hopfenperle”.

Apoi, într-o zi cu cer sur şi căldură apăsătoare, când nu putuse sta mai mult de o jumătate de oră la bibliotecă în faţa *Carnetelor* lui Leonardo da Vinci, ieşi pe stradă şi nu mai putu face niciun pas, de înghesuială. Strivit între trupuri, aşteptă în murmurul îndepărtat şi înăbuşit al mulţimii. De unde venea zgomotul, căci doar nimeni nu vorbea? întindeau toţi gâtul şi încercau să vadă peste chipiele negre ale tinerilor din cordonul de pază. Un bătrân cu pantaloni scurţi de piele şi cu ochelari îşi ridicase pe umeri copilaşul cu zulufi blonzi, la un pas de Şerban. Deodată crescu dinspre Leopoldstrasse un vuiet gigantic de glasuri, care se umflă peste ce pot răbda nervii omeneşti, şi Şerban se trezi între zeci de mâini întinse, şi că urechile-i ţiuie, asurzite, şi că omul cu pantaloni scurţi şi-a ridicat copilul în sus, cu amândouă braţele, ca pe un dar, şi urlă ceva, desfigurat de un entuziasm care semăna a furie. Şerban zări printre mâinile ridicate cum trece Adolf Hitler, în picioare lângă şofer, în haină de ploaie şi cu capul gol. I se păru de o urâţenie stupidă şi revoltătoare pentru un om care e divinizat astfel de aderenţii săi, dar maşina trecu mai departe şi nu se mai văzu nimic. Mulţimea se risipi încet de tot, anevoie, cu mahmureala cenuşie de după un meci de fotbal.

În zilele de toamnă, când föhnul bătea uscat, aţâţător pentru nervi, Şerban Romano îşi petrecea vremea aproape numai în bibliotecă; dar marile tomuri in-folio ale *Carnetelor* lui Leonardo nu-i mai dădeau nicio satisfacţie. Leonardo reuşise; dar nu avea o reţetă care să poată fi aplicată fără efort; trebuia cuprins teritoriul imens al ştiinţelor şi integrat într-o formulă sau un sistem de formule care rămânea de descoperit. Cu creierii fierbând şi cu o curioasă nemulţumire în suflet – de parcă ştia ceva dar nu voia să-şi mărturisească lucrul acela, prea neplăcut, prea dureros – se ducea la seminar şi şedea în bancă posac şi tăcut. Heinz von Brederode susţinea lucrarea de seminar despre „Concepţia Abisului la Iacob Böhme”, Harnischfeger, albinosul, critica dintr-un punct de vedere estetic şi logic imanentist, iar deasupra lor trona Herbstblom, încântat, cu ochii mari şi bulbucaţi clipind de

satisfacție în fața acrobațiilor intelectuale ale studenților. Un grup de fete în costume tiroleze şi de flăcăi blonzi tunşi scurt pe tâmple şi la ceafa se amestecau în discuție numai când Herbstblom îi forța prin întrebări adresate nominal câte cuiva. Era grupul copiilor de oameni modeşti, sortiți să fie profesori de gimnaziu şi să moară în cel mai bun caz directori de şcoală, pe când Brederode, bogat şi de familie bună, şi Harnischfeger, deosebit de ascuțit la minte, aveau şanse la o carieră academică.

Şi tocmai din grupul acesta semianonim al tăcuților izbucni furtuna. Întâmplarea făcu s-o dezlănțuie Şerban.

Afară era o după-amiază sură, uscată, caldă, obositoare; zidurile caselor şi acoperişurile erau cenuşii, cerul era cenuşiu, aerul îmbâcsit din sala de seminar făcea să pară cenuşii fețele studenților aşezați în bănci. Harnischfeger, care ținuse un referat despre „logistica neopozitivistă, relațiile ei cu mistica, delimitările lor reciproce", se aşează rostind cuvintele:

— ... Şi în concluzie, sistemul lui Böhme nu oferă priză (*bietet keine Blässe)* cercetării logice; e un sistem închis, exterior şi eterogen logisticii şi deci perfect valabil... În sine.

Şi se aplecă jos de tot, ca să se uite de la o distanță de zece centimetri, la ce-şi notase în caiet. Şerban Romano, iritat de föhn şi de propria-i nemulțumire dureroasă care începuse să se învechească, asemenea unei boli cronice, întrebă cu glas tare:

— Relația sistemului cu realitatea, adică adevărul, nu ne interesează?

— Ce este realitatea? întrebă albinosul cu un glas voit modest, ca să scoată şi mai mult în evidență ironia superioară a întrebării.

Iar Heinz zâmbi, ca un mânuitor al floretei care se simte în siguranță îndărătul propriilor sale parade, şi ripostă:

— Ce este adevărul? întrebă el pe un glas şi mai subțirel, şi mai şters.

Atunci se produse o mare surpriză. Din „băncile tăcuților", cum li se spunea, se ridică un flăcău în nişte haine cam mici pentru ciolanele-i groase; avea nişte mâini mari şi roşii, un cap pătrat, cu ochi albaştri, curați, şi obraji trandafirii de om sănătos; era tuns scurt de tot, de-i rămăsese numai un fel de abur auriu pe tâmple şi pe ceafa roşie; un ciuf blond pe țeastă îi cădea pe frunte ca un colț de aur. Băiatul acesta pătrat şi sănătos spuse cu o simplitate cam greoaie, din care însă răbufnea un dispreț batjocoritor:

— Adevărul este reflectarea *(die Nachbildung)* realității în

gândirea noastră... reflectarea verificată prin practică... iar realitatea este materia infinită în spațiu şi timp, cuprinzând un număr infinit de fapte care pot fi cunoscute... toate.

Herbstblom rămase mut, cu ochii la el, apoi întrebă rece:

— De ce aduci aceste lucruri în discuție?

— Fiindcă mi s-a părut că colegii noştri, *unsere Kommilitonen,* nu ştiu ce e adevărul şi realitatea, răspunse celălalt cu o naivitate greoaie, dar prefăcută, care ascundea ironia celui care se simte mai tare.

Dar tocmai asta îl enervă pe Herbstblom: un student mai sigur pe ideile sale decât profesorul? Asta era intolerabil!

— Dumneata eşti un dogmatician: *Sie sind ein Dogmatiker*... un om al credinței oarbe, *ein Glaubensmensch...,* zise el, silindu-se să fie muşcător.

— Într-un seminar Bohme, termenul „dogmatism" capătă o savoare filosofică cu totul specială: e doar cuvințelul scump idealiştilor şi agnosticilor şi pe care ei îl aruncă împotriva materialiştilor, zise flăcăul cel blond cu mâneci prea scurte, din care ieşeau mâinile groase şi mari şi roşii; coborâse puțin pleoapele, de parcă recita un text.

— Dumneata eşti marxist? întrebă Herbstblom, cu un aer fin şi abil.

Flăcăul cu hainele prea mici zise, zâmbind şi uitându-se la cei dimprejurul său:

— E un titlu de cinste pe care mă străduiesc să-l merit... Cred că materialismul dialectic şi istoric e filosofia care rezolvă principalele probleme ale epocii.

Albinosul zâmbea superior şi ironic, cu aerul de-a fi mirosit ceva putred; Heinz înălța din umeri, încercând să se arate batjocoritor, dar se vedea că prezența unui marxist îi dădea o stare neplăcută de enervare. Îndeobşte, în tot seminarul, în atmosfera cenuşie a după-amiezii bântuite de fohn, se lăsase o tăcere apăsătoare şi încordată, în care răsună tropăitul aprobator al câtorva perechi de pantofi grei, cu talpa groasă. Herbstblom, Heinz şi albinosul tresăriră, se uitară unul la altul, apoi la ceilalți tineri din seminar; dar nu se putea şti cine aplaudase *more academico monacense*[125]*.* Fetele blonde sau pistruiate, naive sau

---

[125] După obiceiul universității münchene*ze (it.)*

frustrate, băieții blonzi şi rumeni sau bruni şi ciolănoşi, cu ochii cenuşii, se uitau cu un aer nevinovat la catedră şi la băncile în care şedeau cei doi copii minune ai seminarului. Herbstblom simți că momentul e delicat şi încercă să-l salveze mereu cu afectarea superiorității scârbite şi zeflemiste:

— Dacă domnul e marxist... asta nu ne priveşte pe noi; aici e un seminar de filosofie; să revenim la tema discuției...

— Tema discuției era „adevărul şi realitatea, dacă există şi în ce constau", zise rânjind flăcăul cu ciuf auriu şi cu obraji rotunzi, roşii.

Herbstblom păli şi răspunse răstit:

— Herr Wegener! Tema seminarului o dau eu, dacă-mi permiți! E vorba de „relațiile dintre logistică şi mistică şi delimitările lor reciproce"!

Wegener întoarse capul spre perete, cu un râs mut şi neprietenos. De aici încolo, seminarul decurse într-o atmosferă neplăcută şi toată lumea se bucură că ora a încetat; dar la urmă, Heinz von Brederode şi albinosul se uitară cu uimire pe urmele lui Şerban Romano, care ieşea din cenuşia, sumbra şi trista sală de seminar ținându-1 de braț pe Wegener şi vorbindu-i insistent. Apoi dădură din umeri: balcanicii ăştia sunt atât de ciudați!

Nu din ciudățenie îl luase de braț Şerban Romano pe căpățânosul, îndrăznețul şi inteligentul Wegener, ci dintr-o cumplită îngrijorare a ființei sale celei mai adânci. Simțea că pierde pământul de sub picioare şi se agăța de omul acesta pe care-l simțea ferm.

Caspar Wegener era fecior de maistru strungar la Uzinele „Rheinmetair, care fabricau motoare şi maşini grele la marginea oraşului semiitalienesc al prinților-electori. Bătrânul voia să facă din fiu-său *einen Intelligenten,* un intelectual; dar îl ținea cu mare greutate la universitate, unde Caspar învățase ştiințele fizico-matematice, filosofia şi economia politică fiindu-i obiectele secundare de studiu. Şerban Romano îl pofti la el, la pensiunea Bergmann, şi-l văzu cu oarecare tulburare cum taie cartofi cu cuțitul în farfurie. Dar Caspar Wegener, netulburat, ținând necioplit cuțitul şi tăind mai departe cartofi cu el, ridica ochii albaştri şi-l privea ferm, explicându-i:

— Ce spui tu despre organizarea cunoaşterii omeneşti, miroase a metafizică... în sensul pe care-1 dau marxiştii cuvântului metafizică... adică o construcție de idei statică, ruptă de mişcarea

dialectică a realității. Ce vrei să faci? O enciclopedie? Desigur că nu. Dar cum vrei să prinzi dezvoltarea permanentă a ştiinţelor, mişcarea înainte a cunoaşterii, printr-un corp de doctrină fix? Ştiința trebuie să fie în continuă dezvoltare, revizuire critică, lărgire sistematică – şi atunci? Cum vrei să strângi într-un corset de fier dezvoltarea asta măreaţă – *diese gewaltige Entwicklunt*. Nu poți decât să încerci s-o opreşti... şi ce va rămâne oprit pe loc va fi sistemul tău...

Coborî ochii albaştri şi nevinovați şi începu să-şi mănânce cartofii. Apoi se opri.

— Ai spus că eşti în căutarea a ceva ferm. Ferm, adică fix? *(Fest, das heisst starr?)* Aşa ceva nu există în realitate. Ferm, în sensul de unealtă de încredere, există: metoda dialectică marxistă şi materialismul istoric...

Wegener stătu câteva clipe cu furculița într-o mână şi cu cuțitul în cealaltă, ridicate combativ în aer, şi se uită cu ochii săi limpezi şi bulbucați ca ai unui copil mare, drept în ochii lui Şerban.

— Nu observi că acum, în veacul al douăzecilea, se petrece un fenomen social şi cultural care poate că nu-şi are pereche în istoria lumii? Nu-ți vorbesc de latura cea mai importantă a lui, mişcarea muncitorească revoluționară, ci de latura care ne priveşte pe noi, *Akademiker,* universitarii: şi anume, că există o învățătură care nu numai că integrează (prin metoda dialectică) toate ştiințele; dar cale integrează acestora şi etica şi estetica, şi că spre deosebire de marile sisteme ale idealismului german, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, această învățătură devine izvorul activității practice a nenumărați intelectuali revoluționari. Când s-a mai întâmplat asta? Au existat momente asemănătoare, poate. În perioada clasică grecească, mişcarea pitagoricienilor: Archytas, tiranul din Tarent, prietenul şi corespondentul lui Platon, îşi derivă activitatea politică din doctrina pitagoricienilor. Mai mult decât aceştia, stoicii au fost dascăli ai oamenilor politici: regii Spartei Agis şi Kleomenes, reformatorii, erau elevi ai stoicilor; adu-ți aminte ce spune Plutarh despre influența lui Sphairos Borysthenites, elevul lui Zenon din Kition, asupra lui Kleomenes: „învățătura stoicilor are, asupra firilor mari şi pătimaşe, ceva primejdios şi care le împinge spre cutezanță... Sphairos căută să înflăcăreze în Kleomenes iubirea de glorie." Caton din Utica, împăratul Marcus Aurelius sunt cei mai cunoscuți dintre miile de stoici care au avut în mâini puterea politică. Această mişcare s-a

topit în creştinism, care a fost o revoluţie socială şi politică în acelaşi timp cu una ideologică. Poate „filosofii” din veacul al XVIII-lea şi mai ales Rousseau au avut o influenţă asemănătoare asupra acţiunii oamenilor, etice şi politice. Dar niciuna din aceste mişcări nu se poate compara cu extinderea universală a marxismului şi cu caracterul său complet, care îmbrăţişează ştiinţele exacte, ştiinţele naturii, ştiinţele sociale, etica şi estetica. Şi mai ales, fiindcă asta mă interesează mai mult decât toate, etica. Acţiunea practică, cotidiană, atitudinea faţă de toate problemele pe care le pune confruntarea insului cu societatea şi cu istoria, sunt determinate, pentru marxişti, de filosofia lor. Şi astfel, numai astfel, s-au putut întâmpla în secolul nostru fapte care să arate fiinţa omenească ridicată la cele mai înalte potenţe ale sale. Politicienii stoici, filosofii creştini, reformatorii din Renaştere, luterani sau hughenoţi, revoluţionarii francezi nu sunt decât mici curente faţă de imensul fluviu al oamenilor care, adesea recunoscuţi, risipiţi cu miile şi sutele de mii în toate ţările pământului, conduc mişcările revoluţionare în era noastră, era revoluţiilor proletare. Urmă o tăcere. Mâncau faţă în faţă, la o măsuţă din camera de student a lui Şerban. Şerban turnă vin în pahare. Apoi spuse în silă:

— Da... dar asta implică activitatea revoluţionară...

Caspar Wegener se uită la el pe sub sprâncene şi zise:

— Ai o avere mare?

Această întrebare directă era cu atât mai neplăcută, cu cât avea aerul să lege repulsia teoretică a lui Şerban de situaţia sa financiară, şi nu i se putea răspunde simplu şi tăios cu un argument clar, care să arate că între una şi cealaltă nu există legătură. Şi... nu exista oare o legătură?

Dar Şerban Romano goni gândul acesta, schimbă vorba. Numai că feciorul maistrului de la „Rheinmetal” se agăţase cu încăpăţânare de o idee.

— Pentru un gânditor, situaţia sa în relaţiile de producţie poate să nu fie determinantă; gândirea îl poate rupe din prejudecăţile de clasă.

Şi-i zâmbi încurajator lui Şerban.

Dar acesta întoarse ochii şi se duse să mai ia nişte vin.

Nu se putea împăca nici cu Caspar Wegener. Omul i-ar fi plăcut: era curajos, inteligent, blajin în împrejurările mărunte ale vieţii, şi ştia enorm de multe lucruri, asupra cărora gândise mult,

din ştiinţele fizico-matematice. Dar pe Şerban îl speria consecvenţa necruţătoare a marxismului. Dacă-i acceptai epistemologia, sau, cum spuneau marxiştii, gnoseologia, trebuia să mergi până la capăt, să accepţi teoria societăţii, morala, teoria şi tactica revoluţionară. „Mie-mi trebuie filosofie, nu luptă politică!" îşi spunea Şerban, cu simţământul neplăcut (mai ales pentru un om care tinde să gândească clar) că nu-şi spune tot.

Ultima lor întâlnire avu loc într-o seară, târziu, în seminarul de filosofie, unde nu mai era nimeni. Plecară împreună, uşa cu dispozitiv automat se închise în urma lor şi străbătură lungile coridoare răsunătoare şi singuratice pardosite cu mozaic de marmură. Se opriră o clipă în faţa scării celei mari, unde o copie de bronz a *Lăncierului* lui Polyclet veghea cu lancea pe umărul musculos, lângă o placă de marmură pe care erau înşirate numele tuturor studenţilor şi dascălilor acelei universităţi căzuţi în război – din 1914 până în 1918 – şi erau multe nume. Cupola sălii centrale plutea undeva sus, deasupra capetelor lor, într-un hău de umbră vânătă. În faţa lor cobora scara, ca o cascadă de piatră, tot spre umbră. Porniră încet, de parcă ar fi coborât în gol. Nu vorbeau; Şerban n-avea ce să spună, iar Wegener devenise din ce în ce mai taciturn în zilele din urmă. Cum umblau ei pe coridorul luminat doar din loc în loc de lămpi de perete, Wegener spuse deodată, iară legătură cu nimic:

— Ca să fii un om adevărat, *ein echter Kerl,* în vremea asta, nu poţi să fii decât comunist, să te identifici cu sensul istoriei. Orice altceva este numai viaţă pe jumătate. *Alles andere ist Halbleben.*

Şerban tuşi încurcat, stingherit, nemulţumit şi nu spuse nimic. Ieşiră. Caspar Wegener se opri pe trotuar şi se-ntoarse spre Şerban. Se vedea că e tulburat, că vrea să-i spună ceva însemnat şi grav, poate neplăcut, poate dureros. Dar nu avu vreme. Un grup de tineri, care umbla încet pe trotuar în faţa porţii, se opri, şi unul zise:

— Uite-1. *Da ist er.*

Deodată Şerban se trezi înconjurat de câţiva găligani cu impermeabile de cauciuc negre şi cu pălărie cu borurile trase în jos. Îl recunoscu într-o clipă pe Ulrich, aristocraticul prieten ai lui Heinz Brederode. Împrejur, trecătorii mergeau înainte, fără să observe nimic, fără să se oprească; automobilele alunecau pe lângă ei; trecură două camioane pline cu oameni. Îşi dădea seama de toate astea ca în vis; ce voiau tinerii ăştia? N-aveau nimic cu el.

Unul făcu un pas înainte şi-l întrebă pe Caspar Wegener cu un ton de răutate glacială, de ferocitate rece, care-1 făcu pe Şerban să se cutremure:

— *Na, sag, du: wie ist es mit der Revolution*?[126]

Caspar Wegener, în hăinuța prea scurtă, cu mâneci prea scurte, cu capul mare, rumen în obraji şi cu ochi albaştri strălucitori sub ciuful blond, era spătos, cu umeri grei, şi stătea cu mâinile puțin depărtate de corp. Răspunse calm, fără să ridice glasul, dar foarte ferm:

— *Ganzgut ist es mit der Revolution*![127]

— *Du Schweinehund, dreckiger*[128]*,* gemu celălalt, întinzându-i din răsputeri un pumn în obraz.

Wegener se lăsă într-o parte, ferindu-se, şi-l lovi în piept pe celălalt, facându-1 să se clatine sub izbitura care bufni surd. Ulrich scoase din buzunar un baston de cauciuc şi răcni înfundat:

— *Hautihn zusammen!*[129]

Într-o clipă se zăriră mai multe brațe întinse cu bastoane de cauciuc în pumni şi se auziră izbituri în plin, în carne. Era un morman de oameni pe Wegener.

Şerban Romano fusese îmbrâncit cât colo, cu un cot în stomac, şi stătea şi se uita, înmărmurit. „Sări, nu-1 lăsa!" răcni cineva pe româneşte (nu era nimeni; i se păruse), dar o inerție ciudată îl opri. Se dădu un pas îndărăt. Nu voia asta. Voia să sară să-l apere. Dar nu sări. Se mai dădu un pas îndărăt, apoi se întoarse şi începu să se îndepărteze repede, fără să se gândească. Îndărăt auzea strigăte, tropăit de paşi, şi deodată Caspar trecu pe lângă el ca fulgerul, cu o dâră lată de sânge pe tâmplă, pe obraz, pe gât. În lumina felinarelor, sângele părea negru; numai o dată sclipi rubiniu, dar în secunda următoare Wegener era departe. Alt tropot; agresorii trecură şi ei pe lângă Şerban, gâfâind şi înjurând în dialect bavarez. Unul din camioanele pline de oameni – poate nu era unul din cele care trecuseră, ci altul – se opri lângă trotuar, şi oameni – siluete negre, nedesluşite în noapte – săriră jos pe trotuar. Într-o clipită se făcu un ghem de trupuri din care

---

126 Ei, spune: cum e cu revoluția? *(germ.)*

127 E destul de bine cu revoluția! *(germ.)*

128 Porc de câine, împuțit *(germ.)*

129 Faceți-1 praf! *(germ.)*

izbucniră îndată şi trecură pe lângă el, alergând de data asta îndărăt, fără pălării, şi unul cu impermeabilul sfâşiat, agresorii lui Wegener – nu toţi, căci ghemul de oameni se frământa mereu pe trotuar. Săriră în galop după fugari nişte bărbaţi cu hainele întunecate, şepcile de piele şi bocancii grei ai muncitorului de la „BMW" sau „Rheinmetall": voiau să-i prindă pe bătăuşi şi înjurau râzând furioşi.

Şerban şovăi, apoi se întoarse şi coti după primul colţ, repede, de parcă şi el ar fi fost urmărit. „Asta e. În fond n-am nimic comun cu el..." îşi zise Şerban. „Era singur contra şapte-opt", îi spusese cineva dinăuntru, şi la asta nu mai avu ce răspunde, ci goni mai departe pe străzi, ca un bezmetic, bolnav de ruşine.

Nu, nu mai putea sta aici. Trebuia să fugă, să fugă, să uite, să şteargă...

A doua zi, îşi făcea bagajele. Avea bilet pentru aceeaşi noapte, împacheta ultimele lucruri când doamna Bergmann bătu în uşă şi-i spuse că-1 caută un domn. Şi până să apuce Şerban să întrebe cine e, Niţă Ghiţă îşi făcu loc pe lângă bătrână şi intră fără un cuvânt. Şerban, fără veston, în genunchi lângă un geamantan deschis, îl privi cu uimire. Niţă Ghiţă era mai slab şi mai pământiu cade obicei, cu ochi şi mai duşi în fundul capului. Se aşează la masă şi se uită peste umăr la doamna Bergmann, aşa de mohorât şi de brutal, încât bătrâna dispăru, închizând cu grijă uşa.

— Pleci? întrebă Niţă Ghiţă.

— Da, plec.

Urmă o tăcere. Şerban strângea curelele valizei. Niţă Ghiţă începu să tuşească anevoie, o tuse uscată, enervantă. Apoi se aplecă peste masă, cu coatele pe ea, şi se uită la Şerban:

— Dacă pleci în Apus, rămâi acolo?

— Nu plec în Apus; mă întorc la Bucureşti, zise rece Şerban Romano.

Niţă Ghiţă se uită lung la el şi zâmbi. Ochii negri şi lucioşi îi erau greu de suportat, iar zâmbetul stingherit de om care nu ştie să râdă îi făcu rău lui Şerban.

— Acolo ai să găseşti pe Fănică Niculescu. Să te duci la el, zise Niţă Ghiţă. Să ştii că nu sunt supărat pe dumneata. Eşti tânăr şi îl cauţi pe Dumnezeu. Îl vei găsi, la *noi,* printre *noi.*

— Domnule Ghiţă, nu mai vorbi aşa, că-mi faci oroare! zise Şerban şi se ridică din genunchi să ia alt geamantan de pe dulap.

— Printre noi vei găsi o trăire autentică, o etică nouă, etica sacrificiului şi-a eroismului, o etică românească fundamentală pe o metafizică românească. Du-te şi vorbeşte cu profesorul!

Spunea „rromânească", ca într-o pagină de Caragiale. Dar Niță Ghiță îl ignora şi-l disprețuia pe Caragiale, pe care-1 socotea „străin de neam" şi a cărui zeflemea îi producea o stare de nesiguranță şi de iritare nervoasă.

— Dar ce legătură are profesorul cu dumneavoastră? întrebă Şerban.

— Du-te şi vorbeşte cu el! El îți va da răspuns la ceea ce cauți! zise Niță Ghiță cu o convingere, o tărie, o atât de evidentă sinceritate, încât Şerban Romano rămase o clipă izbit de tonul lui. Se gândi fulgerător: „Profesorul m-a ascultat, mi-a ridicat obiecții, a comentat ce spuneam, a comentat ce spuneau alții, dar n-a spus niciodată *nimica* de la el, nimica *al lui.* Mai rămâneau două adevăruri fundamentale pe care nu mi le-a spus!

Niță Ghiță tuşea iar, greu, chinuit. După ce-i trecu accesul, zise:

— Acasă ai să găseşti oameni străluciți printre noi, filosofi, teologi, sociologi; o să te convingi că neamul nostru va naşte în curând marele lui adevăr.

— Adevărul nu e o chestiune națională, oftă Şerban Romano, căruia i se făcuse lehamite. Adevărul e o chestiune universală!

— Nu! Nouă ne trebuie un adevăr al nostru, şi numai al nostru, țipă Niță Ghiță. Religia *noastră,* ortodoxia românească, metafizica *noastră* românească, statul nostru *românesc,* curățat de corupția parlamentară şi de jidani – asta-i adevărul pe care-1 va naşte în dureri şi cu sânge neamul, în anii ăştia! Aşa cum nemții şi-l nasc pe-al lor şi italienii şi l-au născut pe-al lor!

Şerban care la penultima frază strigase: „E mic adevărul asta! Adevărul e pentru toată omenirea, ori nu e!", rămase o clipă tăcut, după ce vorbise Niță Ghiță de nemți. Apoi zise:

— Vasăzică... şi la noi? Sunteți mulți?

— Suntem ca aluatul în pâine, zise Niță Ghiță. De la an la an, tot mai mulți. Şi tu ai să fii.

Şerban Romano nu răspunse nimic. Îl lăsă să vorbească netulburat. O chemă pe Frau Bergmann ca să-i plătească nota, trimise o fată de serviciu a pensiunii după un taxi. Niță Ghiță asista la toate astea. În cele din urmă zise:

— Eşti un ciocoiaş îngâmfat şi ridicol... dar eu te iubesc. Numai

că, ia seama, dacă nu vei fi demn de iubirea mea, ai să mori.

— De ce să mor? întrebă Şerban Romano.

— De mâna mea ai să mori! De pistol sau de cuţit! Noi suntem oameni de consecvenţă absolută. Ori meriţi să te iubim, ori meriţi să te urâm. Nu cunoaştem sentimente lâncede, mediocre... Fii demn de dragostea noastră.

Şerban, cu mâna pe clanţă, simţea că-i vine rău. O greaţă fizică. Trebuia să plece, lăsându-1 acolo pe omul care-i producea acea senzaţie. Niţă Ghiţă, fără să se mişte din colţul unde stătea, cu mâinile în buzunare, zise:

— Eşti plin de bani. Lasă-mi o sută-două de mărci. Nu vezi că crăp de foame?

Şerban n-avea şi-l cuprinse o jenă cumplită la gândul că Niţă Ghiţă o să creadă că n-a vrut să-i dea. Începu să se scuze, să explice. Niţă Ghiţă zâmbi amar:

— Poate că nu minţi... Nu face nimic... Dacă mor eu, o să fie alţii zece în loc... N-ai să scapi de alegere! Să nu crezi că poţi fugi!

Şerban telefonă după un taxi, îmbrăcă valizele şi plecă pe scară în jos – pe scara unde nu mai erau şomeri în aşteptare. Sus rămăsese Niţă Ghiţă care-i spusese: „N-ai să scapi de alegere! Să nu crezi că poţi fugi!" Iar jos, undeva în oraş, zăcea în pat, rănit, poate mort, Caspar 'Wegener, care-i spusese: *Alles andere isthalbleben... „*Să te identifici cu sensul istoriei."

Şoferul îl întrebă a treia oară la care gară vrea să meargă.

— La gara principală! zise Şerban şi recăzu în frământarea sa. Îl părăsise pe un om în primejdie. Fugise. „Dar pentru Dumnezeu, n-am nici în clin nici în mânecă cu el!" – „L-ai părăsit, ai fugit, laşule!"

Maşina oprise la întretăierea cu Konigstrasse, pe care se mişca o masă de foc. Oameni cu făclii. Păreau să fie zeci de mii, sute de mii poate, oameni oarecare, în haine oarecare, mai mult ponosite, iar ei mai mult subalimentaţi, mergeau înainte, cu pancarte, cu steaguri roşii, cu făclii pâlpâitoare, cu un zgomot de cutremur de pământ. În mijlocul masei, ca nişte insule, camioane pline cu oameni, acoperite de steaguri roşii, se mişcau şi ele încet înainte, purtate de fluviul negru cu spumă de foc.

Şerban stătea şi se uita pierdut; uitase de sine, de tot. Şoferul întoarse maşina şi începu să caute o stradă pe unde să ocolească manifestaţia; dar nu izbuti decât după o oră de drumuri, opriri, ocoluri, noi opriri. Trenul plecase. Şerban şezu în restaurantul

gării până dimineața şi se urcă în următorul tren spre Viena.

În compartimentul gol, şedea singur. Era cald, vagonul era supraîncălzit. Lui Şerban Romano îi curgea sudoarea de pe tâmple. Aprindea o ţigară de foi după alta şi simţea cum se îmbâcseşte de tutun, cum i se îneacă respiraţia. Se întreba, uitându-se în gol pe fereastră: „De ce nu l-am ajutat? De ce n-am sărit să-l apăr pe Wegener? Sunt un laş? Trebuia să sar. El era singur. Trebuia să-l apăr. Sunt un laş? Sunt laş? Mă simţeam om de onoare. Nu, sunt fricos. Sunt laş!

Il y a peu de lâches qui connaissent toute leur lâcheté[130]Îşi strânse haina pe el. Îi era frig. Avea picioarele reci, mâinile reci, se simţea îmbâcsit, otrăvit, bolnav. Tutunul, fără îndoială Tac-tac, tac-tac... „Sunt un laş?”

IV

După ultima întâlnire cu Niţă Ghiţă, Şerban Romano nu mai putu pleca spre o patrie idilică, asemănătoare cu după-amiaza aurie, caldă, plină de mângâietoare şi blândă dulceaţă, când se dusese la profesorul Niculescu. Acolo, în împrejurări necunoscute, în întunericul anonimităţii, prietenii şi oamenii lui Niţă Ghiţă pregăteau, după priceperea şi felul lor, „marele adevăr românesc”, despre care nu ştia cum va fi, dar presimţea cu inima strânsă că nu va fi nici raţional, nici universal. Iar dincoace, oamenii cumsecade, galeriile pline cu tablouri de maeştri, vechile şi fastuoasele biserici şi palate baroce şi copiile monumentelor din Italia ce-ţi răsăreau la toate răspântiile sub un cer primăvăratic, îi erau stricate şi întunecate, erau doar un decor în care se juca o dramă cenuşie şi la care te apuca de la primele scene o spaimă nelămurită. Şi erau decorul laşităţii lui – de o clipă, dar într-o clipă se poate foarte bine pierde onoarea.

Astfel că nici câmpiile cu grâne ale Ungariei, nici Carpaţii văzuţi pe fereastra vagonului nu-1 făcură să se bucure că se-ntoarce în ţară. În Bucureşti stătu retras, fără să se ducă pe la profesor, ci închis în casă şi citind ultimele lucrări (foarte puţine) care încercau să integreze într-o sinteză unică materialul stufos şi

---

[130] Sunt puţini laşi care îşi dau seama de întreaga lor laşitate. *(fr.)*

uriaş al ştiinţelor matematice, aşa cum sunt ele în veacul nostru. Dar nu mai avea atâta curaj. Din când în când, cu capul fierbând, cu ochii obosiţi, ieşea din casă împins de o tainică nelinişte, şi începea să se plimbe în neştire pe străzi. Se întâlnea uneori cu vreun cunoscut şi făcea tot ce putea ca să evite orice oprire, orice discuţie, orice apropiere. Scrise în vremea aceea un studiu care apăru într-o revistă de filosofie la Halle, *Noul scepticism în gândirea contemporană,* şi lucrarea se bucură de recenzii favorabile în Germania ca şi la Bucureşti.

Într-o zi de la sfârşitul verii, Şerban Romano, într-un costum de şantung cenuşiu foarte deschis, aproape alb şi cu o cravată-fluture albastru pal cu picăţele albe, se plimba cu mâinile la spate pe stradă, dar faţa morocănoasă, sprâncenele încruntate, privirea concentrată îi erau în mare nepotrivire cu îmbrăcămintea. Umbla gândindu-se încordat şi ameninţat de tristeţe şi de acea spaimă nedesluşită care-1 pândea de la sfârşitul verii.

În clipa când zicea: „Nu se poate! Trebuie să găsesc o soluţie! Nu pot crede că n-am să descopăr ceea ce caut, e imposibil să mă dau bătut", şi când din pricina vioiciunii dezbaterii sale lăuntrice se vedea pe el deodată hotărâre şi curaj, doamna Valentina Scarlat apăru de după primul colţ şi veni spre el. Era palidă, arăta prost, nu era îmbrăcată deosebit de bine. Umbla cu un aer morocănos şi rece. Când se uită la el şi-l recunoscu de la zece paşi, făcu ochii mari, deschise gura şi se opri. Apoi se lumină la faţă şi-l primi zâmbind şi cu braţele deschise, într-o mişcare de care nu-şi da seama că e exagerat şi nepotrivit de călduroasă faţă de un om pe care l-ai văzut numai o dată în viaţă, vreme de două ceasuri. Şerban se înclină politicos şi râse cam stânjenit, amintindu-şi în ce hal era atunci. Dar doamna Scarlat se oprise, îl întreba ce mai face, când s-a întors în ţară, de ce nu-1 vede nimeni nicăieri, ce face acuma, dacă are vreun scop anumit sau vreo obligaţie în clipa asta, şi încheie prin a-i lua braţul.

— Plimbă-mă, te rog, la Şosea, fiindcă sunt obosită şi pesimistă, iar dumneata ai atâta viaţă, atâta curaj, atâta încredere în viitor... Eşti foarte deosebit de oamenii cu care am eu de-a face de obicei... Ştii?

Şi se uită la el de jos în sus, cu admiraţie şi într-un fel pierdut, cu ochii ei străvezii care aveau o căutătură atât de directă, de parcă stabileau o intimitate, un contact mai apropiat decât lăsau să se înţeleagă cuvintele.

Se plimbară până departe pe sub teii Şoselei Kisseleff. Apoi (se înserase de-a binelea), doamna Scarlat dădu deodată din cap şi spuse:

— Să-i ia naiba pe toţi! Hai să mâncăm aici!

Treceau pe lângă „Chateaubriand", unul din restaurantele elegante de la Şosea. Doamna Scarlat râse la Şerban:

— Dar promite-mi că nu bei prea mult.

Era atât de încântată de el, se vedea că-i făcuse o asemenea impresie de tinereţe, de voioşie, de spirit, de fantezie, încât Şerban Romano, care până mai adineauri era cu inima strânsă de presimţirea întunecată a unei lumi pe care n-o va putea învinge uşor, a unei încercări mari care s-ar putea să dea greş, totuşi primi să-şi joace rolul.

Peste un ceas, ameţiţi amândoi, simţeau că se cunosc dintotdeauna.

— Ce-ai făcut până acuma? Unde erai? De ce nu ne-am cunoscut mai demult? îi spunea râzând Valentina Scarlat.

Pe urmă îi vorbi de oamenii plicticoşi printre care trăia, sedentară, cu bridge şi cafele, cu conversaţii adormitoare...

— Nici nu ştii cât te invidiam când te vedeam cu pansamentele pe obraz. Aş fi vrut să fiu şi eu băiat, şi să pot face sporturi mai violente, să mă îmbăt, să mă bat! spuse ea cu pasiune, scuturându-şi copilăreşte buclele platinate. Şi în schimb, sunt o cucoană măritată, cu un soţ serios, cu prieteni serioşi, cu mese la care vin oameni serioşi, cucoane serioase care îşi aduc uneori şi copiii – iar copiii sunt câteodată de vârsta mea! E înnebunitor!

Se opri, privindu-1 cu o bănuială prefăcută şi cochetă.

— Dar... poate şi dumneata eşti serios?

— A... da... adică nu: nu sunt serios deloc, ha! Cum să fiu serios – doar mai am până la patruzeci de ani! N-am nici treizeci!

— Câţi ani ai, exact?

— Douăzeci şi nouă!

— Eu am douăzeci şi trei, spuse ea cu o gravitate şi tristeţe iarăşi copilăreşti. Şi simt cum îmbătrânesc pe zi ce trece... De altfel, şi par mai bătrână... Ţi-am spus: sunt o cucoană serioasă...

Şerban râdea.

— Râzi de mine... nu-i frumos. Mai ales că eşti inteligenţii o reputaţie de savant, cel puţin la oamenii care... pe care i-am întreb... adică, vreau să spun, la oamenii care mi-au vorbit de dumneata, zise ea încurcându-se şi uitându-se drept în ochii lui

ca să-şi ascundă timiditatea. Iar eu – zise ea şi zâmbi fermecător – eu sunt cam proastă... Cel puţin aşa se spune...

După un şir lung de întâlniri, de plimbări, de mese împreună în locuri din ce în ce mai discrete, deveniră amanţi. Înainte de asta, când ştiau amândoi ce are să urmeze, Valentina spusese:

— Ştii că e foarte rău ce facem?

El nu răspunsese nimic. Ştia, sincer şi adânc şi adevărat, că e rău ce fac. Dar văzându-1 că tace, Valentina adăugase grăbită:

— Lasă, să nu ne gândim la asta!

Şi vorbise repede-repede, despre altceva, mult, până-1 făcu să uite.

Într-o zi, la el acasă, ea stătea cu capul pe umărul lui Şerban şi trăgea plapuma peste amândoi, căci se făcea toamnă şi începea să fie frig, mai ales în casa mare şi rece cu odăi prea înalte. Şoptea, cu răsuflarea fierbinte şi parfumată:

— Câteodată îmi aduc aminte cum m-am purtat în prima seară şi mi se face ruşine..., dar nu-mi pare rău...

Şi-l muşca uşurel de umăr.

— Eram înnebunită... din ziua aceea la München, când m-ai luat de braţ..., ţi-aduci aminte cum?

— Nu, spunea Şerban, fericit şi obosit.

— Îţi petrecuseşi braţul pe sub al meu şi mă ţineai de mână... şi mă strângeai la tine... de parcă n-ar mai fi fost nimeni pe lume, nici bărbatul meu, nici Gigi Lecca, nici nimic, decât numai noi doi...

— Adam si Eva, murmură Şerban zâmbind.

— Ah. Mi-e frică să nu te plictiseşti de mine prea curând.

— Nu mă plictisesc, spunea laconic şi superior Şerban, a cărui iubire-de-sine era plăcut gâdilată.

— Dar dacă te plictiseşti, să-mi spui, auzi? Promite-mi că-mi spui.

— Bine, am să-ţi spun.

Şi o luă în braţe ca s-o sărute.

Altă dată, Valentina îi spuse:

— Credeam la început c-o să ne întâlnim de două-trei ori, şi gata. Dar acum, ştii? Mi-e din ce în ce mai dor de tine, când nu suntem împreună... Ţin la tine din ce în ce mai mult: nu sunt independentă, nu sunt eu însămi, sunt sclava ta.

Sau altă dată:

— Ascultă, tu ştii că mă gândesc câteodată cum ar fi dacă nu

ne-am mai întâlni, şi nu pot să-mi imaginez. E ca moartea: nu-mi pot imagina ce urmează după aceea.

Asemenea vorbe îl înnebuniseră pe Şerban. În iarnă, i se întâmplă odată să-şi spună: „Uite, aici, o certitudine". Ştia că nu ajunge, că o certitudine la nivelul sentimentelor nu compensează una la nivelul cunoaşterii. Dar nu-şi pierdea nădejdea s-o câştige şi pe aceea.

Iar pe Valentina Scarlat o iubea. Era prima (şi nu ştia, n-avea cum să ştie că şi ultima) lui dragoste adevărată. Nu iubise până atunci. Acuma patima trupească, împreună cu simțământul că şi ea îl iubeşte, că se poate întemeia şi încrede în dragostea ei, îl făceau să nu mai ştie de nimic pe lume. Nu se mai ocupa de nimic, îşi pierdea vremea cu lecturi uşoare, vizite pe la prieteni, spectacole, concerte – până la următoarea întâlnire cu Valentina.

Îi propusese divorțul de domnul Scarlat, despre care aflase de la ea că e plicticos şi nu-1 mai interesează dragostea sub nicio formă din al doilea an al căsătoriei cu Valentina şi că încă de la început fusese de o inferioritate penibilă în anumite privințe, după ce-n tinerețe îşi sleise puterile la Paris. Dar Valentina şovăia în fața scandalului. Avea şi un copil din primul an al căsătoriei, un băiat.

— Câteodată îmi vine să râd de mine! Am eu fason de mamă de familie? spunea ea.

Totuşi, deocamdată amânase ideea divorțului. Şi, din lună în lună, Şerban nu observa cum întâlnirile cu ea devin mai mult decât o nevoie: o parte firească şi partea importantă din viața lui, ci zilele şi săptămânile i se axează pe faptul că se va întâlni sau nu cu Valentina.

În vremea asta nu mai prea lucră, nu mai făcu niciun pas înainte în ideile şi raționamentele care-1 preocupau mai înainte. La un post, la o afacere, la o activitate oarecare în industrie sau în altă parte, lucru curios, nici nu se gândi. De altfel, avea destul de la moşie şi acțiunile de petrol moştenite de la taică-său. În schimb, ieşi în lume, unde se arătă, deşi era atât de tânăr, un *causeur* plăcut şi instruit, cu delicioase izbucniri de fantezie când băuse un pahar mai mult.

— S-a schimbat în bine, spunea Titel Negruzzi. Când e

enpointede vin[131] e şarmant! Şi are perfectă dreptate că nu suportă să i se vorbească de politică, de criză, de Mussolini, de Hitler, de război şi alte asemenea. Trebuie să fim mereu obsedaţi de chestiile astea? N-avem surse ca să facem conversaţie şi pe alte teme? Nu se poate discuta literatură, artă, voiajuri? Uite, chiar Şerban dovedeşte că da; are dreptate, are perfectă dreptate; eu îl aprob şi-l susţin şi-l imit, şi ar trebui să se ajungă să nu se mai puie pe tapet, într-un salon *bine,* politica, criza, războiul, chestiunea agrară sau grevele. Întâi de toate, nici nu e elegant. E sordid. Vă spun eu: Şerban are dreptate; el totdeauna a fost mai inteligent şi mai serios ca voi toţi.

V

În ultima vreme, Şerban Romano izbutise mai bine ca până atunci să ignore întâmplările politice şi sociale care agitau ţara, paralel cu cele ce ţineau Europa capitalistă în neîncetatele convulsiuni ale unei boli crâncene şi poate mortale. La început, o făcea cu inima strânsă şi cu un simţământ de vinovăţie; apoi, cu o falsă veselie, nervoasă şi nesigură. Acuma, parcă i se liniştea conştiinţa, treptat. Se liniştea conştiinţa – sau adormea?

Era o zi de februarie, când se trezi şi sună pe Vasile, feciorul, să tragă perdelele şi să facă focul în soba cea înaltă şi demodată ale cărei plăci de faianţă erau decorate cu frunze, flori şi Cupidoni cu aripioare, arc şi săgeată. Pe când trebăluia prin cameră, Şerban auzi un zgomot ciudat: îşi dădu seama că nu încetează şi că-l auzise şi prin somn, că visase ciudat, nu-şi mai aducea aminte ce, ceva în care sunetul acela juca un rol hotărâtor.

— Ce se aude, Vasile? întrebă el.

— Sirena, conaşule. Azi-dimineaţă au intrat în grevă; azi-dimineaţă la opt; şi de-atunci se-aude mereu... Mereu o sună.

Cine intrase în grevă, unde, Şerban Romano nu ştia. Dar nu voia să ştie. De aceea, nu întrebă nimic şi începu să-şi facă toaleta. Pe fereastră se vedea un cer de plumb, acoperişurile şi străzile erau fără zăpadă, dar totul înţepenise sub ger. Şi sirena suna mereu. Avea o încăpăţânare cumplită; urletul ei monstruos

---

[131] Puţin afumat *(fr.)*

şi neomenos era de nesuferit. Toată ziua, Şerban nu izbuti să facă nimic, să se gândească la nimic, scos din fire de perseverența acelui vaier metalic. Cum să stai şi să faci ceva, cum să te gândeşti la ceva, dacă ai alături, în odaie, sau afară pe trotuar, o ființă care suferă şi geme înfiorător? Căci urletul sirenei era un urlet de suferință, era dureros şi poruncitor, şi intra prin ferestrele închise, creştea când ieşeai pe stradă, şi pătrundea, stins, în cele mai depărtate şi izolate odăi ale caselor prin care se duse în ziua aceea Şerban. Şi peste tot se vorbea de acelaşi lucru: greva. Şerban părea schimbat, palid, nervos, se retrăgea în câte un colț cu o carte, sau trecea în odaia de alături, unde se făcea muzică, sau murmura ceva vag, îşi lua paltonul din anticameră şi pleca. Pe stradă, oamenii zgribuliți ridicau capul şi priveau în gol. Aici, răcnetul supraomenesc care umplea văzduhul şi orizontul stăpânea totul. Şerban îşi ridica gulerul de vidră şi se grăbea, cu mâinile în buzunare, la alți cunoscuți. Şi acolo se vorbea de acelaşi lucru: greva. Şerban asculta, mut, crispat. Unchiu-său de-al doilea, Şerban Lascari, bătrânul cu bărbuță şi cu zâmbetul fin de contrabandist grec, avea un musafir împresurat de toată lumea: un membru al cabinetului. Era un bărbat chel, spătos şi gras, domnul Vasilescu-Râmnic, om cu o voce puternică şi cu un râs grosolan.

— Pare optimist, zise Cezar Lascari, fiul bătrânului Şerbănică, şi-şi puse monoclul în orbită ca să-l studieze pe ministru cape un animal ciudat.

Tatăl lui Cezar, cu mâinile încrucişate pe burtica-i rotundă, dădu din umeri:

—*Eh! C'est son métier*[132], să pară optimist... Şi Kerenski a părut optimist, până în ultima zi...

Ministrul se apropie de cei doi Lascari. Bătrânul îl întrebă cu o politețe plină de superioritate:

— Ei, Excelență, pe unde scoateți cămaşa?

Erau vădite dezaprobarea şi disprețul lui Şerban Lascari. Ministrul râse gros, ca şi cum ar fi fost într-adevăr normal să fie întrebat pe acest ton. Şi era, într-adevăr, normal. Asta era casa cea mare şi pompoasă din strada Culmea Veche, unde trăise zeci de ani tatăl lui Şerban, vestitul Lascăr Lascari, şi unde de atâtea

---

[132] Asta-i meseria lui *(fr.)*

ori se întâlniseră membrii „Ocultei” şi toate mărimile politice din ultimii cincizeci-şaizeci de ani, una din puţinele case în care membrii Casei Regale veneau uneori în vizită şi o casă unde erai aproape sigur că întâlneşti pe unul din ambasadorii marilor puteri pe lângă Statul Român. Stăpânul casei putea să-i dea şi o pereche de palme domnului Vasilescu-Râmnic, şi acesta ar fi exclamat, râzând gras şi binedispus: „Ce eşti aşa trist, coane Şerbane?” Fiul stăpânului casei, tânărul codirector al Băncii „Europa” – Societate Anonimă Română (numită „societate” fiindcă aparţinea unei singure persoane, „anonimă” fiindcă persoana era sir Henry Deterding, al cărui nume nu se rostea niciodată, şi „română” din pricină că sir Henry, făcut cavaler de regele Angliei, era olandez), îl întrebă pe ministru cu mâinile în buzunare şi monoclul sub sprânceană:

— Cât credeţi c-o să mai staţi la guvern?

— Cât? Ei, asta-i bună! Cum „cât”? Un secol, dragul meu. Un secol.

Cezar Lascari tăcu, zâmbind sceptic şi ironic. Ministrul îl luă de cot şi-l trase la o parte:

— Ce... ştii ceva? întrebă el, stăpânindu-şi neliniştea...

— Ştiu c-o să torpilaţi negocierea împrumutului dacă toleraţi asemenea chestii... Ce crezi, ce efect face greva asta la Londra?

— Ei, parcă ei n-ar avea greve de zece ori mai mari! Toata vremea au greve! spuse ministrul, fără ca privirea-i neliniştită să se fixeze nicăieri.

— Da, dar ei nu sunt la frontiera Rusiei comuniste, zise Cezar. Ascultă-mă, Excelenţă, nu crede că vreau eu să te pisez. Eu îţi spun cum o să vadă lucrurile „cometanţii” mei. Asta, în folosul matale personal, fiindcă-i eşti simpatic lui papa. Altfel, mie mi-e indiferent ce guvern îmi cere să negociez împrumutul la „Westminster Bank”, încheie el râzându-i în nas, destul de obraznic, Excelenţei.

Domnul Vasilescu-Râmnic nu suflă niciun cuvânt şi se întoarse spre mijlocul salonului, râzând liniştit, gras şi jovial, ca un om care a auzit o glumă bună. Şerban Romano, care stătea pe un fotoliu aurit, în colţul dintre fotoliul lui Şerban Lascari şi fereastra cu draperii de tafta verde unde se desfăşurase convorbirea, auzise tot. Dar nu dăduse mare atenţie. Afară era aproape întuneric. Şi mereu se auzea urletul sirenei. Geamurile tremurau uşor uneori. I se părea chiar că lacrimile de cristal de rocă ale celor trei mari

candelabre ce se înşirau de-a lungul salonului vibrează. Oare sunetul sirenei le mişca? „Poate că mi se pare mie; sunt prea nervos.” îşi luă rămas bun şi plecă iarăşi pe străzile pe care becurile electrice se legănau în vântul îngheţat şi-şi mişcau de colo până colo cercurile de lumină pe caldarâm. Sirena, mereu sirena Şerban Romano se trezi că vorbeşte singur:

— Da mai isprăviți odată! Ajunge!

Sirena urla însă fără încetare, strident, înfiorător.

Şerban se opri pe Calea Victoriei, la vitrina unui magazin de antichităţi, să se uite în neştire la cărţi: erau cărţi rare şi vechi, tipărite la Amsterdam, Lyon şi Veneţia înainte de anul 1600. Dar nu putea citi nici măcar paginile de titluri din pricina ţipătului uriaş şi veşnic. În vitrină, într-un acvariu mic, se mişcau ca în somn nişte peşti. Erau cenuşii, cafenii, păreau amorţiţi, bolnavi, putrezi. Şi muşchiul şi mâlul de pe fundul acvariului păreau ceva mâzgos, descompus, mort. Îţi venea să cumperi acvariul numai ca să-l ridici odată cu amândouă braţele sus de tot, şi zdrang! cu el de asfaltul trotuarului. Ce, nu putea să-i pună nişte apă curată, nişte vegetaţie proaspătă? Nervos, Şerban Romano intră în magazin.

Un bătrân cu barba lungă cu două vârfuri, cu ţeasta înconjurată de o aureolă argintie de păr rar, îl salută respectuos şi continuă să se ocupe de alţi clienţi. Când îl lăsară în pace, veni la Şerban să-i mai facă o temenea:

— Vă salut, domnule Romano... am ceva pentru dumneavoastră... Ceva extraordinar, o ocazie unică.

— N-am venit să cumpăr nimic, spuse Şerban morocănos şi iritat. Ce e cu acvariul cela de la dumneata din vitrină, domnule Fischer? Îţi face rău când îl vezi! Ce e cu peştii ăia? Sunt bolnavi? Au ceva? Ce e cu apa aia galbenă?

Bătrânul se uită la peşti printre pleoapele-i înroşite şi spuse:

— Aşa le place lor... N-au nimic: aşa e starea lor normală...

— Sunt bolnavi! Au ceva! Nu vezi? Putrezesc acolo în acvariu! exclamă Şerban.

Necontenit, auzea de afară, pe uşa deschisă de muşteriii ce intrau şi ieşeau, şi chiar şi prin vitrină, hăulitul iritat, groaznic, chinuitor al sirenei. Şi asta îl făcea să vorbească enervat, aproape răstit:

— Putrezesc acolo în acvariu, domnule! Nu vezi?

Bătrânul Fischer se mai uită o dată la ei. Lui, de fapt, i se

păruse totul normal. Dar acuma îşi aduse aminte:

— A, adevărat... Ştiţi că şi eu am încercat... le-am dat apă curată, le-am schimbat ierburile..., dar ori sunt aşa de la natura lor... ori sunt bolnavi. Nu se schimbă. Nu vor să se schimbe deloc... deloc nu vor să priceapă...

Şi începu să râdă subţire, bătrâneşte.

— Şi ce, aştepţi să moară aici, în vitrină? Mai bine ai sparge acvariul, mormăi Şerban nemulţumit, uitându-se la cărţi fără să vrea.

Bătrânul zise:

— Dac-aş începe să sparg aşa ce am în prăvălie, unde-aş ajunge? Mai bine veniţi să vă arăt. Veniţi, veniţi...

Şi-l trase de mână, înaintând cu paşi mărunţi, gârbov şi cu genunchii înainte.

— Veniţi, veniţi... de cum am primit cărţile, m-am gândit la dumneavoastră... un domn atât de studios... sunteţi tânăr, dar dacă studiaţi mereu aşa, o să faceţi lucruri mari...

Şi se opri într-o odăiţă din dos, unde, la lumina unui bec atârnat din tavan, îi arătă rafturi pline de volume groase, legate în piele de viţel. Erau multe, sute şi sute.

— *Patrologiae cursus completus*[133]*,* ediţia Migne! exclamă cu patos bătrânelul, ridicând mâinile sacerdotal ca un profet ce vorbeşte lui Israel despre cele sfinte. Seria întâi: *Ecclesiae graecae*[134]*,* o sută şaizeci şi două de tomuri, cu traducere latină. Seria a doua: *Ecclesiae latinae*[135], două sute douăzeci şi unu de tomuri până la anul 1216. O am de la un preot catolic, un străin, care a murit... V-o las ieftin: o sută de mii de lei. N-o are nici pârlita de Universitate din Bucureşti. Nu ştiu dac-o are Academia; cred că nu. Poate Patriarhia. M-am gândit imediat la dumneavoastră: trebuie s-o luaţi!

Bătrânelul părea că-1 iubeşte sincer pe Şerban şi că din înţelegere şi solicitudine pentru preocupările lui ar fi în stare să-l oblige, pentru binele lui, al lui Şerban, să cumpere uriaşa lucrare. Când îl văzu că tace, rece, cu privirea vagă (Şerban auzea în clipa asta sirena), domnul Fischer îi vorbi ca un înţelept şi ca un profet

---

133 Colecţia operelor Părinţilor Bisericii *(lat.)*

134 Bisericile greceşti *(lat.)*

135 Bisericile latine *(lat.)*

al lui Israel:

— Gândiți-vă bine ce faceți, domnule Romano! Să nu spuneți că nu v-am oferit şi că n-am insistat! Operele complete ale tuturor filosofilor creştini de la început! Au stat zeci de oameni, vreme de zeci de ani, să citească manuscrise din Evul Mediu, să le compare între ele, să le analizeze, ca să vadă dacă o idee mai neaşteptata sau mai greu de înțeles n-a fost o simplă greşeală a copistului, ci într-adevăr cugetarea filosofului... şi am dat la tipar gândirea a o mie de ani, cu o muncă tipografică de douăzeci şi şase de ani 1840-1866! Nu pierdeți o ocazie unică, domnule Romano, că vine vremea când n-o s-o mai aveți! Gândirea a o mie de ani! Şi vin vremuri grozave, domnule Romano, cum n-au mai fost de mult! Se zguduie lumea din temelii şi multe biblioteci o să fie distruse şi risipite! V-o las cu optzeci de mii...

— N-am ce face cu ea, mormăi morocănos Şerban Romano. Nu pot s-o duc mai departe, domnule Fischer-Galați.

La vorba asta, bătrânul rămase cu ochii la el şi cu gura întredeschisă în barbă. Apoi îngână:

— Dar măcar... să păstrați... s-o aveți...

— Trebuie continuat, nu păstrat... Ce suntem? Conservatori de muzeu?

Dădu din umeri şi-şi întoarse fața, încercând să-şi stăpânească o undă de frică şi de deznădejde care venea de undeva din adânc. Bătrânul zise:

— Vă doresc din tot sufletul să puteți continua... O las cu şaptezeci de mii, pentru dumneavoastră, fiindcă sunteți un gânditor.

— Nu sunt un gânditor! exclamă Şerban Romano.

Se întoarse în călcâie şi ieşi. Uşa se trânti în urma lui. Nimeri în urletul sirenei, care auia înfricoşător în noapte, deasupra oraşului. Aruncă o privire către acvariul cu peşti putrezi, apoi pomi repede pe străzi. Unde să scape de zgomotul ăsta? Trecu repede pe trotuarul Căii Victoriei. Pe mijlocul străzii, oprind circulația, trecea un batalion de jandarmi, cu căşti cu bold, cu baioneta la armă. Tropotul greu şi ritmic al bocancilor suna pe caldarâm: trap-trap, trap-trap... Şi baionetele scurte şi lucioase se legănau uşor deasupra lor, tot ritmic. Erau mulți soldați; nu se mai terminau; şi mergeau ca la paradă: trap-trap, trap-trap...

Şerban îşi luă seama: „Trăiesc prea izolat, sau mă munceşte ceva... sau de unde nervozitatea asta, bolnăvicioasă, de nu pot

suporta sirena aceea?" Totuşi, cu toate cugetările cuminţi şi cumpătate la care se forţa, nu îndrăzni să se ducă acasă, să rămâie singur. După o scurtă dezbatere cu sine însuşi, se hotărî: se va duce la club.

Şi peste câteva minute, intra pe uşa acelei clădiri cu faţada neoclasică şi cu foarte puţine ferestre la stradă, de undeva din apropierea Pieţei Palatului. Portarul îl salută respectuos şi feciorul de la garderobă îi luă blana şi pălăria. Şerban intră, trăgând fără si vrea cu urechea: se mai auzea şi aici sirena? Pierdut, stins, prin draperiile grele de la ferestre, se auzea şi aici. Nu era aproape nimeni. În sufragerie, la o masă, prinţul Ipsilanti, un bărbat subţire, osos, distins, care părea totdeauna că pozează pentru un portret, mânca singur. Şerban voi să treacă mai departe; prinţul îi făcu semn din cap şi-l pofti cu un gest.

— Ce mai e cu greva? întrebă el.

— Nu ştiu nimic, răspunse Şerban crispat, ţinându-se cu greu să nu se scoale şi să plece fără o vorbă. Căutase linişte şi, când colo, primul cuvânt fusese tot „greva"!

— Ar trebui să se ia măsuri drastice, spuse prinţul.

Era un om de vreo patruzeci şi cinci-cincizeci de ani, cunoscut ca sportiv, dansator şi amant al multor cucoane. În fiecare seară, la ora asta, era la club. Afecta uscăciunea şi sobrietatea englezească. În gura lui, „măsuri drastice" suna abstract cum ar fi zis *„Thirty-forty,* serviciul la mine, *play!"* Aproape că păreau a nu însemna nimic.

— Toată lumea e indignată de slăbiciunea guvernului. Tocmai la noi, cu bolşevismul la porţi!

Mânca o salată de andive cu o bucată de pâine şi un castronaş de icre negre, cu două felii de pâine prăjită. Bea apă minerală.

— Mussolini a rezolvat chestia radical la el acasă. I-a împuşcat, i-a vârât la ocnă, şi acum nu mai există greve în Italia. Poţi să faci plajă la Lido, turiştii englezi şi americani au năpădit Italia, nu-i mai ambetează manifestaţii pe străzi şi trenurile sau tramvaiele în grevă. Şi mâine-poimâine face şi Hitler la fel în Germania, unde, între noi fie vorba, nu se poate trăi la ora asta. Ai văzut manifestaţia comuniştilor cu torţe la Berlin? Anul trecut, sau acum doi ani? Stăteam la „Adlon"; au trecut pe sub ferestrele hotelului. Nu erai acolo? N-ai văzut?

— Nu... n-am văzut. Eram la Freiburg.

— Era ceva formidabil. Se pare că sunt vreo şase milioane. Dar

Mussolini le-a aplicat mijloace drastice şi Hitler o să facă la fel. Nemţii sunt duri. Cu ei nu merge: pe Liebknecht şi pe Rosa Luxemburg, una-două, pac! pac!

Un domn apăru de alături, roşu la faţă şi cu ochi lucioşi:

— Hai, coane, că avem o masă... Au început să vie băieţii... Numai pe dumneata te aşteptăm.

Deodată observă sticla de apă minerală de pe masă şi izbucni:

— Uită-te la el! Se poate, domnule? Tot de-astea te ţii? Hai să bei un vin ca lumea cu noi...

— Nu beau; nu-mi permite sănătatea, zise prinţul Ipsilanti, ridicându-se. Şi lui Şerban: Dar în orice caz, ce e bun nu e rău: mulţi oameni cu *flair* îşi trimit banii în străinătate. România nu e o ţară de păstrat capitaluri în ea. Îl fructifici, aduni, aduni până când ţi se pare c-a atins o anumită cifră, şi pac! la Zürich!

Domnul cel congestionat îl trase de mânecă şi se depărtară împreună pe lângă tablourile de Andreescu şi de Grigorescu care împodobeau pereţii cu lambris-uri de stuc, oglinzi şi aplice de cristal. Domnul congestionat mormăi:

— Vorbeşti lucruri destul de serioase cu junele puţoi.

— E im băiat serios, monşer... remarcabil băiat, nu un chefliu banal ca voi... om serios, cu metodă, instruit... ajunge cineva, ascultă-mă pe mine: nu mă pricep la nimic decât la tenis şi la oameni, şi ca atare îţi spun că e un tip.

— Vax, zise domnul congestionat, şi-l împinse pe uşa sălii de jos, urmându-1 apoi cu oarecare nesiguranţă în mers.

Peste câteva clipe, pe aceeaşi uşă intră foarte vesel şi însufleţit Titel Negruzzi, în haină de seară, dar cu mâinile în buzunarele pantalonilor, şi-l văzu pe Şerban singur la masă, cu tâmplele în mâini.

— Ce faci, domnule? Ce faci aici singur? Mi-au spus Bubi Ipsilanti şi Mişu Boul că eşti aici şi pari mahmur. Ce e cu tine? Hai, sus, curaj, vino să-ţi fac cunoştinţă cu un vin cum n-ai întâlnit de mult... Joci astă-seară? Hai să facem un *écarté* noi doi, tineretul, că acolo sunt numai babalâci, şi e un joc infernal, ţine banca Bubi ca în orice seară, şi are capul treaz, n-a băut decât borviz, evident (spuse asta examinând cu un aer amuzat sticla de pe masa părăsită de prinţul Ipsilanti) şi a mâncat salată, şi peste

două ore o să fie treaz ca dimineața și *frais comme une rose*[136] pe când Mișu Boul (cu porecla asta Titel Negruzzi îl desemna pe domnul congestionat, unul din cei mai tineri senatori din parlamentul țării), Mișu Boul, monșer, e afumat de pe acuma, și cum pierde o mie de lei, sau când câștigă un sutar, ceea ce se întâmplă cam cu aceeași frecvență, cere un pahar cu vin rece și-l bea. Cum să nu piardă? De-aia îi și zice bou. Din toți ăia de-acolo, nu mă mir de niciunul că-i rade în fiecare noapte Bubi, care, fie vorba între noi, are mai mult venit de-aici decât de la moșia lui de la Hasan-Aga, dar mă mir, sunt epatat, pe cuvântul meu, nu-l înțeleg deloc pe nenea Țibică Scarlat, blegul, care n-ar trebui să piardă nicio lăscaie, *attendu qu'il est cocu*[137]*.* Hai să facem un *écarté, Herr Doktor.* Ce dracu nu mai termină ăia cu sirena lor? Nu sunt serioși; ar trebui să stea și ei la clubul lor, să facă un écar*té, n*-am pretenția să-i învăț baccara, că-i rade Bubi Ipsilanti și pe ei. Cine face cărțile? Trage o carte. As. Eu le fac. E formidabil Bubi, *il tond tout le monde, même les cocus! Il est terrible, cet homme-là*[138]*.*

Prima dată când veselul și (acum își dădea seama) cam băutul Titel Negruzzi îl făcuse *cocu* pe domnul Scarlat, inima lui Șerban Romano bătuse tare de tot, o lovitură. Apoi începuse să-i joace în piept, neliniștită. Lui Șerban îi cădea greu să respire liniștit. Îi venea să-și pună mâna pe inimă, s-o apese, s-o liniștească. Dar se ținu. „Să nu mă observe." De la primul cuvânt înțelesese bine. Scarlat e încornorat, fiindcă Valentina îl înșală cu alții, nu cu el, Șerban. Apoi, înțelese prost. „Îmi face o aluzie. E beat și vrea să mă necăjească." Apoi își spuse: „Nu, s-ar fi văzut pe el; prea vorbește ca și cu un om complet neinteresat de Scarlat și de Valentina. Nu mi-ar fi trântit-o chiar așa!'

— Așa, vasăzică, Țibică Scarlat e *cocu?*

— *Et commenté!*[139] Când îl văd cu pălăria în cap, totdeauna mă mir. Taie, zise Titel Negruzzi întinzându-i cărțile.

Șerban Romano tăie, cu mâna tremurând. Titel începu să dea cărțile.

---

136 Proaspăt ca un trandafir *(fr.)*

137 Dacă ținem seama că e încornorat, *(fr.)*

138 Îi curăță pe toți, chiar și pe încornorați. E formidabil, omul ăsta. *(fr.)*

139 Și încă cum! *(fr.)*

— Cine-i nevastă-sa? Valentina, aia drăguță? întrebă Şerban, adunându-şi cărțile.

— Era drăguță când s-a întors din Elveția de la pension. Aici a început să se mârțogească; nu mai are haz. În schimb e rea de muscă.

— Serios? Ce vorbeşti, frate? se miră Şerban, palid.

— Sigur că da. Ce faci? Cum joci, domnule? Ce ți-a venit?

— A, pardon...

— Aşa, păpuşico. Aşa, tinere, zise încântat Titel Negruzzi, roşu în obraji, cu ochii lucitori, şi jucând fără greş. Eram odată la Capsa pe trotuar, şi ce să vezi? Valentina, pusă la punct, elegantă, mergând repede pe nişte tocuri uite-aşa de înalte, toc-toc-toc-toc! intră în blocul ăla de vizavi, dar mai încoace, spre telefoane. Unde e bordelul, la al patrulea. Adică, casa de *rendez-vous.* Ce mai, cunoşti instituția...

— Cunosc, îngăimă Şerban cu ochii la cărți. Şi?

— Şi, nimic. Am stat anume, de-al dracului, s-o văd ieşind, după jumătate de oră sau trei sferturi. Neschimbată, pusă la punct, elegantă, toc-toc-toc-toc, s-a dus!

Lui Şerban începu iarăşi să-i bată inima şi simți că-1 trece sudoarea:

— Cum, domnule, şi din atâta lucru o faci cocotă?

Şi râse cu un sentiment cumplit de eliberare, de fericire. Titel Negruzzi se uită cu ochi mari la el:

— Adică, cum? N-ajunge s-o văd o dată intrând în bordel? De la a câta oară începe curvăsăria, după tine?

Şi râse şi el, bonom şi binedispus. Ce era omul ăsta? se întrebă Şerban. Era un băiat de treabă, care nu voia răul nimănui şi trăia fără efort, fără grijă şi fără scop. Era inginer, ştia multă carte, dar nu făcea nimic; avea o sinecură la centrala uneia din marile societăți petrolifere. Îl iubea pe Şerban cum ştia el şi cât putea el. Iubea şi pe domnul Scarlat, şi pe toată lumea, şi nu ştia ce face vorbind. Dacă ar fi ştiut, şi-ar fi ținut gura.

— Ei – vorbi Şerban răguşit –, parc-ai văzut-o tu intrând la bordel. E o casă cu şase etaje şi cu un milion de apartamente şi birouri.

— Ai pierdut, Şerbane. Ai jucat ca o mazetă, *cher ami,* ca o detestabilă mazetă. Fă cărțile.

— Fă-le tu, zise Şerban, aruncând pachetul spre Titel. Eşti o babă bârfitoare.

— Fii serios. L-am întrebat pe portar: „Ai văzut-o pe cuconița în gri, aia cu tocurile înalte, toc-toc-toc-toc? Platinată?" Taie cărțile, Şerbane.

— Şi? întrebă Şerban. Bune cărțile, dă-le-n p... mă-si! exclamă el enervat.

— Ce te-ntărâți aşa? Te ştiam *beau joueur*[140], şi faci tapaj pentru un sutar?

— Şi ce-a zis portarul? întrebă încet Şerban, stăpânindu-se.

— Ce să zică? Mi-a făcut cu ochiul! Râdea, măgarul. Portarii ăştia sunt nişte bandiți... şi toți agenți ai Siguranței. Toți. Cum joci, domnule, ce ai astă-seară?

— Nu ştiu... sirena aia mă scoate din sărite...

— A, sirena... Da, sunt ai dracului dumnealor. Dacă ei fac grevă, ce, noi să nu dormim? Să se descurce dumnealor cu guvernul, că de-aia e guvernul. Pe noi să ne lase în pace. Ce, pleci?

— Da, mă duc să mă odihnesc... Nu te supăra. La revedere.

„Să mă odihnesc" era o sinistră glumă. Şerban Romano îşi petrecu noaptea umblând prin odaie. N-avea loc destul, şi atunci se duse jos, la parter, deschise uşile dintre saloane şi se plimbă prin marile încăperi reci ca o ghețărie, cu mobile îmbrăcate în huse, covoarele făcute sul la perete şi candelabrele învelite în saci de hârtie. Paşii îi răsunau sec şi singuratic prin spațiile goale. Prin ferestrele duble se auzea, neobosit, înnebunitor, urletul sirenei.

Nu putea hotărî nimic. Trebuia s-o vadă. Vorbea singur:

— Trebuie să vorbesc cu ea.

Un bărbat tânăr, cu capul gol şi în haină de blană, plimbându-se printr-o anfiladă de trei saloane cu mobilele la perete şi covoarele făcute sul. Paşii îi ciocănesc parchetul despuiat, şi vorbeşte în gol, în noapte:

— Trebuie s-o văd, să vorbesc cu ea. Pe urmă, o să vedem.

Pe urmă vorbeşte iar:

— E un mincinos. E un om drăguț, dar mincinos, guri spurcată.

Chiar el, Şerban, îl prinsese odată cu o minciună spusă despre cineva. Nu-şi mai aducea aminte nici *cum* ajunsese să ştie mai bine ca Titel Negruzzi cum fusese în realitate lucrul. Se chinui o

---

[140] Jucător elegant *(fr.)*

oră sau două să găsească şi nu izbuti decât să-şi obosească creierii, să se tâmpească. Dar ştia sigur că despre o împrejurare pe care din întâmplare o cunoscuse bine, Titel Negruzzi îi dăduse cu mare siguranţă şi autoritate o versiune cu totul falsă şi răuvoitoare.

Şi de data asta inventase povestea toată? Sau numai povestea cu portarul? La urma urmei, poate că Titel o văzuse. Poate că Valentina intrase în clădire, să facă o vizită. Şi numai râsul portarului şi semnul cu ochiul erau inventate! Sau, mai mult: portarul râsese şi făcuse semn cu ochiul doar din „golănie", văzând că un domn tânăr şi elegant întreabă de Valentina. Şi atunci, toată invenţia lui Titel Negruzzi cădea, se spulbera.

Mergea tot mai repede, dintr-un cap al primului salon în capătul opus al celui de-al treilea, şi paşii săi răsunau a gol în încăperile pustii.

Deodată se opri şi se făcu tăcere desăvârşită. În tăcere, se auzi atunci clar ţipătul de alarmă, chemarea sirenei.

Dar Şerban n-o auzea. Se gândise: *Dar pe bărbatu-său nu l-a înşelat? De ce nu te-ar înşela şi pe tine?*

Începu iar să se plimbe prin odăi. De afară, venea lumina becurilor electrice şi tăia fâşii albe pe podele, pe pereţi. Şerban umbla gârbovit. Aici nu-şi mai putea aduna gândurile. Nu mai ştia ce să facă. Nu mai putea spune nimic.

Se opri iar şi murmură:

— Dar atunci... de ce să mă facă să cred că mă iubeşte?

Cât de convingătoare fuseseră toate cuvintele ei, toate gesturile, toate privirile, cel mai mărunt detaliu, din prima clipă până acum, tot, tot, se înlănţuia cu o logică perfectă, dacă ea îl iubea. Şi dacă nu, dacă era o stricată, totul devenea de neînţeles, absurd, şi nu se putea explica decât printr-o perversitate monstruoasă, sau prin altceva, cu totul necunoscut, care se întâmplase poate între timp.

Aţipi târziu, spre dimineaţă, pe una din canapelele îmbrăcate în huse, şi se trezi când încă era întuneric. Telefonă Valentinei la o oră când aceasta mai dormea. În sfârşit o găsi şi-i spuse pe un ton neutru că ar vrea s-o vadă neapărat; Valentina nu observă nimic şi primi să vină la cinci după-amiază.

Toată ziua sună sirena. Era a doua zi a marii greve. Şerban Romano şi-o petrecu umblând prin casă până la sleirea puterilor.

Valentina sosi, nervoasă, îl sărută în grabă şi, pe când se dezbrăca, îi vorbi de grevă.

— Toată lumea e îngrijorată, spunea ea, scoțându-şi ciorapii. Am avut la dejun nişte oameni politici care spuneau că aşa a început şi în Rusia: greve, greve, greve... şi pe urmă, într-o bună zi... Ar fi groaznic. Ia-mă în braţe...

Se uită la el:

— Ce ai? Nu te simți bine! Eşti obosit?

— Nu, nimic, zise Şerban şi o luă în braţe. Nu-i făcea nicio plăcere că o vede. Chiar dacă nu era adevărat ce spunea Titel Negruzzi, ceva se stricase. Iubirea curată şi întreagă dinainte n-avea să mai fie.

Mai târziu, cu capul pe pernă (Valentina se uita în gol, obosită), o întrebă, iscodind-o cu o privire intensă, pe care ea n-o observă:

— Ascultă, ai prieteni sau cunoştinţe în blocul de vizavi de Capsa înainte de cel colţ cu Sărindar?

— Nu... n-am... zise ea. Se uită tot în gol.

— Ascultă ce mi-a spus ieri Titel Negruzzi, la club.

Şi-i povesti tot, uitându-se mereu încordat la ea. Acuma, din cel mai mic lucru, dintr-o privire, dintr-o clipire din gene, va afla.

Dar Valentina nu clipi. Nici nu se uită la el, ci drept înainte, în gol, ca şi pân-atunci. După ce termină Şerban de povestit, Valentina nu zise nimic la început. Era chiar de mirare cât de neschimbată rămăsese. Apoi murmură:

— Cine s-a găsit să acuze pe alții...

O mare oboseală mohorâtă îl cuprinse pe Şerban.

— Cum adică? întrebă el sec.

— Un destrăbălat şi un beţiv care face amor în grupuri de câte şase-şapte la un loc... dezgustător! Şi crede că toată lumea e ca el, zise Valentina.

— De unde ştii aşa ceva? întrebă Şerban înspăimântat.

— Ei, asta-i acum! E secretul lui Polichinelle ce porcării face Titel Negruzzi cu toată gaşca lor, Petrişor Snagoveanu şi Cezar Lascari şi Trixi Comnen... Nişte scârboşi care, cât pot, mai mânjesc şi pe alții...

— Vasăzică nu-i adevărat..., murmură Şerban Romano.

— Cum, tu ai crezut aşa ceva? Şi de ieri până azi... Săracul de tine, zise ea calm.

„N-a protestat indignată. Nu s-a tulburat. În schimb, ştie de porcăriile lui Titel Negruzzi şi compania. De ce ştie? N-ar trebui De ce nu s-a tulburat? Are prea mult sânge rece. Acelaşi sânge rece cu care-i răspunde lui bărbatu-său când o întreabă unde-a

fost", se gândea Şerban. Apoi tot el îşi spunea: „Dar dacă tot ce-a spus e purul adevăr, şi sunt eu bolnăvicios de bănuitor şi gelos?" După o clipă însă răspundea tot el: „Dar dacă ce-a spus Titel a fost purul adevăr şi încerc din slăbiciune şi dragoste să-nchid ochii asupra unei perversităţi evidente?"

Care era adevărul? Niciodată nu-1 va putea afla decât dac-o va vedea el cu ochii lui în braţele altuia. Şi la asta era atât de greu să se ajungă, încât nu se punea problema. În schimb, chiar dacă ea n-avea nicio vină, niciodată nu va fi sigur nici de dragostea, nici de cinstea ei. „Cum îşi înşală de atâta vreme şi-şi minte bărbatul, de ce nu m-ar înşela şi nu m-ar minţi şi pe mine?" Şi poate că era sinceră şi cinstită. Dar n-o va crede niciodată cu adevărat. În schimb, va spera în taină că nu l-a înşelat. Şi, probabil, nu va şti niciodată adevărul.

VI

În noaptea aceea nu dormi nicio clipă. Se plimbă prin odăile goale, apăsându-şi pieptul cu mâinile. I se tăia răsuflarea de nelinişte şi de bătăile dezordonate ale inimii. Scrâşnea din dinţi de suferinţă şi gemea.

„E adevărat? Nu-i adevărat?"

Dimineaţa devreme, ieşi pe străzile cenuşii şi-şi cumpără un pistol, nici el nu ştia pentru ce. Apoi stătu nehotărât pe trotuar. N-avea ce să facă, nici unde să se ducă, la ora asta; şi nu-şi putea împiedica gândurile să se învârtească obsedant împrejurul întrebării chinuitoare:

„E adevărat? Nu e adevărat?"

Împrejur, se adunau grupuri de trecători, vânzătorii de ziare alergau urlând pe mijlocul străzii printre trăsuri şi maşini. Deodată Şerban care stătea pe marginea trotuarului, cu mâinile în buzunar, cu gândul absent şi cu privirea în gol, fu izbit de faptul ci nu mai aude sirena. Murmurul mulţimii de pe stradă devenise atât de puternic şi de adânc, încât Şerban deveni atent, se trezi din ameţeala lui febrilă, şi se uită împrejur. Prin faţa lui treceau rânduri-rânduri de femei cu broboade şi cu papornițe; se ţineau de braţ câte opt-zece şi vorbeau tare, râzând, cu obrajii înroşiţi de frig. Erau femei simple, şi deodată Şerban îşi dădu seama că sunt multe – poate câteva mii. Treceau de un sfert de

oră, şi părea că nu se mai sfârşesc; din când în când, deasupra lor veneau clătinându-se pancarte albe şi roşii, treceau şi se depărtau, iar din fundul bulevardului soseau necontenit alte mase de femei cu paltoane simple, de culori întunecate, de stofa tocită; paltoane de ocazie, broboade de lână, tulpane, feţe osoase, înroşite de frigul uscat, şi glasuri vesele şi brutale care apostrofau pe privitorii de pe trotuare:

— Veniţi şi voi! Aduceţi-le de mâncare! Haideţi, nu staţi cu mâna în gură!

Şi treceau, fără să aştepte răspunsul, fiindcă le împingeau din spate altele, zeci, sute, mii, vesele, hotărâte şi gălăgioase.

— Astea-s tutungioaicele de la *Belvedere,* zise tare un om care şedea lângă Şerban, cu mâinile în buzunarele paltonului şi cu căciula împinsă pe ceafa.

Altul întrebă:

— Au intrat şi astea în grevă?

— Intră mereu fabrici, zise omul cu căciula.

De pe stradă, o fată zdravănă cu o paporniţă sub braţ strigă la ei:

— Haideţi şi voi, nu-i lăsaţi să se lupte singuri!

Şerban tresări: i se păru că tutungioaica se uitase la el. Îşi aduse aminte de conversaţia din seara trecută la unchiu-său Şerban, când Cezar Lascari îi dăduse să înţeleagă ministrului că dacă nu înăbuşă greva, nu va mai obţine împrumutul din străinătate, iar ministrul, care ştia că va primi un bacşiş enorm la încheierea contractului, nu putea să reacţioneze decât într-un singur fel. Şerban simţi că iarăşi îl apucă bătaia de inimă, nelinişstea cumplită care-i tăia respiraţia.

„E bine aşa? Nu e bine?" se întrebă el, privind cu ochii pustii coloana nesfârşită de femei care trecea prin faţa lui. Şi, ca şi la întrebarea pe care şi-o punea cu privire la desfrânarea Valentinei, îi era o frică groaznică de răspuns: simţea că nu e bine ce se petrece, că e în curs un lucru neîngăduit, o grozăvie, şi că pe Valentina n-are de ce s-o creadă. Dar nu îndrăznea să gândească consecvent, până la capăt; căci ar fi însemnat să rupă cu Valentina, şi să facă ceva, să se amestece în ciocnirea asta, să răspundă la chemarea vibrantă a sirenei – pe care acum o auzea iarăşi, căci coloana de muncitoare trecuse, bulevardul era gol şi vuietul mulţimii se stinsese; fără să-şi dea seama, Şerban şedea de aproape un ceas acolo pe trotuar. „Ce trebuie să fac eu? Ce

trebuie să facă în clipa asta un om care caută adevărul?”

Făcu semn unui taxi, se urcă şi-i spuse şoferului să-l ducă pe bulevardul mărginaş unde se aflau uzinele în grevă. Şoferul se uită peste umăr, mirat, la acest domn în palton îmblănit cu blană scumpă, cu faţa galbenă, ochii roşii şi barba nerasă; şi întrebă unde, ca şi cum n-ar fi auzit; voia însă numai confirmarea acelui ordin de necrezut. Privindu-1 cu pupile tulburi, ca de plumb, Şerban repetă ce-i spusese şi se trânti pe perna maşinii, uitându-se obosit pe fereastră. Pe când maşina trecea pe străzile cu case scunde, tencuite în galben, cu acoperişuri de tablă ruginită, Şerban îşi apăsă pieptul cu mâinile (simţea că-i sare inima din piept) şi murmură:

— Ce trebuie să fac? Ce trebuie să fac?

Şi deodată îşi dădu seama că mulţimea se îndeseşte, că grupuri din ce în ce mai compacte, cenuşii, de oameni în scurte de piele, în haine întunecate, îmbâcsite de cărbune, astupă trecerile şi barează străzile laterale. Maşina oprea, şoferul claxona îndelung, apoi taxiul se urnea şi mai făcea o sută de metri; apoi iar se oprea. De la o vreme, opririle ajunseră atât de dese, încât Şerban plăti şoferul şi se dădu jos. Porni pe jos mai departe, trecând printre grupuri. Strigăte îl făcură să se ferească:

— Păzea! Păzea că vine ciorba!

Şi câţiva flăcăi zdraveni trecură gâfâind şi ducând un cazan ce fumega. Peste un minut, alte strigăte. Şi alt cazan purtat de braţe musculoase de forjări. Şerban se luă după ei şi zări gardul înalt de fier al uzinelor şi dincolo, o mulţime neagră în mişcare; sirena ţipa ascuţit, strident, de încreţea pielea pe trup şi acuma i se părea lui Şerban că e izbucnirea şi glasul unei patimi fierbinţi şi cutremurătoare. Baionete luceau alb în faţa gardului de fier. Luându-se după mirosul de ciorbă, atât de deosebit de mirosurile mâncărurilor cu care era obişnuit, Şerban ajunse până în faţa gardului.

— Nu e voie! Îndărăt! răcnea un ofiţer, care veni în fugă să-i oprească pe flăcăii cu cazanele aburinde.

Ei se priviră, plecară, şi deodată, în alt punct al gardului, izbucni hărmălaia. Ofiţerul se-ntoarse şi văzu că acolo un buluc de oameni încerca să treacă gardul. Se repezi într-acolo şi chemă din fugă soldaţii – erau jandarmi în uniforme albastre cu pantaloni şi moletiere negre – să-l urmeze. Soldaţii tropăiră greoi pe urmele lui, şi se născu un gol lângă gard. Flăcăii cu cazanele

se repeziră în pas alergător spre gard, se urcară unii pe umerii celorlalți, săltară cazanele până sus; de partea cealaltă, alții apăruseră, încruntați, se cățăraseră pe o grămadă de traverse şi apucară cazanele; un om strigă de pe gard, în direcția unde se repezise ofițerul:

— Gata, bă!

Şi îndată învălmăşeala de acolo se topi, jandarmii se întoarseră în goana mare asudați, cu ofițerul alb de furie şi de ciudă că fusese păcălit. Ucenicii cu cazanele râdeau, cu fețele înroşite de sforțare şi se fereau de ghionturile soldaților. Sirena țipa mereu, cu țipătul ei aprins şi vibrant ca flacăra intensă şi vibrantă a unei țevi de gaz comprimat care arde liber. Dincolo de gard, mulțimea neagră a greviştilor se îngrămădise în jurul unor oameni urcați pe nişte stive de lemne. Unul din ei vorbea, făcând, cu pumnii strânşi, mişcări la fel de violente şi de pasionate ca şi țipătul sirenei; din pricina depărtării, abia i se auzea glasul, şi nu se înțelegea ce spune. Dincoace, pe trotuare, un şir lung de femei care nu purtau pălării, ci broboade, bătrâni cu săculețe şi papornițe, oameni zgribuliți cu paltoane strâmte şi galoşi, funcționăraşi, rude de muncitori aşteptau lipiți de zidurile caselor şi păziți de jandarmi să le vină rândul ca să le ducă greviştilor de mâncare. Şerban Romano, îmbrâncit de colo până colo de tălăzuirile mulțimii, gândea lucid şi detaşat: „Solidaritate incomparabil mai mare decât la alte straturi sociale... Colaborare activă... spirit de cooperare, cu anumite substraturi umane, sentimentale... demne de admirație.” Dar observațiile acestea nu-l împingeau la nimic; era rece şi pustiu. Zări un bărbat în haină de ploaie, cu borurile pălăriei trase în jos, cu o față uscățivă şi dură. Se urcase pe o margine de zid şi privea mulțimea cu ochii ascuțiți, agitați, cercetători; i se păru că-şi face semne cu altul sau alții din mulțime. Peste două clipe, omul dispăruse. Doi muncitori trecură pe lângă Şerban; unul spunea:

— E plin de sticleți pe-aici...

— O fi şi ăsta vreunul, zise celălalt şi-l apostrofa pe Şerban: Ce cauți aicea, bă?

Şerban se întoarse şi se depărta. „N-am ce căuta aici, îşi zise el, strecurându-se printre grupuri, cu urechile țiuind de şuierul uriaş al sirenei. Nu, n-am ce să fac... Nu pot face nimic... Nu ştiu ce e bine... nu ştiu ce e drept, nici ce-i adevărat; nu, nu ştiu... Deodată, îşi aduse aminte că avea în buzunar pistolul cumpărat

de dimineață. Dacă mă prindeau muncitorii aceia cu el, aveau tot dreptul să mă creadă un «sticlete» şi să-mi tragă o sfântă de bătaie... dar omul acela în *trenchcoat* era cu siguranță un agent... trebuie să fie mulți pe-aici..."

Şi se depărtă, cu creierul pustiu, gândindu-se maşinal la lucruri mărunte, fără importanță. N-avea niciodată să-şi amintească bine cum petrecuse ziua aceea, în prada unei tulburări cumplite a simțirilor şi a conştiinței. Ajunse într-un târziu acasă şi scoase pistolul din buzunar. Nu ştia ce avea să facă cu el. Îl puse într-un sertar şi uită de el îndată. Seara, ca să facă ceva, se duse pe la maică-sa, dar era plecată, iar tatăl vitreg era la şedința extraordinară, de noapte, a Camerei. La club nu se mai putea duce; îi era frică să nu-1 întâlnească acolo pe Titel Negruzzi şi să mai afle ceva. Se duse iarăşi în strada Culmea Veche, la Şerban Lascari, unde era sigur că va găsi multă lume şi deci nu va fi obligat să vorbească. Pe drum se uită neatent la detaşamentele de jandarmi care mărşăluiau pe străzi în rânduri strânse şi nu-şi dădu seama că simt mai multe ca niciodată.

În strada Culmea Veche, câteva maşini lungi, negre, lucitoare, erau oprite la trotuar şi un sergent de stradă le păzea, stând de vorbă cu şoferii. Chiar când să intre Şerban, un domn coborî din casă şi una din maşini, un „Rolls-Royce", cu o stemă pe uşă şi cu steguleţul unei mari puteri la radiator, intră în curte. Un fecior sări de lângă şofer şi deschise uşa. Domnul urcă în maşină, limuzina ieşi pe poarta cealaltă şi dispăru. Ferestrele cele mari *a la française* erau luminate strălucitor. Şerban urcă treptele peronului, conştient că sirena țipă undeva departe la marginea Bucureştiului: „Ce vor? Ce-i doare?" se întrebă el pentru prima oară. Ştia ce vor; ştia ce-i doare. Ignorase voit ce se petrecea în juru-i, dar fără să vrea simțise că e mizerie, că salariile sunt mici, că oamenii sunt pe drumuri. Încruntat şi cu sufletul apăsat, îi dădu feciorului paltonul îmblănit cu samuri şi intră.

Înăuntru, foarte multă lume, bărbați şi cucoane în haine de *demi-soirée* vorbeau însufleţit şi mereu reveneau aceleaşi cuvinte: greva... greva... măsuri! Ministrul Vasilescu-Râmnic râdea tunător, cu paharul în mână, sub luminile unui candelabru care făceau să-i lucească gălbui chelia:

— Nu e nimic, coniță! Amuzați-vă, dansați, nu dați atenție la mizerii de astea... Asta e treaba noastră, a oamenilor politici... Ce zici, profesore?

— Eu nu sunt om politic, râse liniştit profesorul Fănică Niculescu. Văzându-1, Şerban se opri în loc, atât de surprins, încât uită pentru o clipă de frământarea sa. Profesorul părea să nu fi făcut altceva toată viața lui decât să stea într-un salon, cu un pahar în mână. Era mai elegant decât ministrul; silueta subțire, fața uscățivă, părul alb erau cu totul deosebite de burta enormă, fălcile grele, chelia şi pletele negre (poate cănite) şi cârlionțate după ureche, ale ministrului. Toți bărbații erau în haină de seară, cu reveniri de mătase şi lampasuri, pe când ministrul venise în veston negru şi pantaloni vărgați negru şi gri, aşa cum niciunul din ceilalți n-ar fi pus după-prânz.

— Eu nu sunt om politic... Sunt om de bibliotecă, râse profesorul, coborându-şi pleoapele peste sticlirea ochilor alburii şi magnetici.

Ministrul râdea la el cu un fel de invidie şi duşmănie neputincioasă, silită să ia masca bunei dispoziții politicoase.

— Mi-e frică de apa liniştită... acolo e adâncă şi primejdioasă...

Şerban Romano observă că Şerban Lascari, stăpânul casei, şi fiu-său îl iau la o parte pe profesor şi discută cu el cum nu obişnuiau să discute cu oameni de bibliotecă, pe care de altfel nici nu-i invitau şi pentru care aveau un dispreț ascuns, politicos dar total. Generalul Ipsilanti, fratele prințului Bubi, îl interpelă pe Vasilescu-Râmnic:

— Ce facem, domnule ministru? Se plictisesc în cazărmi grănicerii mei; ei sunt obişnuiți cu aerul liber. Cât mi-i mai ții aici? întrebă el cu o veselie insolentă, uitându-se de sus prin monoclu la ministrul mai scund decât el.

— Lasă, domnule general: mâine e rezolvată criza.

— Aşa, Excelență! exclamă mulțumit generalul. De ani de zile ni se bate capul cu criza, criza şi iarăşi criza! Un guvern energic, de mână forte, o rezolva de mult!

— Nu de criza economică vorbeam, zise ministrul cu un zâmbet de melancolie: aia nu e în mâna noastră... nici măcar în a Marii Britanii sau a Statelor Unite; ci de criza momentană a țării, cu agitațiile astea muncitoreşti...

Şerban Romano încercă să se apropie de profesor. Trebuia să stea de vorbă cu el: era singurul om cu care putea sta de vorbă despre ce-1 apăsa pe el acuma. Dar profesorul era în plină convorbire cu cei doi Lascari, tatăl şi fiul. Şerban se aşează lângă ei; profesorul îi zâmbi, aruncându-i o privire fugară, şi urmă:

— ... evident că aici e o ciocnire între două filosofii: marxismul ateu, raționalist şi materialist, şi concepția creştină şi europeană, idealistă şi mistică. Dar este, într-un fel, invers: ciocnirea între o mişcare de mase, care are şi înfățişarea unei credințe fierbinți, şi, pe de altă parte, rațiunea de stat, luciditatea politică rece, aproape ştiințifică. De aceea, ei, comuniştii, au o concepție etică şi romantică, iar noi una absolut realistă, dincolo de bine şi de rău... Dar în fața maselor de țărani, care nu ştiu decât de icoane, şi a maselor de mici târgoveți plini de prejudecăți, poziția asta machiaveliană nu poate fi mărturisită pe față...

Bătrânul se mişcă în fotoliul său de lemn aurit, tapisat cu trandafiri, şi întrebă, cu ochii jucându-i în cap de inteligență şi cu un zâmbet subtil, grecesc:

— Nu crezi că ar trebui încurajat celălalt romantism, care nu e atât etic, cât... mistic să-i zic... şi care nouă nu ne-ar putea face deocamdată niciun rău?

Cezar Lascari începu să râdă. Profesorul spuse:

— Văd că am de-a face cu nişte oameni inteligenți... Cuvintele sunt de prisos: ați înțeles...

— Am să-i vorbesc lui vodă, la prima ocazie, murmură Şerban Lascari, învârtindu-şi degetele.

Profesorul îi aruncă o privire intensă, dar tăcu. Bătrânul surâse binevoitor:

— Hai, spune, profesore...

— M-ar bucura dacă l-ați ajuta pe rege să-şi schimbe ultima hotărâre în ce mă priveşte...

— A, trebuie să vă-mpăcați, nici nu mai încape vorbă. Dar cine e de vină? zise bătrânul, privindu-1 cercetător pe profesor. Mi se pare că amicul dumitale şi-al lui vodă ți-a făcut-o...

Fănică Niculescu nici nu clipi; deschisese gura ca să vorbească de altceva, dar Şerban Lascari voia neapărat să ştie, şi urmă, fixându-1 mereu cu o privire inchizitorială:

— Nu-i porți nicio pică domnului Vardală? De el vorbeam...

— Nu port pică nimănui, zise Fănică Niculescu, rece şi impersonal.

— Totuşi – spuse Şerban Lascari zâmbind nemilos – se pare că Vardală, ca să-ți zdrobească ascensiunea politică de care e gelos şi se teme, te-a „lucrat”...

— Basme, răspunse profesorul, uitându-se într-altă parte, în gol.

— Desigur, desigur, râse Şerban Lascari. Astea sunt basme, fără-ndoială; basme, basme... cauza e cu totul alta... Totul ar fi mers perfect... Dar ce să-ți fac – chicoti bătrânul – faci politică antisemită şi vrei să fii prieten cu prietenul doamnei Lupescu: pentru un profesor de filosofie, şi deci de logică, e destul de contradictoriu, hi-hi-hi!

— Cred că ştiu ce fac, murmură profesorul cu un aer gânditor şi sumbru. Regele nu e decât o persoană..., iar antisemitismul e un partid politic... şi chiar mai multe... şi devine politica de stat a uneia din marile puteri...

O clipă, tăcură. Din capătul salonului se auzea cântând cineva la pian.

— Logică... Logici nu sunteți dumneavoastră... Acum douăzeci şi cinci de ani, când tinerii ăştia erau copii, dumneavoastră, domnule Lascari, la Paris, iar eu îmi făceam serviciul militar în regimentul X... roşiori...

— Ca văru-meu, săracul, Mişu Vorvoreanu, şi ca tatăl băiatului ăstuia, zise Lascari, arătându-1 pe Şerban.

— Da? Nu ştiam că erați rudă cu familia Vorvoreanu...

— Suntem rudă cu toată lumea, sau mai bine zis – se corectă bătrânul cu o trufie amabilă – toată lumea e rudă cu noi.

— Domnul Vorvoreanu comanda escadronul unde eu eram simplu ostaş t.r. Ei bine, am luat parte la reprimarea răscoalelor țărăneşti. Pe vremea aceea, guvernul nu şovăia. Nimeni nu şovăia. A fost unanimitate impresionantă: nici eu, nici dumneata... Niciunul din noi n-a avut sentimentul unei vinovății, al unui păcat sau al unei crime. Şi totuşi, am împuşcat unsprezece mii de țărani şi am băgat la puşcărie patruzeci de mii. Şi acum, pentru câteva zeci de muncitori care ar putea să încaseze un glonț, se ezită, se discută, se deliberează, la infinit...

— Sunt mai tari ca țăranii, zise Cezar Lascari. Țăranii au înghițit şi nici n-au suflat. Ăştia țipă, au presă, sunt organizați, au prieteni în toată lumea, au Rusia... Nu e totuna.

— Şi fiindcă sunt mai tari şi mai periculoşi, sunteți mai slabi cu ei? râse profesorul. Cum stăm cu logica?

— Ba află, profesore dragă – zise bătrânul Lascari –, că e perfect logic... dar logică politică, nu de-a dumitale – filosofică. Când ai de-a face cu unul tare, eziți să-l loveşti.

— Dragă domnule Lascari, ascultați cuvântul unui om de bibliotecă, numit Macchiavelli, în *Principele,* dacă nu mă înşel:

Dacă trebuie să loveşti în cineva, ori îl nimiceşti, ori mai bine nu te atinge de el. Dar cine să aibă energia de a aplica asemenea principii? Domnul Vasilescu-Râmnic şi alţii asemenea? Ăştia sunt oameni care să apere Europa şi civilizaţia de comunism? *Ăştia?* repetă el cu dispreţ zdrobitor, arătându-1 pe ministrul care perora cu chelia strălucind gălbui sub candelabre.

Urmă altă tăcere. Şerban Lascari spuse:

— Vodă e un prost că a pierdut un om ca dumneata.

— Mulţumesc, zise profesorul.

— Eşti un om preţios şi cu cea mai instructivă conversaţie din câţi cunosc; nu sunt complimente – urmă bătrânul Lascari – vezi să nu te deochi!

Şi râse iar, ca un grec bătrân şi şiret, care ştia mai multe decât spune. Şerban nu mai asculta. Dar se gândea la sine însuşi şi-l apuca spaima. Peste câteva minute izbuti să se apropie de profesor şi să-i şoptească:

— Aş vrea să viu la dumneavoastră.

Profesorul îi zvârli o căutătură cercetătoare.

— Bine. Când vrei, vino pe la mine. M-am mutat. Şi-i spuse adresa. Şerban murmură posac, maşinal:

— Aş vrea să vă văd cât mai curând.

— Bine, când vrei, zise profesorul, uitându-se la el mirat şi cercetător.

— Astă-seară, murmură Şerban.

Profesorul ridică sprâncenele şi se uită la ceas:

— Da... dar după douăsprezece. Te aştept.

Şi se întoarse iar spre cei doi Lascari, care vorbeau cu generalul Ipsilanti şi cu un domn subţire şi cu faţa înlemnită în demnitate şi gravitate, care era mareşal al Curţii Regale şi prieten intim al regelui. Şerban se depărtă şi încercă să asculte o convorbire, să spună ceva; dar deodată îi veni să fugă, să plece, să se retragă undeva, departe..., dar nu era unde... Ieşi, îşi ceru şuba şi peste câteva clipe era pe stradă, în întuneric; maşinile aşteptau înşirate pe lângă trotuar şi în văzduhul străveziu, îngheţat, al nopţii de februarie, urla, tânguitor şi cu mânie, sirena.

Şerban se îndreptă spre centru. Trecătorii mergeau grăbiţi, se opreau uneori în grupuri care se risipeau iarăşi. La răspântii, posturi de sergenţi şi ofiţeri de poliţie, dublate de jandarmi cu baioneta la armă, cereau actele pietonilor. Maşini alunecau, cu câte un cap palid de bărbat cărunt în fund, în lumina becului

dinăuntru, sau cu o cucoană în mare toaletă, cu capa de hermină sau de vulpi albastre şi cercei sclipitori de briliante; apoi se depărtau în viteză şi nu se mai vedeau decât luminile roşii de la spate. Iar pe străzile mari tropăiau bocancii grei ai batalioanelor de jandarmi, în mantale albastre, căşti negre cu bold de alamă, ţi cu pădurea de baionete late şi lucioase, ca nişte cuţite, oscilând deasupra lor. Şerban Romano şovăi o clipă. Unde să se ducă? Să-l întâlnească pe Titel Negruzzi? Voi să se ducă la Capşa. Dar pe când se apropia, trecu prin faţa vitrinei lui Fischer-Galaţi şi văzu acvariul cu peştii bolnavi. Becul din vitrină lumina slab; chiar şi paginile de titlu ale cărţilor deschise în fereastră păreau cenuşii, literele titlurilor erau în lumina asta de un roşu întunecat, mort Peştii se mişcau slab, ca într-un somn greu, apa părea murdară, stătută, moartă, şi peştii cafenii parcă erau pe punctul să se topească în putreziciune.

Şerban aruncă numai o privire la vitrină, şi fugi mai departe, pe lângă o coloană de jandarmi care mărşăluiau greoi pe Calea Victoriei: trop-trop-trop...

Deodată, în faţa vitrinei Capsei, se opri. Mesenii se-ntorseseră spre stradă şi se uitau la soldaţi. Cheliile gălbui, tâmplele pleşuve, ochii morţi şi obrajii căzuţi, burţile prăbuşite pe genunchi, politicienii, gazetarii, oamenii de afaceri, misiţii, cucoanele bătrâne, cocotele stăteau şi se uitau pe geam, ca peştii bolnavi din acvariul lui Fischer-Galaţi. Câte o cravată de mătase, o rochie elegantă de culoare închisă luceau o clipă, ca dungile negre şi lucioase de pe pântecul cafeniu şi moale al peştilor. Lumina Capşei, prin perdeaua subţire de tot din geam, era verde-cenuşie, ca apa stătută din acvariu. Se mişcau încet, amorţiţi, şi se uitau prin geam la ce era afară.

Lui Şerban Romano i se făcu poftă să bea ceva tare, să se încălzească. Îi făcea oroare să intre la Capşa. În starea de tulburare bolnăvicioasă în care-1 aruncaseră întâmplările ultimelor zile şi sirena aceea cumplită, îi venea să fugă mai degrabă decât să intre în cafenea. „Urlaţi! Urlaţi! Ştiu, lăsaţi-mă în pace: ştiu, vă e foame, n-aveţi de lucru, sunteţi mânioşi... Ştiu! Ce pot să fac eu? Eu... eu intru la Capşa... în acvariu. Acolo e locul meu. O să se spargă odată..., dar până atunci mai e... mai e mult..."

Intră, îşi lăsă paltonul lângă uşă şi se aşeză la o măsuţă goală; ceru coniac şi-l bău repede, fără să se uite împrejur. Ar fi vrut să

n-audă murmurul dimprejur:

— ... Fabrica *Belvedere* a intrat şi ea în grevă... mâine intră textilele... se solidarizează, sunt furioşi din cauza lui Hitler – şi uzina electrică!

— Ba nu, domnule, uzina electrică e ocupată milităreşte...

— Nu, monşer... *va fi* ocupată milităreşte...

Vorbeau de la gură la ureche, de la o masă la alta, bancherii, gazetarii, misiții, babele, femeile uşoare, sulemenitele, prăbuşitele, burțile, dublele bărbii, pungile sub ochi, privirile stinse sau luminate de lucirea dură a poftei de bani. Şerban Romano se gândea: „Adevărul... Structura realității... Binele etic... Ce-i de făcut? Ce trebuie să fac?"

Deodată simți un val de frig. Intrase cineva. Un bărbat care-şi lasă la intrare paltonul cu guler de vidră neagră şi căciula care-i ținea cald la chelie. Intră frecându-şi mâinile învinețite de frig, se uită împrejur, salută două sau trei persoane şi-şi căută din ochi o masă. Nu era niciuna liberă. Şerban Romano era singur la o măsuță rotundă. Noul-venit se apropie de el:

— Bună seara, Romano. Ce mai e cu dumneata? Dă-mi voie să şed la masa dumitale...

Şerban îl pofti. Îl cunoştea de mult, din saloanele cărora acest om le aparținea prin naştere, dar din care fusese treptat exclus din pricina părerilor sale şi a activității sale politice. Era Nicolae Prodan, bărbat de patruzeci de ani trecuți, fiul unui foarte corect colonel de cavalerie (cine nu-l cunoştea dintre clubmenii distinşi pe nenea Costică Prodan, amabil, politicos şi cartofor până la demență?) şi nepotul unui om care făcuse politică „roşie" pe vremea când liberalii mai erau numiți „roşii" şi mai existau republicani şi revoluționari în Țara Românească, adică pe la 1870; iar străbunicul fusese paşoptist. În trei generații patima răzvrătirii slăbise în această familie de boiernaşi iubitori de cărți şi de artă – şi dintr-odată, izbucnise în Nicu Prodan. Era un om aproape scund, vânjos şi musculos, cu gâtul puternic de statuie atletică; chelia îi arăta forma perfectă a capului; de o parte şi de alta îi mai rămăseseră două tufe de păr creț şi zbârlit ce începea să încărunțească; sub sprâncenele stufoase, ochii erau de oțel albastru, fulgerător, iar nasul drept şi gura cu buze subțiri, strânse, şi bărbia energică nu trădau prin nicio sinuozitate pe omul cu multe aventuri şi pasiuni pentru femei. Omul acesta, înzestrat cu un dar arzător şi nimicitor al invectivei politice,

începuse la douăzeci de ani să îi spună în presă lui Carol I de Hohenzollern adevăruri care nu se spun decât înainte de-o luptă pe viaţă şi pe moarte. Cine nu văzuse revista condusă de Nicolae Prodan, cu chipul bătrânului rege pe copertă, pecetluit pe frunte cu cifrele *1907,* din care picura sânge – data marii răscoale ţărăneşti reprimate fără milă? Cine nu văzuse pe coperta revistei ploşniţa cu coroană pe cap şi titlurile incendiare ale articolelor lui Nicu Prodan, care părea a avea o duşmănie personală împotriva familiei Hohenzollern, dar în realitate nu suferea decât de o sălbatică pasiune pentru libertate şi dreptate, sub toate formele şi pe toate tărâmurile. Omul acesta, care era mereu ameninţat de arestare pentru articole vinovate de lezarea Maiestăţii Regale, omul acesta care fusese să-l vadă pe Lenin vorbind muncitorilor din Petrograd în 1918, care era prieten cu Barbusse şi cu Romain Rolland şi care-1 vizitase pe Gorki – era cel care intrase la Capşa şi se aşezase la masa lui Şerban Romano, cu a cărui mătuşă, Augusta Hagibei, se spunea că avusese o poveste de dragoste în 1917 la Iaşi. Acum lucrurile astea erau de mult uitate, şi Nicolae Prodan era departe de a se gândi la ele. Îşi freca mâinile îngheţate şi întorcea capul după chelnerul cu care se cunoştea de douăzeci de ani:

— Costică... ţuică fiartă, că am îngheţat...

Şi se întoarse îndată spre Şerban Romano.

Era un om tânăr: poate că ideile generoase şi nobile găseau la el acelaşi teren primitor pe care-1 găsiseră la Nicolae Prodan acum un sfert de veac.

— Ai fost? întrebă el, fulgerându-1 pe Şerban cu ochii săi de neuitat.

— Unde să fiu?

— Cum, unde? Singurul loc unde se zbate şi se frământă umanitatea autentică a Bucureştilor! Pe lângă Ateliere! Pe străzile alea largi, cu căsuţe de un singur etaj, unde stau oamenii care ne dau de mâncare şi ne fac fier şi unelte ca să putem trăi! Ce faci aici? Vegetezi, putrezeşti, te sufoci, mori! Ascultă-mă pe mine: eu văd ce-i în tine...

Spunea asta cu o certitudine bazată pe o simplă impresie, şi aruncându-i o privire romantică, care putea să farmece şi să hotărască la fapte eroice orice om, bărbat sau femeie. Îi puse mâna pe umăr lui Şerban:

— ... nu te lăsa! Sus! Locul oricărui om cinstit este alături de

clasa muncitoare! Oamenii cei mai preţioşi ai veacului nostru, oamenii indispensabili, muncitorii, suferă – din pricina ăstora!

Şi cu un gest admirabil de dispreţ îi arătă pe cei dimprejur. La celelalte mese câteva persoane se întoarseră, apoi mârâiră, nemulţumite.

— Eşti un intelectual – zise Nicolae Prodan – datoria ta e să cauţi, să găseşti şi să proclami adevărul, datoria atât de des trădată în anii ăştia – tu, fă-ţi-o!

Apoi se aplecă peste masă:

— Dă-mi un articol... scrie ce simte un om gânditor în faţa nesimţirii brutale şi disprețuitoare, care-i lasă pe ăia să sune cu sirena şi-şi pregăteşte trupa ca să-i scoată cu baioneta din ateliere. Scrie, spune, fa ceva! în clipa asta există numai două lucruri de făcut: să-i sprijini pe greviştii sau să le dai la cap! Să-i vezi pe oamenii modeşti, conţopişti, belferi, funcţionari, cum stau la coadă cu paporniţele, să le aducă de mâncare greviştilor! Iar ăştia dimprejurul nostru, care cred că nu fac nimic şi că beau cafele, le dau la cap greviştilor – sau abia aşteaptă să joace pe cadavrelor lor.

În clipa aceasta becurile se roşiră, lumina slăbi, se făcu aproape întuneric, nu se mai zăreau decât filamentele roşii în globurile lăptoase ale becurilor. Murmurul din cafenea spori dintr-o data şi se făcu tăcere deplină, în vreme ce becurile se stingeau tot mai mult şi nu mai era aproape nimic până la întunericul desăvârşit.

— Intră şi uzina electrică în grevă... rosti vocea metalică şi bărbătească a lui Nicolae Prodan, cu un ton de triumf, dar în clipa următoare se frânse; căci becurile începură să lumineze tot mai tare şi în două minute reveniră la intensitatea dinainte.

— Înţelegi ce-a fost? Ai simţit mâna unui muncitor pusă pe întrerupător? întrebă Nicolae Prodan. Ai văzut jandarmii cu baionetele la armă... o baionetă înfiptă în mâna care trăgea de pârghia întrerupătorului... loviturile de pat de puşcă, oasele rupte, craniile zdrobite, bălţile de sânge... pentru ca dumnealor *să aibă* lumină în candelabrele de la Capşa!

Şi-i arătă pe misiţii şi babele şi actriţele de varieteu şi gazetarii veroşi dimprejur. Era de un gust melodramatic, dar tot ce spunea era adevărat. Şerban Romano simţea nevoia să fugă din tovărăşia acestui om care clocotea de indignare şi de invective biciuitoare. Îşi ştergea cu batista fruntea asudată şi se uita jenat împrejur.

Cei de la mesele învecinate se uitau duşmănos la ei. Un bărbat tânăr, înalt şi masiv, cu un trup cărnos şi greu, se ridică şi strigă veninos:

— Ascultă, bolşevicule! Dacă nu-ți ții gura, o să ți-o umplem cu pământ!

Era, ca şi Prodan, un urmaş al conducătorilor revoluției de la 1848; dar în vreme ce din strănepoții lui Prodan sau Magheru sau din îndepărtații urmaşi ai unuia din marii cronicari moldoveni din veacurile XVI-XVIII au răsărit în veacul al XX-lea intelectuali comunişti, urmaşul lui Christian Tell era unul din fruntaşii fascismului; şi el era cel care-1 amenința pe Prodan. Acesta izbucni într-un râs sarcastic şi exclamă:

— Eu nu contez! Ideile revoluționare nu se pot astupa cu pământ... şi-o să vă zdrobească! Sunteți condamnați! Sunteți inexistenți! Ascultați-vă muzica de înmormântare cum urlă afară! N-ați înțeles ce vrea să spună sirena aceea? încă n-ați înțeles?

— E nebun! E bolşevic! Trebuie arestat! Trebuie împuşcat! exclamau indignați oamenii cu duble bărbii, cu pântece prăbuşite, cu pungi sub ochi, misiții, cucoanele bătrâne, gazetarii şantajişti, actrițele fără talent, dar cu briliante.

Tânărul Christian Tell, om care învățase liceul şi universitatea la Paris şi care avea o mare şi frumoasă bibliotecă, îşi dădu scaunul la o parte şi se îndreptă spre Nicu Prodan, cu pumnii strânşi. Prodan, cu aproape douăzeci de ani mai în vârstă decât el, chel, cu tufele de păr zbârlite peste urechi, îl aştepta nemişcat, cu ochii albaştri scăpărând de dispreț, de ironie, de curaj fizic:

— Vino, strănepot al lui Tell! Vino, creştinule care nu crezi în Dumnezeu, europeanule care predici românismul hotentot, omule de cultură care binecuvântezi cuțitarii, colecționarule de cărți care predici arderea cărților în stradă... Te aştept... şi am să te văd pierind!

Teii rămăsese cu pumnii ridicați. Celălalt, mai scund, îl sfida, cu brațele încrucişate. Şerban Romano nu mai putea suporta încordarea asta; şi aici – pretutindeni, alegerea obligatorie, oamenii care se înfruntă, ciocnirea inevitabilă, obligația să birui sau să dispari... şi credința asta nestrămutată a revoluționarilor că ei vor birui în chip necesar! Se sculă de la masă fără să mai aştepte sfârşitul scenei, îşi înhăță paltonul şi fugi pe stradă.» Ce se întâmplă cu mine?" se întreba el cu spaimă, alergând aproape, nu ştia nici el încotro. Se lovi de câțiva trecători. Unul îl prinse în

brațe şi-l întrebă:

— Unde umbli aşa, domnule, cu capul în buzunar?

Apoi, pe alt ton, de surpriză încântată şi veselă:

— Şerbane, ce faci, *cher ami?* A, asta e formidabil! Ia spune, încotro?

Era Titel Negruzzi, cu pălăria pe ceafă, şal alb de mătase, palton negru, mâinile în buzunare şi bastonul de bambus agățat de mâna stângă.

— Nu ştiu unde mă duc, bâigui Şerban, aiurit, amețit şi înspăimântat de starea în care se simțea că se află. Nu ştiu. Trebuie să vorbesc cu profesorul. Ar trebui să tacă odată sirena asta.

— Cu care profesor? Cu Fănică? Vin şi eu! răspunse optimist, prompt şi cu tărie Titel Negruzzi. Era, ca mai în fiecare zi la ora asta, cam băut; şi de obicei asta îl făcea plin de idei năstruşnice şi gata de a le pune în practică. Într-o asemenea stare, se urcase pe umărul unei statui pe Unter den Linden, la miezul nopții, şi pe un stâlp de fier cu bec electric, în mijlocul unei piețe din Charlottenburg. Şerban avea o anumită asemănare cu el, când era beat; şi poate că de acolo venise marea dragoste a lui Titel pentru dânsul, în vremea din urmă. În clipa asta, Titel era fericit la ideea că-1 va vedea pe profesorul Niculescu.

— Dar nu te aşteaptă, bâigui Şerban Romano, prea sleit de frământarea din ultimele zile ca măcar să se poată împotrivi.

— Nu face nimic; o să-i spui că ai ținut să vii cu mine. Pe tine te aşteaptă, îmi închipui. A, splendid! Ştii că e din ce în ce mai interesant tipul. A devenit în vremea din urmă reprezentant general pentru Balcani al uzinelor „Siemens", al consorțiului Krupp-Thyssen, al lui „Motorenwerke Augsburg-Nürnberg", al lui „Rheinmetall" şi „Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft"! Pentru un profesor de metafizică, nu e rău! E formidabil tipul! Se pare că mă-sa era vrăjitoare sau ghicitoare în cafea. Circulă zvonuri despre el; se pare că Despina Ipsilanti s-a amorezat de el, *elle est complètement toquée*[141] o ştii că din naştere e plină de sticleți, şi văzând că vulpoiul bătrân nu marşează – de altfel e impotent, află de la mine – nebuna şi-a turnat gaz pe ea şi şi-a dat foc! Altele se sinucid pentru el, fac poezii infecte, vorbesc numai de el, în fine, e

---

[141] E smintită de-a binelea. *(fr.)*

un pericol public nea Fănică! Dar e un tip, *ah là là! t* un tip formidabil! Şi-a luat o casă nouă şi sunt foarte curios să văd cum şi-a putut-o aranja. Ce gust poate avea un profesor în general şi unul de metafizică în special? Sunt curios dar şi îngrijorat: *je m'attends au pire*[142]*.* Ce părere ai de forța militară de pe străzi? *Ce n'est pas pour aujourd'hui, le grand soir, eh?*[143] Nici nu ştii ce încântat sunt când te văd. Țin foarte mult la tine, Şerbănică, tu eşti un tip mai deosebit, nu ca noi ăştia, neserioşi şi aiuriți; tu eşti un tip profund. Când te văd şi stau de vorbă cu tine, mă simt altfel, transportat în lumea ideilor, în transcendență; să nu crezi că din cauză că sunt beat vorbesc aşa; altfel nu mi-aş permite să-ți vorbesc atât de indiscret; dar viața ar fi insuportabilă dac-am fi veşnic corecți – nu s-ar mai putea vorbi, nu s-ar mai putea face nimic, nici amor, nici afaceri, nici politică, şi relațiile noastre cu „A.E.G." şi cu „Motorenwerke Augsburg-Nürnberg" ar fi mult mai puțin strânse şi cordiale, şi în afară de asta, urlă sirena aia mereu şi o să ajungem să nu mai putem avea o conversație mai serioasă, *cher ami...*

Turuia mereu, într-o euforie nemaipomenită, cu pălăria pe ceafa şi cu ochii strălucind de veselie. „Cum să scap de el?" se întreba Şerban Romano, cu inima strânsă. Nu era în stare si născocească niciun pretext: mintea-i era prinsă cu totul de altceva, mult mai important. „La urma urmei, o să-l duc acolo şi-o să-l rog să mă scuze, mă închid cu profesorul undeva şi-l las pe ăsta să stea..." Şi era sleit de oboseală; nu dormise în ultimele patruzeci şi opt de ore decât un ceas, un ceas şi jumătate; şi nu era simplă oboseală fizică, ci şi cumplită încordare a nervilor. Îi venea să se aşeze jos pe marginea trotuarului şi să plângă. Se hotărî să se ducă acuma la profesor; n-avea a face că-l chemase pentru o oră mai târziu; avea să se ducă şi să spună că-l aşteaptă.

Astfel, cu Titel Negruzzi de braț, ajunseră în fața casei cu zidurile tencuite cu calcio-vecchio cenuşiu, cu uşa de intrare în ogivă gotică, cu ferestrele de sus cu arcuri rotunde şi colonete răsucite venețiene, acoperişul de olane ca în Italia şi deasupra intrării un blazon de piatră după moda spaniolă şi un felinar de

---

142 M-aştept la tot ce poate fi mai rău. *(fr.)*
143 N-a sosit încă ziua cea mare? *(fr.)*

fier arab. Un servitor îi privi prin ferăstruica zăbrelită din uşă şi le deschise.

— Bună seara, domnilor... Domnul profesor a telefonat că veniți şi vă roagă să-l aşteptați...

Şerban Romano intră maşinal, fără să-şi dea seama de nimic. Titel Negruzzi şopti, intrând în holul pardosit cu marmură albă şi neagră şi plin de lăzi sculptate, italieneşti, şi jeţuri în formă de X:

— Fănică aşteaptă pe cineva, şi servitorul ne-a confundat... E formidabil: o să-i facem o farsă.

Şerban nici nu înțelese bine. Maşinal, se lăsă condus de omul care-i primise, într-o mare bibliotecă în care erau risipite fotolii de piele, trei din ele adunate în fața căminului de piatră cenuşie cu fiarele lui complicate înăuntru. O galerie cu balustradă de lemn mergea de jur-împrejurul încăperii la trei metri înălțime. Feciorul aprinse şi se duse să tragă perdelele. Lumina pornea dintr-o cornişă, sus de tot sub tavan, era indirectă şi blândă. Printr-un efect de optică, sus, la galerie, cărțile aşezate sub izvorul de lumină erau mai puțin desluşit vizibile. Şerban Romano era pe punctul să se prăbuşească într-un fotoliu, când Titel Negruzzi îl luă de braț şi-l trase după el:

— Hai sus... Hai să vedem cărțile, zise el cu o mare şi inexplicabilă însuflețire.

Şi-l trase după el pe scară în sus şi de-a lungul galeriei. Şerban se împiedică de nişte maldăre de cărți care-i ajungeau până la brâu. Cu mare greutate, împins mereu de Titel Negruzzi, trecu peste şi dincolo de ele, răsturnând câteva pe jos. Celălalt se aplecă, deschise unul din tomurile identice (erau sute şi sute), legate în vițel cafeniu-gălbui, şi citi:

— *Patrologiae cursus completus,* Migne. Le-a cumpărat acuma şi încă nu şi le-a pus în rafturi... Aici; aici să stai, pe scăunelul ăsta. Ne ascundem, şi nici idee n-o să aibă unde suntem; îl lăsăm să intre şi – deodată: cucu! cucu! Să vedem ce figură face, zise Titel Negruzzi, aşezându-se pe jos şi uitându-se printre gratiile balustradei. Nu e mare lucru, urmă el; arhitectură modernă, *cassetone* italieneşti, stil Bucureşti 1930, adică sau fals florentin sau fals venețian; hm, ia să mai vedem: lampă de cristal de Murano-banal, au toate casele noi din Parcul Jianu; ah! covoare frumoase, foarte frumoase; mi se pare că ăla mare e cadou de la vodă; e un Ferahan unic. Cărți multe şi bune, e normal; un profesor... Dar nimic. Anonim. Nu-ți poți da seama ce-i cu el; e

casa oricărui neguțător parvenit, nu un portret al lui Fănică. Sst! Vine! Vine! când îți fac eu semn, cântăm amândoi „cucu”!

Şerban, sufocat de suflarea lui Titel Negruzzi, care mirosea tare a vin şi-i vorbea de aproape, încercă să protesteze, să se ridice; dar celălalt îl împinse la loc cu forța şi-i făcu semne să tacă, holbând ochii la el. Se auzea glasul profesorului şi încă unul, necunoscut Uşa bibliotecii se deschise şi intră profesorul cu încă doi oameni Şerban, care se mai simțea şi ridicol, şi jenat, peste nefericirea lui voi iar să se ridice şi să spună ceva, dar în clipa aceea văzu cine e unul din cei veniți cu profesorul, şi amuți. Niță Ghiță, mai supt şi mai galben ca niciodată, cu ochii înfundați în orbitele-i osoase, ți lucitori; Niță Ghiță, cu bocanci în picioare, şi haine proaste, şi-un fel de pardesiu larg de stofa subțire, păroasă, ceva între postavul cazon şi postavul rasei călugăreşti, dar în orice caz mult prea puțin călduros pentru acel februarie glacial; Niță Ghiță cu mâinile tremurând, cu ochii arzând de friguri, pământiu şi stăpânit de un simțământ cumplit de intens, dar pe care Şerban nu-1 putu ghici de la început. Celălalt era un om tot tânăr, vlăjgan subțire în şolduri, cu gâtul rotund şi musculos şi un cap mic, încoronat de o claie de păr cârlionțat şi buclat, numai inele, ca părul unei statui greceşti, bunăoară a lui Antinous. Numai că fața nu avea seninătatea nobilă, aproape divină, şi grația emoționată a unui cap de statuie, ci era îngustă, osoasă şi dură. Fruntea îngustă şi încrețită, obrajii plați, bărbia colțuroasă, privirea albastră, rece şi străină: acesta era chipul celui de-al doilea tânăr, care nu părea să aibă mai mult de douăzeci şi cinci de ani şi era îmbrăcat în aceeaşi mantie monahală şi militară în acelaşi timp; se vedea pe ei că aşa veniseră din stradă şi tânărul nu era om să umble decât cu capul gol pe orice ger, iar Niță Ghiță făcea la fel, Şerban ştia asta.

Profesorul le arătă două fotolii cu un gest curtenitor şi grav; aproape că se înclină în fața lor. Şi de la primele cuvinte, cei doi de sus de la galerie îşi dădură seama că se petrece ceva ciudat, neobişnuit, poate unic. Nu înțelegeau ce. Dar solemnitatea tonului, tăcerile, felul de-a vorbi al celor trei, ca şi cum ar fi spus cuvinte cuprinzând mult mai multă viață omenească şi mult mai multe înțelesuri şi urmări decât cuprind de obicei cuvintele, totul îi făcu să împietrească unde erau. Profesorul se uită la cei doi cu un fel de blândețe şi le vorbea cu glas domol şi grav. Niță Ghiță îşi frământa mâinile tremurătoare şi pământii; celălalt se uita fix la

profesor, ca o femeie îndrăgostită, dar cu o seriozitate sălbatică. Dacă Niță Ghiță era un om care nu râdea niciodată, celălalt părea că nici nu a auzit vreodată de ceva care s-ar chema râsul.

— Am vrut să mai vorbim cu dumneavoastră înainte, murmură Niță Ghiță. Vorbea greu, cu glas înecat.

— Nu vă mulțumesc, fiindcă voi şi cu mine una sunteți, spuse profesorul. Eu sufăr de suferința voastră... Kant, dragii mei, ştia ce noi abia acuma aflăm. Scrie el într-un loc: „Aceste fraze ale contelui Verri (în *Sull'indole del piacere e del dolore*[144]*,* apărută la 1781), le subscriu cu deplină convingere: *Il solo principia motore dell'uomo e il dolore. Il dolore precede ogni piacere. Il piacere non e un essere positivo."* Singurul principiu motric al omului e durerea. Durerea precede orice plăcere. Plăcerea nu e ceva pozitiv, n-are ființă...

Buclatul tăcea, crâncen şi de lemn. Niță Ghiță şopti:

— Asta e o concepție creştină... Suntem făcuți ca să suferim şi să ne izbăvim prin suferință...

— Da, spuse profesorul. Şi morala decadentă a burgheziei şi a democrației se face a nu şti că cea mai cumplită suferință e crima, pentru cel ce-o săvârşeşte... Criminalului trebuie să-i împăcăm cugetul, căci criminalul este omul tare, mai tare decât semenii săi. De fapt, trebuie să ne gândim că instinctiv îl disprețuim pe cel care n-ar fi în stare, în anume cazuri, să ucidă un om. Deci, omorul nu e un rău în sine, ci în anumite cazuri. Dar ce nu e în sine*, nu* e deloc; căci nu participă la transcendență, la absolut.

Urmă o tăcere după acest cuvânt. Apoi profesorul urmă:

— Dar eu vă spun, dragii mei..., iubiții mei..., că voi, în clipa când veți săvârşi o faptă iremediabilă, o faptă care nu poate fi întoarsă sau dreasă, veți participa la absolut; veți fi săvârşit o fapta absolută şi veți avea o trăire absolută... Nu vă spun ce fel de fapt... Singuri vă veți găsi calea...

Mai tăcu câteva clipe.

— În vremea Renaşterii, în Italia, înflorea tipul omului criminal şi-şi dobândise propriul său soi de virtute... virtute în stilul Renaşterii, *virtu,* virtute fără „moralină", cum spune Nietzsche. E dezonorant pentru civilizația europeană că a ajuns să disprețuiască crima, în loc să prețuiască intensitatea ei... Dar va

---

144 Despre caracterul plăcerii şi al durerii (it.)

urma o vreme de teribilă purificare a putregaiului democratic, masonic, evreiesc... O vreme ai cărei vestitori sunt oameni ca voi doi O vreme de războaie cumplite, ce ne vor face mai sănătoşi, mai puternici, mai apţi pentru bine şi rău şi vor educa oamenii superiori, aristocraţiile, ai căror părinţi sunteţi voi. Voi sunteţi primii oameni ai acelui viitor întunecat, sângeros şi tragic...

— Unde crucea va lumina în întuneric, îngăimă înecat Niţă Ghiţă, cu faţa crispată ca a unui om care e gata să izbucnească în plâns.

Se ridicară amândoi, întâi Niţă Ghiţă, apoi celălalt, care nu-şi dezlipea nicio clipă ochii halucinaţi de la chipul profesorului. Statură o clipă faţă în faţă, ei doi şi profesorul.

— Plecăm, şopti Niţă Ghiţă.

Profesorul îi întinse mâna. Cu o mişcare impulsivă, Niţă Ghiţă i-o luă şi o sărută. Celălalt, ţeapăn şi palid, înlemnise în poziţia de „drepţi". Profesorul îi sărută pe amândoi pe obraz şi le spuse:

— Mergeţi cu bine, copiii mei, oriunde veţi fi mergând... Inima mea e cu voi.

Şi-i urmă pe uşă afară. Peste câteva clipe, se întoarse în bibliotecă; părea ostenit, bătrân, cu faţa scofâlcită. Îşi trecu mâinile peste obraz, respirând adânc.

— Cucu! Cucu! strigă vesel Titel Negruzzi de la galerie.

— Aa! răcni profesorul ca înjunghiat, luându-şi mâinile de pe faţă cu o mişcare fulgerătoare; cu ochii mari, gura întredeschisă, alb de spaimă, părea gata să înnebunească. Se uită împrejur, îngrozit, căutând parcă o scăpare, o ieşire. Titel Negruzzi, fără să-şi dea seama, se ridicase în picioare şi cobora zgomotos, împiedicându-se de maldărul de cărţi: două tomuri căzură de sus printre zăbrelele galeriei, bufnind pe podea. Şerban Romano îl urmări pe Titel Negruzzi, care, jos în bibliotecă, se apropia de profesor cu mâna întinsă şi şovăind pe picioare. Cât stătuse sus liniştit, beţia, lucru ciudat, i se accentuase. Şerban Romano înaintă, palid la faţă, nervos, şi bâigui scuze „pentru gluma stupidă a prietenului său, care îl admira foarte mult pe profesor şi insistase extraordinar de mult să-l vadă; dar el, Şerban, nu-şi dăduse seama că e într-o stare în care..." şi se încurcă, nefericit şi jenat. Profesorul îşi recăpătase cumpătul. Îi studia pe amândoi cu o privire ascuţită. Titel Negruzzi se aruncase într-un fotoliu şi râdea prosteşte. Şerban era schimbat la faţă, cu ochii tulburaţi. Profesorul se gândi o clipă, apoi spuse:

— Nu-mi pare rău că ați fost aici... şi c-ați auzit convorbirea între mine şi aceşti doi studenți ai mei... E mai bine aşa...

Şi râse, deodată, cu o ciudată uşurare:

— Da, da, e mai bine!

— Da de ce erau aşa de sentimentali, coane? Ce făceau? Plecau în străinătate? întrebă Titel Negruzzi binedispus.

— Nu ştiu care le erau intențiile, spuse profesorul cu un zâmbet şters. Poate că voiau să plece în străinătate. Da, cred că asta voiau...

Şi se uită la un ceas de pe cămin, care arăta ora douăsprezece fără un sfert sau fără paisprezece. Apoi se-ntoarse spre Şerban şi-l întrebă:

— Ei, ai găsit metoda? Ai aflat adevărul? Ai certitudinea?

Şerban nu răspunse. Îi era ruşine de sine însuşi şi-i era frică de ce are să se întâmple. Totuşi, să se încredințeze omului acestuia? Se uită iute la Titel Negruzzi: adormise în fotoliu.

— Dumneavoastră credeți în lucrurile pe care le spuneați adineauri?

— Nu vrei mai bine să-mi spui dumneata la ce concluzii ai ajuns? zâmbi profesorul. N-am să te înşel: am să-ți spun pe urmă ce cred... cele două mari adevăruri, pe care ți le-am promis odată.

Îl luă de mână şi se aşezară într-un colț al bibliotecii, departe de fotoliul unde dormea Titel Negruzzi. Profesorul se uită la ceas: arăta douăsprezece fără unsprezece minute.

— Mă îndoiesc că pot să cunosc vreun adevăr, mare sau mic, murmură Şerban Romano. Mi-e frică chiar că nu voi mai recepționa realitatea aşa cum e...

— Cum e? întrebă zâmbind profesorul. Mă surprinzi... La formația dumitale filosofică, nu mă aşteptam să crezi aşa naiv în realitate...

Şerban Romano se uită la el copilăreşte:

— Credeți că nu putem cunoaşte cu adevărat esența realității?

— Dumneata ce crezi?

— Eu... îngână Şerban şi dădu din umeri.

Profesorul se aplecă spre el:

— De mult te aşteptam aici... De când te cunosc... Rare capete de vigoarea dumitale am întâlnit. Mă gândeam: ce om straşnic are să iasă din ăsta, după ce-o să depăşească binele şi răul, adevărul şi falsitatea... Ei, acuma a venit momentul să-ți dai seama *ci nu se mai poate nimic în filosofie.* Comedia s-a sfârşit, cortina a căzut,

cercul s-a închis. La anul 700 şi ceva, Fredegisus din Tours scria, în *De nihilo et tenebris*[145], că şi neantul ca şi întunericul sunt ceva real, ceva care are fiinţă. Optimismul lui creator, de barbar, se încredea si dea fiinţă nimicniciei. Azi, după douăsprezece veacuri, domnul Martin Heidegger nu e în stare să vadă nimic decât neantul; *nu* e în stare să găsească fiinţă nici în grosolană existenţă cotidiană, îţi spun: cercul s-a închis. Niciun european de azi nu mai are o imagine completă şi fermă a lumii şi nu mai ştie ce e bine şi rău. Valorile etice sunt moştenite prin inerţie de la trecutul creştin; dar nu mai crede nimeni în ele cu tărie, cu consecvenţă totală. Cât despre ontologie, toţi se retrag; nu îndrăznesc să spună cum e lumea.

— Ştiu, ştiu! gemu Şerban Romano. Dar ce să mă fac? Ce să fac? Nu pot să spun eu ceva acolo unde nu mai e nimic! Nu pot reconstrui!

— Nici nu se mai poate, zise liniştit profesorul. Ascultă: pe vremea cruciadei mânate în Ţara Sfântă de regii Engliterei şi Franţei, Richard Inimă de Leu şi Filip August, şi de împăratul Sfântului Imperiu Romano-Germanic şi rege al romanilor, Conrad de Hohenstaufen, creştinii au fost uimiţi şi îngroziţi de secta ismailienilor care, trecând prin orice primejdii, cu preţul chinurilor şi al morţii, încercau să-i ucidă pe monarhii cruciaţi. Aceşti ucigaşi erau intoxicaţi cu haşiş, ceea ce-i făcea să nu simtă nimic decât visele lor feerice, şi, din pricina drogului pe care-1 mâncau, li se spunea pe arăbeşte *haşişin.* De atunci s-a răspândit în toate limbile Europei cuvântul de *asasin,* cu înţelesul scos din ce-au simţit creştinii de la această sectă condusă de o căpetenie tainică, Bătrânul din Munte. În râpele cu cedri ale Libanului stătea, în castelul Alamout, Negim-ed-Din-Ismail, Bătrânul din Munte, şi-i trimitea să-i îndeplinească planurile pe asasinii îmbătaţi de visurile lor încurcate şi strălucitoare. Dar unora, pe care-i socotea cl vrednici, le hărăzea alt rost: pe acela de conducători ai sectei, îi chema la sine, fără să le dea nici haşiş, nici speranţa unei vieţi în grădina lui Allah; şi-i lua la o parte şi le şoptea cele două mari învăţături...

Profesorul zâmbi, privindu-1 cu ochii lui alburii din care unul bătea în verde şi celălalt în galben.

---

[145] Despre neant şi întunecime *(lat.)*

— Ți-am spus că există două *adevăruri.* Nu e aşa. Există două mari *învățături.*

Se uită la ceas. Era douăsprezece fără două minute. Apoi îi şopti lui Şerban Romano, desluşit de tot:

— Totul este fals, căci nimic nu-i adevărat.

Apoi mai spuse:

— Şi fiindcă totul e minciună, totul este permis.

Se uită la ceas. Era douăsprezece fără un minut.

— Dar... atunci pentru ce să trăiesc? întrebă Şerban Romano.

— Pentru ce vrei. Pentru plăcere. Pentru putere. Pentru putere.

— Nu se poate! Nu-mi ajunge! Asta nu e o soluție! exclamă Şerban Romano, sărind în picioare. Era atât de galben, cu ochii atât de tulburi şi o asemenea privire de suferință încât părea bolnav.

Profesorul se uită la el, negricios, cu părul alb şi cu ochii bicolori şi râse:

— Nu, nu e o soluție!

— Degeaba râzi, domnule profesor! urmă Şerban pe acelaşi ton surescitat. Nu e nimic de râs! Distrugerea gândirii prin nihilismul dumitale e mai gravă decât distrugerea bibliotecilor de către barbari – şi o precedă! De când ne cunoaştem, îmi spui mereu acelaşi lucru, din ce în ce mai pe şleau: că ai abdicat de la principala funcțiune a omului gânditor, aceea de a cunoaşte adevărul!

— Da, am abdicat, râse profesorul. Râdea fără niciun fel de veselie. Râdea sec, găunos, mecanic.

Şerban nu se mai putea însă opri:

— Ce le spuneai adineauri celor doi?... nu ştiu ce erau, nu-1 cunosc decât pe unul din ei...

— A, îl cunoşti?

— ... ca pe un om primitiv şi pasionat, cu creierii nebuloşi, ce le spuneai era delir verbal, erau cuvinte înşirate anume ca să provoace anumite patimi subumane, nu să comunice cunoaştere sau adevăr! Ai renunțat la gândirea rațională, ai renunțat la o întrebuințare rațională a limbajului... şi unde o să ajungi? La demență, la dezlănțuirea pornirilor iraționale ale tuturora împotriva tuturora, *bellum omnium contra omnes,* la haos şi nimicire!

— Da, acolo se ajunge! râse profesorul. Acuma râsul lui avea un sunet de satisfacție batjocoritoare – şi, ciudat lucru, în acelaşi

timp dureroasă.

— Şi cum accepţi? Cum accepţi? ţipă ascuţit Şerban Romano cu un glas spart ce-1 trezi pe Titel Negruzzi din somn.

Titel Negruzzi mormăi:

— Ce e tapajul ăsta, domnule...

Apoi adormi iar. Profesorul îi aruncă lui Şerban o privire grea, obosită şi zise:

— Domnule Romano, eu am tras concluziile cele mai consecvente şi mai radicale din gândirea timpului meu. Nu există la ora asta pe întreaga suprafaţă a pământului decât două atitudini consecvente în faţa problemei generale a filosofiei: iraţionalismul sau marxismul. *Tertium non datur*[146]*.* Văd că iraţionalismul îţi displace. De ce nu eşti marxist?

Şerban îl privi cu gura întredeschisă şi cu un aer nătâng, apoi se aşează în fotoliu şi dădu din umeri:

— Nu pot... murmură el.

Profesorul, devenit dintr-odată rece şi tăios, întrebă:

— Ai găsit atunci o a treia soluţie, mai bună?

Parcă era un examinator sever, iar Şerban un student care nu ştie materia. Şerban dădu din cap. Profesorul rosti fără să apese prea mult pe cuvinte, dar cu un dispreţ total:

— Nu eşti atât de tare pe cât te credeam. Nici cald, nici rece... Pronosticul meu a fost greşit.

Urmă o tăcere. Profesorul se uită la cadranul pendulei. Era douăsprezece fix. Tăcu şi rămase cu ochii la ceas, pierdut, parcă pe altă lume.

În aceeaşi clipă, trenul de la Cluj, care se oprise şi în Sinaia, intra în Gara de Nord, în lumina gălbuie, mirosul de fum, strigătele de hamali şi huruitul cărucioarelor cu bagaje şi poştă. Călătorii erau puţini. Se îndreptau grăbiţi spre ieşire, când se dădu jos dintr-un vagon de clasa întâi un domn între două vârste, cu guler de blană la palton, urmat de un altul ce ducea o servietă şi de un altul care umbla cu mâna dreaptă în buzunar. Din mulţime, de lângă unul din pilonii de fier care susţin acoperişurile peroanelor, se desprinseră doi tineri, unul galben şi cu ochi negri, febrili, altul mai înalt, atletic şi cârlionţat, cu ochi albaştri, reci, duri; se îndreptară spre domnul cu guler de blană, scoaseră

---

[146] O a treia cale nu există. *(lat.)*

pistoalele din mantalele cafenii şi începură să tragă în el.

Pocniturile seci ale focurilor de pistol făcură deodată o mare tăcere în care se auzea numai sirena uzinelor în grevă. Apoi mulţimea începu să se strângă împrejurul omului împuşcat, care căzuse jos şi ale cărui mâini şi picioare se zgârceau, întâi violent, apoi din ce în ce mai slab, iar gura îi înţepenea într-o strâmbătură ce arăta dinţii. Ochii deschişi i se stinseră încet, pe când apărea de sub el şi se prelingea pe pavajul peronului o dâră de sânge. Cel cu servieta şedea pe scara vagonului şi gemea, ţinându-se de pântece, uitându-se palid de groază la cei din jur; servieta căzuse pe jos şi sângele alunecă pe sub ea. Cel cu mâna în buzunar scoase un pistol şi răcni „mâinile sus!" cu glas spart de frică, mai mult neştiind ce face, la cei doi asasini. Aceştia se supuseră cu o ciudată docilitate, inertă, pasivă, maşinală. Se uitau fix la cel de pe jos, care murea sau poate chiar murise. Celălalt le luă pistoalele din mâinile ridicate, le puse în buzunarul paltonului, şi începu să ţipe:

— Un doctor! Sergent! Sergent! Ce staţi şi vă uitaţi? Un doctor! E domnul ministru Vardală. Telefonaţi la preşedinţie! Telefonaţi la Palat!

Cineva scoase un ziar din buzunar şi-l puse peste faţa ministrului. Cei doi asasini stăteau şi asistau; aproape că nu se mai ocupa nimeni de ei. Ar fi putut fugi uşor. Dar stăteau acolo, paralizaţi, aşteptând.

VII

În a treia zi a grevei (sirena nu încetase şi jelania ei ameninţătoare hohotea asupra oraşului), Vasile, feciorul, veni să-l trezească pe stăpânu-său ca de obicei, dar îl găsi trântit pe pat, îmbrăcat cu paltonul pe el. Îl lăsă să doarmă. Dar peste zece minute, Şerban Romano îl sună şi când intră, îl privi cu ochi umflaţi şi tulburaţi şi-l întrebă ce e.

— Credeam că vă sculaţi, conaşule... E ora zece...

Şerban se aşează pe pat, cu capul în mâini.

— L-au omorât azi-noapte pe domnul Vardală, la douăsprezece noaptea, în gară... zise Vasile. V-am cumpărat toate ziarele.

În ziare (ediţii speciale, cu chenar negru), se dădeau portretul răposatului demnitar, necrologul, condoleanţele oficiale, fotografia

cadavrului gol până la jumătate, cu găurile făcute de gloanțe, raportul medico-legal, fotografiile asasinilor, şi Şerban îl recunoscu pe Niță Ghiță şi pe celălalt, apoi fotografia celor doi, pe caldarâmul unei străzi, la lumina reflectoarelor. „Pe când erau transportați din arestul Prefecturii de poliție, unde fuseseră anchetați, spre închisoarea Malmaison, încercaseră să fugă de sub escortă şi fuseseră împuşcați mortal, după somațiile legale." Păreau două pachete; în cădere, sau poate în zvârcolirile morții, li se grămădiseră hainele pe ei, adunate ghem subsuoară, şi li se vedeau cămăşile. Capetele le erau de nerecunoscut pe fotografie, din pricina sângelui mult scurs pe fețe. Nu se putea vedea care era Niță Ghiță şi care era celălalt. Articolele de fond cereau măsuri drastice pentru apărarea ordinii de stat.

Toată ziua aceea, Şerban Romano se plimbă prin casă ca într-o închisoare. Mâncă puțin, nu vorbi cu nimeni şi, din când în când, ațipi, pentru a tresări din somn numaidecât şi a-şi începe iarăşi plimbarea ca de animal în cuşcă. Nu se opri nici noaptea.

În dimineața următoare (a patra zi a grevei), în zori, ațipise. Se trezi deodată cu inima bătând înnebunită. Se ridică şi începu iar să se plimbe.

Şi deodată îşi dădu seama că e tăcere. Sirena nu mai suna. Era o mare, uriaşă tăcere. Nu se putea şti de când nu mai suna. Nu ştia cât dormise. De altfel, tăcerea îi era indiferentă. Asta nu-1 ajuta pe el cu nimic.

Pe sub balcon, pe stradă, în semiîntunericul zorilor acelei zile de februarie, trecea o coloană de camioane. Erau camioane grele; le auzea motoarele huruind, simțea cum se zguduie caldarâmul şi clădirea, de fiecare dată. Erau multe. Iară trecea unul. Şi iarăşi unul, şi încă unul. Nu se mai terminau.

Apoi unul începu să claxoneze. Încetase şirul. Nu se mai zguduia casa. Dar claxonul mugea insistent, încăpățânat, ca o chemare.

Nu se mai termina cu claxonul acesta. Chema pe cineva?

Ieşi în balcon, să vadă ce e. Coloana de camioane trecuse. Rămăsese doar ultimul, oprit sub balcon. Claxona probabil ca să se oprească şirul de camioane sau măcar cel din urmă. Dar în zadar: nu se vedeau pe stradă. Claxonul amuți; şoferul (un soldat) se dădu jos. Se dădură jos şi doi jandarmi în uniformă albastră, nu kaki ca a soldatului, şi cu puştile în mână; ridicară capotaşi începură să se uite la motor.

Camionul era plin de oameni culcați, care dormeau. „Trebuie să fie muncitori”, se gândi maşinal Şerban Romano. Dormeau cu feţele în sus, acoperiți cu o prelată mare, care le lăsa numai capetele afară; un colț era chiar tras şi le acoperea şi capetele unora din ei. Unuia îi venea peste gură, şi totuşi omul dormea. „Trebuie să fie grozav de obosiți”, îşi zise iarăşi Şerban Romano, tot maşinal. Aşa de obosiți că unul dormea cu faţa în jos. I se vedea ceafa, capul. Dormea drept pe nas.

Toți erau cu capul gol. În februarie! „Ce rezistență la oamenii ăştia!” murmură Şerban Romano.

Apoi inima îi stătu o clipă şi i se păru că totul se înnegurează împrejur. Se gândi: „Sunt morți!”

Da, erau morți. Camionul era plin de morți. Unii cu ochii deschişi. Oameni simpli, cu feţele pământii, nebărbieriți. Un băiat bălan, frumuşel, cu faţa cam colțuroasă. Acesta avea şi o pata de sânge pe obraz: cursese din colțul gurii.

Şoferul terminase. Se urca la volan, cu jandarmii lângă el. Pe trotuar se adună un grup de patru-cinci trecători. Cineva strigă ceva, pe când maşina enormă se urni şi plecă, lăsând în urmă miros de benzină şi un nor de fum albastru în aerul rece.

Şerban se întoarse în odaie, îngheţat, şi închise ferestrele. Trase şi perdelele. Stătu multă vreme. Dădu afară pe Vasile, feciorul: voia să stea singur.

Târziu, se hotărî, se duse la sertarul unde aruncase pistolul cu vreo trei zile înainte. Luă pistolul, trase siguranța, îl armă şi şi-l îndreptă spre tâmplă.

Deodată, pistolul i se păru greu, ca de plumb, iar mâna parcă-i dispăruse; n-o mai simțea; nu avea decât senzație de lipsă, de absență, în locul braţului şi al mâinii. Îl cuprinse o mare, o nesfârşită oboseală. Îl obosise totul. Era fără putere faţă de tot... faţă de hăul negru şi monstruos al necunoscutului pe care nu-1 putea birui cu mintea, faţă de taina echivocă a Valentinei, minciună făcută carne, apoi faţă de lumea aceasta complicată în care problemele puterii şi ale dreptății se rezolvau cu focuri de armă şi cu camioane pline de morți. Era obosit, obosit...

— Nu mai pot... murmură el singur în odaia în care plutea lumina cenuşie şi rece a dimineții de iarnă. Nu, nu mai pot...

Ştia că-i mai rămânea un singur lucru de făcut: neputincios să găsească adevărul şi binele şi apoi să le realizeze pragmatic în viaţa lui personală şi să lupte ca să le impună în viaţa publică –

să părăsească partida ca un om de cinste. Se uită la pistolul pe care-l ținea în palmă, între genunchi, cu un gest ostenit şi fără putere. Asta era singura soluție...

Ridică încă o dată mâna, dar puțin, şi-o lăsă iarăşi să cadă. Un zâmbet slab îi apăru pe buze. Ca şi cum ar fi trebuit să se dezvinovățească față de cineva care era acolo în odaie cu el, Şerban Romano dădu din umeri şi râse singur – un râs ruşinat, vinovat, josnic – murmurând în tăcere:

— Tot o să mor, şi-aşa, şi-aşa... De ce să mă grăbesc? murmură el în tăcerea odăii pustii...

Începu să facă să sară din țeavă cartuş după cartuş, până goli pistolul – ca şi cum ar fi vrut să pună între el şi ispita sinuciderii, încă o stavilă: operația încărcării pistolului. Puse totul la loc într-un sertar, încuie şi aruncă cheia într-un dulap, fără să se uite unde. Se apăra acuma; îşi apăra viața de propria lui conştiință. Cu paşi grei, ca de bătrân, Şerban Romano se duse şi se trânti în pat. Din când în când îl apuca deznădejdea. Era prea lucid ca să nu-şi dea seama că acum, în ceasurile astea, se hotărăşte viața lui. 0 viață pierdută. Dar nu era în stare să se adune, să se ridice. Fără să-şi dea seama, capul i se tulbură, ochii i se îngreunară, şi adormi. Dormi adânc, ca un animal, douăzeci şi patru de ore în şir. Apoi se trezi, îmbrăcat în hainele mototolite şi amețit. Făcu o baie şi, când ieşi, Vasile, feciorul, îl anunță că a venit Titel Negruzzi.

— Să poftească.

Titel Negruzzi era volubil, cu ochii cam sticloşi (băuse ceva de dimineață) şi foarte satisfăcut. Îşi trânti pălăria şi mănuşile pe un scaun:

— Ce frig e la tine, monşer! Hai la club să ne încălzim. Acolo e o veselie colosală! A venit Vasilescu-Râmnic, încântat, îşi freacă mâinile... Îți închipui: Vardală îl concura la locul întâi în partid; dar Vardală a făcut prostia să-l lucreze pe profesor la vodă... şi profesorul... când mă gândesc, brr... mă înfior... Cucu! Cucu! Nein? Înfiorător... Mă, *să nu* ni se suie ăştia în cap..., dar, în fine, altă dată... Deocamdată totul e perfect, greva s-a terminat! Pac! Pac! Pac! S-au curățat câteva zeci de grevişti. Ipsilanti-Telescope numit general de divizie. Hai, domnule, la club, să mâncăm ceva. Mi-e foame.

Vasile intră iar:

— Vă caută domnul Prodan, conaşule...

— Prodan? Ce caută la tine, monşer? Mai circulă? Încă nu e arestat? întrebă Titel Negruzzi, ridicând sprâncenele.

Şerban Romano se uită prin colţurile odăii, pe jos, de parcă-ar fi căutat ceva. Murmură:

— Să poftească...

Nicolae Prodan intră valvârtej, cu un bărbat tânăr după el; tânărul era slab, cu faţa osoasă, cu nişte ochi sensibili, limpezi, şi un pardesiu subţirel fluturând pe el.

— Bună ziua, Romano, zise Prodan repezit. Ti-1 prezint pe tovarăşul... pe domnul Eftimie Popa... unul din cei mai talentaţi scriitori din generaţia tânără...

Se uită la Titel Negruzzi, care nu se ridicase din fotoliul unde fuma, picior peste picior şi cu ochii pe pereţii tapisaţi în mătase galbenă. Apoi continuă:

— Dragul meu, ai văzut ce crimă s-a făcut cu grevişţii. Am alcătuit un comitet pentru o acţiune de protest. Trimitem o scrisoare de protest tuturor agenţiilor de ştiri din lume şi celor mai mari ziare din Europa; de asemenea, legaţiilor străine. Au iscălit până acum două sute de intelectuali; tu ai relaţii cu universitarii nemţi; iscăleşte protestul şi scrie-le o scrisoare personală!

Vorbea cu pasiunea şi simplicitatea lui obişnuită; totul era uşor, normal, şi trebuia făcut numaidecât – pentru libertate şi justiţie!

Şerban Romano se uită iar prin colţuri, apoi împinse îndărăt hârtia pe care i-o întindea Prodan. Şerban era în halat de casă de mătase verde. Prodan în paltonul lui negru, cu vidră la gât, şi cu căciula în mână.

— Cum? Ce? întrebă Prodan supărat, cu ochii albaştri fulgerând. Ce înseamnă...?

— Coane Nicule..., lasă-mă, zise Şerban Romano, aproape urnii Nu mă amestec... Ce am eu cu toată afacerea asta?

— Cum, ce ai? explodă Prodan. Eşti om! Eşti cetăţean! Eşti intelectual!

— Nu sunt nimic, zise plictisit şi jenat Şerban, întorcându-se. Eu vreau să fiu lăsat în pace... Să mă lăsaţi! Să mă lăsaţi să trăiesc!

— Şi-n schimb tu-i laşi pe muncitori să moară! Schimb de servicii! exclamă batjocoritor Prodan.

— Domnule Prodan – murmură tânărul cu pardesiul – ce, să

cerşim iscălitura dumnealui?

— Nu, dar crezusem că e un om... şi nu e! E... cu totul altceva – a toţi din specia lui! strigă Prodan cu o strâmbătură de dispreţ. Se-ntoarse în călcâie şi ieşi, împingându-1 pe celălalt înainte şi trântind uşa de se zguduiră geamurile.

— Ăştia sunt nebuni... şi obraznici! zise Titel Negruzzi. O să ajungă la puşcărie, urmă el.

Şerban Romano se sili să pară calm şi nepăsător, ca un om care n-a auzit insulta şi nu se simte umilit:

— Ce zici de o sticlă de Chambertin şi de nişte icre negre? întrebă el.

— *Herr Doktor, zu Befehl*![147]

Din sticla de Chambertin se făcură zece; veniră şi prinţul Ipsilanti, şi Cezar Lascari, elegant şi încântat:

— Ei, coane Bubi, spune-i fratelui dumitale, gheneralului, că a fost la înălţime! *Noi* ştim să rezolvăm problema muncitorească! Domnilor, dacă aveţi riduri şi acţiuni şi aţi jucat *â la hausse,* pot să vă felicit: Bursa e vioaie, toate valorile au crescut... unele cu zece puncte! Ofer şampanie şi pe urmă mergem într-o *boată...*

Şerban Romano zise, împleticit:

— Da... da, monşer... dar să nu mai vor... vorbim politică... nimic serios! Nu mai pot... nu mai vreau... nimic serios!

*

A doua zi, seara, fu invitat de unchiu-său Şerban Lascari la un dineu de douăzeci de persoane. Sosi cu oarecare întârziere, cu ochii umflaţi de beţia din ajun. Pe stradă, în întunericul albăstrui al nopţii de sfârşit de iarnă în care sclipeau câteva stele, îşi dădu seama că deasupra oraşului pluteşte o mare tăcere. Nervii aţâţaţi de alcool simţeau dureros lipsa a ceva nedesluşit. Copacii uscaţi şi negri îşi întindeau ramificaţiile subţiri, firişoare de cărbune, spre cerul albastru. Se auzea huruind stins un tramvai. Dar atâta tăcere! Un asemenea gol înspăimântător deasupra oraşului! Şerban Romano se cutremură zgribulit în blana-i scumpă, trecu pe lângă maşinile lungi şi negre oprite de-a lungul trotuarului

---

[147] La dispoziţia dumneavoastră, domnule doctor! *(germ.)*

străzii Culmea Veche: şi intră pe poarta cea mare de fier forjat cu sulițe aurite la vârf pe vremuri, acum cu poleiala stinsă. Pe ferestrele cele mari *à la française* străbătea lumină; se zăreau sclipind din sute de lacrimi de cristal lustrele cele mari din salon. Şerban îi dădu blana bătrânului Nicolae, valetul lui unchiu-său, care murmură:

— Să trăiți... cam friguleț, conaşule...

— Da. A venit toată lumea?

— Îl aşteaptă pe domnul profesor Niculescu...

— Cum?

Şi se uită holbat la bătrânul fecior; apoi se stăpâni şi urcă scările spre anticamera cu ficuşi şi glastre de Capodimonte. Fănică Niculescu era mânjit de sângele lui Vardalâ; era mânjit şi de sângele celor doi asasini pe care el îi trimisese să-l ucidă pe Vardalâ. Şi nenea Şerbănică îl invită la masă. *Ainsi va le monde*[148]..., îşi zise Şerban Romano zâmbindu-şi strâmb sie însuşi; *Wilhelm Meisters Lehrjahre* sau *Educația unui umanist*. Şi *î*ncepu să salute lumea din salon, gălbejit, ofilit, departe de cel care fusese el mai acum doi-trei ani. Bătrânul Şerbănică Lascari, cu mâinile încrucişate pe burta-i rotundă, îşi învârtea degetele şi privea mulțumit în jur. Erau acolo şi Vasilescu-Râmnic, şi generalul Ipsilanti şi Elvira Vorvoreanu, verişoara lui Şerban, şi mai multe cucoane pe care Şerban le cunoştea şi printre care zări cu o bătaie de inimă pe Valentina Scarlat. Scarlat *le cocu* şedea într-un fotoliu, cu un aer indolent şi adormit şi vorbea cu un Ipsilanti care trecuse la catolicism, devenise abate şi căruia bucureştenii snobi, simțind mereu nevoia de titluri sonore, îi spuneau mons*eniore, de*şi asta nu se spune decât unui episcop, arhiepiscop sau cardinal, şi nici măcar generalului iezuiților sau superiorului vreunui alt ordin călugăresc. Valentina era strânsă într-o rochie strâmtă care se lărgea numai de la genunchi în jos aproape într-o trenă; rochie de catifea *panne,* galbenă ca lămâia, orbitoare, țipătoare între hainele de seară negre ale bărbaților. Nevasta lui Şerban Lascari era în *crêpe de Chine,* violet, cu briliante atârnându-i de urechi, iar Elvira Vorvoreanu, care făcuse în ultimele luni de zile o cură ca să slăbească şi să devină albă, pusese o rochie de voal negru, cu spatele gol şi două mâneci lungi

---

[148] Aşa-i lumea... (fr.)

negre, crăpate de sus până jos, ce lăsau să se vadă braţele-i fine şi rotunde, încadrate în câte şase brăţări late de aur cu pietre semipreţioase, roşii, verzi, albastre. Podoabe barbare, de o grosolănie voită, piperată ca şi vorba Elvirei care spunea din când în când cu nepăsare câte o porcărie, câte un cuvânt atât de ordinar, încât până şi bărbaţii rămâneau sufocaţi; se lăsa atunci o mică tăcere, apoi conversaţia continua ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Elvira cu un aer degajat şi calm îşi scutura scrumul ţigării din capătul unui *fume-cigarettes* de chihlimbar de două şchioape şi urmărea pe sub genele-i lungi, plecate, privirea excitată şi admirativă a bărbatului pe care voise să-l intereseze şi care se gândea cu poftă: „Ah, ce femeie!”

Elvira vorbea cu un bărbat subţire şi înalt pe care Şerban Romano nu ştia unde l-a văzut; când o salută, ea-i spuse:

— Domnul Ulrich von Heck, noul secretar al ambasadei germane.

Şerban Romano recunoscu uimit obrazul stâng ciupit de cicatricele duelurilor studenţeşti, figura osoasă şi brutală, ochii albaştri, reci, stupizi, ai lui Ulrich de la *Hopfenperle*; cicatricele cele mai recente i le făcuse el, Şerban. Îi va da mâna? Crezuse că a isprăvit cu toate lucrurile acelea... N-ar fi mai simplu să nu mai reînceapă, să nu-şi aducă aminte?

Îi întinse totuşi mâna şi se înclină zâmbind, cu o politeţe levantină, unsuroasă, de care singur se înspăimântă:

— Dar ne cunoaştem de mult...

Ulrich dădu din cap sec şi milităros şi râse grosolan – poate obraznic. Şerban Romano nu stătu cu ei decât un minut sau două şi se depărtă. Abia se întorsese şi dădu cu ochii de profesorul Niculescu; era cenuşiu la faţă, cu cearcăne adânci şi vinete sub ochi. Se uita drept la oamenii cu care vorbea – Şerban Lascari, ministrul Vasilescu-Râmnic şi generalul Ipsilanti – iar ei, care ştiau acuma (nu se putea ghici cum, dar toată lumea aflase) că el, Fănică Niculescu, fusese îndărătul asasinilor lui Vardală, priveau cu un fel de fascinaţie în ochii bicolori (unul verde tulbure, altul galben tulbure) şi la zâmbetul uşuratic şi cinic al profesorului.

— Ştiu că prietenii dumitale politici – îi spunea Şerban Lascari – sunt interesanţi...

— Numai ei pot salva ţara, neamul şi credinţa de bolşevism, zise cu tărie Fănică Niculescu, râzând ciudat în acelaşi timp.

De la o vreme, părea că neîncetat râde de propriile sale cuvinte,

râde de cel cu care vorbeşte şi râde de sine însuşi. Devenea vesel şi uşuratic, ca ameţit de o beţie, pe măsură ce simţea că începe şirul de asasinate pe care avea, pe rând, să le inspire.

— Da... credinţa, neamul, *comme vous le dites si bienx*[149]*,* zâmbi rece Şerban Lascari. Uite, Excelenţa asta (şi-l arătă pe Vasilescu-Râmnic) îmi spunea că dacă aţi oferi garanţii că... În fine, sunteţi oameni de înţeles... ei (prin ei înţelegea *p*artidul politic al lui Vasilescu-Râmnic) v-ar oferi alianţă electorală, câteva locuri în Cameră... Ce zici?

Fănică Niculescu râse superior şi rece:

— O să transmit discipolilor mei oferta dumnealui... Se bate lumea pe amiciţia noastră, după cum vezi.

Şerban Romano stătea primprejurul lor, zâmbind. Totul era plin de sânge; toţi erau plini de sânge. Dar nu se observa nimic „Sunt ridicol, probabil – îşi zise el – am valori etice anormale, nefireşti, trebuie să mă port şi eu ca toată lumea; de altfel, nici nu e atât de greu." Şi porni spre sufragerie, când îl auzi pe Şerban Lascari că spune:

— Mai vine domnul Van Narredom, ministrul plenipotenţiar al Frieslandei la Bucureşti, dar abia târziu; mi-a telefonat ca să-mi ceară permisiunea să sosească abia pe la douăsprezece. Aşa că mergem la masă.

Şerban Romano avea locul între Elvira Vorvoreanu şi prinţesa Ipsilanti, o cucoană de patruzeci şi cinci de ani, cu nasul strâmb, osoasă şi mică şi urâtă, cu părul cănit care părea de câlţi. Pe braţele ei clincăneau brăţări de diamante în filigran de argint, moştenite de la domniţa Ralu, străbunica ei.

— Ce curajoşi au fost, închipuieşte-ţi – îi spunea aceasta Elvirei, peste Şerban – doi oameni singuri, în plină gară...

— Cine? întrebă Şerban.

— Aia care l-au omorât pe Vardală, zise Elvira.

— A, asasinii, zise maşinal Şerban, uitându-se în neştire la Valentina Scarlat şi aducându-şi aminte de discipolii Bătrânului din Munte.

— Cum poţi vorbi aşa? întrebă indignată doamna Ipsilanti. Erau atât de frumoşi! şi atât de tineri! zise ea cu exaltare.

Şerban Romano tăcu şi nu-şi mai scoase nasul din farfurie. Din

---

[149] Cum atât de bine spuneţi. *(fr.)*

când în când se uita la Valentina Scarlat, care vorbea cu Ulrich von Heck. Acesta spunea ceva care-o făcea să râdă alintat. Elvira râse:

— *Valentine est charmante*[150]... Şi ce frumos bărbat e neamțul...

Spre deosebire de exaltarea visătoare, pierdută a doamnei Ipsilanti când vorbise de înfățişarea şi vârsta juvenilă a celor doi asasini, Elvira avusese un ton negustoresc, de geambaş care apreciază un animal de cumpărat sau de vândut. Elvira urmă:

— La Hecii ăştia, la castelul lor de lângă Salzburg, am asistat la un concert de muzică din maeştrii vechi – nu, era o operă de Monteverdi, dirija Toscanini, sala era luminată cu lumânări şi era intactă de când se dăduse acelaşi concert, în aceleaşi mobile, între aceleaşi oglinzi în prezența lui Monteverdi, acum trei sute de ani! Era extraordinar... Mă mir că din nişte părinți aşa de rafinați a ieşit măgădăul ăsta... Ah, ce castel, ce concert, ce atmosferă!

— Muzeu, zise Şerban, acru. Un muzeu în care se mai aduc lucruri noi. Şi s-a dat drumul înăuntru gorilelor...

Nici nu asculta ce-i mai spune Elvira, şi începu să bea. Peste un ceas sau poate peste două, tonul scăzut al glasurilor urcase, râsetele erau mai stridente, Şerban vedea lustrul de cristal mişcându-se încet şi se întreba dacă nu se cutremură pământul (lustrul de fapt nu se mişca), şi deodată se trezi cu Fănică Niculescu lângă el:

— Ei, tinere... te mai ocupi de fleacuri? Ai înțeles ce e real în viață? Sau mai apreciezi valori teoretice?

— E... o... există un adevăr? întrebă Şerban Romano cu limba împleticită.

— Fii serios... ți-am spus să nu umbli după fleacuri, *Geld und Gewalt, Gewaltund Geld, der Rest ist Narretei!*[151]

Şi ciocni paharul cu Şerban Romano.

— Simt că î-încep să te a-admir, sughiță Şerban. Domnul Van Narredom, ministrul Frieslandei, sosi la unu noaptea. Era încântat de Bucureşti. Nicăieri ca aici nu întâlnise în lumea bună uşurința superioară, piperul micilor îndrăzneli, călcarea amuzantă a convențiilor, obrăznicia plină de farmec; aceşti levantini aveau febrilitatea şi buna dispoziție a oamenilor care

---

[150] Valentina e încântătoare. *(fr.)*

[151] Bani şi putere, putere şi bani, restul e nerozie! *(germ.)*

făceau chefuri în vremea ciumei de la Atena de care vorbeşte Tucidide şi „care nu mai respectau cele divine, nici cele omeneşti”. Când valetul îi deschise uşa sufrageriei, domnul Van Narredom rămase în prag şi un zâmbet fericit apăru lărgindu-se treptat pe fața-i grăsulie şi roşie. Cucoanele, în rochii negre, violete, roşii ca focul, galbene ca lămâia, râdeau cu lacrimi, domnii tocmai îşi scoseseră pantalonii şi, cu desăvârşire corecți în partea de sus, cu gulere şi plastroane scrobite, revere de mătase cu o camelie sau o garoafa la butonieră, ofereau în partea de jos spectacolul unor picioare goale în ciorapi şi jartiere şi izmene. Fănică Niculescu avea picioare strâmbe, uscățive şi păroase, bătrânul Lascari albe, grase, cu vine albastre, generalul Ipsilanti uscate, osoase, tânărul Romano sănătoase, cam grase, Vasilescu-Râmnic îşi vădea burta monstruoasă care-i cădea pe genunchii ieşiți. Un hohot general de râs îl întâmpină pe domnul Van Narredom, care zâmbind încântat şi cu politețea vechiului diplomat, spre a nu face notă discordantă, îşi scoase pantalonii, îi dădu unui valet, şi înaintă spre locul care-1 aştepta, la dreapta gazdei.

PARTEA A CINCISPREZECEA

O ZI FOARTE PLINĂ

I

J'ai l'art de bien remplir mes jours[152], zicea Şerban Romano adeseori, prin 1935, 36, 37. O spunea cu un zâmbet suficient, mulţumit de sine, nițel voluptuos. „Am zile foarte pline." Sau: „Săptămâna asta nu ne putem vedea, monşer: fiecare zi mi-e umplută de mii de treburi; dar înțelegi: plină, plină." Sau, în momente de reflexiune, la un pahar de coniac şi o cafea: „În fond, am o viață foarte plină".

De pildă, în ziua de 2 mai 1935, sau 36, sau 37, se trezi, ca de obicei, la ora nouă dimineața. Îl trezi soarele care bătea printre perdelele de mătase groasă, broşată, şi făcea o dâră lată de lumină pe parchetul bine lustruit, pe Ghiordezul de pe jos (se aprindea în lumină, deşi bătrân de trei sute de ani şi destul de tocit ca o gradină în care cresc flori de foc), pe pat, pe cuvertura uşoară din păr de cămilă, până dincolo de pat, pe un *secrétaire* de lemn scump, cu capacul boltit, ce lucea în lumină de parc-ar fi fost uns cu miere, încât nu i se mai vedea, din pricina luciului, scutul cu leul heraldic care semăna a mops, încrustat cu lemn galben pe lemn chihlimbariu; lumina urca pe perete, făcând să sclipească o mică oglindă Louis XV pe care era pictată cu alb şters o siluetă de cucoană în rochie *à paniers,* de parcă se oglindea în ea o minusculă fantomă.

Şerban se uită afară, printre perdele, fără să se mişte din pat: cer albastru, lumină puternică. Se uită de-a lungul fâşiei de soare, de-a curmezişul odăii. Apoi se întoarse cu spatele la fereastră, închise ochii şi fu cât pe ce să adoarmă iar. Era moale, îşi simțea oasele grele şi moi; încheieturile îi erau desfăcute, nițel dureroase; tot corpul îi atârna foarte greu, inert.

De afară se auzea un precupeț care-şi cânta zarzavaturile. Apoi un geamgiu: *Geaa! muri!* Şerban întinse moale mâna spre soneria care atârna pe capul patului şi sună, cu ochii întredeschişi. Peste câteva secunde intră Nicolae, feciorul, cu un pahar cu zeamă de roşii pe o tavă. Paharul era aburit. Şerban se uită la el cu plăcere: avea să-i răcorească gura îmbâcsită de tutun şi de alcool din

---

[152] Am arta de-a şti să-mi umplu zilele, *(fr.)*

seara trecută.

— Să trăiți, conaşule, murmură Nicolae.

— 'neața, îngână Şerban şi luă paharul. Se uită la tavă: o tăviță de argint, cu trandafiri gravați adânc în metal: Viena, 1830. Îi plăcea. Totdeauna îi plăcea s-o vadă. Bine făcuse Nicolae că venise cu ea. Ce rece şi bună era zeama de roşii: ca o plimbare printr-o grădină umbroasă cu ape curgătoare! Ca o floare fragedă şi răcoroasă. Ca o baie într-o piscină de faianță albă, cu apa verde şi străvezie. Ca un *coupe-papier* de argint pe care ți-1 lipeşti pe obraz când e foarte cald.

— Mai dă-mi un pahar.

Mai bău un pahar, apoi se duse în baie şi stătu o jumătate de oră sub duş. Pe când îşi îmbrăca halatul de baie, se uită o clipă la instrumentele de gimnastică (extensoare, punching-ball, haltere) din camera de baie. Ştia că ar trebui să le folosească; trebuia să le folosească de ani de zile, şi nu le folosea. „Mâine, se gândi el. Azi mă simt prea obosit. Mâine, însă, cu siguranță." Scoase halatul de baie şi-l luă pe cel de casă, de mătase groasă *mauve;* se întoarse în odaia de dormit şi se urcă iar în pat; îl obosise duşul cald. Sună iar. Nicolae sosi cu un platou mare pe care erau cârnăciori fripți, fierbinți, friptură împănată cu slănină, în bucăți mici, ceai într-o foarte frumoasă ceaşcă cu capac, porțelan al Companiei Indiilor, cozonac, şuncă, dulceață de căpşuni, dulceață de nuci, dulceață de portocale, dulceață de cireşi şi dulceață de ananas, în castronaşe, şi un pahar mare şi-o sticlă aburită de Pilsener Urquell. Şerban rămase întâi cu ochii la ce avea în față: dulcețurile în culori nobile, opal, topaz-ars, agată, jad (nucile), diamant galben (ananasul), şunca trandafirie; luă ceaşca de ceai şi se uită la ea: avea pictați pe dânsa marinari cu pantaloni largi, chinezi fumători din pipe lungi, clădiri misterioase, dar vesele la culoare, palmieri; iar ceaiul era perfect şi mirosea bine.

Mâncă din toate şi bău tot ce era pe platou, apoi sună iar; Nicolae dispăru cu platoul, iar Şerban aprinse o țigară de foi *(„Fior Fina „)* pe care o fuma în pat până la ora zece şi jumătate, citind ultima carte care-i venise de la Paris: *Suplément au voyage de Cook,* de Jean Giraudoux, cu ilustrații de Christian Bérard. „Ce încântătoare badinerie! Ce deliciu al uşurinței, al grației, al celei mai amabile senzualități; în fond nu există decât asta: visarea, plăcerile cărnii, frumusețea", se gândi Şerban Romano. Apoi îşi aminti, puțin de tot, pe furiş, că a început să se urâțească, si

îmbătrânească, să se îngraşe; dar îşi goni îndată acest gând şi continuă să citească.

Când isprăvi cartea şi ţigara de foi, se ridică alene şi începu să se îmbrace. „Trebuie să fac măcar o partidă de tenis, altfel o să ajung un monstru", se gândi el, punându-şi o cămaşă perfect scrobită, pe care-o simţea proaspătă şi răcoroasă pe piele; îmbrăcă un costum uşor, de flanel gri deschis vărgat cu dungi fine albe, şi puse o cravată albastră ca levănţica, cu puncte albe. Când voia să plece, veni Nicolae să-i spuie că-1 cheamă doamna Lascari la telefon.

— Care doamnă Lascari? Alexandra?

— Cred că-i coniţa Maria, conaşule.

Nicolae nu se obişnuise cu numele de Marion pe care-1 avea ultima nevastă a lui Şerbănică Lascari, franţuzoaica.

— Alo? Şerban? *Bonjour, mon petit: vous n'oubliez pas, au moins, de venir déjeuner chez nous*?[153]

— *Moi, oublier une occasion de vous voir?*[154] râse Şerban, galant. Apoi întrebă:

— *Au moins, vous avez soigné le menu?*[155]

— *Fiez-vous à moi: vous verrez*![156]

Şi, râzând, Marion Lascari închise telefonul. Şerban zâmbea. Nenea Şerbănică avea bucătăreasă extraordinară, şi bietei Marion îi plăcea să mănânce bine.

„E consolarea femeilor care nu au alte satisfacţii; semn infailibil", se gândi el; apoi începu să caute excepţii de la regulă.
—Ai scos maşina?

—Am scos-o, conaşule: e în faţă, răspunse Nicolae pe un ton discret şi supus.

Şerban îşi vârî mănuşile în buzunar şi deschise uşa.

— Nicolae, sunt invitat la masă şi la dejun şi deseară. La prânz sunt la conul Şerbănică, şi seara la doamna Vogoride, la Vorniceasa. La patru vine domnul Lae: să-l pofteşti să mă aştepte în salonaş.

— Am înţeles, conaşule, murmură Nicolae rece, fără să-l

---

153 Bună ziua, puiule; sper că nu uiţi să vii la noi la dejun. *(fr.)*

154 Eu, să uit un prilej de a vă vedea ? *(fr.)*

155 Sper că e o masă rafinată, *(fr.)*

156 Încrede-te în mine: o să vezi! *(fr.)*

privească.

— Bună ziua, zise Şerban uşurel şi ieşi în salonaşul verde – mătase verde ca măslina cu dungi ca sticla verde, fotolii Louis XVI vopsite alb, o comodă pe picioare înalte şi subțiri de tot, două tablouri în stilul doamnei Vigee-Lebrun, o fată cu un miel în brațe (Inocența) şi una cu un porumbel (tot Inocența), şi cărora Şerban le spunea Cretinele, un Ghiordez pe jos, roşu cu poarta din mijloc verde pal, şi un lustru mic de cristal, trecu prin salonul mare cu fotoliile şi canapelele în tapiserie, cu lemnăria aurită, date la pereți ca pentru bal, cu tapiserie pe perete (Venus şi Adonis mergând printr-o pădure, ea cu steaua dimineții în frunte, el cu arcul în mână), cu un mare covor de la Savonnerie pe jos şi oglinzi pe pereții lambrisați alb – şi se uită satisfăcut împrejur. Toate lucrurile fuseseră alese şi cumpărate de el: în ultimii doi-trei ani dăduse afară din casă mobilele de prost-gust, toate lucrurile false şi urâte fabricate la Paris în 1880 şi 1890, şi adusese, de la Paris şi Viena, câteva obiecte de epocă. „Numai cu sufrageria să văd ce e de făcut”, se gândi el ieşind. Se sui în maşină şi porni spre Şosea.

Se folosea de terenul de tenis al clubului la care era înscris, în apropiere de lacuri, între garduri vii, şiruri de plopi şi clădiri de bârne acoperite cu olane în culori vesele; frunzişuri verzi, tremurătoare, terenuri negre cu dungi albe, fileuri albe, jucători în alb care se mişcau pe fondul negru şi verde, cu apa verde-argintie undeva în fund. Şerban se dădu jos şi se duse să-i salute de pe marginea terenului pe Alexandra Lascari, vară-sa, care la treizeci şi cinci de ani părea că are douăzeci şi cinci, zveltă, blondă, numai cu picioarele prea masive şi grele, apoi pe Ionel Haralamb, distins, subțire, cu capul uscățiv, cu pielea lipită pe oasele obrajilor, şi tâmplele cărunte şi celelalte semne ale uzurii speciale pe care o dă intoxicația cu băutură, tutun, mâncare bună, şi excesele erotice, echilibrate prin sport intens. Mai era acolo o pereche mai tânără cu care jucau cei doi şi nişte puşti zdrențăroşi care adunau mingile. Şerban se uită spre clădirea unde erau vestiarele şi duşurile. Să se ducă să-şi pună costumul de tenis? N-ar fi avut cu cine să joace. Totuşi, poate că avea să mai sosească cineva. Da, dar se simțea greoi. Berea îi înmuiase genunchii; mâncase mult; iar țigara de foi îi dăduse o euforie visătoare, care nu se potrivea cu agitația jocului. Se aşează pe o bancă, picior peste picior, şi mai scoase o țigară, îi tăie vârful cu

grijă, o aprinse şi se uită prin fumul ei albastru la peluzele bine udate, la plopii argintii, la licărul apei tremurătoare a lacului. „E ca un Bonnard”, se gândi el, cu o moliciune voluptuoasă în trup. Se uită la vară-sa. „Drăguță Alexandra. Ochi frumoşi, ca viorele. Unde-o fi Cezar în clipa asta? La bancă, evident, sau la Bursă, sau la Ministerul de Finanțe, sau în vreo vizită de afaceri. Ea joacă tenis. Probabil că trăieşte cu Ionel Haralamb. Foarte discret, evident. Toată lumea trăieşte cu toată lumea, foarte discret. Viața e agreabilă în Bucureştiul ăsta, în fond, dacă ştii să te izolezi de lucrurile neplăcute sau sinistre. Trebuiesc ignorate, şi-atâta tot. *Jai lart de defendre ma tranquillité, comme j'ai celui de remplir agréablement ma vie*[157], se gândea Şerban cu satisfacție. „Ce puritate are cerul ăsta de mai. Cântă şi nişte păsări. Are să fie muzică deseară la Lisa Vogoride? Sper că da: ea cheamă totdeauna şi muzicieni. Cum o fi Alexandra în amor? Nu pare nimic extraordinar: moale; dar de o plăcută şi elastică inerție: genul victimă a sacrificatorului. Puah, sunt infecte toate femeile astea moi; şi celelalte.” Se uită la Ionel Haralamb. „Ce frumos e”, se gândi el înfiorat, deşi Ionel Haralamb nu era deosebit de frumos. Şerban se întinse pe bancă şi închise ochii. Simțea prin piele aerul curat, cerul limpede, soarele splendid, încă nu prea cald, apropierea răcoroasă a apelor şi a frunzişurilor oglindite în apă.

„Nu mai am ce face aici; azi n-o să joc”, zise Şerban şi se ridică. Ceilalți isprăviseră setul.

— Ce faci, pleci? întrebă Alexandra. Hai, îți cedez locul, sunt obosită.

Era arsă de soare, cu pielea aurie. „Păcat că are picioarele în aşa hal de groase”, se gândi Şerban şi spuse:

— Nu, am venit numai să vă văd pe voi, frumoşilor.

Şi râse, privindu-i cu o lăcomie senzuală de care nu-şi dădea seama. Alexandra râse şi ea, măgulită şi nițel jenată: parc-arfipus mâna pe ea. Celălalt, Ionel Haralamb, era mai nesimțitor: văzuse şi auzise multe.

— A mai fost cineva pe aici?

— Nimic interesant, pentru tine, râse Ionel Haralamb.

---

[157] Am arta de-a-mi apăra liniştea, cum o am pe aceea de-a-mi umple viața cu lucruri plăcute, *(fr.)*

— Ia te uită! De unde ştii tu ce e interesant pentru mine? întrebă Şerban. Sărut mâna, Sanda dragă; bagă de seamă când îți face declarații de amor Ionel, că pot să însemne altceva: are arta aluziilor.

— Nu-mi face nicio declarație, spuse Alexandra, roşindu-se.

Iar Ionel Haralamb, speriat că-1 supărase pe Şerban, sări:

— Fii serios, măi: nu înțelege greşit, cine ştie ce: am glumit şi eu, stupid, dacă vrei, dar n-ai de ce să te superi. Hai, amândoi verii, împăcați-vă!

— Gata, s-a făcut, zise Alexandra.

Şerban, încă supărat, binevoi să ignore toată chestia şi s-o întrebe pe Alexandra:

— Te întâlnesc la nenea Şerbănică la dejun?

— Nu, dar cred că o să ne vedem la Lisa Vogoride deseară, aşa-i?

— A, bun, perfect. Sărut mâna. *Au revoir,* Ionel.

Şi plecă, alene. Cei doi se întoarseră pe teren.

— Hai să facem nişte mingi, spunea Ionel. Şi, cu glas scăzut: Ce scorpie e băiatul ăsta!

Alexandra râse:

— Ca o femeie!

— Păi de! spuse Ionel Haralamb, dând din cap cu înțeles.

— Ce, crezi că e, şi el...?

— Nu ştiu, n-am văzut, dar aşa spune lumea.

— Bine, dar cu Valentina Scarlat cum a fost? Nu ții minte? Se pare că i-a făcut şi un copil, spuse Alexandra, roşindu-se iar.

— Naiba să ştie: poate că e ca La Fontaine: *jeprends mon bien ou je le trouve*[158]*.* Ei, nu te duci la dejun la nenea Şerbănică? întrebă Ionel Haralamb râzând, cu ochii îngustați, licărind printre gene.

— Nu, iubitule – murmură Alexandra – mâncăm împreună, numai noi doi.

II

Nu se făcuse încă ora douăsprezece când, trecând spre casă, se

---

[158] Iau ce-mi trebuie, de unde găsesc, *(fr.)*

opri în fața vitrinei unui anticariat, după nişte clădiri mari construite recent. O străduță liniştită, deşi în plin centru, cu asfaltul curat, cu un zid într-o parte, peste care treceau nişte coroane de copaci: fund de grădină boierească. În capătul străzii se vedea trecând zgomotos tramvaiul, maşini, trăsuri cu muscali graşi pe capră în antene de catifea şi cu cai bandajați la picioare ca nişte trăpaşi de cursă. Aici însă era linişte şi dacă n-ar fi ajuns zgomotul din capul străzii, ar fi fost chiar tăcere. Maşina joasă şi lungă („Hispano-Suiza", de două locuri, una din cele mai frumoase din Bucureşti) se opri în fața geamurilor enorme prin care se zăreau, în sala plină de penumbră, fotolii înalte Louis XIII, dulapuri masive, olandeze, lustre de cristal şi candelabre de bronz atârnate de tavan; aici, la vitrine, o comodă pântecoasă, un dulap venețian în stilul sfârşitului de veac XVIII, alb cu încadrări verzi şi ghirlande şi festoane de trandafiri pictați peste tot, şi o mobilă care-i atrăsese ochii lui Şerban, şi-l făcuse să se oprească: un tabernacol austriac din plină domnie a Mariei-Theresia, mai înalt cu o şchioapă decât un om, masiv, puternic, cu suprafețe curbate, lucioase, arhitectonic a un palat baroc, de o gravă şi somptuoasă splendoare greoaie. Şerban se uită la el îndelung prin geam, apoi se gândi că ar putea ocupa, el singur, peretele cel mai lung din sufragerie. Uşa de sus se deschidea (cu o cheie de fier înnegrit, cu capul în formă de 8) desigur asupra unor rafturi unde se puteau ține coniacurile şi sticlele de whisky. Capacul de la mijloc s-ar putea deschide asupra unei argintării pentru douăsprezece persoane; sertarele comodei ar putea conține celelalte argintării, fețele de masă, şervetele, calculă Şerban cum ar fi calculat maică-sa, Alexandrina Romano, şi orice altă cucoană, în fața unei asemenea mobile – şi cum n-ar fi calculat niciodată niciun bărbat.

Intră. Vânzătorul, un tânăr frumuşel, măsliniu, brun, cu fața ovală şi ochii migdalați ai fiilor lui Haig, se repezi să-l salute, lăsând să-i cadă din brațe un covor care se desfăşură pe jos. Şerban îl văzu cu coada ochiului: un Kula în culori stinse, de un suprem şi nobil rafinament, culori care nu se pot găsi decât pe covoarele de Orient din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea; dar se întoarse de la el şi, după un salut uşor aruncat patronului, un domn foarte negricios cu mustață neagră care ar fi putut fi tot atât de bine țăran de la Dunăre precum fiul său prinț în cetatea Ani (bătrânul discuta cu o pereche de străini în fața unui covor de rugăciune întins pe jos), Şerban se apropie de mărețul tabernacol.

Îi mângâia cu palma şi cu buricele degetelor lemnul mătăsos, luciu ca o oglindă. Se uita de aproape la el: se vedeau găurelele, crăpăturile, crestăturile făcute de trecerea a două sute de ani. Şi spuse:

— E destul de bine asta: aveţi factură? Expertiză?

Şi se uită la hârtii. După aceea, auzind preţul, dădu din cap, zâmbind:

— Ştii bine că nu obţii preţul ăsta. Cine vrei să ţi-l plătească. Palatul nu cumpără mobile.

— Cine ştie? zâmbi dulce şi întunecos tânărul David din Sassun (căci aşa va fi arătat fără îndoială eroul naţiunii); poate îl ia domnul Gherson, sau domnul Corfiotu.

Şerban râse şi-l bătu pe obraz pe tinerel:

— Ştii foarte bine că domnul Corfiotu nu se pricepe la lucruri frumoase; niciunul din familie nu se pricepe.

— Da, dar se uită la preţuri – surâse tânărul cu viclenie – şi le iau după preţ!

Şerban începu să râdă:

— Bine, m-ai învins! Deştept eşti, domnule! Dar să-mi vindeţi tot voi o mobilă urâtă de sufragerie.

— Se vinde, se vinde, domnule Romano: acelea urâte se vând la burghezi mai bine ca acelea frumoase; le plac mai mult.

— Probabil, râse superior Şerban, aliat cu anticarul în dispreţul faţă de oamenii care nu se pricep, şi care iau lucrurile după preţ, adică burghezi, spre deosebire de boieri. Atunci ne-am înţeles; trec mâine şi-l plătesc.

Bătrânul, care isprăvise cu cei doi străini (un domn şi o doamnă, graşi şi congestionaţi, el cu ochelari cu ramă de aur), se repezi să-l salute încă o dată pe Şerban:

— Cum, plecaţi? Fără să luaţi nimic de la noi? Am două sfeşnice de cristal, garantate, şi un vas de cristal de Boemia, să vi-l arăt, ceva de muzeu, uitaţi-vă numai la el!

Şi-i arată un flacon albastru, plin de şiruri de umflături aurite ca o bucăţică din coada balaurului Fafnir: la el se gândi Şerban, gustând, zâmbitor, figurile nocturne ale tatălui şi fiului, crai de la răsărit, totdeauna înconjuraţi de obiecte preţioase şi ciudate, şi covoarele ca grădinile din Herat, şi magnificenţa cu totul străină a mobilei austriece şi-a celei din Veneţia. Îi plăcea; îi dădea aceeaşi plăcere ca un tablou de un maistru flamand, unde magii descarcă o întreagă anticărie de lucruri scumpe la picioarele copilului.

— Nu, domnule, ajunge, îmi iei destul şi-aşa, zise Şerban binedispus.

— Domnul Romano cumpără tabernacolul, zise tânărul.

Bătrânul îi aruncă o privire iute (Şerban îl cunoştea destul ca să ştie că e surprins, deşi nu se citea nimic pe faţa lui, în afară de atenţie bruscă), apoi se închină, zâmbitor:

— Atunci vă rog să primiţi şi flaconul de Boemia: e un cadou al nostru, dumneavoastră sunteţi un client aşa de bun!

Şerban şovăi o clipă, apoi spuse bonom:

— Bine, mulţumesc; eşti foarte amabil. Vin mâine. La revedere.

— Să trăiţi, să trăiţi.

Uşa cea mare de sticlă se închise îndărătul lui. Şerban se urcă în maşină şi, pe când pornea, îi mai aruncă o privire tabernacolului care stătea acolo, imens, de culoarea răşinei, lucios, unduit, masiv, mândru şi magnific ca un burgmaistru de cetate hanseatică.

— Eşti frumos, mă, îi zâmbi Şerban, şi apăsă pe accelerator.

Mai avea timp până la ora prânzului; iar tutunul şi masa de dimineaţă îi aţâţaseră gura şi stomacul. „Un aperitiv; îmi trebuie un aperitiv", îşi zise Şerban şi peste două minute opri lângă Dragomir. Intră, se aşeză la o măsuţă şi ceru icre şi vin. Îl cunoşteau.

— Avem un Cotnar foarte bun. Şi un Chablis! îi spuse omul care-1 servea. Îi punea în faţă farfuria şi lingura, chifla, frapiera cu gheaţă şi cu o cutie proaspăt deschisă în ea. Şerban simţi cum i se umple gura de apă. Şovăia. Ar fi vrut să înceapă. Dar nu se putea hotărî între cele două vinuri; şi fără vin alături nu putea începe să mănânce: risca să-i fie poftă să bea între două îmbucături, şi să sufere astfel de sete vreme de un minut sau două, în timp ce altminteri ar fi simţit mari plăceri ale gurii; nu, nu trebuia să se expună. Dar nici să renunţe la unul nu putea. Cotnarul era admirabil; îl ştia. Dar vinul de Chablis era mai răcoritor, mai uşor pe limbă, mai proaspăt la gust, cu o imperceptibilă nuanţă acrişoară: asta îi trebuia.

— Uite ce e: pune-mi o sticlă de Cotnar în maşină, şi adu-mi o sticlă de Chablis.

Şi începu să mănânce, topind icrele între cerul gurii şi limbă, cu deliciu. Apoi turnă pe deasupra primul pahar de Chablis.

Atunci trecu pe lângă el văru-său (cel puţin aşa se considerau ei) Ionaş Apostolescu, omul de afaceri, fratele mai mic al lui Gogu,

al pictorului; era cu Titel Negruzzi la braț. Veniră să-l salute pe Şerban şi să se aşeze pentru o clipă la masa lui.

— Ei, ce mai e nou? întrebă Şerban.

— Totul perfect: Bursa e fermă, râse Ionaş Apostolescu. Dar tu?

— A, am făcut o achiziție, astăzi; am cumpărat o mobilă extraordinară. Ce vrei, Titel?

— Mi-au făcut poftă icrele astea: vreau şi eu, zise Titel Negruzzi.

Isprăviră cutia în trei, vorbind.

— Ai auzit de discursul de ieri al lui Hitler? întrebă Ionaş Apostolescu. Şerban se strâmbă; nu-i plăcea să i se vorbească de evenimente politice. Ionaş continua, fără să observe:

— E omul Europei de mâine. E formidabil. Doar Mussolini dacă va putea să-i ție piept, şi nu cred, după chestia cu Abisinia şi cu sancțiunile. Suntem pe mâna lor, definitiv. Tu ce zici?

— Dragă Ionaş – râse Şerban destul de rece – am fost politicos şi te-am întrebat ce mai e nou: dar nu ți-am spus că mă interesează domnul Hitler al tău.

— Bine, mă, dar ce vrei să fie nou? întrebă Ionaş mirat.

— Nou e că am luat eu un tabernacol din secolul al XVIII-lea, splendid; şi că le-a venit ăstora un Chablis excelent. Ce-mi pasă mie de Hitler şi de Mussolini?

— Bine, dar Europa...

— Ce-mi pasă mie de Europa?

Titel Negruzzi zise:

— Norocul tău că nu joci la Bursă; ție ce-ți pasă: moşia moşie, dividendele dividende, tai cupoane şi ai bani pe un an de zile. Dar ia să vină un război sau o revoluție.

Şerban zâmbi nervos, ca un om gata să pălească şi să înceapă auria de furie, sau gata să plângă; dar nu se întâmplă nimic, căci Ionaş Apostolescu declară cu tărie:

— Nu se întâmplă nici revoluție, nici război. Bursa e fermă, cu o tendință spre *haussă*. Totuşi, părerea mea e că englezii ar trebui sale dea ceva colonii nemților. Ce vrei să facă nemții? Se sufocă. Le trebuiesc colonii, piețe.

Şerban se ridică:

— Copii, v-am lăsat: sunt invitat la dejun. La revedere!

— Plecăm şi noi!

„Ah, ce pisălogi, ce animale imposibile!" se gândea Şerban, cu nervii tremurând de încordare. Nu putea suporta să i se vorbească despre politica internațională sau internă; se apăra din răsputeri;

şi fiece clipă în care era silit să audă vorbindu-se de asemenea lucruri devenea un chin. Scăpă de ei fiindcă avea o maşină cu două locuri (şi-o cumpărase anume cu două locuri) şi porni spre vechea casă a Cozienilor iar apoi a lui Lăscăruş Lascari, din strada Culmea Veche; acolo stătea acuma Şerban Lascari, cel mai mic fiu al Davidei, om pe vremea aceea de şaizeci şi nouă sau şaptezeci de ani. Pe drum, Şerban Romano se gândea: „Să ştii că şi acolo o să se vorbească tot de politică!" Şi-i venea să nu se mai ducă, dacă n-ar fi fost cu neputinţă, mai întâi din politeţe, şi-al doilea din pricina mesei.

Era un dejun intim, numai de şase persoane: Şerbănică Lascari, cu bărbuţă albă şi ochi căprii, cu o privire calmă şi obraznică, Marion, nevastă-sa, care se ofilea lângă el, îngrăşându-se, cu treizeci de ani mai tânără, Cezar Lascari, care avea aproape patruzeci de ani şi era directorul Băncii „Europa", pe urma Dimitrie Cozianu, vărul lui Cezar şi al lui Şerban Romano, şi Jean-Pierre Haralamb, fratele lui Ionel Haralamb, prieten cu Dimitrie şi cu Cezar. „De ce i-o fi chemat pe ăştia doi?" se întreba Şerban gustând din chipsurile foarte sărate pe care le ronţăia, cu paharul de vermouth „Martini" în mână. „Vrea să-i audă ca să ştie politica guvernului: Dim de la Finanţe, celălalt de la Afacerile Străine; e evident". Vermouthul era foarte bun, dar nu-1 putea gusta liniştit. Ştia că aveau să înceapă să vorbească despre politică.

Şi într-adevăr, tot timpul mesei nu vorbiră decât despre intenţiile, războinice sau nu, ale lui Hitler şi ale lui Mussolini, despre slăbiciunea evidentă a Angliei şi Franţei, despre investiţiile în industria grea, mai ales pentru armamente, ale Reichului german. Şerban încerca să fie surd, dar nu putea. Mânca, cu ochii în farfurie; de altfel, o masă perfectă: măsline verzi şi chipsuri cu vermouth „Cinzano", sardele, cegă cu maioneză, păstrăv, scrumbii de Dunăre în hârtie, care se topeau în gură, fierbinţi, Vouvrayla peşte; pe urmă un vin de Burgundia la un *soufflé* de ciuperci şi un filet „Chateaubriand"; pe urmă brânză de Brie şi de Camembert, o indiană cu îngheţată şi udată cu cremă de şocolată fierbinte, şi şampanie brută Roederer; în sfârşit o salată de portocale, grepfrut şi căpşuni în şampanie. Şerban mâncă din toate foarte mult; spre sfârşit, trebuia să-şi şteargă mereu faţa cu batista: îl treceau sudorile de cât mâncase; nu vorbea cu nimeni nimic; îi adresă doar doamnei Lascari un surâs de recunoştinţă şi

un semn admirativ la câteva din feluri. Dar între ele, ronțăind migdale sărate şi bând vin, nu se putea împiedica să-l audă pe Cezar care spunea:

— Nu putem rezista capitalului german, papa, nu putem, degeaba spui.

— Dar de ce imbecilii voştri de politicieni, de ce – tuna enervat domnul Lascari – de ce au refuzat contractul Vickers, contractul Ford, contractul Schneider-Creusot. De ce?

— Nu puteam vinde țara, zise Dim Cozianu. Se răsculau oamenii. Nu se poate, nene Şerbănică.

— Da, dar acuma auzi ce spune dumnealui! Nu putem rezista invaziei de capital german!

— Occidentul e în decădere, spuse Jean-Pierre Haralamb, om uscățiv şi cenuşiu, care părea bolnăvicios sau poate intoxicat. Am intrat în perioada cezariană, când se constituie Imperii mondiale. Napoleon a fost Alexandrul lumii moderne. Cine va fi Cezarul unificator? S-ar părea că Hitler. Dacă nu cumva ne mătură pe toți revoluția roşie.

— Prostii! exclamă Dim Cozianu: Rusia e uriaşul cu picioare de lut.

Şerban asuda, îşi ştergea fața cu batista şi încerca să nu audă, să nu înțeleagă. „Numai cât trăiesc eu, să nu se întâmple toate astea. Numai atât. Pe urmă, orice. Şi nici nu cer să trăiesc prea mult. Zece-cincisprezece ani; douăzeci, cel mult. Să mor la cincizeci de ani; dar să nu apuc război şi revoluție. Să mă lase să trăiesc liniştit, să mă bucur de viață, s-o gust, s-o înghit până mă satur", îşi spunea el, cărându-şi în gură cu o grabă neelegantă salata de fructe. Abia se ridicară de la masă, şi el se duse într-un colț al salonului, să-şi ia coniacul *(Cognac des Ducs)* şi filtrul cu Marion Lascari, departe de grupul de fotolii ale celorlalți; şi discută cu ea vreme de un ceas despre ultimele mode de la Paris, rochiile trei sferturi, tweedul pentru sport, rochiile de seară drapate, în stilul statuilor greceşti, cu sandale de lamé şi tălpi foarte groase de cristal. Dar spre sfârşit începu să-l cuprindă o somnolență nepotrivită cu vârsta lui, potrivită în schimb cu cantitățile enorme de hrană şi de băutură pe care le consuma de câțiva ani la rând. (În primăvara de după greva cea mare a feroviarilor din Bucureşti fusese foarte bolnav; iar după aceea, începând din perioada de convalescență, se apucase să mănânce şi să bea cât doi oameni normali, cu un fel de lăcomie bestială,

care-1 făcea să uite unde se află, cu cine vorbeşte, şi de sine însuşi.) Marion Lascari zâmbea indulgent; în sfârşit, când se ridică toată lumea, îi întinse mâna:

— *Allons, petit, va te coucher*[159]*.*

Şerban dădu din cap:

— Sunt cam obosit, n-am dormit de câteva nopţi. Şi, în clipa când rosti aceste cuvinte, îşi aduse aminte de persoana care îl aştepta probabil la ora aceasta acasă, şi o revăzu în imaginaţie, cu o satisfacţie estetică, dar şi erotică: *Bacchus* al lui Michel-Angelo, cu obrajii plini, bărbia fină şi zâmbetul beat şi oblic, pe un trup de atlet care începe să se îngraşe, musculaturi dure lăsate în rotunjime molatică, ispititoare la mângâieri.

— *Au revoir,* nene Şerbănică, a fost delicios, mulţumesc, *au revoir,* mă, *au revoir,* Dim, la revedere, domnule Haralamb, l-am văzut pe Ionel azi-dimineaţă la tenis; nu puteţi vorbi şi altceva decât politică, domnilor? La revedere, nene Şerbănică, scrumbia a fost memorabilă, muşchiul perfect, prăjitura, ce să mai spun!

Şi ieşi, tânăr bucălat, vesel şi amabil, care începea să ia forme prea pline.

— Ce şolduri a făcut băiatul ăsta! murmură Dim Cozianu la urechea lui Cezar, urmărindu-1 pe Şerban cu privirea.

III

Îi era somn, dar îi părea rău să doarmă; ar fi însemnat timp pierdut, când avea ceva mai bun de făcut; într-adevăr, un tânăr oacheş în veston şi pantaloni, cu un tricou vărgat alb şi roşu în loc de cămaşă şi cravată, îl aştepta în salonaş. Avea vreo şaptesprezece-optsprezece ani, părul negru şi cam unsuros îi era mare şi buclat, în şuviţe lucioase şi cârlionţate, cum fusese cândva coama lui Antinous al împăratului Adrian, peste o faţă netedă, de un brun cu tonuri verzui acolo unde era palidă, pe obraji, sub bărbie; numai ochii mari, negri, fără expresie, şi gura groasă, greoaie, vânătă, nu erau ale favoritului sclav imperial; dar restul tot, da, bineînţeles, afară de glas şi de ce spunea această floare crescută pe putregaiul gropilor din jurul Bucureştilor.

---

[159] Hai, băiete, du-te şi te culcă. *(fr.)*

— Bună ziua, Lae, spuse tandru Şerban Romano, privindu-l cu aceiaşi ochi pierduţi şi topiţi cu care ar fi privit pe *Bacchus* al lui Michel-Angelo, sau pe acela al lui Leonardo, deşi unul în vigoare şi celălalt în misterioasă puritate îl întreceau pe micul-derbedeu cu gura violetă. Şerban sună feciorul să ceară prăjituri şi o şocolată fierbinte pentru Lae, şi un filtru pentru el; îl ascultă pe Lae cum povesteşte despre ultimul meci de fotbal între echipele Venus şi Macabi, despre o bătaie care avusese loc în cârciuma din colţ, la nea Mirică, şi în care fratele mai mare al lui Lae rămăsese cu o mână scrântită şi cu capul spart: avea nevoie de bani pentru doctor.

— Bine, vă dau, vă dau, murmură Şerban, şi-l sună pe fecior: Nu sunt acasă pentru nimeni. Poţi să te duci să-ţi vezi de treabă.

Apoi trecu în dormitor cu tânărul Lae; rămase acolo un ceas, după care Lae plecă, căci Şerban îi spusese, drăguţ, dar ferm:

— Ei, acuma du-te, că trebuie să plec în oraş.

Îi dăduse şi banii şi-l condusese până la uşă; încuiase după el şi se întorsese să facă o baie şi să se îmbrace. Îl frigeau ochii şi-i tremurau uşor mâinile; simţea o istovire de un fel deosebit, care lasă creierul limpede însă pustiu, trupul sleit, dar incapabil de a se odihni. Mai făcu un duş foarte cald, îşi puse rufe noi şi un costum bleumarin, cu pantofi negri şi o cravată vărgată cu negru şi bleumarin, ca şi ciorapii şi batista din buzunarul de la piept. Se uită în oglindă: era alb de tot la faţă, chiar şi cu buzele aproape albe, umflate, şi avea cearcăne late albastre sub ochi. „Ciudată mutră am, se gândi el fără să poată urmări sentimentul mai departe. Coborî şi ieşi. Ce frumoasă după-amiază; ce aer blând, ce culori calde pe pereţii caselor şi pe acoperişuri; aerul e curat, cerul nu e prea albastru, ca azi-dimineaţă; e ca într-un Corot sau un Guardi". Se simţea bine, deşi anihilat, incapabil de gând, cuvânt sau faptă. Trecu să mai ia o cafea pe la Capşa, unde încă nu erau adunaţi toţi obişnuiţii. Zări într-un colţ chelia lui Nicu Prodan, înconjurat de gazetari şi scriitori, la altă masă pe bătrânul domn Gherson care lua un marghiloman cu alt om de bancă, la altă masă nişte cucoane cu pălării cu voalete, mănuşi albe, umbreluţe. Era încă linişte. Şerban stătu să aleagă: ce-are să facă? Să se aşeze la masa lui Nicu Prodan, ca să audă lucruri inteligente, spuse în chip sclipitor de oamenii cei mai deştepţi din Bucureşti? Sau să se aşeze singur să se uite la stradă. „N-am chef de lucruri inteligente; ştiam şi eu să spun, mai ieri-alaltăieri", se

gândi el cu oarecare plictis. Îşi bău cafeaua şi îşi aprinse o „Upmann”, picior peste picior, cu faţa la fereastra cea mare prin care vedea cerul devenind treptat cenuşiu ca mărgăritarul, cu nuanţe sidefii şi chiar de aur vechi roşu, spre Cotroceni, şi treceau prin ’naintea lui pe trotuar prostituatele tinere şi bine îmbrăcate şi tinerii eleganţi cu bastoane de bambus pe braţ, iar pe cap cu pălăriile moi negre puse la modă de domnul Anthony Eden, tânărul şi elegantul om politic britanic. Era un oraş liniştit, o viaţă liniştită şi plină, nu se vedea nimic disonant, nimic care ar fi însemnat altceva decât voluptuoasă bunăstare. Şerban plăti şi, cu trabucul în gură, plecă să facă vizite. Trecu pe la doamna Mavromihali, care avea un mare şi frumos salon 1850, sub un lustru enorm si sclipitor de cristal, într-o casă veche adumbrită de castani. Nu spuse acolo mai mult de zece fraze amabile şi după o jumătate de oră plecă, şi trecu pe la doamna Basarab-Comnen, care tocmai avea seară de muzică. Şerban intră în vârful picioarelor, şi se sprijini cu spatele de canatul unei uşi înalte *à la française* care da pe terasa şi grădina din fund; era în spatele unor domni corecţi, cu gulere scrobite şi părul lins, care ascultau. Şerban închise ochii şi se lăsă pătruns de graţia jucăuşă a unei bucăţi de Rameau, pentru clavecin, apoi de stridenţa dulce şi melancolic senzuală a uneia de Debussy pentru flaut. Îi era destul. Se duse s-o salute pe prinţesa Basarab-Comnen:

— *Comment, vous partez déjà?*[160]

— Sunt dezolat şi fericit; dezolat că plec. Fericit că am venit; sunt invitat la masă la doamna Vogoride şi de-aici până la Vorniceasa fac douăzeci de minute cu maşina, poate şi mai mult, şoseaua e plină de fel de fel de lume...

— Ca la mine, ca la mine, zise bătrâna privindu-şi musafirii cu un ochi critic şi ostil: De la război încoace, nimeni nu mai e cineva, şi cei care sunt cineva sunt nişte nimeni, la revedere, domnule Romano, să ştii că vinerea viitoare o să-l am pe Enescu!

„După război, se gândea Şerban nemulţumit în maşină, în drum spre casă. Parcă totul s-ar fi schimbat cine ştie ce după război. Date de astea de răscruce, rupturi în istorie, sunt minciuni de-ale gazetarilor şi politicienilor.” Ştia că la principesa Vogoride ar fi avut succes cu butada asta, dar ştia şi că nu era

---

[160] Cum, aţi şi plecat ? *(fr.)*

adevărată; cel puțin pentru războiul mondial.

Acasă îşi puse repede smochingul şi porni îndată spre Vorniceasa. Sosi seara, într-un şir de maşini care trecură sub bolti de sub turnul de la poartă şi se opriră în curtea largă în care țipau strident păunii treziți din somn de farurile maşinilor. Deasupra masivelor de sălcii şi ulmi şi arini, cerul era galben-portocaliu, mai sus galben ca lămâia, dar cu ceva stins şi blând, apoi începea să fie verde ca flacăra pucioasei, şi deasupra albastru, siniliu, cu o stea mare şi strălucitoare. Pe acest fond se înălța palatul de la Vorniceasa, elegantă şi sobră Renaştere italiană contopită cu eflorescența răsăriteană a Bizanțului târziu, până la a nu le mai putea nimeni despărți; un felinar ardea sub cerdacul înalt cu coloane torse, canelate şi perlate, şi se zăreau sus plastroane albe, rochii de seară, cape de hermină; musafirii urcau procesional scara monumentală, cu ghete de lac şi sandale de lame şi cristal, pe unde călcaseră papucii, mestiile şi condurii boierilor cu brâie de mătase şi anterie de atlaz, şi ale cucoanelor cu tulpane de horbotă şi fuste de brocart. Sus, îşi aşteptau oaspeții domnul Vogoride, proprietar de cai de curse şi vicepreşedinte al Aero-clubului, primul român care avusese avion particular (era sec, slab, decolorat, cu un nas mare, osos, coroiat strâmb ca nasul caimacamului Vogoride) şi doamna Vogoride, născută Ipsilanti, care socotea că oamenii de neam trebuie să însemne ceva şi prin ei înşişi, de aceea se căsătorise cu un aviator şi scria ea însăşi poezii şi eseuri în limba franceză, pe deasupra titlului cărora sta scris *Princesse Vogoridès.* Şerban îi salută şi intră în salon, uitându-se împrejur. Toată lumea îi era cunoscută; Cezar şi Alexandra îi erau chiar veri; era Elvira Vorvoreanu, tot rudă cu-el; şi Bubi Ipsilanti; dar uitase că-1 va întâlni aici pe profesorul Fănică Niculescu. Când îl zări, inima îi stătu o clipă. „Ar fi trebuit să-mi aduc aminte că Lisa Vogoride trăieşte cu el, şi să nu viu", se gândi Şerban. Prezența profesorului îi pricinuia o stânjeneală fizică, se simțea prost, jenat, fără chef, incapabil de orice altceva decât de fugă. Nu mai era nimic de făcut; stătu într-un colț, uitându-se la cerul nocturn în care urca luna deasupra sălciilor negre; pe urmă, la masă – era aşezat între Elvira şi doamna Mavromihali – mâncă aproape fără poftă, pe tăcute şi pe-nfundate, tot, de la icrele negre proaspete cu Chablis (Jar icre! Iar Chablis!" se gândea el cu o scârbă neaşteptată), pui *consommé,* medalion de viței cu o ciupercă deasupra, cu un Haut-Macon,

apoi pateul de Strasbourg cu trufe, şi *bombe glacée,* cu şampanie („Iar Roederer, se gândi Şerban trăgând cu ochiul la sticlă – sigur, poți bea toată viața Roederer; dar se poate întâmpla să spui «Iar?» „) şi felia de ananas. Nu-i plăcea nimic, mânca mult, mult, în neştire. Profesorul perora: acuma, de când ajunsese la modă, el era *le bel esprit,* punctul de atracție al oricărui dineu unde era poftit.

— Secolul al XIX-lea, inventatorul istoriei, a descoperit că există măriri şi decadențe. De la Gibbon la Spengler, n-a făcut altceva; poate dintr-un presentiment, al iminentei decadențe a Europei. Nu observați decadența muzicii germane – nu mai e nimeni după Richard Strauss; a romanului englezesc – nu mai e nimeni după Galsworthy; a picturii franceze – nu mai e nimeni după Matisse; a sculpturii şi arhitecturii italiene unde nu mai e nimeni de la Bernini şi Canova încoace? Țările de Jos mai produc pictori? Spania mai produce sfinți?

Mesenii râdeau.

— Ce inteligent e, canalia! murmură Elvira la urechea dreaptă a lui Şerban, iar doamna Mavromihali se aplecă şi-i şopti la urechea stângă:

— *Comme il est intelligent! Il me fascine comme un serpent!*[161]

Profesorul râdea şi el (nu se putea şti dacă vorbise serios sau nu), şi se uita împrejur: plastron alb şi scrobit cu un briliant ca buton, şi deasupra cravatei o față tuciurie, cu sprâncenele arcuite în sus, stufoase, pe sub care se roteau vesel, tâlhăreşte şi nelinişitor, ochiul gălbui şi ochiul verzui.

— Totul se duce de râpă, scumpă doamnă – îi spuse el prințesei Vogoride – aici, în acest încântător castel care a fost incendiat de şase ori de armate străine, în această admirabilă seară dintre un război mondial şi o revoluție mondială...

— Vai de mine, şi dumneata crezi în comunism? exclamă Alexandra Lascari.

— Nu, doamnă, cred în fascism, revoluția va fi fascistă: în Italia şi Germania a şi avut loc... noi, scumpă doamnă, suntem ultimii oameni civilizați.

Era tăcere. Se uită împrejur, râzând diavoleşte. Rosti limpede:

— Şi primii barbari.

---

[161] Ce inteligent e! Mă fascinează ca un şarpe, *(fr.)*

Apoi, fiindcă toată lumea făcu „Ah”, de formă (nimănui nu-i place să fie numit barbar), profesorul adăugă repede, râzând iarăşi:

— În orice caz, eu sunt!

— Tocmai voiam să-ți spun să vorbeşti pentru dumneata! zâmbi doamna Vogoride.

Şerban bău trei pahare unul după altul.

— Ce faci, Şerbănică? îl întrebă Elvira. Ai să te îmbeți!

— Mi-e cald, murmură el şi-şi şterse fruntea. Nu se simțea bine.

Dar peste câteva minute doamna Vogoride îi pofti să treacă din sufragerie spre terasă. Se aşezară în fotoliile de mătase; lămpi pe măsuțe luminau ca într-un salon; dar în fața lor era balustrada din şerpuituri şi întortocheri de piatră, şi coloanele, şi arcadele cu vârf ascuțit, şi dincolo de această încadrare în linii care ar fi putut să fie Florența şi nu erau, şi ar fi putut fi Ispahan sau Granada şi nu erau (ci fiul Răsăritului şi Apusului, grațiosul şi poeticul stil brâncovenesc), dincolo, noaptea albastră plină de iradianta lucire a lunii. Şerban se aşează într-un colț. Îi era frică sa nu atragă atenția profesorului, să nu se apropie profesorul de el, să nu-i vorbească profesorul. Ar fi vrut să fugă. Pe lac, sub lună, orăcăiau broaştele. Dincolo, pe pajiştile parcului, țârâiau greierii. Aici, vorbea surâzând profesorul Fănică Niculescu, despre descompunere, decădere şi neantul inevitabil. Elvira se aşează lângă Şerban:

— Ce e cu tine? Eşti mut astăzi?

— Nu ştiu, minți Şerban.

— Şi eu mă plictisesc, murmură Elvira. Şarlatanul ăsta mă plictiseşte, spuse ea rece. Şerban o privi uimit. Era prima cucoană pe care o auzea vorbind aşa de Fănică Niculescu. Elvira trecuse de patruzeci şi cinci de ani, avea poate patruzeci şi şapte sau şi opt, şi se uscase, pielea îi era lipită pe liniile nobile ale oaselor, dar era şi mai neagră ca înainte, fruntea îi era barată de două cute lungi, avea crețuri pe lângă ochi, pielea îi atârna sub bărbie. Numai ochii îi rămăseseră verzi ca otrava – o otravă limpezită, decantată şi ținută la gheață.

— Tu nu te plictiseşti, Şerbănică? întrebă ea.

El îşi şterse fața cu batista şi îngână:

— Ba da, şi pe mine...

— Tot timpul despre moarte, neant, putrezire; parcă noi n-am

şti, murmură Elvira, apoi îl luă de braţ şi-i şopti:

— Hai să plecăm, cât s-o putea de repede; şi să ne ducem undeva să bem. Am poftă să dansez.

Într-adevăr ei plecară primii. Elvira pretextând oboseală şi sănătate şubredă, pentru care avea nevoie s-o acompanieze Şerban; nu trecuse mult de miezul nopţii când sosiră la Şosea la „Colonade", să danseze.

— De fapt, n-am nicio poftă să dansez, spuse Elvira. Hai să bem ceva.

Şi salută zâmbind graţios câţiva cunoscuţi. Şerban o lăsă să facă ce vrea. Fuma, şi începea să se simtă ceva mai bine; dar băuse mult toată ziua, şi acuma i se urcase de-a binelea la cap. Îşi dădea seama că nu vede altfel decât de obicei; nu vedea dublu, nici deformat; şi totuşi, avea senzaţia insuportabilă că vedea altfel. Poate numai efortul era; dar simţea ceva în ochi, totuşi, şi lucrurile i se păreau altfel ca de obicei; nu cu altă formă, nici cu altă culoare, şi totuşi *altfel.* „Sentimentul de-a recunoaşte ceva sau nu, sentimentul lucrului familiar sau străin sunt funcţii autonome ale conştiinţei?" se întrebă el, brusc filosofic şi pedant (câteodată, când se îmbăta rău, începea să vorbească nemţeşte şi să spună lucruri pe care tovarăşii săi de beţie, prea puţin filosofi, nu le înţelegeau deloc, chiar cei care ştiau nemţeşte). Vedea de pildă acum mâna Elvirei. Era frumoasă; şi braţele fuseseră frumoase; dar la încheietură pielea era nitel zbârcită, şi se simţea osul acolo unde ar fi trebuit să fie carne.

— Noroc, Şerbănică, zise Elvira şi ciocni cu el paharul de şampanie. Băură şi se uitară la perechile care dansau – fox-trot, shimmy, tango şi nou apărutul lambeth-walk, pus la modă de abdicarea lui Eduard al VIII-lea, al Marii Britanii şi Irlandei, împărat al Indiilor şi al altor dominioane de peste mări – iar Şerban trăgea din când în când cu ochiul la braţele Elvirei, cum apăreau de sub brăţările de smaragde şi briliante, la mâinile Elvirei, uscate, cu relieful oscioarelor vizibil prin piele, oricât strălucea şi atrăgea ochii marele smaragd verde ca otrava (moştenit de Elvira de la maică-sa, doamna Vorvoreanu, şi luat de aceasta de la soră-sa, doamna Smadoviceanu, în 1907, şi primit de aceasta din urmă de la bunica lor comună, doamna Sofia Cozianu, mai apoi von Bodman, în 1906). Shimmy, fox-trot, tango, lambeth-walk. Elvira îşi turnă fundul sticlei şi bău.

— Imbecilul, zise ea. Parcă eu nu ştiu? Parcă tu nu ştii? Toţi

ştim. De-aia ne e aşa de frică de moarte. Ne grăbim să trăim, să avem plăceri, pe apucate, şi încă plăceri mici, că n-avem nici bani destui, nici putere pentru cele mari. Şi el, maimuţoiul sinistru, dansează pe sfoară deasupra noastră, măscărici la mese boiereşti. De ce nu bei? Vrei să fiu beată numai eu? Să mă poţi studia cu capul rece? N-ai ce studia la mine. Studiază-te pe tine, că devii un ratat, un mic juisor, o nulitate, care o să-şi mănânce averea şi-o să sfârşească în mizerie. Aşa că nu mă poţi dispreţui pe mine. Eu cel puţin am încercat, să dau o lovitură, una mare, pe care tu nici n-o bănuieşti. N-a mers, am înghiţit, şi-acuma aştept să mor. Ah, să fi fost eu bărbat, băiete, nu mă resemnam; aveam mai multe lovituri de încercat! Dar aşa, femeie... cucoană... aveam o singură reuşită posibilă; n-am reuşit. *Tant pis*[162]*,* acuma aştept să vină chelnerul, să-mi facă socoteala şi să mă duc acasă, apoi în pământ.

Şerban Romano râdea, nervos, şi-i făcea semn chelnerului să-i mai aducă o sticlă.

— De ce râzi, idiotule? îl întrebă Elvira, care râdea şi ea, dar de enervare, cu buzele tremurând. Te-ai îmbătat şi tu. Nenorocitule! Bărbat, tânăr, ai treizeci de ani...

— Treizeci şi doi! zise Şerban râzând şi mai tare.

— ... şi nu încerci nimic, nu faci nimic, trăieşti ca o moluscă, ca un porc la îngrăşat.

— Ce, vrei să trăiesc ca un funcţionar, ca văru-meu Dim sau văru-meu Cezar? întrebă Şerban, care-şi recăpătase cumpătul şi acuma surâdea viclean.

— Întâi, nu ştii tu ce-i în Dim! Ai să fii surprins, băiete! Chiar şi în Cezar! Niciunul nu e o moluscă cum eşti tu, nenorocitule! Mai toarnă-mi.

Şi după câteva minute (goliseră la repezeală a doua sticlă), Elvirei începură să-i curgă lacrimi din ochi, din colţul de lângă nas al ochilor, pe obraji, în colţurile gurii. Se uita în gol. Murmura ca o nebună:

— Ce fac? Ce fac? Cum aştept? Ştiu că o să mor; dar ce fac până atunci?

Îşi şterse lacrimile cu batista din buzunarul de la piept al lui

---

[162] Cu atât mai rău *(fr.)*

Şerban şi spuse pe alt ton, practic şi hotărât:

— Şi nici măcar n-am cu cine să mă culc în noaptea asta. Cel puțin aşa o să mi se pară că n-am pierdut timpul. Şerbănică, tu ce faci în noaptea asta? Mă iei la tine?

Şerban o privi; ochii ei nu şovăiră; îl priveau, duri şi plini de suferință; erau tulburi. O clipă îi fu groază; apoi fascinația senzației ciudate, de lipsă, de frâne şi de opriri, de destrămare în gol, de plutire în gol, de cădere în gol, pe care o avea tot mai des de doi-trei ani, îl apucă iar. Chemă chelnerul să facă plata şi plecară amândoi, ocolind perechile care dansau, spasmodic, zgâlțâit, şi scoteau răcnetul final, cu degetul în sus, în vânt, al lambeth-walk-ului.

În maşină, Elvira se lipi de umărul lui şi, pe când teii Şoselei alunecau pe lângă ei, întrebă:

— De ce nu eşti măcar prieten cu profesorul, că erai; ai face politică şi tu cu Garda de Fier, ai avea şanse mâine-poimâine, când o să dea ei lovitura, să...

— Nu, nu; nu-i cunoşti, zise Şerban. Nu. Nu poate fi vorba.

— Dar de ce poate fi vorba? întrebă Elvira.

Şerban tăcu. Vedea Şoseaua în fața lui ciudat de depărtat! îi fulgeră prin gând: „Sunt beat. O să am un accident şi crăpăm amândoi. Încetini. În fond, ar fi mai simplu. Dar nici nu poate fi vorba."

— Da, ne e o frică îngrozitoare, zise el.

— De ce? întrebă Elvira, maşinal.

— De moarte.

Elvira nu spuse nimic, până când nu se opri maşina în fața casei lui Şerban. Acolo zise:

— Curios că tocmai nouă. N-avem nimic de făcut, n-avem nimic de lăsat.

Şerban deschise poarta, lăsă maşina în curte şi închise. Apoi o pofti pe Elvira în casă şi se dădu la o parte ca s-o lase să intre.

O urmă, şovăind, şi lovindu-se de scaune. Căută mult comutatoarele, ca să aprindă lumina. Elvira întrebă:

— Ce moşmondeşti acolo?

— Ca... caut... hâc! caut...

Elvira începu să râdă, apoi se trânti într-un fotoliu şi întrebă:

— Nu mai ai nimic de băut?

— Ba da, whisky.

— Dă-1 încoace. Prefer să beau; eşti scârbos, Şerbănică. Eşti

scârbos.

— Şi tu, îngână el.

— Minți! Eu sunt disperată; mă doare inima; nu sunt scârboasă, zise Elvira cu o fermitate superioară care-1 făcu pe Şerban, moleşit de beție şi de multe altele, de toți anii din urmă, să renunțe. „Treaba ta, nebuno, ce e cu tine", se gândi el, obosit, târându-şi picioarele pe covor ca să aducă băutura din sufragerie.

Elvira adormi în fotoliu. Şerban îl sună pe fecior, care sosi, beat de somn; o cărară într-una din camerele de musafiri. Ea râdea, cu ochii închişi, dând din cap în semn de tăgadă, dar cu asemenea aer extatic, încât nu se putea să viseze decât un singur lucru. 0 lăsară pe pat, şi Nicolae îl duse pe Şerban în dormitorul său, îl dezbrăcă. Şerban îl împinse însă, mârâind răguşit:

— Ia mâna de pe mine. Du-te de te culcă.

Şi porni clătinându-se spre baie. Stătu iarăşi o jumătate de ceas sub duş, apoi se întoarse în odaie. Ieşind din baie, trecu pe lângă o oglindă mare, îşi văzu pântecul care începea să se lase, şoldurile prea mari, pieptul moale, piele şi grăsime în loc de piele şi muşchi. „Sunt mult mai bătrân decât vârsta mea", se gândi Şerban Romano cu o groază subită. Se sui în pat şi stinse. „Ce să fac? Ce să fac? se întrebă el. Nu sunt în stare să fac nimic. N-am putere." Trebuia să se sinucidă. Dar de asta nici nu putea fi vorba. „Sunt prea laş", se gândi el. Stătea în întuneric şi-şi cântărea viața. Ştia foarte bine că ar fi putut face un lucru util omenirii întregi, şi că renunțase să-l mai facă. Renunțase la consecvența în gândire, apoi la cea în acțiune, apoi la gândire şi la acțiune. Şi acuma se desfăcea, se destrăma fir cu fir, zi cu zi, aşteptând moartea care avea să vină prea târziu.

— Dumnezeule! strigă disperat Şerban în întuneric. Dumnezeule! Dumnezeule!

Dar întâi că nu credea în Dumnezeu, şi al doilea nu-i răspunse nimeni.

Repede, salvarea; repede, scăparea. Sări din pat, aprinse lumina şi se duse în baie să-şi umple un pahar cu apă la robinet îi tremurau mâinile. Luă două pastile de somnifer şi le înghiți dând paharul de apă peste cap. Făcuse totul cu graba hotărâtă a unui sinucigaş; era o sinucidere mai mică, mai uşoară. Se întoarse în pat şi se făcu ghem, aşteptând să adoarmă. Şi adormi.

PARTEA A ŞAISPREZECEA

NIŞTE OAMENI FOARTE OCUPAŢI

I

Ionaş Apostolescu, fratele mai mic al lui Gogu Apostolescu, nepoţi amândoi ai lui Walter Apostolescu şi ai Cleopatrei, fostă Cozianu, spunea despre sine: „Dragă, sunt un om foarte ocupat, muncesc enorm, pot spune că nu stau o secundă, şi trăiesc şi într-un cerc de oameni foarte ocupaţi, foarte activi; în fond, ce vrei: asta e lumea afacerilor; ce, crezi că banii se câştigă stând şi nefăcând nimic? Trebuie să munceşti pe rupte!" însă de bună seamă că, în toată afacerea, omul cel mai ocupat, după Ionaş, căruia îi revine fără îndoială întâietatea, era bătrânul domn Gherson, preşedintele consiliului de administraţie a uzinelor; iar un altul, poate la fel de ocupat ca el, era domnul Mayer, administratorul-delegat al societăţii. Faţă de gradul de preocupare al acestor trei oameni, măsura în care erau ocupaţi domnul Pericle Mittescu, marele avocat bucureştean specialist în societăţi anonime, sau Titel Negruzzi care lucra la contenciosul societăţii, sau Cezar Lascari, sau Dim Cozianu, sau Valentina Scarlat sau chiar, fiindcă e vorba de femei, doamna Gherson, este aproape neglijabil, totuşi, nu poate fi neglijat. Şi, de altfel, se va putea judeca mai bine după o expunere mai amănunţită a faptelor.

Domnul Gherson era un om bătrân; corpul lui n-avea importanţă, nici pentru ochii celorlalţi, nici pentru conştiinţa domnului Gherson, pentru care de la o vreme această mică şi derizorie construcţie de oase, carne şi lichide nu era decât un izvor de dureri surde, de crampe, de junghiuri şi de îngrijorări; altădată îi servise pentru plăceri, dar de multă vreme acestea se reduseseră la degustarea de mâncăruri fine (puţin, puţin de tot din fiecare) şi de vinuri vechi; altminteri, nimic. Domnul Gherson semăna, cum ştia toată lumea şi cum îl făceau uneori caricaturiştii în ziare, cu un cimpanzeu bătrân cu faţa veştedă şi zbârcită; avea şi privirea tristă şi inteligentă a acestui animal când îmbătrâneşte între gratiile unei cuşti de menajerie provincială, de circ mic şi sărac. Aici se limita de altfel asemănarea, căci domnul Gherson îmbătrânise în Regatul României, şi deci comparaţia era cu totul exclusă.

Domnul Gherson se trezi în ziua de 6 noiembrie 1937 sau 1938 (se pare că mai degrabă în '38), ca de obicei, la ora cinci

dimineața, după ce se culcase la unu şi jumătate. Nu mai putea să doarmă. Luă o carte să citească – ca mulți oameni de felul lui, era amator de literatură şi de artă – şi stătu cu ea în mână poate trei sferturi de oră: erau nişte poezii recent apărute ale domnului Tudor Arghezi, un poet în jurul căruia se discuta mult, adesea condamnându-1 pentru indecența versurilor sale. Domnului Gherson însă îi plăceau; era amator de vinuri bogate şi de mâncări viclene şi pipărate; îi plăceau şi poeziile astea. Dar azi nu le citea. Stătea cu cartea în mână şi nu putea citi. Se întreba: „Am făcut bine? Nu era mai prudent să cedez? Şi acuma, că am acceptat, n-ar fi mai indicat să încerc să-l câştig pe Mittescu?" Povestea asta nu-i dădea pace. Mai bine n-ar fi început-o. Voia afaceri prudente, cât se poate mai decente, fără umbra măcar a scandalului; şi poftim! Şi nici măcar nu-1 putea acuza pe Apostolescu. Omul îşi făcuse meseria, îşi apăra interesele: oricine în locul lui ar fi făcut la fel Domnul Gherson se dădu jos din pat, îşi vârî în papuci picioarele albe-vinete, bătrâne, fragile, şi îşi trase peste pijama un halat de mătase broşată care îl făcu să semene cu maimuța favorita a împăratului Chinei în veşmântul de ceremonie al stăpânului ei; părăsindu-şi micul dormitor cu lampa aprinsă lângă pat şi un volum de poezii deschis pe plapumă, domnul Gherson trecu prin coridor unde ardeau două lămpi mate, ca laptele, între pereții constituiți din uşile dulapurilor sau ale odăilor de baie, totul vopsit alb imaculat ca pe un iaht de lux, şi trecu printr-un hol întunecat, ca să intre în biroul său, lung de tot, cu o fereastră mare, în fund; fereastră modernă, lată cât toată odaia, şi apărată de un grilaj în romburi; se vedeau dincolo castanii luminați de felinarul electric pe o stradă liniştită din jurul rondului statuii lui Pache Protopopescu. Domnul Gherson aprinse lumina din tavan, şi apărură deodată ceilalți trei pereți acoperiți de o vastă bibliotecă de drept, literatură şi finanțe, pe care domnul Gherson era prea ocupat ca s-o mai folosească, şi care nu-i interesa pe doamna Gherson sau prietenii ei şi cu atât mai puțin pe prietenii de afaceri ai domnului Gherson. Bătrânul străbătu marele covor de Şiraz şi ajunse într-un colț, unde apăsă pe un buton ascuns sub un tablou mic, dar foarte frumos, de Petraşcu (Santa Maria della Salute, albă, între apa albastră-verde şi cerul albastru-verde, dur, strălucitor, mineral). Un rând de rafturi încărcate cu cărți se deschise, lăsând să se vadă alte rafturi, pline cu dosare, fişiere şi mape de carton. Domnul

Gherson îşi luă un dosar subțire, pe care-l răsfoi, cufundat într-un fotoliu, după ce-şi căutase ochelarii în buzunarele halatului şi pe birou, şi şi-i găsise pe nas. În dosar era o hârtie cum avea şi Ionaş Apostolescu una: convenție între ei doi, precum că în cazul încheierii unui contract cu Direcția Generală a Căilor Ferate, pentru reparații generale la o mie două sute de vagoane în atelierele metalurgice ale „Ametarom" S.A., domnul Gherson, adică Societatea „Atelierele metalurgice române", se obligă să-i plătească domnului Ion Apostolescu suma de lei nouăzeci şi opt de milioane. Apoi o copie după contractul cu Direcția Generală a Căilor Ferate, vizat de trei ministere; apoi scrisoarea Direcției Generale către „Ametarom", prin care se suspenda executarea contractului; pe urmă, recentă de tot, o tăietură de ziar: „E adevărat că vagoanele «reparate» de «Ametarom» au fost jefuite de toate piesele de valoare şi recepționate în stare de fier vechi, ca fiind reparate?"

Altă tăietură din ziar (alt ziar, duşman al celuilalt) întreba: „Ce amestec are şnapanul Ionaş Apostolescu în murdăriile de la C.F.R.?" Alta spunea: „Se pare că se tratează cesionarea către firma «Cimentul român» a unui important sector al fortificațiilor liniei Carol. «Cimentul român» este al fraților Gherson ca şi «Ametarom»-ul. Oare fortificațiile vor fi la fel de solide ca şi vagoanele-schelet?"

Domnul Gherson oftă: asta fusese lovitura cea mai dureroasă: îi periclitase o comandă de câteva sute de milioane, poate un miliard de lei, şi un profit de... Mai bine să nu se mai gândească şi la asta. Oftă iar.

Se amestecaseră prietenii; îl luase la o parte Şerban Lascari, la o serată:

— Ce e, domnule? Ce s-a întâmplat între dumneata şi Ionaş Apostolescu? Vă ştia toată lumea cei mai buni prieteni.

— Ce să fie? Nu e nimic, zâmbise domnul Gherson, bonom şi trist.

— Ei, lasă, ce, crezi că nu s-a interesat fiu-meu? Cezar e capabil să afle lucruri de astea într-o jumătate de zi. Ne-au spus şi ăia de la ziar că antrefileurile le-a dat Ionaş, şi acuma e clar că dumneata le-ai dat pe cele de la *Ordinea Socială.* Nu ne convine un scandal în momentul de față. Nici nouă, nici Băncii Româneşti, nici lui Krakauer: e vorba de apărarea frontierelor țării, trebuiesc concesionate imediat construcțiile de fortificații; şi

un scandal îți dai seama cât ar îngreuia operația. Hai, hai, spune ce-a fost.

Gherson se lăsase dus într-un colț şi aşezat pe o canapea moale şi adâncă; şi acolo povestise în ce fel, dintr-un accident cum se întâmplă uneori, nu putuse fi cumpărată la timp o comisie de control a comisiei de recepție (comisia de recepție era toată *câştigată,* cum spunea pudic domnul Gherson), şi contractul fusese reziliat, ba „Ametarom"-ul mai era amenințat şi de un proces.

— Şi acuma, pe lângă pierderile şi riscurile mele, oftă domnul Gherson, Ionaş mai vrea să-i dau şi comisionul întreg. De ce? Nu pot, domnule Lascari. I-am oferit două milioane, două milioane şi jumătate, dar mai mult nu pot, înseamnă să pierd. Spune şi dumneata, ce-ai face în locul meu?

Şerbănică Lascari râse în barbişonu-i alb, apoi spuse amabil:

— Eu n-aş intra în afaceri atât de murdare: cine te pune să calci legea? Ce, nu există mijloace legale de-a face afaceri, şi încă mari? Doar legile nu sunt făcute să facă viața imposibilă; lasă loc destul, slavă Domnului.

Gherson clipi din ochi, zâmbind umil:

— Noi nu suntem o casă aşa de veche ca dumneavoastră, spuse el.

Bătrânul Şerbănică râse iar şi răspunse destul de rece:

— Ei, ei, ei, lasă-mă că n-o să te învăț eu să faci afaceri. E altceva la mijloc: ce vreți? Trimiteți bani în Elveția? Vă e frică?

Gherson nu mai râdea. Îl privi trist şi înțelepțeşte pe Şerbănică Lascari:

— Dumneavoastră nu vedeți ce se-ntâmplă? Germania, Austria, Cehoslovacia. Şi aici, legionarii. Vine-ncoace.

— Mda. E posibil, zise celălalt.

— Şi dumneavoastră o să preluați capitalul imobiliar al nostru, utilajul, uzinele, murmură Gherson.

Şerbănică Lascari îl bătu pe umăr, consolator:

— Las' că vedem noi cum aranjăm să fie bine pentru toată lumea. Deocamdată să te descurci din porcăria asta cu Ionaş. Să-ți spun drept, mie mi se pare că el are dreptate: ce e el de vină că vouă v-a explodat afacerea în mâini? El şi-a îndeplinit obligațiile.

— În formă, domnule Lascari, în formă; dar în fond, nu; nu era vorba aici de contract, ci de afacere, spuse Gherson şi, privindu-1 melancolic pe bătrânelul cu cioc alb, cu burtică şi cu pungi sub

ochii negri şi inteligenţi, adăugă: Să fim cinstiţi.

Şerbănică Lascari dădu din umeri:

— Evident că cinstea e esenţială în afaceri: dar ce-i de făcut? Ionaş susţine că el e cinstit, şi că dumneata îl tragi pe sfoară. Luaţi un arbitru, domnule, luaţi un om serios, integru.

Gherson se gândi îndelung, uitându-se la covor.

— Nu-ţi propun pe nimeni, zise Şerbănică Lascari: Ionaş mi-e un fel de nepot, iar dumneata eşti clientul băncii noastre; nu vreau să fiu părtinitor.

Gherson înălţă capul:

— Ce-aţi zice de Mittescu?

— Bun! Foarte bun! Dar puneţi-vă de acord, ce Dumnezeu, că încurcaţi pe toată lumea cu porcăriile alea din gazete! E penibil, şi nu e de seriozitatea unui om ca dumneata.

Asta fusese la începutul săptămânii. Azi era joi dimineaţă; între timp bătrânul Lascari îl chemase pe Ionaş la el, îi obţinuse învoirea; de ieri, miercuri, litigiul se afla la Mittescu; mâine, vineri, marele avocat avea să se pronunţe. Iar domnul Gherson, cu ochelarii pe nas, mic şi ghemuit în splendidul halat sub lampa de birou care-i lumina chelia albă, de om fără mult sânge în corp, stătea cu dosarul deschis pe genunchi şi se gândea, la ora şase dimineaţa, când aproape toată lumea din Bucureşti dormea. „Nu mi-e atâta de nouăzeci şi opt de milioane; s-ar găsi cum să le înlocuiesc. Dar dacă încep să cedez, o să-mi joace toată lumea pe burtă. Chiar măgarul de Apostolescu a îndrăznit să se atingă de chestia fortificaţiilor. A mers prea departe: trebuie pedepsit. Şi ce e mai rău, e că juridic are dreptate. Mittescu e un om integru, şi e destul de jurist ca să nu se uite decât la formă. Dacă ar fi om de afaceri, şi-ar da seama că eu am dreptate, dar nu e, nu e... şi nu-l pot *câştiga:* de-aia e şi luat de arbitru, fiindcă e onorabil. Ce e de făcut? Să pierd?"

I se încălzeau obrajii veştezi la ideea asta. Nu-i plăcea să piardă, mai ales că nu era vorba de o diferenţă de bursă, de o variaţie de preţuri pe piaţa internaţională, accidente mari unde n-ai ce să faci decât să iei noi măsuri, după înregistrarea pierderii. Aici era vorba de un caz unde dreptatea era de partea lui, şi unde un mucos care poate că n-avea nici patruzeci de ani îl sfida şi avea pretenţia să-l stoarcă. „Ei bine, nu!" se gândi domnul Gherson şi se ridică din fotoliu ca să sune să i se aducă micul dejun.

Peste o jumătate de ceas era bărbierit, îmbrăcat, şi se suia în maşina care aştepta în faţa casei. Remarcă în treacăt că şoferul e galben şi cu ochii umflaţi: părea obosit.

— Te-am ţinut târziu azi-noapte, zise domnul Gherson cu blândeţe; şi azi-dimineaţă pornim pe drumuri la şapte; e cam greu, Ştefane?

— Nu-i nimic, lăsaţi, mormăi absent şoferul.

Domnul Gherson zise, căutându-se în buzunar:

— Ce să-i faci? Sunt un om foarte ocupat, am fel de fel de treburi.

Şi-i întinse peste umăr o sută de lei.

— Să trăiţi, zise omul! şi zâmbi, ceva mai înviorat, adăugând: La etatea dumneavoastră ar trebui să vă odihniţi.

— În meseria mea nu există ieşire la pensie, spuse destul de melancolic domnul Gherson, care părea a regreta faptul, sleit fiind de muncă.

De aceea şoferul dădu din cap mut, admirativ, dar gândindu-se că nici el nu va ieşi la pensie, şi că ar primi să muncească şi el cât domnul Gherson, câştigând la fel; în schimb, domnul Gherson se gândea – şi de aici îi venea melancolia: „Ce case mari, solide, erau în Austro-Ungaria şi în Germania înainte de război! Ce averi! — Ce oameni de afaceri solizi, serioşi!" îi rămăseseră ca un ideal marii bogătaşi înnobilaţi de împăratul Franz Joseph, baronul Adler, baronul von Sàlomon. Ce oameni! Când venise domnul Küproly să-l anunţe pe baronul von Sàlomon că i-a cumpărat cincizeci şi unul la sută din acţiunile băncii: „Domnule baron, mă numesc Küproly şi sunt persan". *Ich heisse Küproly und ich binperser.* Şi-i ceruse să-i cedeze fotoliul prezidenţial în consiliul de administraţie. În birou era un covor splendid de Ispahan: *„Mein Herr* – răspunsese baronul von Sàlomon – *ich hin gewohnt auf perser zu treten".* Obişnuiesc să calc în picioare ce e persan. *Hinaus!* Îl dăduse afară, şi peste o jumătate de an Küproly era total minat. Ce oameni! Dar de la război, totul era în prăbuşiri, crahuri, falimente; şi acuma şi-l aducea aminte pe unchiul Poldi, în 1920, la Viena; 1920, în decembrie, într-o după-amiază la „Cafe Bristol". El, Gherson, era cu tată-său, fratele unchiului Poldi; se făcea întuneric, dar încă nu se aprinseseră luminile, era prea devreme, poate patru şi jumătate sau cinci. Lumea din cafenea vorbea încet, înaltele oglinzi erau pline de oameni care-şi adunau capetele deasupra meselor, iar afară, un gol strălucitor, alb: cerul

de iarnă. Chelnerii bătrâni veneau cu ziarele pe cadrele lor de lemn, cu cafelele, cu berea. Ei trei beau câte un *Kapuziner* fiecare, cu cornulețe cu nuci şi *Ischler-Kuchen.* Dar unchiul Poldi nu mânca, vorbea mereu, dând din mâini, cu o agitație nemaipomenită; relativ-tânărul (pe atunci) Gherson nici nu-şi mai putea aduce aminte ce spunea unchiul Poldi, fiindcă era totul atât de haotic, de fără şir, încât nici nu se înțelegea bine. Gherson-tatăl spusese însă la sfârşit:

— Nu face nimic, Poldi; nu uita că totdeauna poți veni la noi la Iaşi, şi ai un loc, o casă, o familie.

— Mulțumesc, mulțumesc, spunea nervos unchiul Poldi, uitându-se pe fereastră. Să mă gândesc. Poate pornim împreună spre România, acolo e o țară binecuvântată, *ein gesegnetes Land.*

Pe urmă plecase. Gherson-tatăl spusese, gânditor:

— Pe mulți i-a ruinat crahul ăsta. Niciodată n-am văzut aşa ceva.

A doua zi fuseseră chemați să-l recunoască pe unchiul Poldi la el, în vila care nu-i mai aparținea lui, ci creditorilor, în pivniță, pe un pat de fier cu o saltea deasupra, mort; îşi trăsese un glonț de revolver în gură; era oribil, cu ochii ieşiți din orbite, cu nasul sfărâmat de dinăuntru. De ce în pivniță? „De ce pe pat şi tocmai în pivniță? Avea şaisprezece camere, vila unchiului Poldi, dintre care vreo şase dormitoare, se gândea domnul Gherson în maşina care-1 ducea spre birou. De atunci, nu se mai isprăveşte. Şi acuma, Hitler în Cehoslovacia. Şi la noi Garda de Fier, Cuza, profesorul Niculescu. Ce vremuri grele! Când o să se sfârşească?"

Birourile societății se aflau în inima Bucureştilor, într-o clădire nouă cu zece etaje, plină de ascensoare, de coridoare cu marmură pe jos, de uşi cu plăcuțe de bronz, de odăi în care se bătea la maşină Domnul Gherson însă era din aceia care aveau cabinete imense, liniştite, cu pereții lăcuiți roşu sau albastru, cu covoare groase şi vaste ferestre de unde se vedea Bucureştiul, o mare de clădiri albe şi departe de tot, la margine, dincolo de coşurile uzinelor, câmpia verde cu perdele de pădure. Domnul Gherson primi procurişții unor firme străine, directorul uneia din fabrici, pe proprietarul unei firme de import-export care scoase din servietă o listă: oferte de partide de mărfuri, de utilaj, altă listă de cereri de cumpărare; domnul Gherson sună la telefonul interior şi-l chemă pe domnul Mayer, administratorul-delegat al principalelor întreprinderi ale societății. Domnul Mayer era un

bărbat pătrat, aproape la fel de lat în umeri pe cât era de înalt, cu braţe groase şi mâini cărnoase; avea o faţă plină, masivă, mereu lucioasă şi proaspăt bărbierită, şi un năsuc subţirel, încovoiat, şi ochi reci îndărătul ochelarilor; Era mâna dreaptă a domnului Gherson, cel mai bine plătit din oamenii pe care-i folosea domnul Gherson, avea haine perfect croite şi un inel lat de aur cu un briliant, la degetul mic al mâinii stângi. Domnul Gherson venea la birou la ora şapte, de obicei; în cazuri excepţionale, la şapte şi jumătate. Domnul Mayer venea la şapte fără un sfert sau şapte fără zece, când nu găsea decât pe oamenii care măturau şi spălau pe jos. Domnul Gherson stătu de vorbă câteva minute cu cei doi, apoi spuse:

— Mayer, rezolvă dumneata. Suntem de acord, fă-i hârtiile. Şi pe urmă mai vino pe la mine.

Rămas singur, sună iarăşi secretara care veni cu o mapă de piele roşie cu hârtiile de semnat; şi iscăli până începură să i se deformeze literele numelui sub peniţă. Se uită obosit la secretară:

— Gata?

Femeia zâmbi. Avea patruzeci şi cinci de ani, părul vopsit, buzele vopsite şi se îmbrăca elegant, dar sobru; totdeauna fusese urâtă, dar era de douăzeci de ani mult mai prietenă cu domnul Gherson decât actriţele cu care trăise el. Şi acum era prietenă cu el, slugă veche şi credincioasă.

— Gata. Sunteţi supărat din cauza arbitrajului?

Gherson o privi şi nu spuse nimic. O privea fix. Secretara nu se tulbură.

— Să spun să vină domnul director Mayer?

Gherson surâse, maimuţoi bătrân şi filosof.

— Trebuie să fie afară. Ia vezi.

Surâse şi ea: bătrânul se gândea totdeauna la tot, înaintea oricui altcuiva; orice idee o avea el primul. Gherson îi citi din ochi admiraţia sinceră şi se simţi mai bine. Iar când intră Mayer, îl privi aproape vesel:

— Ia loc, Mayer. Vrei o ţigară? Sunt foarte bune, mi le-a dat ieri ministrul nostru în Argentina, s-a întors trecând prin Cuba. Aşa. Ei, ce facem?

— Cu ce? întrebă Mayer.

Şedea în fotoliu drept, nu lăsat pe spate; spinarea lui şi cu ceafa groasă, tunsă scurt, făceau o singură linie. Era un om serios, solid, cenuşiu, plicticos, ceremonios. Nu spunea niciodată

ce nu ştia exact, nu înţelegea niciodată înainte de-a fi auzit tot, şi adeseori nu înţelegea nici atunci, ci mai cerea să i se repete. Avea patruzeci şi doi de ani şi părea de peste patruzeci şi cinci. Domnul Gherson îl ridicase din mic trepăduş care se ocupa de urmărirea mărfurilor, la administrator-delegat al „Ametarom”-ului; îl dăduse la Academia Comercială, îl trimisese să înveţe în Germania, îl primea în casă; îi plăcea foarte mult. Uneori râdea de el, cât e de pătrat şi de greoi; dar domnul Mayer, cubic, lucios, cu părul tuns perie, iar pe tâmple şi ceafa, cu maşina numărul zero, nici nu clipea din ochi; poate că nici nu înţelegea.

— Cu ce, cu ce. Şi tu prea te laşi greu, Mayer dragă! Zise domnul Gherson. Cu arbitrajul ăla! Ce facem?

— Eu am fost de părere să ne respectăm obligaţiile, zise domnul Mayer.

— Ei, lasă-mă că nu se pot face afaceri aşa! exclamă domnul Gherson. Se vede bine că dumneata ai crescut ca funcţionar, nu ca om de afaceri! Obligaţiile ţi le ţii când nu poţi să tragi chiulul! Sau când sunt mai rentabile decât un chiul!

— Avem neplăceri, zise domnul Mayer. Se face scandal în jurai construcţiei de fortificaţii. Mai bine plăteam.

Domnul Gherson ridică glasul:

— Să plătim? Nouăzeci şi opt de milioane din buzunar! Ce, suntem nebuni? Aruncăm sume de astea?

— Se vede că dumneavoastră aţi făcut singur averea, zise Mayer, tot rigid şi serios. Dacă o aveaţi moştenită, eraţi mai culant.

Domnul Gherson îl privi fix, apoi zâmbi. „Nici nu e prost, taurul ăsta”, se gândi el. Ştia de altfel. Şi-i făcea plăcere să-şi amintească de faptul că el, Lazăr Gherson, adunase toată această avere, pe când ceilalţi, adică unchiul Poldi, şi tatăl şi fraţii lui Lazăr Gherson, pierduseră tot sau trăiseră pe lângă el, de pe urma lui.

— Şi dumneata ce părere ai? Să plătim?

— Eu am propus să-i oferim cincizeci de milioane. Jumătate plus două puncte: e o ofertă generoasă. Ne şi măream consideraţia pe piaţă.

— Cum? Mai încurajăm şi pe alţii să ne propuie afaceri putrede şi să ceară pe urmă comision pe ce nu s-a făcut! exclamă domnul Gherson.

Mayer nu se clinti văzându-1 pe bătrân supărat.

— Mi-aţi cerut părerea, murmură el simplu.

— Bine-bine, ştiu. Mulţumesc. Dar nu pot accepta să mi se aia în cap domnul Ionaş Apostolescu! Altă soluţie nu ai?

— Dac-ar fi de câştigat arbitrul... zise domnul Mayer, dar nu continuă.

Domnul Gherson râse, mulţumit:

— Ei, aşa! Bine că ai înţeles! Ei, bravo: încet-încet, dar tot pricepi.

Mayer ridică sprâncenele.

— Nu-1 puteţi cumpăra pe Mittescu: e un om integru.

— He-he-he! râse domnul Gherson.

— Riscăm o afacere neplăcută, un scandal, zise domnul Mayer, redevenit neclintit, şi uitându-se iarăşi la fotoliul gol, enorm, de piele roşie, din faţă-i. Şi adăugă: Sigur nu-1 putem cumpăra pe Mittescu.

— Dragă Mayer – zise domnul Gherson – nu există un om care să nu poată fi cumpărat. Kaiserul Wilhelm vorbea cu un diplomat englez şi-i spunea: „Orice om are preţul său!" – „Chiar şi Maiestatea Voastră?" – „Da, chiar şi eu!" „Rog respectuos să-mi spuneţi preţul." – „Drumul spre Indii!" Ai înţeles? Nu trebuie si fie neapărat bani, Mayer dragă. Fă-mi plăcerea şi adu-mi de la Silberling un briliant de zece carate! Dacă poţi să nu te duci chiar dumneata, este şi mai bine.

— Vreţi să-i of... începu Mayer, apoi se opri şi zise: Scuzaţi, vă rog.

— Nu face nimic, nu face nimic. Nu-i ofer lui Mittescu nimic. Nici nu vorbesc cu el. Du-te şi adu-mi piatra, că nu mi-am adus de acasă; ideea mi-a venit acuma, vorbind cu dumneata; eşti un om fără imaginaţie, Mayer, dar cel puţin vezi imediat soluţia cea mai sigură.

II

Domnul Gherson mai primi nişte oameni de afaceri, apoi trei directori de ziare care-1 asigurară că-1 vor apăra în chestiunea fortificaţiilor, şi cărora le făcu, la unul după celălalt, cadou câte-un pachet de bancnote bine împachetat în hârtie, pudic, ca să nu se vadă ce e înăuntru (scotea pachetele din sertarul biroului, unde avea totdeauna câteva pregătite), apoi un domn în civil care era un colonel de rezervă cu relaţii la Ministerul de Război, şi domnul

Gherson îi dădu două pachete; apoi ceru cartea de telefon şi telefonă singur, la un telefon direct, doamnei Valentina Scarlat.

— Spune-i coniței că o caută domnul Gherson. Alo? Sărut mânuşițele; ce mai faci? Da? Şi domnul viitor ministru? La Paris? Ce caută la Paris? A, misiuni de astea fac parte din meseria lui de deputat. Nu, cu dumneata am de vorbit, ceva ce te priveşte personal, şi chiar acum, înainte de prânz. Sigur că e important, îți închipui că te deranjam eu pe dumneata şi pe mine, he-he, ha-ha! aşa, şi pe mine, vasăzică, pentru un fleac? Viu, într-o jumătate de oră sunt la dumneata. Sărut mâinile.

Puse receptorul jos şi sună secretara.

— A venit domnul Mayer? Să poftească.

Mayer îi întinse un pachețel învelit în hârtie. Într-o cutie cubică, se odihnea pe catifea neagră un briliant de un alb-albăstriu, rotund, şlefuit după noul fason de la Amsterdam. Domnul Gherson îl luă şi-l făcu să sclipească. Apoi scoase o lupă din buzunar şi se uită la el de aproape.

— E frumos, zise el, şi puse la loc piatra în cutie, cutia în buzunar; încuie sertarul de la birou şi porni spre uşă:

— Nu mai trec pe-aici azi, sunt prea ocupat; dar te văd la prânz la noi, îi spuse el lui Mayer, care-1 urma cu gravitate, călcând îndesat.

Bătrânul coborî în stradă, unde-1 aştepta maşina, şi-i dădu şoferului adresa Valentinei Scarlat. Era vesel, îi părea bine că-şi adusese aminte la vreme, că găsise soluția, că avea să reuşească. Pe când maşina îl ducea spre Bulevardul Dacia, se gândea cu o satisfacție melancolică la trupul gol al Valentinei şi la anumite momente ale celor câteva luni cât trăise cu ea. O mai văzuse din când în când la dineuri, la serate, la teatru, dar nu prea stăteau de vorbă: câteva banalități amabile şi nimic altceva: ce să-şi spună? N-aveau nimic să-şi spună, decât să-i ceară Valentina vreun favor, vreo intervenție, şi el să se eschiveze cât putea mai delicat: Valentina cerea prea mult, costa prea mult. Sau crezuse că e rost să-l jumulească pe el tare de tot? Dar domnul Gherson nu era un om cu pasiuni, nici măcar cu cine ştie ce simțuri; ultimele legături le făcuse fiindcă nu-i şedea bine unui om cu situația lui să nu întrețină o femeie frumoasă în Bucureşti. Dar Valentina asta era nebună, nu puteai avea relații serioase cu ea. Totuşi, pentru o asemenea treabă nu putea să fie decât foarte indicată. Domnul Gherson se dădu jos: sosise. Soții Scarlat

stăteau într-o casă veche şi frumoasă, aproape de Grădina Icoanei, cu ferestre înalte *à la française* şi nişte castani în grădină, îndărătul grilajului de fier forjat. Domnul Gherson intră, traversă o anticameră şi urcă la etaj condus de o fată în casă. Bătu într-o uşă, auzi glasul Valentinei care-i spunea să intre, şi intră. Valentina şedea într-un fotoliu, cu o mască de cremă, pe faţă şi pe gât, cu mănuşi lungi întunecate de. Grăsime lucioasă (unse cu cremă pe dinăuntru); era legată la cap cu un turban de mătase roz, într-un halat larg de tot de mătase roz cu *ruches* bogate la guler şi la mâneci, şi cu volane şi cu noduri de panglici; cu picioarele goale în pantofi cu toc înalt, tot de mătase roz; nu i se vedeau decât ochii vii care-1 priveau ţintă pe domnul Gherson. El se înclină, zâmbind cu o politeţă liniştită şi se aşeză într-un fotoliu, oftând şi uitându-se o clipă în jur: fotolii capitonate, în mătase gri, perdele de *faille* de culoarea coralului, nicio lampă aprinsă, şi aproape întuneric în odaie (şi afară era o zi deosebit de sumbră), o coafeză de lemn de lămâi, încrustată cu sidef, o oglindă octogonală de Veneţia, cu flori de cristal galben gravate în cristalul alb, un pisoi de Angora corcit cu birman, mare, gras, pufos, de culoarea unui nor de toamnă, mişcându-se leneş prin odaie. Mirosea foarte tare a parfum franţuzesc.

— Ce e cu tine, papa? întrebă Valentina, destul de rece. Te primesc aşa, fiindcă ai ţinut să mă vezi azi: am o zi foarte ocupată, sunt invitată şi la dejun, şi la ceai, şi la dineu, trebuie să mă pregătesc, să mai fac şi o probă înainte de masă, şi să văd cinci minute doctorul...

— Dar ce ai, suferi de ceva? întrebă domnul Gherson.

— A, nu, nimic, zise Valentina ca o persoană care nu vrea să vorbească despre asta. Am vrut numai să-ţi explic de ce te primesc în halul ăsta. Iei ceva, o cafea, un ceai?

— Nu, nu, mulţumesc, nimic, te rog. Dacă eşti atât de ocupată...

— Îmi închipui că şi tu eşti: viaţa a devenit imposibilă, o să trebuiască să fugim din Bucureşti.

— Da, sigur. Să-ţi spun repede. Îl cunoşti pe Ionaş Apostolescu?

— Da, cum nu! E prieten bun cu Scarlat. Şi cu mine. Avem mii de prieteni comuni.

— Uite ce mi s-a întâmplat cu el.

Şi domnul Gherson povesti ce păţise, cu detalii puţine, dar

destul de clar ca să înțeleagă şi o persoană mai puțin la curent cu afacerile.

— Ei, şi acum, suntem, eu în suspendare de contract cu statul, Ionaş fără un ban de la mine, şi amândoi la arbitraj la Pericle Mittescu, încheie Gherson, pe care Valentina îl privea atentă, fără să spună un cuvânt.

— Şi ce amestec am eu în toată chestia asta? întrebă ea la

Domnul Gherson suspină, apoi scoase din buzunar cutiuța cu briliantul, pe care o deschise şi o puse pe masa de toaleta a Valentinei.

— Dă-mi voie întâi să-ți ofer, ca vechi admirator, piatra asta, spuse el. Şi pe urmă o să-ți mai dau trei milioane, dacă îl faci pe amicul nostru comun Pericle să arbitreze în favoarea mea. Întâi ai văzut că am şi dreptate...

Valentina îl întrerupse râzând:

— Asta ca să-mi liniştești conştiința? Nu e nevoie; țin mult la tine, papa, eşti foarte drăguț; dar nu-1 pot convinge pe Pericle; risc să mă stric cu el, să am scene penibile, din care să nu obțin nimic, decât o proastă părere a lui despre mine. *Il n'y a rien afaire, mon pauvre papa, absolument rien*.[163] Nici nu ştiu dacă pot accepta briliantul, care e splendid. Totuşi, cred c-o să-l accept.

Şi râse iar. Domnul Gherson era liniştit şi zâmbitor:

— Nu trebuie să-i vorbeşti despre mine, nici despre afacere. Trebuie să-i spui aşa: „Dragul meu, nu ştiu ce are Ionaş Apostolescu, că-mi face o curte absolut jenantă. Nu vrea să înțeleagă că țiu la tine şi vreau să fiu numai a ta; îmi face propuneri de câte ori mă vede şi mi-a trimis azi-dimineață briliantul ăsta". Îmi închipui că-1 vezi pe maestru azi.

Valentina nu mai râdea. Zise:

— Ştii că nu eşti prost, papa? Al naibii vulpoi bătrân!

— Îl vezi pe Mittescu? întrebă Gherson, căruia nu-i plăceau orice fel de complimente.

— Da, îl văd, ori azi după-amiază, ori la noapte; dar dacă-mi spune: „Trimite-i briliantul îndărăt, şi gata"?

— Atunci trebuie să-i povesteşti că Ionaş Apostolescu e un mojic brutal, care ți-a făcut ceva, în fine, ai să găseşti ceva care să-l facă pe Mittescu să-i fiarbă sângele în el, nu trebuie să te

---

[163] Nu e nimic de făcut, tăticule, absolut nimic, *(fr.)*

învăț eu ce gen de chestie; şi să-i spui că, în general, Ionaş are o reputație infamă, că e necinstit cu femeile etc. Să nu care cumva să sufli un cuvânt despre afaceri sau despre diferendul meu cu el. Nimic, că stricăm tot. Şi la arbitraj, ai trei milioane, şi ai obligat un om care ține minte. Nu poți da greş, zise domnul Gherson şi se ridică:

— Te las; sărut mâinile. Dă-mi un telefon, oricând vrei.

— Bine, papa. Mersi pentru briliant, e splendid. Pa! spuse grațios Valentina Scarlat, sunând fata să-l conducă pe musafir.

Domnul Gherson se simțea bine. Ziua asta, care începuse atât de prost, se dovedise a fi salutară. Ceasul nu era încă unu: domnul Gherson îi spuse şoferului să-l ducă la baia centrală. Acolo, la abur uscat, domnul Gherson, mică nuditate urâtă, veştedă şi fleşcăită, discută cu nişte burți şi nişte falei late, leoarcă de sudoare, despre afacerile zilei.

— Ce-i cu chestia cu Apostolescu? întrebau burțile, fălcile mai late decât craniul, triplele bărbii. Ce-ai făcut? Ai căzut la tranzacție?

— A, nu, aştept arbitrajul lui Mittescu, spunea paşnic domnul Gherson.

— Bagă de seamă, domnule, cu Apostolescu, e un şmecher mare! Şi e dur în afaceri, nu te poți juca cu el! Nu ştii ce-a făcut cu comisionul de la „Skoda”? Şi cine a câştigat? El, nu „Skoda”! Şi-asta unde? La Praga, nici măcar la Bucureşti. Bagă de seamă!

— Ei, n-o mai luați şi voi aşa tragic, spunea surâzând domnul Gherson.

După plecarea lui, monştrii graşi şi asudați se adunară într-un colț:

— E tare de tot bătrânul Leizer! spuneau unii cu admirație.

— Nu ştiți voi cine e Apostolescu, răspundeau ceilalți. O să vedeți voi.

— Rahat! Cine se pune astăzi cu Leizer Gherson? Poate numai regele!

— Bine-bine, o să mai vorbim. Mâine e arbitrajul.

Domnul Gherson dădu un dejun câtorva ziarişti şi oameni politici, după aceea se culcă după-amiază, trecu în cursul după-amiezii pe la banca lui Lascari-tânărul, Cezar, cu care avea treburi, şi se întoarse acasă ca să-şi puie smochingul şi s-o ia pe nevastă-sa, să se ducă la un dineu la Vasilescu-Râmnic. Intră în salon cu succesul de totdeauna, el mic, încovoiat, chel, palid, cu

fața botoasă şi turtită şi zbârcită, cu ochii vii în acest cap de maimuță moartă şi decolorată, alături de subțirea, frumoasa, grațioasa doamnă Gherson, care era atât de tânără la patruzeci de ani, şi avea cochetăria să-şi lase firele albe în părul blond ondulat şi buclat. Se despărțiră îndată; Gherson se duse să-l salute pe prințul Vogoride, care părea plictisit, şi pe domnul Mittescu, distins şi grav ca totdeauna. Bineînțeles, nu-i spuse nimic despre arbitraj; căută să simtă la marele avocat o umbra de bunăvoință, o fărâmă infinitesimală de căldură, dar nu găsi decât aceeaşi politețe egală şi calmă, de nepătruns pentru orice sentiment personal. „N-a văzut-o, se gândi domnul Gherson cu un dram de nelinişte. Doar n-o s-o vadă abia după arbitraj. Ar fi culmea ghinionului. Dar nu e nici Valentina moartă, nici dispusă să piardă trei milioane." Şi, înseninat, se duse să-i strângă mâna lui Jean-Pierre Haralamb, cel de la Afacerile Străine, care stătea de vorbă cu Şerban Lascari. Bătrânul Lascari se învioră când îl văzu pe Gherson:

— Ei, mâine mi se pare că vă împăcați!

— Eu – zise amabil domnul Gherson – o să uit tot ce-a fost: să vedem ce-o să facă nepotul dumitale.

— Ce să facă? spuse Şerbănică Lascari. E el cam dur în afaceri, cam feroce, e drept, dar un arbitraj e un arbitraj, trebuie să-l acceptați, că de-aia ai mers la arbitru. O să treacă şi el peste incident şi o să faceți şi mai departe afaceri împreună: ascultă-mă pe mine, că vă cunosc pe amândoi: o să faceți afaceri împreună, ca şi cum nimic n-ar fi fost.

— În fond, nici n-a fost nimic, zise domnul Gherson.

III

În aceeaşi zi, doamna Gherson se trezise ca de obicei la nouă, luase în pat o ceaşcă de şocolată şi o prăjitură, tot în pat filmase şi o țigaretă, în timpul unei convorbiri telefonice de cincizeci de minute cu o prietenă. La zece şi ceva trimisese maşina (nu cea cu Ştefan, care era a domnului Gherson) să-i aducă maseuza, manucurista şi coafeza; la unsprezece şi jumătate ieşise în oraş şi cumpărase nişte mătase pentru o rochie de seară; la douăsprezece şi un sfert luase o cafea la Nestor, unde întâlnise pe Alexandra Lascari şi pe doamna Mavromihali; făcuseră planuri pentru o

călătorie la Paris împreună, în decembrie. La unu şi jumătate, doamna Gherson era îndărăt acasă, îşi schimbase rochia şi supraveghea pregătirile pentru masă. La două fără ceva sosi primul musafir, profesorul Niculescu, care acuma avea şi o gazetă proprie. Era mai gras de cum îl cunoscuse, cu aproape zece ani în urmă, Şerban Romano; mai întunecat, cu o bună dispoziţie şi amabilitate mai unsuroasă, învăţată din mediul nou în care se învârtea. Îi plăcea madam Gherson, i se părea distinsă şi frumoasă. În marele salon desenat de un arhitect la modă (marmură roz pe jos, covoare mari, albicioase, de Smirna, pereţii în *calcio-vecchio,* draperii de *faille vertnilla.* Ferestre, fotolii şi canapele de mătase gri ca argintul şi două mari piane de concert la capete), doamna Gherson se aşează la pian şi cântă o frază de Mozart, apoi se ridică să-i dea mâna celui de-al doilea musafir, Ionel Haralamb, urmat îndată de Titel Negruzzi la braţ cu directorul unei gazete de şantaj.

— Ai citit articolul de azi al domnului profesor Niculescu? o întrebă Ionel Haralamb. Bine, profesore, dar dumneata predici de-a dreptul exterminarea evreilor! Parca-i fi Hitler! Cum îl mai primeşti, doamnă Gherson?

Ceilalţi râdeau; dar râdea şi Fănică Niculescu, şi doamna Gherson.

— Cred că pe mine n-o să mă extermine, spuse ea, lăsând capul pe umăr şi jucându-se cu perlele de la gât.

— Dumneata eşti prea frumoasă ca să-ţi vrea cineva răul, spuse profesorul, rânjind la ea şi sticlindu-şi ochii.

— Bine, dar soţul meu e foarte urât; pe el deci ai să-l extermini?

— El e prea bogat ca să nu se înţeleagă cu oricine, zise Fănică Niculescu, şi întorcându-se către Ionel Haralamb adăugă: Dumneata, om de lume, nu ştii ce e aceea un joc politic? Cu ce vrei să ne jucăm, dacă nu cu pasiunile, poftele, nemulţumirile, urile, invidiile, şi în general cu prostia şi nefericirea oamenilor? Dacă n-ai fi un jucător de tenis, ţi-aş vorbi de *ido la tribus.*

— Sunt un jucător de tenis, care e un joc corect şi nu poate degenera în masacru, răspunse Ionel Haralamb destul de sec.

— Ei, lasă, monşer – spuse Titel Negruzzi – câtă vreme trăieşte profesorul, n-o să se întâmple nimic familiei Gherson, şi nici ţie, nici mie, nici la o grămadă de lume.

Ionel Haralamb începu să râdă fără amabilitate:

— Dar după ce-o să moară?

Profesorul râse şi el, într-un fel straniu (îi venea uşor să pară straniu, cu capul lui, cu ochii aceia; ştia şi se folosea de efectul ăsta).

— Nu voi muri niciodată, domnule. N-ai auzit de contele de Saint-Germain? Nu ştii că trăieşte şi azi?

Şi începu să istorisească povestea vestitului vrăjitor, alchimist, cabalist, şarlatan, care, apărut la curtea de la Versailles pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, dispăruse apoi, lăsând în urmă-i faima de-a fi nemuritor.

Între timp sosiră şi ceilalți musafiri, şi domnul Mayer, grav, rece, laconic, şi în sfârşit domnul Gherson, care părea binedispus şi bonom.

— Unde-i fetița mea? întrebă el după ce salută pe toată lumea.

— Trebuie să se fi întors de la şcoală, răspunse plictisită doamna Gherson.

De când Ida începuse să poarte tocuri înalte, doamna Gherson nu înțelegea încăpățânarea soțului ei s-o aibă la masă şi la dejunuri sau dineuri cu musafiri mai puțin sau deloc intimi.

— Ți-e frică să nu pari bătrână? râdea domnul Gherson, privind-o pătrunzător şi inteligent, dar cu o pătrundere şi o inteligență temperate de iubire. N-ai nicio grijă: eşti frumoasă şi tânără; iar ea e un copil, la urma urmei.

— Ce prostii vorbeşti! Cum poți să-ți închipui că am asemenea probleme! Ştii foarte bine că lucruri de astea exterioare îmi sunt perfect egale: parc-aş fi cine ştie ce preocupată de cum arăt!

— Nu, nu eşti, răspundea împăciuitor domnul Gherson. Dar te rog eu să fii elegantă, ştii cât îmi place.

— Cât despre ea, e o mucoasă! continua doamna Gherson.

Începea s-o enerveze Ida. De aceea, şi acuma, când apăru în salon, subțire în talie, cu piept, şolduri şi picioare deja pline, de femeie, cu fețişoara unghiulară şi doi ochi imenşi verzi cu fire aurii sub un păr ondulat, blond cu ape arămii, care-i cădea pe umeri, doamna Gherson îşi spuse: „De ce îşi dă aerele astea de *vamp?* E o mucoasă, n-are nici cincisprezece ani. Ar trebui ținută mai din scurt?”

Dar domnii musafiri îi sărutau mâna ca unei cucoane, îi zâmbeau, îi vorbeau cu atenția vechilor vânători la apariția vânatului. Doamna Gherson simțea asta şi în faptul că o lăsaseră o clipă singură, cu domnul Mayer lângă ea, care privea scena rigid, rece şi mut. Singurul care nu observa nimic, ci râdea,

măgulit de atenția musafirilor, era domnul Gherson; îi spunea profesorului Niculescu:

— Poți să mori de râs de copilul ăsta! Uită-te numai la ea, ce cuconiță e, cum se găteşte! Ştii că n-are nici cincisprezece ani? În fond, ar trebui să stea să mănânce la *Katzentisch,* cu doica! Domnişoară, mi se pare că v-ați dat cu roşu de buze! Ce e asta? Te rog să-ți ştergi buzele, că mă supăr!

Şi, într-adevăr, era gata să se supere. Dar Ida îşi scuturâ buclele de aur roşu şi spuse:

— Papa, fac parte dintr-un tineret corupt, şi afară de asta am buzele albe fiindcă sunt foarte obosită, am învățat azi-noapte pentru teză, şi al treilea e *rouge baiser,* nu se ia: uită-te în oglindă.

Şi-l sărută pe obraz, apoi îl împinse cu forța la oglindă. Gherson era supărat, dar fericit şi încântat: văzu în oglindă că nu are roşu de buze pe obraz, şi văzu şi feţişoara proaspătă şi grațioasă, cu un val strălucitor de păr al cărui parfum îl simțeai în nări, lipită de obrazul lui bătrân şi veşted, cu ochi trişti şi deasupra chelie albă. I se strângea gâtul de emoție. *Asta* ieşise din el, *asta* era el, era copilul făcut de el! Ce minune!

— Poftiți la masă, spuse doamna Gherson, enervată, de lângă domnul Mayer care privea scena cu un aer indiferent, rece, aproape ostil.

La ora patru, toți musafirii erau plecați. Domnul Gherson spuse că vrea să se odihnească.

— Du-te şi te culcă, domnişoară. Copiii trebuie să se culce după-amiază.

— Nu pot, papa, am musafiri la ceai, trebuie să mă pregătesc. Şi din cauza lor n-o să mă pot duce la cinema, a venit un film nou cu Clark Gabie, unde Clark e aşa de frumos, de-a înnebunit toată clasa, şi numai eu nu m-am dus. Mă laşi să mă duc deseară? întrebă ea zâmbind seducător.

— Când deseară? întrebă doamna Gherson, deodată atentă.

— Dacă mă întrebi aşa, nu-ți spun, răspunse Ida, bosumflându-se, şi adăugă: Parcă cine ştie ce crimă aş face. Sunt cu două prietene, poți să le întrebi, cu...

— Nu-ți permit să te duci la cinema seara! Cu nimeni! exclamă doamna Gherson, care începea să-şi piardă cumpătul.

Domnul Gherson îi făcu semn Idei, liniştitor şi complice, peste umărul doamnei Gherson. Ida se îmblânzi deodată:

— Bine, nu mă duc.

Şi, ieşind pe uşă, îi azvârli un surâs divin domnului Gherson, care o chemă:

— Domnişoară! Vino-ncoace!

O luă de cap şi-i spuse la ureche:

— Cu cine te duci?

Ida îi spuse numele, în şoaptă, apoi plecă. Doamna Gherson spuse:

— Eşti prea indulgent cu ea. Ai s-o răsfeți, şi-o să ne pară rău, când o fi prea târziu.

— Ei, ia nu exagera! E un copil, zise domnul Gherson, apoi întrebă neatent: Tu ce faci după-masă?

— O să mă duc să probez nişte rochii, trec să văd ce e cu ceaiul Idei, şi pe urmă o să fiu în vizită la Nelly Varlam, răspunse doamna Gherson cu aceeaşi indiferență maşinală cu care întrebase el.

— Bine, ne vedem deseară aici, să fii gata că nu vreau să întârziem prea mult la Vasilescu-Râmnic.

O sărutase pe obraz şi se dusese să se culce. Iar doamna Gherson îşi puse un tailleur, îşi luă o blană mai puțin scumpă, un castor argintiu, se sui în maşină, o lăsă să aştepte în fața blocului unde locuia croitoreasa, dar în loc de probă, se urcă la etajul zece unde, într-o garsonieră închiriată sub numele de domnul Goldstein, petrolist de la Ploieşti, o aştepta domnul Mayer, care-i şoptise la plecare: „Te aştept”.

Peste vreo oră, în halat de casă amândoi, fumând o țigară la o cafea pe care o făcuse domnul Mayer, stăteau culcați pe un divan cu multe perne de mătase.

— Trebuie să plec – spunea doamna Gherson – la ora asta e în toi ceaiul Idei şi vreau să văd cine e la ea. Sunt îngrijorată de Ida, îți spun drept. Nu-mi plac fasoanele ei din vremea din urmă.

— Şi eu trebuie să mă duc, să dau pe acasă zece minute, şi pe urmă am treabă la birou, murmura domnul Mayer. Doamna Gherson îl privi: „Ce departe e! se gândi ea. De atâția ani, şi tot nu ştiu ce-o să facă sau ce-o să-mi spuie în secunda următoare!” îi era un fel de oroare de el, şi-i şi plăcea mult, mult de tot, tocmai asta. Cu domnul Gherson, pe care-1 luase fără să-l iubească, se simțea totdeauna sigură, apărată, ocrotită. Cu domnul Mayer, care o violase odată cu o îndrăzneală nebunească, într-o odaie unde oricine ar fi putut intra, cu Gherson alături, se simțea totdeauna nesigură, expusă la orice, în pericol, deşi el nu-i făcuse

niciodată nimica rău. (Afară de faptul că era brutal în amor, ca un animal, şi că-i spunea adesea, la orice: „Dacă nu-ţi place, nu veni”.)

— N-ai auzit ce ţi-am spus de Ida? spuse doamna Gherson cu oarecare amărăciune. Ar trebui măcar să auzi ce-ţi spun, măcar când e vorba de ea. E doar copilul tău.

Domnul Mayer o privi rece şi spuse:

— Nu pot să-i fac educaţia. Fă-i-o tu. Eu am prea multă treabă cu ce am de făcut. Cine o să te salveze şi-o să vă salveze pe toţi, când o să vie Hitler şi aici? Cine o să salveze averea? Doar nu Gherson, că el s-a ramolit, a devenit calm, încrezător, îi crede pe cuvânt pe bandiţii care-1 înconjoară. Eu o să fiu omul ăla. Şi vrei să mă ocup de prostiile Idei.

Doamna Gherson tăcu. Era convinsă că el e un om deosebit, un mare om de afaceri, cu vaste previziuni şi cu combinaţii la termen lung, un creier de o sută de ori mai puternic decât al oricui, şi cu atât mai mult cu cât era aşa în secret. Era adevărat: nu-i putea cere să se ocupe de fleacuri. Şi totuşi nu era un fleac. Şi totuşi era îngrijorată, îi era chiar frică de Ida. Dar nu mai spuse nimic.

Plecă, trecu pe la croitoreasă, apoi se întoarse acasă, făcu o scurtă apariţie în salon, sărută fetele, înregistră cu satisfacţie admiraţia holbată a băieţilor care dacă le vorbea se făceau roşii până-n vârful urechilor, se bâlbâiau şi tremurau (o cucoană atât de extraordinar de frumoasă!) apoi le spuse:

— Amuzaţi-vă, dar fiţi cuminţi.

Şi cu o nouă distribuţie de sărutări fetelor şi surâsuri tulburătoare băieţilor, plecă. Luă ceaiul la doamna Varlam, soţia unui avocat şi om de afaceri prosper, apoi se-ntoarse să se îmbrace şi, împreună cu domnul Gherson, se duse să cineze la Vasilescu-Râmnic. La plecare, pe când se suiau în maşină, domnul Gherson zise:

— Ştii ce? Am poftă să beau un pahar de şampanie la „Melody”.

Ea îl privi mirată:

— Dar o să fii obosit mâine! Nu e prea târziu? E unu noaptea.

— Stăm un sfert de ceas, spuse domnul Gherson. Hai: un sfert de ceas şi plecăm. Nu mă refuza, că nu poţi să spui că te târăsc mereu prin localuri.

— Bine, papa, râse uşor, indulgentă, doamna Gherson.

O amuza picătura asta de viaţă în bătrânul ei soţ: se gândi o clipă cu o mică îngrijorare neplăcută dacă asta nu era preludiul

unor pofte amoroase, dar îşi aminti că de ani de zile dânsul uitase de aceste plăceri. „O să-l apuce somnul dacă mai bea puţin”, se gândi ea, înseninându-se. În fond, de ce nu? Avusese o zi plăcută, succes la musafirii lui Vasilescu-Râmnic; de ce nu un sfert de ceas la bar, unde avea să întâlnească desigur şi câţiva prieteni cu care să poată dansa. Şi astfel, nebănuind nimic, neaşteptându-se la nimic, coborî cu domnul Gherson în Bar (încă pe scări în jos se gândea ce senzaţie va face apariţia ei în rochie de lamé şi mare decolteu), şi primul lucru pe care-1 văzu, dincolo de pista de dans goală (muzica tăcea pentru moment), fu Ida cu doi băieţandri în smoching, care nu puteau avea niciunul mai mult de şaptesprezece ani. Ida ridică ochii instinctiv şi se făcu albă la faţă. Doamna Gherson pomi drept spre masa celor trei copii. Se opri în faţa mesei şi spuse:

— Ce cauţi aici? Marş acasă imediat! Şi voi, derbedeilor, cine sunteţi?

Dar spre înmărmurirea ei, cei doi tineri nu aşteptară să mai audă altceva, ci se ridicară prompt şi plecară de la masă, lăsând-o pe Ida faţă în faţă cu părinţii ei. Atâta rece neruşinare şi obrăznicie o sufocă pe doamna Gherson care, cu gura deschisă, dar rămasă fără glas, se întoarse spre soţul ei. Gherson părea foarte obosit Ochii îi erau stinşi. Murmură:

— Hai acasă, fetiţo.

Oamenii localului observaseră că fusese cât pe ce să izbucnească un incident, poate un scandal; persoanele de la mesele cele mai apropiate întorseseră capul să vadă ce se petrece. Dar muzica izbucnise într-o *rumba,* care sculă toţi dansatorii de la mese şi umplu de lume pista. Familia Gherson ieşi aproape neobservată.

În maşină, nu vorbiră niciunul. Doar Ida încercă, sforţându-se din răsputeri, să scoată un sughiţ de plâns sau două. Dar nu izbuti decât nişte falsuri evidente.

Acasă, domnul Gherson se aşeză într-un fotoliu, în salonaş, şi întrebă trist:

— De ce nu eşti cuminte?

Doamna Gherson izbucni în reproşuri, plânse, fu cât pe ce să-i tragă o palmă Idei. Fata răspundea un singur lucru, cu încăpăţânare, pe un ton sfidător:

— Dar ce-am făcut? Spune ce rău am făcut? Am omorât pe cineva? Am furat? Ce rău am făcut?

La sfârşit, o trimiseră să se culce. Doamna Gherson începu să-i reproşeze soţului ei că el o strică pe fată, că el e de vină, că el o să poarte răspunderea. El se gândea, bătrân maimuţoi trist şi amar. Apoi dădu din umeri:

— La urma urmei, are dreptate: ce rău a făcut? Se amuză şi ea. Face ce facem şi noi. Mare lucru!

— Cum? Şi tu? Altceva n-ai găsit de spus? exclamă doamna Gherson, gata să izbucnească în plâns, în reproşuri şi mai violente.

Dar Gherson se ridică:

— Lasă: mai vorbim mâine. Sunt obosit, iar mâine am treabă şi mai multă ca azi. Noapte bună.

IV

În aceeaşi zi care începuse şi se sfârşise pentru domnul Gherson aşa cum s-a arătat, domnul Mayer lucrase la birou de dimineaţă de la şapte până la douăsprezece, cu micul interval petrecut în afară la cumpăratul diamantului de la Silberling. Apoi se duse la Titel Negruzzi, pe care-1 ştia de mult de o discreţie desăvârşită şi căruia-i mai ceruse de multe ori asemenea servicii (îl găsi ca de obicei la Capşa) şi-l rugă să vândă *a la baisse* un pachet de acţiuni „Ametarom" ale lui, Mayer. Titel Negruzzi nu păru mirat că administratorul-delegat al societăţii încurajează panica bursieră stârnită de articolaşele otrăvite din ziare, cu privire la afacerea reparaţiilor de vagoane. Nici nu puse întrebări. Se duse la Bursă, să vândă acţiunile. Mayer apăru şi el la Bursă ca să se intereseze de cursul acţiunilor şi ca să dezmintă în mod public zvonurile alarmiste. Se întâlni acolo şi cu Ionaş Apostolescu, cu care schimbă un salut rece, ridicându-şi pălăria şi întinzându-i mâna fără un cuvânt. Îi puse însă în felul acesta un bilet în palmă; îi dădea întâlnire peste un sfert de oră la vitrina magazinului „Lafayette". Peste un sfert de oră, amândoi stăteau alături cu faţa la nişte şiruri de pantofi şi se uitau în geam să urmărească ce fac persoanele dimprejur. Domnul Mayer spuse:

— Bătrânul îl cumpără pe Pericle prin damă; m-a trimis chiar azi-dimineaţă să iau o piatră, să-i facă un cadou. Un briliant de un milion două sute de mii.

— Altceva? întrebă Ionaş Apostolescu.

Mayer îl privi uimit, Ionaş, calm, se uita la pantofi. Era voinic, cu gâtul gros şi rotund, şi gulerul jos de tot şi niţel larg, *l'artiste,* după cum şi hainele erau din stofa moale şi croite bogat, ca să se mişte uşor în ele trupul masiv şi bine hrănit. Avea un cap mare, cu nasul cam turtit şi lung, cu ochi blajini, căprii, ca de viţel; era mereu proaspăt ras şi cu două pete roşii în umerii obrajilor. Aşa era şi acuma, placid, bovin, binevoitor. Mayer înghiţi în sec.

— Nimic altceva, zise el.

— La revedere, murmură Ionaş Apostolescu şi-i întoarse spatele. Mayer plecă repede.

Ionaş Apostolescu se trezise la opt, făcuse gimnastică, un duş rece, şi se dusese la Bursă, unde luă comenzile şi execută ordinele clienţilor săi până la ora închiderii, cu excepţia ieşirii pe Calea Victoriei ca să se întâlnească cu Mayer şi a unui alt sfert de ceas petrecut într-un fund de prăvălie în apropiere de Bursă, cu alţi oameni care nu voiau să fie văzuţi împreună cu el. Apoi se duse să dejuneze la Capşa împreună cu văru-său Dim Cozianu, prin care voia să intre în contact cu persoanele determinante în chestiunea construcţiei fortificaţiilor liniei Carol.

— Te pomeneşti că vrei să i le procuri tot lui Gherson, râdea Dimitrie Cozianu, tăindu-şi o felie din spinarea de iepure cu ciuperci şi smântână.

Ionaş dădu pe gât un pahar de Bourgogne, îşi şterse buzele şi zise:

— Nu ştiu: de ce nu? Ce, sunt oprit de doctor? Gherson e un om foarte serios.

— Ce, te-ai şi împăcat cu el?

— Nu, dar mă împac, răspunse Ionaş Apostolescu, rezemându-se de speteaza scaunului şi suflând regulat cu pieptul lui lat şi gras. Mâncase mult.

— Ce, a şi avut loc arbitrajul?

— Nu, mâine se pronunţă Mittescu, dar orice ar spune, eu o să fiu mulţumit, şi cred că Gherson şi cu mine o să ne împăcăm, în fond toată chestia a fost o nimica toată, o prostie.

— *Tu es beau joueur, mon vieux*[164] zise Dimitrie Cozianu. Anvizajezi aşa, calm, să pierzi nouăzeci de milioane?

—A, deloc, răspunse foarte potolit Ionaş Apostolescu. Cred că

---

164 Joci elegant, bătrâne, *(fr.)*

eu am dreptate şi că Mittescu are să recunoască. Şi chiar dacă el nu-mi dă dreptate, Gherson e un om prea corect, şi ştie prea bine ce înseamnă afacerile, ca să nu-mi plătească. În fond, ce înseamnă suma asta pentru el? Nu e mai bine să fie culant şi să rămână prieten cu un om ca mine?

Era atât de binevoitor, de blajin, de cumsecade, încât Dimitrie Cozianu se uită fix la el, apoi începu să râdă.

— De ce râzi? îl întrebă Ionaş Apostolescu.

Dimitrie Cozianu râdea mereu:

— Aşa, zise el. Îmi placi.

Şi nu mai vorbiră de afacerea cu Gherson. Cozianu plecă după masă, lăsându-1 pe Ionaş să-şi bea singur a doua cafea şi să fumeze gânditor o pipă, uitându-se în gol cu o expresie absentă şi paşnică, ca o vită care rumegă.

Când ieşi de la Capsa, Dimitrie Cozianu se întâlni pe trotuarul Căii Victoriei cu Titel Negruzzi.

— Ce faci, monşer? *Comment va?*

— Am mâncat la Capşa cu Ionaş.

— A, Ionaş. Excelent băiat. Grozav.

— Da, domnule; dar câteodată mi se pare aşa de prost, încât dacă nu l-aş judeca după ce face....

— A, preferabil, preferabil. Altfel poți să-l crezi imbecil, ceea ce nu e cazul, *loin de la*[165], scumpule, exclamă Titel Negruzzi. Nimic! Ionaş, prost? He-he! Mai vorbim noi!

— Domnule, dar pare naiv, dobitoc, bleg! exclamă râzând Cozianu.

Titel Negruzzi dădu din cap:

— Eroare. Nicidecum. Câtuşi de puțin. Departe de a fi, este exact contrariul.

Atunci simți Cozianu că Titel Negruzzi duhneşte a băutură.

— Titel! Iar eşti beat!

— Băut, monşer, nu beat. Nuanță, nuanță importantisimă. Vii la club să facem un *toarte*?

— N-am vreme, mă duc la minister.

— Hai, că vin cu tine. Ce mai e nou cu domnul Hider? începe al doilea război mondial, sau scăpăm?

Pe când se vorbea de Ionaş Apostolescu, acesta îşi isprăvi

---

[165] Departe de asta *(fr.)*

cafeaua şi pipa, şi plecă să-i facă o vizită unei actriţe pe care-o întreţinea, „pentru sănătate”, spunea el. Apoi, în restul după-amiezii, făcu vizite de afaceri şi seara se duse la teatru. Se culcă la douăsprezece şi adormi adânc.

A doua zi, Pericle Mittescu se pronunţă în favoarea „Ametarom”-ului, spre surprinderea multora care judecau că există o convenţie între societate şi Ionaş Apostolescu, şi că textul ei îi dă dreptate lui. Dar, bineînţeles, dacă eminentul jurist arbitrase în felul acesta, nu se mai putea discuta.

Domnul Gherson era satisfăcut, dar mulţumirea de azi nu-i putea şterge întristarea din noaptea trecută, nici insomnia care urmase. Apreciase liniştea cu care Ionaş Apostolescu primise sentinţa arbitrală: „L-am bătut”, se gândea domnul Gherson, şi era bucuros că Ionaş nu face urât, nu-1 obligă la noi eforturi. Aşa, lucrurile mergeau neted, ca unse. „Mi-am refăcut acuma autoritatea pe piaţă – n-o să se mai joace nimeni cu mine”, se gândea domnul Gherson. Costase o dată un milion două sute de mii briliantul şi trei milioane pe deasupra. „Face – se gândea el – am economisit nouăzeci şi trei de milioane opt sute de mii.”

Cobora scările, împreună cu Ionaş Apostolescu, care, cu mâinile în buzunarele pardesiului şi cu pipa în gură, părea la fel de placid ca totdeauna, un rumegător masiv alături de o maimuţică bătrână.

— Domnule – zise Ionaş Apostolescu meditativ – în fond nici n-ar fi trebuit să ajungem aici.

— Cine-a vrut? Am vrut eu? Dumneata ai vrut! zise domnul Gherson.

— Ei, ai vrut şi dumneata, că ai ţinut la oferta aia caraghioasă de două milioane şi jumătate. Trebuia să ne împăcăm, să ajungem la o tranzacţie rezonabilă.

Sosiseră jos. Domnul Gherson se întoarse la el şi-l privi de jos în sus:

— De ce n-ai acceptat oferta mea? Eram dispus să dau şi trei milioane. Acuma n-o să primeşti nimic. Mergi în oraş? Am maşina.

Portarul ie deschise uşa (domnul Mittescu stătea într-o mare casă modernă cu apartamente) şi ieşiră pe trotuar.

— Aş veni pe la dumneata să-ţi vorbesc de o chestie care te interesează direct, zise Ionaş Apostolescu.

Gherson îl privi atent, dar pe figura lată, netedă, curată şi cu

bujori în obraji a agentului de bursă nu se citea nimic, decât o stupiditate blajină.

— Poftim, spuse domnul Gherson şi deschise uşa maşinii.

— Pardon, după dumneata, te rog, datorăm respect părului alb.

— Eu sunt chel, râse domnul Gherson, aşa că nu-mi datorezi nimic. Şi nici eu dumitale!

Intră râzând şi se aşează; celălalt după el, suflând tare, fără să spuie nimic. Maşina îi duse la birourile „Ametarom"-ului. Secretara îşi stăpâni mirarea la apariţia lui Ionaş Apostolescu, şi-i aruncă o privire iute, curioasă şefului; bătrânul părea mulţumit, deci avusese câştig de cauză.

— la loc, spuse domnul Gherson arătându-i unul din fotoliile enorme şi grele din piele roşie.

Ionaş se aşează, iar domnul Gherson făcu pentru Valentina Scarlat un cec de lei trei milioane pe numele secretarei, pe care o trimise să-l încaseze la bancă; apoi se aşează şi el mai confortabil (era obosit, îl dureau oasele, îl zdrobise insomnia din noaptea trecută) şi aşteptă.

— Domnule Gherson – zise Ionaş Apostolescu – vreau să-ţi vorbesc de o afacere familială. Ştii cât ţin la dumneata, şi ce amintiri plăcute am din câte afaceri am făcut noi doi împreună. De altfel, cred că şi în asta ai să-mi plăteşti cât am convenit, şi o să-ţi scoţi dumneata banii, că doar n-o să rămâi în pagubă: vagoanele să trăiască! O să-ţi aranjez eu prin relaţiile mele să se *etufeze* scandalul, şi statul o să revină asupra suspendării contractului. Dar ce-ţi spun, e ca să înţelegi cât mi-a fost de penibil ce-am aflat. Fratele meu Gogu, pictorul, e un bezmetic, un original; printre alte nebunii, e prieten cu fel de fel de copii, de mucoşi de şaisprezece-optsprezece ani, din care unii au şi moravuri cam nefireşti, în fine, ce să-ţi spun, nişte descreieraţi. Şi fetiţa dumitale, care mi-e ca şi un copil al meu, a căzut în societatea asta, care nu poate să-i facă decât rău. Învaţă fel de fel de prostii, întâi de toate îşi distruge reputaţia, şi la urmă şi sănătatea, că dacă n-ar fi decât, cum să zic, mici aventuri de adolescentă, n-ar fi nimic, e chiar sănătos, dar se ţin şi de cocaină, şi de fel de fel de chestii. Acuma, de vreo două luni, e cu un măgar, nici n-o să-ţi spun cum îl cheamă, care a învăţat-o să se fotografieze cu el în nişte momente care... În fine, când alţi oameni n-au martori, şi mai ales fotografi. I-am dat derbedeului bani şi mi-a vândut tot filmul, opt clişee, mi-a dat şi copiile. Vreau

să le distrug, dar înainte am ţinut să ţi le arăt, ca să vezi şi dumneata ce fel de om sunt eu.

Scoase din buzunar un plic albastru şi-l aruncă neglijent pe birou: câteva fotografii de format amator alunecară afară din plic. Domnul Gherson le luă cu mâini tremurânde şi le privi. Ionaş Apostolescu, delicat, se ridică de la masă şi se duse la fereastra enormă să se uite la panorama Bucureştilor înecaţi în fumuri liliachii, în ziua aceea de noiembrie. Îi întorcea spatele său lat domnului Gherson. După un timp se întoarse şi se aşeză iar în fotoliu. Domnul Gherson stătea cu coatele pe birou şi cu mâinile pe faţă şi pe ochi. Ionaş Apostolescu luă fotografiile, le puse într-o scrumiera mare de marmură şi le aprinse cu un chibrit. Arseră încolăcindu-se, apoi Ionaş Apostolescu luă un *coupe-papier* şi le strivi cu mânerul de cristal, până nu rămaseră decât bucăţele de scrum.

— Gata, zise Ionaş Apostolescu. Astea sunt singurele copii existente. Clişeele sunt la mine şi am să le ard. Îţi închipui în ce postură te punea copila asta, dacă te trezeai cu Bucureştiul inundat de câteva sute de copii ale clişeelor ălora opt? Trebuie să fii foarte atent, domnule Gherson. Afară de asta, trebuie să-ţi spun că eu personal, ca asociat al dumitale în atâtea afaceri, sufăr, domnule, mă simt prost când se vorbeşte într-un anumit fel de doamna Gherson. Mă rog, câte cucoane n-au şi ele o aventură? N-are nicio importanţă, un bărbat cuminte închide ochii şi trece. Dar depinde cât ţine aventura. Dacă e vorba de cincisprezece-şaisprezece ani...

Domnului Gherson îi alunecară mâinile pe faţă descoperindu-i ochii. Se uita peste vârfurile degetelor la Ionaş Apostolescu; avea ochii înlăcrimaţi şi îngroziţi. Ionaş urmă:

— Cu un an înainte de-a se naşte Ida. Dar ce este inadmisibil, după părerea mea, e persoana. Un om necorect, un derbedeu. Mie nu-mi convine, în afaceri, să am de-a face cu asemenea indivizi.

— Cine? suflă domnul Gherson.

— Cum, cine? Mayer al dumitale. Mi-a oferit să-mi spună tot ce se discută în consiliul dumitale de administraţie, şi am acceptat numai ca să văd de ce e în stare, bineînţeles. Din luna mai i-am plătit un milion opt sute de mii, şi mi-a spus tot. Mi-a spus şi că ieri i-ai oferit Valentinei Scarlat un briliant de un milion două sute de mii, ca să-l influenţeze pe Mittescu, ceea ce, fie vorba între noi, nu trebuia să faci, odată ce am acceptat amândoi arbitrajul.

Părerea mea e că trebuie să pui capăt chestiilor ăstora. Un om ca dumneata nu poate permite aşa ceva în jurul lui.

Domnul Gherson îl privea mereu peste vârfurile degetelor, în aşa fel încât Ionaş Apostolescu îşi scutură cenuşa din pipă peste scrumul fotografiilor arse, se ridică şi spuse:

— Vreau să discutăm şi chestia fortificaţiilor liniei Carol: vin mâine sau poimâine pe la dumneata. La revedere.

Şi plecă, fără să-i întindă mâna lui Gherson, fiindcă nu era sigur că acela i-o va strânge, şi nu voia să strice printr-o notă falsă acea convorbire în care rezolvase atât de elegant o problemă dificilă.

Domnul Gherson căzu la pat, vreme de două săptămâni; apoi nu mai trecu încă o săptămână pe la „Ametarom": nu putea să se întâlnească cu Mayer, gândul la el îi producea o scârbă fizică, insuportabilă, cu care nici măcar nu se putea lupta. După acea săptămână, domnul Mayer fu concediat din postul său: cineva îl sfătui să plece din ţară, şi într-adevăr nimeni nu mai auzi despre el nimic, decât că ar fi ajuns în Colonia Capului, după un an sau doi.

Cu soţia şi fiica sa, domnul Gherson nu vorbi; vreme de luni de zile după aceea, nu le văzu decât foarte puţin: era mereu la birou, mereu ocupat.

Doamna Scarlat fu invitată de secretara domnului Gherson să treacă să ridice nişte bani. Iar domnul Apostolescu încasă un cec de nouăzeci şi opt de milioane. La baia de aburi, ştirea produse uimire:

— Nu se poate! L-a *încuiat* Ionaş pe Leizer Gherson?

— Nu, frate! cred că s-au împăcat. Nu vezi că scandalul cu vagoanele s-a evaporat? S-a aranjat probabil chestia, şi afacerea merge înainte.

PARTEA A ŞAPTESPREZECEA

CARIERA LUI DIMITRIE COZIANU (I)

I

Îndată după Primul Război Mondial, au existat în Bucureşti cercuri de oameni, despre care n-a ştiut niciodată nimeni decât cei ce făceau parte din ele. Aşa era cercul căruia membrii săi îi spuneau, glumeţ şi cinic, societatea anonimă „Corupţia Română". Au făcut parte din societatea asta oameni care mai târziu au avut nume ilustre, şi mai ales notorii, în societatea românească dintre cele două războaie. În primii ani după 1918, floarea tinerimii, arbitrul eleganţelor, idolul tinerilor snobi, era Ghighi Duca: nimeni nu ştia că şi el face parte din „Corupţia". Mai târziu, profesorul Fănică Niculescu a fost una din vedetele catedrei universitare, şef al mişcării fasciste, personaj tragic prin viaţa şi moartea lui; nimeni n-a ştiut că şi el venea la „Corupţia Română". Dimitrie Cozianu, care a avut putere în ţara aceasta până la Al Doilea Război Mondial, şi în timpul său, şi un an sau doi după aceea, este ieşit de la „Corupţia Română". Oameni ca Şerban Romano, adică dintr-o generaţie mai tânără, nici n-au bănuit; alţii, şi mai tineri, au admirat pe unii din asociaţi, şi-au făcut din ei idoli, i-au iubit, şi unora li se mai închină şi acum, în amintire, căci aproape niciunul din ei nu mai există la ceasul când se scrie această Cronică.

Nu se ştie cine avusese primul ideea, dar sediul se afla într-un apartament al cărui proprietar era Ghighi Duca. Reforma agrară din 1920 îi ciuntise averea teritorială, dar zecile de clădiri şi terenuri care-i aparţineau în Bucureşti îl făceau un om foarte bogat la douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani. Cartiere mărginaşe creşteau pe terenurile lui, fabrici îi cumpărau pământ ca să se întindă, societăţi de construcţie dărâmau cocioabe ale lui ca să clădească enorme clădiri de locuit din care etaje întregi îi reveneau lui.

Una din clădirile care-i aparţineau era în Calea Victoriei, cu spatele pe strada Academiei, cu un pasaj prin ea: câteva sute de locuinţe erau cuprinse în acest haos de construcţii vârâte unele într-altele, urcate peste olaltă, cufundate în pământ (erau şi prăvălii la subsol şi un restaurant la etajul I sub pământ). Aici, la un etaj patru sau cinci, fără ascensor, la capătul unei scări de lemn care se învârtea mereu în sus între ziduri cenuşii cu

tencuiala rupta şi cicatrice umede, se ajungea în sfârşit la mansardă, pe un palier de scânduri pline de praf, care se cam mişcau sub picior. Aici, după ce urcând trecuseşi pe lângă douăzeci de uşi, unele cu firme (doctori, croitori, mănuşari, import-export, o moaşă, un blănar. O sală de adunări şi rugăciune a Societăţii Creştine Primitive, nişte prostituate şi un birou de dactilografiat acte şi petiţii), te opreai în întuneric (nu era bec) şi pipăiai peretele: găseai o uşă, care nu se deschidea decât dacă era înăuntru unul din cei doi sau trei care aveau cheia, şi dacă acela îl recunoştea pe noul-venit după un cuvânt sau un ciocănit anumit în uşă. Înăuntru, însă, scândurile de pe jos erau acoperite de covoare scumpe, pereţii şi tavanul foarte jos cu ferestre mansardate sus, deasupra înălţimii unui om, erau vopsiţi roz, şi de jur-împrejur se aflau divanuri largi acoperite cu alte covoare: Şirazuri, Tebrizuri şi Ghiordezuri şi Ispahanuri câte cuprinde un muzeu din Europa erau aici îngrămădite, învelind saltelele, tăiate spre a se face perne din ele, agăţate pe pereţi (dacă erau de rugăciune, Ghiordezuri sau covoare de Kula ori arabe) şi întinse pe jos. Pe pereţi mai erau şi oglinzi mari de Veneţia pe care le aduseseră în ţară, prin 1790, stră-străbunicii lui Ghighi Duca; cristalul se îngălbenise, când te uitai în ele ţi se părea că vezi altă odaie, sumbră, cu nişte oameni verzui în ea, altfel decât cei de afară, din lumea soarelui de zi, deosebiţi de aceştia printr-o mică nuanţă de culoare lividă, în aceste oglinzi se reflectau lămpile cu lumina înăbuşită de mătăsuri, câteva mobile scumpe, nişte vase de băut, de turnat apă pe mâini, de ţinut parfum sau mangal, al căror argint vechi şi gravat fusese bătut la Stambul către începutul veacului al XIX-lea. Mai era o încăpere cu o masă lungă şi îngustă, şi unde mâncau asociaţii, serviţi de feciori de la Ghighi Duca de-acasă; dincolo de sufragerie era alt salon turcesc, şi altul; cei mai mulţi asociaţi nu fuseseră prin toate odăile acestui apartament, căci câteva uşi erau încuiate. Cine se urca pe un divan şi se uita prin fereastra ovală, vedea acoperişurile Bucureştiului, Calea Victoriei, trăsurile, automobilele, terasele cafenelelor revărsate pe trotuare cu mesele şi scaunele vopsite în culori vii, şi copaci, grădini, şi departe centura de coşuri de fabrici, rare, fumegând, fumegând mereu.

Aici se adunau membrii societăţii „Corupţia Română”, la mese sau la întâlniri târzii noaptea, sau cu femei; aici aveau loc, când toată lumea era beată de şampanie şi cocaină, exhibiţiile

amoroase ale celor mai viguroşi sau mai dispuşi să se dea în spectacol, cu cele mai frumoase prostituate din Bucureşti, în timp ce spectatorii, dezbrăcaţi şi ei, asistau bând şi fumând, unii nici măcar uitându-se, şi găsind genul acesta de distracţie prea naiv pentru nişte gusturi mai blazate. Dar la aceste şedinţe nu participau decât cei mai iniţiaţi, cinci-şase la număr; un cerc mai larg venea la mese cu femei şi eclipsări discrete prin odăi; alt cerc, şi mai larg, numai la chefuri. *Cei treisprezece* ai lui Balzac voiau atotputernicia secretă asupra Parisului, şi poate n-au existat niciodată. „Corupţia Română" nu voia decât voluptăţi secrete, şi poate a avut şi putere, şi mai ales a existat, după cum puţinii supravieţuitori mai pot mărturisi şi poate vor mărturisi, întărind adevărul acestei Cronici.

Dim Cozianu crescuse, după scarlatina avută la paisprezece ani, ca un adolescent tăcut, retras, sfios, inteligent de altminteri, făcându-şi studiile în plin război, ofiţer pe front la optsprezece ani, decorat, după aceea strălucit student în drept şi, prin 1920, secretar al marelui avocat, jurisconsult şi om politic Leon Popescu, tânăr adversar pe vremuri al lui Bonifaciu Cozianu, acuma însă bătrân şi glorios preşedinte al Consiliului de Miniştri; îl luase secretar pe nepotul lui Bonifaciu cu un fel de satisfacţie ironică şi crudă, ultimă copită dată răposatului leu, care însă n-avea cum s-o simtă. Dim Cozianu umbla în haine de culoare închisă, avea un aer grav, chiar morocănos, cu ochi negri cufundaţi sub sprâncene stufoase; dar o gură tinerească, sinuoasă, arcuită, vânătă. Până la nouăsprezece ani, nu avusese de-a face cu femei; apoi, îl întâlnise pe Ghighi Duca la Iaşi şi acesta îl pusese în legătură cu nişte cocote tinere. Iar acuma, războiul se isprăvise, Bucureştiul era al boierilor expropriaţi, al îmbogăţiţilor de război, al politicii României Mari, al actriţelor şi al tinerilor demobilizaţi. În acest Bucureşti, domnul Dimitrie Cozianu, licenţiat în drept, secretar al lui Leon Popescu, era un tânăr sortit celor mai strălucite succese, şi avea desigur să se însoare cu o fată de familie tot atât de bună ca a lui, cu relaţii şi rubedenii influente, într-un cuvânt, toată lumea ştia că la treizeci şi cinci de ani va fi ministru, deşi, încercând să ia cuvântul la adunări contradictorii ale studenţilor în drept, se bâlbâise şi roşise la prima întrerupere din sală iar la a doua, amuţise, şovăise şi apoi părăsise încăperea, dovedind o mare şi bolnăvicioasă slăbiciune a nervilor în asemenea împrejurări. Deci n-avea să fie

niciodată orator; dar parcă Ionel Brătianu fusese vreodată orator? Ministru se ajungea şi pe căi mai puţin publice, şi puteai citi discursuri anoste în adunări pregătite cu grijă, fără să pierzi prin asta nimic. Deci, la treizeci şi cinci de ani, avea să fie ministru. Acum avea douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei, şi, iară să bănuiască nimeni, îşi petrecea două-trei seri pe săptămână în Camera Leoparzilor, a societăţii „Corupţia Română", cameră şi societate, de asemenea, nebănuite de nimeni în Bucureşti, afară de femei de moravuri uşoare şi slugi din casa lui Ghighi Duca.

Într-o seară mai liniştită, pe la începutul primăverii, câţiva din membrii societăţii se adunaseră şi, după o cină aranjată de Gogu Apostolescu, stăteau de vorbă, fumând, picior peste picior, răsturnaţi pe divanuri. Erau acolo Ghighi Duca, Fănică Niculescu, Dodel Dudescu, Titel Negruzzi, Cezar Lascari şi încă vreo doi. Cezar Lascari povestea cum făcuse, foarte treptat, cucerirea unei fete foarte tinere, fiica unui profesor de liceu, mică burgheză plină de idealuri şi principii morale.

— Şi mi-a spus, chiar când să, în fine, chiar atunci: „Tu eşti primul bărbat în viaţa mea; înţelegi? Înţelegi cât te iubesc?"

Tânărul Lascari imita glasul sentimental şi privirea pierdută a fecioarei, în râsetele celorlalţi.

— În clipa aia am luat un aer indignat şi sever şi am îmbrâncit-o cât colo, urmă el. „Cum? Eşti fată mare şi nu mi-ai spus? Asta e perfidie! Nu ţi-e ruşine obrazului, să mai fii la cincisprezece ani fată mare? Şi vii la mine să te scap de belea? Ce, eu sunt de aşa ceva? Nu sunt ordonanţe, birjari, la voi în cartier? Du-te şi devino om matur, şi pe urmă mai vorbim; o să mă gândesc atunci dacă accept."

Mimase aerul violent şi magistral cu care o repezise pe nefericită. Ceilalţi răcneau de râs. Râzând şi el, Cezar Lascari urmă:

— Vă închipuiţi, imbecila, care venise cu sacrificiul castităţii ei din dragoste pentru mine, a rămas cu gura căscată. Era împietrită, se dărâma lumea în jurul ei!

— Mic diavol; diavol mic, murmură batjocoritor Fănică Niculescu, care, singurul, nu râdea. Diavol *foarte* mic, repetă el.

Cezar Lascari îl privi rece. Era jignit:

— Ce, domnule? Ce nu-ţi place? Dumneata faci ceva mai grozav?

Fănică Niculescu tăcea, zâmbind sarcastic. Cezar spuse brutal:

— Monşer, dumneata eşti în fond veşnic nemulţumit că nu eşti primit în casele bune, şi încerci să te răzbuni cum poţi!

Răsturnat pe perne, cu mâinile în buzunare, în costum gri-albastru închis cu dungi bleumarin, cu pantofi fini din piele de crocodil şi ciorapi de mătase şi un ac cu o perlă mare în cravată, stătea picior peste picior şi-i râdea în nas, obraznic, lui Fănică Niculescu. Acesta, aproape cu zece ani mai bătrân ca el, avea o haină din postav militar vopsit, cu mâneci prea scurte din care-i ieşeau încheieturile mâinilor osoase. Fănică Niculescu se schimbă la faţă, dar Ghighi Duca spuse cu autoritate:

— Ei, lăsaţi chestiile astea! Gogule, nu mi-ai povestit de femeia aia de la Iaşi. Cum de n-am cunoscut-o niciunul din noi?

— Cum, monşer, ce s-o cunoşti? O ţinea Bubi Ipsilanti într-un lux de care nici n-aveţi idee, nici nu vi-1 puteţi închipui în mizeria aia de la Iaşi! Dar voi vă ţineaţi de politică în loc să faceţi ca mine! Extraordinară, măi! Talia fină, îngustă, uite-aşa, mlădioasă, legănată, ţinută dreaptă ca o statuie, nişte şolduri nu prea mari, dar nici prea înguste, şi picioare, şi coapse, şi elasticitate, şi ten, mătase, monşer, şi o gură plină, bună de muşcat din ea, şi nişte ochi de foc şi un bust, tot de muşcat, şi un şănţuleţ între umeri, ca în marmură, şi...

Desena, modela cu mâinile în aer, îi luceau ochii, îi lăsa gura apă. Povesti şi alte detalii, şi mai incendiare, despre intimitatea lui cu ea.

— E extraordinară! Cea mai pasionată femeie în pat din câte am avut în viaţa mea! M-a zdrobit, m-a stors, m-a dărâmat, dar acuma s-o am, aş trânti-o jos aici, în faţa voastră, şi n-aş renunţa nici dac-aş şti că din cauza asta o să fiu condamnat la moarte şi executat cu torturi groaznice! Aş, aş... tot aş...! încheie el, cu ochii strălucitori de aţâţarea pe care i-o dădea amintirea.

Toţi ceilalţi amuţiseră şi-l priveau. Primul care se desfăcu de sub apăsarea imaginii fu Ghighi Duca.

— Şi cine zici că o întreţine? Şi cum o cheamă?

— Fifi, domnule, Fifi Oprescu! Nu ţi-am spus cu cine trăieşte? Cu Bubi Ipsilanti, care s-a decavat cu ea total, cred că ce i-a mai rămas din pământ e ipotecat pe o sută de ani! L-a tocat, l-a păpat, bestia de muiere, şi acuma caută probabil altul.

— E în Bucureşti?

— Nu, e la Iaşi; sau era, acuma două luni. E bucureşteancă, mahalagioaică, dar la Iaşi a lucrat tot timpul războiului: mi se

pare că predecesorul lui Bubi era un ofițer care a scos-o dintr-un bordel. Splendidă! Splendidă! Venus, Afrodita, tot ce vrei, dar de carne elastică şi un cap de romîncă brună, cam țigănoasă, şi deşteaptă foc şi un temperament de tigroaică – ah, mânca-o-ar tata tocată mărunt! mârâi Gogu Apostolescu, rânjind cu ochii în gol şi dând dulce din cap.

— *Tu nous fais baver, mon vieux*[166], zise Cezar Lascari râzând cam verde.

Ghighi Duca îşi turnă în pahar şi spuse, cu ochii la vinul de Şampania care curgea din sticlă:

— Mai bine să vorbim de altceva, că n-o să ne suim chiar acuma în trenul de Iaşi, nu?

Şi într-adevăr, vorbiră de altceva.

Atâta despre Camera Leoparzilor şi cei care se întâlneau în ea: restul, adică istoria acelui grup de oameni despre care nimeni n-a ştiut că sunt un grup, va fi povestită altă dată şi de altcineva. Pentru această Cronică e destul că Dim Cozianu era de fața, acolo, când se vorbise despre Fifi Oprescu. În noaptea aceea plecă singur spre casă, şi se gândi la femeia pe care n-o cunoştea; o vedea cu ochii minții, o pipăia cu simțurile imaginației, şi-o închipuia în împrejurări voluptuoase. Nu dormi noaptea din pricina ei, dar spre dimineață ațipi; încă câteva zile se mai gândi la ea, apoi o uită; dar tocmai când crezuse că a uitat-o, o visă noaptea, într-un vis foarte simplu, de pur erotism brutal şi sălbatic. Apoi iarăşi nu se mai gândi la ea, ci-şi petrecu zilele umblând la tribunal pentru termene, amânări, recursuri, apoi acasă la Leon Popescu în frumoasa locuință de la Şosea a acestuia, în bibliotecă, pregătind dosare pentru maestru.

Într-o zi, se întorcea de la tribunal; venise pe Calea Victoriei şi voia să ia o trăsură din Piața Teatrului, să se ducă la Şosea la Leon Popescu, când o dorință întâmplătoare îl făcu să intre în cafeneaua Riegler, să mănânce o prăjitură şi să bea un ceai: era ora patru şi jumătate după-prânz, într-o zi de aprilie cu cer acoperit, şi caldă. Intră şi, fiindcă i se părea prea înăbuşitor în cofetărie, trecu în grădina din spate, strânsă între clădiri înalte. Dar rămase în uşă, împietrit, cu ochii la o cuconiță brună care şedea singură la o masă şi-şi bea cafeaua. Purta o tocă pe cap, cu

---

[166] Ne faci să salivăm, bătrâne, *(fr.)*

o voaletă neagră peste ochi, avea un tailleur gri-albăstriu strâns pe corp; mâna care ținea poşeta era înmănuşată alb; o femeie tânără, cu nişte ochi negri, aprinşi, sub foarte lungi şi întoarse la capete gene; gura îi era frumoasă, fermă.

„Ea e! Ea e! Ea e!" se gândea Dimitrie Cozianu, cutremurat. Cucoana plătea; se ridică şi veni spre el. El o privea, năuc, zdrobit, aproape cu gura căscată. Femeia îi aruncă o privire care voia să fie rece, dar era prea adâncă, prea întunecată şi limpede, mai mult mirată; apoi trecu pe lângă el şi ieşi. Dimitrie Cozianu nu se gândi s-o urmărească. Era prea zguduit de faptul că o recunoscuse, de faptul că era aici în Bucureşti, când cu vreo săptămână înainte se spusese că e la Iaşi. Rămase poate un minut întreg în uşă, nemişcat, ameţit! Apoi ieşi alergând ca un nebun în stradă, dar n-o mai văzu; făcu o sută de metri în sus pe Calea Victoriei, apoi în celălalt sens, şi n-o zări nici acum. Atunci se repezi, ciocnindu-se de trecători, până la intrarea în pasajul al cărui proprietar era Ghighi Duca. Intră pe uşa cu geamuri murdare, pe scara care duduia sub paşii lui, cutremurându-se, şi urcă în goană, repetându-şi maşinal: „Numai de-ar fi aici! Numai de-ar fi aici! Numai de n-ar lipsi!"

Ghighi Duca era din întâmplare acolo în ciuda orei nu destul de târzii. Era în halat de mătase chinezesc, roşu ca focul, cu broderii la mânecile enorm de largi şi la gulerul închis cu năsturaşi auriți.

— Ce e cu tine? Sunt cu o femeie, n-o să putem sta de vorba, şezi aici şi scuză-mă.

Şi-i întoarse spatele să plece; Cozianu îl opri, apucându-1 de halat, care se deschise în față; Cozianu văzu numai un genunchi gol; Ghighi Duca îşi trase la loc halatul şi se uită mirat la el, dar Dim izbucnise:

— Ghighi! Am văzut-o! Dă-o dracului de femeie, de asta e vorba acum? Îmbracă-te şi vino cu mine jos! Trebuie s-o găsim! Am văzut-o, domnule, înțelege ce-ți spun, e aici în Bucureşti! Trebuie, trebuie neapărat, înțelegi, absolut obligatoriu s-o aducem la Camera Leoparzilor!

— Ce, eşti nebun, mă? Ce vorbeşti? Ce vrei? Lasă-mă în pace, nu vezi că sunt ocupat? râse plictisit şi mirat Ghighi Duca.

Dar Dim Cozianu era schimbat la față, aprins, cu ochii strălucitori, şi vorbea cu o energie şi o pasiune cu totul neaşteptate la acest bărbat taciturn şi rezervat, cel mai şters din societatea „Corupția Română". Începu iar (se întrerupsese abia o

clipă, şi toată convorbirea avu loc Dim trăgându-1 pe Ghighi de halat, care se deschidea mereu şi celălalt trăgând spre uşă şi ţinând cu forţa halatul ca să nu-şi expună goliciunea):

— Dar înţelege, mă, că am pus mâna pe ea! Că am găsit-o! E a noastră, dacă ştim cum să lucrăm! Nu putem s-o lăsăm să ne scape! E aici, am văzut-o cu ochii mei!

— Cine, domnule? întrebă Ghighi Duca, exasperat.

— Cine? Cum cine? N-ai înţeles? Fifi Oprescu! (Şi, văzând o secundă de nedumerire la Ghighi Duca, strigă): Aia a lui Gogu de la Iaşi? Dama! Cu Bubi Ipsilanti!

— Ahaa... zise Ghighi, începând să se lumineze la faţă. Fifi Oprescu... Şi cum ai văzut-o? Unde?

Dim Cozianu îi povesti cum o văzuse. Ghighi Duca începu să râdă:

— Fugi, domnule, că eşti absolut ţicnit! Cum, vasăzică mă ţii aici un sfert de oră, urli ca un nebun, şi mă faci s-o las pe femeie să răcească dincolo goală, ca să-mi spui aşa ceva? Parcă n-ai fi în toate minţile!

— Domnule, îţi jur! Mă înţelegi, îţi jur! exclamă cu o energie nemaipomenită Dim Cozianu, îţi jur că ea e! Nu se poate să nu fie ea! exclamă el crescendo, scandând cuvintele.

—Dar de unde ştii, măi omule? Ţi s-a părut poate, poate e altcineva, o provincială oarecare, o străină...

— Ea e! Ea e! Ea e! mugi Dim Cozianu.

— Bine, dacă eşti tu aşa de sigur... N-ar fi rău deloc să fie ea, zise Ghighi Duca, cu un zâmbet pofticios. Dacă e ea, trebuie s-o fi adus aici Bubi Ipsilanti; ceea ce înseamnă că Bubi Ipsilanti e aici, ceea ce înseamnă că trebuie să mâncăm cu el, şi eventual să jucăm cărţi, şi pe urmă vedem. Dar acuma, lasă-mă, domnule, să-mi isprăvesc demonstraţia de forţă şi îndemânare cu cucoana de alături: *au revoir,* şi vezi de închide bine uşa!

Şi ieşi. Dim Cozianu se aşeză pe un divan şi începu să fumeze: nu se putea gândi la altceva decât că Fifi Oprescu e aici, că a sosit, că trebuie cunoscută, adusă în Camera Leoparzilor. În jurul lui se făcu treptat întuneric, şi, când Ghighi Duca reapăru, tot în halat, conducând o femeie în haine de stradă, acesta se opri uimit:

— Tot aici eşti?

— Da... Am stat... plec şi eu, zise Dim Cozianu ridicându-se şi porni înainte, întorcându-le spatele.

Cei doi se priviră miraţi. Ghighi Duca râse:

— Nu ştiu ce e azi cu băiatul ăsta: e nebun.

În realitate, Dim îşi adusese aminte chiar în clipa aceea că trebuia să fie la cinci, cu trei ore înainte, la Leon Popescu. Pe drum spre acesta îşi dădu seama că nu mai e ora potrivită, şi se întoarse către casă, unde nu mâncă şi-şi petrecu noaptea când umblând prin odaie, când trântit pe pat îmbrăcat, gândindu-se la Fifi Oprescu. Din toată această noapte, nu sacrifică decât cinci minute găsirii unei explicaţii şi unei scuze pentru maestru, a doua zi.

II

Dimitrie Cozianu recursese instinctiv şi imediat la Ghighi Duca. El, Dim, era prea tânăr, prea puţin bogat; reforma agrară lăsase două sute de pogoane din moşia de la Cozia, şi acelea ipotecate, gospodăria ruinată şi devastată de război, ca şi, în parte, casa din Bucureşti a răposatului Manolică Cozianu, unde stăteau acuma mama lui Dim şi două mătuşi, şi el. Omul care rămăsese bogat, foarte bogat, şi după reforma agrară, era Ghighi Duca; el avea o aripă întreagă a palatului Duca, pe o stradă liniştită aproape de Calea Victoriei, la dispoziţia lui; cunoştea pe toată lumea în Bucureşti, şi toată lumea îl cunoştea; în fine, el era cel care ţinea în picioare societatea „Corupţia Română”, a lui era Camera Leoparzilor. Era, pentru Dim, singurul om care-1 putea pune în legătură imediat, într-o zi sau două, cu Fifi Oprescu. Şi Dim asta voia, fără să se gândească mai departe, fără a încerca să prevadă ce însemna prezenţa lui Ghighi Duca în toată afacerea.

A doua zi, pe Calea Victoriei, Ghighi, ieşit să se plimbe, abia făcuse două tururi şi se întâlni cu Bubi Ipsilanti. Ştia că are să-l întâlnească. De aceea şi ieşise. Statură de vorbă câteva minute pe trotuar, un tânăr domn foarte înalt şi uscăţiv, blond, atât de elegant încât se-ntorceau să-l vadă şi femeile şi bărbaţii, şi un domn de aproape cincizeci de ani, încărunţit înainte de vreme, cu monoclul la ochi; se întorcea după toate femeile care treceau, privindu-le cu un aer interesat, absorbit.

— Ce mai faci, coane Bubi? întrebă Ghighi Duca, cu o familiaritate plină de simpatie.

Celălalt, care era prieten cu tot tineretul (căci oamenii maturi îl

socoteau incapabil de orice treabă utilă şi nu aveau relaţii cu el, afară de cucoane cărora le făcea conversaţie la ceai), răspunse cu un aer destul de nemulţumit:

— Ce să fac, monşer? Am venit şi eu prin Bucureşti, sunt cu o femeie foarte bine, şi observ că lucrurile s-au scumpit îngrozitor, nu mai pot să-i fac un cadou fără să mă decavez! Războiul ăsta a fost o catastrofă.

Şi se uită după picioarele unei femei care trecea. Ghighi Duca spuse uşor, în treacăt:

— A, eşti cu o frumuseţe? Sper că ai să mă prezinţi şi pe mine. Dar fără dânsa nu ieşi? Nu vrei să mănânci cu mine şi cu încă doi prieteni de-ai mei, care-mi sunt din întâmplare şi veri? Unul e pictor, un băiat remarcabil, şi ălălalt e secretarul particular al lui Leon Popescu, o să-ţi fie foarte util să-l cunoşti. Asta se petrece la mine acasă, unde ştii că mama nu admite vizitatoare care nu i-au fost prezentate; pe urmă n-avem decât să mergem şi în oraş, sau să-i facem o vizită prietenei dumitale, în fine, cum vrei dumneata; dar aş ţine foarte mult să-l cunoşti pe Dim Cozianu, înţelegi, secretarul primului-ministru, poţi să ai nevoie de el pentru chestiunea reformei agrare eţetera. E un serviciu pe care vreau să ţi-1 fac, că nu-1 am la masă la mine chiar în fiecare zi, şi să-l cunoşti în alte condiţii e mai puţin avantajos.

— Dar când e dineul dumitale? Azi nu pot, spuse cu părere de rău Bubi Ipsilanti.

— De ce azi? Am spus eu azi? răspunse prompt Ghighi Duca, care nu invitase pe nimeni la niciun dineu, dar care-şi făcuse planul dinainte. Nu, coane: mâine. Mâine-seară la opt, la mine.

— A, da? A, perfect. Mâine-seară la opt, vasăzică. Perfect. *Au revoir,* zise Bubi Ipsilanti, îi strânse mâna şi plecă.

Ghighi Duca se depărtă în direcţia opusă, cu pălăria cam pe spate, mâinile în buzunare şi bastonul la subsuoară.

A doua zi seara, Bubi Ipsilanti mâncă la Ghighi Duca, cu acesta, cu Gogu Apostolescu, vesel, gras şi cu lavalieră, şi cu Dim Cozianu, subţire, galben şi crispat. Ghighi poruncise să se pună masa pentru patru persoane în bibliotecă, şi mâncară pe o veche masă de joc Maria-Theresia, căreia trecerea a două veacuri îi cam strâmbase picioarele şi-i ciobise lemnul şi încrustaţiile, fără însă a-i lua din graţia cam greoaie a liniilor, ci dându-i în schimb o culoare caldă, roşiatică.

La cafea, se ridicară de la masă şi se aşezară în fotoliile adânci

risipite în bibliotecă. Cotoarele de cărți, din piele de viței înflorită cu aur, luceau în șiruri de-a lungul pereților: cincisprezece mii de volume căptușeau vasta încăpere de la podea până în tavan; o galerie mergea de jur-împrejur, sus de tot: scări de bibliotecă atârnau în fața rafturilor de sub galerie. Tavanul era pictat (din păcate în același stil 1890 în care era clădit tot palatul Duca); ferestrele înalte erau deschise și un vânt ușor făcea să fluture perdelele. Ghighi Duca se ridică să sune feciorul, îi spuse să închidă și se așeză iar, cu țigara în colțul gurii, golănește, și cu un picior peste brațul fotoliului:

— Și ce spuneai, coane Bubi?

— Vorbeam de reforma agrară, zise Gogu Apostolescu.

Dim Cozianu sări, cu o nervozitate și vioiciune nemaipomenită:

— Dar nu trebuie să ai nicio grijă, domnule Ipsilanti! Se aranjează totul. Vorbesc eu cu șeful, și căutăm să-ți încadrăm moșia într-un paragraf de excepție al legii, inventăm ceva, îl rog pe șef să adauge o clauză la lege, ceva, în fine, n-am studiat chestiunea, dar ceva, cu vii, plantații de pomi, fermă model ețetera, nu se poate să nu se facă, pentru o persoană ca dumneata nu sunt făcute reformele agrare!

Și râdea, nervos. Bubi Ipsilanti îl privea cu oarecare mirare; apoi întrebă:

— Dumneata n-ai avut moșie?

— Ba da, și am pierdut-o! râse Dim, apoi se sperie și-și dădu seama ce prostie făcuse: într-adevăr, de ce nu și-o salvase pe a lui? avea să-l întrebe Bubi Ipsilanti.

Acesta spuse, gânditor:

— Ce mă miră, e de ce nu ți-ai salvat-o pe a dumitale.

— Nu l-a interesat, averea familiei stă în alte chestii, zise Ghighi, aruncându-i lui Dim, care tăcea, înghețat de ce făcuse, o privire de mustrare ironică.

— A, da? întrebă Bubi Ipsilanti, liniștindu-se. A, da? A, perfect, repetă el în felul mașinal care arată un cap distrat, absent.

Dim Cozianu se ferea să se uite la el; se gândea cu uimire: „Cum de nu simte? Cum de nu s-a prins?” Nu știa că un om care nu se așteaptă la trădare poate fi înșelat ca un copil; învăța acuma lucrul acesta. Bubi Ipsilanti nu se aștepta chiar la nimic; își degusta coniacul și țigara de foi, privindu-i pe cei trei tineri cu multă bunăvoință.

— A, da? repeta el. A, așa. Da, perfect. Cum să nu, evident,

răspundea el din când în când, mai mult ca să aibă aerul că ascultă, căci se lăsa să plutească într-o blândă euforie.

Ghighi se uita la feciorul care deservea masa.

— Ştii că am mâncat pe o masă de joc? întrebă el zâmbind.

Bubi Ipsilanti ridică din sprâncene:

— A, da? *Tiens, tiens!* Ce curios! O masă de joc: *tiens!* Ha-ha! A, perfect!

— Dar e foarte veche şi frumoasă, uite, să v-o arăt că n-o ştiţi niciunul. Gogule, tu eşti pictor, o să te intereseze, spuse nonşalant Ghighi, care simţea o plăcere aproape voluptuoasă jucându-se cu cuvintele pe lângă adevărul intenţiilor lui şi ale celorlalţi doi; îl făcea să se topească de satisfacţie faptul că-i spunea lui Gogu, vechiul cartofor, că masa de joc îl va interesa ca pictor; şi faptul că aducea treptat victima la punctul unde voia el, firi ca să se poată simţi nimic; şi faptul că voia să-i arate lui Gogu, „ca pictor", o masă de joc, prefăcându-se a ignora patima lui Bubi Ipsilanti pentru jocul de cărţi: într-un cuvânt, avea satisfacţii mari şi complexe.

Iar masa era într-adevăr frumoasă, cu o rozătă a vânturilor încrustată în centru şi patru scobituri în mijlocul celor patru laturi, înnegrite, lustruite.

— Dar astea pentru ce sunt? întrebă Gogu Apostolescu, lustruind una din cupele acelea cu vârfurile degetelor.

— Pentru bani, într-o vreme când se juca pe ea cu ludovici, şi ducaţi, şi taleri de aur, şi sfanţi de argint, şi creiţari de aramă, zise Ghighi Duca.

Dim Cozianu, tot galben şi crispat de emoţie, spuse, uitându-se în jos, la masă:

— N-am jucat în viaţa mea la o masă aşa de veche.

— Trebuie să spun că nici eu – râse Bubi Ipsilanti, căruia i se aprinseseră ochii – nici eu, deşi viaţa mea a fost mai lungă până acum ca a dumitale, şi deci am şi jucat ceva mai mult.

— Vreţi să facem o partidă? întrebă Ghighi Duca într-un fel nepăsător, fără mare chef, ca omul care din politeţe se supune tuturor dorinţelor musafirilor. Şi-i privi pe cei trei.

Gogu şi cu Dim râdeau şi făceau gesturi amabile spre Bubi Ipsilanti. Acesta începu şi el să râdă:

— Îmi pasaţi mie hotărârea? Perfect: de ce nu? O partidă, numai una, să încercăm masa!

Foarte binedispuşi, se aşezară în jurul ei, Ghighi sună să ceară

cărți şi nişte măsuțe volante pe care să se pună paharul de coniac şi ceaşca de cafea proaspătă a fiecăruia.

Peste un ceas, Bubi Ipsilanti se schimbase la față; bea coniac şi cafea necontenit, şi protesta față de norocul exagerat al lui Gogu:

— Nu se poate, domnule! Trebuie să te bat! Nu mă las până nu te fac praf! exclama el cu o veselie silită care nu-i ascundea enervarea.

Gogu râdea şi făcea cărțile. Ghighi nici nu câştiga, nici nu pierdea. Dim pierdea în tăcere, aproape tot atât de mult ca şi Bubi Ipsilanti.

Pe la miezul nopții, Bubi Ipsilanti râdea jenat, verde:

— Domnule, ai o carte extraordinară! Să înnebunească omul, nu altceva.

— Ei, am pierdut şi eu câteva lovituri de m-am zguduit bine.

— Da, da, dar ți-ai reintrat în bani. Nu, ai carte azi, ce mai e vorba. Sunt vechi jucător de cărți, dar n-am mai întâlnit asemenea carte, de ani de zile; nici nu mi s-a întâmplat mai mult de trei ori. Şi unul era un ageamiu, unul un trişor, şi-al treilea, unul care şi ştia să joace, şi avea şi o baftă nebună.

— Cine face cărțile? întrebă Ghighi Duca, fără să ridice glasul, ci calm, şters, preocupat, ca un om setos să continue jocul, cu frenezia liniştită a cartoforului.

— Eu – zise Bubi Ipsilanti, cu acelaşi zâmbet strâmb – eu, dar nu mai am bani la mine.

— A, nu contează! exclamă jovial Gogu Apostolescu: Ce, o să mă scol de la masă după ce ți-am luat banii? Nu, coane, ia-ți revanşa! Eşti persoană solvabilă, mai ales dacă-ți face domnul Dim Cozianu rost să-ți recapeți moşia: dumneata ai acoperire aur!

— Sunteți nişte băieți delicioşi! exclamă încântat Bubi Ipsilanti, şi începu să amestece cărțile, pe când Ghighi Duca suna să li se aducă o sticlă de coniac proaspătă.

Pe la ora două noaptea, Bubi Ipsilanti pierduse două sute de mii de lei, Dim Cozianu optzeci şi cinci de mii, Ghighi Duca cinci mii şi ceva, iar Gogu Apostolescu câştigase. Dar din cele două sute ale lui Bubi Ipsilanti o sută optzeci erau pe cuvânt, ca şi vreo şaptezeci şi opt de-ale lui Dim Cozianu.

— Cine face cartea? exclamă întărâtat, galben de enervare, de ciudă şi de furie, Bubi Ipsilanti.

— Eu, zise Gogu Apostolescu.

— Uite ce e, fa-mi plăcerea şi paseaz-o! strigă Bubi Ipsilanti.

— Ce, vrei să spui că nu joc corect? întrebă Gogu Apostolescu fără să se tulbure.

— Coane Bubi, nu-ți pierde cumpătul, murmură cu reproş Ghighi Duca.

Bubi Ipsilanti încerca să se stăpânească:

— Nu, domnule, dar are un noroc porcesc, înțelegi? De porc! Lasă, să paseze cărțile şi-o să fim mai liniştiți. Dă-le încoace, că le fac eu!

— Tot pe datorie? întrebă Gogu Apostolescu, cu o răceală obraznică.

Bubi Ipsilanti sări:

— A, ştii, monşer: te rog să nu-mi mai faci şi nazuri, că ne supărăm!

— Pardon – răspunse rece Gogu Apostolescu – dumneata îmi faci aici insinuări insultătoare, şi pe urmă vrei să fiu şi galant, şi să joc cu dumneata pe datorie! Banii pe masă, dacă vreți să joc.

— Hai, Gogule – zise Ghighi Duca zâmbind calm – garantez eu pentru domnul Ipsilanti.

— Nu, pardon; iartă-mă, dar am şi eu amorul meu propriu, îmi datorează până acuma o sută optzeci de mii. Să-mi dea o scrisoare, o poliță, şi joc mai departe.

— Ei, lasă, nu face şi tu propuneri de-astea jenante; eu nu pot accepta aşa ceva la mine în casă, zise tot blajin Ghighi Duca.

Dar Bubi Ipsilanti fierbea:

— Nu! Dă o poliță încoace! Acuma văd eu ce fel de om e dumnealui! Dacă renunți să mai faci cartea, îți iscălesc polița!

— Îți fac şi eu o poliță, zise Dim Cozianu, încercând să prevină cearta care se anunța.

— De la dumneata n-am nevoie – zise Gogu Apostolescu – dumneata n-ai arătat îndoieli asupra onestității mele la joc.

— A, nu merge aşa! zise Ghighi Duca: Dacă face unul, trebuie să facem toți. Asta nu mai pot admite *eu*, înțelegi?

Căzură de acord, Ghighi căută într-un *secretaire* nişte polițe şi un toc, le completară, le iscăliră şi începură iar să joace.

Isprăviră abia dimineața pe la şapte, când se luminase bine. Bubi Ipsilanti amuțise: era cenuşiu la față. Gogu şi Dim Cozianu mâncau gustarea pe care le-o adusese un fecior. Bubi Ipsilanti îi şoptea lui Ghighi:

— Domnule, coniacul dumitale a fost foarte bun, dar m-a făcut să mă azvârl prea tare.

— Hai, nu mă scoate acuma pe mine de vină, zise Ghighi cu delicii lăuntrice pe care nu le trăda prin nimic. Dumneata ai fost de vină că te-ai încăpățânat să te bați cu neşansa. E o nebunie ce-ai făcut. Ce te-ai întărâtat aşa, să vrei să-ți scoți banii azi, neapărat azi şi nu altă dată?

— Mi-era prea ciudă de norocul ăsta neruşinat: e nefiresc, domnule, dacă nu trişează!

— Şi eu am pierdut, şi totuşi asta nu mă face să cred că trişează, zise Ghighi Duca, apoi, ca să treacă peşte această mustrare amabilă şi acoperită, care-i dădea mari plăceri, prin lipsa ei totală de temei adevărat (cum are plăcere poate un acrobat nebun să meargă pe o funie putredă, sau un desfrânat blazat, să caute femei care sunt bolnave) urmă: Şi cât ai pierdut, domnule?

— Nici nu mai ştiu: am iscălit două polițe în total de trei sute de mii de lei.

— Aoleo! Dar dacă şi jucaşi aşa, nebuneşte, nu-mi lua cuvântul în nume de rău, dar zău, prea imprudent jucai...

— Voiam să forțez şansa, murmură Bubi Ipsilanti. Cel mai grav e că nu ştiu din ce plătesc. O să fiu obligat să-mi trag un glonț în cap: n-am unde găsi atâția bani în douăzeci şi patru de ore.

Era livid, vânăt. Îi tremurau mâinile.

— Coane Bubi – şopti Ghighi Duca privindu-1 – invită-mă la masă deseară cu frumusețea dumitale şi pleacă pe urmă să faci un voiaj, unde vrei, la Karlsbad, la Viena, unde vrei, fără ea, că o să teşi plictiseşti, mereu una şi aceeaşi femeie nu e de un crai ca dumneata. Şi atunci eu răscumpăr polițele de la Gogu, şi te păsuiesc şase luni, după care eşalonăm plata în alte şase luni; pe urmă, o să-ți reintri şi în avere, o să poți manevra altfel... Ce zici?

Bubi Ipsilanti îl privea fix. Întrebă:

— Şi dacă nu vreau?

Ghighi Duca dădu din umeri:

— Gogu prinde poimâine o copie fotografică a polițelor la „Jockey Club", cu câte patru piuneze pe toate uşile: dă un bacşiş unui chelner şi nici capul nu-1 doare: face ăla operația. Nu-ți tragi niciun glonț în cap, dar zbori din toate cluburile bune şi din vreo zece-cincisprezece saloane. O să fie greu să te mai arăți la Capşa. O să fii în situația lui unchiu-meu, colonelul Duca; măcar el are cu ce trăi în Germania. Eu ți-aş împrumuta banii pentru Karlsbad.

Bubi Ipsilanti se uita mereu la el. Apoi oftă şi îngână:

— Am înțeles. Bine, s-a făcut. Şi se ridică.

— Nu guşti ceva? întrebă Ghighi Duca.

Bubi Ipsilanti dădu din cap, furios, dar se opri totuşi lângă masă şi luă o mică tartină cu icre negre. Apoi începu să-şi care în gură cu o lăcomie nefirească, bolnăvicioasă. Dim Cozianu îl privea pe furiş, apoi se-ntoarse către Ghighi Duca. Acesta se uita cu un fel de zâmbet pal, şters, la Bubi Ipsilanti cum mănâncă; apoi se uită la Dim Cozianu, cu aceeaşi curiozitate rece, crudă şi disprețuitoare, şi Dim Cozianu simți că se roşeşte şi pleacă ochii, neputincios.

III

Gogu Apostolescu era încântat de banii gheață pe care-i câştigase; îi dădu discret polițele lui Ghighi Duca şi dispăru ca să facă chef cu dansatoarele de varieteu de la „Imperial”. Ghighi îl întâlni pe Dim Cozianu a doua zi la Capşa şi rupse în fața lui polița iscălită de acesta.

— Am răscumpărat-o de la Gogu pe mai puțin decât scrie pe ea şi o rupem. Îmi dai banii când o să ai, acuma te ştiu că nu câştigi cine ştie ce.

— Mulțumesc, Ghighi – răspunsese junele Cozianu – sugrumat de disperare. Ştia ce are să urmeze. Dar nu se putuse altfel. Totul era inevitabil, din clipa când o văzuse la Riegler în grădină. Dim ştia că e pierdut.

— Dragă, suntem prieteni; e firesc ce fac. Ştii că astă-seară ne invită Bubi Ipsilanti la masă cu splendoarea descoperită de tine? Bună idee ai avut să-mi spui la timp.

Şi-l bătu uşor pe obraz cu vârful degetelor, apoi se-ntoarse în călcâie şi porni pe trotuarul Căii Victoriei, cu pălăria pe ceafa, cu bastonul de bambus subsuoară şi cu mâinile în buzunare, aşa de palid, de blond, de elegant şi de obraznic de se întorceau după el toate femeile.

În seara aceea, mâncară la Capşa în patru, Bubi Ipsilanti, Ghighi Duca, Dim Cozianu şi Fifi Oprescu. Singurii care vorbiră toată seara fură Bubi Ipsilanti (care pe de o parte era fericit că scăpase de obligația de a plăti o datorie de onoare atât de enormă, şi pe de altă parte se resemnase, filosof în felul său, să-şi piarză

metresa) şi Ghighi Duca (care avea una din marile lui plăceri din ultima vreme). Dim Cozianu se uita cât putea mai neobservat la Fifi, dar atât de des, încât toţi băgară de seamă; iar ea îi studia pe cei doi bărbaţi proaspeţi. Răspundea sobru şi inteligent, cu un glas niţel răguşit; dar mai mult îi cântărea din ochi. Unul era uscat, cu ochi lucitori şi duri, şi sigur, prea sigur; era un om insuportabil, iritant. Celălalt, brun, subţire, cu o faţă întunecată şi o gură roşie, cam buzată, prea mişcătoare, mare şi fără formă (pe când Ghighi avea o gură cu buze subţiri, ferme, prea mică). Şi era nebun după ea. „E nebun după mine", se gândea Fifi Oprescu. Mulţi bărbaţi simţise ea că se aprind împrejuru-i; dar ca junele ăsta, niciodată „Stă şi se holbează la mine ca un tâmpit, cu gura căscată", constată ea, şi o încălzea să-l simtă alături; îi plăcea să-i simtă privirea pe gât şi, prin haine, pe corp.

A doua zi spre prânz, o birjă intră în curtea palatului Duca şi se opri în faţa intrării celei mari; o doamnă tânără şi elegantă se dădu jos, sună; feciorul îi spuse că înălţimea Sa prinţul locuieşte în aripa dreaptă, şi că intrarea e pe dincolo. Cucoana plăti birjarul şi se duse pe jos de-a lungul marii faţade de tencuială vopsită galben, sună la altă uşă mai mică, dar tot enormă, şi ceru iarăşi să-i vorbească domnului Duca. Alt fecior o rugă să ia loc, să întrebe dacă înălţimea Sa este acasă.

Peste zece minute de aşteptare, Ghighi Duca coborî în persoană, îmbrăcat de oraş.

— Dragă duduie, sărut mâinile, tocmai plecam, pot să te duc undeva cu automobilul meu?

Fifi Oprescu era palidă, nervoasă:

— Numai două minute aş vrea să-ţi vorbesc, nu mai mult, dar e o chestiune care...

— Nu face nimic, vorbim în maşină, sau luăm un aperitiv undeva, răspunse amabil Ghighi Duca.

— N-aş vrea unde e şi altă lume, zise Fifi Oprescu, şi mai încerca să insiste, dar Ghighi era mereu amabil şi ferm, o lua de braţ şi o scotea uşurel din casă.

Afară, ea îşi trase braţul din mâna lui şi-l înfruntă:

— Şi de ce, mă rog, nu vrei să mă primeşti?

Ghighi Duca râse uşor:

— Dragă duduie, casa asta e a mamei, şi mama e ciudată, sucită, nu mă lasă să primesc cucoane care nu i-au fost prezentate.

— Da? răspunse Fifi Oprescu, şi se schimbă la faţă, ceea ce o făcea şi mai frumoasă, palidă, aproape verde, şi cu ochii întunecaţi de furie. Da? Atunci poţi să-i spui că o bag în mă-sa de ciocoaică! şuieră ea printre dinţi.

Ghighi Duca izbucni în râs. Nici n-o asculta; se uita numai cum i se mişcă buzele arcuite şi pline. Ea începu să lăcrimeze:

— Şi eu care credeam că găsesc la dumneata un sfat prietenesc...

— Dar cum să nu! Imediat, zise Ghighi Duca, deschizându-i portiera maşinii. Se suiră în automobil şi porniră spre Calea Victoriei, şi de acolo spre Şosea. Ce s-a întâmplat? întrebă Ghighi Duca. Ştia ce se întâmplase, dar toată joaca asta îl amuza enorm.

Ea îl privi bănuitor:

— Ştii unde e Bubi?

— Nu, de unde să ştiu? Mi se pare curios că mă întrebi dumneata pe mine, râse Ghighi Duca.

— Serios, nu ştii unde e?

— Nu, zău nu ştiu. De ce mă-ntrebi?

— M-a lăsat, porcul! izbucni ea. Azi-dimineaţă am găsit odaia lui goală (locuiam în două odăi la „Grand Hotel"), bagajele dispărute cu el cu tot şi nici măcar un bilet. N-am vrut să mă fac de râs întrebând la poartă, şi nici nu pot să mă mut decât dacă încep să vând lucruri! A plecat, bestia, m-a lăsat aşa, fără un cuvânt, fără o adresă! Spune-mi unde e! Spune-mi, te rog, să ştiu unde-1 găsesc, să...

— N-am idee, şi cred că nici nu-1 găseşti, dacă nu vrea el să fie găsit. Şi la urma urmei, merită Bubi Ipsilanti să alergi după el?

Şi o privi atât de ştrengăreşte şi de vesel, încât Fifi începu să râdă, cum ştia ea că-i stă bine.

Zilele acelea, Dimitrie Cozianu le petrecu într-o stare aproape de somnambulism. Îşi îndeplinea treburile, umbla la tribunal, lucra mai departe pentru Leon Popescu; era acelaşi, pentru toată lumea, băiatul serios şi capabil, de excelentă familie, care avea cu siguranţă în faţă o strălucită carieră de om de stat, dacă acum, abia trecut de douăzeci de ani, era favoritul marelui Leon Popescu. Dar el, la sfârşitul zilei, nu-şi mai amintea de ce făcuse; şi în tot timpul zilei, nu se gândea la ce face; ci la ce se petrece între Ghighi Duca şi femeia pe care-o recunoscuse la Riegler.

Asta dură poate două sau trei zile, până într-o vineri, când Ghighi Duca îl invită să petreacă sfârşitul săptămânii la ţară, nu

departe de Bucureşti, unde avea familia Duca un conac mare, un soi de castel clădit prin 1840 într-un fel de Empire rusesc amestecat cu stilul romantic Louis-Philippe, monstru cu fronton grecesc la intrare şi turn gotic Tudor deasupra.

— Mergem noi doi cu Fifi, îi spuse Ghighi Duca, şi adăugă, râzând: Nici nu m-am atins de ea până acum!

Dim Cozianu ar fi putut să-l forţeze să i-o cedeze, printr-o izbucnire de gratitudine, înţelegându-1 anume greşit şi împingând apoi la limită mărturisirile de prietenie şi recunoştinţă, până la lacrimi dacă ar fi fost nevoie; aşa ar fi făcut el la treizeci sau. Patruzeci de ani, dar acuma abia trecuse de douăzeci şi era prea îndrăgostit. De aceea, tot sângele i se duse la inimă, lăsându-1 galben la faţă de emoţie. Ce voia să spună Ghighi? Că avea să i-o cedeze, aşa cum îi cedase, atât de elegant şi mărinimos, poliţa? Sau i se părea numai lui?

Era atât de tulburat, încât nu îndrăzni să întrebe pe loc. Iar după aceea, în maşină (Ghighi la volan, cu Fifi lângă el şi Dim în spate) de-abia nu putu. Era fericit că măcar Ghighi are mâinile şi picioarele ocupate cu condusul maşinii.

Dar seara înţelese că s-a înşelat şi că n-are nevoie să mai întrebe, înţelese încă la masă, unde Ghighi se amuza, povestea anecdote, o făcea pe Fifi să râdă, şi ea râdea, asculta, răspundea, aruncându-i din când în când o scurtă privire neagră şi interesată lui Dim, care stătea nemişcat, mut, abia mânca, abia bea. Apoi se duseră la culcare şi Ghighi le arătă odăile: ei doi de o parte şi de alta a odăii ei. Dim intră în odaie după ce îngăimase un „noapte bună" gâtuit. Primul lucru pe care-1 văzu fu uşa albă, foarte înaltă, care dădea în odaia ei. „Nu, nu era aşa, am înţeles greşit, e cel mai bun şi mai sfânt prieten pe care l-a avut vreodată cineva; Ghighi, am să-ţi sărut picioarele!" gemea în sineşi Dim Cozianu, repezindu-se la uşă. Dar se opri. Nu îndrăznea să intre aşa, năvală, peste o femeie care se dezbrăca. „Am să intru mai târziu, se gândi el. Peste cinci minute." Şi stătu în faţa uşii, încercând să tragă cu urechea, dar nu-şi auzea decât inima cum bate, sufocându-1. Pereţii înalţi îmbrăcaţi în mătase verde întunecată, mobilele vopsite alb şi tapisate în pluş roşu stins, patul enorm, încărcat cu cuverturi şi plăpumi, comoda din lemn de lămâi, cu o pereche de candelabre vechi de cristal, masa acoperită cu un covor şi o reţea croşetată pe care ardea o lampă de porţelan cu glob de cristal verzui – nu văzu nimic, nu vedea nimic, simţea că

nu-i mai lipseşte mult şi trece prin uşă, în culmea tulburării şi jubilațiunii că totuşi Ghighi Duca e cel mai extraordinar de bun şi de frumos om de pe fața pământului, din câți au fost şi aveau să mai fie.

Auzea parchetul scârțâind sub paşii femeii, i se părea că-i recunoaşte şi parfumul. Ce mare crăpătură era sub uşa asta! Uşă veche, care se închidea destul de prost. Se închidea, dar se putea şi deschide! Şi cheia era în partea asta! înecat de emoție şi de fericire, începu să învârtă cheia, pe nesimțite, încet, uşor, încet de tot. Nu ştia ce avea să-i spuie lui Fifi, ce-are să facă; ştia numai cum avea să se sfârşească, şi era înnebunit de bucurie. Cheia se opri: uşa era descuiată. Dim puse mâna pe clanță şi începu s-o apese, tot pe nesimțite; uşa trosni o dată: se deschisese. Un milimetru. Dim lăsă clanța, puțin câte puțin, să vie la loc. „Acuma intru", se hotărî Dim. Şi în clipa aceea auzi, dincolo de uşă, glasul femeii, cam răguşit, care spunea ceva, nu prea tare. Dim îngheță, îl trecu un fior care-1 lăsă paralizat, nemişcat, înțepenit în dosul uşii. Auzi acuma şi glasul lui Ghighi Duca, murmurând ceva. Ştia care fusese întrebarea, ştia şi care era răspunsul; ştia şi ce aveau să-şi spuie mai departe. Dar rămase acolo, fiindcă nu se putea mişca, şi auzi tot, bolnav de disperare, de neputință, de umilință, de ruşine. Stătea rezemat de canatul uşii şi asculta; apoi, când o auzi pe ea, îşi astupă urechile; dar peste câteva clipe o curiozitate deznădăjduită, ucigătoare, îl făcu să tragă iar cu urechea (şi auzul îi devenise de o ascuțime nemaipomenită, ca al unui animal, şi ochii imaginației îi arătau foarte desluşit tot ce auzea).

După un ceas sau două, se întoarse, zdrobit, să se trântească pe pat, îmbrăcat şi încălțat; îi auzea şoptind şi râzând alături. Apoi iarăşi îşi astupă urechile şi începu să plângă, muşcând perna cu dinții; îşi luă mâinile de la urechi apoi, ca să audă; încă? încă?

Da. Încă. Toată noaptea, până spre dimineață.

IV

„În fond, cu ce drept aş putea pretinde să mi-o cedeze?" se întreba Dimitrie Cozianu în cumplitele nopți de nesomn şi zile de trezie aiurită şi semiconştientă care urmară. „N-avea de unde să ştie că m-am îndrăgostit de ea ca un nebun. Nici acuma nu

bănuieşte. A făcut ce i-am cerut, adică a adus-o la îndemâna noastră; fără el, ar fi şi acuma cu Bubi Ipsilanti. A inventat o combinaţie genială ca s-o scoată de la Bubi Ipsilanti şi a pierdut bani pentru asta. Eu am jucat mai prost şi am pierdut mai mult; era obligat să mă scape de datorie? Nu, şi totuşi m-a scăpat. Mi-a dat şi ultima şansă, cu cheia la mine, cu femeia alături, şi am stat, am aşteptat, până când omul s-a gândit că dacă eu sunt un prost, de ce să fie şi el. Un minut mai devreme dacă mă hotărâm!" îşi spunea Dim şi, când era singur, îşi dădea cu pumnii în cap la gândul acesta pe care-1 răsuci şi-l învârti în minte de mii de ori şi în mii de feluri.

Exterior, era la fel de taciturn şi de rezervat ca de obicei. Dar i se întâmpla să nu răspundă la întrebări sau să răspundă greşit. De vreo două ori, când maestrul îl întrebă cât e ceasul, Dimitrie Cozianu scoase ceasul din buzunar şi-l consultă, apoi îşi luă seama şi-şi pierdu cumpătul.

— Ce-i cu dumneata, eşti amorezat? îl întrebă râzând marele om de stat. Iar a doua oară îi spuse ceva mai sever: Bagă de seamă, cu distracţiunile astea ale dumitale, să nu faci vreo încurcătură.

Dar nici nu bănuia că secretarul său amână tot ce se poate amâna, pune la dosar toate piesele care nu păreau de un interes imediat şi împinge totul spre viitor, peste o lună, două, trei. Avea să afle de-abia mai târziu. Dezagregarea morală şi intelectuală a lui Dim Cozianu încă nu ajunsese cunoscută şi vizibilă pentru nimeni. Poate cu excepţia lui Ghighi Duca, care-1 invita mereu la masă, la plimbări, la teatru, la cinematograf, în trio cu Fifi Oprescu. Ea râdea voluptuos la glumele lui Ghighi Duca, mereu binedispus, şi uneori arunca aceeaşi privire cercetătoare, adâncă, preocupată, tânărului morocănos, crispat, cu gura mare şi moale.

Asta dură poate nicio lună: până pe la începutul lui mai. Atunci, într-o seară, în Camera Leoparzilor (unde Fifi Oprescu nu fusese încă niciodată), Ghighi Duca, singur cu văru-său, îi spuse:

— Ascultă, Dim, am o chestiune foarte serioasă de discutat cu tine.

Şi-l privi cu gravitate şi francheţe, cu ochi albaştri, limpezi (se amuza lăuntric cum nu se amuzase niciodată până atunci).

— Tu eşti omul cel mai apropiat pe care-1 am eu pe lume; un prieten cum cred că n-au mulţi oameni.

Dim tăcu. Se încrâncenase tot. Ce-avea să-i ceară? Presimţea

vag, şi-i era groază.

— Trebuie să plec cu mama, s-o acompaniez până la Paris şi de-acolo la Cannes; pe urmă, după ce-am instalat-o, mă întorc. Dar nu pot s-o iau pe Fifi cu mine. O las aici, şi te rog pe tine să ai grijă de ea, să-i ţii de urât, s-o scoţi la restaurant sau la teatru, în fine, să n-o laşi să fie singură şi să se plictisească. Eşti singurul om căruia aş îndrăzni să-i confiez o asemenea misiune fără să mă tem că mă trădează. Vrei să faci asta pentru mine?

Şi-l privea candid şi loial. Dimitrie Cozianu era cutremurat de emoţie („O să rămân cu ea!") şi de frică; îi era frică de prezenţa ei, care-1 atrăgea în acelaşi timp în mod invincibil.

— Îmi promiţi? întrebă iar Ghighi Duca, gata să izbucnească în râsete nebuneşti sau să joace într-un picior de plăcere reţinută, ascunsă din răsputeri.

Dim Cozianu nu bănuia nimic.

— Da, şopti el. Îţi promit.

Ghighi îi luă mâna şi i-o strânse, bărbăteşte.

— Îţi mulţumesc, zise el cu o simplicitate virilă.

Peste două zile plecase. Şi, spre uimirea tuturor rudelor, prietenilor şi simplilor cunoscuţi, domnul Dimitrie Cozianu, speranţă a ştiinţei dreptului şi a administraţiei publice din România, înrudit cu cele mai mari familii din ţară, primit în lumea cea mai bună, începu să apară în localuri şi la teatre cu vestita Fifi Oprescu. Începură cucoanele să evite de-a-1 vedea sau, în cel mai bun caz, să-i răspundă rece şi sec la salut, iar bărbaţii să-l salute cu o jovialitate libidinoasă, cu aluzii, cu felicitări glumeţe. El însă nu simţea nimic. Era ameţit de emoţie şi de tulburare. „Nu ştie că o iubesc. Trebuie să-i spun. Nu, n-am să-i spun niciodată. Dar dacă-i spun, nu înseamnă încă nimic. Am să-i spun chiar azi. Nu, nu azi: dar mâine, îi spun cu siguranţă!"

Iar Fifi Oprescu se lăsa dusă la restaurant, dansa cu el, şedea lângă el la teatru, şi râdea la el dulce, cu acea urmă abia perceptibilă de ferocitate, pe care i-o dădeau dinţii albi şi ascuţiţi într-o gură roşie, ca la un animal carnivor. Şi-l privea din ce în ce mai galeş, râdea de el, glumeaţă, îi atingea mâna sau genunchiul din greşeală, făcându-1 să amuţească de tulburare, ca apoi să-l întrebe:

— De ce te-ai întrerupt? Spune mai departe.

Până în sfârşit, într-a opta zi de la plecarea lui Ghighi Duca din ţară, Fifi îl făcu pe Dim Cozianu să bea mai mult decât de obicei,

şi ea cu el, până se ameţiră amândoi şi nu se dezmeticiră decât în patul ei, la „Grand Hotel". Dim era fericit, într-o stare de exaltare pe care niciodată n-o simţise, şi nici n-avea s-o mai aibă vreodată.

— Iubita mea! Frumuseţea mea! M-ai făcut atât de fericit, cum nici nu credeam că pot fi! Vreau să fii şi tu fericită! O să ne căsătorim, o să-ţi fac o viaţă strălucitoare, să te invidieze toate imbecilele de cucoane bine! bâiguia el, ţinând-o strâns îmbrăţişată.

Ea îi mângâia părul şi-l privea cu ochi întredeschişi, topiţi de satisfacţie fizică.

— Şi eu te iubesc. Eşti drăguţ, eşti tânăr, eşti pasionat; nu ştii să faci amor, eşti un dobitoc, o să te învăţ eu. Toţi tipii ăştia sunt bătrâni, chiar şi amicul tău Ghighi; el e cel mai bătrân din toţi Cum ai putut să te laşi să-şi bată joc în halul ăsta de tine, bestia? În viaţa mea n-am văzut un om aşa de parşiv ca băiatul ăsta: e putred până-n măduva oaselor, mama lui de ciocoi. Tu eşti drăguţ, te iubesc, puiule.

Şi-l luă de urechi, ca să-l sărute cu foc şi pricepere. După o jumătate de ceas, începură iarăşi să vorbească, şi ajunseră iar la Ghighi Duca.

— E un prieten bun, nu-1 cunoşti, spunea Dim Cozianu, şi începu să-i explice şi ei ce-şi explicase sie însuşi; dar ea râse, rece şi cu mânie.

— Dobitoc eşti, puiul mamei. Nu vezi că s-a distrat cu noi ca pisica cu şoarecele?

Şi-i explică, la rândul ei, ce făcuse Ghighi Duca.

— Asta e pervers, nătărăul mamei: ăstuia-i face plăcere să vadă oamenii cum se chinuiesc; altfel se plictiseşte; e blestemat, nenorocitul, să se plictisească!

— Nu înţeleg... murmura Dim Cozianu, consternat. Dar nu mai avea timp să se gândească, căci ea îl îmbrăţişa iarăşi.

La întoarcerea lui Ghighi Duca din Franţa, la sfârşitul lui mai, Dim Cozianu şi cu dânsa îşi petreceau nopţile în grădinile de vară, sub albastrul parfumat al nopţilor de mai în Bucureşti, îmbietoare la voluptăţi trupeşti, la plăceri facile şi robuste. Se întorceau noaptea la Camera Leoparzilor, a cărei cheie Ghighi Duca i-o lăsase lui Dim.

Acolo îi găsi Ghighi, într-o dimineaţă. Sosise cu trenul în zori, trecuse pe acasă ca să facă o baie şi să se schimbe, şi se dusese drept la Camera Leoparzilor. Ei erau tăvăliţi pe unul din

divanurile turceşti; când auziră, slab, cheia de afară, apoi mai tare paşi prin prima odaie, abia avură vreme să îmbrace halatele, şi uşa se deschise şi apăru el, lung, uscăţiv, blond şi rece. Rămase o clipă să-i privească. Săriră amândoi de pe divan şi statură, ca şi el, în picioare. Soarele de dimineaţă care intra pe ferestrele de mansardă aprindea roşul covoarelor şi făcea să sclipească cizelurile oglinzilor de Veneţia. Mirosea în odaie a parfum, a cafea, a fum de tutun şi a sudoare. Ghighi Duca zise:

— Vasăzică, ţi-ai călcat onoarea în picioare.

— Nu! exclamă Fifi, repezindu-se la el. El n-are nicio vină! Eu sunt de vină, eu l-am silit!

Era frumoasă, deşi fără fard, palidă şi cercănată; dar era sănătoasă şi viguroasă, gâtul gol şi decolteul şi braţele goale îi erau proaspete şi parfumate. Ghighi îi aruncă o privire de gheaţă, veninoasă, dar ea nu-1 lăsă să spuie nimic:

— Îl iubesc, înţelegi? N-am nevoie nici de tine, nici de nimeni! Numai de el! O să ne căsătorim, o să fim fericiţi, n-ai să te joci tu cu el ca până acuma, să-l chinuieşti ca pe Isus Hristos pentru plăcerea ta! Îl iubesc, şi pe tine nu te-am iubit niciodată, că eşti uscat ca iasca, n-ai sânge în tine, ai fiere, ai apă chioară! Pe el îl iubesc!

Ghighi Duca o dădu la o parte cu dosul mâinii şi-i spuse lui Dim:

— Eu n-am ce discuta cu persoana asta; cu tine aş vrea să vorbesc două minute. Vino alături.

— Nu te duce! ţipă Fifi Oprescu.

Dar Dim îl urmă pe Ghighi, după ce o îmbrăţişa şi o sărută pe gură.

— Lasă; fii liniştită.

În anticamera Camerei Leoparzilor, Ghighi Duca se aşează pe un divan picior peste picior, privindu-1 pe Dim care stătea în picioare în faţa lui.

— De ce nu şezi? îl întrebă el ironic.

Celălalt se roşi şi se aşează.

— Dragă Dim – începu Ghighi Duca – îmi pare foarte rău. A fost o mare deziluzie: eram sigur de prietenia şi de loialitatea ta, şi văd că m-am înşelat; te-ai purtat ca oricare licheluţă.

— Dar tu? întrebă gâtuit însă agresiv Dim Cozianu. Tu de ce ţi-ai bătut joc de mine? Ce, sunt paiaţa ta?

— Eu? Ştii foarte bine că n-ai fost niciodată paiaţa mea. Ţi-am

făcut tot ce mi-ai cerut, ai avut toate posibilitățile, toate şansele; n-ai profitat de ele, şi acuma tot pe mine mă faci vinovat?

— Ştiai că o iubesc! Trebuia să mi-o cedezi! îngăimă, bâlbâindu-se de ruşine şi de ură, Dim Cozianu.

— Ți-am dat ocazia, şi ai pierdut vremea; ce, era s-o pierd şi eu? râse rece Ghighi Duca. Iar dacă doamna te iubeşte, n-avea decât să mă refuze, atunci, nu acum. Hai, să fim serioşi: e o târfa ordinară.

— Nu-ți permit! Nu-ți permit! răcni Dim Cozianu, sărind în picioare cu ochii ieşiți din cap.

Ghighi Duca îl privea liniştit şi rece:

— Mă rog, să n-o discutăm pe dumneaei. Nici pe tine, nici pe mine. Dar îți dai seama ce faci? Vrei să te însori cu ea? Eşti nebun? Nu vezi ce-o să urmeze?

— Fac ce vreau! Nu-ți dau socoteală dumitale! exclamă furios Dim Cozianu, îndreptându-se spre uşă.

— Stai puțin, nu ieşi, zise Ghighi Duca. E ultimul gest prietenesc pe care-1 mai fac, urmă el cu delectarea lăuntrică pe care o recâştigase de câteva clipe. Trebuie să te avertizez; pe urmă, n-o să te mai cunosc: pentru mine ai să fii mort. Dar gândeşte-te ce faci: ai să fii respins de toată lumea, ai să scandalizezi până şi oamenii cei mai toleranți; îți pierzi situația, îți distrugi cariera, îți rupi toate legăturile; o să trebuiască să începi de la zero. Îți distrugi cariera, omule, înțelege!

— Mă priveşte! Nu distrug nimic, şi dacă mi-o distrug, treaba mea! exclamă Dim Cozianu şi reintră în Camera Leoparzilor, unde Fifi Oprescu, care asculta la uşă, îi sări de gât şi-l sărută.

— Hai să mergem, draga mea; nu mai avem ce căuta aici, zise el încruntat.

Se îmbrăcară şi ieşiră, sub privirea glacială şi disprețuitoare a lui Ghighi Duca, mereu aşezat pe divan, picior peste picior.

— Ce te uiți aşa, ciocoiul dracului? îl întrebă Fifi Oprescu, cu un surâs sfidător şi veninos. Tot crăpi! Degeaba te prefaci, crapă fierea-n tine!

— Fifi dragă, nu vorbi aşa urât, murmură Dim Cozianu, simțindu-se prost, în clipa când ieşeau.

— la mai dă-1 în mă-sa de parşiv! şuieră ea. Şi tu nu-mi mai face morală, că te şi trimit de unde-ai ieşit!

Şi începură să coboare scările, când îndărătul lor, uşa Camerei Leoparzilor se închise şi se auzi cum se învârte cheia în broască.

Iar tânărul Cozianu, coborând cu Fifi de braţ, tulburat de ce se întâmplase, cu un simţământ de triumf asupra lui Ghighi Duca, se întreba totuşi, consternat: „Ce-am făcut? Ce-o să se întâmple acum?" Şi-i era insuportabilă brutalitatea cu care vorbea dânsa, întâia oară când îl înjurase verde româneşte, drept în obraz, rămăsese înmărmurit: nu-i venea să creadă. În lumea lui, femeile nu vorbeau aşa: Fifi era prima femeie pe care o auzise înjurând ca un bărbat. „Nu face nimic, o s-o educ eu", se gândea el, coborând mereu scara.

V

— O să fii bogată, o să trăieşti în lux ca Olga Duca, mătuşă-mea, sau ca Elvira Vorvoreanu! îi spunea el, beat de dragoste.

— Nu mă interesează, puiule – spunea ea – eu pe tine te iubesc; să facem noi dragoste mi-ajunge.

După care se îmbrăţişau de le pârâiau oasele; dar Dim Cozianu era convins că asta e numai o vorbă de-a ei şi că are poftă de lux ca toate femeile pe care le cunoştea el. „N-o să pot rămâne la Leon Popescu; sunt prea epuizat, nu pot gândi, nu pot să-mi concentrez atenţia, trebuie să dau o lovitură? Într-adevăr, primul-ministru îl mustrase sever pentru vreo două-trei întârzieri şi scăpări în ultima săptămână: era nemulţumit, şi Cozianu simţea că pierde terenul de sub picioare: nu mai avea să-l mai ţină mult patronul.

De aceea, într-o zi, Dimitrie Cozianu îi făcu o vizită unchiului său Şerban Lascari, la bancă. Acesta îl primi cu politeţea datorită unui nepot atât de remarcabil, care mai era pe deasupra şi secretarul primului-ministru. Se aflau într-un birou întunecos, tapisat în stofa cafenie şi mobilat cu fotolii de piele cam uzate; ca şi clădirea sumbră şi masivă, de piatră cenuşie a băncii, cu gratii enorme la ferestrele de la parter, şi cabinetul domnului Lascari era trist, solid şi vechi.

— Nene Şerbănică, am nevoie de un împrumut de la dumneata, adică de la bancă: îmi trebuie vreo două milioane, spuse Dim Cozianu.

Unchiu-său îşi mângâia barbişonul cărunt, tăiat după moda lansată de Eduard al VII-lea al Angliei, cum purta barba şi Ferdinand I al României. Îşi mângâia bărbuţa şi se uita la el.

— Am nevoie de banii ăştia în două zile; pe urmă, în a treia sau a patra zi îi restitui.

— Vrei să dai o lovitură de bursă? întrebă Şerban Lascari.

Celălalt îl privi zâmbind, mut.

— Eşti galben, băiete, şi slab ca un ţâr. Ce faci? Bagă de seamă, să nu te îmbolnăveşti, zise domnul Lascari. Urmă o tăcere. Apoi tot el urmă: Ştii că noi dăm împrumuturi foarte greu, mai ales la persoane particulare. Nu e genul de operaţii pe care-1 facem noi.

— Ştiu, ştiu, dar dumneata mă cunoşti, şi ştii că sunt corect.

— Da, fără îndoială, dar nu uita că trebuie să-i conving şi pe colegii mei; şi de vreo două săptămâni te-ai afişat cu o cocotă cunoscută pentru faptul că papă averi. Nu-ţi spun asta. Ca să-ţi fac morală, dar ca să înţelegi ce-o să fie în capul colegilor mei când o să auză de cererea ta.

— Dar am Cozia! exclamă Dim Cozianu începând să se sperie. Asta era singura lui şansă; dacă o rata, era pierdut.

— Ipotecată, băiete dragă: şi nu e numai a ta; mai e şi maică-ta; şi pe urmă, noi nu suntem Creditul Agricol; şi chiar dacă s-ar accepta în principiu, ne-ar trebui un referat al oamenilor noştri, asta cere timp; tu ai nevoie de bani în două zile.

— Cel mult! exclamă tânărul.

Domnul Lascari dădu din cap:

— Nu e nimic de făcut. Îmi pare rău. Ţi-aş da din buzunarul meu, dar e prea mare suma; chiar şi mie mi-ar trebui garanţii – şi nu Cozia; garanţii serioase.

Dimitrie Cozianu îl privea fix, absorbit. Să rişte? N-avea ce face altceva. Era la un milimetru de catastrofa. Totuşi riscă.

— Uite ce e, nene Şerbănică. Ai să-mi dai două milioane, cu condiţia ca şi dumneata să nu investeşti în afacere mai mult de alte patru-cinci milioane, că dăm de bucluc şi se iscă scandal.

Şerban Lascari începu să râdă gâdilat:

— Ştii că eşti bine? Mai pui şi condiţii, tot tu?

Dimitrie se ridică:

— *Cest a prendre ou a laisser*[167]*.* Dacă nu vrei, nu-mi dai.

— Bine, băiatule, stai, nu te aprinde aşa: să vedem despre ce e vorba, spuse domnul Lascari. Şezi jos. Vrei o cafea?

— Lasă-mă cu cafeaua, nene Şerbănică! De cafea îmi arde mie?

---

[167] Accepţi sau nu. *(fr.)*

Uite ce e; dar uiți după aceea ce ți-am spus, nu? Cât sunt cotate acuma în Bursă coroanele austro-ungare din Ardeal?

— Slab de tot, şi scad vertiginos. Ce, ştii ceva despre răscumpărare? întrebă Şerban Lascari, deodată atent şi încordat.

— Ştiu ce paritate fixează legea care iese poimâine, joi! zise Dim Cozianu.

Urmă o tăcere.

— A, asta e altceva. Am înțeles. Peste prețul din Bursă?

Dim Cozianu râse sec:

— Dumneata ce crezi, de ce am nevoie de bani?

— Am înțeles, am înțeles: cumperi la Bursă coroane de două milioane de lei, şi le schimbi vineri la Banca Națională cu trei milioane.

— Cu patru, zise scurt Dim Cozianu.

— Bravo, băiete! Să fie şi Cezar al meu deştept şi energic ca tine, n-ar strica. Ai să faci carieră mare. Bine, ne-am înțeles.

Joi, legea apăru în *Monitorul Oficial.* Vineri, un tânăr îmbrăcat cu o sobră eleganță îşi făcu loc prin mulțimea care se înghesuia la ghişeele Băncii Naționale, intră în birourile funcționarilor superiori şi ceru să i se schimbe coroane austro-ungare în valoare de două milioane de lei, pe care le avea în contul său la banca al cărei director era Şerban Lascari.

— E o sumă mare, domnule Cozianu, îi spuse subdirectorul, care îl cunoştea. Ştii că o să trebuiască să justifici proveniența banilor? Uite, şi banca lui conu' Şerbănică Lascari are o sumă, pot spune enormă, de coroane; dar ei au cumpărat-o în Bursă, presupun că simțeau de unde bate vântul. Dar ce este licit unei instituții financiare, nu e licit unei persoane particulare.

Dim Cozianu simți o clipă strângerea de inimă a dezastrului iminent. Îi trebuiau banii ăştia. Îi trebuiau! Pentru femeia lui, pentru fericirea lui, îi trebuiau! Riscă încă o dată, ştiind că se aruncă în gol. Zâmbi şi spuse calm, privindu-1 fix pe celălalt:

— Chiar dacă acea persoană particulară e secretarul primului-ministru? întrebă el.

Şi văzu cum celălalt se schimbă la față.

— A, aşa... bineînțeles, e cu totul altceva. Poftim pe aici, să facem formalitățile.

La prânz, Dim Cozianu avea două milioane de lei câştig net. După-amiază, guvernatorul Băncii Naționale, căruia i se spusese cazul, îi telefonă primului-ministru:

— Coane Leonaş, ştii că e cam delicată chestia cu coroanele alea; nu putem face să nu se afle. Trebuia operat altfel, mai discret.

— Cum? Care chestie cu coroanele? întrebă Leon Popescu, uimit.

Guvernatorul Băncii Naționale înțelese imediat. Îi povesti totuşi ce se petrecuse. Urmă o tăcere în aparat. Apoi auzi glasul marelui orator:

— Mulțumesc că mi-ai spus. Dar domnul acela nu mai e secretarul meu. L-am concediat.

Şi în aceeaşi seară, Dim primi prin curier un bilet de la şeful de cabinet: *Domnule Cozianu, sunt însărcinat de Excelența Sa domnul preşedinte al Consiliului să-ți comunic ca socoteşte serviciile dumitale de acum înainte indezirabile.*

Săptămâna următoare, Dim Cozianu îi mai făcu o vizită lui unchiu-său la bancă. Domnul Lascari îl primi foarte rece, în picioare şi fără să-l poftească să şadă:

— Regret pentru tine incidentul cu Leon; trebuia să-ți iei nişte precauții; aşa, te-ai făcut imposibil. Ce-am auzit, că vrei să te însori cu creatura aia?

— Asta o discutăm altă dată, răspunse bățos Dimitrie Cozianu. Aş vrea să-mi virezi la Deutsche Bank la Berlin, în mărci germane, valoarea contului meu la dumneata.

— Vrei să călătoreşti? Nu faci rău, mai uită lumea de scandalul de aici, spuse domnul Lascari, uşurat, foarte mulțumit că scapă de acest nepot compromițător. „Uite, domnule, cine s-ar fi aşteptat de la mutul ăsta, să se arate un asemenea şnapan! Şi desfrânat, peste toate celea! Bine că pleacă: *bon débarras!*[168] Dar ce serios părea! Oamenii sunt plini de surprize. Şi-şi ruinează cariera, nenorocitul. Dar mai ştii? Îl găsesc mâine-poimâine mare om de afaceri undeva, la Berlin sau la Paris; la urma urmei, aşa au început mulți", se gândea domnul Lascari, şi redeveni amabil:

— Până dau dispozițiile respective, nu vrei să iei loc?

— Dacă mă rogi dumneata, zâmbi acru nepotul, se aşează şi aprinse o țigară.

— Îmi dai şi o cafea, nene Şerbănică?

— Da, cum să nu. Uite, am sunat. Şi vasăzică ai de gând să

---

168 Bine c-am scăpat de el! *(fr.)*

călătoreşti?

— Da, vreau să o introduc pe nevastă-mea la Berlin în lumea cinematografului, să joace în filme, spuse Dimitrie Cozianu liniştit.

Şerbănică Lascari rămase cu ochii la el:

— Cum, te-ai şi însurat?

— Da, ieri.

— Ah, da, murmură domnul Lascari. Şi pleci curând?

— Nu, o să plec probabil pe la sfârşitul anului, până atunci mă duc cu nevastă-mea pe Coasta de Azur, răspunse cu acelaşi calm plin de demnitate tânărul Cozianu.

— Ah, da, repetă domnul Lascari.

Omul de serviciu veni cu cafelele; unchiul şi nepotul le băură în tăcere, şi se despărțiră fără să mai facă niciunul eforturi de conversație.

A doua zi însă doamna Cozianu, mama lui Dim, sosi la el la hotel unde locuia cu noua lui soție. O primiră împreună. Doamna Cozianu nu o salută pe Fifi Oprescu şi-i spuse lui Dim cu glas tremurat de enervare şi încordare:

— Aş vrea să vorbesc numai cu tine.

— De ce, mamă; n-am secrete față de Felicia; Felicia, uite-o pe mama.

Cele două femei se priviră fără să se clintească, pe urmă doamna Cozianu izbucni brusc în plâns şi căzu în şezut într-un fotoliu. Apoi i se adresă lui Fifi, printre lacrimi:

— Duduie dragă, nu-l nenoroci pe copilul ăsta! Nu sunteți potriviți, n-o să-i faci decât rău! Îl nenoroceşti, draga mea, şi e singurul meu copil! Tot Bucureştiul urlă de ce-a făcut! Te rog, te implor în genunchi, lasă-mi-l!

Şi era gata să dea în genunchi, dacă n-o împiedica Dim, jenat şi consternat:

— *Mais voyons, maman*, ce faci, nu se poate, te rog.

Verde la față, Fifi Oprescu, elegantă, în tailleur gri-argintiu, cu părul tuns scurt, băieţeşte, şi cu mănuşile în mâna stângă, mai elegantă decât trei sferturi din cucoanele din Bucureşti, inclusiv doamna Cozianu, îi privea cu ură:

— Uite hoaşca de ce e în stare, murmură ea printre dinți, apoi, brusc, țipă strident la Dimitrie: Dacă n-o dai afară, plec şi nu mă mai vezi! S-o dai afară că-i bag mâna-n coc şi o dau de pământ! Afară!

— Mamă, te rog, Fifi, iubita mea, cum vorbeşti... bâiguia Dimitrie.

— Afară! ţipă Fifi de se auzi prin pereţi şi cineva ciocăni în zid A, nu vrei? Atunci plec eu! Dacă-ţi trebuie femeie, ia-o pe mă-ta şi trăieşte cu ea!

Şi se repezi la uşă. Dim se năpusti s-o oprească, dar în clipa când o apucă de braţ, Fifi se-ntoarse ca muşcată de şarpe şi-i arse două palme de-i veniră lacrimile-n ochi. Îngrozită, doamna Cozianu amuţise, holbată, în fotoliul ei. Fifi se repezi la ea:

— Afară, ciocoaico! Marş, că te iau cu făraşul!

Şi doamna Cozianu se trezi luată de păr, smucită din fotoliu şi îmbrâncită pe uşă afară. Dim Cozianu rămăsese în mijlocul odăii. Când Fifi trânti uşa după doamna Cozianu şi se întoarse, roşie la faţă, cu ochii strălucitori şi mai frumoasă ca niciodată, el se repezi şi o luă şi el la palme, dar Fifi îşi feri capul, cu coatele ridicate şi bărbia în piept, şi-i trase una cu pantofiorul ascuţit, în fluierul piciorului.

Un pasager al hotelului sună şi întrebă speriat feciorul de la etaj ce se petrece alături: se auzeau ţipete, bufnituri, gemete, vase sparte. Feciorul ieşi repede şi trase cu urechea prin uşa de pe coridor. Nu se întoarse. Pasagerul ieşi şi el, în halat şi papuci, şi-l găsi pe fecior cu ochiul la gaura cheii. Pasagerul se aplecă şi el să asculte. Valetul îl privi, îi făcu cu ochiul şi şopti:

— S-au împăcat.

Toate restaurantele, toate barurile, toate cârciumile, toate grădinile de vară îi cunoscură în curând pe Dim Cozianu şi pe Fifi Oprescu. Ei rămâneau ultimii, la opt dimineaţa, cu lăutarii pe lângă masă şi se sărutau, beţi, în văzul lumii. Ei plăteau la toată lumea din local, ei spărgeau vasele şi oglinzile din separeuri dacă li se întâmpla să se certe, şi nu deschideau chelnerilor alarmaţi de zgomot. Apoi plecară la Paris şi pe Coasta de Azur, apoi se-ntoarseră iar la Bucureşti, înainte de a pleca la Berlin. Când ieşeau împreună pe stradă, eleganţi şi amândoi negri la păr şi la sprâncene şi cu ochi negri, palizi în obraz şi cu gura roşie, trecătorii se întorceau după ei; afară de persoanele din lumea în care se născuse Dim Cozianu şi care se făceau că nu-i văd.

Iar într-o după-amiază de septembrie, pe la şase, când soarele era destul de jos deasupra câmpurilor şi miriştilor cu sălcii, o birjă de lux cu cai lucioşi şi graşi, bandajaţi la picioare ca trăpaşii de curse, îi purta prin hârtoape şi noroaie pe drumul Colentinei,

printre căsuțe scunde, garduri strâmbe şi haite de câini jigăriți. Dimitrie Cozianu era năucit, obosit de moarte de viața pe care o ducea de când o cunoscuse pe Fifi; era mai tot timpul amețit de băutură, ca să nu-şi dea seama de disperarea care punea stăpânire pe el pe furiş şi treptat, căci nu putuse s-o facă pe Fifi cucoană mare, nici nu vedea cum ar mai putea câştiga bani după ce avea să-i mănânce pe cei care-i rămăseseră; bine că erau destul de mulți casă mai dureze doi-trei ani. Iar Fifi era frumoasă, veselă, zglobie, vorbea mereu, se uita împrejur, şi-i arăta cu mâna înmănuşată:

— Uite, acolo e popa. Dincolo e cârciuma lui Mirică. Uite-1 şi pe tata! Ce faci, Vasile? Opreşte, birjar!

„Sunt prea beat, se gândea Dim Cozianu. Mi-1 arată pe tată-său şi nu-1 văd." Se uita împrejur. Nimeni. Garduri, câini, noroaie. Niciun om.

— Uite-1 colo, sus, unde te zgâieşti ca un tâmpit? se răsti la el, veselă, Fifi, şi-i arătă un stâlp de telegraf.

Sus pe stâlp, încălțat cu cârlige de oțel, un lucrător cu mustața căruntă se uita la ei. Cu el vorbea Fifi, lui îi spunea Vasile.

— Uite, Vasile, ăsta e Dim, ți-am scris eu de el, spunea Fifi când mustăciosul ajunse jos. Suie aici lângă mine, Dim, şezi pe banchetă. Mergem acasă.

Dim Cozianu înțepenise de tot. Mai târziu, când se întorceau spre oraş, zdruncinați prin gropile noroioase ale drumului, abia îşi aducea aminte de căsuța scundă, de mahalagioaica groasă, cu mustăți, care o sărutase pe Fifi, de răceala şi mândria dezagreabilă cu care-1 primiseră Vasile instalatorul, mama, un frate taciturn cu mustăcioară neagră şi cotleți şi ochi duşmănoşi. Numai Fifi era veselă, nesilită şi vorbea mereu. „Ce oameni! Ce familie! Unde m-am vârât!" se gândea îngrozit Dim Cozianu, mut lângă Fifi care turuia mereu. Deodată ea se lipi de el şi începu să-i şoptească vorbe neruşinate, răsuflându-i fierbinte în urechi. „Acum vreau! Acum! te rog! Nu mai pot răbda!" îi şoşotea ea stăruitor, vârându-se în el. Îl înnebuni pe drum, în ascensor, până năvăliră în odaia lor. Iar în mijlocul unei îmbrățişări bezmetice, sugrumătoare, ea îi şuieră în ureche:

— Vezi? De aia n-ai să scapi niciodată de mine! Nu poți trăi fără mine!

El se cutremură de revoltă şi de indignare; după ce decăzuse, după ce îi distrusese cariera, îl distrusese şi pe el, să-i mai şi

spună? Să-l facă slugă de tot? Se smulse şi se repezi alături, în sala de baie, unde-şi slobozi duşul rece în creştet, să nu înnebunească de siluirea la care se supusese; apoi se întoarse în odaie, leoarcă de apă, gol, vânăt de ură:

— Ei, află că nu! icni el vehement. N-am nevoie de tine!

Ea, palidă, îşi trăsese plapuma până la gât şi-l privea, cu ochii ei adânci şi negri. Nu-şi mai vorbiră. A doua zi dimineaţa, Cozianu ieşi în oraş. Când se întoarse, găsi odaia goală. Fifi Oprescu plecase, nu se ştia unde, nu se ştia cum. Luase câteva mii de lei şi dispăruse.

Dimitrie Cozianu se închise în odaie şi rămase acolo. Nu cobora decât ca să mănânce. Stătu singur două săptămâni. Când simţea că-i vine să se sinucidă, într-o dimineaţă, uşa se deschise şi intră Fifi. Se opri în uşă şi întrebă cu un aer dur:

— N-ai nevoie de mine, da?

El se repezi şi-i căzu în genunchi, plângând; apoi o luă pe sus şi o duse spre pat.

Când voi să plece cu ea în Germania, Dim Cozianu se întâlni cu Titel Negruzzi, unul din cei doi-trei oameni care-1 mai salutau şi stăteau cu el de vorbă. Titel era vesel, optimist şi mirosea niţel a vin.

— Ce faci, monşer? Arăţi ca o stafidă, te arde, te topeşte, dragă, mai potoleşte-te şi tu, că rămâne din tine numai o mână de cenuşă! Pleci în Germania? Păi acuma pleci? Ai dolari?

— Nu, am mărci, acolo în bancă, zise Dimitrie Cozianu. Ce e? De ce să am dolari?

— Păi nu ştii? Francezii au ocupat Renania ca să stoarcă reparaţiile de război iar nemţii, ca să scape de ei, îşi torpilează moneda! Inflaţie vertiginoasă, monşer! Măcar aşteaptă să-şi stabilizeze moneda! Că dacă schimbi acum mărcile în lei sau în altceva, pierzi cincizeci la sută! Prea trăieşti pe insula Citera, fericitule! Mai citeşte şi gazetele!

Dim Cozianu, folosind o tactică în care s-au încrezut mulţi atunci, îşi reconverti cele vreo două milioane de lei, din mărci îndărăt în lei, abia după sfârşitul inflaţiei: primi cinci sute şaptezeci şi cinci de lei. Era ruinat.

VI

Pe strada Cometa, la numărul 10, unde după aceea s-au clădit case moderne, erau nişte căsuţe vechi, cu un şold la stradă, cu două ferestre, cu o faţadă scundă spre o grădină mizerabilă, faţadă înnădită cu case mai mici, cu geamlâc, şi cu nişte cotețe, şi îndărăt cu un calcan văruit numai la bază, în nasul vecinului din spate. Locuiau acolo nişte funcţionăraşi mărunţi la poştă şi la primăria de Galben, un şofer de taxi, şi proprietara, doamna Eliza Vasilescu, văduvă de căpitan bătrân, mort în război; iar în două odăi, una fiind cea cu două ferestre la stradă, stătea Dimitrie Cozianu cu nevastă-sa.

Într-o dimineaţă de primăvară rece şi ploioasă, când domnul Octavian, şoferul, gros şi cu braţe groase şi cu o faţă lată şi roşie, scosese maşina din cotineaţa ce-i servea de garaj şi voia să deschidă poarta, coana Eliza ieşi în uşa verandei ei cu geamlâc; era înfăşurată într-o broboadă gri peste un capod murdar; de sub broboadă îi ieşeau şuviţe de păr cărunt; faţa veştedă cu o gură care molfăia mereu ceva, mâinile nespălate cu care ţinea capetele broboadei. Se uită la cerul sur din care curgea ploaia, şi la pământul noroios din curte, de sub papucii ei rupţi.

— Săru' mâna, cucoană, zise şoferul, gata să se urce în maşină.

— Ce e cu ploaia asta, domnule Octaviene? întrebă doamna Vasilescu. Când se mai isprăveşte, că a început să curgă prin tavan?

— Las' că e bună pentru câmp, cucoană.

— Domnule Octaviene.

— Poftim.

— Ce-o fi cu *chirieşii* ăştia ai mei din faţă? Mi-e grijă. N-or fi păţit ceva?

— De ce, cucoană? Ce să păţească? întrebă domnul Octavian pe când deschidea poarta.

— Păi uite, stau iar de două zile închişi în casă, cu perdelele trase, şi nu dau niciun semn de viaţă. Mi-e frică să nu-i găsim odată morţi.

— Nu mor ăştia, cucoană! râse domnul Octavian. Au mai stat ei aşa închişi. Tot timpul stau.

— Ba mie mi-e tare frică. Sunt slabi ca nişte mâţe, şi disperaţi;

odată ne trezim că s-au sinucis cu mangal!

Domnul Octavian se sui la volan şi se uită râzând la proprietăreasă:

— Chiar că n-ar mai călca niciun chiriaş în odăile alea!

Şi ambreie zgomotos; maşina ieşi din curte. Domnul Octavian opri lângă trotuar, se dădu jos şi se-ntoarse să închidă poarta. Se uită la ferestre: perdelele erau trase, nu se simţea nicio mişcare, nimic. Doamna Vasilescu se uita şi ea la ferestre.

— Să le bat în uşă? întrebă ea. Domnul Octavian se strâmbă a îndoială:

— Ştiu eu? Mai lasă-i; poate n-or fi murit chiar astăzi.

Şi se-ntoarse la maşină, se urcă în ea şi porni încet pe lângă trotuar. Doamna Vasilescu stătu să se uite la uşa închisă şi la fereastra cu perdeaua trasă, până simţi că-i intră umezeala în papuci. Atunci se întoarse în casă.

Înăuntru, îndărătul perdelelor trase, Dim Cozianu, nebărbierit, şi Fifi, zbârlită, se sărutau, sleiţi. Se lăsară să cadă pe spate şi ascultară cum pârâie ploaia pe tabla acoperişului.

— Ce facem? întrebă Dim. Ne culcăm iar sau mergem să mâncăm?

— Cât o fi ceasul? întrebă ea. Mi-e foame.

Dim se uită la ceasul de buzunar pus pe podea jos, lângă pat. (Hainele erau zvârlite ghem prin odaie.)

— A stat, zise el. Ia să deschid fereastra.

Stinse lampa cu petrol care ardea pe masă şi trase la o parte perdelele.

— Ce urâtă vreme, zise el. Dac-am avea ceva de mâncare, n-aş ieşi nici mort.

— Mi-e foame, repetă Fifi. Ţie nu ţi-e?

— Şi mie; sunt leşinat de tot. Dacă mă pui la munci de-astea grele fără să-mi dai să mănânc!

Râseră amândoi şi se sărutară iar.

— Nu mă mai pupa, că mi se taie respiraţia, zise el, şi mi se face negru în faţa ochilor! Gata! Ajunge! Nu mai pot.

— Nici eu, spuse dânsa întinzându-se în pat şi căscând. Mi-e foame.

Dim se bărbieri cu apă rece, înfiorându-se de frig; apoi se îmbrăcară repede, sărutându-se şi se aprinseră iar; nu izbutiră să plece de-acasă decât târziu când se făcuse întuneric de tot.

Ghemuiţi sub umbrela lui, înfrigurați, slăbiţi, cu picioarele moi,

se duseră să mănânce cu câțiva lei, la „Nepotul”, spre Obor, ciorbă lungă, aburindă, cu pâine, şi ardei umpluți cu zgârci tocat; împrejur vorbeau tare, în fum de tutun şi aburi de mâncare, nişte căruțaşi de la Obor, cu bocancii în murdăria de pe jos (noroi, semințe de dovleac, hârtii, cutii de chibrituri goale şi zdrobite de tălpi grele, cu cuie).

— Alo, şefule! strigă Fifi după chelner. Adu-ne şi un cârnăcior de-ăla!

Dim Cozianu se crispa, a o mia oară, sau a zece mia oară. Murmură:

— De câte ori nu te-am rugat să nu mai vorbeşti tu cu chelnerul? Spune-mi mie ce să-i cer. Şi nu râde aşa la el. El serveşte, nu e un amic de-al tău.

— Ia mai lasă-mă cu mofturile astea! zise ea scurt. Fac ce-mi place; dacă nu-ți place, lasă-mă în pace, că sunt destui bărbați în Bucureşti. Ce, mănânc pe banii tăi?

El tăcu, otrăvit. În clipa asta o detesta. O adorase cu un ceas înainte, ținând-o în brațe în pat. Acuma se gândea: „Ah, de-ar crăpa odată! De mi-ar lua-o Dumnezeu de pe cap!” Apoi se gândea la sine însuşi: Dim Cozianu, cu pantofii uzi, mâncând ciorbă la „Nepotul”! Şi trăind din vânzarea ultimelor ei bijuterii, şi a hainei de blană. Nu mai aveau nimic, nici ce vinde.

— Alo, şefule! Plata! strigă Fifi tare prin gălăgia pe care o făceau căruțaşii şi chelnerii cu şorțuri murdare care treceau cu cinci halbe în fiecare mână, răcnind comenzi spre tejgheaua udă de bere proastă. Iar Dim Cozianu se gândea cu disperare şi scârbă: „Dumnezeule! Ce-o să mă fac?”

N-avea ce să facă, decât să se apuce să muncească. După doi ani de căsătorie cu Fifi Oprescu, Dimitrie Cozianu era înscris ca avocat în baroul de Ilfov, şi căpătase primele procese: căuta cauze comerciale, unde nu era vorba de oratorie, peste puterile lui, ci de ştiință de carte şi de argumente serioase, temeinice. Doamna Eliza Vasilescu vedea acuma adesea lumină de lampă dimineața, devreme, printre perdelele trase. Pe la opt-nouă dimineața, îl vedea pe chiriaşul ei cum pleacă, cu servieta sub braț, gălbejit, slab, cu hainele fluturând pe el.

— Ce faci toată noaptea, maică? Înveți?

— Lucrez, coană Elizo; lucrez, răspundea el cu un surâs silit.

— Ce tot lucrezi atâta, om tânăr? Lasă munca pe mai încolo, bucură-te şi dumneata de viață!

— M-aş bucura, dar e nevoie de păpică! spunea el, râzând la fel de galben, şi pleca, cu fălcile strânse, gândindu-se: *„Păpica!* Am ajuns ca ei. Vorbesc ca ei. Sărăcia, de. Bravo, domnule Cozianu, nepot al lui Bonifaciu Cozianu. Bravo. Să-ți fie de bine." Şi mergea spre tribunal, blestemând-o cu ură fierbinte şi dureroasă pe femeia pe care-o lăsase în pat, dormind ca un copil, uşor, încă şi mai frumoasă în somn decât trează.

Începu să câştige bani, puțini, dar totuşi de ajuns ca să mănânce mai rar la „Nepotul", şi mai des la restaurante de mâna a doua. Se duceau şi la teatru, o dată, de două ori pe lună, mai mult nu le îngăduiau nici banii, nici munca de noapte pe dosare, a lui Dim.

Într-o seară, la teatru, Dim se uită maşinal la loji şi se trezi ochi în ochi cu Alexandra Şufană, verişoara lui, tânără, elegantă, blondă cu ochi albaştri, şi, în loc să se uite într-altă parte cum făcea când, arareori, întâlnea rude şi cunoscuți, o salută, şi ea îi răspunse. Era în lojă cu o fată pe care de asemenea o cunoştea Dim, Nicole Arnota, Colette Arnota, altă blondă, mititică, subțire, palidă, cu părul uşor, ca un norişor auriu în jurul capului, şi o privire limpede, liniştită, naivă. O salută şi pe ea şi Nicole Arnota îi zâmbi politicos şi blajin. Fifi îl întrebă:

— Cine sunt damele alea?

— O verişoară de-a mea şi o cunoscută.

Fifi nu mai spuse nimic. El, fără să vrea, se mai uită în lojă. Cele două fete vorbeau despre el, cu ochii la el; când se uită la dânsele, întoarseră capul, să nu le ghicească subiectul de conversație. Ceva îl făcu să se uite şi în dreapta lângă el: era privirea neagră şi fixă a neveste-si. Plecă ochii şi murmură enervat şi timid:

— Ce te uiți aşa la mine?

Ea nu răspunse. La primul antract, şuieră:

— Hai să plecăm.

— De ce să plecăm? întrebă el prost-dispus. E bună piesa.

— Eu plec, zise ea tăios şi se ridică.

Se ridică şi el şi o urmă, înjurând în gând. Afară, Fifi făcu semn cu manşonul unei trăsuri. Se urcară amândoi. Era frig, început de decembrie, cu zăpadă udă, amestecată cu noroi. Ningea rar, cu fulgi mari uzi, printre care se zăreau trecătorii, vitrinele, trăsurile, automobilele, firmele luminoase.

— Te uiți după putorile tale, porcule! şuieră deodată Fifi.

Netrebnicule! Neisprăvitule! Vită ce eşti! Ciocoiaş nenorocit!

Şi urmă să-i toarne la ocări şi înjurături, de parcă l-ar fi ţinut sub burlanul streşinii, pe o torenţială ploaie de zoi. El tăcea. Trăsura înainta în pasul cailor, legănându-se uşor. Dim Cozianu începu deodată să tremure de enervare.

— Dar mai isprăveşte o dată, nebuno! şopti el.

— Cum? exclamă ea. Tot tu te răsteşti la mine? Măgarule, boule, porcule!

Şi iarăşi începu să-i toarne la înjurături, din ce în ce mai întărâtată. Apoi îi arse o palmă; el tresări şi dădu s-o apuce de mâini, ca s-o împiedice, dar ea îi mai trase una, zgâriindu-1 pe obraz cu vârfurile unghiilor lungi şi ascuţite. El îi trânti un pumn în coaste. Trăsura înainta mereu, clătinându-se tare. Pe când se apropiau de casă, Cozianu se gândi terorizat la scandalul care o să înceapă pe trotuar şi-o să ajungă la culme înăuntru, strângând în faţa uşii toţi vecinii în halate şi papuci. Astfel că în clipa când trăsura se oprea în faţa numărului 10, el sări jos şi o luă la goană pe trotuar, să scape, să aibă linişte. Dar Fifi sări şi ea jos, lepădă pantofii, îi luă în mână, manşonul sub braţ, şi porni. În goană după el, în ciorapi prin zăpada udă, ţipând ca înjungheată:

— Hoţii! Săriiţi, hoţii! Opriţi hoţul! Mi-a furat poşeta! Hoţul! Hoţul!

Cozianu fugea iepureşte; dar trotuarul trecea prin faţa comisariatului de poliţie; sergentul care stătea în poartă întinse doar mâna, şi-l opri pe Cozianu, apucându-1 de piept. Peste o clipă, sosise şi Fifi; peste altă clipă, se adunase un grup de curioşi în jurul lor. Asudat, gâfâind, cu cravata strâmbă, Cozianu explica:

— Nu i-am furat nimic, domnule sergent. E nevastă-mea şi e nebună, domnule, e bătăuşă.

Iar ea, fără să-i pese de cei dimprejur, gâfâia scurt şi repede şi-i spunea, palidă şi cu ochii strălucind de furie:

— Vrei să scapi de mine? Crezi că scapi de mine? Ţi-arăt eu ţie! Ţi-arăt eu!

Şi, abia întorşi acasă, după ce plătiră birjarul care se luase după ei, scandalul începu din nou. Cozianu, exasperat, îi trase câţiva pumni; ea îi azvârli în obraz lampa aprinsă. El se feri, lampa căzu şi se sparse, şi perdeaua luă foc de la petrolul care ardea. Ţipete, vecini treziţi din somn, vedre cu apă, fum, lăcăraie pe jos. Până când, târziu, rămaseră singuri, în frig şi umezeală (camera se răcise de atâtea uşi deschise, de curent ca să iasă

fumul, de apa rece aruncată peste tot). Cozianu se sprijini cu spatele de perete şi o privi cu disperare, jalnic, ca un câine bătut:

— Măcar lasă-mă să lucrez! Nu-mi distruge nervii! Mă nenoroceşti! O să murim de foame! Ai milă de mine.

Ea, morocănoasă, îşi încălzea la foc picioarele roşii de alergat în zăpadă, şi nu spunea nimic.

A doua zi, Cozianu pierdu procesul pe care-1 pleda, şi la prânz îi spuse şi ei, să ştie.

— Cin' te-a pus să le faci cu ochiul la putorile alea? Răspunse ea dur şi tăios.

El îi aruncă o privire de ură, mută, dar se gândi: „Ce frumoasă e!"

Şi viaţa continuă aşa, încă un an, şi încă unul. Patima trupească nu le trecuse niciunuia; Dim simţea că o urăşte tot mai mult, că ar omorî-o dacă ar putea; dar cum se atingea de ea, ura se schimba în dorinţă. Şi în acelaşi timp, înnebunit de scenele ei, obosit, epuizat, muncea îndârjit ca să-şi cucerească o clientelă, începea să câştige bani.

După o nouă bătaie, însă, fugi din Bucureşti, într-un orăşel de provincie şi stătu acolo fericit câteva zile, pe urmă, neliniştit, alte câteva, apoi, deodată, cu o hotărâre şi o energie de care singur se mira, se sui în primul tren şi se întoarse la Bucureşti, să se împace cu ea.

VII

În al cincilea an, Dimitrie Cozianu reîncepu să vadă nişte vechi cunoştinţe sau prieteni sau rude: ieşea în oraş, la masă, cu Fifi, care-şi atârna de gât primele nurci costelive cumpărate din banii lui, şi cu profesorul Fănică Niculescu, cu Titel Negruzzi, cu Ionaş Apostolescu, care se lăsase recent de sport (făcuse ca amator box şi lupte greco-romane) ca să înceapă să lucreze la Bursă. Ei, şi alţii, veneau să-l vadă. Uneori, Fifi nu era acasă. Ieşea destul de des singură. Vizitatorul rămânea atunci numai cu Dim, şi stăteau de vorbă la un pahar cu vin, aşezaţi pe un scaun-leagăn, cu paiul găurit, şi pe scaune în stil Brumărescu, în odaia cu un bufet cu geamuri, şi o masă cu picioare ca de pian, şi tablouri pe pereţi, înfăţişând case sub zăpadă, ţigănci cu un sân bronzat afară din cămaşă şi buchete de liliac.

Într-o seară, cel care-i vorbea lui Dim Cozianu era profesorul Fănică Niculescu, conferențiar pe lângă catedra de istoria filosofiei de la Universitatea din Bucureşti. Era încă relativ tânăr, dar albise aproape cu totul; purta haine din stofa ieftină, şi o cravată țipătoare, roşie cu dungi verzi. Era slab, negricios, şi cu sprâncenele negre şi stufoase; stătea cu capul plecat, ceea ce-i da un aer viril şi întunecat, de diavol meditând, picior peste picior, asupra căderii sale. Era seară, şi Dim nu făcuse lumină.

— Da, spuse el. Ocazia ți s-a oferit ție şi i-ai dat cu piciorul, iar mie, care o aştept ars de sete, nu mi se oferă. De ce? Ce e jocul ăsta? Nu înțeleg. Încă n-am înțeles.

— Ocazia, murmură Dim Cozianu. Nu eram eu copt pentru ea.

— Poate. Dar acuma eşti? zâmbi profesorul.

Cozianu nu răspunse.

— Putere, dragul meu; la ora asta, ai fi avut putere în țara asta. Şi n-ai nimic, nici putere, nici bani, nici...

— Nici ce? întrebă Dim. Simțise ceva, care-i făcea frică.

— Nici asta, ce am spus, zise profesorul. Ai aproape treizeci de ani. Erai o speranță, un om care promitea. După treizeci de ani, nu mai există promisiuni, există fapte. Şi nu faci nimic. Nu eşti nimic. Un avocățel. Mi-e necaz, dragul meu, când asist la falimentul ăsta. Aş vrea să asist la un triumf, la o victorie. Şi toți câți sunteți, din grupul nostru de la Iaşi, care am vrut să fim stăpânii țării, v-ați risipit în chestii ieftine, în senzualitate, în beție, mâncare, cocaină, femei. Niciunul n-aveți voință, îndrăzneală, energie consecventă. Moi, moi de tot. Cârpe. Şi ei, şi dumneata. Îmi pare rău. Eu, care nu sunt, n-am avut nici relațiile, nici averea, nici ocaziile voastre. De ce? Încă n-am înțeles. Iar voi, care aveți tot, dați cu piciorul.

Tăcu, amar. Dim se uita pe fereastră; era încă lumină, pe când înăuntru se făcuse aproape de tot întuneric.

— În ce mă priveşte, te înşeli, spuse el. Dă-mi numai cinci ani, şi-ai să vorbeşti altfel cu mine. O să-ți dovedesc că nu sunt cârpă. Şi chiar mai devreme de atât!

Urmă o tăcere. Apoi Fănică Niculescu zise:

— Aş vrea să te văd.

Şi tăcu iar. Dim întrebă:

— Ce spuneai adineauri, că n-am nici cutare, nici cutare? Te-ai oprit la un *nici.*

— Nu, nu m-am oprit, murmură profesorul.

— Ba da. Nu-mi umbla mie cu chestii de-astea, profesore. Despre ce e vorba?

Profesorul tăcea.

— E vorba de nevastă-mea? întrebă Dim Cozianu cu glas foarte scăzut.

Fănică Niculescu era mut.

— Cu cine? întrebă iarăşi celălalt. Profesorul nu spuse nimic.

— Cu Ionaş Apostolescu? întrebă Dim.

— Dacă ştii, de ce mă mai întrebi? murmură profesorul.

— Nu ştiam, şopti Dim Cozianu. Simţisem ceva.

— Înţelegi, eu n-aş jura, rosti mai cu tărie Fănică Niculescu.

— Da, înţeleg. Înţeleg, îngână Dim Cozianu. Înţeleg.

În toamna aceea, Fifi Oprescu fugi de acasă; peste două luni, Dim Cozianu află că e la Paris, cu Ionaş Apostolescu. Se duse după ea şi o aduse îndărăt. În primăvară, femeia fugi iar, cu Cezar Lascari, la Praga. Într-o dimineaţă, se opri în faţa căsuţei din strada Cometa o limuzină lungă neagră din care coborî un domn cu bărbuţă albă şi cu ochi cercetători, atenţi. Sună la uşă; Dim veni să-i deschidă.

— Nene Şerbănică! Poftim, intră. Ia loc. Ce s-a întâmplat?

— Dragă băiete, sunt foarte amărât, spuse domnul Lascari şezând pe scaun cu pardesiul pe el şi cu bastonul între genunchi. Sunt foarte necăjit. Femeia asta, după ce te-a nenorocit pe tine, nenoroceşte toată familia. E cu Cezar la Praga, l-a înnebunit de tot, că e destul de moale şi de slab nefericitul, şi-l face de râs, îl repede în public, îl înjură ca pe o slugă, îl dezonorează, ce să mai vorbim, îl dezonorează. Du-te, dragă băiete, du-te după ea şi ad-o îndărăt, că nu ştiu ce ne facem! E la urma urmei nevasta ta, ţineţi-o acasă.

Şi-l privi dezolat, cu un aer preocupat şi stupid. Dim Cozianu îi răspunse însă, liniştit:

— Nu mă duc. Să stea acolo: eu mă bucur să scap de ea: ce, s-o mai şi caut?

Şerbănică Lascari nu înţelese numaidecât, dar Dim îi explică, şi-l conduse politicos până la uşă. „Pare că şi-a revenit în fire, se gândea bătrânul urcându-se în maşină. Asta cel puţin are resort, nu ca bietul Cezar.”

VIII

În ultima perioadă de lipsă a lui Fifi de-acasă, Dim se întâlni într-o după-amiază pe cheiul Dâmboviței cu Alexandra Şufană, de braț cu Colette Arnota. Era o zi frumoasă cu soare şi nu prea caldă; şi Dim se simțea pentru întâia dată, de ani de zile, uşor, liber, curat, ca un convalescent când a început să prindă puteri. Făcuse treabă la tribunal, era mulțumit, treaz, neamețit, nenăuc: ce bine! Ce curios! De mult nu se simțise aşa; poate niciodată. Şi cum ieşea de la tribunal şi o lua spre Calea Victoriei, le zări pe cele două fete: veneau în soare, pe lângă nişte țigănci cu coşuri de flori. Erau amândouă în rochii plisate, cu talia pe şolduri, scurte până la genunchi, cu pălării ca nişte ulcele pe cap, şi totuşi, în ciuda hainelor caraghioase (asta era moda anului), în ciuda pantofilor ascuțiți cu barete, în ciuda picioarelor prea groase ale Alexandrei, erau amândouă proaspete, tinere, vesele, râdeau cu guri fardate şi dinți strălucitori şi-i făceau semn. Se apropie şi le salută.

— Ce faci, Dim? Singur? Văduv? râdea Alexandra.

Cealaltă, mai mică, mai delicată, se uita la el, în sus, ca un copil, cu ochi albaştri, naivi.

— Unde dă Dumnezeu să fiu, râse şi el, şi se miră singur ce uşuratic vorbeşte.

— Ce faci? Unde mergi?

— Nicăieri. Mă plimb.

— Noi am făcut câțiva paşi pe-aici. E frumos. Hai cu noi să bem un pahar cu bere, dar re-ce! la „Bufet”, şi să mâncăm un covrig. Hai, că te iau cu maşina, uite-o, am garat-o acolo la Distribuția aia.

Alexandra îi arăta o maşină joasă şi lungă, strălucind din porțile nichelate, cu țevi de compresor care ieşeau din capota radiatorului.

— E teribilă maşina ta, spuse el, deschizându-i uşa Colettei Arnota.

Alexandra, de la volan, zise:

— E o „Hispano-Suiza”, face o sută optzeci de kilometri pe oră, cu altcineva la volan, şi cu mine acasă. Vreau să trăiesc mult.

Şi apăsă pe accelerator, ambreind brusc şi smucind maşina din

loc. Dim Cozianu şi Colette Arnota căzură pe spate şi începură să râdă, prosteşte.

În râsete şi nimicuri trecu toată după-amiaza; apoi Alexandra îi duse acasă; dar Colette spuse că mai vrea să se plimbe.

— Dragă fato – zise Alexandra – eu sunt invitată la madam Mavromihali, aşa că dacă domnul vrea să-ţi ţie companie...

— Da, sigur că vreau, spuse Dim Cozianu.

Colette Arnota se uită la el, iarăşi de jos în sus, ca copiii la oamenii mari, cu aceeaşi atenţie admirativă şi neroadă. „Ce curios, se gândi el. Fetele astea de familie bună. Astea-or fi înjurând?" Şi în acelaşi timp curiozitatea îi trezea în minte imagini ale cărnii. „Astea cum or fi la pat?"

Dar goni asemenea gânduri. „Sunt sătul." Plimbarea ţinu până noaptea; căci, vorbind despre ce făcea el la tribunal, fata îi spuse deodată cu o admiraţie aproape religioasă:

— Eşti un om care ştie să iubească.

— Ei, asta e! Se vede aşa ceva pe mine? întrebă el, râzând.

— Toate prietenele mele ştiu ce-ai făcut. Ai riscat totul pentru dragostea dumitale.

— Mda, zise Dim Cozianu. „Ce gâşte! Aia, o bestie; şi astea, gâşte", se gândea el.

Dar se lăsă admirat; şi se înţeleseră să se mai întâlnească. Şi se mai întâlniră; Cozianu se lăsă nu numai admirat, ci şi iubit, şi după câteva luni, fără dragoste, fără dorinţă, numai din plictiseală şi curiozitate, începu să trăiască cu domnişoara Arnota. Apoi divorţă de Fifi Oprescu, pentru „părăsire a domiciliului conjugal".

Şi, în toamnă, într-o dimineaţă însorită a lungii şi dulcii toamne bucureştene, umbla cu domnişoara Arnota pe cheiul Dâmboviţei, sub platani şi castani cu frunze verzi şi galbene şi roşcate în cerul de un albastru transparent şi pur.

— Trebuie să reintri în politică, repeta Colette. Ieri se vorbea de tine la Elisa Vogoride, şi toată lumea spunea ce capacitate eşti şi că nu trebuie să te risipeşti în lucruri mărunte.

— Vrei să fii doamna ministru? întrebă el, râzând.

Ea răspunse serios, cu convingere:

— Nu, dar vreau să fii un om mare, admirat de toţi. Meriţi să fii!

El tăcu. O găsea stupidă, dar îi plăcea admiraţia ei. Îi dădea o satisfacţie pe care n-o avusese niciodată.

— Bine, doamnă Cozianu, spuse el, strângându-i braţul. Ea îl privi cu ochii ei albaştri cam spălăciţi şi murmură:

— Ştii că nu-mi place să vorbeşti aşa...

— De ce să nu vorbesc? N-o să ne căsătorim?

— Ba da, ba da.

— Ei, atunci? Ce, eşti superstiţioasă? Vrei să nu te deochi? Lasă, draga mea: Anul Nou ne găseşte căsătoriţi.

Şi amuţi brusc, cu ochii la un grup care se apropia.

— Ce e? Cine sunt ăia? întrebă Colette, speriată de schimbarea de pe faţa lui.

El nu spuse nimic. De altfel, Colette înţelese îndată cine era femeia subţire şi brună, care venea, dreaptă ca o purtătoare de amforă, într-un tailleur făcut la Paris, între doi domni care vorbeau şi râdeau. Şi femeia brună se uita la Dim cu o insistenţă nefirească. Când ajunse în dreptul lui, se opri. Se opri şi el, şi cei doi domni, şi Colette Arnota. Femeia se uită la Colette Arnota ca la o bucată de lemn sau la un petic de hârtie, apoi întinse mâna, îl apucă pe Dim Cozianu de mână şi-i spuse:

— M-am întors azi-dimineaţă şi te căutam. Hai acasă!

Şi porni cu el, lăsând pe toată lumea înmărmurită. El umbla pe lângă ea, ca un automat. Domnii se priviră, unul spuse:

— Uite, domnule, ce nebună!

Şi se uitară curioşi la Colette Arnota.

— Duduiţă, n-aţi vrea să vă consolez? Să ne răzbunăm? Spuse unul din ei.

Ea plecă repede, dar peste câţiva paşi izbucni în plâns pe stradă.

Iar Dim Cozianu, întors acasă, aşezat pe pat, se uită cu un aer rătăcit, în gol, în timp ce Fifi îi povestea ultimele ei păţanii la Paris: învăţase foarte bine franţuzeşte şi se dusese la spectacolele lui Cocteau. El n-o asculta. Era zdrobit, nimicit. Fifi îi aruncă o privire critică:

— Arăţi bine. Şi hainele sunt bine croite. Eşti elegant, puiul mamei. Dar nu e aia femeie pentru tine; ţie-ţi trebuie ceva mai pipărat, să simţi, colea, nerv, nu o limonadă de-aia. Eu sunt femeia ta. De ce nu spui nimic? Nu vezi că m-am întors de la Paris casă mă culc cu tine? Nu vezi că numai pe tine te iubesc?

Îngenunche în faţa lui şi-l cuprinse cu braţele; el se lăsă îmbrăţişat şi o sărută, pasiv, inert.

Nu rămase inert până la urmă; şi mai avură o scurtă convieţuire, trei săptămâni. Apoi Fifi plecă iar, fără să spuie nimic. 0 plictiseau explicaţiile; pleca atunci când ştia că Dim va

lipsi de-acasă câteva ore.

În ziua aceea, Cozianu se întoarse, văzu că lipseşte ea, lipsesc hainele ei, valizele ei. Încuie uşa şi stătu în casă singur, până a doua zi. „Jur, îşi spuse el. Jur! Niciodată! De acum înainte, niciodată!"

Se împăcă şi cu domnişoara Arnota, cu care se însură în decembrie, cu căsătorie religioasă la biserica Boteanu, biserica mondenă, cu participarea întregii familii, încântate: toţi Cozienii, Lascarii, Apostoleştii, Vorvorenii, Şufană şi câţi mai erau, afară de zecile de prieteni şi un şir de maşini care umplu toată strada Boteanu. În ianuarie (era o vreme ciudată, cu ploaie care spăla zăpada de pe case, şi cer plumburiu) Dimitrie Cozianu era directorul unei importante instituţii de stat, într-o clădire masivă pe o stradă în apropiere de Calea Victoriei. Şerbănică Lascari şi bătrânul Arnota, mare avocat şi fost ministru de Justiţie, obţinuseră postul pentru el.

Într-o zi de la începutul acelei luni ianuarie, bătrânul portar care şedea pe un scaun la intrare, la piciorul şirului de trepte de marmură acoperite cu un covor roşu, văzu că se opreşte un taxi în faţa clădirii, în ploaia subţire, şi o cucoană tânără şi frumoasă se dă jos, plăteşte şi vine spre el, surâzându-i şi privindu-1 în ochi:

— Ce faci, moşulică? Unde-i Dim? Di-i-m! ţipă ea melodios, apoi trecu pe lângă moşul rămas cu gura căscată, şi urcă scările chemând ca o turturică: „Di-im!" Secretarele, funcţionarele cu dosare în mâini, solicitanţii se opreau în urma ei, în dâra de parfum ce rămânea, după blana de castor a acestei femei frumoase şi elegante care umbla prin birouri chemând în gura mare pe cineva pe numele de alint.

Cozianu se trezi cu ea în birou, că intră odată cu secretara care, zăpăcită, luată prin surprindere, se împotrivea:

— Doamnă, vă rog! Nu e voie!

Cozianu tresări, le spuse celor cu care stătea de vorbă:

— Vă rog să mă aşteptaţi o secundă.

Şi o luă de braţ pe Fifi, ieşi cu ea în anticameră, apoi pe palier, apoi pe scară în jos, mereu ducând-o cu forţa, repede-repede, cu un aer absorbit, şi fără un cuvânt; ieşiră amândoi în stradă şi porniră repede, deşi n-aveau unde anume, pe trotuarul ud, prin aerul rece, înţesat de fire subţiri de ploaie. Fifi vorbea necontenit, pe nerăsuflate:

— Iar am venit nu pot fără tine din câți bărbați am cunoscut tu eşti singurul pe care l-am iubit deşi eşti meschin şi fără suflet dar tot mă topesc când îmi aduc aminte cum erai când ne-am cunoscut ciocoiaş infect ce eşti ce drăguț erai Dim şi am aşa nevoie de tine să ne întâlnim am aranjat eu unde la o prietenă are o garsonieră şi ne-o cedează e cald acolo şi bine şi n-o să ne ştie nimeni nu mai vreau să mă amestec între tine şi amărâta aia am înțeles că ai nevoie de ea şi de protecția lui tată-său ca să-ți refaci cariera pe care ți-ai stricat-o cu mine că ție de asta-ți pasă cel mai mult pe lume de carieră dar mie iubitul meu îmi pasă numai să ştiu că mă iubeşti vino cu mine chiar acum să mă iubeşti ca pe vremuri când eram noi doi singuri în Camera Leoparzilor că ți-am aranjat şi eu ție acuma un fel de Cameră a Leoparzilor...

Cozianu se opri brusc pe trotuar. Era murdar pe jos, noroi, gropi; se instalau telefoane, electricitate. Erau față în față, el şi cu Fifi Oprescu. Şi el, cu o strâmbătură cumplită de revoltă şi de furie, îi spuse la început stăpânindu-se, dar pierzându-şi treptat firea:

— Ascultă-mă! Te-am iubit, mi-am distrus cariera pentru tine, mi-ai măcinat nervii, m-ai înşelat, ți-ai bătut joc de mine. Acuma bagă-ți bine în cap, că mai curând fac amor cu groapa asta, decât cu tine!

Şi-i arătă groapa de noroi de lângă ei, cu un gest enorm şi o schimonositurăde mânie şi de ură, care o făcură pe Fifi Oprescu să se oprească, pălind. Apoi izbucni într-un fel de urlet de plâns, şi fugi. Iar el se-nvârti în călcâie şi, cu capul gol, în veston, prin ploaia amestecată cu zăpadă, se-ntoarse la birou.

PARTEA A OPTSPREZECEA

CARIERA LUI DIMITRIE COZIANU (II)

I

Vreme de doisprezece sau treisprezece ani după ruptura lui cu Fifi Oprescu şi căsătoria cu Colette Arnota, Dimitrie Cozianu fusese întâi un bun avocat în procese comerciale, financiare şi de societăţi anonime, apoi director în Ministerul de Finanţe, apoi consilier al Băncii Naţionale, membru, ca jurist şi om cu multe relaţii politice, în consiliile de administraţie al mai multor societăţi. Se maturizase, trecuse de treizeci de ani, apoi de patruzeci, era un om înalt, brun, osos, cu o gură mare, ciudată, prea roşie şi ochii negri duşi în fundul capului sub sprâncenele groase şi proeminente. Avea o siluetă subţire pe care stăteau bine hainele totdeauna de o eleganţă foarte sobră, gri închis, cravate de un albastru sau verde întunecat, gulere scrobite impecabil, pantofi totdeauna negri, dar pălăria moale *gris-fer,* în locul melonului pe care-1 purtau alţii, şi nu punea niciodată ghetre ca anumiţi tineri foarte eleganţi, din cei care arborau şi monoclul şi umbrela englezească. Politicos, amabil, dar niţel uscat şi fără haz, aşa îl găseau cucoanele pe Dim Cozianu: cum a putut face ăsta o pasiune atât de nebună pentru cocota aceea? Şi ce-a mai găsit şi biata Colette la el? „Bine, dragă, nu vezi că e exact ce-i trebuie Colettei? E la fel de nesărat ca şi ea!"

Dar Dimitrie Cozianu era aşa anume, cu bună-ştiinţă. Vreme de ani de zile se silise din răsputeri să fie mai şters, mai egal, mai monoton în tot ce făcea şi ce spunea. Iar rezerva sa devenită firească încă din adolescenţă, şi obiceiul de-a şti ceva pe care-1 ştia numai el şi nu-1 spunea, nu l-ar fi spus cu niciun chip, îi erau de mare folos. În curând, începu să fie socotit un om căruia i te poţi încredinţa, un om serios şi util; de câteva ori refuză oferte avantajoase, dar care nu i se păreau destul de solide, şi asta îi dădea un mare prestigiu. Chiar şi ruptura lui cu Fifi şi căsătoria cu Colette începură să-i aducă stimă: era un om care isprăvise cu prostiile tinereţii, un om care alesese între calea plăcerii şi cea a datoriei, a rostului în lume. Nu i se mai cunoşteau aventuri; dacă avusese, fusese atât de discret, încât nici nu se putea bănui. Colette, pe de altă parte, era şi rămăsese şi avea să fie întotdeauna, îndrăgostită de el; de altminteri fiinţă fără energie, îşi petrecea zilele primind la ceai prietene cu care avea discuţii

interminabile, făcând apoi vizite, mergând la dejunuri şi la dineuri; lucra şi la Patronaj, care organiza în folosul săracilor tombole şi baluri unde portarii nu te lăsau să intri dacă nu erai în frac şi mănuşi albe. Cozianu şi cu nevastă-sa nu se vedeau decât la prânz, şi, uneori, seara, deşi se întâmpla să iasă şi separat.

De pildă, la prietenul său domnul Gherson, se ducea el singur Colette n-o putea suferi pe madam Gherson, pe care o găsea neserioasă şi indecentă, prea interesată de bărbaţi, iar domnul Gherson, care nu ştia să vorbească decât de afaceri, o plictisea.

Într-o după-amiază din iarna 1940-1941, Dimitrie Cozianu se duse astfel să ia o cafea cu domnul Gherson cu care făcuse de curând o afacere discretă şi mănoasă. Era ora cinci şi jumătate, un frig uscat, fără pic de zăpadă sau de gheaţă pe jos. Aerul mirosea a fum de cărbune. Maşina lui Cozianu (maşină de la minister, cealaltă, a lui personală, o folosea Colette) se opri în faţa zidului gros şi înalt dincolo de care se zăreau plopii desfrunziţi, acoperişul de olane şi faţada cenuşie cu o fereastră enormă cu multe gratii – cabinetul de lucru al lui Gherson. La aceeaşi poartă mai era oprită o maşină, un „Horch" lung şi elegant, cam demodat. „Cine-o mai fi?" se întrebă Dimitrie Cozianu, coborând din maşină. Urcă şi sună. Fata din casă îl primi cu zâmbetul pe care-1 avea pentru prietenii casei.

— Conaşul are pe cineva? întrebă el, scoţându-şi paltonul îmblănit.

— Da, e un domn la dumnealui...

— Cum îl cheamă? întrebă Cozianu. „Cine poate avea un «Horch», din cunoscuţii lui Gherson?" se întreba el.

— Domnul Faber, zise fata. Poftiţi, vă rog.

„Aha! Faber, vasăzică? Dar ce avea Faber a face cu Gherson? Faber, neamţul, omul de afaceri, reprezentantul de firme, care apăruse în Bucureşti de câteva luni, odată cu primii instructori militari, cu primele trupe în verde-gri, purtătoare de căşti gri de oţel împodobite cu stemă negru-alb-roşu; domnul Robert Faber care era mereu invitat la ambasadorul Reichului, şi care se plimba de două-trei ori pe lună la Constantinopol, Ankara, Salonic, ca să se întoarcă apoi la Bucureşti, unde cumpăra discret, dar masiv, firme comerciale şi industriale, subvenţiona ziare, era prieten cu profesorul Fănică Niculescu şi cu toţi capii legionari; ce putea avea omul ăsta cu Gherson? Îmi cam închipui eu ce are", zâmbi în sine, rece, Dimitrie Cozianu, aşezându-se într-unul din marile

fotolii moi şi adânci din living-room-ul unde se afla. Fata în casă intră în biroul domnului Gherson, apoi ieşi:

— Poftiți în birou.

Se ridică, gândindu-se: „Nu ştiu dacă e bine să mă vadă la Gherson spionul ăsta; mâine-poimâine te trezeşti cu un articolaş în *Buna-Vestire,* despre «demnitarul jidănit Dimitrie Cozianu». În sfârşit, vedem noi.” Şi se îndreptă spre uşa biroului; când puse mâna pe clanța uşii, o zări pe domnişoara Gherson, care tocmai intra în încăpere. O salută cu un surâs amabil, iar ea îi azvârli o privire strălucitoare din ochii ei mari şi verzi, care parcă aveau lumină proprie. „E amorezată de mine, gâsca asta, se gândi el cu indiferență. Câți ani o fi având? Şaptesprezece? Optsprezece?” Apoi şi-o goni din minte; nu era interesantă; în general, femeile nu erau interesante, şi intră. Domnul Gherson se ridica să-i strângă mâna. Era albit, obosit, se ținea cam încovoiat, cu ceafa împinsă înainte.

— Îl cunoşti pe domnul Faber? *Herr Faber, darf ich vorstellen*...[169]

— *Aber, aber, wiekennen unsschon!*[170] spuse jovial domnul Faber:

Într-adevăr, se întâlniseră la câteva recepții oficiale.

Cozianu îi strânse mâna şi se aşeză. Domnul Faber era un om gros, aproape cubic, cu umerii lați şi pieptul boltit; era foarte gras şi un nas mic ca un cioc de uliu se pierdea în fața-i masivă, proaspăt rasă, care părea lustruită. Avea nişte ochi albaştri, aproape albi, reci, care nu exprimau niciodată nimic. Fruntea înaltă, cu tâmplele ca nişte muchii de bloc cubic, se sfârşea într-o claie şi nişte păr rar, lipit cu briliantină. Domnul Faber avea în obrazul stâng crestăturile onorabile ale duelurilor studențeşti. Şedea în fotoliu, nemişcat, parcă era de granit. Nu-şi mişca fața când vorbea; nu râdea, nu ridica glasul.

— Ar trebui să mă crezi pe mine, spuse el după ce se aşezară. Fă cum te sfătuiesc: e încă soluția cea mai bună.

Apoi se întoarse către Cozianu şi spuse:

— Ştii că ultimul bombardament asupra Coventry-ului a creat un cuvânt nou: *a coventriza.* De exemplu: „Londra va fi

---

[169] Domnule Faber, permiteți-mi să vă prezint *(germ.)*

[170] Dar ne cunoaştem! *(germ.)*

coventrizată!" Şi-l privi. Părea amuzat.

— Da – spuse Cozianu – am auzit. Pe când debarcarea în Anglia?

— N-avem nicio grabă, suntem doar stăpânii situației; ne alegem locul şi momentul loviturii.

Apoi se uită la ceas, spuse că trebuie să plece, îl salută pe Cozianu şi ieşi, condus de domnul Gherson, mic, costeliv şi cu capul în pământ, care umbla după acest colos de parcă ar fi fost copilul lui, bătut des sau sclavul lui, subalimentat. Apoi Gherson se întoarse, sună şi ceru cafea, şi se aşează lângă Cozianu. Oftă.

— Ce mai e nou? întrebă el.

— Ce să fie? Toată lumea se întreabă cine rămâne la putere: Legionarii sau generalul Antonescu. Pentru dumneata poate să nu pară mare diferența. Pentru noi da: Antonescu ar lucra cu vechile echipe, iar legionarii ar veni cu ale lor şi pe noi ne-ar masacra ca şi pe dumneavoastră, evreii.

Gherson oftă iar, privindu-1, apoi plecă ochii:

— Ştii ce-a vrut ăsta de la mine?

Cozianu ştia: ce putea să vrea Faber? Totuşi răspunse:

— Nu ştiu. M-am mirat şi eu când l-am văzut: ce treabă poate avea el cu dumneata?

Gherson oftă iar, privindu-1, apoi plecă ochii:

— Vrea să-mi cumpere „Ametarom"-ul şi „Cimentul Român". Îți închipui la ce preț!

Cozianu tăcea, gânditor. Fata în casă veni cu cafeaua. Nu băură niciunul cafea.

— Ee – îngână Cozianu –, dacă a început ăsta să te piseze, e rău de tot. E rău de tot fiindcă lucrează cu serviciul de spionaj german, şi cu poliția legionară. Adică poate face să fie asasinat oricine în țara asta, sau aproape *oricine,* fără să fie descoperit adevăratul autor, autorul moral. Şi prin urmare, vrea tot, şi „Ametarom"-ul, şi „Cimentul"? Mai puțin nu acceptă?

—Nu ştiu, nu i-am făcut nicio contraofertă, răspunse Gherson disperat. L-am refuzat net. Mi-a făcut o teorie a războiului pe care aliații l-au pierdut, pe urmă mi-a vorbit de noua ordine europeană şi despre faptul că n-o să mai am ce căuta nici în țara asta, nici în Europa, nici în Africa...

— Adevărat, sunt iarăşi la frontiera dintre Tripolitania şi Egipt; mai au câteva sute de kilometri şi au atins drumul Indiilor, zise Cozianu.

— Da, spunea că ar trebui să plec în America de Sud, şi că-mi dă paşaport pentru mine şi pentru familie. Dar ce să fac în America de Sud la vârsta mea, fără bani? Să cerşesc?

Şi-l privi pe Cozianu. Apoi declară deodată cu o ură rece, de temperament sărac, mic, dar cu un accent de hotărâre definitivă:

— O să vie ziua când o să plătească ei, toţi; au mai fost persecuţii de-astea. Au mai fost. Două mii de ani au fost. Şi-o să mai fie. Degeaba! Degeaba! Eu o să-l văd pe el rugându-se în genunchi să scape cu viaţă, nu el pe mine! Vine judecata şi pentru domnii ăştia, pentru toţi! Ce, ei cred că sunt singuri pe lume? Înţelegi dumneata, să mă oblige să cerşesc, după ce am mânuit averi cum n-au mânuit cinci oameni în ţara asta, după ce am făcut miniştri, guverne, şi am fost tot atâta de rege cât au fost Carol, şi Corfiotu, şi Max Auschnitt, şi încă un om sau doi, nu mai mulţi! Şi acuma să cerşesc, da? Să cerşesc! Da, o să cerşesc. O să vând cuie, ace, şireturi, combinezoane de damă! Da, da, o să cerşesc!

Şi râdea rece, cu un râs mic şi dur, de ură neînduplecată.

Dimitrie Cozianu se gândea ce sume enorme se adunaseră din afacerile făcute în ultimii ani de firmele al căror proprietar era Gherson. Mai ales din 1938 încoace: în trei ani, averea lui Gherson ajunsese să rivalizeze cu cele mai mari averi din ţară. Ce făcuse cu banii? „Trebuie sondat", se gândi Cozianu. (Umbla în jurul oricărui om sau grup de oameni care deţineau bani mulţi, ca un animal atras de un miros de carne crudă.)

— Ba să nu cerşeşti, zise el, calm, liniştitor. Nici nu te gândi la aşa ceva. Să ne gândim bine. Ori câştigă legionarii, şi atunci trebuie cedat totul şi fugit cu orice preţ, ori câştigă generalul, şi dacă tot nu e de stat pe aici, să-ţi transferi banii întâi în Elveţia, pe urmă la Lisabona, şi să pleci şi dumneata după bani. Şi fie până te hotărăşti, fie până îţi transferi averea, ţine-1 cu vorba pe Faber, discută cu el condiţii, termene ş.a.m.d.

Apoi luă ceaşca de cafea şi o bău liniştit. „Ah, de mi-ar da numai mie în mână transferul; de mi l-ar da..."

— Da, să mă gândesc, murmură Gherson. Poate ai dreptate. E posibil să ai dreptate.

Apoi începură iarăşi să vorbească de evenimentele politice, de asasinarea marelui istoric Nicolae Iorga şi a altor persoane mai puţin cunoscute, dar mai amestecate în tulburările sângeroase din ultimii doi ani ai domniei lui Carol al II-lea.

— E clară acuma ruptura dintre generalul Antonescu şi Garda de Fier; dar întrebarea e, pe cine-o să-l ajute cu presiuni interne şi externe, cu atentate şi cu bani, Germania domnului Hitler? spunea Cozianu. Pe el, sau pe legionari?

— Da, asta e întrebarea, murmura domnul Gherson cu ochii în gol.

Peste zece zile, după ce se mai văzuseră între timp şi Cozianu nici nu mai atinsese chestiunea transferului, domnul Gherson îl mai invită la el, la dejun în doi. Când să se aşeze la masă îl văzu pe Cozianu care se aştepta să mai apară şi alţi musafiri şi doamna Gherson, că ridică sprâncenele, uimit, fără să spuie însă nimic.

— Avem chestii mari de discutat, domnule Cozianu, spuse bătrânul.

Şi, după-masă, la coniac şi cafea, îi ceru să-i mijlocească el, Cozianu, transferul.

— La *prima* călătorie pe care o faci în Elveţia pentru treburile dumitale de la minister, sau pentru Banca Naţională, vorbeşti la Zürich cu Raphael Mercado, de la Banca „Mercado şi fiii"; deschizi acolo un cont barat printr-un număr secret şi un cuvânt de ordine; iar plăţile le aranjez eu aici prin cineva de la o legaţie străină; Mercado o să-mi confirme efectuarea fiecărei plăţi, prin corespondenţă particulară şi printr-o altă legaţie; vezi că am prevăzut totul, dar nu mai ies din ţară decât persoane oficiale, oameni pe care nu-i cunosc sau în care n-am încredere. Or, persoana care deschide contul, o să ştie numărul secret şi cuvântul, şi mă poate jefui în voie.

Şi râse, cu un aer filosofic, sceptic, cu aerul lui de maimuţă îmbătrânită, melancolică.

— Te rog, pe dumneata. Te cunosc de mult, am lucrat împreună de atâtea ori şi n-am încredere în altcineva.

Lui Cozianu îi bătea inima. Dar asta nu-i tulbura mintea, dimpotrivă, îl înviora, îl făcea să gândească mai bine, mai activ. Aici trebuia spus ceva, ceva care să-l facă praf pe bătrânul Gherson, să-l lege de mâini şi de picioare. Căci în ce priveşte banii, nu se putea să nu-i rămâie pe degete lipiţi şi lui, într-o sumă considerabilă! N-avea să-i fure banii lui Gherson, dar avea să-şi reţie lui un procent pe care niciodată nu l-ar obţine de bunăvoie de la bătrân: un douăzeci şi cinci, treizeci la sută. „Cum? Plata n-o să se facă prin mine. Dar asta vedem pe urmă. *Acuma,* ce să-i spun? Ce să-i spun?" Stătea cu ochii la domnul

Gherson şi părea calm şi gânditor.

— Ei, ce zici? întrebă Gherson.

Cozianu găsise. Îi spuse cu un aer foarte practic şi deloc impresionat:

— Cred că faci foarte bine că-ți transferi averea: aici la noi în țară nu mai e de stat. Dar nu te supăra că-ți spun: eu ce beneficiu am din asta?

Îl simți pe Gherson, după o clipă de uimire, cum se însenineză, aproape că oftează de uşurare. Într-adevăr, Gherson se gândea: „Uite, am nimerit. O viață întreagă nu m-am înşelat în aprecierea oamenilor, decât cu mizerabilul de Mayer; şi atunci, fiindcă închisesem voit ochii, şi-mi băgasem în cap că e un om bun. Dar afară de cazul ăsta, niciodată. Nici acum. Auzi, ce răspuns! Serios, solid, practic, de om de afaceri. Ar merita să fie iudeu. Altul din neamul lui ar fi vorbit sentimental, ar fi început cu vorbe mari de prietenie, de servicii fireşti, de omenie, şi s-ar fi gândit în acelaşi timp cum să mă fure. El, nu. El vorbeşte ca un negustor adevărat, cinstit, pe şleau: cât îmi dai?"

— Păi spune dumneata ce pretenții ai, zise el prietenos, aproape patern.

— Uite ce e – zise Cozianu – fiindcă sunt împrejurări excepționale, deosebit de grele, o să-ți cer mai mult decât as cere pentru aşa ceva într-o situație diferită. Dumneata să judeci; dacă nu-ți convine, uităm toată afacerea.

— Cât? întrebă Gherson cu glasul oleacă schimbat.

— Păi aş cere, în orice caz, un procent care se ridică la o sumă mare; aş cere unu la sută. Dar în împrejurările de acuma, pretind trei la sută.

Ochii domnului Gherson se îndulciră:

— Date fiind împrejurările, o să-ți dau trei la sută, zise el. La fiecare plată, Mercado o să pună trei la sută din sumă în alt cont, pe care ți-1 deschizi dumitale. Foarte bine. Când ai drum în Elveția?

— Înainte de Crăciun. O să-mi grăbesc plecarea cât s-o putea, zise Cozianu.

— Grăbeşte-o, grăbeşte-o, că nu ştiu ce să mai inventez ca să-l amân pe Faber, care mă pisează îngrozitor! râse deodată domnul Gherson, cu o strâmbătură vicleană şi amuzată, de maimuță urmărită de un rinocer, urcată într-un pom şi sfidându-şi duşmanul, deşi cu inima cât un purice.

— Bine, domnule, spuse Cozianu tot calm, în ciuda bucuriei pe care-o stăpânea din răsputeri. Dar atunci grăbeşte-te, lichidează, transformă în aur, în dolari, că se pare că războiul din Albania o să se sfârşească totuşi prin înfrângerea grecilor. Nemții vor să trimită şi ei trupe în Grecia şi să-şi asigure aerodroamele greceşti pentru operațiile din Africa. Pe aici n-o să mai fie de stat.

— Dar dumneata? întrebă deodată Gherson cu o privire pătrunzătoare. Dumneata atunci de ce stai?

Cozianu dădu din umeri.

— Eu? Eu o să fiu ministru peste un an, sau o iau şi eu pe urmele dumitale; o să fiu sau la putere, sau obligat să mă exilez ca să-mi scap pielea.

„Ce om e şi ăsta!" îşi spunea domnul Gherson, care simțea nedesluşit o contrarietate, o nemulțumire; dar n-ar fi putut spune ce era, şi de aceea se sili s-o alunge. Îi era grijă de omul acesta; nu cumva îl judecase greşit? Era prea îndrăzneț, prea turbat să se cațere sus de tot, să aibă putere; la oameni de ăştia nu e bine să li te dai pe mână; în schimb, spusese „cât oferi?", ca unul care mai face asemenea afaceri, sau a mai făcut, sau vrea să mai facă; ca un negustor, nu ca un aventurier, un om care dă o lovitură şi pe urmă fuge, dispare în fundul vreunei țări depărtate, cum făcuse escrocul de Mayer – Mayer nu avea stofa de om mare. Nu, vorba aceea cu „cât oferi?", în loc să sară de bucurie asupra prăzii, vorba aceea era a unui om care face afaceri, nu jaf, a unui negustor corect. Ambiția politică era altă latură a lui; nu era un om într-un singur fel, numai negustor: era român, avea rude mari, relații peste tot, putea ajunge la o situație oricât de înaltă. Ştia el ce face: om îndrăzneț, ambițios, inteligent, da, foarte inteligent. Treaba lui, ce-avea să facă. Deocamdată, să deschidă un cont bancar la „Mercado".

II

Peste o săptămână, Dimitrie Cozianu plecă în Elveția, unde stătu trei zile, făcu printre altele şi o vizită domnului Raphael Mercado, director al Băncii „Mercado und Sohne" (fondată în 1876), deschise două conturi şi se întoarse la Bucureşti. Printr-un telefon de felicitări de ziua numelui, de la cineva din Elveția, domnul Gherson înțelese că totul era în regulă, şi începu plățile.

Pe la mijlocul lui ianuarie, averea lichidă a familiei Gherson era transferată în pivnițele Băncii „Mercado", şi a treizecea parte din ea trecuse pe numele lui Dimitrie Cozianu.

Iar Dimitrie Cozianu îşi îndeplinea şi mai departe îndatoririle oficiale ca şi pe cele mondene, pândind ocazia de a mai sări cu o treaptă mai sus. În cursul lunii ianuarie avu o activitate febrilă: două călătorii cu avionul la Berlin, o conferință cu reprezentanții lui Deutsche Bank veniți la Bucureşti, lucra îndârjit la chestiunile curente; apoi recepțiile oficiale, la minister, la preşedinția Consiliului de Miniştri, în noul palat de marmură albă, la ambasada Reichului din Calea Victoriei, la Institutul German, deschiderea unei expoziții antisovietice organizată de un poet de mâna a treia, famelic şi fără scrupule, apoi recepțiile din lumea bună care nu primea nemți, ca Elisa Vogoride, bătrâna Basarab-Comnen, prințul Mavromihali, Şerbănică Lascari şi zeci de alte case închise şi pentru oamenii noi, vulgari, veniți la suprafață cu generalul Antonescu, cu excepția celor care erau rude şi prieteni cu toată lumea, ca domnul Cozianu, al cărui socru, domnul Arnota, era unul din politicienii parlamentari ce aşteptau căderea dictatorului şi a dictaturii şi înfrângerea celui de-al treilea Reich, ca să reînceapă o viață politică parlamentară în stilul tradițional, pervertit şi dizolvat de politica lui Carol al II-lea. În acest ianuarie al anului 1941, Cozianu văzu sute de persoane, stătea de vorbă cu foşti parlamentari şi miniştri, cu miniştrii în funcțiune, cu generali, cu capi ai legionarilor, cu cucoane care trăiau cu persoane însemnate; cu oameni de afaceri evrei care tremurau de teama unui uriaş pogrom şi cu oameni de afaceri români care aşteptau să-i moştenească gratuit pe evrei. Trecea cât putea de des şi pe la Capşa, să stea de vorbă cu gazetarii mari şi mici, unii la un pas de-a fi glorii ale scrisului românesc, şi alții la un pas de-a fi închişi pentru şantaj, abuz de încredere, escrocherie, furt şi instigație la omor. În ziua de 20 ianuarie (o zi cenuşie, rece, fără vânt, fără ninsoare, fără ploaie, o zi de iarnă uscată, aridă), era la cinci după-amiază la Capşa, la un filtru; nu găsise oameni interesanți; trebuise să se mulțumească doar cu văru-său Cezar Lascari, bancherul, pe care-1 socotea mărginit şi plicticos, şi cu Titel Negruzzi, chefliu monden mereu vârât în fel de fel de afaceri de bursă; şi abia se aşezase la masa lor, când apăru şi Şerban Romano, îngrăşat de i se reliefa şezutul proeminent prin paltonul îmblănit. Şerban îi salută destul de morocănos; Cezar îl întrebă:

— Ce faci, domnule? Nu şezi cu noi?

— Ba da, mersi, zise Şerban, tot mahmur şi se duse să-şi agaţe paltonul în cuier.

Titel Negruzzi le şopti celorlalţi:

— E furios şi pesimist, aşa e el totdeauna după o beţie zdravănă: s-a îmbătat cumplit la Aurelian Şufană ieri-seară; l-am dus eu acasă, azi-dimineaţă, şi a vărsat în maşină.

Şerban reveni, se aşează şi comandă un pahar de apă minerală cu o lămâie stoarsă înăuntru. Apoi îi întrebă neprietenos:

— Despre ce vorbeaţi?

— Despre Hitler ăsta – zise Cezar – mie mi se pare victoria lui absolut exclusă! Uite, Dim al nostru: de ce-ţi rişti, domnule, viitorul şi situaţia?

Dim Cozianu râse rece:

— Eu nu sunt moştenitorul lui Lăscăruş Lascari; eu am moştenit moşia de la Cozia, Cezar dragă; vrei tu să trăiesc din două sute de pogoane?

— Ei, lasă că nu trăieşti tu din ele! spuse Cezar.

— Şi afară de asta – urmă Cozianu – tu nu crezi în victoria totalitarismului în Europa? Nu vezi? În 1922 s-a făcut primul stat totalitar, în 1933 al doilea, în 1938 al treilea, în Spania, fără să mai pun la socoteală Portugalia. E un tip de organizare politică pe care-1 vedem cum câştigă teren pas cu pas. Şi atunci, nu e logic să aştepţi să se generalizeze?

— Tu contezi pe victoria totalitarismului? întrebă Cezar Lascari.

— Nu contez pe nimic: mă uit împrejur şi încerc să mă orientez, să-mi dau seama, să văd încotro merge istoria.

— Istoria merge spre decadenţa Europei, zise deodată Şerban Romano, care-şi băuse limonada şi se strâmbase de acreala ei. Vorbea pe un ton iritat, arţăgos. Şi statele totalitare de care vorbeşti dumneata – continuă el adresându-i-se lui Dim Cozianu – sunt simptome de degenerescenţă, ca şi filosofia iraţionalistă care le-a dat naştere. A fost arătată de alţii, printre care Thomas Mann, înrudirea dintre democraţie, libertate politică şi raţionalism, şi cea dintre iraţionalism şi tiranie; or, raţionalismul dispare din gândirea europeană, ca şi democraţia de pe harta politică a Europei: e ce s-a întâmplat cu cetăţile-republică ale grecilor când filosofa câte un Nietzsche de mai bun-gust şi cu mai mult stil, fiind grec, ca Thrasymachos pe care-1 pune în scenă Platon în *Gorgias,* mi se pare – nu-mi mai aduc bine aminte, am cam uitat

fleacurile astea. Nu vă daţi seama? reluă el enervat, din ce în ce mai agresiv. Nu vă daţi seama? Nu vedeţi că tiranii ăştia, care au apărut în Europa ca ciupercile, sunt semne de boală, de dezagregare politică a unei societăţi? Atena era bolnavă când prezenţa sau absenţa lui Alcibiade la cârma statului, sau a lui Kleon, sau a lui Phokion, putea să-i schimbe total politica, s-o ducă sau nu la dezastru. Sparta n-a avut niciodată oameni care s-o salveze sau s-o ruineze, ci numai oameni care să ducă mai departe politica ei tradiţională; iar când a avut şi ea tirani buni ca Agis sau Kleomenes, ori răi ca Nabis, nu mai era nimic de făcut pentru ea! Roma, ca şi Sparta în timpurile bune, producea grupuri întregi de oameni capabili să facă politica intereselor vitale ale ţării, nu a lor personală. Murea unul, veneau zece alţii în loc. Cine o să vină în loc dacă moare Hitler? Sau Mussolini? Nimeni. Haosul! înţelegeţi acuma? Ce credeţi voi, Florenţa era mai sănătoasă sub gonfalonierul Soderini şi sub Savonarola, decât pe vremea bătăliei de la Montaperti? Sau Milano mai sănătos sub Ludovic Sforza decât atunci când îl bătuse pe Frederic Barbarossa? Prezenţa tiranului e semnul agoniei unui stat, şi în schimb prezenţa grupurilor de oameni de stat totdeauna gata să continue aceeaşi politică e semnul sănătăţii şi chiar al invincibilităţii: cazul Romei după bătălia de la Cannae. Poţi distruge o ţară cu tunul: dacă organizarea ei politică şi socială e solidă, se reface de la sine! Nici n-ai ce pune în loc: oamenii sunt acolo, gata, umplu toate posturile, ţin toate locurile. Aşa e Germania? Aşa e Italia? Aşa suntem noi? Nimeni nu mai e aşa. Poate ruşii. Chelner! Plata! Şi se aplecă peste masa:

— Să nu se supere Dim, care e om al lui Antonescu, dar eu detest mântuitorii! înţelegi? Când apare câte un Ptolemeu Soter, Egiptul e putred! Oamenii unici sunt oameni fatali: mai bine fără ei. Când mi se cere în gândire sau în politică închinarea, prosternarea, προστυνεσιζ, mă-nţelegeţi, „Crede fiule, şi nu cerceta”, *Mussolini ha sempre ragione*[171], eu îmi iau pălăria şi plec!

Şi într-adevăr se ridică de la masă şi se duse să-şi puie paltonul, apoi se întoarse la masa celorlalţi trei.

— Numai că n-am unde pleca: s-a isprăvit: a început războiul peloponesiac, Europa a intrat în agonie. Titel, hai să bem ceva, că

---

171 Mussolini are totdeauna dreptate, *(it.)*

nu pot suporta să fiu treaz: trăim într-o vreme când amețiții sunt la putere. Hai să fiu la putere, Titel!

Şi râdea, febril şi bolnăvicios. Titel Negruzzi zise:

— Ideea nu e rea; dar de ce iei lucrurile în tragic? Ce-ți pasă ție de Europa?

— Nu-mi pasă; dacă n-aş fi în ea, nu mi-ar păsa chiar deloc, dar aşa...

Şi strângându-le cu un aer distrat mâna celor doi rămaşi la masă, plecă, urmat de Titel Negruzzi. Cezar Lascari se uita după el. Zise gânditor:

— A început să decadă Şerban, săracul. Îl strică băutura, amorul, în general excesele. Ai văzut ce poate să bată câmpii? E uimitor: băiat subțire, cultivat şi vine cu chestii de-astea ieftine, de şuetă studențească...

— Tot ce spune e scos din Spengler, zise Dim Cozianu. Şi de altfel e atât de haotic... E mai amuzant când e beat. Când e mahmur, e absolut penibil, ca adineauri, jenant.

— Poate ştie şi el, şi de-aia nu e niciodată treaz, spuse Cezar Lascari şi începură amândoi să râdă.

Mai vorbiră despre comunicatele de pe frontul din Albania şi cele din nordul Africii, apoi Dim Cozianu se uită la ceas şi-şi aduse aminte că e aşteptat de cineva. Se ridică, se uită împrejur, salută câteva persoane cunoscute. Cafeneaua se umpluse de scriitori, gazetari, oameni de afaceri, oameni politici, mari avocați; erau acolo Nicu Prodan, Pericle Mittescu, generalul Ipsilanti, Vasilescu-Râmnic, Corfiotu, marele industriaş, doamna Teodoru-Kostaki cu una din fiicele ei şi cu soțul acesteia, prințul Vogoride care lua singuratic un ceai. Dim Cozianu salută circular, şi ieşi. Se sui în maşina care-1 aştepta şi se duse la profesorul Niculescu. Pe când suna, îşi dădea seama de faptul că această vilă într-un stil vag italianizant avea o uşă foarte decorativ împodobită cu piroane, dar făcută dintr-o placă de fier înnegrit; şi că nu existau, la parter, decât vreo trei, patru ferestre foarte mici, cu zăbrele groase, foarte ornamentale. „De unde primeşte lumina? se întreba distrat Dimitrie Cozianu. Holul cel mare şi biblioteca sunt foarte înalte şi au ferestre sub tavan, ca în atelierele de artişti. Dar restul? Curios, ridică capul: nu-şi dăduse seama decât în ultimul moment că-1 privise cineva pe fereastra de deasupra uşii principale; fereastra se închidea tocmai în clipa când ridică el capul. „Ce precauții îşi ia! De ce? E doar la putere. Adică la o

jumătate de putere; cealaltă e a generalului.”

Uşa se deschise:

— Bună ziua. Domnul profesor e acasă? sunt domnul Cozianu.

— Poftiți, zise feciorul, care avea un cap încruntat şi brăzdat.

„Nu e servitor ăsta cum nu sunt eu popă”, își spunea Dimitrie Cozianu, intrând.

Profesorul îl aştepta în bibliotecă – una din cele mai mari biblioteci particulare din Bucureşti. Era umbră; o lampă ardea într-un colț. Profesorul era cam slăbit; părea liniştit şi binedispus.

— Ce mai faci, domnule? Îmi pare bine că te văd. Ce mai e nou? Vii din oraş? Ce se mai aude?

— În oraş sunt parcă nişte îngrămădeli pe Calea Victoriei, o manifestație sau ceva pe la Prefectura Poliției: se pare că a fost găsit asasinat undeva un ofițer neamț din serviciul secret şi prietenii dumitale protestează. Am trecut cu maşina, repede, aşa că n-am prea văzut mare lucru. Nici nu părea să fie mare lucru de văzut.

— Da? murmură profesorul. Şi ce mai faci?

— Mă pregătesc să-i servesc pe noii mei stăpâni, râse Cozianu.

— Pe cine anume?

— Pe dimineața, de pildă.

— Crezi că eu o să-ți fiu stăpân? întrebă profesorul, cu un fel de blândețe.

— Aş prefera, zise Dimitrie Cozianu. Nu-mi plac ciracii dumitale, dar dumneata eşti un om extraordinar, unic.

Şi, spre propria sa mirare, îşi aduse aminte de ce spusese Şerban Romano cu un ceas înainte. „Oamenii unici sunt fatali.”

— Ciracii mei, cum spui dumneata – murmură profesorul – sunt nişte excelente instrumente. Nu gândesc, cred orbeşte, execută ordinele. Le-am explicat că instinctul lor e mai presus de cunoaşterea rațională, de ştiințe şi de arte; cu astea, i-am descătuşat. Cei care l-au omorât pe Iorga îl disprețuiau sincer pentru faptul că era om de ştiință.

— Dacă te-ar auzi altcineva decât mine, domnule profesor, s-ar îngrozi.

— Te cunosc; de aceea vorbesc aşa. E umilitor pentru o gândire care a depăşit binele şi răul să se deghizeze în formule de ziar sau de piață publică, să-şi ascundă îndrăzneala, să decadă până la ipocrizie. Mă mai răcoresc şi eu, spuse profesorul. Vorbea cu un glas destul de slab, părea îmbătrânit, uzat.

— Mulțumesc, răspunse Dimitrie Cozianu.

— N-ai de ce. Te-am întâlnit odată la o serată la Elisa Vogoride şi am stat mult de vorbă, nu-ți mai aduci aminte...

— Ba da, îmi aduc aminte.

— Ei, ştii ce mi-ai spus? „Cine suportă să fie mai mic decât altul nu merită să trăiască? Ți-aduci aminte?

— Nu, râse Cozianu. Am spus eu asta? Mă mir.

— Te miri, de ce?

— Că nu prea spun asemenea lucruri. Le gândesc de mult, dar nu sunt făcute să fie spuse.

Profesorul râse încet, fără putere:

— Şi dumneata îmi placi mie. Cu oameni ca dumneata vreau să lucrez. Îți aduci aminte de Iaşi? Ce nebunie... Din câți eram acolo, numai dumneata ai mai rămas. Negruzzi, oarecare, Duca mort; ăilalți, mediocri. Duca ăsta, dacă avea altă stofă, sau Romano, Şerban Romano, ăştia ar fi putut face lucruri mari. Dar moi, fără energie, senzuali, crescuți în puf, în linişte, siguranță, lipsă de frică şi de răspundere; rezultatul; moi. Şi cât îmi trebuiau nişte oameni tari! M-am servit de derbedeii ăştia de băieți ai mei, troglodiții ăştia; Calibani. Lui Prospero îi trebuie Ariel, nu Caliban. Ghighi Duca ar fi fost Ariel, dacă trăia.

— Ba ar fi fost chiar Lucifer: ți se suia în cap, domnule profesor; bine că a crăpat, zise Dimitrie Cozianu.

— Te-a rănit tare? întrebă profesorul.

Cozianu nu răspunse. Profesorul urmă:

— Dumneata eşti mai simplu, mai de rând; dar eşti mai tare ca alde Duca. Să încercăm cu dumneata.

— Dacă vorbeşti atât de deschis cu mine – zise Dimitrie Cozianu –, înseamnă că te ştii foarte puternic.

— Mâine cucerim puterea – spuse profesorul – cu acelaşi glas obosit, slab.

— Cum? Mâine?

— Da: ce-ai văzut dumneata azi pe străzi era prologul. *Prolog in der holle:* Faust, invers, zâmbi profesorul. Mâine în zori începe asaltul la toate punctele importante ale oraşului şi probabil că în provincie a şi început.

Urmă o tăcere. Apoi Cozianu murmură:

— Îmi pare bine că am venit aici astă-seară.

— Cred şi eu, râse profesorul. Şi mie mi-a făcut plăcere.

— Când mă gândesc, la Iaşi! exclamă Cozianu zâmbind uimit.

Cine ar fi bănuit că Ghighi Duca n-are să fie nimic, Titel Negruzzi un ratat, iar dumneata dictator al României!

— Patriarh, spuse profesorul, serios. Mare sacerdot: trebuie ca statul nou să fie teocratic: masele de țărani sunt creştini ortodocşi.

Dimitrie Cozianu îşi stăpâni un zâmbet. Profesorul îl privi cu ochii săi alburii într-o față sumbră deasupra căreia părul alb făcea o cască de argint. Murmură:

— Bine faci că nu râzi.

Lui Cozianu i se făcu frică. Era singur cu omul ăsta şi era prea mare singurătatea în casa asta goală, în cartierul liniştit, tăcut în oraşul mare şi calm, în care undeva pe o străduță cu case înalte mulțimea se înghesuia, urlând. Mai spuse câteva cuvinte ceva mai obişnuite ca să readucă la banalitate diapazonul convorbirii, apoi se ridică să plece.

— Doresc din toată inima să reuşească lovitura, spuse el strângându-i mâna pe care celălalt i-o dădu moale, inertă.

— Va reuşi în mod inevitabil, zise profesorul, cu aerul de a-i spune: „Nu te mai obosi cu măruntele dumitale dorințe; eu şi ceea ce am întreprins suntem mult prea sus deasupra".

Cozianu înțelese şi, la plecare, îi strânse mâna, aplecându-se adânc, ca în fața regelui sau a patriarhului Bisericii Ortodoxe Române autocefale. Profesorul îi puse mâna stângă pe cap.

— Să vii la mine, spuse el pe un ton părintesc.

III

„Ce om! Ce om! Ce om cumplit!" se gândea Dimitrie Cozianu în maşina care-1 ducea spre centrul oraşului. Se uita la trecători, la lumea din tramvaie, la prăvăliile cu vitrine luminate. „Nici nu ştiu ăştia că trăiesc în acelaşi oraş cu profesorul. Nici nu ştiu că mâine-poimâine o să se ducă toți în pelerinaj să stea în genunchi în piața mare, iar el să-i binecuvânteze!" Îi venea să şi râdă, şi-l apuca şi frica. „E nebun. Ei şi? Hitler nu e nebun? Vorba nenorocitului de Şerban: ei sunt la putere acuma. Să fim şi noi la putere. Nu e chiar atât de caraghios Şerban pe cât mi s-a părut mie." Acuma, însă, ce era de făcut? Ştia ce era de făcut, dar nu îndrăznea să treacă încă la faptă. Ideea îi venise de cum se urcase în maşină. Dar trebuia gândit întâi. Poate să-l întrebe mai întâi...

pe cine? În cine te poți încrede în asemenea împrejurări, şi cu un asemenea risc? De câteva ori se dusese să-i ceară sfat lui unchiusău Şerbănică Lascari. Acuma, ştia că n-are să-i ceară sfatul. La aşa ceva nu se cere sfat nimănui.

Şedea în maşină, gândindu-se încordat, simțind aproape fizic că în jurul lui, în oraşul acesta Bucureşti, se mişcă mase de forță care-1 pot zdrobi şi nimici, sau îl pot purta în sus, mult mai sus decât era – oricât de sus.

— În Culmea Veche, îi spuse el şoferului. Şi tot restul drumului se uită cu o atenție lacomă la trecătorii care se îmbulzeau parcă spre centrul oraşului; apoi observă deodată că grupuri mici de oameni în civil îi opresc pe trecători pe trotuare, pe la colțuri. Se uită mai atent: aveau cămăşi verzi şi chiar un fel de scurte vătuite, cenuşii. Maşina trecea înainte, intra pe străzi mai mici, pustii. În sfârşit, se opri în fața grilajului monumental din fața casei lui Şerbănică Lascari, în care părea să nu fie nimeni: doar la o privire mai atentă se vedea filtrând puțină lumină pe lângă perdelele groase, care astupau toate ferestrele.

Întrând, Cozianu îi dădu feciorului paltonul şi se uită la hainele atârnate pe cuierele din vestibul: erau vreo trei-patru persoane la nenea Şerbănică. Într-adevăr, în marele salon, lustrele de cristal din tavan erau stinse şi nu luminau decât nişte lămpi făcute din vase vechi de Sèvres, de Nymphenburg sau de porțelan rusesc de la 1840; un grup de domni era strâns în jurul fotoliului lui nenea Şerbănică Lascari. Albit de tot, cu obrazul pălit şi ofilit de cei peste şaptezeci de ani ai săi, bătrânul Lascari păstrase aceeaşi privire neagră, vie, inteligentă. Ceilalți erau însuşi Vasilescu-Râmnic, enorm, obez, pământiu din excese de mâncare, băutură şi tutun, apoi Cezar Lascari, elegant, distins şi în fond indiferent, incapabil să se pasioneze pentru chestiuni politice, apoi Pericle Mittescu, cărunt, cu părul lins, cu un aer sever, grav, îngrijit, cu gesturi stăpânite, cu coatele lângă corp, şi în sfârşit Grigore Balotă, subsecretar de stat la un minister economic, bărbat tânăr, abia trecut de patruzeci de ani, mic, cu tocuri de trei degete, prea elegant, prea pieptănat, prea îngrijit, şi, spre uimirea neplăcută a unui privitor atent, pudrat ca o cucoană. Cozianu îi salută şi se aşează. Nu era nicio femeie pe aproape: nu se vedea nici măcar Marion Lascari.

— Vii din oraş? întrebă Şerbănică Lascari.

Ceilalți îl priveau pe Cozianu în tăcere: se opriseră din vorbit în

clipa când intrase el.

— Da; nu ştiu de ce, pe oricine vezi astăzi, te întreabă: „vii din oraş?”

— Cine te-a mai întrebat aşa? întrebă Cezar, râzând.

— Nu mai ştiu: o grămadă de lume; de ce mă întrebi? zise Cozianu silindu-se să zâmbească.

— Păi înseamnă că erau persoane avertizate, spuse Cezar.

Dimitrie Cozianu se gândi că n-ar fi abil să facă pe neştiutorul.

— Ei, toată lumea simte că se petrece ceva: sunt adunări pe străzi, a fost, se pare, o manifestație în fața Prefecturii de Poliție; lumea de pe stradă nu are acelaşi aer ca de obicei, nu sunt aceleaşi tipuri. E evident că se întâmplă ceva.

— Are să se întâmple chiar în noaptea asta, gâfâi astmatic domnul Vasilescu-Râmnic, privindu-1 cu ochi tulburi, cu buza de jos lăsată şi cu țigara de foi între degetele care atârnau, inerte.

— Da? Ce se întâmplă? întrebă Cozianu.

— O să ne masacreze pe toți cum l-au masacrat pe gheneralul Argeşeanu, şi pe Gabriel Marinescu, şi pe Madgearu, şi pe Iorga! Dar astă-noapte o să fie arestări în masă, în toată opoziția parlamentară la dictatura domnului Antonescu! Iar mâine, o să fim morți! Dumneavoastră răspundeți de moartea noastră! exclamă el, cu o urmă de retorică parlamentară, dar totodată aşa de îngrozit şi de descompus, atât de gras, verzui şi salivând pe trabuc şi transpirând, încât era într-adevăr înfricoşător.

Balotă îi răspunse uşurel, superior:

— V-am mai spus de-atâtea ori că Conducătorul statului detestă crimele care s-au făcut şi că vom împiedica repetarea lor! Toți bărbații politici care ar putea fi vizați de atentatele legionarilor vor fi păziți de armată la domiciliile lor. Când vă întoarceți acasă, o s-o găsiți cu gardă militară împrejur.

Şi surâse, liniştit.

— Îmi placi, domnule – zise Şerbănică Lascari –, parcă nu ți-ar tremura pământul sub picioare! Dacă mâine au puterea legionarii, ce faci?

— N-o să aibă puterea, coane Şerbănică, răspunse mereu zâmbitor Balotă.

— Ai ascultat azi la şapte la radio emisiunea postului Braşov? întrebă bătrânul Lascari.

— Nu.

Nici ceilalți nu auziseră.

— Acum două ore a fost: au anunțat că Braşovul e în mâinile lor şi că corpul de armată din Moldova a pornit spre Bucureşti.

— A! A! Poftim! exclamă pe un ton ascuțit domnul Vasilescu-Râmnic, plesnindu-şi palmele una de alta. Şi strigă la Şerbănică Lascari: Poftim! Opera dumitale, şi a lui Auschnitt, şi a lui Gherson! Ții minte acuma şase-şapte ani? Ții minte cum vă spuneam să nu-1 susțineți pe şarlatanul ăla? N-ați vrut să ascultați glasuri experimentate; v-ați vârât în politică, dumneavoastră, oameni de afaceri: uite ce-ați făcut!

Şi domnul Balotă se tulburase; încerca să surâdă, dar cu mai palidă izbândă. Şerban Lascari îl țintea cu ochii săi negri, care acuma erau reci şi aproape disprețuitori:

— În orice caz, nu pe dumneavoastră v-aş fi susținut eu: tot dictatura e cea care ne poate salva. Dictatura militară.

— Eu am să vă las, zise domnul Balotă şi se ridică.

Se ridicară şi Cozianu şi Pericle Mittescu. Mittescu îl luă la o parte pe Balotă să-i ceară în şoaptă gardă militară şi pentru el. Era cam schimbat, nu mai avea calmul impunător, demnitatea suverană cu care obişnuise tot Bucureştiul, de ani de zile. Era febril, insistent.

— Da, da, puteți fi liniştit! exclama amabil, plictisit şi nervos Balotă, înălțându-se mereu în vârful pantofilor ascuțiți, şi lăsându-se apoi ritmic în tocuri. În sfârşit, scăpă de el şi porni spre capătul salonului. Cozianu îl ajunse din urmă:

— Domnule ministru – spuse el cu glas scăzut – am informații dintr-o sursă absolut sigură că legionarii vor să dea mâine o lovitură de stat.

Ştia că vine prea târziu. Totuşi, încercă să dea o oarecare poleială informației sale:

— Nu e ceva spontan şi dezordonat, domnule ministru, urmă el; există un plan şi o intenție precisă: vor puterea.

Balotă, cu un cap şi jumătate mai mic decât Cozianu, îl ascultă întors spre el numai pe trei sferturi, fără să ridice ochii: îi privea vârful batistei de mătase care ieşea din buzunarul de la piept.

— Şi ce fel de surse de informații chiar atât de sigure ai? întrebă el cu un surâs ambiguu.

— Printr-o femeie care trăieşte cu un legionar important, răspunse el prompt.

— Aşa... Bine, am să-i transmit Preşedintelui Consiliului informația dumitale, spuse amabil Balotă şi porni mai departe.

Cozianu se întoarse în colțul cu fotolii vechi şi somptuoase. Pericle Mittescu îşi luă şi el rămas bun şi plecă. Rămaseră bătrânul Lascari, bătrânul Vasilescu-Râmnic şi Cozianu. Vasilescu-Râmnic începu deodată să grohăie:

— Ce-mi pare mie bine e să-l văd pe domnul Pericle în halul ăsta! Moare, domnule! Tremură izmenele pe el!

Şi râdea, gros. Şerban Lascari râdea şi el, subțire:

— Hi-hi-hi! Tremură toga pe jurisconsultul nostru! Hi-hi-hi!

— Ați văzut că şi filfizonul de Balotă începuse să tremure?

Întrebă Vasilescu-Râmnic.

— Nu ştia chestia cu Braşovul şi cu Iaşii, spuse şi Cozianu.

— Mă duc acasă, să-mi trec în revistă garda! grohăi Vasilescu-Râmnic, ridicându-se greu, cu palmele pe coapse. Râdea, dar frica îl ținea încă verde-pământiu; şi nestatornicia privirii, şi râsul nesigur îl trădau.

Şerbănică Lascari îl petrecu până la uşă, apoi se întoarse:

— Ei, domnule, ce zici?

— Eu am venit la dumneata, nene Şerbănică, să aflu ce zici dumneata, spuse Cozianu.

— Mâine îți spun. Mâine la prânz. Până atunci, să vedem, spuse bătrânul Lascari.

Deodată casa începu să vibreze uşor: se auzea de afară un huruit înăbuşit, metalic, ca şi cum ar fi curs, într-o vale de fier, uri fluviu de blocuri de fier rostogolite. Se ridicară amândoi şi se duseră să dea la o parte perdelele de mătase galbenă.

Pe strada întunecoasă şi veche treceau nişte vehicule masive: în lumina puțină a unui felinar electric luceau mort forme semi-geometrice, analoage cu formele exagonale ale carapacelor de broască țestoasă sau de crab; din ele ieşeau mădulare falice, ghioage abstractizate: erau tunuri. Blocurile plate de metal treceau înainte, alunecând pe benzi rulante de oțel.

— Ce sunt astea? De-ale noastre? întrebă Şerbănică Lascari, privind cum treceau, gheboase, tancurile acestea apărute aşa, clandestin, pe străzi dosnice, şi mergând nu se ştia unde.

Dar Dim Cozianu zărise pe cuirasa unuia crucea făcută din patru perechi de L-uri albe, puse colț la colț.

— Nu, sunt nemțeşti. Trec nemții spre Dunăre, spre Bulgaria.

— Atunci n-o să le trebuiască dezordine pe liniile de operațiuni, mormăi bătrânul şi lăsă perdeaua să cadă la loc, se întoarse la locul său şi se aşează în fotoliu.

Dimitrie Cozianu îl urmă.

— Dacă legionarii încep tulburările, sunt pierduți, spuse bătrânul, şi-l privi pe nepotu-său în față.

— Da, murmură Cozianu. Plec şi eu, nene Şerbane: mă aşteaptă Colette acasă. O fi îngrijorată.

IV

Totuşi, nu plecă acasă. Minți se. Voia să se ducă altundeva. Voia de mai multă vreme. Ideea i se trezise în minte adineauri, când Vasilescu-Râmnic spusese „mâine o să fim toți masacrați". Unul dintre cei masacrați putea fi domnul Gherson. Dar putea să şi scape. Poate că şi el avea gardă militară, iar dacă n-avea, poate că nu se gândea nimeni la el. Deşi asta era greu: era unul din cele mai cunoscute nume dintre bogătaşii evrei. Şi totuşi, dacă nu se gândea nimeni la el? Există asemenea hazarduri în viață. Există scăpări de la moarte prin cea mai simplă, dar şi mai neaşteptată, neprevăzută întâmplare.

Dacă murea Gherson, toată averea lui din Elveția era a celui care cunoştea numărul secret, cuvântul-cheie, şi care dăduse o semnătură pe o bucățică de carton. Sutele de săculețe de napoleoni, stivele de lingouri de aur, pachetele de acțiuni. Nu erau multe averi de astea în România. Nici pe vremuri, când unchiul mare al lui Dimitrie, Bonifaciu Cozianu, făcuse avere în țara asta; chiar Bonifaciu Cozianu, sau Lăscăruş Lascari, alt nabab, ar fi socotit că e o avere respectabilă. Dar dacă bătrânul Gherson scăpa, şi era probabil că şi-a făcut rost de o gardă militară şi că va scăpa, atunci, bătrân cum era, averea avea să-i revină doamnei Gherson, o femeie uşuratică, amatoare de dansatori profesionali: în zece-cincisprezece ani, avea să toace tot. În loc ca averea asta să fie temelia unei puteri politice, să fie forța secretă a unei mari personalități. La peşti şi escroci avea să le pice în mână: la peşti şi la escroci. Căci domnul Gherson şi-aşa era bătrân: nu mai avea să trăiască mai mult de doi-trei ani. Şi pe urmă – la Paris în baruri, cu dansatorii care aveau totdeauna gata o pijama de mătase în buzunarul dinăuntru al smochingului; la Cannes sau la Lido cu înotători tineri cu corp frumos.

Da, dar domnul Gherson avea cu siguranță o gardă militară.

Maşina trecea pe străzile din centrul Bucureştilor. Erau

aproape pustii; obloanele erau trase. Grupuri mici de trecători priveau cum gonesc huruind pe bulevarde şiruri nesfârşite de tancuri, camioane, automobile blindate, iarăşi camioane, iarăşi tancuri, totul cenuşiu-verzui, însemnat cu crucea albă cu miez negru, Motociclişti în mantale lungi şi cu casca în cap, opriți la răspântii lângă motocicletele cu ataş (în ataş şedea alt soldat îndărătul unei mitraliere uşoare), semnalizau ca nişte agenți de circulație. Coloanele veneau dinspre Braşov, Băneasa, pe bulevarde, spre Şoseaua Giurgiului.

— Ia-o printr-altă parte! Să mergem la „Athénée Palace"! îi porunci Cozianu şoferului.

Dar nu reuşiră să treacă nici pe la colțul străzii Batiste cu bulevardul, nici pe la Muzeul Simu, nici pe Jules Michelet, nici prin Piața Romană. Vardiştii dispăruseră, şi fiecare stradă era barată de o motocicletă şi o mitralieră. Chiar şi mai în sus, pe Grigore Alexandrescu, pe Dorobanți, totul era pustiu, străzile barate, şi pe bulevarde se zărea şirul nesfârşit de maşini, tancuri, camioane, şi iarăşi tancuri, şi iarăşi camioane şi maşini.

Şoferul, care era învățat să nu adreseze stăpânilor cuvântul decât când îl întrebau, uită totul şi murmură:

— Ăştia atacă Iugoslavia, conaşule.

— Da, îngână Dimitrie Cozianu. Se gândea la altceva: n-avea chef să vorbească banalități şi mai ales cu slugile: evident că germanii aveau să atace Iugoslavia, toată lumea ştia asta.

La ora unsprezece seara, trecuse prin oraş şi ieşea pe bariera Giurgiului coada unei coloane lungi de treizeci de kilometri. Altă coloană era cu primele tancuri la Ploieşti, în timp ce ultimele ieşeau din munți pe la Câmpina. Dar asta nu-1 interesa pe Dimitrie Cozianu. El sosise la „Athénée Palace" şi telefona domnului Gherson acasă.

Îi răspunse o voce îngrijorată de femeie:

— Alo! Cine e, doamna Gherson? Sărut mâinile, aici Cozianu. Ce face domnul Gherson? Da, dă-mi-1, mulțumesc.

Era îngrozită madam Gherson; putea să şi-o închipuie în marele ei salon cu două piane la capete, acuma pustiu, cum umbla frângându-şi mâinile. Şi pe față cum, pentru prima dată poate în viață, se gândea că are un tată, că tatăl acesta e şi el un om, o ființă fragilă, uşor de nimicit, un sac de protoplasmă uşor de spart... Şi îl sărută, desigur, domnişoara Ida, pe bătrânul ei tată, fata cu ochi mari, verzi şi strălucitori ca nişte smaragde prin

care te uiți la soare, şi cu părul lung şi buclat, lucios, metalic, de aur roşu, îl săruta pe bătrânul maimuțoi albit de vârstă şi-şi lipea obrazul proaspăt de obrazul lui veşted şi rece. „Nişte curve amândouă – se gândi cu animozitate Cozianu – tremură pentru ele înseşi, şi pentru bani."

— Bună seara, spuse în telefon glasul lui Gherson. Un glas şters, obosit. Foarte, foarte obosit.

— Bună seara; ai aranjat să ai gardă militară la dumneata?

— Da... am primit doi soldați, zise Gherson, şi Cozianu îl auzi după glas că zâmbeşte, ironic şi ostenit, şi trist cum îi era aproape totdeauna zâmbetul.

— Pentru persoana mea, mi se pare mult prea mult; dar pentru nişte tâlhari hotărâți, mi se pare mult prea puțin...

— E bine şi aşa, spuse iute Cozianu, pe un ton nervos şi preocupat, grăbit: aflase ce voia, ştia ce are de făcut. E bine deocamdată că-i ai pe ăştia; mă ocup eu să ți se mai trimeată şi alții, un zece-douăzeci de oameni! Nu ieşi din casă!

— Nu ies – râse iar Gherson – mor pe poziție!

— Ba nu muri deloc! răspunse Cozianu pe acelaşi ton de preocupare amicală, dar febrilă. Noapte bună! Mai vorbim şi mâine!

— Noapte bună. Mulțumesc că mi-ai telefonat, zise Gherson.

Dimitrie Cozianu puse receptorul în furcă şi se uită împrejur, cu un neastâmpăr, o atenție încordată şi totodată o absență, ca a omului care vrea să fugă din odaie şi se uită împrejur de parcă e gata să înghită totul cu ochii, dar în acelaşi timp nu vede decât dacă există ieşire sau nu, tot restul nu există, nu pătrunde în ochii lui. Aşa era, febril, apucat de o însuflețire nemaipomenită, care fierbea în el. Încă de când vorbise Vasilescu-Râmnic îi venise ideea. Sigur că putea să nu iasă nimic. De aceea trebuia să nu se simtă, să nu rămâie nicio urmă – pe cât se poate să nu rămâie. Ştia şi *cum* avea să facă, şi cu *cine,* în aşa fel încât să-i rămâie numai lui sacii aceia de napoleoni şi lingourile şi teancurile de acțiuni din pivnițele Băncii „Mercado". De aceea venise aici, la „Athénée Palace". Desigur că putea să nu se întâmple nimic, desigur că se putea ca Faber să nici nu fie aici, se putea ca garda aceea de doi soldați să fie cu totul suficientă pentru a intimida borfaşii de care aveau să se slujească legionarii la asemenea..., dar Faber, dacă ştia, avea să-şi ia măsuri, şi pe urmă... dar Gherson avea să-l dea de gol pe el, Cozianu! „Nu face nimic, mă

apăr eu; dacă se dă peste cap Antonescu, sunt cu profesorul şi deci inatacabil; iar dacă rămâne generalul, sunt omul lui." Calcula cu înfrigurare, dar cu luciditate şi precizie, ca un jucător de şah. Dacă Faber era aici, dacă Faber putea fi împins, dacă Faber reuşea, atunci totul era rezolvat, lucrurile mergeau bine, partida era câştigată. Dar poate Faber nu era acolo, şi atunci trebuia reînceput totul dacapo, trebuia renunțat deocamdată şi aşteptat până se ivea altă ocazie, sau era creată altă ocazie, şi atunci rămânea de văzut: altă soluție, alte riscuri. „Trebuie să obosească odată şi hazardul, îşi spuse Dim Cozianu. Am să fac, până la urmă, cariera pe care o vreau, am să ajung cât de sus vreau, am să izbutesc ce vreau de atâta vreme: ce naiba, am trecut de patruzeci de ani: când o să izbutesc? Când să învinq? Trebuie! Trebuie! Până la urmă, are să se facă ce vreau eu!"

Şi-i ceru omului de la poartă să telefoneze la apartamentul domnului Faber, şi să întrebe dacă domnul Faber e acolo.

— Doreşte să-i vorbească domnul Cozianu.

— Nu e sus domnul Faber. E la restaurant.

Cozianu îşi lăsă paltonul şi pălăria la vestiar şi intră, parcurgând şirul de patru mari covoare persane dintre coloanele de falsă marmură roz-gălbuie. Se uita împrejur, la lumea din fotolii, din jurul măsuțelor; nu, Faber nu era aici. În fund la dreapta sclipeau multicolor sticlele barului. Cozianu intră la stânga.

Restaurantul ea aproape gol. Două mese de ofițeri germani, tineri, veseli, corecți; două sau trei mese de români sau străini, nu se putea spune. Şi masa lui Faber. Pieptos, burtos, masiv, Faber, în smoching, cu țigara de foi în gurița-i mică şi cu buze subțiri, trona în capul mesei, cu nişte cucoane şi doi ofițeri germani şi doi domni blonzi, cu părul lins, de la ambasadă; vorbeau tare, râdeau; în frapierele de lângă masă erau sticle de şampanie.

Cozianu îl salută de departe pe Faber cu un semn din cap, apoi îl chemă pe *maitre d'hôtel* şi-i dădu o carte de vizită de pe care şterse cu grijă numele până rămase o pată lungă de cerneală pe locul acela; scrisese pe englezeşte (nu ştia destul de bine nemțeşte): *I need a talk with you, upon a very important matter.* Trebuie să-ți vorbesc, într-o chestiune foarte importantă. Şi nu iscăli.

— Dă-i asta domnului Faber şi spune-i că-1 aştept aici în hol.

Şi se duse să se aşeze într-un fotoliu. Peste două minute,

colosul apăru, roşu la faţă, lucios, cu trabucul în gură şi ochii sticloşi. Vorbea englezeşte tot aşa de bine ca nemţeşte: se spunea chiar despre el că-şi trădase patria, că era englez şi devenise cetăţean german după începutul războiului.

— A, dumneata erai? De ce nu vii la masă cu noi, să bei un pahar de şampanie: mâine sau poimâine Iugoslavia e pierdută, coloanele noastre o să intre pe la est şi sud-est! Nici să fugă nu mai au unde! O capodoperă de strategie, nu? *A fine piece of strategy, what?*

— Da, şi tot mâine ajung la putere prietenii *noştri,* zise Cozianu, zâmbind crispat.

Faber îl privi fix şi inexpresiv:

— Nu înţeleg, zise el.

— Nu importă, spuse Cozianu. Uite ce vreau să-ţi spun: pe scurt: amicul nostru comun domnul Gherson e pe cale să-şi lichideze averea şi să şi-o transfere în Elveţia.

Domnul Faber îşi scoase trabucul din gură şi-l privi iarăşi fix pe Cozianu, dar de data asta atent, cercetător, întrebător, nu închis şi refuzând să înţeleagă: de altfel, ochişorii săi de culoarea solzului de peşte nu-şi schimbară expresia, câtă aveau, aproape deloc, iar faţa mare, grasă şi grea rămase de piatră – de piatră bine lustruită.

— Mi-a cerut mie, şi-a transferat o parte prin mine, zise Cozianu privindu-1 şi el ţintă pe celălalt. Ştia că spunându-i asta, îl convinge pe Faber. Ar fi meritat să fie cineva care să-i vadă atunci, într-un colţ al holului, nu departe de perdeaua vişinie a lavaboului pentru doamne, un bărbat de vreo cincizeci şi ceva de ani, care chelea, cu un cap mare, înalt, în tâmple pătrate, greu în falei, cu bărbie dublă şi triplă şi cu ochi albaştri-albicioşi, şi unul mai tânăr cu zece ani decât el, subţire, uscăţiv, brun, cu faţa smeadă şi ochi negri cufundaţi sub sprâncene negre, stufoase, şi cu o gură roşie, moale, arcuită; se priveau linişteţi.

— Am înţeles, spuse domnul Faber. Dar ce mai e al lui?

— Nu ştiu mai mult, răspunse Dimitrie Cozianu. Totuşi, instalaţiile uzinelor, în orice caz... Ştii că, după uzinele de la Reşiţa şi cele de la Hunedoara şi uzinele Malaxa şi fabricile lui Corfiotu, ale lui sunt cele mai importante? Dar trebuie împiedicat să mai transfere. Ai să te trezeşti că acţiunile sunt proprietate străină, să zicem elveţiană – şi cine ştie cine se ascunde sub asta?

Faber îl privea lung. Se întreba ce interes are Cozianu. Dar era

clar: îi mărturisise. Gherson transferase o parte prin el; şi voia să rămână stăpân pe partea aceea.

— Bine, mulțumesc. Iartă-mă, dar mă aşteaptă musafirii mei. La revedere.

— La revedere, zise Cozianu; se despărțiră fără să-şi dea mâna. Cozianu ieşi, se sui în maşină şi-i spuse şoferului: Acasă!

Pe drum, pe bulevardele pustii, văzu un tramvai oprit. Apoi încă unul. Apoi încă unul. La Piața Rosetti erau patru, care astupau vederea spre statuia Brătianu, ca şi spre capătul bulevardului Carol. Şi acolo abia înțelese: „Le-au lăsat anume, pentru mâine dimineață. O să facă baricade cu ele!"

Se întoarse acasă târziu. În salon era lumină dar nu se afla nimeni, şi în sufragerie era lumină şi masa pusă pentru două persoane. Colette, în halat de casă, subțire, blondă, începând să se ofilească, apăru în uşa care da spre salonaşul ei.

— Ce faci? Am fost îngrijorată.

Veni la el şi se lipi de pieptul lui.

— Mi-a fost frică, murmură Colette.

— De ce, nu-i nimic, zise el.

Ea ridică ochii albaştri şi-l privi:

— Ce ai? Arăți aşa de rău!

— Ei, asta-i! Lasă-mă în pace! Cum arăt rău? Şi începu să se plimbe prin odaie, absorbit.

— Eşti congestionat, vânăt, ți se vede o vână pe tâmplă, arăți groaznic. Lucrezi prea mult. Menajează-te, odihneşte-te, nu te distruge aşa.

— Bine, bine...

— Nu vrei să mănânci ceva?

— Nu; da; cum vrei tu, dar lasă-mă în pace! spuse el enervat, dar fără să ridice glasul.

Ea îl luă de braț şi-l duse în sufragerie, apoi îl aşeză la masă, îl servi ea (era unu noaptea, servitorii se culcaseră de mult). El mâncă, absent, mult de tot.

— Vezi – zise ea – şi zici că nu ți-era foame! Ai mâncat ca un lup! Ai mâncat în oraş?

El nu răspunse.

— Ai mâncat în oraş?

— Poftim?

Ea râse şi repetă întrebarea. El stătu să se gândească, mult, poate o jumătate de minut, apoi îngână nesigur:

— Nu..., mi se pare că nu.

— Vai, Dim, mă sperii! exclamă Colette Cozianu. Eşti surmenat, să nu ţi se întâmple ceva. Ce se petrece în oraş? Lumea e îngrozită, să nu ieşi mâine din casă, am auzit c-are să fie ceva...

— Lasă-mă acuma, zise Cozianu. Sunt obosit. Vorbim mâine. Ai un somnifer?

V

Colette Cozianu, îngrijorată, îl veghe pe bărbatu-său ore întregi după ce adormise. De luni şi luni de zile era tot mai închis (faţă de cum ajunsese, vechea lui rezervă şi muţenie erau exuberanţă), mai preocupat, i se întâmpla să vorbească singur, să vorbească în somn în rarele nopţi când dormeau împreună. Şi acuma: se zvârcolea, tresărea, dădea din picioare, bolborosea.

Nu se putea înţelege ce spune; nu izbutea să articuleze. „Dacă n-ar fi luat somniferul, cu siguranţă că ar vorbi clar, aş putea să ghicesc ce are, ce-l frământă, şi să-l ajut", se gândea doamna Cozianu. Apoi simţi că i se închid şi ei ochii şi se duse să se culce.

Dar veni să-l scuture şi să-l cheme îngrozită, pe la opt dimineaţa – o dimineaţă cenuşie şi rece, mereu fără zăpadă.

— Dim, scoală-te! Dim, scoală-te! Scoală-te, Dim!

Îl apucase de umeri şi-l zgâlţâia, disperată. El deschise ochii tulburi, dar când auzi de-a binelea tonul ei, se dădu jos din pat, mormăind năclăit:

— Ei, ce e? Ce e? Ce ţipi aşa?

Şi pe când vorbea, auzi izbituri surde, de o putere care făcea să treacă sunetul prin ferestre, prin ziduri. Ce era... Şi deodată înţelese: tunul. Se trăgea cu tunul în oraş. Unde? De unde se auzea? Cine trăgea? În cine? Pe neaşteptate începură să pârâie rafale de mitralieră, nu se putea spune cât de departe, poate la un kilometru, dar unde? În ce parte?

— Vor să intre în casă nişte indivizi suspecţi, bat la uşă! exclamă îngrozită Colette Cozianu.

Atunci îşi dădu seama Cozianu că glasuri bărbăteşti zbiară brutal afară şi că alte bubuituri, mai mici şi mai apropiate, sunt bătăi turbate în uşa de la intrare. Se ridicase în picioare.

— Întreabă de tine! spuse Colette, strângându-se la pieptul lui. Ce vor? Ce au cu tine?

Afară, urlau mereu. Cozianu simți o tresărire în tot corpul, şi i se făcu frig. Tremura nervos; strânse din măsele ca să nu înceapă să clănțăne din dinți. „Ce au cu mine? Au venit să mă aresteze; dacă mă las arestat, sunt pierdut. Dar ce au cu mine? De ce cu mine? Prin ce-aş fi *eu* important?"

Stătu o clipă, apoi înțelese deodată. Ambiția e o boală a imaginației: Dim Cozianu ştia să-şi închipuie oamenii şi faptele. Ah, ce nebun fusese! Cum, te joci cu un om ca Faber? Faber e de luat drept unealtă? Dacă ar fi avut cât de cât minte, ar fi stat la o mie de kilometri de Faber şi de orice îl interesa pe Faber.

Uşa de la intrare se zguduia: o auzea prin hol, salon, scară, aici sus la etaj, în odaia lui. În oraş zvâcnea adânc, scurt, bubuitul tunurilor, intermitent; între loviturile de tun se auzeau mitralierele. Cozianu se repezi la un scrin din lemn de lămâi, cu mici mânere de bronz aurit la sertare; trase afară un sertar şi căută în fundul lui; scoase un pistol şi se repezi afară.

— Dim, ce faci? Ce vrei să faci? țipă Colette Cozianu şi se luă după el.

Dar Cozianu n-o auzi; se gândea. „M-am ars; nu m-am gândit c-o să-l tortureze şi-o să spună tot; acuma Faber ştie că eu am banii; şi are timp să pună mâna şi pe mine şi să mă stoarcă. Sunt pierdut. Mai bine crăp cu pistolul în mână. Nu-i dau nimic! Nu-i dau! Ce, să rămân fără bani? Nu; mai bine crăp!"

Cu mâinile tremurând, scrâşnind din dinți de disperare şi de turbare, deschise uşa-fereastră şi ieşi pe balcon: îi văzu, erau vreo patru, cu cizme, cu paltoane, cu pălării şi cu puşti-mitralieră. Băteau cu paturile puştilor în uşă. Îl ținti pe unul, cu pistolul tremurând în mână şi trase. Bufniturile încetară, unul strigă:

— Păzea, mă!

Cozianu se aplecă peste balcon şi mai trase o dată. Se grămădiseră toți sub balcon. El se retrase şi închise fereastra. Geamul se sparse: Cozianu văzu în aceeaşi clipă un om care trăgea în el de pe trotuarul celălalt. Se retrase în odaie, ferindu-se de ferestre, coborî în hol, şi zări pe şofer şi două servitoare speriate, grămădite în fundul unui coridor. Mârâi la ei, cu limba împleticită:

— Nu vă mişcați de-acolo, că vă împuşc!

Apoi se duse la uşă şi trase prin lemn patru focuri unul după altul, până auzi țăcănind pistolul: se golise încărcătorul. De afară auzi un geamăt, apoi, peste câteva secunde, împuşcături: apărură

găuri aşchiate în uşă. El se ferise după prima. Se strecură iar sus, să-şi ia cartuşe. Gâfâia, hârâind din gât.

— Dim! Dim! Eşti rănit! gemu stins Colette Cozianu. O zări pe burtă, lipită de pat: încercase să intre dedesupt, dar patul era prea scund, şi nu izbutise. Se uita la el de pe jos, pe unde era, încreţindu-şi fruntea: – Ce faci? Ce faci? gemu ea jalnic.

El nu răspunse. Îşi şterse faţa de sudoare cu mâneca şi începu, cu mâinile tremurând îngrozitor, să vâre cartuşe în încărcător: jumătate din ele îi căzeau printre degete, pe covor. „Ce tâmpit am fost. Ce tâmpit am fost. L-a omorât pe Gherson sau poate nici măcar. Şi eu ce folos am? Nimic. Sunt pierdut. Banii o să rămâie acolo. N-o să mai fie nimeni să cunoască numărul contului. Pe veci.” Jos, gloanţele treceau prin uşă, spărgeau oglinzi. El se repezi afară şi se opri în capul scării. Pentru o clipă, împuşcăturile conteniseră. Ce să facă? Să coboare? „O să mă nimerească vreun glonţ. Dacă intră, pot să-i ochesc de-aici. Să dea Dumnezeu să n-aibă grenade. Nu, n-au. Deocamdată n-au?

Un foc de puşcă plesni iar prin uşa de jos. Cozianu simţi cum îi curg sudori pe tot corpul. „N-o să pot ţinti. Îmi tremură mâna? Ridică braţul şi ţinti uşa: pistolul tremura în mâna lui îngrozitor. „N-o să nimeresc; sunt isprăvit, e gata”, se gândi el deznădăjduit. Şi aşteptă următorul foc. Dar nu se auzi nimic, decât tunul bufnind surd departe, în oraş, şi răpăiturile unor mitraliere.

Peste un minut, Cozianu se duse la balcon şi se uită, ferindu-se şi trăgând imediat capul îndărăt. Apoi se uită a doua oară. Un şir rar de soldaţi în uniforme kaki şi cu căşti turtite, alungite în spate, umblau pe lângă zidul casei de peste drum. Cozianu simţi că-i vine să plângă de bucurie: o bucurie atât de delicioasă, de fericită, nu simţise niciodată. Ieşi în balcon. Alt şir de soldaţi se strecura pe lângă zidul casei lui. După ei venea un ofiţer cu cizme şi cu sabia în mână; trecu, şi peste câteva clipe apărură alţi soldaţi; unul ducea de mâner o puşcă-mitralieră, ca pe un lemn. Cozianu se întoarse în casă, cu genunchii moi, îndoit de spinare, sleit, şi trecu pe lângă nevastă-sa care, pe jumătate vârâtă sub pat, suflă:

— Ce e?

El nu răspunse şi se duse jos la telefon. Formă un număr, dar degetele îi tremurau în aşa hal, încât trebui să-l repete. Îi răspunse o voce înăbuşită. El spuse:

— Alo? Casa Gherson? Aici e Cozianu. Ce face domnul

Gherson?

Un glas de femeie, pe care nu-l recunoştea, hohoti sugrumat:

— Domnule Cozianu, l-au luat!

Apoi aparatul se închise.

— Alo! Alo! strigă Cozianu. Puse receptorul jos. Colette Cozianu cobora scările, lipită de perete.

— Dim? Ce e? suflă ea.

— Am scăpat. Au plecat. A venit armata, zise el. Mai tremura încă; slăbit de tot, era sleit, curgeau sudorile pe el şi nu se putea ridica de pe scaun.

— Cui ai telefonat?

— Lui Gherson, zise el, fără s-o privească. Şi la el au dat atacul, şi l-au luat.

— Vai, Doamne, o să-l omoare! exclamă doamna Cozianu.

— Ei, nu stă scris nicăieri. Poate foarte bine să scape, zise el.

Dar domnul Gherson nu scăpă. Fu singurul bogătaş printre miile de evrei modeşti sau ceva mai înstăriți sau de-a dreptul săraci care fură ucişi în zilele acelea. Cadavrul său fu găsit gol, atârnat de bărbie într-unui din cârligele în care, la abator, se atârnă jumătățile de vită. Nu era singur: toate cârligele erau ocupate, ca şi al lui, de cadavre ale unor israeliți mai puțin importanți: mici negustori, funcționari comerciali.

Astfel rămase Dimitrie Cozianu posesor al unei importante averi pe care nimeni, afară de domnul Faber, nu i-o ştia. Cozianu şi Faber se mai întâlniră şi după rebeliunea legionară, la recepțiile de la ambasada Reichului sau la cele date de preşedintele Consiliului, Mihai Antonescu. Dar nu-şi mai vorbeau. Se salutau rece şi evitau să mai stea de vorbă.

Cât despre profesorul Fănică Niculescu, se află că fusese găsit mort de o criză de inimă, în locuința sa, într-a treia zi a luptelor de stradă. Alții spuneau că a fugit sub paza unor trupe SS şi a murit mai târziu în Germania, tot de-o boală de inimă. În orice caz, nimeni nu l-a mai văzut de-atunci.

Iar Dimitrie Cozianu se trezi înconjurat de bănuiala vagă de-a fi fost legionar. La asta nu s-ar fi aşteptat şi nu s-ar fi gândit niciodată. Dar domnul Balotă, ca şi Mihai Antonescu, fuseseră informați că-l vizitase pe profesorul Niculescu în ajunul rebeliunii; asta-l făcu suspect pe Cozianu şi-i bară orice viitoare ascensiune; anul 1943 îl găsi nu mai sus decât era în 1941, dar îmbătrânit cu zece ani, de ciudă, de fiere, de lăcomia de putere,

turbată şi nesatisfăcută. Se simţea nedreptăţit, era indignat, revoltat, în sfârşit, avu o explicaţie cu Balotă:

— De ce nu mi se dă nimic? De ce toţi se ridică, toţi sunt recompensaţi pentru devotamentul lor faţă de Mareşal (generalul Antonescu era acum mareşal), numai eu nu, care am făcut mai mult decât cei mai mulţi dintre ei.

Explodase şi spusese tot. Balotă (care acuma era ministru plin) se gândea privindu-1: „în fond, l-am barat destul; nu mai poate fi un concurent pentru mine". Şi-i promise că-1 va ajuta:

— Voi insista să ţi se dea misiuni corespunzătoare cu capacitatea dumitale; ai dreptate: ai fost nedreptăţit.

VI

În acelaşi timp, adică prin 1942 şi 1943, Dimitrie Cozianu începuse să se schimbe şi din alt punct de vedere; energia pe care nu i-o putea absorbi direcţia generală într-un minister, şi-o dezlănţui în chefuri şi aventuri amoroase. De altfel se lăsa furat de beţia şi febra care-i cuprinsese pe mulţi în anii aceia, şi în anumite cazuri încă dinainte de război. E vorba fireşte de oameni bogaţi sau foarte bogaţi; ei, bărbaţi şi femei, trăiau în şiruri interminabile de chefuri, schimbau metresele şi amanţii, soţii îşi tolerau reciproc, mai mult sau mai puţin mărturisit, călcarea datoriei conjugale, femeile de familie bună şi măritate cu oameni cu vază se ofereau pentru a facilita o tranzacţie de afaceri, pentru a obţine un post cuiva sau aprobarea oficială a unei cereri abuzive; prostituatele profesioniste începuseră să nu mai aibă căutare, concurate de femeile de lume. Şi în lunile frumoase, ajunseseră la modă petrecerile la ferme. Înainte cu un veac şi mai bine, pe vremea tinereţii lui Manolache Cozianu, bunicul Davidei, chefurile se făceau la mănăstiri; pe vremea copilăriei Davidei, la conac, la ţară, sau la Paris şi la Nizza, şi aşa rămaseră până în 1915; ca apoi să înceapă sfertul de veac al românilor trândavi şi căutători de plăceri în toată Europa. În ultimii ani, oamenii care făcuseră averi sub domnia lui Carol al II-lea îşi clădiseră vile în stil mai mult sau mai puţin rustic, înconjurate de vii, livezi de pomi roditori, plantaţii de flori şi de zarzavaturi, de-a lungul şoselei Bucureşti-Braşov. Aici veneau să petreacă, departe de oraş şi de ochii curioşilor, dar destul de aproape ca să plece la prânz şi

să se întoarcă noaptea sau a doua zi dimineața, stăpânii României din 1940, ’41, ’42 şi’43.

La începutul verii 1943, Dimitrie Cozianu, care ajunsese cunoscut ca amator de asemenea petreceri şi devenise prin asta simpatic multora, era invitat la ferma domnului Corfiotu, la prânz, într-o zi senină şi strălucitoare, cu câmpuri parfumate de flori aromatice, de ismă şi pelin şi lămâiță, a căror mireasmă o purta un vânt cald peste pământurile acoperite de verdeață încălzită de soare: o zi de iunie în Câmpia Dunării. Şiruri de maşini lucioase în soare ca nişte armuri orientale, de lac, alunecau spre nord pe asfaltul vânăt, lustruit şi el de mii de cauciucuri pe zi. Dim Cozianu îmbrăcase în mod excepțional nişte haine de culoare mai deschisă, de şantung cenuşiu ca argintul, şi se rezemă de pernele maşinii. Îi spusese Colettei:

— Am treabă azi toată ziua, o să mănânc pe undeva în fugă.

Iar ea, senină şi cu desăvârşire în lună, îi spusese:

— Vezi să nu mănânci lucruri prea grele, mai ales când lucrezi intelectual, ştii că asta distruge ficatul, pe care tu îl ai şi-aşa destul de sensibil.

— Bine-bine, zise el grăbit, sărutându-i mâna.

Acuma, maşina îl ducea spre ferma lui Corfiotu; iar el se bucura de cheful care avea să urmeze; dar bucuria îi era de suprafață; se gândea duşmănos, cu furie, la oamenii cu care avea să fie; se gândea cu ură şi cu furie la aproape oricare om cunoscut. „Canalia asta de Corfiotu, care s-a îmbogățit şperțuindu-1 pe rege, şi fabricând armament; care ne consideră nişte curteni ai lui, nişte măscărici sortiți să-l amuzăm; şi asta şi suntem. Imbecilul de Cezar Lascari, cu Alexandra şi cu Ionel Haralamb, în trio, o să ajungă ridicoli cu atâta candoare, parcă lumea nu i-ar vedea. Cretinul de Giurgea-Roşcanu, care are rang de ministru, pe când eu sunt numai director general, deşi sunt de vreo cinci sute de ori mai capabil decât el; dar tocmai de aia e folosit, că e cretin, nu îngrijorează pe nimeni. Dobitocul de Scarlat, invitat fiindcă e soțul Valentinei, şi Valentina şi cu el, invitați fiindcă are nevoie probabil Corfiotu de Mittescu, şi l-a invitat pe el şi vrea să se simtă bine şi această băşică de săpun; şi o să fie Balotă, care s-a suit peste capul meu deşi e mai tânăr ca mine cu doi ani – da, dar el n-a pierdut atâția ani de tinerețe tocindu-şi nervii până la disperare şi demență cu Fifi Oprescu. Unde o mai fi, nenorocita?”

Ultima dată îi vorbise de ea Titel Negruzzi, care o văzuse la Paris, cocotă. Fusese o vreme măritată cu un francez, un om destul de bogat, dar îi dăduse cu piciorul: ei îi trebuia variație, aventuri. „Câți ani o fi având? Patruzeci şi doi? Patruzeci şi trei are. Să-l întreb pe Titel; şi el e invitat, bineînțeles, el e la orice chef, oriunde se poate mânca sau bea sau câştiga bani?

La orele şapte seara, masa de douăsprezece persoane era încă întinsă. Corfiotu, Scarlat şi Mittescu beau Porto, Cezar Lascari se dusese să se plimbe în vie cu Valentina Scarlat, Dimitrie Cozianu se tolănise pe o canapea într-o odaie de musafiri şi o auzea prin uşa despărțitoare pe Alexandra Lascari şuşotind cu Ionel Haralamb, apoi alte zgomote foarte semnificative; dar când voia el să se ridice să plece, enervat şi ațâțat de ce auzea, uşa se deschise încetişor şi apăru Valentina Scarlat. Avea pe atunci vreo treizeci şi cinci de ani, îşi lăsase părul să-i cadă pe umeri (moda fusese lansată de actrița de cinema Alida Valii), lucios, de culoarea lemnului de nuc, şi purta o rochie largă de tot şi scurtă până la genunchi cu o margine îngustă de dantelă vizibilă sub tivul rochiei; purta pantofii cu toc ortopedic, la modă atunci, de parcă ar fi avut amândouă picioarele deformate, dar pulpele îi erau pline, elastice şi privirea directă, neruşinată, lacomă.

— Ce faci? Te odihneşti? Dormi? întrebă ea şi veni să se aşeze lângă el, atingându-1 cu şoldul. Nu mai lenevi atâta!

Cozianu întinse brațul şi o trase spre el:

— Vino-ncoace – şopti el – şi-ți arăt eu ce harnic sunt.

— Nu! şuieră ea ațâțată, speriată, ispitită. O să ne prindă!

— Nu ne prinde! Repede! suflă el şi o trase jos.

După aceea, Valentina sări în picioare, îşi aranjă hainele de pe ea şi, cu un surâs şi o strâmbătură, se strecură afară. Cozianu se ridică şi ieşi; cei trei domni gravi şedeau mereu să discute, în jurul paharelor, sorții de victorie sau înfrângere ai celui de al treilea Reich. Titel Negruzzi cu Cezar Lascari şedeau pe terasă (spre care dădea o uşă imensă ce intra în pereți) pe nişte fotolii de paie, beau şi fumau. Doamna Corfiotu, tânără şi de o frumusețe vestită în Bucureşti, vorbea încet într-un colț cu Balotă, care murmura insistent, făcând-o să surâdă. Toată lumea era mai mult sau mai puțin beată.

— E imposibil să câştige! O să fie zdrobiți! exclamă tunător Scarlat.

— Dar alianța cu japonezii – zise Mittescu –, gândeşte-te că

japonezii i-au bătut pe englezi pe terenul lor, pe mare!

— Sunt pierduți! De la Stalingrad încoace, sunt pierduți!

— Balotă – strigă Corfiotu –, auzi că amicii dumitale sunt pierduți!

Balotă se apropie de masă; nu înțelegea despre ce e vorba; îi explicară:

— Ah, nu cunoaşteți noile arme secrete ale germanilor, spuse el cu un surâs superior.

— Dumneata le cunoşti? întrebă Mittescu.

Balotă râse:

— Tocmai de aceea sunt secrete, că nu le cunoaşte nimeni; totuşi, pot să vă spun că Mareşalul a asistat la Marele Cartier General al Führerului la nişte experiențe impresionante.

Cozianu trecu pe lângă ei şi se apropie de doamna Corfiotu:

— Ştii că eu sunt singurul aici care n-a vizitat livezile dumitale? Nu facem *le tour du propriétaire?*[172] Sunt gata să mă revanşez la Cozia.

Şi, oferindu-i brațul, ieşi cu ea pe terasă şi începu să-i povestească ce frumos e la Cozia şi să-i descrie castelul care fusese al bunicului său Eustațiu; apoi, treptat, pe când ceilalți îi pierdeau din vedere, începu să vorbească de cu totul altceva.

Peste trei sferturi de ceas, se întorceau spre vilă, în liniştea blândă a înserării.

— Eşti delicioasă, murmura el, sărutându-i mâna.

Ea zâmbi dulce, lipindu-se de dânsul:

— Te revanşezi la Cozia?

— Mă revanşez şi aici – spuse el – hai să ne întoarcem.

— Nu, se face întuneric, şi risc să-mi murdăresc rochia şi să nu observ decât prea târziu, la lumină.

— Dar măcar la Bucureşti...

— Ei, nu mai insista atâta, spuse doamna Corfiotu, pe un ton amabil dar destul de sec. Nu trebuie să ne luăm în serios; ne amuzăm, uităm, ne schimbăm, îi schimbăm şi pe ceilalți. Nu?

Şi râse drăguț.

— Ai dreptate, zise şi Cozianu şi-i sărută iarăşi mâna.

Când ajunseră în casă, Balotă îl întâmpină nemulțumit:

— Unde eşti, domnule? Mi s-a telefonat de la minister, trebuie

---

[172] Înconjurul proprietății [sub călăuzirea proprietarului] *(fr.)*

să plecăm imediat la Bucureşti într-o chestiune foarte importantă.

— Noi doi?

— Da, dumneata şi cu mine.

Cozianu se gândi: „Păcat; aş mai fi încercat s-o prind pe Valentina între două uşi". Şi spuse:

— Bine, să mergem. Mă întreb ce-or fi vrând.

VII

Ceea ce voiau era transferul a douăzeci de vagoane de aur în Portugalia, prin simplu virament, căci transportul metalului n-ar fi fost niciodată permis de germani; iar cine voia asta, era însuşi preşedintele Consiliului de Miniştri, domnul Mihai Antonescu. „Dumneata eşti un om energic şi abil, ai relații în Elveția: găseşte acolo o bancă dispusă să facă operația", îi spusese el.

— Ştiți că avem puține şanse? întrebase Cozianu.

— Asta vă priveşte, pe Balotă şi pe dumneata, răspunsese sec Mihai Antonescu, apoi, cu un zâmbet pe care-1 voia seducător, spuse: Mareşalul cunoaşte chestiunea şi-i va fi recunoscător celui care va reuşi în această misiune grea şi delicată. I-am spus că eşti cel mai bun colaborator al lui Balotă, şi mi-a răspuns că te cunoaşte şi că e sigur că vei reuşi.

— Da, i-am fost prezentat odată la unchiu-meu Şerban Lascari, răspunsese Cozianu.

— Aşa e: ce mai face conul Şerbănică? întrebase amabil şi familiar Mihai Antonescu.

„Mă întreb dacă ți-a făcut vreodată onoarea să te invite, saltimbancule", îi spuse în gând Cozianu.

A doua zi plecă la Zürich. Pe drum, se întrebă de mii de ori, cu o ciudă rece: „De ce m-aş întoarce? De ce să nu rămân într-o țară neutră? M-au păcălit: Şi Balotă, şi Ică Antonescu, şi toți. De ce să-i cred de data aceasta? De ce ar mai fi leali? „ îl ispitea totuşi ce-i spusese Mihai Antonescu: generalul venea pe vremuri în vizită pe la Şerbănică Lascari: era foarte posibil să fie adevărat că-şi aducea aminte de el. Şi atunci, erau deschise posibilități noi: portofoliul ministerial nu mai era atât de departe. „Da, dar dacă pierde Hitler războiul? Ar fi mai bine să mă refugiez din timp în Elveția. Dar dacă faimoasele arme secrete sunt o realitate, şi nemții câştigă războiul sau obțin o pace avantajoasă, atunci nu

mă mai întorc niciodată în țară şi cariera mea e ruinată. Nu; trebuie să mai aştept, o să am tot timpul să fug, la nevoie" Aşa se gândea el şi cântărea pe toate fețele, cu argumente noi, de zeci de ori, întrebarea dacă părăseşte pentru totdeauna țara sau nu. Un domn grav şi distins, într-un compartiment de tren; un domn care se uită pe fereastră şi fumează.

Domnul Raphael Mercado îl primi a doua zi după sosirea la Zürich, şi anume cu aceeaşi politețe rezervată şi rece cu care-1 primise de câte ori avuseseră de-a face împreună. Îi ascultă propunerea, oferta, căci guvernul mareşalului Antonescu oferea un procent interesant asupra operației, şi după ce isprăvi Cozianu de vorbit, stătu un minut să se gândească. Era un bărbat de cincizeci şi ceva de ani, cu părul albit prematur, şi cu o față îngustă, uscățivă, palidă; purta ochelari cu o ramă subțire de aur, şi-şi ținea una într-alta, cu un gest de deplin repaus fizic sau chiar de deplină slăbiciune a trupului, mâinile înguste, albe, cu unghiile îngrijite şi un inel subțire de căsătorie pe inelarul stâng. Vorbea calm, rece, fără efortul de-a scoate prea mult glas; făcea economie de putere, din care se părea că n-are prea multă.

— Domnule Cozianu, aveți dreptate, eu pot face această operație. Poate sunt singurul bancher care ar risca să o facă.

— Mulțumesc! guvernul nostru va fi foarte bucuros şi...

— Dă-mi voie. Am spus că pot face această afacere. Dar vreau să vă atrag atenția asupra faptului că sunt israelit şi religios. Guvernul dumneavoastră persecută în mod barbar pe coreligionarii mei şi e aliatul unui om care asasinează zilnic mii de evrei. De ce aş face eu un serviciu, fie chiar plătit, fie chiar bine plătit, guvernului dumneavoastră. Ar însemna o trădare din partea mea.

Cozianu îl privi mirat, apoi râse şi dădu din umeri, încercând totuşi să nu-1 jignească pe acest original.

— Bine, scumpe domnule Mercado, dar sunt foarte mulți oameni de afaceri israeliți care fac totuşi tranzacții şi cu noi, şi cu Germania, prin Elveția şi Suedia! Chiar eu cunosc câțiva!

— Eu nu, răspunse rece domnul Mercado. Treaba lor; eu nu-i imit. Totuşi, voi face transferul pe care mi-1 cereți, pentru a obține în prealabil de la guvernul dumneavoastră să-l puie în libertate pe unul din cei mai învățați coreligionari ai mei, rabbi Emmanuel Rubinstein, din Czernowitz. Ştiu că e deportat într-un lagăr de concentrare în teritoriile ruseşti ocupate. În momentul

când rabinul Rubinstein va fi sănătos la Zürich la mine în casă, puteți considera operația de care mi-ați vorbit ca efectuată.

În biroul tapisat în culori calde, mobilat cu fotolii adânci şi moi şi cu mobile de preț, un birou Louis XVI, un scrin făcut de Boulle, un covor de Şiraz, era tăcere. Domnul Mercado şedea într-un fotoliu, picior peste picior şi cu mâinile una peste alta, nemişcat, palid. Cozianu se gândea: „Ce original e şi ăsta! În fond, ce-i pasă lui de un rabin galițian care poate e mort la ora asta! Ca şi cum eu aş fi gata să-mi sacrific un avantaj real de dragul episcopului de la Râmnicul Vâlcii!"

— Bine, domnule Mercado, voi încerca să fac ce doreşti: dă-mi numele persoanei şi câteva date, ca nu cumva să mă întorc cu altcineva!

Şi începu să râdă. Domnul Mercado nici nu clipi din ochi, darmite să zâmbească. De râs, părea în clipa aceea că n-a râs niciodată.

Dimitrie Cozianu se întoarse la Bucureşti cu avionul, fu primit în audiență de Mihai Antonescu, şi începu îndată căutarea după deținutul Emmanuel Rubinstein. Se află că era închis într-un lagăr german, un lagăr mic foarte aproape de linia frontului, care se afla acuma în plină mişcare îndărăt spre vest. Prin tratative de câteva zile, se obținu ca autoritățile germane să-l predea pe deținut celor române, şi un ofițer român să-l aducă la Bucureşti. Dar când totul era rezolvat, Balotă îl chemă într-o dimineață pe Cozianu la el în birou, se ridică la intrarea lui Cozianu şi-l luă între perdelele unei ferestre:

— Ascultă, Coziene dragă. Am mai vorbit şi cu Ică: nu este exclus ca Faber, îl ştii, ăsta de la noi, spionul, să simtă ceva şi să-l omoare pe ovrei pe drum.

— Faber e la Istanbul în momentul ăsta, zise Cozianu.

— Nu, s-a întors ieri-dimineață. Aş vrea să meargă un om cu împuterniciri speciale şi care să poată discuta chiar şi cu nemții altfel decât un ofițeraş oarecare.

— Adică eu? întrebă Cozianu.

— Da, dacă vrei, bineînțeles; dar m-am gândit că tot urmăreşti dumneata toată afacerea, aşa că ar fi bine să... înțelegi?

— Bine, domnule ministru. Am înțeles.

— Îți mulțumesc. Trebuie să-ți spun că Mareşalul se ține personal la curent cu toată chestiunea.

— Înțeleg, zise Cozianu.

Dar nu era sigur deloc că Balotă nu minte, că merită să se ducă pe front, că recompensa va fi potrivită cu ce făcea el. Totuşi, nu putea refuza. Poate că, făcând tot ce i se cerea, îşi pregătea o ascensiune cum nu avusese până atunci; şi în acest caz ar fi fost o prostie să nu facă zel, darmite să refuze.

— Mâine dimineaţă plec, zise el.

VIII

După trei zile de la această convorbire, spre seară, Cozianu se afla într-un automobil militar, vopsit verde ca măslina crudă; şedea lângă un ofiţer tânăr, căpitan făcut pe front, care purta crucea de fier germană pe piept; în faţă, lângă şofer, şedea altul, un ofiţer de la comandamentul corpului de armată, care cunoştea drumul.

În spatele lor soarele coborât la orizont lumina roşu prin geamul de celuloid; în faţă se întindea un câmp nesfârşit, verde-cenuşiu, vălurit moale; pe ici, pe colo, mărăcini, tufişuri; scaieţi înalţi, cu nişte spini mari, necruţători şi măciulia liliachie a florii lor cu miros dulce de tot; cerul albastru îşi stingea strălucirea, era de un albastru-cenuşiu; şi praful ridicat de maşină venea îndărăt, gonit de vântul fierbinte.

Praful galben intra prin toate deschizăturile în metal sau în prelată, prin crăpăturile celuloidului, pe lângă geamul din faţă, pe care-1 acoperea un strat foarte subţire, galben-cenuşiu. Praf gros se aduna în cutele mânecilor, pe epoleţi, pe umeri; toţi cei din maşină aveau sprâncenele galbene; Cozianu simţea praful în măsele, în gură, în ochi: la colţurile ochilor i se făcuseră mici gămălii de noroi, pe care le ştergea cu batista murdară, şi după aceea se făceau iar.

Câmpia asta nu se isprăvea niciodată? Sigur că nu. Nu se isprăvea până la ţărmul Oceanului Pacific: stepă, praf, vânt cald, miros de ierburi arse de soare, scaieţi cu flori palide şi cu mireasma dulce; şi câmp, cât vezi cu ochii câmpie, de dimineaţă până noaptea, şi de noaptea până dimineaţa, şi iarăşi de dimineaţa până noaptea; şi iarăşi, şi iarăşi, mereu-mereu, câmpie fără margine.

Şi nici măcar nu era neted drumul. Mica maşină militară, cu arcuri tari, gonea cât putea motorul; sărea în gropi, peste gropi, o

lua peste câmp, pe marginea fluviului lat de praf. Cozianu îşi simţea măruntaiele la fiecare zdruncinătură; i se părea că i se zgâlţâie creierii în cutia craniului. „Măcar de ar merge mai încet? Dar nu se putea: şi-aşa era prea încet, şi-aşa era foarte târziu: toate etapele se trăgeau îndărăt, tot ce era îndărătul frontului pleca în fugă, să nu fie înconjurat şi surprins de tancurile ruseşti. Lagărul 308 fusese până acum trei zile într-un loc; acuma se mutase într-altul, cu un tren special.

„O să-l mai găsesc? se întreba Cozianu. Atâta încordare, atâtea eforturi, ca să-l găsesc poate mort, îngropat în vreun mormânt comun. Dar nu face nimic. O să fie alte lucruri, alte ocazii. Nu rămân eu nici în întuneric, nici jos?

Somnola, ostenit de veşnicele zguduituri, sărituri, zgâlţâieli ale maşinii. La picioarele lor, între două cizme negre pudrate cu praf galben, stătea, vârât cu patul într-un toc de tinichea anume făcut, un pistol-mitralieră cu oţelul vopsit negru, şi pudrat şi el cu un strat transparent de praf galben.

Maşina trecea pe lângă şiruri de căruţe mânate de soldaţi bătrâni, mustăcioşi, grămădiţi şi gheboşaţi în capul căruţei ca nişte ţărani ce erau. Şiruri interminabile de căruţe; pe urmă, nori lungi de praf prin care nu se mai vedea nimic, gri înecăcios; şoferul o lua peste câmp, depăşea un camion greu, apoi apărea din praf un tun pe patru roţi cauciucate, şi alt camion care-1 trăgea; şi alte camioane, şi alte tunuri, pe urmă automobilele cu ofiţeri, pe urmă ieşeai din praf; şoferul lui Cozianu apăsa pe accelerator şi gonea înainte, pe drumul liber, larg, pustiu, care ducea spre orizontul plat, larg, cât lumea largă şi pustiu. Şi peste un ceas, iarăşi depăşeau o coloană de căruţe, sau se încrucişau cu o coloană de căruţe, sau treceau pe lângă nişte tancuri nemţeşti pline de praf, cu tunuri enorme, lungi fiecare cât maşina lui Cozianu; şoferul, cu obrazul galben de praf, ocolea tancurile, se auzea huruitul lor şi duduitul motoarelor, un ofiţer blond în uniformă neagră, aşezat pe turelă, îi privea nepăsător, apoi totul rămânea în urmă şi maşina intra într-un sat pustiit, în care nu se vedeau decât oameni în uniformă kaki sau în uniformă verde-gri, camioane oprite lângă garduri, automobile în curţi cu gardurile căzute; la răspântii erau stâlpi cu scânduri bătute în cuie, iar pe scânduri stăteau scrise pe nemţeşte nume de sate ucrainene şi distanţele în kilometri şi mâzgălituri obscene cu creionul. Pe urmă maşina ieşea din sat (se zăreau la margine nişte copii cu şepci în

cap şi cu mâinile în buzunare, care se uitau, străini şi sălbăticiți, la maşina cu ofițeri duşmani).

Cozianu somnola; întredeschidea ochii: câmpie; se făcea seară. Iarăşi îl apuca somnolența, simțea în creieri zdruncinăturile maşinii, îşi simțea oasele moi. „Sunt foarte obosit, se gândea Cozianu. Ce bine ar fi acasă, într-un fotoliu. Tresări: Prostii. Trebuie să-l aduc, viu, şi să-l duc la Zürich." Se îndreptă, deschise ochii. Intrau într-un sat, lătrați cu turbare de câini galbeni şi slabi.

— O să dormim aici, zise căpitanul Dobrescu, însoțitorul lui Cozianu. E mort şi şoferul, şi nici noi n-o să mai rezistăm.

Cozianu dădu din cap, morocănos şi mut. Maşina trecu pe ulițe pustii; zăriră nişte babe într-o curte; apoi nişte căruțe, o bucătărie de campanie şi soldați români pe lângă ea. Se opriră la comandatură şi se dădură jos: o santinelă germană îi privea fără să se mişte, neprietenos. Intrară totuşi şi Dobrescu ceru să vorbească cu comandantul de etapă; apăru un subofițer cu ochelari, om de vreo patruzeci de ani, scurt, îndesat, cu o guriță cu buze subțiri şi dreaptă, ca o crăpătură de puşculiță. Dobrescu îi arătă hârtia dată de la Bucureşti de generalul von Roderer şi actele lui, ale lui Cozianu (căpitan Cozianu Dimitrie, de la Marele Stat Major), ale locotenentului care le arăta drumul. Neamțul nu scosese niciun cuvânt. Dobrescu încercă să glumească, să-l dezghețe:

— Cum stați cu mâncarea pe aici? Tot cal? Dar cu fetele? Se mişcă ceva?

Neamțul nici nu clipi din ochi; parc-ar fi fost surd. Avea şi el „Crucea de fier" clasa I, ca şi Dobrescu. Acesta arăta cu degetul tinicheaua neagră cu margini albe şi-l întrebă, ridicând glasul foarte tare:

— Unde ai primit-o? Eu în Kuban!

Neamțul se uită la el, rece ca gheața, apoi la Cozianu, şi spuse, aproape fără să descleşteze fălcile:

— O să dormiți aici, la comandatură. Vă arăt camera.

Şi trecu înainte, intrând pe un coridor văruit, cu podelele spălate proaspăt. Dobrescu îl urmă, înjurându-1 printre dinți, apoi Cozianu, mut, apoi ceilalți. Neamțul le arătă odaia, lampa cu gaz de pe masă, salută şi plecă.

— Ce ziceți, domnule căpitan, de animalul ăsta? Exclamă Dobrescu, indignat. Ce vită, ce dobitoc!

Cozianu însă n-avea chef de vorbă. Se spălă şi se culcă fără să mănânce: era frânt de oboseală; adormi îndată, un somn adânc, mort.

Se trezi în toiul nopţii, cu inima bătând. Ce se întâmplase? Buimac, trase cu urechea. Atunci izbucni al doilea urlet, prelung, răguşit, spart, un urlet de groază cutremurătoare. Apoi glasuri care vorbeau nemţeşte.

— Ce e? Ce fu asta? întrebă, ameţit de somn, locotenentul. Dobrescu îşi căuta cizmele, gâfâind şi înjurând.

— Mă duc să văd, gemu el trăgându-şi o cizmă.

Dar nu se mai auzea nimic, decât lătrat de câini, aproape, altul mai departe, altul undeva, hăt departe, stins. Dobrescu ieşi tropăind şi se întoarse.

— N-am aflat nimic, mama şi dumnezeii lor. Cică nu e nimic. „Da, dar ce a fost? Ce s-a auzit?" Nimic. Treaba voastră, crucea şi parastasul cui v-a făcut.

Şi oftă, întinzându-se pe pat.

A doua zi dimineaţa, când maşina ieşea din sat, spre soarele mare şi roşu care atârna jos de tot deasupra orizontului, Dobrescu îşi aduse deodată aminte:

— Domnule căpitan, ştiţi ce-a fost azi-noapte? Urletul ăla? I-am întrebat pe-ai noştri, care sunt în sat, cu bucătăria aia. Neamţul urlă, feldwebelul ăla, idiotul. A fost la un lagăr, şi şi-a scrântit nervii, e ţicnit. Românaşii noştri zic că e om de treabă, nu e rău; dar se sperie din somn noaptea şi urlă, de parcă l-ar tăia. Mama lui de dobitoc!

— Au omorât nişte copii în lagărul ăla, zise soldatul-şofer.

— Ce, mă? De unde ştii tu? întrebă Dobrescu.

— Mi-au spus şi mie băieţii de la bucătărie, îngână şoferul.

— Uite-al dracului nenorocit, spuse Dobrescu, mirat. Apoi adăugă: poate nici nu-i adevărat, şi-au inventat ei. Ce, parcă poţi să ştii?

— Cine-i mai ştie şi pe ei? mormăi şoferul. Sunt altfel decât noi, don căpitan.

— Voi vă-nţelegeţi mai uşor cu ruşii, ai? întrebă ironic Dobrescu.

Soldatul îngână:

— Păi ai noştri sunt mai mult băieţi de la ţară.

— Păi da: ei ţărani, voi ţărani, sigur că da, râse Dobrescu.

Prudent, şoferul nu răspunse. Se prefăcea că e atent la şosea.

IX

Pe la amiază, începuseră să treacă pe deasupra lor avioane germane de bombardament, şi nu mai încetară de-a trece, la răstimpuri, până spre seară, spre est, apoi spre vest, şi iar spre est, şi iarăşi îndărăt. Pe deasupra, sau pe la câțiva kilometri la stânga sau la dreapta şoselei. Cozianu însă nu era atent la ele. Observă că locotenentul care şedea lângă şofer începe să fie neliniştit, că scoate apoi capul pe fereastră, se uită; la prima răspântie, îi spuse şoferului s-o ia la dreapta. Era patru după-amiază şi o arşiță înăbuşitoare când maşina se opri.

— De ce opreşti, domnule? întrebă Dobrescu.

Locotenentul, stânjenit, se-ntoarse să-i răspundă peste umăr:

— Am greşit drumul. Trebuie s-o luăm îndărăt.

— Ei, bravo! exclamă Dobrescu. Vezi să nu înnoptăm pe câmp.

— Domnule locotenent, să nu mă faci să pierd niciun ceas! spuse Cozianu, deodată treaz şi încordat. Ce îți închipui dumneata că facem aici? Turism?

Deodată trase cu urechea. Orizontul huruia înăbuşit, de undeva de departe.

— Ce s-aude? întrebă el. Parc-ar fi tunuri.

— Tunuri sunt, mânca-le-ar tata, spuse cu amărăciune Dobrescu.

Maşina porni îndărăt. După o jumătate de oră (avioane treceau mereu, vuind sus de tot în cerul albastru-cenuşiu de secetă), o luă pe un drum plin de gropi, unde se zguduia în aşa hal, încât Cozianu, din ce în ce mai îngrijorat, voia să strige: „Mai încet”, dar şovăi câteva minute, căci de două zile el era cel cu „mai repede, mai repede!” Când însă, alarmat de săriturile pe care le făcea maşina în gropi, se hotărî să dea glas, automobilul căzu într-o groapă, se auzi o trosnitură metalică îndărăt, şi rămase nemişcat, într-un nor de praf.

— Ce-ai făcut? Ce-ai făcut, nenorocitule? răcni Dobrescu, în timp ce şoferul sărea jos.

Coborâră şi ceilalți. Şoferul era galben, îi era frică, se uita sub maşină.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Dobrescu, furios. Şoferul răspunse de sub maşină:

— S-a rupt axul cardanic şi un arc, dori căpitan.

— Şi? Le repari? Cât ne ţii aici? Urmă o tăcere. Cozianu spuse:

— Nu se poate repara decât în atelier. Am şi eu maşină, şi mă pricep. Rămânem împotmoliţi, adăugă el cu dinţii strânşi.

Pe deasupra trecură bâzâind patru avioane de vânătoare, mereu spre est. Bubuitul tunurilor era înăbuşit, dar cutremura aerul, de parcă se trăgea imediat dincolo de zare.

— Culcat, băă! răcni prelung cineva, nu departe de ei. Se uitară cine striga. Nu vedeau pe nimeni. Glasul răcni iar: Culcat, băă! Vino-ncoace, târâş!

Zăriră în sfârşit muşuroiul de pământ al unui soi de tranşee, şi un cap cu cască. Porniră într-acolo în goană, încovoiaţi, ajunseră şi săriră înăuntru: era o groapă scurtă, în formă de U, cu un tun în mijloc; un 47 „Bofors", scurt, vopsit kaki; în fundul gropii, lângă săgeata tunului, erau înşirate în picioare obuzele cu cartuşul de alamă lucioasă şi vârful vopsit roşu, sau doar de aliaj de oţel cu metale rare, alb şi strălucitor. Era singurul lucru curat în groapă: patru soldaţi plini de pământ, asudaţi, şi un ofiţer la fel de murdar ca ei, brunet, buzat, cu mustăcioară neagră şi arătând dinţi albi şi frumoşi când râdea, îi primiră cu mustrări.

— De ce umblaţi în picioare, don căpitan? Te vede aici pe câmp de la doi-trei kilometri!

— Da ce-i aici? Ce faceţi voi aici? întrebă Dobrescu.

— Stăm pe poziţie, răspunse locotenentul şi se prezentă: locotenent Martinescu, din regimentul patruzeci şi şase infanterie. Se vedea pe el că e rezervist. Întrebă, familiar şi neregulamentar: Da' unde vă duceaţi aşa?

Râdea. Râdeau, verde, şi cei patru soldaţi, culcaţi pe talazul gropii.

— La comandamentul diviziei, încolo! zise Dobrescu.

Martinescu, cu mutra lui de turc, râdea:

— Păi divizia a luat-o încolo, e la vreo zece kilometri spre dreapta. În faţă sunt ruşii. Acum trebuie să pice: nu vedeţi praful? Alea-s tancuri.

Şi le arăta orizontul, unde se ridicase, într-adevăr, un fel de ceaţă trandafirie.

— Aoleo, zise simplu Dobrescu.

— Păi da, râse celălalt.

Cozianu înţelese acuma de ce se purta aşa, de-1 crezuse rezervist; avea ceva neobişnuit în glas, în râs, în mişcări. Şi

soldații fumau, cu ochii în gol. Aşteptau. Aşteptau toți. Cozianu se uită la dreapta, la stânga: câmpie nemărginită şi pustie. Tot aşa se uita şi Dobrescu.

— Cum, mă? întrebă el. Şi ce faceți voi singuri aici?

— Barăm drumul ăsta. Că tancurile nu ştiu să vină peste câmp.

Soldați râseră iar, slab.

— Cum, aşa, fără mitraliere, fără puşcaşi să vă păzească? Nimic?

— Nu mai sunt. S-au terminat, răspunse celălalt.

— Noi ce facem aici? întrebă Cozianu. Dacă sunt zece kilometri, îi facem în două ore! Hai să plecăm!

— Noroc, bă Martinescule! zise Dobrescu. Noroc, băieți!

— Să trăiți, murmurară soldații.

Cei patru porniră repede peste câmp; trecură pe lângă maşină şi-şi scoaseră cele trei pistoale-mitralieră. Şoferul şi locotenentul tăceau; Dobrescu înjură până obosi. Cozianu mergea repede, mut; „Trebuie să ajung la divizie; trebuie să ajung", îşi repeta el. Se uită îndărăt: nici nu se mai vedea groapa în care cei cinci oameni aşteptau, pierduți, singuri, în mijlocul câmpiei imense.

După o jumătate de oră, pe când urcau o unduitură moale şi prelungă a şesului, un obiect cenuşiu-verzui apăru peste marginea dâmbului din fața lor. O turelă de tanc. „Acum m-am ars", se gândi Cozianu, înghețând, şi se uită încordat împrejur. Nu era niciun adăpost. Tancul se urcase pe dâmb şi vreo cinci-şase turele se iviseră pe după culmea lui abia ridicată deasupra câmpiei.

— Dori căpitan! Vin nemții! exclamă şoferul. Tancurile se urcaseră pe culme, iar primul cobora.

— Să stăm în picioare – zise Dobrescu – poate aşa ne văd!

Vorbise cu o înfrigurare care-1 schimonosea, îl făcea să holbeze ochii. Toată lărgimea locurilor din fața lor se umpluse de tancuri: erau zeci, poate sute; huruitul motoarelor începură să-l simtă toți patru în diafragmă, că le face să vibreze corpul, carnea pe oase. Pământul se cutremura abia simțit. Primul tanc greu trecu nu departe de ei; îl văzură pe comandant, în picioare în turelă, cu mâinile pe capac, subțire, slab, blond, cu bonetă neagră, legat la gât cu o basma roşie; avea o față osoasă, îngustă, dură; se uita în depărtare: nici nu-i văzu.

— Ăsta-i contele Brederode! îi strigă Dobrescu în ureche lui

Cozianu; a venit cu o divizie de tancuri din Franța; nemții îi zic *der Panzergraf*!

Cozianu abia îl auzi, asurzit de vibrația şi duduitul enorm al motoarelor. Peste două minute nu mai vedeau nimic din pricina prafului prin care treceau fantome masive, zguduind pământul.

După ce trecu ultimul tanc şi se risipi praful, cei patru rămaseră amețiți, obosiți. Se uitau după norii de praf care se târau spre est. Şoferul vorbi cel dintâi:

— Numai să nu-i calce pe-ai noştri, săracii.

— Haideți! exclamă Cozianu, tresărind din năuceală. Haideți, repede!

Mai făcură un kilometru, şi ajunseră la un drum printre câmpuri pustii. Îndărătul lor izbucnise un bubuit necontenit, care părea atât de apropiat, încât se mirau că nu se vede nimic. Şi, deşi ei se depărtau, mergând cât puteau de repede, bubuitul nu scădea. „Ce caut aici? se întreba Cozianu. Totuşi, dacă ajung la comandantul diviziei, mai pot reuşi. Numai să nu sosească ruşii înaintea mea la lagărul acela." Simțea că e prea greu, că prea multe lucruri sunt împotriva lui. Dacă n-ar fi apărut tancurile acestea nemțeşti, poate că peste o oră era prizonier. Se uită peste umeri. Văzu două trâmbe de fum, departe una de alta; fum negru. Bubuitul tunurilor nu contenise; din când în când o explozie mai tare îl spărgea.

— Mai repede! gâfâi Cozianu.

Peste zece minute se uită iarăşi peste umăr şi se opri, apoi începu să meargă şi mai repede, aproape în fugă. Dindărăt, de peste dâmb, sosea în mare viteză un tanc cu turela întoarsă cu tunul într-o parte. Alt tanc venea după el, fumegând. Ceilalți îl simțiseră pe Cozianu că se opreşte, se întoarseră şi ei, înțeleseseră şi acum goneau cu gurile căscate, gâfâind, cu sudoarea şiroaie sub hainele ude. Pe când ajungeau la drumul ce le tăia calea, auziră cum se apropie duduitul motoarelor. Se uitară îndărăt: vreo douăzeci de tancuri veneau de peste dâmb. Pe unele erau cățărați oameni în uniforme negre: probabil echipaje de tancuri lovite, care scăpaseră cu fuga. Un tanc astfel încărcat trecu pe lângă cei patru români. Mergea încet, şi mirosea a benzină. Cozianu răcni la nemți:

— Luați-ne şi pe noi!

De lângă el, locotenentul care rătăcise drumul se repezi să sară pe tanc din mers, dar unul din nemți îi puse pistolul-mitralieră în

față şi trase o rafală. Locotenentul căzu pe spate şi rămase nemişcat, mort. Cozianu se-ntoarse spre Dobrescu şi spre şofer:

— Haideți! spuse el, şi porni mai departe, în pas aproape alergător.

Când ajunseră la drum, şoferul strigă:

— Dori căpitan! Vine o maşină!

Într-adevăr, în vârful unui nor prelung de praf se apropia un camion cu coviltir de prelată. Cozianu luă pistolul-mitralieră din mâna soldatului şi se repezi în drum, urmat de Dobrescu. Camionul se opri în fața armelor întinse. Pe prelata cenuşie era vopsită cu miniu o mare cruce roşie. Şoferul sări jos şi salută: era un soldat. Dindărăt sări în praful drumului şi o femeie măruntă, în uniformă kaki, cu legătură de cap albă.

— Luați-ne şi pe noi! strigă Cozianu.

— Două persoane în față, am loc, zise şoferul.

— Urcăm îndărăt! zise Dobrescu.

— Nu se poate! Am doisprezece operați! spuse femeia cu o linişte ciudată, obosită.

Era tânără, cu fața triunghiulară, foarte palidă, gura mare şi desenată, o gură frumoasă şi dureroasă, şi ochi ca nişte bucăți de lapis-lazuli, dure şi lucioase.

Cozianu se apropie de ea:

— Doamna Giurgea-Roşcanu?

Ea era, Isabela Giurgea-Roşcanu, nebuna care-1 lăsase pe Giurgea-Roşcanu la chefurile şi recepțiile lui şi plecase ca infirmieră pe front, o dezaxată, o maniacă. Nu era urâtă deloc; o frumusețe stranie; dar îmbrăcată ca un soldat, mototolită, palidă, parcă gata să moară şi ea.

— Sărut mâna; eu sunt Dimitrie Cozianu. Trebuie să ajung imediat la comandamentul diviziei...

— Şi eu mă duc acolo, că dacă nu-i suie în avion, îmi mor răniții. Sunt răniți grav, toți. Dar n-aveți decât două locuri!

— O să stăm pe margine, pe colț, sus pe coviltir, cum o fi! exclamă Cozianu.

Dobrescu se şi urcase.

— Urcă-te! îi porunci Cozianu soldatului şi trecu în spate, o ajută pe Isabela Giurgea-Roşcanu să se suie, o urmă şi camionul porni.

Înăuntru răniții zăceau pe tărgi pline de sânge, înfăşurați în bandaje ca nişte mumii; aveau fețe supte şi galbene, țepoase de

barbă rară, neagră; se uitau în gol, lăsându-se legănați și zguduiți de camionul în plină viteză.

— Dacă nu ajung la timp, o să moară toți, spunea doamna Giurgea-Roşcanu, înghesuindu-se să-i facă loc şi lui.

— N-o să moară ei chiar aşa uşor, zise Cozianu.

Aici era umbră, mirosea a sânge şi a benzină; pe sub coviltir, îndărăt, se vedea doar un nor de praf galben-trandafiriu, străluminat de focul asfințitului.

— Ăia doi au şi murit, murmură Isabela Giurgea-Roşcanu.

Cozianu întrebă maşinal:

— Care?

Ea îi arătă. Da, se uitau în gol, cu gura deschisă. Cozianu se gândea: „Se duce dracului războiul; zboară şi Mareşalul, şi toată baraca; vin ruşii; nu mai e cazul să fac zel; trebuie căutată o trambulină spre guvernul de după căderea Mareşalului".

— Cred că şi ăsta a murit, murmură el.

Ea şopti:

— Moare acum.

„Care-o fi diferența? Eu aş fi jurat că e gata mort! Se uită cu coada ochiului la Isabela Giurgea-Roşcanu. Cu mâinile împreunate, stătea cu ochii închişi. „Se roagă, îşi spuse el. Mă întreb dacă mai merită să mă agit ca să-i fac domnului Balotă şi domnului Ică Antonescu serviciul de a le transfera aurul în Portugalia. Ba nu: trebuie totuşi făcut: poate să-mi rămâie ceva."

Lângă el, ghemuită, în pantaloni mânjiți de motorină şi de sânge de pe brancarde, slabă, cu gâtul subțire, cu mâinile albe, lungi, împreunate, Isabela Giurgea-Roşcanu murmura fără glas, cu ochii închişi. El îi aruncă o privire fugară: „E frumoasă; ce linie nobilă are fruntea şi nasul; frumoasă; şi stă aici, să-i păzească pe ăştia cum mor. Ce curios! Treaba ei: e nebună, e maniacă; altfel nu se explică?

Ştia că se explică şi altfel. Dar nu voia să se gândească; o goni cu duşmănie din minte şi reîncepu să se gândească la perspectivele pe care le avea cariera lui, în noile împrejurări.

X

Generalul Turtureanu era un bărbat înalt, gros, ciolănos, cu mâini mari şi față mare, arsă de soare şi de vânt. Striga obraznic

la Cozianu, într-o odaie plină de geamantane, de saci, de maşini de scris, de lăzi cu telefoane de campanie, printre care trebăluiau nişte soldaţi, împachetând, legând cu sârmă, strângând curele.

— Ce crezi dumneata? Ce, crezi că o să sacrific eu o maşină acum, *acum!* când mâine dimineaţă tancurile ruseşti pot să fie peste noi, să-ţi dau eu o maşină pentru misiunea dumitale? Mai întâi că eu n-o cunosc! Cine ştie ce căcănar de la Bucureşti a inventat o prostie şi te-a trimis pe dumneata, alt prost, să te vâri în dezastrul ăsta! Dumneata ştii... Şi se apropie de el, vorbind mai încet:

— Dumneata ştii că mâine putem fi încercuiţi?

Cozianu aşteptă o secundă, apoi spuse fără să ridice glasul:

— Domnule general, vă rog să-mi lăsaţi o maşină. Domnul Mareşal cunoaşte chestiunea şi se interesează direct! Dacă vreţi, telefonaţi la Bucureşti pentru confirmare. Deşi asta ar însemna o amânare de care aţi fi responsabil dumneavoastră personal. Aţi văzut hârtia iscălită de domnul ministru de Război şi de Marele Stat Major. Ce mai vă trebuie?

— Căpitane – răcni Turtureanu – cum îţi permiţi?...

Cozianu îi tăie vorba, insolent:

— Mai întâi nu sunt căpitan, ci director general într-un minister, şi al doilea, te rog să-mi dai maşina imediat, domnule general, dacă nu vrei să-ţi pui în pericol cariera!

Turtureanu rămase cu gura căscată, cu ochii mari, încă furios. Apoi se stăpâni, şi spuse:

— Bine, ţi-o dau, dacă trebuie.

— Voi raporta domnului Mareşal că m-ai ajutat la vreme, spuse rece Cozianu.

— Bine, monşericule, nici nu poate fi vorba de altceva, e normal, dacă e o misiune importantă, zise Turtureanu descumpănit, gata să înceapă să bată câmpii.

„Îi e frică, se gândi Cozianu. De ruşi. O să fie mâine aici. Cine a vorbit de *panzer divisionen*? Uite la ăştia, ce mai *panzer divisionen.* Războiul nu-l mai câştigăm; trebuie să văd ce-i de făcut. Trebuie să văd ce-i de făcut?

Toată noaptea, în maşina care-l ducea peste câmpia luminată de lună, ocolind coloane de tancuri, îngrămădiri de camioane, căruţe, cisterne, oprindu-se în faţa unor maşini răsturnate şi arse, înconjurate de cadavre, ca apoi să cotească peste câmp şi să pornească mai departe prin noaptea de vară care fremăta de

țârâitul greierilor şi de cutremurul adânc, stins, al tirului artileriilor, toată noaptea se gândi că războiul poate va fi pierdut, nu numai că nu va fi câştigat, dar va fi chiar pierdut. „Şi atunci? Să fiu într-un post mare, vizibil ca viitor candidat, sau discret, să intru în contact prin socru-meu şi prin bătrânul Lascari, cu opoziția parlamentară? Dar comuniştii? Poate că ei vor avea poziția cea mai puternică: dar cum să intru în contact cu ei? Cine-i ştie? Nimeni nu-i ştie, dacă nici Siguranța nu-i ştie. Cu ei voi intra în contact în momentul când o să iasă la lumină. Dar cum voi apărea? Ca ministeriabil sau ca nedreptățit, sau ca amândouă?"

Adormi într-un târziu. Se trezi apoi spre dimineață, auzind urlete: văzu nişte soldați care se cățărau pe un tanc german, bătându-se cu soldații nemți de pe tanc, care-i izbeau cu patul armei; trecură pe lângă un tun autotractat pe a cărui țeavă călăreau nişte soldați descinşi şi fără arme. Maşina ieşise la lărgime. Cozianu adormi iar. Se trezi când intrau într-o pădure de brazi, care mirosea frumos a răşină. O poartă de sârmă ghimpată, turnuri de lemn cu santinele germane în ele. Dobrescu, care-1 însoțea mereu, scoase mâna cu hârtia comandamentului german din Bucureşti. Soldații SS de santinelă la poartă deschiseră cadrul îmbrăcat într-o plasă de sârmă ghimpată şi maşina intră în curte, între şiruri lungi de barăci de lemn; se încărcau în curte patru camioane mari „Diesel" cu baloturi, lăzi, saci. Munceau vreo zece oameni în haine vărgate, desculți în nişte galenți de lemn. Din pădurea de brazi se auzeau pocnete de pistol.

— *Den Herrn Lager kommandanten! Rasch! Rasch!*[173] răcni Dobrescu, care făcuse în 1941 un stagiu într-un regiment german în sectorul central al frontului. Un subofițer cu casca în cap îi ceru *Ausweis*-ul, el îi arătă ordinul comandamentului german din Bucureşti.

— *Kommen Sie mit*[174]*,* zise omul, un flăcău tânăr, cu obrajii trandafirii şi o gură roşie şi cărnoasă; avea un aer proaspăt şi tineresc, dar fața şi ochii îi erau cu totul fără expresie; placid, inert pe dinăuntru. O luă înainte iar Cozianu şi Dobrescu îl urmară. Trecură printr-un coridor de sârmă ghimpată, cu intrare

---

173 La domnul comandant al lagărului! Iute! Iute! *(germ.)*

174 Veniți cu mine. *(germ.)*

şi ieşire în zig-zag, strâmtă cât un singur om; la douăzeci de metri, dintr-un turn, îi privea o santinelă cu puşca-mitralieră culcată lângă picior ca un câine treaz şi atent.

După ce ieşiră din incinta de sârmă ghimpată, vântul aduse un val de miros de excremente. Cozianu se grăbea pe urmele neamţului, ţinându-şi răsuflarea. Pocniturile seci (focuri de armă păreau să fie, dar destul de slabe, parcă se trăgea cu cartuşe de manevră) încetară deodată. Şi peste câteva clipe nu se mai simţi nici mirosul de latrine, ci iarăşi mireasma de cetină verde şi de răşină de brad.

După zece minute de mers repede ieşiră din pădure şi ajunseră în nişte luminişuri largi ce se înşirau între pădurea prin care trecuseră ei şi-o altă perdea de brazi; între ele erau câmpuri cu iarbă proaspăt cosită; din iarbă se ridica ici-colo câte un brad, doi, şi într-un loc un pâlc mai stufos.

Aici, drept în faţă, se afla un grup mic de ofiţeri şi subofiţeri în uniforme verzi-gri, cu panglică neagră la şepci; cei mai mulţi purtau şi pistolul la şold; stăteau şi se uitau, cu mâinile la spate, sau în centiron, sau în buzunare. Vreo doi-trei vorbeau între ei. Departe, la vreo trei sute de metri în dreapta şi în stânga, câmpul era tăiat de un şir rar de soldaţi verde-gri, cu căşti de oţel în cap şi cu pistoale automate agăţate de umăr. Cozianu observă că şi marginea pădurii, de unde ieşiseră ei, era păzită la fel, şi în faţă, era alt şir de santinele, în marginea pădurii celeilalte.

Iar în mijlocul câmpului era un şanţ mare şi adânc, cu un muşuroi proaspăt de pământ rusesc, negru, înşirat pe lângă şanţ şi înalt de vreun metru sau un metru şi jumătate. Jos, peste ultimii bulgări de pământ, unde începea peria ţepoasă a fânului cosit, erau aruncate târnăcoapele, lopeţile, cazmalele cu care se săpase şanţul: câteva zeci de unelte.

Sus, pe muşuroiul de pământ, cu spatele la grupul de ofiţeri şi la Cozianu care abia se apropia de acest grup, un şir de vreo douăzeci de oameni în haine sure vărgate. Era o dimineaţă de vară, roua încă umezea fânul cosit de pe jos, umezeala nopţii spălase aerul şi din cerul albastru adânc, curat, de smalţ preţios, soarele lumina, puternic şi viu; astfel că se vedeau bine oamenii în gri, se vedea cum atârnă hainele zdrenţuite pe corpurile lor scăzute, se vedeau cefele subţiate, cu două tendoane, cu pielea lipită pe ele, şi părul tuns cu maşina şi crescut mizer, fără luciu, şi pielea pământie, şi urechile rămase mari pe lângă gâturile

subțiate. Stăteau cam îndoiți de spinare, cu şezutul tras înainte (sau poate prea slabi ca să mai aibă carne pe şale) şi picioarele goale în galenți de lemn le erau pământii şi murdare. Cozianu vedea din ce în ce mai bine, căci se apropia mereu. (Nu-şi mai dădea seama, din pricina atenției brusc încordate de ce vedea, unde sunt subofițerul neamț şi Dobrescu.) Şi vedea foarte bine un subofițer SS care mergea repede spre şirul de deținuți înşirați pe marginea gropii; unul din stânga şi altul din dreapta. Cel din stânga era cel mai aproape. Era voinic, spătos, cu uniforma întinsă pe spinarea grasă, mai ales pe omoplații cărnoşi, pe brațe, şi avea şi un şezut proeminent. Mergea sprinten, vioi. Se urcă şi el pe muşuroi, scoțând pistolul din tocul de la şold, şi, cu şalele cambrate, în poziție de drepți, cu trupul încordat şi cu şezutul scos tare în afară, îi puse mâna stângă pe umăr primului deținut, cu dreapta ridică pistolul mare şi greu spre ceafa omului. Se auzi o plesnitură seacă, omul se îndoi din genunchi şi, împins de mâna stângă a călăului, căzu grămadă în groapă. Subofițerul trecu în spatele celuilalt, şi-i puse mâna stângă pe umăr, ridică pistolul: o detunătură, un brânci şi cadavrul căzu cu capul înainte în groapă. Din dreapta se auzeau alte împuşcături. Cozianu rămase pe loc, cu ochii la şirul de oameni în zdrențe parcă tăvăliți în cenuşă, care stau acolo, cu umerii căzuți, cu cefele costelive plecate puțin înainte. „De ce stau aşa? se întrebă el. De ce nu se-ntoarce unul să-i vâre ghearele în ochii ăluia, să-l strângă de gât, să...”

Paf! Paf! Paf!, făceau pistoalele. Deținuții cădeau în groapă, îmbrânciți de călăi. „Ce curios – se gândi Cozianu – nu simt nimic.” Într-adevăr nu simțea absolut nimic. Un interes, o fascinație; dar atât. Apoi deodată se gândi: „Dar dacă îl împuşcă în momentul ăsta pe omul meu?”

SS-ul care venise cu ei salută şi raportă unuia din ofițeri, care se întoarse către Cozianu şi Dobrescu. Acesta din urmă îi dădu hârtiile. Cozianu spuse cu glasul schimbat de crispare şi îngrijorare:

— Să nu fie printre ăştia! Spune-i să oprească execuția!

Dobrescu îl privi mirat şi speriat. Paf! Interval de tăcere. Paf!

Tăcere câteva secunde. Paf! făceau pistoalele celor doi executori. Dobrescu îşi luă inima în dinți şi traduse cererea lui Cozianu. Ofițerul SS, un om slab, zbârcit, cu ochi suri, fața sură, fără culoare, se uită la el ca la un obiect neînsuflețit:

— *Was falit Ihnen denn ein?*[175] întrebă el tăios, şi-i întoarse spatele.

Cozianu rămase până căzu în groapă ultimul deținut, unul mic şi pirpiriu, care plângea, cu bărbia în piept şi acoperindu-şi fața cu mâinile. Plângea ca un copil. Paf! Nu se mai auzi nimic: îmbrâncit, căzu în groapă fără niciun sunet. Se auziră semnale de fluier. Lanțurile de santinele începură să se apropie. Soldații care sosiră cei dintâi apucară lopețile şi se apucară să arunce pământul în groapă. Comandantul lagărului se-ntoarse şi le făcu semn celor doi români:

— *Bitte, meine Herren.*[176]

Şi o luă înainte. Cozianu îl urmă. „Nu-l mai găsesc. E mort. A fost degeaba?

Totuşi, îl găsiră: se telefonase de la Bucureşti la Berlin, de la Berlin spre est. Rabinul Rubinstein era un om scund, cu pielea galbenă, pământie, ras în cap şi cu țepi de barbă neagră pe obrajii supți. Avea nişte ochi mari, negri şi trişti. Cozianu încercă să-i vorbească, apoi Dobrescu; dar rabinul dădea din cap: nu înțelegea nici nemțeşte, nici româneşte, nici franțuzeşte, nici englezeşte. Cozianu râdea la el, îl bătea pe umăr. Omul îl privea cu ochii aceia enormi şi adânci şi nocturni şi nu dădea niciun semn, nici de bucurie, nici de satisfacție; părea indiferent. Se lăsă urcat în maşină şi când plecară, scoase afară capul şi murmură ceva, într-o limbă aspră şi stranie, apoi se rezemă iar de scaunul maşinii, lângă Cozianu. „O fi ebraică asta, sau ce?" se întrebă Cozianu cu oarecare indiferență. Apoi îl uită pe rabinul Rubinstein şi începu iarăşi să se gândească la sine însuşi. Din când în când, se trezea din această reflexiune îndârjită şi se uita afară; câmpuri pustii, sate, şi mereu dincolo de orizont, bubuitul tunurilor. Apoi, deodată, un pod peste un fluviu, la câțiva kilometri în față, şi şoseaua plină de maşini, de camioane, de căruțe încărcate cu oameni, plini de noroi, bărboşi, îngroziți. Săreau jos, alergau înainte să vadă dacă s-au oprit toate vehiculele; apoi urlete, împuşcături: un tanc răsturnase o maşină şi trecuse peste ea. Deodată Cozianu îl auzi pe Dobrescu că murmură:

— Ia uite la ăia! pe un ton atât de sufocat de uimire, încât şi

---

[175] Ce-ți trece prin cap? *(germ.)*

[176] Poftiți, domnilor. *(germ.)*

Cozianu tresări şi se întoarse brusc să vadă şi zări câțiva soldați germani, unii cu capetele goale, călări pe nişte vaci slabe; trăgeau din când în când focuri de armă în vânt. Iar dincolo de ei, până în cel mai depărtat orizont, risipită pe câmpie, o mulțime nesfârşită de oameni răsfirați, mici linii, mici puncte, fire negre care veneau din toate părțile.

— S-a întâmplat ceva prost de tot: or fi spart ruşii frontul – murmură Dobrescu – n-am mai văzut asemenea debandadă. Eu mă dau jos să vedem cum putem trece, domnule căpitan, că altfel rămânem aici şi ne-a văzut Dumnezeu.

Sări jos, trânti portiera şi dispăru în îngrămădeala de oameni în uniformă care strigau, se mişcau, soseau mereu. Cozianu rămăsese cu ochii la acele mii sau zeci de mii de oameni risipiți pe câmpie ca un pumn de fire de praf spulberat de vânt peste o piață publică pustie. Erau curioşi: mii şi mii de linioare verticale: ca nişte fire de ceai, negre, în picioare, umblând încet, foarte încet, peste imensa întindere a câmpiei.

„A fost degeaba, se gândi Cozianu. M-am agitat, am încercat tot ce s-a putut, şi n-a mers. Acuma domnul Ică Antonescu poate să-mi ofere şi locul lui de prim-ministru, nu mă mai interesează; chiar să vrea să mă recompenseze, nu mă poate recompensa. Va trebui să fac carieră cu urmaşii lui?

Dar peste o secundă, speranța, dorința veche şi mereu dezamăgită, speranța că poate totuşi atâția ani de eforturi, şi de asemenea eforturi, n-au fost degeaba, îl făcu să se întrebe: „Dar noile arme secrete ale nemților? Încă n-au intrat în joc. Poate tot o să poată smulge, dacă nu victorie, măcar o pace cât de cât avantajoasă. Sau măcar un *status quo.* Da, poate totuşi. Mai trebuie aşteptat?

Se întoarse să-şi vadă omul: în hainele lui de deținut, slab, scofâlcit, rabbi Emmanuel Rubinstein se uita la imensa câmpie plină de mii şi zeci de mii de soldați în debandadă, se uita cu ochii lui negri şi încercănați, şi nu spunea nimic. Nici nu părea mulțumit sau nemulțumit: se uita numai.

XI

Peste o săptămână, în biroul domnului Mercado, la Zürich, domnul Mercado îi înmână lui Cozianu o bucățică de hârtie mare

cât un timbru poştal din cele mai mărişoare, pe care erau scrise cu cerneală roşie câteva grupuri de cifre.

— Cu asta puteţi să vă prezentaţi la Lisabona persoanei despre care v-am vorbit.

— Mulţumesc foarte mult, spuse Cozianu şi se ridică să plece punând hârtiuţa în portofoliu.

— Cineva ar vrea să vă vorbească, spuse domnul Mercado ridicându-se şi el, dar cu un surâs subţire şi palid. Se duse şi deschise o uşă, apoi, cu un gest, aşteptându-1 să treacă, îl pofti pe Cozianu înăuntru. Cozianu intră, şi se ridică dintr-un fotoliu un omuleţ cu un cap osos şi tuns, de ocnaş, dar îmbrăcat în anteriul de satin negru, cu ciorapii de mătase albi, ai unui rabin galiţian; pe tâmplele tunse purta pălăria neagră, rotundă, cu boruri plate.

— A, protejatul meu! râse Cozianu cu o jovialitate falsă, plictisită.

Rabinul spuse ceva în limba lui ciudată, hârâită, aspră, cu accente melodice grandioase, sălbatice, primitive.

— Rabbi Emmanuel – spuse domnul Mercado pe franţuzeşte – se scuză că nu ţi-a vorbit atâtea zilei dar nu ştie decât ebraica, arameeana şi jargonul; îţi mulţumeşte că i-ai scăpat viaţa.

— Dumneata i-ai scăpat-o, zise Cozianu dând din umeri.

Rabinul îl privea cu ochii săi negri, enormi, cu cearcăne vinete.

Spuse altă frază.

— Vrea să te binecuvânteze, zise domnul Mercado.

Rabinul se apropie de Cozianu şi-i puse amândouă mâinile pe cap, apoi rosti, aproape cântând, o frază foarte lungă.

— S-a rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, îi zise domnul Mercado lui Cozianu care stătea în picioare, cu capul plecat, simţind pe creştet mâinile amândouă ale omului care vorbea numai ebraica, arameeana şi jargonul. „Curios, se gândi Cozianu. Nu simt nimic. De fapt nu simt niciodată nimic. Uite la ovreiul ăsta, are lacrimi în ochi. De ce? Eu probabil că aş simţi ceva dacă aş fi stăpân în ţară: patriarh, cum voia profesorul.” Şi-i veni să râdă: „I-aş binecuvânta şi eu pe alţii”. Dar nu râse, din politeţe, şi poate mai ales din plictiseală obosită.

Aceeaşi oboseală şi plictiseală îl însoţiră după aceea în tot cursul anului 1943 şi începutul lui 1944; se ţinea de chefuri, de aventuri rapide şi fără consecinţe; se tăvălea în nebunia şi haosul care domneau în lumea oamenilor ataşaţi prin avere şi situaţie de

dictatura mareşalului Antonescu; dar se gândea neîncetat la posibilităţile de-a sări din echipa care avea să se prăbuşească, în cea nouă. O să fie o combinaţie parlamentară de tip anglo-saxon, cu o influenţă enormă a americanilor şi englezilor, şi cu destul de mare importanţă a comuniştilor şi socialiştilor. Şi începu să se apropie de oamenii pe care-i bănuia candidaţi la viitoarea putere: numai comunişti nu putea cunoaşte, căci nu făceau nici parte din lumea lui şi erau urmăriţi cu atâta îndârjire încât trebuiau să se ascundă cu grijă. „Dar nu ei sunt importanţi", se gândea el. Calculele astea şi le făcea la petreceri, la el la birou, în tren spre Lisabona, spre Zürich, spre Istanbul, unde-1 purtau misiunile pe care şi le făcea conştiincios, dar fără zel. Şi, bineînţeles, fu numit secretar al unui minister; dar refuză.

— Sunt obosit, am muncit foarte mult în ultimii ani, aş vrea să mă odihnesc, îi răspunse el rece lui Mihai Antonescu, şi nu se mai vorbi de secretariatul general; îl mai trimiseră o dată la Zürich, şi se întoarse cu trenul: urma să sosească la Bucureşti în 5 aprilie 1944; şi într-adevăr, sosi în 5 aprilie, dar nu la Bucureşti, ci la Chitila. Era o zi frumoasă, strălucitoare, senină. Vagonul de dormit în care se afla Dimitrie Cozianu era plin de oameni cu care nu vorbise. Îşi luase un compartiment întreg pentru el: n-avea chef de vecinătatea nimănui, nici de conversaţie. Păduri de brad, munţi, câmpuri verzi şi alături costişe stâncoase cu zăpadă pe ele: Elveţia, Tirol, Austria, câmpia cu sate curate şi şosele drepte şi clopotniţe ascuţite: Ungaria, pe urmă Curtici, Arad, noaptea întreagă prin ţară, gări cu luminile stinse, oraşe cufundate în beznă. Şi acum, gara Chitila, soarele, cerul albastru. Auzea glasuri afară, călătorii ceilalţi vorbeau mai tare decât era normal.

— Când, ieri? întrebă unul pe coridor.

— Ieri-dimineaţă, zise cineva. Adică spre prânz.

— Cum, şi trebuie să ne dăm jos?

— Da, păi nu se poate mai departe, răspunse al doilea glas, apoi uşa compartimentului lui Cozianu se deschise şi apăru conductorul vagonului:

— Toată lumea coboară la Chitila: trenul nu merge mai departe! zise el.

Cozianu, mirat, îl întrebă:

— Dar de ce? Ce s-a întâmplat?

— A fost bombardament ieri la Bucureşti, arde gara.

Cozianu se ridică şi ieşi pe coridor; călătorii ceilalţi discutau cu

aprindere. Înțelese în două minute că, cu o zi înainte, fusese bombardat Bucureştiul. Se dădu jos, pe linia pe care se aduna o mulțime pestriță coborâtă şi din celelalte vagoane. Un domn gras din compartimentul de alături coborâse şi el pe terasament şi spunea:

— Cum, domnule, alta zi n-au găsit?

Cozianu se uită însă spre Bucureşti. Se zăreau nişte trâmbe de fum cum atârnă oblic în văzduh, departe.

— Arde, zise cineva.

— E făcută praf Grivița, şi gara, spunea un ceferist în uniformă.

Cozianu nu se tulburase. Nu se mira; era normal să se întâmple aşa. Frontul era aproape, Italia capitulase, aerodroamele inamice se apropiau. Căută pe cineva să-i care valiza, se duse să telefoneze din gară acasă, să-i vie maşina să-l ia de la Chitila. Camerista Colettei, care răspunse la telefon, începu să plângă.

— Ce e cu dumneata? întrebă el, sever.

— Conaşule, conița e foarte rău, sughița fata.

— Cum foarte rău? Ce are?

Înțelesese. Nu-i venea să creadă.

— Nu-nțelegeți, conaşule? S-a prăpădit ieri, la bombardament, spunea fata, plângând.

El tăcu o clipă, apoi întrebă:

— Şi casa?

— Nu, casa n-are nimic! dar dumneaei era poftită la masă în oraş şi-a căzut o bombă pe restaurant.

Altă tăcere. Apoi, Cozianu spuse:

— Bine, spune-i lui Vasile să vie imediat cu maşina. Sunt la Chitila, în gară.

Agață receptorul şi ieşi afară. Lumea furnica printre linii, în lumina splendidă a dimineții de primăvară. „Ce frumoasă vreme", se gândi Cozianu. Apoi îşi luă seama. Colette murise. „Ce curios: nu simt nimic? Şi era adevărat. Nu simțea nimic.

Când intră în Bucureşti, văzu cum ard încă unele case incendiate de explozii, şi-i intră în nări pentru prima oară mirosul de oraş distrus de bombardament, mirosul de moloz şi de ars, văzu fațadele de case ciupite de schije ca o față de om ciupită de vărsat; maşina trebui să ocolească, fiindcă străzile erau pe alocuri întrerupte de gropi mari, de tramvaie răsturnate, cu toate geamurile sparte. Cozianu văzu, pe strada unde locuia, trei piramide de cărămizi, pietre şi moloz, unde fuseseră trei case. Nu

simți nimic. Casa lui era curată, în ordine, hainele în dulapuri, un birou şi un *secrétaire* încă închise cu cheia. În odaia Colettei mirosea a parfum de al ei; dulapul era încuiat: rochiile, blănurile, atârnau la locul lor, rafturile erau pline de rufe. Totul se afla în cea mai perfectă ordine. „Ce curios. Parcă n-ar fi murit", se întreba Cozianu. Numai mobilele acelea încuiate, ale căror chei erau la Colette; numai ele încurcau lucrurile. Cozianu ieşi şi se urcă iar în maşină.

— Unde era invitată coniţa? întrebă el.

— La „Floarea-Soarelui", conaşule.

— Du-mă acolo.

Şi nu mai suflă un cuvânt. Faţada Palatului Regal era ciupită de schije, Piaţa Palatului plină de gropi enorme. Peste case se zărea de departe cum fumegă pe la Griviţa incendiile. Şi aici, Hotelul „Athénée Palace" avea toate geamurile sparte, trotuarul era acoperit de sticlă spartă; Hotelul „Splendid" nu mai era decât o ruină înnegrită, se vedea cerul strălucitor, albastru, prin găurile ferestrelor. Iar în faţă, în spatele lui „Athénée Palace", era o grămadă de moloz, de bare de fier, de bârne arse, de scânduri făcute aşchii; vitrina lui Djaburov era zburată în ţăndări, rămăseseră numai cioburi de jur-împrejur; şi toate zidurile, şi spatele clădirii Hotelului „Athénée Palace" erau împroşcate de schije. Mulţimea stătea pe trotuare şi se uita la nişte soldaţi cu târnăcoape. Aci, în molozul ăsta, era Colette, cu cheile de la scrin şi de la birou. Cozianu stătu un sfert de oră să se uite; apoi se întoarse, se urcă în maşină şi spuse:

— Acasă.

Ajuns acasă, trimise după un lăcătuş să descuie mobilele şi să-i facă chei noi. Şi, singur, se aşeză într-un fotoliu în bibliotecă, sună să i se aducă o sticlă de vin şi o bău singur. „Ce curios", se gândea el. Colette nu mai era. Parcă nici nu fusese niciodată. Îşi aducea aminte de momente intime, de relaţiile lor conjugale. Şi acuma, gata. Suflată. Feciorul intră şi spuse:

— Vă cheamă la telefon domnul Şerban.

— Care Şerban?

— Romano.

— Dă-1 în mă-sa! Nu sunt acasă.

Îl mai chemară câţiva. Dar el nu voia să fie acasă. Voia să stea şi să se gândească. Ce era cu armele secrete? Deci totuşi nimic? Nordul Africii şi Italia erau pierdute. Ruşii erau la Prut şi în

Polonia. Şi atunci? Trebuia sărit din mers, în echipa câştigătoare. Atâția ani, risipiți, pierduți. Atâta energie, cheltuită degeaba. Trebuia să-şi reîncepă cariera, la patruzeci şi ceva de ani. „Bine. Nu face nimic. O luăm da capo, se gândea el, cu măselele strânse. Tot o să reuşesc. Nu se poate să nu reuşesc. Am să reuşesc!”